د علي قدر ډاکټر حنیف خلیل صېب فیسبوکي لیکنې ـــ

راټولونکی : مظلومیار محسودي

ketabton.com - The Digital Library

یو کلام دوه شاعران--- دوه قلندران-- دوه مومندان

هر قلندر ته سکندر د مچ وزر ښکاري
نادانه تهٔ د لېونو هوښیاري څهٔ پېژنې

دا د قلندر ملنګ د بډه بېر مشهور شعر دے چې خلق ئې د متل په حېثیت وائي دا یوه مصرعه خو بالکل متل جوړ شوے دے چې (هر قلندر ته سکندر د مچ وزر ښکاري)
زما مقصد دا دے چې قلندر ملنګ په عام اولس کښې ډېر مقبولیت لري، ډېر شهرت لري، ډېر مشهور دے او شاعري ئې اولس ته رسېدلي ده خو په علمي طبقه کښې هغسې مقبولیت نه لري زهٔ په دې موقع یو خبره بله هم کول غواړم چې مونږ سره په پښتو ادب کښې د قلندر په نامه ډېر شاعران او لیکوالان تېر شوي دي. یو قلندر په کلاسیکي دور کښې د پښتو یو ډېر اهم او ډېر لوے شاعر تېر شوے دے چې خوشحال بابا هم ستاییلے دی - یو قلندر چې د میرا سره د هغهٔ واقعات مشهور دي د هغهٔ د مینې داستانونه مشهور دي نو د میرا او قلندر په نامه باندې یادېږي. دا یو بل قلندر دے. د دغه کلاسیکي دور نه پسته هم د قلندر په نامه باندې ځینې شاعران را روان وو. خو زمونږ په شلمه صدیٔ کښې دوه قلندران زیات مشهور دي او زیات اهم هم دي. او اتفاق دا دے چې دواړه د مومندو قبیلې سره تعلق لري. البته یو قلندر ځان سره مومند لیکي او بل قلندر ئې نهٔ لیکي، سلطان محمود قلندر د بډه بیرې ځان سره مومند نهٔ لیکي هغه سلطان محمود قلندر دے او په ملنګ مشهور دے. او یو قلندر قلندر مومند، صاحبزاده حبیب الرحمان ئې خپل نوم دے. د بازیدخېلو د مومندو تپې ډېر لوے نوم دے. نو هغه ځان سره لیکي قلندر مومند، دا دواړه قلندران بېل بېل قلندران دي او دواړه د مومندو قبیلې سره تعلق لرونکي قلندران دي. د دواړو ذکر مې ځکه ضروري اوګڼلو چې زمونږ په ادبي حلقو کښې کله کله دواړه قلندرانو کلام یو بل سره ګډ وډېږي. د قلندر مومند شاعري چې خلق اوري نو د ډېرو ګمان دا کېږي چې دا به د قلندر مومند شاعري وي او که دا به د سلطان محمود قلندر شاعري وي او چې د سلطان محمود قلندر شاعري وي نو ډېرو ګمان دا کېږي چې دا به د قلندر مومند شاعري وي. خو دواړه بېل بېل شاعران دي. دواړه مومندان دي- د دواړو خپل خپل انداز دے، خپل کتابونه ئې دي، خپله شاعري ئې ده، البته یوه مسئله شته چې ځیني کلامونه ئې متنازعه دي، او بیا تر دې حده متنازعه دي چې د قلندر مومند په کتاب کښې هم شته او د قلندر ملنګ په کتاب کښې هم شته. اوس دا فېصله ګرانه ده چې دا کلامونه وړومبے کوم قلندر لیکلي دي. او اصلي شاعر یې کوم قلندر دے- یو داسې کلام تاسو ته وړاندې کوم چې هغه کلام د قلندر مومند هم ګڼلے شي او د قلندر ملنګ هم ګڼلے شي. د دواړو په نوم باندې مشهور دے. فېصله به لوستونکي کوي کلام دے چې:

ستا له دره چې په بل لوري قدم ږدم
ګویا هر قدم په لور د جهنم ږدم
زهٔ چې شونډې په سرو شونډو د ګلفم ږدم
د حیات په چینه باندې جام د جم ږدم
پیچ د زلفو دے که خم د نرو شونډو

ketabton.com - The Digital Library

دا سر کښه سر په دغه پيچ و خم ږدم
په اوربل کښي دې د ګل د پاسه ګل ږده
زخمي زړهٔ کښي به د غم د پاسه غم ږدم
قلندره چي په دار هم سر بلند وهٔ
هغه سر به اوس په پښو کښي د صنم ږدم

دا کلام د سلطان محمود قلندر صېب په کليات کښي چاپ دے، او يوه حلقه دا کلام د قلندر ملنګ ګڼي- زمونږ لوستونکي او زمونږ د پښتو ادب سره علاقه لرونکي چي څومره خلق دي، څومره حلقي دي زيات دا شعر د قلندر مومند ګڼي - د قلندر مومند په کتاب رڼائي کښي په ۲۴..۲۵ مخونو چاپ هم دے او اسلوب يې هم د قلندر مومند دے- ما دا غزل د سلطان محمود قلندر ملنګ د کليات نه رانقل کړو - د دې مطلب دا دے چي د دې څه ريکارډ او پس منظر به د سلطان محمود قلندر ملنګ د خاندان سره ضرور وي - د هغهٔ په ډائرو کښي د هغهٔ په کاپۍ کښي د هغهٔ د شاعرۍ په مجموعه کښي يا قلمي مسوده کښي به دا کلام وي نو په دې وجه د قلندر مومند ګڼل ئې غور غواړي- هر څو که زه پخپله هم په کوم باوري سند دا فيصله نه شم کولے چي د دې کلام اصلي شاعر څوک دے-- او داسې کول نه غواړم چي د قلندر ملنګ مريدان ووايي چي د قلندر ملنګ دی او د قلندر مومند مريدان ووايي چي د قلندر مومند دے-- سکوتېه کره او ثابته فيصله يې پکار ده ځکه چي دواړه د خپل خپل اسلوب او مزاج اهم شاعران دي-- قلندر ملنګ مشر او قلندر مومند کشر دے-

---

د تخلص هنري راوړنه او کاکاجي صنوبر

کاکاجي صنوبر حسين مومند په پښتو کښي د ديارلسو کتابونو ليکونکی دی چي څه چاپ او څه ناچاپ دي-- هغه د کمال شاعر هم وو خو نن هم ډير خلق تر دې چي زمونږ دانشوره طبقه هم د هغه په ادبي خدماتو او قد قامت ناخبره ده او يا چپ ده--بغير د څو کسانو-
د کاکاجي دغه شاهکار غزل نن هم څوک د خوشحال بابا ګڼي او څوک يې د غني خان ګڼي چي-

د ملا په نصيحت به څوک غوږ کيږدي
تر ممبره چي چغار ستا د پنو ځي
چي کوم ځاې کښي د زمرو نوکي رژيږي
عاشقان هلته په څوکو د ښو ځي
او دغسي د دې غزل نور شعرونه هم د کمال دي- خو په شاعرۍ کښي د کاکاجي لوې کمال دا هم وو چي د تخلص هنري راوړنه په باقاعده ډول د کاکاجي نه راشروع کيږي-- خاطر اپريدی يې پالنه کوي او بيا نور شاعران هم په دغه لاره تګ کوي- کاکاجي ته خو لږ فکر وکړئ چي د خپلي سيمي د باړې سيند په غاړو ابادو کلو باندو کښي د خپل کلي --کړې ولې-- ذکر څنګه کوي-- د ولو يا نهرونو په غاړو چي د سروې صنوبر ونې زرغونيږي نو کاکاجي ورسره د خپل ذات او شخصيت د

ketabton.com - The Digital Library

يادوني سره خپل تخلص او خپل کلي --کړې ولې-- او باړې سيند او دغه باړې نه راوتو ولو ذکر څومره په شاعرانه مهارت کوي چې وايي-

يو سروه صنوبر يې هم په غاړه زرغون نه شو
راوتې له باړې خو نورې هم کړې ولې دي-
او بيا کاکاجي چې د پيرنګي سامراج خلاف په هر حال کښې نيغ ولاړ وو لکه د سروې صنوبر ونه چې په هر حال کښې نيغه ولاړه وي تر دې چې په خزان کښې هم دغه د صنوبر ونه تروتازه او ايغه نيغه وي- سر يې لکه د نور خزان زپلو ونو راټيټيږي نه- نو دغه تناظر کاکاجي په شعر کښې څنګه بيانوي-- غور ورته وکړئ-

چې يې چرې سر خزان وته ټيټ نه شو
په رښتيا پرې ادې نوم صنوبر کيښود
دغه کاکاجي که د خپل بنيادي هدف يعنې سياسي او عملي مبارزې نه لږ وخت غزل ليکلو ته هم ورکړی وی نو اندازه وکړئ چې د کوم لوړ معيار شاعر به وو--- دا خو دې د ارواښاد دوست محمد خان کامل او حمزه بابا چار ښه وي چې د هغو په تحريک کاکاجي دغه څو غزلې ليکلي دي او هر څو که دواړه ترې کشران وو خو بيا هم د يو صادق انسان غوندې يې اعتراف هم کړی دی چې-

تا خو صنوبره هيڅ غزل نه وې
دا خو د کامل او حمزه چارې دي
روح يې ښاد--- راځئ چې شاعر صنوبر هم دريافت کړو-

شايد زما د فيسبک ملګرو زما دا ليکنه نه وي لوستې چې پخپله سليم راز صاحب هم پرې ډېر خوشحاله وو- ليکنه لږه اوږده ده بخښنه غواړم-

تنقيدي کرښې ـــ پښتو تنقيد او سليم راز

په جنورې ۱۹۹۹ کښې د تنقيدي کرښې په چاپ کولو ښاغلي سليم راز د پښتو تنقيد د يوې اوږدې مودې په جمود يو دروند ګوذار کړے وۀ ـ دغه تنقيدي اثر په کال نومبر ۲۰۰۰ کښې په دوېم ځل او د پښتو تنقيد سره ترلي دانشوره طبقه کښې د دې کتاب د ضرورت او اهميت د احساس په نتيجه کښې اوس په دريم ځل چاپ کيږي ـ له هر څخه نه وړاندې زۀ د خپل دروند او قدرمند مشر سليم راز صاحب د دې پېرزونې ، مينې او اعتماد منت بار يم چې د تنقيدي کرښې دريم چاپ له پاره د سريزې ، يا تنقيدي رائې ليکلو اعزاز ئې ماته راکړو او په ډېر درناوي ئې ماته موقع راکړه چې زۀ د تنقيد او په خصوصي توګه پښتو تنقيد په حقله د دومره اهم کتاب په حقله خپله رائې څرګنده کړم ـ د تنقيدي کرښې په يوه يوه کرښه کښې پوره يو جهان پروت دے ـ يوه نظريه، يوه فلسفه ، يو فکر، يو معنوي نظام ، يو علمي او ادبي پس منظر ، يو تاريخ ، يو تهذيب او ټولنه ، يو ارتقائي صورت حال ، د فن يو جهان د سماجي شعور يو تحريک ، د ټولنيزو علومو يو منظر نامه او نور

ketabton.com - The Digital Library

ډېر اړخونه د دې کرښو په معنوي تل کښې څرګونه وهي ـ ځکه دا کرښې راسپړدل غواړي او د دې کرښو معنويت ، افاديت او اهميت د پښتو تنقيدي ، علمي او ادبي حلقو ته په لا زيات صراحت سره جوتول او رسول غواړي ـ په وړومبي نظر خو دا کرښې د څو چوڼ کړے شوو پښتنو شاعرانو او دانشورانو د ذات ، فکر، نظرياتي اساس تخليقي زور ، فني کمال او هنري صلاحيتونو يوه تنقيدي جائزه ښکاري ـ خو خبره دومره ساده او اسانه هم نۀ ده ـ ځکه زۀ د سليم راز صاحب د دې تنقيدي کرښو اصلي او بنيادي هدف ته د راتللو نه مخکښې ځنو هغو محرکاتو ته اشاره کول غواړم چې د دې کرښو پس منظر کښې ئې وضاحت ضروري دے او د دې کرښو په تفهيم کښې زمونږ مرسته کولے شي ـ

دا خبره فطري علومو (Natural sciences) هم جوته کړې ده او سماجي علومو (Social Sciences) هم چې ټولنه ، دا زمکه زمونږ شمسي نظام ، دا ويړ کائنات او په کائنات کښې هره ذره د ارتقاء او حرکت سره مخ دي ـ په کائنات کښې جامد هيڅ هم نشته ، نۀ ماده ، نۀ خيالات او نظريات او نۀ د کائنات لوې او واړۀ عناصر هر څۀ ، په هره لمحه حرکت کوي او ارتقائي مرحلو نه تيرېږي ، بلکې مخ په وړاندې ځي ، پراخېږي او وسعت مومي ـ د طبيعاتو (Physics) ماهرانو د دې کائناتو د ګېسونو د مرحلو نه د توانائۍ او مادي بدلون د ارتقاء او وسعت کوم سفر جوت کړے دے ، نن مونږ د دغه سفر په نتيجه کښې د کائناتو په يوه انتهائي وړه او معمولي ذره يعني زمکه باندې ژوند کوو چې زمونږه د شمسي نظام برخه ده او شمسي نظام پخپله د ملکي وے (Milkyway) کهکشان د (ستورو انجمن) برخه ده او دغسې دغه ملکي وے (Milkyway) کهکشان د نورو غټو کهکشانونو برخه ده چې شمېره ئې د کروړونو او اربونو نه هم زياته ده ـ اوس غور وکړئ چې دغه هر څۀ په هره لمحه حرکت هم کوي او وسعت هم مومي، نو زمونږ په زمکه ، ژوند ، نظام ، تهذيب ، خيالات ، فکر، فن او شاعري به څنګه جامد پاتې کيږي ـ د دې هر څۀ حرکت ، ارتقاء او وسعت د يو خاص فطري قانون ترمخه روان دي او دغه فطري قوانين د کائنات په هره ذره خپل اثر لري ـ په دغو فطري قوانينو کښې يو بنيادي قانون دا دے چې دغه حرکت او ارتقاء د منفي او مثبت د تصادم نتيجه ده ـ دغه د منفي او مثبت تصادم په ماده کښې هم دے ، توانائی کښی هم ، د ژوند په ټول مرتب نظام کښې هم ، خيالاتو او تصوراتو کښې هم او دغسې د ټولنې په تهذيبي ارتقاء ، فني او جمالياتي سفر کښې هم ـ دا مونږ چې څۀ وينو او محسوسو ئې د دې هر څۀ ابتداء د توانائۍ د صفر نکتې نه شوې ده ـ د طبيعاتو عالمانو جوته کړې ده چې د کائنات ماده کۀ په توانائۍ کښې بدله شي او توانائي په برقي چپو کښې بدله شي نو پوره نيمه توانائي به منفي وي او پوره نيمه به مثبت ـ دغسې بنيادي اکائي به ئې صفر وي ـ د هم دغه صفر د اکائۍ نه د منفي او مثبت تصادم دَ دې مادي نظام او ويړ کائنات ابتدا کړې ده او دغسې په هره لمحه د ارتقاء په صورت کښې وسعت مومي ـ د علامه اقبال په قول :

يه کائنات ابهی ناتمام ہے شايد
که آ رہی ہے دما دم صدائے کن فيکون

دغسې ارتقاء او وسعت په موجوده لمحه کښې مونږ ته د فطري او سماجي علومو ډېر رازونه پرانستي دي چې نن هم مونږ په دغو علومو د هم دغو فطري قوانينو په رڼا کښې غور کوو او په دې زمکه هم د سماجي ارتقاء ، تهذيبي سفر ، او فني ، جمالياتي او شعوري سفر برخه يو ـ

ketabton.com - The Digital Library

فطري او ټولنيز علوم د هم دغه ارتقاء او وسعت مطالعه کوي چې په ټولنيزو علومو کښې بيا يوه ځانګه د ژوند د مسلسل حرکت تغير ، ارتقاء او وسعت مطالعه د فنونو او په خصوصي توګه د لطيفو فنونو په واسطه کوي ـ په دې توګه د فطري علومو رشته د سماجي علومو سره او دَ سماجي علومو رشته د فنون لطيفه سره تړلے شي ـ دغسې د فطري علومو ، سماجي علومو او فنون لطيفه د دغه تکون مرکز او محور انسان او انساني ټولنه جوړيږي ـ هسې خو ټول لطيف فنونه (Fine Arts) لکه مصوري ، سنګ تراشي ، موسيقي ، رقص ، وغيره د انسان او انساني ټولنې نه چاپيره چورلي او ټول لطيف فنونه د حسن او صداقت ترجماني کوي ـ خو هر کله چې شعر او ادب هم د دغو لطيفو فنونو برخه ده او د ټولو نه موثره ذريعه او وسيله ده نو ځکه مونږ په فنون لطيفه کښې هم شعر او ادب ته زياته پاملرنه کوو او د شعر و ادب سره تړلي شخصيات او هنرمند د ټولنې انتهائي اهم ، حساس او د تخيل ، تصور ، جذبې او احساس بهترين استاذي او نمائنده ګڼو ـ د فنون لطيفه په حواله چې مونږ په خصوصيت سره د حسن او صداقت په لور کومه اشاره وکړه دا پخپله يو اوږد تفصيل او وضاحت غواړي چې په راروان بحث کښې به ئې په خپله موقع وضاحت وشي ـ دلته په فنون لطيفه کښې د شعر او ادب په لور توجه کول غواړم چې خبره د سماجي بدلون ، ارتقاء او حسن و جمال د فنکارانه عکاسی په لور راشي او په دغه ترجمانی کښې د شعر او ادب د کردار څرګندونه وشي ـ

په لطيفو فنونو کښې چې کله مونږ د ادب د کردار خبره کوو نو له هر څۀ اول زمونږ توجه د ادب او نظرئيې په لور راځي ـ د نظرياتي اساس نه بغير د دنيا يو عمل هم مخ په وړاندې نۀ شي تلے ـ دا وير کائنات پخپله د يوې منصوبې ، سکيم يا پلان (Plan) نتيجه ده ـ هم دغسې د هر عمل په منظر کښې يو سوچ ، فکر يا منصوبه محرکه وي چې مونږ ورته نظرياتي اساس وايو هر سوچ ، فکر يا نظريه د اظهار نه پس د عمل شکل اخلي ـ همدغه قانون د ادب هم دے او د نورو علومو او فنونو هم په ادب کښې د نظرياتي اساس اظهار پخپله د شخصيت اظهار وي ـ يعني په مجموعي توګه خو داسې وئيلی کېدے شي چې ادب د شخصيت د سوچ ، کردار او ذات د اظهار يوه فني رويه وي چې د مختلفو ادبي صنفونو په شکل ئې څرګندونه کېدے شي بلکې د مغربي دانشور بفن (Baffon) په قول اسلوب پخپله شخصيت وي يعني (Style is the man itself) خو په خصوصي توګه مونږ دا وئيلی شو چې ادب د شخصيت د مرکزي او بنيادي تصور او نظرياتي اساس ترجمان دي ـ ګويا ادب د شخصيت او ذات د اظهار او بيا د شخصيت د نظرياتي اساس او تصور نه بغير هېڅ هم نه وي ـ

هر کله چې خبره د ادب او شخصيت راغله نو مونږ ته دا هم پته ده چې د شخصيت يا فرد د ټولنې نه بغير تصور نۀ شي کېدے يعني فرد او ټولنه يو بل سره لازم او ملزوم دي ـ ټولنه په افرادو جوړيږي او افراد د ټولنې شناخت وي ـ په دې توګه په ادب کښې چې د شخصيت د اظهار خبره کيږي نو ګويا چې په ادب کښې د يو اجتماعي ټولنيز شعور د اظهار خبره کيږي ـ د هم دغه اجتماعي ټولنيز شعور د اظهار نه د سماجي علومو (Social Sciences) دوه غټې ځانګې وجود مومي چې مونږ ورته نفسيات (Psychology) او عمرانيات (Sociology) وايو ـ ګويا په دې طريقه ، ادب شخصيت او معاشره په يو ځاې د يو بل سره تړلي روان وي ـ

نفسيات او سماجيات هسې خو دوه بيل بيل سماجي علوم ښکاري چې يو د انسان د داخلي جهان مطالعه کوي يعني انساني شعور او لاشعور ، جذبات او احساسات ، فکر او نظريه وغيره د انسان داخلي دنيا سره تعلق لري او دويم سماجي علم سماجيات يا عمرانيات د انسان د خارجي دنيا د

ketabton.com - The Digital Library

مطالعي نوم دے ـ چې پکښې د ټولنې او سماج د مختلفو اړخونو يعني سياسي او سماجي شعور ، د ژوند کړۀ وړۀ او کلتور ، تهذيب او تمدن وغيره ـ ادب د دغو دواړو سماجي علومو هنداره وي او دغه دواړه سماجي علوم په خپلو کښې هم يو بل نه بيل او جدا نۀ شي پاتې کېدے ځکه چې د فرد ذات او داخلي جهان د ټولنې او خارجي عواملو نه اثر اخلي او دغسې د يو فرد د ذاتي او داخلي دنيا نه علاوه د يوې ټولنې ، قام او ملت اجتماعي نفسيات هم وي چې تعلق ئې نېغ په نېغه د ټولنې او سماج سره وي هم دغه رنګ د يوې ټولنې ، قام او ملت د نفسياتو سماجي او کلتوري مطالعه هم کېدلے شي ـ په دې توګه څنګه چې فرد او معاشره د يو بل نه بېلېدے نۀ شي دغه رنګ نفسيات او سماجيات يا په نورو ټکو کښې د انسان داخلي او خارجي جهان هم د يو بل نه بېلېدے نۀ شي او خبره چې ادب ته راشي نو ادب بيا د دغو دواړو اړخونو د ترجمانۍ وظيفه په داسې انداز تر سره کوي چې فني او جمالياتي اړخ هم څرګند شي او د ټولنيز شعور او اجتماعي نفسياتو محرکات هم مخې ته راشي ـ د دغو داخلي او خارجي جهانونو د ترجمانۍ او مطالعې په وخت د سماجي علومو ځنې نور اړخونه هم مخې ته راځي لکه سياسيات ، مذهبيات ، اقتصاديات ، اخلاقيات وغيره ـ هر کله چې ادب د دغو ټولو اړخونو ترجمان دے نو ګويا چې ادب د ټول ژوند ترجمان دے ـ نۀ يواځې ترجمان بلکې په ژوند کښې د ښائست حسن و جمال ، تهذيب او تمدن ، ټولنيز شعور کلتوري ارتقاء د ترجمانۍ وظيفه هم ادب ترسره کوي او په هم دغه تناظر کښې د مغربي دانشور او اديب مېهتيو آرنلډ دا قول د غور ور جوړېږي چې ونيلي ئې وۀ چې:

"Literature is the criticism of life"

يعني ادب د ژوند تنقيد دے ـ ځکه چې ادب د ژوند ټولې بدرنګۍ ختمول غواړي ، ژوند کښې د حسن و جمال اضافه کول غواړي ـ ژوند کښې د جمود خاتمه او مسلسل حرکت ، حرارت ، ولوله او پرمختګ غواړي ـ په ژوند او معاشره کښې تهذيب او اخلاقي اقدارو ته وده ورکول غواړي ـ ژوند کښې پريوتي طبقې راپورته کول غواړي او د يو ترقي پسند تصور په نتيجه کښې د يوې مهذبې ، خوشحاله ، پرامن او ترقي يافته معاشرې قيام غواړي ، دا هر څۀ د ادب وظيفه ده خو ورسره دا هم ياد سائل پکار دي چې ادب دا وظيفه هله تر سره کولے شي چې يو صحت مند او مثبت تنقيدي شعور وده موندلې وي ـ ځکه چې ادب ترجماني خو کوي خو د دغه ترجمانۍ په وخت د ارتقائي او صحت مند شعور وظيفه تنقيد تر سره کوي ـ په ټولنه کښې کۀ تنقيدي شعور نۀ وي نو ټولنيز اقدار به د جمود ښکار کېږي ـ د تهذيب د ارتقاء لړۍ به په ځائے ودرېږي د حسن وجمال تصور به له مينځه ځي ـ ګويا کۀ په ټولنه کښې تنقيدي عمل نۀ وي نو نن به دا انساني معاشره هم نۀ وه ـ نۀ به دا ارتقائي شعور وۀ او نۀ دا تهذيب او اخلاقي معيار ـ د

تنقيدي شعور د عدم موجودګۍ په صورت کښې به نن هم انسان د هم هغه حيواني خصلتونو نمائنده او د غارونو او ځنګلونو باشنده وۀ ـ مطلب دا چې مونږ د کائناتي ارتقاء کومه خبره شروع کړې وه هغه مو تر معاشرتي ارتقاء را ورسوله ـ څنګه چې کائناتي ارتقاء د فطري قوانينو ترمخه کېږي دغسې معاشرتي ارتقاء هم د سماجي قوانينو او د تهذيبي اقدارو د فطري بدلون سره تعلق لري ـ د ټولنې او تهذيب د بدلون ، حرکت او حرارت قوانين مثبتې نتيجې په هغه وخت څرګندوي چې په ټولنه کښې تنقيدي تصور وجود لري ـ د هم دغه تنقيدي تصور په وجه ادب هم د ټولنيزو اقدارو نمائندګي په داسې انداز کښې کوي چې د انساني ټولنې د تهذيب په لور پرمختګ سره سره ادبي رجحانات ، موضوعات او بنيادي محرکات هم پرمختګ کوي ـ په دغه پس منظر کښې د ټولنې سره

ketabton.com - The Digital Library

سره د شخصیت ، ادب او تنقید درې ګوټیزې دائرې په هره لحظه او هره زمانه کښې په نوو نوو شکلونو نمود کوي ـ

د ادب په حقله مباحثو کښې د تصوراتي ادب او مقصدي ادب خبره کیږي یا د رومانوي دبستان او حقیقت پسندو دبستان بحثونه کیږي ـ دغسې په تنقیدي مباحثو کښې هم دا سوال همیشه سر پورته کوي چې تنقید علم دے کهٔ فن ؟تنقید سماجي سائنس دے او کهٔ تاثراتي رویه ؟ تنقید د متعین اصولو پامته دار دے کهٔ نه تنقید یو تخلیقي عمل دے ؟ کله چې مونږ په دغو پوښتنو غور راز

کوؤ نو دې نتیجې ته رسو چې تنقید د دغو دواړو اړخونو نمائندګي کوي ـ د تنقید مختلف دبستانونه مونږ ته دا ښائي چې دا د یو سماجي سائنس په شکل هم مخې ته راځي او د یو تخلیقي عمل په شکل هم ـ تنقید خپل اصول او ضوابط هم لري او د یوې نوې تهذیبي او ارتقائي فضا تخلیق هم کوي . په دغو دواړو روئیو کښې مشترکه خبره دا ده چې تنقید په هر صورت او هر شکل کښې د فرد او معاشرې په بدلون ، ارتقاء او د ټولنې په اخلاقي ، تهذیبي ، فني او جمالیاتي اقدارو کښې دَ بنیادي محرک حېثیت لري ـ ادب او تنقید په عمومي توګه خو یو عظیم مقصد لري خو کهٔ ادب او تنقید محض د انساني مسرت ، خوشحالۍ ذوق او داخلي جهان د تسکین سبب هم جوړ شي نو دا پخپله د یو اهم مقصد د تکمیل په لور قدم دے ـ خو کله چې تنقید د ادب رخ د ټولنیز شعور د ودې او انساني اخلاقي معیار ، سیاسي او سماجي بدلون ، اقتصادي او طبقاتي خوشحالۍ په لور راولي نو ګویا چې ادب د مقصدیت نمائنده جوړولو کښې تنقید خپله بنیادي وظیفه په احسنه توګه ادا کوي ـ

ادب او تنقید زیات زور د حسن و جمال په تخلیق او فني روئیو راوړي ـ خوبه دې هم غور پکار دے چې د حسن و جمال تصور هم په هر دور ، هره ټولنه او هر قوم او ملت کښې یو رنګ او په یوه پیمانه نهٔ وي ـ ادب او تنقید کهٔ د خپل خپل دور ، خپل خپل ملت او خپلې ټولنې بنیادي غوښتنو او پوښتنو ته مثبت جواب ورکړي نو ګویا چې د خپل فطرت ترمخه ادب او تنقید د حسن و جمال نمائندګي هم کوي او د عصري غوښتنو ترجماني هم ـ

اوس چې خبره د شخصیت ، ادب او تنقید راغله نو مونږ په دې بحث کښې هغه مرحلې ته راورسېدو چې د ښاغلي سلیم راز صاحب د تنقیدي کرښې د مندرجاتو جائزه واخستے شو ـ په دغه پس منظر کښې مونږ په دې خبره غور کولے شو چې د راز صاحب تنقیدي کرښې ، ادبي کرښې هم دي او د هغو ټولو ارتقائي منزلونو په لور اشارې هم ، چې مونږ ئې د فطري علومو او کائناتي ارتقاء نه تر معاشرتي ارتقاء یوه لنډه خاکه وړاندې کړه ـ د راز صاحب دا تنقیدي کرښې د نظري تنقید په لاره د عملي تنقید یوه داسې زړهٔ راښکونکې نمونه ده چې د څو چونې کړے شوؤ شخصیاتو ، د فکري محرکاتو نظریاتي اساس ، سوچ او فکر ، علمي او ادبي رجحان ، ژبې او ادب له پاره د هغوي د خدماتو او په مجموعي توګه د سماجي بدلون ، ارتقاء ، تهذیبي او اخلاقي ودې او پرمختګ په لړ کښې د دغو شخصیاتو د داخلي او خارجي جهان یوه تجزیه ده چې په پښتو تنقید کښې دَ موضوع په حواله هم او د لیک او اسلوب په حواله هم یوه ځانګړې اضافه ده ـ د ښهٔ او بد د تمیز کولو یا د کره او کوټه معلومولو شعور هر انسان سره وي خو پیمانې او معیارونه ئې بدل وي ځکه هر انسان په څهٔ نهٔ څهٔ پیمانه خو تنقیدي ذوق او شعور لري خو په دغو انسانانو کښې فنکار د اظهار سلیقه او وسیله هم لري ـ کوم فنکار چې په کومه پیمانه زیات حساس وي او د حسن و جمال ملکه لري ، په هم هغه پیمانه د خپل تنقیدي بصیرت اظهار د خپل فن او هنر په ذریعه

ketabton.com - The Digital Library

کوي ـ ښاغلے سليم راز صاحب چې يو فنکار او تخليق کار دے نو ورسره يو بالغ نظره سياسي شعور لرونکے ، د صحافت د ميدان عملي غړے ، او د سماجي سائنس يو باخبره لوستونکے هم دے ـ هغه د خپل تنقيدي شعور او بالغ نظر اظهار په هره سطح او هر پليټ فارم کوي ـ هغه که شعر ليکي نو هم ئې د ټولني په اجتماعي نفسياتو نظروي او که نثر ليکي نو هم د خپل متوازن تنقيدي نکته نظر څرګندونه کوي ـ مونږ چې د هغه د رپورتاژ مطالعه کوو نو هم د يو بې رويه بې ريا نقاد په توګه را مخې ته کيږي او که د مختلفو مضمونونو ، مقالو ، تبصرو او تجزيو مندرجاتو ته ئې ګورو نو د هغۀ د تنقيدي تصور او نظرئيي عکس راته جوتيږي ـ

سليم راز صاحب که په اصنافو ليک کوي نو هم ئې د خپل تنقيدي سوچ او نظرئيې په تناظر کښې جائزه اخلي او که په شخصياتو څۀ ليکي نو هم ئې د سماجي شعور او نظرياتي اساس په تناظر کښې تنقيدي جاج اخلي ـ د هغوي دا موجوده کتاب تنقيدي کړښې د شخصياتو د نظرياتي اساس او سماجي شعور د تجزئيې په شکل يو تنقيدي دستاويز دے ـ چې په پښتو تنقيد کښې يوه نادره اضافه ده او د راز صاحب د تنقيدي بصيرت سفير او غماز دے ـ دا کتاب مونږ ته دا اعتماد راکوي چې په پښتو کښې د يو باقاعده ، کل وقتي ، او پيشه ور نقاد په حيث مونږ سليم راز صاحب او د هغه تنقيدي هڅې ډېر په وياړ سره پيش کولے شو ـ

هر څو که په پښتو کښې د تنقيد هغه روايت په نظر نۀ راځي کوم چې په انګريزي ، اردو او نورو ترقي يافته ژبو کښې ليدے شي خو بيا هم داسې نۀ ده چې پښتو ژبه او ادب د تنقيدي نظرياتو د بازګشت نه خالي او عاري ده ـ پښتو کښې د تنقيد وړومبی نخښې خو د خوشحال خان خټک ، رحمان بابا ، حميد بابا او کاظم خان شيدا نه علاوه د کلاسيکي دور د نورو شاعرانو په افکارو کښې هم ليدے شي ، خو په منظوم ادب کښې دغه تنقيدي افکارو ته مونږ باقاعده تنقيدي روايت نۀ شو وئيلے ـ پښتو کښې دَ جديد تنقيد د رواج سهره د اولسي ادبي جرګې ، په خصوصي توګه د کاکاجي صنوبر حسين ، امير حمزه شينواري او دوست محمد کامل مومند په سر ده ـ او بيا د اولسي ادبي جرګې د سپوري لاندې چې د دغو ذکر شوؤ شخصياتو نه چا د تنقيد روايت په وراثت کښې تر لاسه کړو هغو کښې د اجمل خټک ، قلندر مومند ، هميش خليل ، ايوب صابر او څو نورو نقادانو نومونه هم اخستلے شو ـ خو په دغو ټولو کښې چاته هم مونږ يو کل وقتي او پيشه ور نقاد بيا هم نۀ شو وئيلے ـ څنګه چې په اردو کښې مونږ د تنقيد په حواله د پروفيسر ممتاز حسين ، سيد احتشام حسين ، پروفيسر مجتبیٰ حسين ، پروفيسر غلام حسين ذوالفقار ، ډاکټر وحيد قريشي ، اختر حسين رائے پوري ، مجنون ګورکهپوري ، ډاکټر محمد علي صديقي ، ډاکټر سيد. عبدالله ، ډاکټر وزير آغا ، ډاکټر سليم اختر او نور ګڼ شمير نومونو ته ګورو نو دغه شخصيات راته د تنقيد د ميدان کل وقتي او پيشه ور نقادان ښکاري ـ په پښتو کښې چې د جديد تنقيد آغاز د کاکاجي صنوبر حسين نه کوؤ نو تر سليم راز صاحب پورې د تنقيد په سفر کښې راته اکي يو سليم راز داسې ليکونکے ښکاري چې د کله نه ئې د شعور سترګې پرانستي دي د هغه وخت نه تر موجوده لمحې ئې د تنقيد لمن کله هم نه ده پريښې او دغسې ئې په حقه د يو کل وقتي او باقاعده نقاد وظيفه تر سره کړې ده ـ چې د تنقيدي افکارو يوه بنيادي حواله ئې دا کتاب تنقيدي کړښې هم ده ـ د پښتو د عملي او نظري تنقيد په سفر کښې په کتابي شکل ځنې مثالونه زمونږ په مخکښې شته چې پکښې د سيد رسول رسا ,,ادبي تنقيد،، ، د افضل رضا ,,تخليق او تنقيد،، ، د سحر يوسفزي ,,ادب څۀ دے،، ، د محمد صديق روهي ,,ادبي څيړنې،، ، د ربنواز مائل ,,ادب ، تنقيد او فکر ،، د طاهر بخاري ,,تنقيدي مفردات،، ، د پروفيسر عارف نسيم ,,ادبي تنقيد،، او ځنې نور د دغه مزاج کتابونه موجود دي خو

ketabton.com - The Digital Library

د دغو تنقيدي هڅو په موجودګۍ کښې هم د سليم راز تنقيدي کرښې خپل انفراديت ، اهميت او ضرورت لري چې د پښتو تنقيد يو ځانګړي اړخ ته اشاره کوي ـ د راز صاحب دا کتاب د مقصدي او ترقي پسند تنقيدي دبستان يوه غوره نمونه ده چې په پښتو کښې د اجمل خټک کتاب ژوند او فن سره چاپ شوي تنقيدي ليك ,,ژوند او فن،، نه پس د ترقي پسند تنقيد دوېمه نمونه ده چې د پښتو په تنقيدي ادب ئې پېرزو کړې ده ـ راز صاحب خپل دغه کتاب سره په ابتدا کښې تنقيدي ليکنه د ژوند ، ادب او تنقيد په نوم شامله کړې ده چې د دغه ليکنې په تناظر کښې ئې د خپل کتاب نورو ليکونو له پاره يو تنقيدي بنياد او ادبي جواز پيدا کړے دے ـ په دغه ليک کښې راز صاحب د ټولنې ، ژوند ، ادب او تنقيد دَ پس منظر څرګندولو سره هغه اصول او معيارونه هم متعين کړي دي د کومو په رڼا کښې ئې چې د مختلفو شخصياتو دَ تنقيدي نظرياتو جاج اخستے دے ـ دغه شان په دغه ليک کښې هغۀ د ژوند ، ادب او تنقيد په هغه زاويو يو مجموعي بحث هم کړے دے چې په پښتو تنقيد کښې د مقصدي او ترقي پسند تنقيد سمت سموي او بيا د ترقي پسند تنقيد په ميزان ئې د کاکاجي صنوبر حسين ، دوست محمد کامل ، فارغ بخاري ، سيده بشره بېګم (س ب ب) ، ايوب صابر ، سيف الرحمن سليم ، ربنواز مائل ، ډاکټر امين الحق امين ، هاشم بابر او طاهر اپريدي د تخليقي ، علمي ، ادبي او تنقيدي نظرياتو او هڅو جاج اخستے دے ـ په دغو شخصياتو کښې ځنې نقادان ، ځنې شاعران ، ځنې د افسانوي ادب نمائنده او ځنې په مجموعي توګه د دانشورې طبقې نمائنده او ترجمان دي ـ ځکه سليم راز صاحب د هر شخصيت د فکر سر چشمې د هم هغوي د مزاج ، ادبي سفر ، تخليقي جوهر ، سماجي شعور او تنقيدي بصيرت مطابق څېړلي او د خپل تنقيدي ميزان په تله تللي دي د راز صاحب په دغو تنقيدي تجزيو کښې د نفسياتي او عمراني دواړو تنقيدي دبستانونو نخښې ليدے شي ـ مونږ وړاندې بحث کښې اشاره کړې ده چې د نقاد او تخليق کار داخلي جهان ، ذات او شخصيت ، فکر و نظر د ټولنيز اجتماعي شعور نه رڼا او ځلا اخلي او دغسې د خپل فني او فکري شخصيت رغاونه ترې سازوي ـ ځکه راز صاحب هم يو خوا خو د دغو شخصياتو په ذات او د هغوي د فکر و فن په داخلي جهان کښې خپل ځان جذب کړے دے او بل خوا ئې ورسره خپل ټولنيز شعور او فکر و دانش ملګرے کړے دے او بيا ئې د يو سماجي سائنسدان وظيفه هم تر سره کړې ده او د يو فنکار او ادبي نقاد وظيفه هم ـ چرته چې د يو تخليق کار په تخليق کښې د ټولنيز شعور بازګشت محسوس شوے دے نو راز صاحب ئې د هغۀ د تخليق په تناظر کښې دَ فکر و نظر تجزيه کړې ده او چرته ئې چې د يو ليکونکي په ليک کښې دَ سماجي سائنس ، تنقيدي شعور او اجتماعي فکر و دانش څرکونه ليدلي دي نو راز صاحب ئې په هم هغه تناظر کښې تجزيه کړې ده ـ په دې توګه د تنقيدي کرښې په هر ليک کښې هغه متعلقه شخصيت هم په نظر راځي د چا د فکر و فن جائزه چې اخستلی شي او پخپله د سليم راز صاحب ذات او شخصيت هم په هر ليک کښې په داسې انداز را مخې ته کېږي چې د راز صاحب د شخصيت مختلفې زاوئې ترې څرګندې شي ـ تنقيدي کرښې کښې شامل په شخصياتو ليکونه نۀ خو ژوند ليکونه يا سوانح عمري ده او نۀ شخصيت نګاري ، نۀ خاکې دي او نۀ د شخصياتو د هلو ځلو داستان او روداد ـ البته د دغو ټولو ادبي توکو څۀ نه څۀ عکس پکښې چرته چرته ضرور محسوسېږي ـ په حقيقت کښې دا ليکونه د شخصياتو د داخل او خارج يوه داسې مطالعه ده چې د متعلقه شخصياتو د نظرئيې ، فکر و نظر او سماجي شعور په تناظر کښې دَ هغوي د عملي غرزو پرزو يوه تجزياتي مطالعه ده چې د دغو شخصياتو د ذات انکشاف هم کوي او په ټولنه کښې د هغوي د مثبت کردار د اثراتو جاج هم اخلي ـ د دغو شخصياتو د فني سرګرمو به تجزيه کښې د هغوي د شخصيت عکس هم ښکاري او د

ketabton.com - The Digital Library

هغوي د شخصيت په مطالعه کښې د هغوي د فن تصور او تولنيز شعور هم منعکس کيږي ـ خو دا هر څۀ سليم راز صاحب په دومره هنر کړي دي چې خبره يواځې د شخصيت د ذات او د هغۀ فن پورې محدوده نۀ پاتې کيږي ـ خبره په ټولنه کښې د ادب او اديب کردار ته رسي او په معاشره کښې د تنقيدي بصيرت او ادبي هڅو اهميت ته رسي د دې ليکونو په ذريعه راز صاحب په غېر محسوس طريقه د غورو فکر بلنه ورکوي ـ راز د ټولنې د وګړو په مړ ضمير ګوذار کول غواړي ـ د دغو ذکر شوؤ شخصياتو د جدوجهد په تناظر کښې راز صاحب فکري جمود ماتول غواړي ، د يو پرامن ، تهذيب يافته او خوشحاله معاشرې قيام غواړي ـ د ادب او تنقيد په تناظر کښې د عصري غوښتنو شعور عام کول غواړي او په مجموعي توګه د ژوند ، ادب او تنقيد په رشته ، تعلق او تړون د غور و فکر احساس ورکول غواړي چې دغسې په ژوند کښې د يو صحت مند جمالياتي رجحان او فني دائره کښې د ژوند او ټولنې د ارتقاء دا لړۍ روانه وي ـ په ژوند کښې دَ مقصديت او صداقت ، او په ادب کښې د حسن و جمال د افادي او مقصدي تصور د عام کولو په ذريعه ادب هم صحت مند وي ، ټولنه هم او د ټولنې هر وګړے هم ـ

د راز صاحب د تنقيدي کرښې ليکونو نه د مثالونو پيش کولو سره ما د خپل موقف تائيد په اسانه کولے شو خو دا کار مې ځکه ضروري ونۀ ګڼلو چې د راز صاحب په مختلفو شخصياتو دغه ليکونه لوستلو نه پس لوستونکي زما په موقف غور وکړي او د خپلې پوهې او شعور په رڼا کښې پخپله زما د رائے تائيد يا ترديد وکړي ـ زۀ په دې موقع صرف دومره قدر وئيل غواړم چې راز صاحب د تنقيدي کرښې په ليکلو په پښتو تنقيد کښې د يو ځانګړي اسلوب يوه نادره اضافه کړې ده چې د پښتو تنقيدي روايت ته ئې نوے رخ او نوې زاويه ورېخښلې ده ـ پښتو تنقيد ته د دې انداز او اسلوب او د دې قسمه نظرياتي او مقصدي ليکونو نور هم ضرورت دے ـ زمونږ د عصر زلمي او نوې تنقيدي حلقې بايد چې د راز صاحب د دغه اسلوب پيروي وکړي او ورسره نوې نوې اضافې هم وکړي ـ د راز صاحب تنقيدي کرښې په خپل ذات کښې خو هغه بې پنا اهميت لري چې په علمي ، ادبي او تنقيدي مباحثو کښې به هميشه له پاره د سليم راز د شخصيت پېژندګلو او يوه بنيادي حواله وي ـ خو زما خواهش دا دے چې د دغو ليکونو او د دې کتاب تنقيدي کرښې د اهميت او افاديت احساس او اندازه بايد زمونږ نوي کول او د دې دور نوؤ تنقيدي حلقو ته هم په هغه پېمانه وشي چې دَ دې کتاب د مندرجاتو او ښاغلي سليم راز صاحب د اهليت ، صلاحيتونو ، مطالعې ، مشاهدې او د هغۀ د ژوندي احساس او ټولنيز شعور حق ادا شي ـ

حنيف خليل
قائد اعظم يونيورسټي
اسلام آباد
۸ دسمبر ۲۰۱۸

فارسي بانو د حيرت ګوتې په غاښ کړي
چې حميد سخن سازي کړه په پښتو کښې

ketabton.com - The Digital Library

د موشکاف او نازک خيال شاعر عبدالحميد مومند سرېښي په دغه شعر کښې دوه خبرې د غور وړ دي-- يوه --فارسي بان-- او دويمه --سخن سازي---
اصل کښې دغه سخن سازي يعنې په شعروسخن کښې باريکي نزاکت او د کمال هنر د فارسي غزل خاصه ګڼلی شوه چې د فارسي شاعرئ په څلورو معروفو مکتبونو --عربي-- عراقي-- خراساني او هندي مکتب کښې د يو پيچلي او دقيق مکتب -- سبک هندي يا هندي مکتب -- ځانګړتيا ګڼلی شوې ده-- د دغه هندي مکتب سر په فارسی کښې د بابا فغاني نه رانښلي او د طالب املي -- غني کشميري-- صايب تبريزي-- شوکت بخارائي او بيدل دهلوي پورې رارسي-- ژوره مشاهده-- تازه ګوئي-- مثاليه اسلوب يا مدعا مثل--حس اميزي-- د تشبيه استعارې ندرت-- کايناتي اسرار--او په مجموع کښې شعري لطافت ندرت او جدت د دغه هندي مکتب څرګندې ځانګړتياوې بللی شوي دي-- دغه هنري توکي هر څو که په پښتو کښې د خوشحال بابا او رحمان بابا په شاعرئ کښې چرته چرته ليدی شو خو د سخن سازئ د کمال درجې ته حميد بابا رسولي دي- دومره کمال ته چې پخپله فارسي بان هم ورته ګوته په خله پاتي شوي دي-
اروابناد سيد تسنيم الحق کاکاخيل چې د کامګار خټک ديوان چاپ کولو نو په خپله مقدمه کښې يې بحث داسي کړی وو چې د نازک خيالئ او سبک هندي دغه پېکی په پښتو کښې د کامګار خټک په سر وتړي او حميد د کامګار پيرو او مقلد وښائي- ما تقريبن ديرش کاله پخوا د کامګار په ديوان د کاکاخيل صاحب په مقدمه مقاله ليکلې وه چې هغه دور کښې په ليکوال مجله کښې چاپ شوې وه او د کاکاخيل مرحوم تحقيق او موقف سره مي مکمل اختلاف څرګند کړی وو- چې زما موقف په هغه دور کښې په انګريزي اخبار فرنټير پوسټ کښې چاپ شو نو د تسنيم الحق صاحب کشر ورور او د پښتو لوې محقق سيد تقويم الحق کاکاخيل زما د راې په تاييد کښې په همدغه فرنټير پوسټ اخبار کښې ليک وکړو او خپل مشر ورور سره يې اختلاف څرګند کړو چې دا د تقويم صاحب علمي عظمت او ما د پاره د وياړ خبره وه چې زه د ادب په ميدان کښې بيخي مبتدي وم-- زه نن هم وايم چې دغه شمله د حميد بابا د سر نه څوک هم نه شي کوزولی- د حميد بابا دغه دعوا هم څوک نه شي رد کولی چې

د حميد د ساده شعر کمال ګوره
چې شمله شوه د تمام سرېښي
پخپله د کامګار د ديوان نه د داخلي شهادت په توګه به بې ووايم چې---
چرې نه چې باد خبر عبدالحميد کا
چې کامګار غزل دا ستا په مضمون ووې

نرګسيت-- ذاتيت-- او شاعرانه تعلي

په نفسياتو کښې د نرګسيت اصطلاح ډېره مروج ده چې مطلب ئې خپل ځان ته متوجه کېدل. په خپل ذات کښې ډوبېدل او د خپل ځان نه متاثره کېدل دي. په نورو ټکيو کښې به ورته خود پرستي او انانيت ووايو. د دغه خودپرستی، انانيت او ذاتي محرکاتو د اظهار په ذريعو کښې يوه ذريعه شاعري هم ده . د نرګسيت دغه نفسياتي اصطلاح نه د شاعرانه تعلي ادبي اصطلاح زېږېدلې ده او بيا په ادب کښې هم شاعرانه تعلي دوه غټ قسمونه لري. يو د ذات تعلي دوېمه د فن تعلي . د ذات تعلي

ketabton.com - The Digital Library

نفس سره نیغ په نیغه تړون لري او د فن تعلي بلاواسطه ځکه چې فن هم د ذاتي رجحان او مېلان په نتیجه کښې خپلې لارې وباسي. په دغه وجه د فن تعلي هم د ذات سره تعلق لري خو دلته باید د نرګسیت، ذاتیت او شاعرانه تعلي فرق نور هم واضح کړے شي. نرګسیت لکه چې ووئیلے شول د خپلې هرې ادا نه متاثره کېدل دي که هغه ښۀ وي او که بده خو په نرګسیت کښې مبتلا انسان ته ښۀ ښکاري. ذاتیت هر هغه کېفیت سره تعلق لري چې د ذات برخه وي. ښۀ څیزونه هم ذات سره تړلي وي او خراب هم خو هر خراب څیز لکه د نرګسیت ښه نه شي ګڼلې- او شاعرانه تعلي محض خپل ځان په شعري قوت یا نورو څیزونو کښې اعلیٰ او اوچت ګڼل دي. د تعلي لفظ د عربيٓ د اعلیٰ او د قرآن پاک د علیون او علیین سره نسبت لري چې معنیٰ ئې ده اوچت او اعلٰی ګڼل یا خپل ځان یا خپل فن اوچت او اعلی ګڼل. په دې خبره غور کول پکار دي چې شاعر تعلي ولې کوي؟ د دې نفسیاتي محرک څۀ دے. او نفسیاتي پس منظر ئې څۀ دے. د انساني جبلت مطالعه که وشي نو معلومه به شي چې خالق د دۀ په خټه کښې د انانیت یا خود پسندۍ زړے اچولے دے او بیا ورته د خپل ځان د پېژندني ترغیب هم شوے دے. د دغه پس منظر په رڼا کښې د انساني جبلت تقاضه دا ده چې دے په نۀ یواځې ځان ته متوجه کېږي بلکې د ځان ښۀ اړخونه به هم ورته واضحه ښکاري او په مختلفو موقعو د دغه ښۀ اړخونو د ښودلو جذبه هم د دۀ د جبلت برخه ده. او بیا په انسانانو کښې فنکار خو له هر چا نه زیات حساس وي. ځکه د دۀ زیات د ځان په لور هم خیال وي. هر کله چې فنکار سره یو جبلي صلاحیت او جوهر هم وي نو د دغه جوهر ښکاره کول هم د دۀ فطري تقاضا ده. په دې وجه شاعر چې کله شعر وائي نو د خپل جوهر د ښودني په وخت کله کله د خپل جوهر اهمیت او نورو خلقو سره خپل امتیاز هم په ګوته کوي د څۀ په نتیجه کښې چې شاعرانه تعلي په وجود کښې راځي. شاعر چې کله شاعري شروع کړي نو د هغۀ مشاهده او مطالعه محدوده وي.

هغۀ ته خپل فن ډېر نادر او اوچت ښکاري او په دغه چرت کښې د شاعرانه تعلی لاره خپلوي. کله چې شاعر تر یوۀ حده معیار پیدا کړي. شعر یې د فن او فکر دواړو له مخه یو ښۀ انفرادیت یا جدت پیدا کړي نو په داسې حال کښې هغه د وړاندې نظر اچولو په موډ کښې نۀ وي. بلکې شاته نظر واچوي او د خپل ابتدائي وخت د شاعرۍ سره سره ورته له ځانه واړه شاعران زیات په نظر راځي. په داسې وخت کښې د دۀ داخلي محرک دا وي چې دۀ خو ډېر سفر کړے دے او ډېر خلق ئې شاته پرېښي دي. دغه محرکات هم هغۀ ته د شاعرانه تعلي لاره سموي او هر کله چې شاعر د شعري عروج دور ته ورسي نو هغۀ ته د خپلې زماني ادب ډېر سطحي ښکاري. په داسې حال کښې هغه ضرور د شاعرانه تعلیٰ په ذریعه خپله برتري ښودل غواړي. ګویا د خپل هنري سفر په درې واړو پړاوونو کښې د تعلیٰ بیل بیل احساس لري- کله کله چې شاعر په خپل محیط یا خپل قام کښې د خپلې اندازې شاعران ویني نو د نورو ژبو او قامونو شاعرانو سره د تقابلي تعلیٰ مظاهره کوي. لکه په پښتو کښې چې خوشحال خان خټک، حمید بابا او کاظم خان شېدا کړې ده. داسې وخت هم راځي چې د شاعر زمانه او ماحول د هغۀ د فن قدر نۀ کوي. یا ئې په قدر نۀ پوهېږي په داسې حال کښې شاعر د ډېرې غصې نه انتقامي قسمه تعلي کوي چې پکښې د خپل ځان درناوي سره سره د نورو د سپکاوي عنصر هم شامل وي. د ځینو شاعرانو په وړاندې خپله شانداره ماضي پرته وي. د اسلافو کارنامې او وقار ئې په نظر کښې وي. په داسې حال کښې هغه یو خو په خپله د خپلې شاندارې ماضي او اسلافو کارنامې په خصوصیت سره ستائي او یا که کوم شاعر ئې په اسلافو یا ماضي کوم تنقید یا اعتراض کړے وي نو د دۀ جبلي محرک دے مجبوروي چې انتقامي قسمه تعلي په کار راولي.

ketabton.com - The Digital Library

د شاعرانه تعلي دغه ټول محرکات د انسان د داخلي رجحان نه نۀ شو بیلولے ځکه چې انسان ته که داخلي تحریک ورکړے شي او که خارجي خو د دۀ ذات په کښې شریک وي. دے د هر پس منظر په ردِ عمل کښې چې کوم اظهار کوي. هغه د دۀ د ذات اظهار وي. دے هر تحریک د خپل ذات په سمندر کښې ډوبوي او بیا ئې د یو غورځنګ په حېث خارج کوي او د دغه اخراج لارې لطیف فنونه دي چې شاعري ئې له هر څۀ زیاته مؤثره او صفا لاره ده هم دغه وجه ده چې تعلي هم په فنونِ لطیفه کښې په خصوصیت سره د شاعرۍ سره تړلې ده. نور فنونه لکه مصوري، رقص، سنګتراشي، موسیقي وغېره د تعلي نه عاجز دي.
د شاعرانه تعلی دغه ټول قسمونه مونږ په خوشحال بابا رحمان بابا حمید کامګار نجیب شیدا او په شلمه صدۍ کښی په حمزه بابا کښی په اولسي شاعرانو کښې علي حیدر جوشي کښی په ځانګړي ډول لیدی شو او په نورو کښې هم شته.

د غني خان نفسیاتي تاثر----- خالق او تخلیق

د ځینو ادبي تحریکونو او صنفونو د مزاج په حواله چې تنقیدي مباحث مخې ته راغلل نو ورسره د شاعرانه داخلیت او خارجیت حوالې هم رامخې ته شوې. په ادبي تحریکونو یا مکتبونو کښې ترقي پسند تحریک، حقیقت پسندي یا **Realism** په مخصوص ډول د خارجیت ترجمان وګڼلے شو او په مقابله کښې ئې د رومانویت تصوریت، سریلزم او نیچرلیزم وغیره اصطلاحات د داخلیت د ترجمانی له پاره استعمال کښې راغلل. دغه شان په ادبي، اصنافو کښې هم په منظوم ادب کښې غزل د داخلیت اونظم د خارجیت په حواله زیات د بحث لاندې راغللو. په دې مباحثو کښې چې د داخلي ادب یا داخلیت په حواله څومره هم خبرې شوي دي یا کېږي د هغې تر شاه یو نفسیاتي تاثر حرکت کوي.
ادب هسې هم د خارج او داخل دواړو نه ځان نۀ شي بیلولے. خو ښۀ ادب هغه دے چې په دواړو کښې د توازن او د دواړو د امتزاج رنګ په کښې وي. هم دغه وجه ده چې ځینو نقادانو، د داخلیت او خارجیت د امتزاج او د جدت په حواله د وحدت فن نظریه هم پېش کړې ده.
د غني خان په شاعرۍ چې نظر اچوو نو په کښې هم دغه امتزاجي رنګ وینو هغه د معاشرتي مسئلو او خارجي شواهدو ترجماني هم کړې ده او ورسره ئې خپل داخلي کېفیات هم یو ځائے کړي دي. خو ځینې نظمونه ئې داسې دي چې ډېر په خصوصیت سره د انساني نفسیاتو څرګندونه کوي او دا د غني په انسان شناسۍ او نفسیات دانۍ ګواهي هم ورکوي. د غني نظریه دا ده چې د مکان او لا مکان د تخلیق مرکز هم انسان دے او د هر څۀ وجود د انسان له پاره دې. او بیا دا هم وائي چې د دې هر څۀ وجود تصور هم د انسان له پاره دے. او بیا دا هم وائي چې د دې هر څه د وجود تصور هم د انسان د داخل نۀ راولاړیږي او هم د انسان په داخل کښې جوړیږي وائي:

دا مکان او لا مکان
دواړه جوړ زما د ځان
دا جانان او بُت او رب
زما تنده او ایمان

ketabton.com - The Digital Library

د نفسياتو عالمانو په دې نکته بحثونه کړي دي چې د خالق تصور هم د هر انسان په ذهن کښې جدا جدا وي او د هغهٔ د خپل ذهن په رسايئ اداٸه لري. په دې وجه غني هم دا نظريه ښائي او وائي:

زهٔ يم ناست ځان له جانان يو تصور کښې جوړوومه
کله ئې سترګې تورومه، کله ئې شونډې ښکلوومه
زهٔ يم ناست د غم په هاړ کښې د رڼا بڅري پېمه
خم درنګ کښې لا خمار شته زهٔ ترې لپې ډکوومه
د سخي ګوتو دې ځار شم څنګه ښکلے وېش دې وکهٔ
زهٔ يو څاڅکے خو ځيګر کښې دريابونه ګرځوومه
زر او زرو او تخت دې واغشت خېش نظر او خيال دې راکهٔ
د سرور په سور طوفان کښې دې کړه ډوبه لوړه طمعه
دا يو غم د وېشه پاتې چرته پټ تيارهٔ کښې ناست وو
رو رو پټ مې زړهٔ له راغے لکه مار د ښکار په سمه
په دې هرڅهٔ دې رضا يم د لعلونو زرو خانه
غم څهٔ، مرګ مې هم قبول دے په خندا ئې قبلوومه
دا خو تا اور اورکے يو د سرور ماته بخښلے
ځکه زهٔ دې تور محل کښې خپل خوبونه بلوومه
خلق وائي لاړ بُوډا شو غني خپلې مستئ وخوړ
زهٔ يم ناست د يارو پېښو کښې د نرګس ګلونه ږدمه
مرګه ځه چرته ورکېږه زهٔ لا نهٔ يمه اوزګار
خم د رنګ کښې لا خمار شته زهٔ ترې لپې ډکوومه

غني د دې قائل دے چې انسان د هر قسمه تخليقاتو خالق پخپله دے خو دا تخليقات د کېفياتو او مجرداتو سره تعلق لري يعني هر قسمه فکري او خيالي تخليقات انسان د خپل تصور په بنياد کوي. خپل يو نظم پېدائش کښې وائي:

او ما ځان له ساز کهٔ په خپله جوړ
د خپل خوب نه د خپل خيال نه
د خپل غم نه د مستئ نه
د خپل تول نه د خپل تال نه
او ما ځان له يار کهٔ په خپله جوړ
د خپل سوز نه د ارمان نه
د خوبونو نه د رنګونو نه
د ګلونو نه د خزان نه
د اميد نه د رڼا نه
د تيرو نه د ښېرونه
د غمونو نه دې سودا نه

ketabton.com - The Digital Library

او ما ځان له مرګ کړ په خپله جوړ
د ژوندون نه د مستۍ نه
د سپرلي د زيرو ګلونو نه
د لعلونو نه د ځوانۍ نه

همېشه وي د ممسک قبض په بسط کښې
په درياب کښې شېدا ګوره ګردابونه

د تورو معنې:
قبض او بسط: قبض او بسط د تصوف اصطلاحات هم دي او خپلې لغوي معنى هم لري. دواړه د عربۍ توري دي. قبض نه مراد دے بندش او تنګي، يعني د فيض او ورکړې په لاره کښې خنډ، شومتيا. او د بسط مطلب دے، بسيط کېدل، فراخه کېدل، ورکړه کښې سخاوت، يعني د فيض عام کېدل.

ممسک: ممسک تورے هم عربي ده. مطلب ئې دے شوم، کنجوس.

ګردابونه: ګرداب په درياب کښې د اوبو چکر ته وائي چې اوبهٔ له ډېره جوشه په خپل ځائے چورلي.

شرح:
د شوم سړي رويه هم عجيبه وي. همېشه په ډېر دولت کښې هم ورکړه نهٔ کوي. ګويا د هغهٔ بسط يعني غني توب هم د قبض يعني شوميتا په مثال وي. د دغه شوم سړي مثال هم په درياب کښې د ګرداب غونډې وي. چې ښهٔ ډېرې اوبهٔ وي. ښهٔ په زور او قوت کښې وي. خو په خپل ځائے چورلي. ګردش کوي. مخکښې نهٔ ځي. د چا په کار نهٔ راځي. نو بس دغه مثال د کنجوس انسان هم دے چې ښهٔ ډېر دولت وي ورسره خو دغه دولت ئې په يو ځائے جمع وي. په خپل ځائے چورلي. د عام وګړي د ګټې د پاره بهر نهٔ راوځي. نو ځکه خو د شوم سړي دغه بسط هم د قبض په مثال وي.

نور وضاحت:
دې شعر کښې د شېدا مشاهده هم د کمال ده او تشبيهات هم. او شېدا چې عملي صوفي وو نو دغه د بسط او قبض اصطلاحات ئې په صوفيانه تناظر کښې هم راوړي چې کله مرشد د بسط په کېفيت کښې وي نو د علم او روحانيت فيض ئې عام وي او مريدان ترې استفاده کوي. خو کله چې مرشد د قبض په حالت کښې وي نو علم او روحانيت ئې تر هغهٔ محدود وي. بل چا ته ترې ګټه نهٔ رسي. ګويا دغه وخت کښې د پيرو مرشد مثال هم د ممسک يا شوم سړي وي چې چا ته ترې فيض نهٔ رسي. د پير و مرشد نه علاوه پخپله سالک هم د قبض او بسط د دغو مرحلو سره مخ وي-

ketabton.com - The Digital Library

د شوم دولت مند او سرمایه دار انجام به څه وي د قران حکیم په سوره همزه کښې ورته غور وکړئ او بیا د شیدا په دغه شعر یو ځل بیا نظر واچوئ-
وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ (1)
هر غیبت کوونکي او پیغور ورکوونکي د پاره هلاکت دی

اَلَّذِىْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ (2)
هغه خلق چې مال جمع کوي او هر وخت يې شماري-

يَحْسَبُ اَنَّ مَالَـهٗٓ اَخْلَـدَهٗ (3)
د هغه خیال وي چې دغه مال به يې همیشه ساتي

كَلَّا ۖ لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ (4)
هیڅکله هم نه-- د دغه مال په وجه به حطمه ته غورزول شي-

وَمَآ اَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ (5)
او تا ته څه پته ده چې حطمه څه شی دی-

نَارُ اللّـٰهِ الْمُوْقَدَةُ (6)
دغه د الله له خوا تیار شوی اور دی-

اَلَّتِىْ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ (7)
چې زړونو ته به رسي-

اِنَّـهَا عَلَيْـهِـمْ مُّؤْصَدَةٌ (8)
بې شکه دا به له څلورو واړو خواو نه په ده راغوندولی شي-

فِىْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ (9)
د اوږدو اوږدو ستنو او اډانو په صورت کښې-

د شیدا په دې شعر د سرمایه دارانه نظام د جدید دور د مباحثو په تناظر کښې هم غور وکړئ چې-----
په دغه نظام کښې سرمایه په دوه څلورو طاقتورو لاسونو کښې راغوندولی شي او همدغو لاسونو کښې ګردش کوي چې سرمایه د سرمايې په زور زیاتولی شي او د عام اولس په کار نه شي راوستلی بلکې هغه خوارې کښې اولس هم ترې محروم ساتلی شي د چا په خوارئ او محنت چې دغه سرمایه او دولت کښې اضافه کولی شي-
اوس غور وکړئ چې د شیدا دوو مصرعو کښې څومره لوې مقصد راغونډ شوی دی او د څومره زاویو نه يې جاج اخستلی کیدی شي- خو شرط دا دی چې د شعر غوټې يې پرانستلی شي-

ketabton.com - The Digital Library

په فیسبک زما لوستونکي

زما د چاپ کتابونو لوستونکي به څومره وي او د کوم مزاج او معیار به وي دا خو راته اندازه نشته خو په فیسبک د خپلو لوستونکیو د مزاج معیار او مقدار اندازه راته کیږي- ما سره پنځه زره ملګري او شپاړس نیم زره پالونکي یا څارونکي دي- څرګنده خبره ده چې دوئ ټول بیل بیل مزاج او میدان لري- زه خو زیات لیکونه د ادب تاریخ کلتور ژبپوهنې مذهب سیاست قامیت او ورسره نورو اړوند موضوعاتو په حقله کوم نو دغه ټول خو زما په لیکونو کښې دلچسپي نه لري او دا کیدی هم نه شي- خو بیا هم یو لوی شمیر لوستونکي لرم بلکې ګڼ شمیر مینه وال لرم چې مختلفې درجې یې کیدی شي-لکه دا چې-

۱--- یو شمیر ملګري داسې دي چې زما هر پوسټ ته رسپانس ورکوي-- زه هره ورځ یو پوسټ کوم او دغه ملګري نژدې نژدې هره ورځ خپله رایې د کمنټ په صورت کښې شریکوي-- د دغو ملګرو د مینې او توجو منت بار یم-

۲--- دغو کښې یو شمیر داسې هم دي چې په تسلسل سره کمنټ کوي او پوره تفصیل سره کوي-- دومره ګټور کمنټ چې زما د پوسټ نه یواځې تشریح او وضاحت وي بلکې د پوسټ نه زیات معلومات هغه کمنټ کښې وي-- دغه ملګرو ته ډیر درناوی لرم-

۳---- ګڼ شمیر ملګري داسې وي چې زما موقف سره اتفاق لري او په درنو لفظونو ستاینه کوي-- اتفاق او ستاینه دواړه یې په دلیل او جواز اداڼه وي او یا په ذوق او مینه اداڼه وي--- دغه هم ډیر درانه د لوړ ذوق او سنجیده ملګري دي-

۴-- یو شمیر زده کوونکي دي چې زما د پوسټونو نه د زدکړې اعتراف او مننه پوره دیانت او روغ نیت سره کوي- دغه ملګري هم خپله سرمایه ګڼم-

۵--- یو شمیر داسې دي چې زما پوسټونه په خپلو والونو او مختلفو ګروپونو کښې شریکوي چې دغسې زما فکرونظر زیاتو خلقو ته رسي-- د دغو ټولو هم منندویه یم-

۶--- یو شمیر داسې دي چې زما موقف سره یې کله کله اختلاف راشي نو په ډیره مهذبه لهجه د خپل دلیل او جواز سره خپل د رایې اختلاف څرګند کړي- دغه مهذب درانه او روغ نیته ملګري دي او ما ته ګران دي-

۷--- څه ملګري داسې دي چې هر کله یې د مزاج لیک مخې ته راشي نو خپله مثبت رایې څرګنده کړي که میاشت دوه پس هم وي او هسې هم کمنټ کول لازم نه وي لیک کتل مهم وي-- خو یو شمیر داسې هم شته چې زما ټول پوستونه ګوري خو انتظار دې ته کوي چې کله به کومه اختلافي نکته پیدا کړي چې مخې ته راشي- دغسې ملګري زیات غایب وي خو د اختلافي نکتې د پاره چرته میاشت دوه پس راڅرګند شي که نکته یې سمه وي او که ناسمه خو اختلاف به ضرور کوي یو دوه نور هم پکښې داسې کسان منشن کړي چې د ده ترې د اختلاف یا شرارت کولو امید وي-- د دغو په نیت هم شک نه کوم ځکه چې د نیتونو علم خدای سره دی-

۸--- داسې پکښې هم شته چې کج بحثي کول غواړي مقصد یې څه مثبت هدف نه وي خو بس څه وییل غواړي او بار بار یې وییل غواړي- دغسې ملګرو ته هم یو نیم جواب ورکوم خو اوږده بحثونه نه کوم-

ketabton.com - The Digital Library

۹-- ځنې خو داسې هم وي چې ډېر زر ورسره د قالو سلاما پیروي وکړم او بحث نه یې ډډه وکړم-
۱۰--- داسې هم وي چې بیخي د جواب ورکولو زحمت ورسره نه کوم
۱۱-- یو شمیر داسې هم وي چې د حسد اندازه یې راته ډیره زر وشي هر څو که زما اندازه غلطه هم کیدی شي - د هغوئ په حال هم د رحم احساس راته وشي او همدردي مې ورسره پیدا شي-
۱۲-- داسې به هم وي چې مقصد یې خپل شهرت کول وي نو بس هغه د شهرت ترلاسه کولو لارې اختیار کړي-
دغه روش مې د لیکلو پوسټونو نه علاوه ویډیو ګانو او لیکچرو وغیره سره هم کیږي-
ځنې نور قسمونه یې هم شته خو دغو کښې د هر قسم ملګرو ممنون ځکه یم چې په هر نیت وي خو لیک او پوسټ مې ګوري-- لیکچرونه مې اوري- څوک خپل عکس العمل ښایي او څوک نه-- څوک لویه سینه لري او څوک تنګ نظر--زه د چا نوم نه اخلم هر ملګرى په ایینه کښې ځان لیدی شي- زه ټولو ته دعا ګو یم او هڅه مې دا وي چې د هر کمنټ او هرې راې قدر وکړم-- اهمیت ورکړم-- او جواب ورکړم--بیا هم که زما د فیسبک ملګرو کښې ما نه څوک خفه وي ګیله لري یا مې ورته توجو سمه نه وي کړې زه ترې د زړه له کومي بخښنه غواړم-- زما عقیده دا ده چې دنیا په مینه اباده ده-- مینه عام کول پکار دي - څوک چې هر څومره پوهه لري ویشل یې پکار دي او درناوى هر چا ته ورکول پکار دي-

---

موسیقي
په زړه یونانى میتهالوجي کښې د نرو خدایانو او ښځو خدایګنو دواړو تصور موجود وو-- د فن او هنر یعنې ساز شاعرئ او رقص خدایګنې نوم ماوسایک Mousike وو- دغه خدایګنه د ماوسا mousa په نوم هم یادیده چې بیا یواځې د ساز او ترنم خالقه وګڼلی شوه - نو دغسې د ساز او ترنم د پاره دغه یونانې نوم ماوسایک رواج شو چې په زړه لاطینى ژبه کښې موسیکا musica شو-لاطینى نه فرنچ ته هم د musica موزیکا په شکل راغلو- او په انګریزى کښې میوزیک music شو چې اردو او نورو مشرقي ژبو ترې موسیقي جوړ کړو-- تر دې چې په عربئ او فارسئ کښې هم وکارولى شو-- هسې د عربئ خپل نوم الغنا دى چې د فارسئ نغمه او غناییت هم له دغې الغنا نه جوړ شوى دى-- پښتو کښې ورته خپل نوم سندارا هم کارولى شي چې جرړه یې سندره ده-- سندره کښې پخپله د غړونو دغه غناییت نغمګي او رواني موجوده ده-- پښتو کښې تنګ ټکور اصطلاح هم شته خو دا ترکیب دى د ټنګ او ټکور چې ټنګ پکښې اواز د پاره دى او ټکور داسې اواز د پاره چې زړه پرې ټکور شي یعنې دردیدلي زړونو ته ملهم شي-
په اسانو ټکو کښې موسیقي د اوازونو د توازن ترتیب او اعتدال نوم دى چې هغه د الاتو اوازونه هم کیدى شي او انساني یا د مارغانو او قدرتي مخلوقاتو هم -- دغه توازن د یو دروند او یو سپک غږ د رایوځاې کولو نه زیږي چې اوچت او ټیټ یا سپک او دروند غږ یا زیر و بم هم ورته ویېلي شي-- د سپک او دروند غږ دغه توازن ترتیب او اعتدال که نه وي نو بیا اوازونه شور وي خو موسیقي نه وي-
اوس چې دا جوته شوه چې موسیقي یواځې د اوازونو د ترتیب او توازن سره اړه لري نو باید دا نظر کښې وساتو چې دغه موسیقئ سره که کومه فحش او بیهوده شاعري وییلی شي نو دا د شاعرئ خرابي ده د موسیقئ نه-- دغسې دغه موسیقئ سره که کوم بیهوده رقص او ډانس کولی

ketabton.com - The Digital Library

شي نو دا د رقص خرابي ده د موسيقۍ نه-- دغه خرابۍ د ساز او اواز نه بغير هم خرابۍ دي-- پوچ بيان بغير له سازه هم پوچ وي- ځکه دغه نورې خرابۍ موسيقۍ پورې تړل درست کار نه دی-- که چرې يواځې ساز او اواز هم داسې شي چې د ټولنې د خرابۍ انتشار او اړي ګړي سبب شي نو دا به د موسيقۍ قصور وي خو يواځې يو مترنم غږ او منظم ساز به ټولنه څنګه له دغو خرابيو سره مخ کړي-- د ټولنې د خرابولو نور عوامل په نظر کښې ساتل ضروري دي- هر ناوړه عمل په موسيقۍ ورتپل هم مناسبه رويه نه ده- د موسيقۍ ديني او شرعي حيثيت څه دی- دې نه مخکښې دا پيژندل ضروري دي چې موسيقي په بنيادي توګه دی څه شی او کوم قسمه موسيقي-

---

د کاظم خان شيدا عکس

زما لوستونکيو ته پته ده چې شيدا سره مينه او عقيدت زما د هغه وخت نه دی چې د ادب ميدان کښې مې وړومبی قدم ايښودی وو- د هم هغه وخت نه مې چې د شيدا مطالعه کوله نو د هغه په کلام کښې به مې د هغه ذات او شخصيت لټولو- همدغه تناظر کښې به زما د ذهن په تختۍ د هغه يوه خاکه جوړيده - بيا چې مې د شيدا په اړه د يو داسې شخصيت معلومات تر نظره شول چا چې شيدا په خپلو سترګو ليدلی وو او بيا د خپلو سترګو ليدلې مشاهده يې په لفظونو کښې هم بيان کړې وه- زما مراد د هند تذکره نګار قدرت الله شوق رامپوري دی چې د شيدا د ذات او شخصيت په اړه يې خپله مشاهده داسې بيان کړې ده-

”خان عالي شان کاظم خان رئيس قوم افاغنه خټک يعني انسان متمثل به صورت ملک ، زاهد ، متورع ، عابد ، متشرع ، بسيار عالي حوصله و خوش سليقه ، نازک دماغ ، صاحب تمکنت ، نهايت بردبار ، کوه تحمل و وقار ، موصوف به جميع صفات انساني ، مجمع هنر و قابليت و سخنداني ، صاحب فضل و کمال ، شاعر خوش مقال نازک خيال ، معني ياب تازۀ نزاکت هند ، متلاشي مضامين دلپسند و بلند ، تا حال در قوم افاغنه روه چنين شخص خوش فکر و خوش ګو پيدا نه شده و نه خواهد شد - چند سال شد که ازين جهان فاني رحلت به عالم جاوداني نمود-“

نو بس زړه ته مې راغله چې د شيدا د کلام او بيا د هغه د همعصر شوق رامپوري د اشارو نه يوه ايډيا جوړيدلی شي چې د شيدا يو خيالي عکس پرې جوړ کړی شي لکه څنګه چې د خوشحال بابا او رحمان بابا عکسونه جوړ شوي دي او د اولس نفسياتو منلي دي-- هر څو که د شيدا دوه عکسونه مخکښې هم جوړ شوي دي خو په يو هم زړه اوبه نه څښې- ياده دې وي چې د شيدا په عکس جوړولو کښې د شيدا زمانه او پښتني کلتور-- د هغه عمر چې زما د څيړنې ترمخه په ۱۱۲۵ کښې د پيدايش په حساب يو کم اويا کلونه د راورتې او نورو څيړونکيو تر مخه ۱۱۳۵ کښې پيدايش په حساب يو کم شپيته او ۱۱۴۰ کښې پيدايش په حساب څلور پنځوس کلونه جوړيږي نو د عکس د پاره مونږ دغه يو کم شپيته کلونه مناسب وګڼلو -- دغسې بيا پښتني جلال-- د خټکو د قبيلوي سردارۍ پس منظر-- ديني او صوفيانه مزاج-- د صورت ښکلا او د سيرت پاکوالی-- او د شوق رامپوري په قول--- متمثل به صورت ملک-- يعني د فرشتي په صورت کښې انسان --- دغه ځانګړنې هم دغه عکس د پاره په نظر کښې ساتل ډيرې ضروري وې -- زما خيال وو چې زه خپله دغه ايډيا په کوم مصور انځور کړم خو بيا مې ذهن ومنله چې په اوسنۍ زمانه کښې خو دا کار اے ائي يعني مصنوعي ذهانت هم کولی شي-- نو بس خپل کشر عباس خليل مې ځان سره کړو-- خاکه

ketabton.com - The Digital Library

مې ورته بیان کړه-- په اے ائي مو عکسونه جوړول شروع کړل خو په یو مو هم تسلي نه کیده-- لس اته تصویران مو جوړ کړل او رد کړل-- څو میاشتې مو مسلسل ریاضت وکړو- بدلونونه به مو پکښې کول-- اخر هم دغه عکس مو زړه ته پریوتو چې د شیدا په اړه دستیاب اشارو او معلوماتو عکاسي یې کوله نو بس د شیدا عکس تیار شو-- د خپلو ملګرو جوهر خلیل او شیر احمد خلیل تسلي مې هم پرې واخسته- اوس یې تاسو هم وګورئ-

---

پښتو څانګه پیښور پوهنتون-- خدشې او وسوسې

د پښتو څانګې پیښور پوهنتون د وړومبي سیشن د ماسټر سند اخستونکیو دغه تاریخي عکس سره څو خبرې هم د پښتو او پښتنو خواخوږو سره شریکول غواړم-
هسې خو د پښتونخوا په تعلیمي ادارو کښې وړومبی د پښتو څانګه په اسلامیه کالج پیښور کښې د کالج د جوړیدو ۱۹۱۳ نه څو کاله پس وجود کښې راغلې وه خو دا د کالج څانګه وه چې د ماسټر په سویه تدریس پکښې نه وو- د ماسټر په سویه تدریس د پیښور پوهنتون پښتو څانګې په ۱۹۶۱ کښې شروع کړی وو چې په وړومبي سیشن کښې یې د خواجه محمد سایل افضل رضا عبدالدایان سعید خلیل عبدالجبار خلیل ارباب یعقوب سرور خټک داور خان عبدالحق نسیم نور شاه جهان انور نواز حسرت او محمد اعظم اعظم غونډې ادیبان پښتو ته ورکړي وو- ورپسې نزدې کلونو کښې یې هم ډیر لوې خلق په پښتو پیرزو کړل- د استاذانو په حیث پکښې د مولانا عبدالقادر پریشان خټک او جهانزیب نیاز غونډې خلق شامل وو-چې پخپله یې لا پښتو کښې د ماسټر سند نه لرلو خو پښتو سره تړلي سینیر دانشور هم وو او نورو ټولنیزو علومو کښې یې سندونه هم لرل- په ۱۹۷۹ کښې دغه څانګې د ایم فل او په ۱۹۸۳ کښې د پي ایچ ډي اغاز وکړو- خبره دې ته راغله چې دغې څانګې نه فارغ شوو استاذانو د صوبې په نورو ګڼو پوهنتونونو کښې د پښتو څانګې پرانستې - تر دې چې د صوبې نه بهر د ملک په نورو پوهنتونو کښې هم د پښتو تدریس په غټو سطحو شروع شو او لا روان دی چې په سوونو استاذانو پروفیسرانو ډاکټرانو د وقار او روزګار بنیادي سبب او ذریعه د پیښور پوهنتون دغه څانګه ثابته شوه-- په ۲۰۱۱ کښې د پښتو څانګې په پښتو اکیډمی کښې د شاملولو یوه هڅه وشوه چې زر ناکامه کړی شوه او په دغه کال د عدالت عالیه فیصله هم راغله چې دغه څانګه په بله کومه اداره کښې ضم کیدلی نه شي-- اوس بیا حالات داسې چوړ شوي دي چې د دغه تاریخي څانګې د ختمولو او چرته ضم کولو څه نه څه لارې به لټولی شي خو دا دې په نظر کښې وي چې دغه هڅې به بیا هم شنډې پاتې شي ځکه چې د عالي عدالت فیصله به د توهین عدالت په زمره کښې راځي-او دا هم نظر کښې ساتل پکار دي چې د پوهنتونونو سرمایه علم خورول وي پیسه ګټل نه--- ځکه مناسبه لار دا ده چې د دغه تاریخي څانګې مالي مسلو ته باید توجو وشي-- د کلونو راسې د ریټایرډ شوو پروفیسرانو خالي ځایونه باید ډک کړی شي- ځکه چې د دې څانګې بقا یواځې د یو سرکاري ادارې بقا نه ده بلکې د پښتو مسله هم ده- دعلم او ادب مسله هم-او د پښتو علمي او ادبي روایت د کلونو تاریخ او وقار مسله هم ده- هر څو که دغه مسلې حل کول د سرکار انتظامي امورو سره اړه لري خو د پښتو ژبې ادب کلتور او تاریخ سره تړلي دانشور شاعران لیکوال او ادیبان هم دا د خپلې دلچسپۍ ژبې او ادب سره د تړون او بقا مسله ګڼي-زما د دې لیک مقصد هم د پښتنو دانشورو سیاسي مشرانو او مقتدره حلقو توجو دې لور ته را اړول دي

ketabton.com - The Digital Library

او په دغه لار کښې کلک اودریدل دي چې دغه تاریخي ځانګه دې تل غوړیدلې پاتې شي چې تل د پښتو ژبې او ادب ګلان راټوکوي او خوشبو يې په پښتنه سیمه خوریږي- نور کار د سرکار دی-- ځوک چې بادار دی هم هغه سره اختیار دی او هم د هغه لاس کښې مهار دی- زمونږ خو محض د خپلې راې دغه اظهار دی-

---

ترکستان نه تر طاهره

د اپریدیو په قبایيلي ټولنه کښې د دره ادم خیل د بوړې په سوکړه کلي کښې چې د میر اکبر خان په کور کښې د ترکستان په نوم یو ماشوم په ځلورم جون ۱۹۳۹ سترګې وغړولې نو تر سپینې ږیرې ژوند کښې يې د تخلص په توګه د اثر اخستو سره د طاهر اثر اپریدي صورت اختیار کړو-په ډېر عجیبه حیرانوونکي ډول- د سکول او مدرسې دروازه يې هم نه وه لیدلی خو پلار به ورله کورته ځه رسالې اخبارونه راوړل چې هم هغې نه يې الف ب وپیژندل-- ټکي توري جوړول يې زده کړل-- جملې جوړول او لیکل يې زده کړل او د قیصو لوستلو نه خوند اخستل يې زده کړل- تر دې چې د ژوند په یو ویشتم کال يې په ۱۹۶۰ کښې یوه قیصه ولیکله چې دغه قیصه يې نوموړي ادیب او صحافي ولي محمد طوفان په غنچه مجله کښې چاپ کړه-- هغه ورځ وه چې د ترکستان مخه د شاعرۍ نه قیصه لیکنې ته وګرځیده او د تخلص اثر نه يې هم ځان بې اثره کړو- اوس ترکستان طاهر اپریدی شو-- په داسې رفتار يې د ادب په میدان کښې ګامونه پورته کړل چې دنیا ورته حیرانه شوه-- په کراچۍ کښې د میشته کیدلو سره يې د ټرانسپورټ خواري مزدوري هم کوله او د اردو ادب لوست يې هم شروع کړو- تر دې چې د اردو هم نامتو لیکونکی شو-- په مخه روان وو- پښتو کښې يې د افسانو مجموعه د محلونو خوا کښې چې چاپ کړه نو په تسلسل سره يې لس نورې مجموعې چاپ کړې- اردو کښې يې افسانې ولیکلې او مجموعه دیدن يې چاپ کړه- سفرنامو ته يې مخه کړه- دوه سفرنامې يې چاپ کړې-- رپورتاژونو ته يې مخه کړه یو شمیر رپورتاژونه يې چاپ کړل-- ناول ته يې مخه کړه ځو ناولونه يې چاپ کړل-- په اردو او پښتو دواړو ژبو کښې-- د کتابونو ترجمې يې وشوې-- پخپله يې هم ترجمې وکړې- ادبي صحافت ته يې مخه کړه - د لوې معیار ادبي مجله جرس يې په کلونو وچلوله چې د غزل او نظم ځانګړې ګڼې يې نن هم معتبره حواله ګڼلی شي- تنظیمي خدماتو ته متوجو شو په کراچۍ کښې يې جرس ادبي جرګه جوړه کړه- د سلیم راز صاحب سره په شریکه يې د پښتو وړومبي پاکستاني فلم د پاره قیصه مکالمې او سندرې ولیکلې چې دغه فلم ګل ځانګه تکمیل ته ونه رسیدی شو- تکلونه يې ولیکل-- خاکې يې ولیکلې-- ډرامې يې ولیکلې-- سریزې دیباچې يې ولیکلې-- په سوونو لیکونکیو ته يې ادبي خطونه ولیکل-- شاګردان او ادیبان يې وروزل-- د وفات نه یو کال پس په صدارتي ایوارډ ونمانځلی شو - عجیبه نالوستی ترکستان وو چې تر طاهره سفر يې خلق حیران کړل-- بس اوس طاهر اپریدی یو داسې نوم دی چې پخپله د هغوئ په ژوند او کار کتابونه لیکلی شي-- د ایم فل او پي ایچ ډي سندونه پرې ورکولی شي-- بس خو د سبق او پیغام اخستلو د پاره يې شخصیت اولس ته یو مثال او علامت دی-- یو رول ماډل دی او د دې هر ځه نه زیات دا چې هغه ترکستان اوس د طاهر اپریدي په شکل په زړونو کښې ساتلی شي--زه يې هم په رفاقت او اوږده موده نزدیکت ویاړم-- زما په زلمیتوب کښې يې ماته موقع راکړې وه چې د هغوئ په ناول کانو کښې رګونه مې سریزه لیکلې وه-- هغوئ

ketabton.com - The Digital Library

په خپله ګڼو کتابونو کښې زما يادونه په ډيره مينه او درناوي کړې ده- ما سره يې تل د پدرانه شفقت څرګندونه کړې وه- دغسې يو لوی انسان ته به الله ضرور د روح ابدي سکون او قرار هم وربخښلی وي-- په نن ورځ څلور کاله مخکښې زمونږ نه جدا شوی وو خو هغه فارسی کښې وايي کنه--
رفتيد و لے نه از دل ما

قوم او ملت

خيل يا قبيله نسل امت او قوم ټول بيل بيل دي-- ډير خلق خيل يا قبيلې ته هم قوم وايي او نسل يا امت ته هم--- د قوم تعريفونه هم په سياسي مذهبي او ټولنيزو علومو کښې بيل بيل دي--- چرته د مذهب او عقيدې په بنسټ--چرته د جغرافيې -- چرته د ژبې او چرته د وينې په بنياد--- خو دغه ټول تعريفونه په څه نا څه حواله بيا هم نيمګړې پاتې شي-- ما ته پخپله د روسي ليکونکي سټالن تعريف د نورو په نسبت زيات عقلي او مناسب ښکاري--- هغه شپږ داسې بنيادي نکتې په ګوته کړې دي چې د انسانانو د يوې ډلې نه قوم جوړوي---وړومبی دا چې دغه انساني ډله د يو تاريخي تسلسل نه راتيره وي---دويم دا چې دغه تاريخي تسلسل يو اوږد دوام هم ولري-- دريم دا چې دغه ډله يوه شريکه ژبه هم ولري-- څلورم دا چې دغه ډله شريکه او ټرلې سيمه يا جغرافيه هم ولري---پنځم دا چې دغه ډله مشترکه معاشي نظام او شريک مفادات يا شريکې ګټې هم ولري-- او شپږم دا چې دغه ډله يوه شريکه نفسياتي رغاونه هم ولري چې د اولس د کلتوري او تهذيبي ژوند نه يې وجود موندلی وي---
دغو نکتو سره اختلاف هم کيدی شي خو په يوه انساني ډله کښې که دغه ټولې نکتې شتون ولري نو قوم بللی کيدی شي--که يوه نکته هم پکښې کمه وي نو بيا قوم نه دی--په دغه پيمانه مونږ پښتانه په کوم مقام يو -- دا مونږ پخپله غور کولی شو--- البته خوشال بابا دغو کښې څو نکتو ته ډيره ښخوا اشاره کړې وه چې ځنې يې په دې يو شعر کښې هم درک کولی شو--
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ په کار پټ او اشکار

ملت--- ملت د عربی ټکی دی- جمع يې ملل ده- جرړه يې مل ده چې املا هم ترې جوړه ده-- املا يعني ليکل-- فارسی کښې ورسره د ميل جول-- شريک ژوند او ټولنيز يو والي تصور هم ملګری دی- دغسې د ملت معنا ده د يو قانون ضابطې او لارې ټاکل او ليکل لکه د ژوند د ايين او منشور چې په خپل ژوند کښې يې اجتماعي پيروي وشي-- دغه پيروی د پاره نه خو د قوم هغه شپږ نکات او شرطونه لازمي دي او نه نور کوم شرايط-- بنيادي شرط يو دی چې د ژوند تيرولو د پاره لاره يا قانون او ضابطه ټاکل او بيا دغه لاره او ضابطه پالل چې پکښې د هر نسل ژبې جغرافيې او کلتور وګړي شامليدی شي- دغه ضابطه د خداې له خوا د کوم پيغمبر په واسطه هم راوړلی کيدی شي او د کوم بل مشر حکيم او پوهه انسان يا اولس له خوا هم- لکه ملت ابراهيم او يا بيا ملت افغان وغيره- د ملت تصور کښې د منلو تسليمولو او عقيدې عنصر زيات شامل وي چې دغه عنصر د قوم د پاره لازمي نه دی-- البته د پيغمبر نه علاوه د کوم مشر حکيم او سردار له خوا د لارې ټاکلو کښې

ketabton.com - The Digital Library

د کومې ديني عقيدې تصور ضروري نه دی خو په دنياوي توګه پکښې منل او تسليمول بيا هم ضروري وي-

---

هوښيار مه ګڼه هوښيار د دې دنيا
بې وقوف دي وقوف دار د دې دنيا
رحمان بابا
د ښاغلي الياس احمد خان په غوښتنه مې د رحمان بابا د دغه شعر وضاحت وکړو-

وضاحت--
انسان د پاره يوه دا مادي دنيا ده او يوه د اخرت روحاني دنيا- قران حکيم وايي-
وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلاَّ لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ط وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ط اَفَلاَ تَعْقِلُوْنَo

(الأنعام)
مفهوم يې دا دی چې د دې دنيا ژوند لهو لعب دی يعنې کهيل تماشا ده - ګټه د هغه چا ده چې د اخرت کور د پاره يې تقوا اختيار کړه-- ايا تاسو عقل نه لرئ-
نو اوس غور وکړئ چې د قران له مخه عاقل او هوښيار څوک دی او بې وقوف او بې عقله څوک-
د دې دنيا اخستونکی او که د هغه دنيا اخستونکی-- رحمان بابا خو خپله فيصله کړې ده چې-
رحمان هسې بې وقوف سوداګر نه دی
چې د دين متاع بدله په دنيا کا
او دغه فيصله يې د قراني تعليماتو سره سمه کړې ده- که څوک قران او رحمان سره نه وي متفق نو هم د رحمان بابا په صحت به يې څه اثر وشي--- که يو فلسفي او مفکر د ټول عمر فکروتدبر نه پس هم دا وايي چې زه ايله دومره پوهه شوم چې زه نه پوهېږم---- نو په عامو خلقو کښې به د دې نه غټ بې وقوف څوک وي چې په دې دنيا ورته ځان هوښيار او وقوف دار ښکاري-

---

اروابښاد سليم راز صاحب هغه شخصيت دی چې د پښتو ادب صحافت سياست په ګڼو اړخونو يې د قدر وړ او د لوړ معيار ليکونه کړې دي-- ټول ژوند يې د يو کل وقتي ليکوال او عملي مبارز په توګه تير کړی دی-- د هغه يو شمير کتابونه د هغوئ په ژوند چاپ شوي دي او يو درجن ته نژدې کتابونه د هغه بچو په ځانګړې توګه د افتاب سليم په هڅو مخې ته راغلل چې يو تازه کتاب پکښې -- خپل اتل ته به اتل وايمه-- دی-- دې کتاب کښې د پښتني سياست صحافت او ادب سره تړلي يو شمير شخصيات څيرلی شوي دي چې دا د سليم راز صاحب د بيلابيلو وختونو او موقعو ليکونه دي د کوم منظم کتاب په نيت نه دي ليکلی شوي- دېو کښې څه خو داسې شخصيات دي چې مخکښې هم پرې ډير مواد او معلومات وو خو د سليم راز صاحب د کتلو زاويه ورته بيا هم خپله ده- يو شمير بيا داسې شخصيات هم پکښې شته چې ډير مواد پرې نه تر لاسه کيږي په هغو د راز صاحب تبصره او تجزيه لا زيات اهميت لري لکه حسين بخش کوثر محمد خان کاکا عباد خا لالا او خوشحال خان کاکاجي- ځنې سياسي شخصيات لکه بشير بلور عزيز ماما وغيره هم ډير معلومات نه لرل-او يو

ketabton.com - The Digital Library

شمیر بیا داسي دي چې هغه همه ګیر شخصیات دي لکه پیر روښان خوشحال بابا احمد شاه ابدالي او نور-- دغو ټولو ته راز صاحب اتلان وییلي دي چې زه پکښې راز صاحب هم ورشریکوم چې راز صاحب پخپله زمونږ اتل دی-- د خپل کار عمل او جدوجهد په حواله-- خپلې نظریې او تصور سره د تړون په حواله-- خپل لیک او عمل کښې د صداقت په حواله--
زه په کوم کتاب پوسټ یا لیک ډیر نه کوم خو د دې کتاب د لوستلو بلنه ورکوم خپل اولس او ټولو ذوق لرونکیو ته- دلته باید دا یادونه هم وکړم چې د راز صاحب په ژوند او مبارزه د ډاکټر سید محسن شاه محسن د ډاکټریټ مقاله هم چاپ شوه چې هغه هم ډیر ګټور معلومات لري او د قدر وړ دي- د راز صاحب روح دې ښاد وي-

---

د رحمان بابا د پیدایش او وفات کلونه
حنیف خلیل

نوټ---
د رحمان بابا د پیدایش او وفات په کلونو دغه مقاله ما د قلندر مومند صاحب د موقف په جواب کښې خپله د زلمیتوب په زمانه کښې دوه کم دیرش کاله پخوا لیکلې وه چې هم هغه دور کښې مې د قلندر صاحب موجودګۍ کښې د ساهو لیکونکیو مرکه کښې تنقید ته وړاندې کړې وه- بیا د کراچۍ په جرس مجله کښې چاپ شوه بیا په امیل مجله رحمان بابا ځانګړې ګڼه کښې چاپ شوه- اوس یې د امیل ادارې یوې یادګیرنې سره خپلو د فیسبک ملګرو سره هم شریکول غواړم- مقاله اوږده ده ذوق لرونکي ملګري یې ښه په قلاره وګورئ او د قلندر مومند صاحب او زما د موقف په اړه خپله ازاده رایې هم قایمولی شئ-

یادګیرنه: دا مقاله په "درې میاشتنی جرس کراچې" اکتوبر_دسمبر ۱۹۹۷ء کښې د ٦١ نه تر ٨١ مخ پورې چاپ ده. په دې کښې چې د املاء کومې غلطۍ وې دلته د هغې تصحیح وکړے شوه.
ورسره د د رحمان بابا د پېدائش د کال په اړه چې د قیاساتو په ضمن کښې کومې سهوې شوې وې د هغې هم درستګي وشوه. د رحمان بابا د پېدائش او وفات په اړه چې کومې څېړنې شوې وې د هغې یو انتقادي جاج په دې مقاله کښې اخستے شوے دے او د داخلي او خارجي سندونو په اساس د رحمان بابا د پېدائش او وفات په کلونو زړهٔ پورې بحث شوے دے. (اداره)

پټه خزانه کښې محمد هوتک بن داؤد د رحمان بابا د پېدائش کال ۱۰٤۲هـ او د وفات کال ۱۱۱۸هـ لیکلے دے (۱)
په دې دواړو کلونو وړومبے تنقید مرحوم دوست محمد خان کامل مومند کړے دے (۲).په دې حقله ښاغلیو تقویم الحق کاکاخېل، حبیب الله رفیع او قلندر مومند هم مقالې ولیکلې. (۳)
په دغه مقالو کښې د قلندرصېب مقاله " د رحمٰن باباد پېدائش او وفات کلونه" زمونږ د بحث بنیادي محرک دے.
قلندر صېب د یو اوږد بحث او خپلو دلیلونو پېش کولو نه پس د رحمان بابا د پېدائش کال ۱۰۸۱هـ او د وفات کال ۱۱٦۳هـ ښودلے دے.(٤)

ketabton.com - The Digital Library

که مونږ د قلندر صېب ښودلي شوي دغه کلونه صحیح یا صحیح تاریخونو ته نژدې وګڼو نو ځنې تاریخي شواهد او واقعات به د دې مرسته ونهٔ کړي. د قلندر صېب د اساسي د لیل له مخه د هغهٔ خیال دے چې:

" که په ۱۱۱۹هـ کښې مونږ د رحمان بابا عمر ۵۵ کاله فرض کړونو د رحمان بابا د پېدائش کال (به) ۱۰٦٤هـ راوځي او که داسې وي د خوشحال بابا د وفات په وخت ۱۱۰۰ هجري کښې به د رحمان بابا عمر ۳٦ کاله منل پکار وي حالانکې داسې کول به ډېر غلط وي ځکه چې که چرې د خوشحال بابا د مرګ په کال رحمان بابا د شپږ دېرش کالو وے نو دا به ډېره غېر اغلبه خبره وه چې خوشحال بابا به ئې د شاعر په حېث ذکر نهٔ کولو. (۵)

د شاعرانو د ذکر په حواله چې قلندر صېب د خوشحال بابا کوم شعرونه پېش کړي دي په هغې کښې د قلندر، واصل او دولت نومونه راغلي دي. دې نه علاوه د خوشحال بابا په کلام کښې د ارزاني خوېشکي، مرزا خان انصاري، او ځینو نورو لیکونکو نومونه هم ذکر شوي دي خو که د قلندر صېب په جوړه کړے شوې دغه فارمولا د شاعرانو د درو تعین کول لازمي وګڼلے شي نو ورسره به د ځینو شاعرانو حېثیت مشکوک شي. که نور هر څهٔ په ځائے پرېږدو او صرف د مخلص (صاحبِ دیوان شاعر) ذکر د خوشحال بابا په کلام کښې ولټوؤ نو په نظر به رانهٔ شي. خو بیا هم د قلندر صېب په دغه دلیل یا رائے بحث پکار دے او دا بحث مونږ په دې طریقه کولے شو.

۱--- خوشحال بابا د چا ذکر کړے دے؟ او د چا ئې نهٔ دے کړے؟

په دې حقله د محترم تقویم الحق کاکاخېل رائے ډېره وزني ده چې "د خوشحال بابا د شاعرۍ دوه دوره دي. یو د مغلو درباري دور او دویم د مغلو خلاف د قلمي او عملي مبارزې دور – په ومبي دور کښې خوشحال بابا د مختلفو شاعرانو ذکر هم کړے دے او د مستۍ او رندۍ شاعري ئې هم کړې ده او بیا دویم دور کښې ئې محض د مغلو خلاف رزمیه او انقلابي شعرونه وئیلي دي ځکه چې د هغهٔ ټوله توجه په دغه وخت کښې د مغلو په حاکمانه رویه مرکوزه وه. دې وخت کښې ورسره د شاعرانو تذکرو وغېره د پاره فرصت نهٔ وو". (٦)

په دې حقله مرحوم دوست محمد کامل صېب لیکلي دي چې: " د خوشحال بابا په علمي او ادبي آثارو کښې د رحمان بابا غوندې باکماله شاعر د ذکر نشتوالے یا خو د خوشحال بابا د مخصوصې وضع دارۍ له کبله دے او یا یو افسوسناک اتفاق دے."(۷)

د تقویم الحق کاکا خېل او کامل صېب رائے ډېرې موزونې او معقولې دي او له دې نه معلومېږي چې د خوشحال بابا په ژوند هم رحمان بابا د یو ښهٔ شاعر په حېث ښهٔ مقام پېدا کړے وو او دا خبره مرحوم کامل صېب نور په صراحت سره داسې لیکلې ده:

"له پورتنو سندونو خصوصاً د اشرف خان هجري د نظم نه ښکاره شوه چې د رحمان بابا د شعر شهرت چې کوم وخت په پښتونخوا کښې خور شوے وو نو غالباً چې خوشحال بابا هم حیات وو. دا بیله خبره ده چې خوشحال بابا چې هېڅ ئې له پام، خیال او قلمه نهٔ دي پاتې د رحمان بابا او د هغهٔ د شاعرانه کمال ذکر په خپلو تصانیفو کښې نهٔ کوي."(۸)

د پښتو د دوؤ سترو محققانو له دغو رایو نه هم معلومېدے شي چې رحمان بابا کم نه کم د ۱۰۸۱ هـ نه ضرور مخکښې زېږېدلے وو.

۲--- رحمان بابا په خپله شاعرۍ کښې د ارزاني خوېشکي، مرزا خان انصاري ، دولت لوانې او خوشحال خان خټک ذکر کړے دے:

ketabton.com - The Digital Library

د مرزا د ارزاني دعوې به پرې کا
قدر دان د شاعرانو رحمان راغے

خوشحالا او دولتا مي غلامان دي
زۀ رحمان په پښتو ژبه عالمګير يم

دا هغه شاعران دي چې شاعري ئې رحمان بابا نه پټه نۀ ده او هغۀ سره نزدې وړاندې دور کښې تېر شوې دي. که چرې د رحمان بابا د پيدائش نېټه د قلندر صېب د تحقيق مطابق ۱۰۸۱هـ وګڼو او ژوند ئې تر ۱۱٦۳هجري پورې متعين کړو نو بيا به د دۀ په هم عصرو شاعرانو کښې د اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک، صدر خان خټک، سکندر خان خټک، عبدالحميد مومند، قلندر او خواجه محمد بنګش نه علاوه ..... مصري خان ګګيانے، معزالله خان مومند، کامګار خان خټک، سعيد خټک او څنې نور شاعران هم شمېرو. په داسې حال کښې که رحمان بابا د ارزاني، مرزا، دولت او خوشحال ذکر کوي نو په دغو همعصرو شاعرانو کښې د يو شاعر ذکر هم ولې نۀ کوي؟ خصوصاً په داسې حال کښې چې په دغو کښې څېنو د رحمان بابا شاعرانه عظمت هم منلے او په شعرونو کښې ستائيلے دے. يقيناً چې په داسې حال کښې د دې شاعرانو ذکر نۀ کول به ډېره غېر اغلبه خبره وه. خو اصل صورتِ حال دا دے چې په دغوکښې چې کوم واقعتاً د رحمان بابا همعصر دي د هغوي شاعرانه مقام او شهرت دومره نۀ وو چې رحمان بابا ئې ذکر کړے وے او يا ئې پرې تنقيد کړے وے ځکه چې د رحمان بابا په نزد خو مرزا، دولت، ارزاني او خوشحال هم له دۀ نه اوچت مقام نۀ لرې. بيا د دۀ د وروستيو خو هډو سوال نۀ پېدا کېږي او کوم شاعران چې رحمان بابا نه د دور په لحاظ وروستو دي د هغوي د ذکر کولو امکان خو د مخکښې نه ختم شوے دے.
له دې نه هم معلومېږي چې رحمان بابا ۱۰۸۱هـ نه ضرور مخکښې زيږېدلے دے بلکې په دغه کال خو ئې شاعري هم شروع کړې وه.
۳: اشرف خان هجري د کال ۱۱۰۰ او ۱۱۰٦ تر مېنځه د رحمان بابا ذکر د يو پوخ او سنجيده شاعر په حېث کړے دے.

د رحمان په وئيل ځائے د لقب نشه
چې ئې ما شعر منظور کړ معتبر دے

د قلندر صېب د تحقيق مطابق به دا وخت د رحمان بابا عمر ۲۵ کاله وو. او که دا نظم په ۱۱۰۱ هـ کښې وئيلے شوے وے نو بيا به د رحمان بابا عمر شل کاله وو. مونږ به دا ووايو چې دغه وخت کښې به رحمان بابا د شلو او پنځويشتو کالو تر مېنځه وو. که په دې عمر کښې هجري د رحمان بابا ذکر ضروري ګڼي نو بيا د رحمان بابا همعصرو کښې د بل کم شاعر ذکر ولې نۀ کوي؟. لکه چې وړاندې د دغو همعصرو ذکر وشو چې پکښې د حميد بابا، مصري خان ګګياني، معزالله خان مومند، کامګار خان خټک، خواجه محمد بنګش او سعيد خټک وغېره نومونه هم شاملېږي. د دې شاعرانو په شاعرانه مقام کښې به څوک شک وکړي. هر کله چې د دې شاعرانو مقام هم اوچت دے او د رحمان بابا همعصر هم دي نو بيا هجري به په هم دغو شعرونو کښې آخر دا شعر څنګه وئيلو چې:

ketabton.com - The Digital Library

نور قابل د یادو نهٔ دي په دا ذېل
نهٔ ئې شعر سنجیده نهٔ د باور دے

که نور تول په ځائے پرېږدو نو آخر د حمید بابا، کامګار خټک او مصري خان ګګیاني شعر به څنګه سنجیده او د باور وړ نهٔ وي چې هجري ئې د یادولو قابل نهٔ ګڼي.

دې نه ښهٔ په آسانه معلومېږي چې رحمان بابا له دغو ټولو شاعرانو نه د عمر او شاعرانه معیار دواړو په لحاظ وړاندې وو او په ۱۰۸۱ هـ کښې د پېدا کېدو په بنیاد به ئې عمر دومره کم نهٔ وو چې هجري د دهٔ د ذکر ضرورت نهٔ وے محسوس کړے.

٤: د پښتو ستر شاعر او د خوشحال بابا زوے عبدالقادر خان خټک د رحمان بابا ذکر داسې کړے دے.

زهٔ خټک دیار په غم تازه تازه یم
غوریا خېل رحمان که شو ورځنی ستړے (۹)

د مرحوم عقاب خټک په خیال د عبدالقادر خان دا شعر د رحمان بابا په دې شعر د طنز کولو د پاره وئیلے شوے دے چې:

ما له ډېرې ناچارۍ ویار ته شاکړه
سړے عذر دے په ډېره ناچارۍ کښې (۱۰)

خو خبره داسې نهٔ ده. د دې شعر په پس منظر که غور وکړے شي نو دې نه هم اندازه کېدے شي چې رحمان بابا ۱۰۸۱ هـ نه ضرور مخکښې زېږېدلے وو.
عبدالقادر خان خټک چې دا شعر په کوم غزل کښې وئیلے دے، دا غزل ئې د رحمان بابا د غزل په زمکه لیکلے دے او د رحمان بابا د هغه غزل په شعرونو که غور وکړے شي نو معلومه به شي چې دغه غزل د رحمان بابا د ژوند د وروستۍ برخې غزل دے ځکه چې په دغه غزل کښې هغه خپل مرګ ته اشارې کوي. د هجر کېفیت داسې بیانوي لکه چې ښهٔ ئې ورله زړهٔ ستړے کړے وي او نور ئې توان نهٔ لري. دغه غزل کښې هغه د دنیا خلقو نه هم فریاد کوي او د خپل ژوند نه ئې هم طمع غوڅه شوې ده. د دغه غزل ځینې شعرونه دا دي:

د اشنا له لاسه ناست یم په زړهٔ ستړے
په فلوس مې پکار نهٔ دے درست وګړے

چې په ژوند ئې طمع پرېکړے شي له ژونده
نور به څهٔ باندې ویرېږي سر پرېکړے

ketabton.com - The Digital Library

له احواله ئې ورو ورو پوښتئ يارانو!
بېلتانهٔ د رحمان وار دے خطا کړے (۱۱)

او دا اندازه د عبدالقادر خان له شعره هم کېږي چې رحمان بابا د يار غمونه دومره عمر وژړل چې نور ترې زړهٔ ستړے شو ځکه خو ئې دا مصرعه وئيلې ده چې:
" غورياخېل رحمان که شو ورځنې ستړے"
د وړومبۍ مصرعې نه دا اندازه هم کېږي چې عبدالقادر خان دغه غزل د عمر په وړومبۍ برخه کښې وئيلے دے ځکه چې هغه لا د يار غمونه دومره نهٔ دي ليدلي چې لکه د رحمان بابا ترې زړهٔ ستړے شي بلکې هغه خو په داسې حال کښې دے چې په دغه غمونو د تازه کېدلو خبره کوي.
دعبدالقادر خان د پېدائش کال ۱۰۶۳هـ دے. دهٔ که چرې دغه غزل د خپلې شاعرۍ په وړومبۍ برخه کښې وئيلے وي (لکه چې د غزل د اسلوب نه اندازه کېږي) نو تقريباً ۱۰۸۵هـ ته نزدې وختونو کښې به ئې وئيلے وي ځکه چې دغه وخت کښې به د دهٔ عمر شلو کالو نه اوړېدلے وي. د قلندر صېب د تحقيق تر مخه دې وخت کښې به د رحمان بابا عمر څلور کاله وو او په داسې حال کښې د عبدالقادر خان له خوا د رحمان بابا د غزل په زمکه غزل ليکل څهٔ جواز لري او که د ډېر احتياط له مخه د عبدالقادر خان دغه شعر د عمر د وړومبۍ برخې ونهٔ منو نو بايد چې دا خبره خو ومنو چې د خوشحال بابا تر مرګه ۱۱۰۰هـ خو به ئې ضرور وئيلے وي ځکه چې له دې نه پس داسې حالات نهٔ وو چې عبدالقادر خان د يار په غم د تازه کېدلو خبره کړے وے. په دې وخت کښې به د عبدالقادر خان عمر درې کم څلوېښت (۳۷) کاله وو او ښهٔ پوخ او سنجيده شاعر به وو نو که داسې وي نو بيا هم د قلندر صېب دا خبره غلطېږي چې ګنې د خوشحال بابا په ژوند د رحمان بابا شاعرانه مقام د يادولو جوګه نهٔ وو.
دې شعر ته که د يوې جدا زاويې نه وګورو نو شايد چې خبره نوره هم واضحه شي. لکه چې وړاندې مو وئيلي دي چې د رحمان بابا دغه غزل د هغهٔ د ژوند د وروستۍ برخې غزل دے. قلندر صېب د رحمان بابا عمر دوه اتيا کاله تخمين کړے دے. ديوان کښې د هغهٔ اوږد عمر ته اشارې شته خو د شمېر په لحاظ خپل عمر د ۵۵ نه اوړېدلے ښائي. که د رحمان بابا دغه غزل د اتيا کالو د عمر غزل وګڼو نو د قلندر صېب د تحقيق مطابق به دا غزل په کال (۱۰۸۱ هـ + ۸۰ = ۱۱۶۱ هـ) کښې وئيلے شوے وي. که د دې غزل وئيلو په وخت د رحمان بابا عمر ۵۵ کاله وګڼو نو بيا به دا غزل په کال (۱۰۸۱ هـ + ۵۵ = ۱۱۳۶) کښې وئيلے شوے وي. نو که ډېر فياضانه قياس هم وکړو او د دې غزل وئيلو په وخت د رحمان بابا عمر ۴۵ کاله وګڼو نو د دې غزل د وئيلو کال به (۱۰۸۱ + ۴۵ _ ۱۱۲۶ هـ) راوځي. په دې ټولو صورتونو کښې د رحمان بابا د غزل په زمکه د عبدالقادر خان له خوا غزل وئيل د امکان نه خارج خبره ده ځکه چې د کال ۱۱۲۵هـ نه پس د عبدالقادر خان ژوند د تاريخ نه چرته هم نهٔ دے ثابت.
د عبدالقادر خان د يو شعر نه د هغهٔ عمر تر ۱۱۲۵هـ پورې ثابت دے. (۱۲)
داسې معلومېږي چې په هم دغه کال وفات شوے دے ځکه چې په دې کال د دهٔ ورارهٔ افضل خان خټک دے ګرفتار کړے وو او د ګرفتارۍ نه پس د ژوند په حقله ئې تاريخِ مرصع کښې هم څهٔ نشته. افضل خان د دهٔ د ګرفتارۍ په حقله ليکلي دي: " په سن زر سل پنځويشت، مياشت د جمادي الاول عبدالقادر او شهباز د فرزندانو سره او عبدالله او محمدمې واړه قېد کړل." (۱۳)

ketabton.com - The Digital Library

هر کله چې له دغه کال نه پس د عبدالقادرخان ژوند د تاریخ (خصوصاً د تاریخِ مرصع) نه نهٔ دے ثابت نو بیا هغهٔ د خپل مرګ نه وروستو څنګه د رحمان بابا د غزل په زمکه غزل ولیکلو؟.
٥: د دغه دور یو بل شاعر صدیق د رحمان بابا د یو غزل په ځواب کښې هم د هغهٔ د غزل په زمکه غزل لیکلے دے چې متعلقه شعر ئې دا دے:

بل غزل په انتخاب چې کړې صدیقه
د رحمان د غزل بس دے دا جواب

صدیق په یو غزل کښې د پښتنو او مغلو تر مېنځه هغه مشهور جنګ ته اشاره کړې ده کوم چې په ۲ محرم کال ۱۰۸۳ هـ کښې شوے وو. دغه جنګ کښې د مغلي لښکر مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو چې صدیق ئې په دغه غزل کښې ذکر کړے دے. د دغه غزل متعلقه شعرونه پېش کوو:

حق د پښتنو دے چې اوس بیا د حق د پاره
سور په شهزاده کا دغه تور خوني خېبر

په دغه وخت کښې صدیق ځان ته هلک (زلمے) وائي:
وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغل شول پرې ډېر

هر کله چې په کال ۱۰۸۳ هـ کښې صدیق هلک وو نو شاید چې دغه وخت کښې ئې ایله د شاعرۍ تازه ابتدا کړې وي نو که د خپلې شاعرۍ په وړومبیو ورځو کښې ئې د رحمان بابا ذکر کړے وي(لکه چې عموماً د شاعرانو فطرت دے) نو د قلندر صېب د تحقیق مطابق په دغه وخت کښې رحمان بابا د دوو کالو ماشوم وو او که د احتیاط له مخه فرض کړو چې صدیق د خپلې پخې او سنجیده شاعرۍ په دور کښې د رحمان باباد غزل جواب کړے دے نو د پنځلسو کالو یوه اوږده موده به ورسره نوره هم شامله کړو. داسې کولو سره به د رحمان بابا عمر اولسو کالو ته ورسي او په دغه عمر کښې هم رحمان بابا دومره لوئے شاعر نهٔ شي کېدلے چې صدیق ئې جواب وکړي او که فرض کړه دې وخت کښې رحمان بابا دومره لوئے شاعر دے نو دا وخت د خوشحال بابا وفات ته دوه کاله پاتې وو، باید چې هغهٔ ئې ذکر کړے وے(لکه چې قلندر صېب ئې ضروري ګڼې).
مونږ که د صدیق له خوا د رحمان بابا د غزل جواب ډېر وروستو د هغهٔ د شاعرۍ د وروستي دور هم وګڼو نو ایله به رحمان بابا د خپلې شاعرۍ دویم پړاؤ او منځني دور کښې قدم اېښودے وي.
داسې وخت کښې د صدیق له خوا د رحمان بابا د غزل جواب ناممکن یاغېر اغلب نهٔ دے خو د رحمان بابا د کتاب (دیوان) ذکر کول ضرور غېر اغلب دي ځکه چې دیوانونه عموماً د عمر او شاعرۍ په آخري وخت کښې ترتیب کولے شي. صدیق نهٔ یواځې د رحمان بابا د دیوان ذکر کړے دے بلکې ورسره ئې یو رنګ د خوشحال بابا د کتاب ذکر هم کړے دے او بیا ئې خپله شاعري د غو دواړو نه اوچته ګڼلې ده لکه چې په لاندېني شعر کښې یې د کرلانړ او سړبن د ذکر نهٔ معلومېږي:

سړبن، کرلانے دواړه پښتانهٔ هم

ketabton.com - The Digital Library

دا وېنا د هېڅ يوهٔ په کتاب نشته (١٦)

په دې شعر کښې د سربن نه مراد روښانيان هم اخستلے کېدے شول خو د "دواړو" لفظ نه صفا معلومېږي چې دواړه يو خوشحال بابا او دويم رحمان بابا ياد شوے دے او که داسې وي نو په آسانه دا اندازه کېدے شي چې رحمان بابا د صديق نه که مشر نهٔ وي نو کشر يا ترې کمزورے شاعر به هم نهٔ وي او که مونږ رحمان بابا د صديق همځولے همعصر هم وګڼو نو د قلندر صېب تخمين کړے کال ١٠٨١هـ نه به کم نه کم پنځلس کاله وړاندې پېدا شوے وي ځکه چې ١٠٨٣هـ کښې صديق هم زلمے هلک وو.

٦: که چرې رحمان بابا په کال ١٠٨١هـ کښې پېدا شوے وي نو په کال ١١٣٧هـ کښې به د هغهٔ عمر (١١٣٧ منفي ١٠٨١ = ٥٦) شپږ پنځوس کاله وو چې ښهٔ پوخ او سنجيده عمر دے. په دغه کال د خوشحال خان خټک کړوسے کامګار خان خټک هم په يو شعر کښې وائي چې عمر مې تېر شو (يعنې د بوډا والي عمر ته رسېدلے يم):

عمر تېر شو لا تر اوسه، ستا د وصل تمنا کړم
سن زر سل درې کم ځلوېښت دے چې زهٔ دا تازه انشاء کړم (١٧)

له دې نه معلومېږي چې رحمان بابا او کامګار خټک د يو دور شاعران او تقريباً همځولي وو نو هر کله چې رحمان بابا د خوشحال خان خټک غوندې ستر او نابغه شاعر د شاعرانه دعوؤ ځوابونه کوي نو د هغهٔ د کړوسي کامګار خټک د شاعرانه دعوؤ ځوابونه به ئې څنګه نهٔ کول. که خوشحال بابا وائي چې :

سل سربني دې تر دا يو غزل ځارېږي
نن چې دا پښتو ده کرلاني خوشحال وئيلي

نو رحمان بابا يې ځواب داسې کوي:
يو خوشحال يو کم سل خټک نور په طبعيت کښې
ځار شه د رحمان سربني له يوه فردا

هر کله چې د کامګار خټک په ديوان کښې هم دا شعرونه موجود دي چې:

دا غزل چې کامګار ووې په پښتو کښې بې له خانه
لا داهسې کښلے نهٔ دے هېڅ شاعر پخپل ديوان يو(١٨)

په پښتو ژبه محال دے چې پېدا شي
د کامګار غوندې شاعر بې له خټکه (١٩)

هسې دُر کامګار خټک نهٔ دي پئيلي

ketabton.com - The Digital Library

چې غوري خشتي به غوړ ځنې ډک نۀ کا(۲۰)

په وړومبي او دوېم شعر کښې خوشحال خان خټک او خپل ځان ته لوئے مقام ورکړے شوے دے او د خوشحال بابا مقام رحمان بابا د مخکښې نه رد کړے دے او بیا درېم شعر کښې د غوري خشتي ذکر سره خو د رحمان بابا ځواب کول بېخي لازمي ځکه شي چې رحمان بابا پخپله هم غوریا خېل دے. په داسې حالاتو کښې آخر هغه کوم امر وو چې رحمان بابا ئې د کامګار د ځواب کولو نه منع کړے وو؟ بغېر له دې نه بل څۀ کېدے شي چې کامګار خټک نه رحمان بابا د دور او شاعرانه معیار په لحاظ ډېر وړاندې وو بلکې کامګار خو د دولسمې صدۍ هجرۍ د اواسطو شاعر سعید خټک هم خپل پېش روګڼلے دے چې وئیلي ئې دي :

د کامګار ئې و جواب ته څۀ امکان دے
چې سعید په پښتو شعر تذئین کېښود

له دې نه نوره هم واضحه شوه چې کامګار خټک رحمان بابا نه ډېر وروستو دے ځکه ئې د رحمان بابا له خوا د شاعرانه دعوۍ د جواب هدو سوال نۀ پېدا کېږي.
ددغو دلیلونو په بنیاد مونږ دې نتیجې ته رسو چې د قلندر مومند صېب له خوا د رحمان بابا د پېدائش ښودلے شوے کال ۱۰۸۱ هـ صحیح نۀ دے. د پېدائش قریباً صحیح کال معلومولو د پاره د رحمان بابا په دیوان کښې یو شهادت داسې شته چې هغه زمونږ مدد کولے شي او هغه د مغل بادشاه اورنګزېب عالمګیر د مرګ په حقله د رحمان بابا یو غزل نما نظم دے، دکوم په حقله چې محترم تقویم الحق کاکاخېل او مرحوم عقاب خټک هم په دغه تناظر کښې بحث کړے دے.
د دغه نظم وئیلو کال محققینو ۱۱۱۹هـ ثابت کړے دے او په دغه نظم کښې رحمان بابا په هغه وخت کښې خپل عمر ۵۵ کاله نه اوړېدلے ښودلے دے.

تر پنجاو پنجه تېر شوې
تۀ لا ځان بولې پسر

په دغه حساب تقویم الحق کاکا خېل صېب د رحمان بابا د پېدائش کال (۱۱۱۹ ـ ۵۵ = ۱۰٦٤هـ) راویستے دے (۲۲)
په دغه کال ښاغلي حبیب الله رفیع دا اعتراض کړے دے چې په ځنو نسخو کښې دا بېت غلط یا په نورو شکلونو هم راغلے دے کوم کښې چې رحمان بابا خپل عمر ښودلے دے (۲۳)
د رفیع صېب خبره درسته ده خو د دغو نسخو په حالت او حېثیت هم غور پکار دے. دې لړ کښې که د پښتو اکېډمۍ لائبرېرۍ کښې موجودو او د اسلامیه کالج پېښور لائبرېرۍ کښې پرتو د رحمان بابا د دیوان قلمي نسخو باندې غور وشي نو د نسخو حالت او صحت نه هم اندازه کېدے شي او یوه نتیجه تر لاسه کېدے شي. پښتو اکېډمۍ کښې په ق ۳۸٤ نمبر موجوده قلمي نسخه کښې ددې شعر متعلقعه مصرعه داسې راغلې ده:

"تر پنجا تر رنجا تېر شوې"

ketabton.com - The Digital Library

(قلمي نسخه ص ۵۰)
په ق ۷۵۸ نمبر قلمي نسخه کښې هم دا شعر په پورتني شکل راغلے دے خو دغو دواړو نسخو حېثيت او صحت د سند وړ نۀ دے ځکه چې دواړو نسخو کښې ډېرې زياتې غلطئ دي او د دې وجه دا کېدے شي چې دا نسخې د رحمان بابا دور نه ډېرې وروستو (نقل درنقل) ليکلے شوې دي. په وړومبئ نسخه تاريخ نشته البته په دوېمه نسخه د کتابت کال ۱۲۷۳هـ ليکلے شوے دے. دې نه د وړاندېني او د رحمان بابا دور ته نسبتاً نزدې نسخو کښې دغه متعلقه شعر درست راغلے دے لکه د اسلاميه کالج د لائبرېرئ يوه نسخه چې په ۱۹۲۱ نمبر موجوده ده او په کال ۱۲۲۹هـ کښې کتابت شوې ده. دغه نسخه کښې د شعر متعلقه مصرعه داسې ده:
"تر پنجا تر پنجه تېر شوې"

په شعر کښې د مصرعې دغه شکل نه علاوه په بل شکل کښې شعر نه هېڅ معنیٰ نۀ راووځي. داسې معلومېږي چې دغه نسخه که نقل در نقل هم ده خو سلسله ئې ډېره اوږده نۀ ده ځکه چې د غلطيو امکان پکښې هم کم دے. په دغه بنياد د دې قسمه نسخو هر شعر د سند وړکېدے شي خو بيا د دغه شعر په بنياد د تقويم الحق صېب له خوا متعين کړې کال ۱۰۶٤هـ سره دومره قدر اختلاف کېدے شي چې د نظم وئيلو کال ۱۱۱۹هـ نه پوره ۵۵ کاله کم نۀ کړو بلکې کم نه کم(۵٦) پنځوس او زيات نه زيات ۵۹ کاله ترې کم کړو ځکه چې رحمان بابا د ۵۵کالو نه خپل عمر اوړېدلے ښائي او شپېتو کالو ته رسېدلے ئې نۀ ښائي. کومو نسخو کښې چې د "پنجا و شسته تېر شوې" خبره ده نو د دغه نسخو صحت مشکوک دے ځکه چې هغه د ډېر وروستي دور دي او د نقل در نقل په وجه پکښې غلطئ ډېرې دي او بله دا چې اعتماد زړې نسخې ته حاصل وي. په دغه حساب د رحمان بابا د پېدائش کال به د۱۰۶۰هـ او ۱۰٦٤ هـ تر مېنځه کلونو نه لرې هېڅکله نۀ وي.
محترم قلندر صېب د رحمان بابا د نظم د وئيلو په کال ۱۱۱۹هـ دا تنقيد کړے دے چې د دې تاريخ د ۱۱۱۹هـ نه ډېر وروستو هم کېدے شي ځکه دا شعر سند نۀ شي کېدے خو لکه چې ښاغلي رفيع صېب هم ورته اشاره کړې ده. (جرس: جولائي، ستمبر ۹٤) چې په دغه نظم کښې يو بېت داسې هم شته چې د شاه عالم دورِ حکومت (۱۱۱۹هـ - ۱۱۲٤هـ) شروع کېدلو ته پکښې اشاره شوې ده، شعر دا دے:

اوس نوبت د شاه عالم دے
دور طور شو دګر

نو معلومه شوه چې دا شعر وروستو نه بلکې د ۱۱۱۹هـ سره نزدې ليکلے شوے دے البته د قلمي نسخو په حواله چې مونږ کومه خبره وکړه په دې لړ کښې که کومه نسخه کښې چې د ۱۲۲۹ هـ نه مخکښې او د رحمان بابا دور ته نوره هم نزدې ليکلے شوې وي، دا شعر په بدل شکل وي نو بيا بايد چې هغه څۀ ومنلے شي کوم چې هغه شعر نه ووځي. فی الحال له دې نه سېوا هېڅ نۀ شي وئيلے کېدے.

د وفات کال :

ketabton.com - The Digital Library

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک بن داؤد د رحمان بابا د وفات کال ۱۱۱۸هـ لیکلے دے چې اوس د کتابت د غلطۍ په وجه ۱۱۲۸ هـ منلے شوے دے او بیا دغه ۱۱۲۸ هـ کال د یونس د یو شعر نه هم استخراج کړے شوے دے. دغه کال قلندر مومند صېب غلط یاد کړے دے او وئیلي ئې دي چې د یونس د شعر نه دا کال د اوسنۍ رائجې املا نه د ابجدو په حساب استخراج کړے شوے دے او بیا ئې د نافع المسلمین په حواله د قائم د مرثیې په مناسبت د رحمان بابا د وفات کال ۱۱۶۳ هـ ښودلے دے.
هر کله چې د رحمان بابا د پېدائش کال د ۱۰۶۰هـ او ۱۰٦٤ هـ تر مېنځه ثابتېږي نو بیا ئې ژوند تر۱۱٦۳ پورې نۀ شو اوږدولے ځکه چې د هغۀ په دیوان کښې د ۵۵ کالو بلکې د څلوېښتو کالو عمر ته هم اوږد عمر وئیلے شوے دے ځکه نو مونږ وئیلے شو چې په دې حقله د ښاغلي حبیب الله رفیع هغه رائے سره دا دلیل رد کېدے شي کومه ئې چې په دغه مناسبت په خپله مقاله (جرس جولائي، ستمبر ۱۹۹٤ء صفحه ٤۹ ، ۵۰) کښې ښودلې ده.
د یونس د شعر په حقله دا خبره صحیح ده چې د رحمان بابا د مرګ ذکر پکښې شوے دے خو د وفات کال ښودل ئې صحیح نۀ ښکاري ځکه چې پخوانو شاعرانو په دا قسمه شعرونو یا معمو وئیلو کښې که نور هېڅ نۀ وي کړي نو کال ته اشاره خو ئې ضرور کړې ده. په دې حقله د رفیع صېب خیال دے چې د یونس ټولې معمې ډېرې ژورې او دقیقې دي او د اشارې ضرور ت ئې نۀ دے محسوس کړے خو که داسې هم وي نو مونږ د یونس شعر سند نۀ شو ګڼلے ځکه چې د یونس د نورو ډېرو شعرونو نه به هم دغه متعلقه کال یا د نورو اهمو واقعاتو کلونه راووځي خو داسې کول به یقیناً چې غېر محتاط عمل وي.
د رحمان بابا د وفات د کال په حقله به وړومبے د دې خبرې تکرار وکړو چې د تاریخِ مرصع په سند د ګل خان او جمال خان د واقعې په مناسبت د رحمان بابا عمر تر ۱۱۲۳هـ خو په هر لحاظ یقیني دے.
بله خبره دا کېدے شي چې رحمان بابا د خپلو لیدلو بادشاهانو په نظامِ حکومت او د هغه وخت په حالاتو ضرور څۀ خو وئیلي دي. د شاهجهان دورِ حکومت ختمېدو ته رحمان بابا ډېر نزدې وو ځکه لا دغه حالات تازه وو او چې رحمان بابا په ښۀ بد پوهېدو نو د شاه جهان د دور خبرې لا ختمې شوې نۀ وې. د اورنګزېب ټول دور رحمان باپا پخپله لیدلے وو ځکه ئې د دغو دواړو دورونو په حقله په شاعرۍ کښې اشارې موجودې دي. اورنګزېب نه پس د ۱۱۱۹ هـ او ۱۱۲٤ هـ تر مېنځه د شاه عالم دورِ حکومت وو خو د رحمان بابا په شاعرۍ کښې د دغه دور متعلق صرف دومره اشاره شته چې :

اوس نوبت د شاه عالم دے
دور طور شو د ګر

خدائے زده څۀ بازۍ شي پېښه
عاشوره شي که اختر

د دغه دور په حقله د رحمان بابا په کلام کښې د اشارو د عدم موجودګۍ په بنا دا اندازه هم کېدلے شي چې شاید رحمان بابا له دې نه پس د شاعرۍ کولو جوګه نۀ وي پاتې او یا شاید وفات شوے

ketabton.com - The Digital Library

وي. په دې بنياد د يوې غېر محتاط اندازې مطابق دا هم ممکنه ده چې رحمان بابا د ۱۱۲۳هـ او ۱۱۲٤هـ تر مېنځه وفات شوے وي. مرحوم عقاب خټک هم دغه رائے په خپل کتاب کښې ښودلې ده او وئيلي ئې دي چې د دې رائے مرسته دا خبره هم کوي چې رحمان بابا اوږد عمر ته نۀ دے رسېدلے ځکه خو ئې په شاعرئ کښې شپېتو کالو نه د زيات عمر په حقله اشاره نشته او هسې ئې هم څلوېښتو کالو ته اوږد عمر وئيلے دے.

اوس مې ځائے په دا جهان کښې پاتې نۀ شو
خوزېدلے تر چهل او تر پنجاه يم

هر څو که دا يوه اندازه کېدے شي خو محتاطه رائے او پوخ دليل بيا هم نۀ دے او دغسې د يو پوخ دليل د نشتوالي په وجه مونږه د رحمان بابا ژوند په يقيني توګه د ۱۱۲۳هـ نه نۀ شو اړولے او که خامخا ئې له دغه کال نه اړوؤ نو بايد چې مضبوط دلائل پيش کړو. په موجوده حالاتو کښې مونږ له دې نه سېوا بله رائے نۀ شو قائمولے چې رحمان بابا د کال ۱۰٦۰هـ او ۱۰٦٤ هـ تر مېنځه زېږېدلے دے او د وفات کال ئې نا معلوم دے.

حوالې

۱- پټه خزانه مخ ۹٤ دوېم چاپ (۱۳۳۹ هـ ش).
۲- رحمان بابا مخ ۹ دوست محمد کامل
۳- رحمان پوهنه مخ ۹ ، ۱۷، ۲۹ (۱۹۹۳ء) رحمان ادبي جرګه پېښور.
۴- هم دغه کتاب مخ ٤۷.
۵- هم دغه کتاب مخ ۳۲ .
۶- تقويم الحق سره خبرې
۷- رحمان بابا – دوست محمد کامل مخ ۳۲ د
۸- هم دغه کتاب مخ ۳۱
۹- ديوان عبدالقادر خان خټک مخ ۲۱٦ همېش خليل، وړومبے اشاعت ۱۹٦۷ء .
۱۰- رحمان بابا، عقاب خټک مخ ۱۲۵ ۱۳۷۸هـ.
۱۱- ديوان عبدالرحمان (اردو ترجمه) مخ ۳۲۱ دوېم چاپ ۱۹۸۷ء)
۱۲- ديوان عبدالقادر خان خټک مخ ۳٦۹ دوېم چاپ ۱۹۸۷ء).
۱۳- تاريخ مرصع مخ ٤۰۸ تاليف د افضل خان، مقابله تصيح او نوټونه دوست محمد خان کامل مومند يونيورستي بک اېجنسي.
۱۴- د صديق ديوان مخ ۷۷، د دوست شنواري په زيار.
۱۵- هم دغه کتاب،مخ ۱۰۷
۱۶- هم دغه کتاب،مخ ۱۵۵.
۱۷- ديوانِ کامګار خان، مخ ۱۰۹-۱۱۰.
۱۸- هم دغه کتاب،مخ ۱۳٦.
۱۹- هم دغه کتاب،مخ ۹٦.

ketabton.com - The Digital Library

۲۰- هم دغه کتاب ۱۰۰.
۲۱- هم دغه کتاب ،مخ ۸۲
۲۲- رحمان پوهنه، مخ ۱۱.
۲۳- جرس، جولائي-ستمبر ۱۹۹٦ء، مخ٤٥.
۲۴- رحمان بابا(عقاب خټک)، مخ ۲٤.

سیاست یعنې څه

کله کله سیاست په منفي معنو کښې مکر فریب او چالاکۍ ته وییلی شي - مثبت معنا یې څه ده- غور وکړئ-- سیاست اصل کښې د عربۍ ټکی دی- مطلب یې دی هغه صلاحیت قوت پوهه او زیرکتیا لرل چې د یو ملک قام او ملت مشري نګراني او سمبالول پرې وشي-- عربۍ کښې ګورنر او د ملکي امورو سمبالوونکي ته مسیاس وایي- یعنې سیاست لرونکی یا سیاسي اهلیت لرونکی-- دغه سیاست ټکی په اردو فارسۍ او ترکۍ ژبو کښې هم په دغو معنو کښې راوړلی شي--
انګریزۍ کښې پالټکس politics دی چې جرړه یې یوناني ده-- یونانۍ کښې پالس polis د یو ښار نوم دی چې د دغه ښار وسیدونکي یا شهري ته به یې پالټیز polites وییلو- او د دغه ښار د وسیدونکیو د پاره طور طریقې نظام او انتظام جوړولو او چلولو ته به یې پالیټیکاس politicos وییلو چې په لاطینۍ او فرنچ کښې بیا پالیټیک politique شو-- دغه پالیټیک بیا د پولټیکل political یعنې سیاسي د پاره هم استعمالیدل شروع شو چې انګریزۍ ترې پالټکس politics او پولیټیکل political اصطلاحات جوړ کړل-
دغسې پالټکس politics دوه غټې برخې لري چې یوه یې تهیوریټیکل یعنې نظریاتي ده چې پکښې اصول قوانین او طور طریقې تاکلی شي او دویمه برخه یې عملي ده چې د هم هغو جوړو شوو اصولو قوانینو او طریقو تر مخه په عملي توګه یوه ټولنه ملک یا سیمه چلولی او پرمختګ سره مخ کولی شي--
خو زمونږ اولس په عمومي دول سیاست دې ته وایي چې بجلي بمبې او سړکونه جوړوه نوکرۍ ترلاسه کوه سفارشونه کوه او ووټ اخله-- قانون نظریه او ټولنیز پرمختګ ورته سیاست نه ښکاري- او یا بس خپل مخصوص سیاسي ګوند د پاره هره جایزه او ناجایزه سیاست ګڼلی شي یعنې په هر حال جیالا کیدل سیاست دی-- د حق مرسته د راې مثبت او مهذب اختلاف او د مجموعي قامي ترقۍ نوم او مثالي نظام او انتظام او دې مقصد پاره نظریاتي اساس ورته سیاست نه ښکاري- لکه بغیر د نظریې سیاسي عمل-- لکه بغیر د بنیاد نه عمارت---
بې بنیاده عمارت خو سمون نه کا

ما چې ستا ښایست او نمر سپوږمۍ سره په تول کړه
تللي تر اسمانه په میزان کښې سپوږمۍ نمر دي.

ketabton.com - The Digital Library

د رحمان بابا په دې شعر د څه وييلو نه مخکښې دا وضاحت هم کول غواړم چې د شاعر عظمت د هغه د بيان په سليقه شعري تکنيک او عالي تخيل کښې وي په موضوعاتو کښې نه-- موضوعات فلسفي ساينسدان او سياستدان سره د شاعر نه هم اهم وي خو د بيان سليقه بيا شاعر سره وي چې د يو معمولي مضمون نه په خپل هنر تکنيک او تخيل يو عالي مضمون جوړ کړي-- د مينې او جمال موضوع به په سوونو زرګونو شاعرانو تکرار کړې وي خو د رحمان بابا دغه شعر کښې د هغه تکنيک او تخيل ته چې ځير شو نو دغه دعوې منلو ته يې هم غاړه کيږدو چې وايي--

زه په واړو کښې اول يم دويم نه يم

خپله دعوی به يې هم پريږدو - په خپل هنر او تخيل غره کاظم خان شيدا ته به متوجو شو چې له ځانه لوې شاعر په پښتو کښې يو هم نه مني خو د رحمان د غزل په يو مصرعه زړه بايبلي او وايي

د رحمان په دا مصرعه د شيدا زړه دی

ته پري يې که اهو يې که جادو کړې-

ګني د غزل پلار حمزه بابا ته به غوږ شو چې وايي-

حمزه غږ وکړو چې واړه لاس په نام شئ

قدردان د شاعرانو رحمان راغی-

نو بس د پورته ياد شوي شعر وضاحت ته به يې هم غوږ شو-

وضاحت-

د کلاسيکي شاعرۍ يو خاصيت دا دی چې د خپل محبوب د ښايست تمثيل کولو د پاره د کاينات مشاهده کوي او د تشبيه استعارې يا علامت په توګه د کاينات نه مثالونه راخلي لکه په زمکه کشمير بخارا سمرقند کوه قاف ختن وغيره او په اسمان کښې نمر سپوږمۍ وغيره. د مبالغې انداز يې داسې وي چې نور شاعران ترې عاجز پاتې شي لکه د فارسۍ د ټولو نه لوې منلی شوی شاعر حافظ شيرازي چې د سمرقند او بخارا د ښايست مثال ورکوي او د محبوب د زنې په يو تور خال يې قربانوي

اګر ان ترک شيرازي بدست اورد دل ما را

بخال هندويش بخشم سمرقند و بخارا را

او بيا خوشال بابا د دې نه زياته حسن مبالغه کوي او وايی

سمرقندوبخارا څه هغه زه يم

چې جهان بخښم د ښکلي مخ په خال.

اوس رحمان يابا ته غور وکړئ چې هغه د محبوب د حسن تصوير کشۍ د پاره د کاينات مشاهده او بيا تمثيل نګاري د حسن مبالغې په کوم انداز وړاندې کوي او د کوم نادر او عالي تخيل څرګندونه کوي-

هر شاعر نمر او سپوږمۍ د حسن علامت ګڼي خو رحمان بابا يی د محبوب د حسن په مقابله کښې دومره حقير او سپک ګڼي چې د ميزان يعنې تلې په يو چاپېري کښې يی د محبوب ښايست اچولی دی او بل کښې د ښايست علامتونه نمر او سپوږمۍ- شاعرانه جواز خو دا هم دی چې حسن غرور لري او د غرور له مخه نمر سپوږمۍ چې پاس اسمان کښې دي نو ګويا دا ځان ته اوچت ګوري ځکه پاس اسمان کښې ګرځي - خو رحمان بابا جواز دا پيش کوي چې دا نمر او سپوږمۍ چې دومره اوچت دي او پاس اسمان کښې دي نو دا ځکه چې د تلې مخالف چاپېري کښې ورسره زما د محبوب

ketabton.com - The Digital Library

حسن پروت دی.یو چاېرۍ دومره درونډ چې په زمکه یعني زما د محبوب ښایست او بل چاېرۍ خپل ښایست کښې دومره سپک چې اسمان ته ورسیدو یعني نمر او سپوږمۍ - د رحمان بابا د تخیل دا کرشمه هم وګورئ چې د اسمان شکل هم لکه د تلې د چاېرې دی چې پکښې د کانو په ځاې نمر او سپوږمۍ پراته دي- دا انداز دی د رحمان بابا د خپل محبوب د حسن د ستاییلو - دغه شاعرانه تخیل دی او دغه د بیان سلیقه ده د رحمان بابا چې زما په خیال هر شاعر به ترې عاجز وي ځکه خو رحمان بابا وایی ---

چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز.

دویم حمید

ما د شرعه الاسلام ترجمې په حواله ویيلي وو چې دا د نازکخیال عبدالحمید ماشوال نه شي کیدی او ورسره مې دا هم ویيلي وو چې دا په کلاسیکي شاعرانو کښې د بل کوم حمید کیدی شي نو دلته د عبدالحمید ماشوال دور ته نزدې د یو بل حمید یادونه هم کول غواړم-
د اشنغر د سیمې نازک خیال پښتو کلاسیک شاعر بیدل اشنغري د پښتو په کلاسیک شاعرانو یو نظم د تقابلي تنقید په صورت کښې لیکلی دی چې درې برخې لري-
۱---- د بیدل پیشرو پښتو کلاسیک شاعران
۲---- د بیدل همعصر پښتو شاعران
۳---- د بیدل د کلي اتمانزو دوه ځلویښت شاعران چې بیدل یې له معیاره پریوتي ګڼي-

د خپلو پیشرو شاعرانو په اړه وایي-

چې مشهور یې په پښتو ژبه میزان دی
شعراو کښې هغه عبدالرحمان دی
قلندر عبدالحمید خواجه محمد دی
هم غفور اشرف خلیل او کامګار خان دی
مسلم په شعر دا دي و هر چا ته
چې هر یو له دیو واړو نکته دان دی
خصوصن عبدالحمید پکښې حمید دی
چې ویښته چوي په فکر هسې ځوان دی
که خوشحال خټک اشرف او که مرزا دی
ارزاني که ورسره بل مصري خان دی
یو نیم لفظ یې په شعر کښې ښه مونده شي
نور له واړو صادر شوی پوچ بیان دی
له دغو پیشرو شاعرانو نه پس د خپلو همعصرو شاعرانو یادونه داسې کوي-

ketabton.com - The Digital Library

هر چې دي زما د عصر هغه دا دي
چې هر يو پکښې خوش خويه سخندان دی
صاحبزاده محمدي علي خان ګوره
هم سعيد له ميا اکبر سره عيان دی
محمدي تر حميد زيات وينم کم نه دی
هر چې زړونه پرې غوځيږي علي خان دی
چې ممتاز زما د عصر دي هم دادي
نور بې شماره دي د واړو ښه بيان دی
بيا د خپل کلي اتمانزو د دوه ځلويښتو بې معياره شاعرانو په حقله وايي-

څه حاجت دی چې بيان وکړم د واړو
دو ځلويښت زما د کلي چې اتمان دی

په دغو شعرونو زما تبصره

وروسته بې خو زمونږ څيړونکي د بيدل اشنغري دغو شعرونو نه ډير خبر نه دي--- او څوک چې ترې خبر دي هغوئ دغو شعرونو کښې ياد شوي دوه حميدان يو حميد ګڼلی دی-- غور وکړئ-
۱--- بيدل د يو حميد ذکر خپلو پيشرو شاعرانو کښې کوي او د بل خپلو همعصرو کښې-
۲--- پيشرو شاعرانو کښې نوم عبدالحميد اخلي چې دوه واره راغلی دی او دواړه واره عبدالحميد دی- او همصرو کښې نوم حميد اخلي
۳--- عبدالحميد ته لوې مقام ورورکوي او وايي
چې ويښته چوي په فکر هسې ځوان دی
تر دې چې په پيشرو يادو شوو شاعرانو کښې يې له ټولو اوچت او خاص ګڼي چې وايي
خصوصن عبدالحميد پکښې حميد دی
خو خپلو همعصرو کښې ياد شوی حميد د صاحبزاده محمدي نه هم کم ګڼي- په دغه ډله کښې لوې شاعر علي خان يادوي-
۴--- د خپل کلي اتمانزو دوه ځلويښت شاعران خو د يادولو قابل هم نه ګڼي-
نو اوس چې بيدل د دغو شاعرانو عصر ته نزدې هم دی او هغه هم د عبدالحميد او حميد ذکر د دوو بيلو شاعرانو په حيث کوي--- او په شرعه الاسلام کښې د مترجم نوم هم حميد راغلی دی عبدالحميد چرته هم نه دی راغلی نو بيا شرعه الاسلام د دغه دويم حميد ولې نه شي کيدی يا د بل کوم حميد ولې نه شي کيدی او د نازک خيال عبدالحميد ماشوال څنګه کيدی شي-
نوټ--- د کلاسيک شاعرانو د شاعرانه معيار په اړه د بيدل تنقيدي پيمانه د هغه خپله ده-- زه پرې بحث نه کوم ځکه چې دلته زما موضوع د دويم حميد دريافت او شرعه الاسلام په اړه ده-

---

وروستی برخه-
د اعتراف نورې ترجمې او زما ترجمه---

ketabton.com - The Digital Library

په اعتراف زما د مقدمي دا شپږمه او وروستۍ برخه ده-- ما وکتل چي د ډېر د لوړ ذوق ملګرو او د لوړ معيار ليکونکيو په دغو ټولو برخو ډېرې درنې علمي او د قدر وړ راې شريکي کړې--- پښتنو ليکونکيو مشرانو او کشرانو دواړو نه مې زړه ډېر ښه شو--

VI

لکه چي وړاندې بحث کښي جوته شوې ده چي د اعتراف يواځي په انګرېزۍ کښي هم ګڼ شمېر ترجمې شوې دي. ما په پښتو کښې ترجمې د پاره د انګرېزۍ دوه ترجمې وکتې. يوه د لوېس ماؤډ (Louise maud) او ايلمر ماؤډ(Aylmer maud) ترجمه چي دغه دواړه ليکونکي ښځه خاوند هم دي. دا ترجمه څو واره چاپ شوې ده چي وروستے اشاعت ئې ګلوبل ګرے (Global grey) ادارې له خوا په کال (2018ء) کښي چاپ شوے دے.دې نه علاوه ما بله انګرېزي ترجمه د ډېوډ پيټرسن (David patterson) وکتله چي په وړومبي ځل د نارټن اينډکمپني نيويارک (Norton & company new york) له خوا په کال (1983ء) کښي په امريکه کښي چاپ شوې ده او وروستو هم څو واره چاپ شوې ده. زړۀ راښکونکي خبره دا ده چي دغو دواړو انګرېزي ترجمو کښې د يو لفظ فرق هم نشته. دواړه بس يوه ترجمه ده خو نومونه پرې بدل بدل دي. داسي ښکاري چي پيټرسن هم هغه د ماؤډ ترجمه دوباره د خپل نوم سره چاپ کړې ده. دې نه علاوه ما د اردو هم دوه ترجمې وکتې. يوه د بابو شيون چرن لال ترجمه چي په انديا کښي چاپ ده او دوېمه د ثوبيه طاهر ترجمه چي پاکستان کښي چاپ ده. دغو ترجمو کښې هغه يو رنګ والے نشته کوم ته چي د انګرېزي ترجمو په حواله اشاره وشوه. البته د شيون چرن لال په ترجمه کښي ځيني نومونه او اصطلاحات هم بدل کړے شوي دي لکه د مثال په توګه عيسائي مذهب ته ئې يوناني مذهب وئيلے دے او داسي نور هم دي او بيا د انګرېزۍ ځيني اقتباسات ئې ښخي مختصر کړي هم دي. تر دې چي د اعتراف خلاصه ټالسټائي د يو خوب په تمثيل سره بيان کړې ده. دغه اردو ترجمه کښې د دغه خوب تمثيلي بيان هډ و شامل نۀ دے.

ما پښتو کښې د "اعتراف" د ترجمې د پاره بنيادي نسخه د ډېوډ پيټرسن انګرېزي (A confession) وټاکله او ورسره مې د شيون چرن لال اردو ترجمه هم په نظر کښي وساتله. د ډېوډ پيټرسن د انګرېزي ترجمې بنياد ګرځولو مقصد مې دا وو چي د دغه ترجمې سره مترجم د اعتراف يوه لنډه پېژندګلو هم ليکلې ده. ما خپله پښتو ترجمه کښې د پيټرسن دغه پېژندګلو هم شامله کړه او په ساده، عام فهمه او روانه پښتو کښي مې د ترجمه کولو هڅۀ وکړه، سره د دې چي دا پښتو ترجمه د روسۍ نه انګرېزۍ او بيا انګرېزۍ نه پښتو ته شوې ده چي بنيادي طور د ترجمې ترجمه ده.ځکه د ټالسټائي د خپل اسلوب خوند به په کښي نۀ وي خو بيا هم ما دې پښتو ترجمې ته د تخليقي رنګ ورکوّلو هڅه کړې ده البته اصلي روح ئې مجروح نۀ دے. د دغه ترجمې نه علاوه ما دا هم ضرورت محسوس کړو چي د ټالسټائي اعتراف سره دې يوه مقدمه هم شامله شي چي په دغه مقدمه کښي ما څو برخو ته زياته توجه وکړه. يوه دا چي د روسي تمدن او سياسي، تاريخي او کلتوري پس منظر ته دې لنډې اشارې وشي. بيا دې د روسي ادب يوه لنډه خاکه هم وړاندې کړے شي. دغه شان دې د ټالسټائي د مجموعي ادبي خدماتو او د ژوند د نشيب او فراز يوه لنډه خاکه دې هم دغه مقدمه کښي شامله شي. د ټالسټائي د کتابونو او ليکونو د مجموعي ترجمو دې ځان له يادوُنه وشي او بيا دې د "اعتراف " د ترجمو په حقله هم وضاحتي خبرې وشي.

ketabton.com - The Digital Library

دا هر څهٔ ما ځکه ضروري وګڼل چې یو خو په پښتو کښې د روسي ادب په حقله مجموعي بحثونه ډېر کم شوي دي څومره توجه چې د مغرب انګرېزي ادب ته ورکړے شوې ده دومره روسي ادب ته نهٔ ده ورکړے شوې. ځکه زمونږ د پښتو لوستونکي روسي ادب نه هغسې خبر هم نهٔ دي څومره چې د انګرېزي ادب نه خبر دي. بیا دا هم جوته ده چې د ټالسټائي د "اعتراف " په پښتو کښې دا وړومبۍ ترجمه ده نو باید چې دغه یاد شوي تفصیلات هم ورسره شامل شي نوځکه ما دغسې وکړل او خپل پښتون اولس ته مې وړاندې کړل.

دې مقدمې لیکلو د پاره چې ما د کومو ماخذونونه استفاده کړې ده د هغې په لوړ به هم دلته اشاره وکړم چې په خصوصي ډول دغه لاندېنې ماخذونه زما په نظر کښې وو.

[A.L tolsoty [Daughter] A life of my father [London 1953.1

[D.S Merezkhovosky, Tolstoy as a man and artist [London 1902 .2

[Steiner, E. A, Tolstoy,the man and his massage [New york 1908 .3

[Mirsky, D.S, Tolstoy [London 1949.4

Daire ,D, Russian literature and modern English fiction .5

[[University of chicogo 1965

.6ڈاکٹر محمد یاسین، ٹالسٹائے، نیشنل بک ٹرسٹ انڈیا نئی دہلی(1976ء)

.7 ٹالسٹائی کی آپ بیتی ، ترجمہ محمد مہدی فیکشن ہاوس (2018ء)

.8 محمد طیب ، روسی ادب (جلد اول و دوم) انجمن ترقی اردو پاکستان (1940ء)

.9 داعتراف مختلفې ترجمې (انګرېزي او اردو)

.10 انټرنېټ ذریعې

تر څو چې د دې پښتو ترجمې د نوم خبره ده نو ما په پښتو کښې د دې د پاره د "مننه" ځان سپارنه یا سپارښتنه غوندې سُوچه پښتو نوم اېښودلے شو خو ما ته داسې ښکاري چې کوم معنویت په "اعتراف" کښې دے هغه په دغه نورو نومونو کښې نشته. ځکه د دې وړومبۍ پښتو ترجمې نوم مې هم "اعتراف" غوره وګڼلو.

ما چې وړاندې اشاره کړې ده چې د دې ترجمې په وخت ما هڅه کړې ده چې په پښتو نثر کښې هم فطري رواني، سادګي او تخلیقي رنګ په نظر اشي خو بیا هم وایم چې د اعتراف سوچه او ساهو خواږهٔ به هغه خلق محسوسوي چې نېغ په نېغه په روسی ژبه پوهېږي او د ټالسټائي د لیک او اسلوب نه نېغ په نېغه خوند اخستے شي.

د ټالسټایي د ټولو لیکونو ترجمې د انګریزۍ جرمنۍ فرنچ او چینایي نه علاوه د نړۍ په نورو کومو کومو ژبو کښې شوې دي چې ټول کار یې لس کم سل جلدونه لري او ټالسټایي ته یې د یو نړیوال شخصیت مقام وربخښلی دی- په اعتراف زما د مقدمې پنځمه برخه وګورئ- اخیري یوه برخه سبا انشاالله-

V

ketabton.com - The Digital Library

د ټالسټائي د ګڼ شمېر کتابونو ترجمې د نړۍ په ګڼ شمېر ژبو کښې شوې دي . هرڅو که هغه تر ډېرې مودې پواځې د روس په ادبي حلقو کښې يو اهم ليکونکے ګڼلے شو خو کله چې د هغهٔ د ليکونو ترجمې په انګرېزۍ کښې وشوې نو نوره نړۍ هم د هغهٔ ليکونو ته متوجه شوه او داسې ټالسټائي پواځې د روس نه بلکې د نړيوالې درجې د يو لوے ليکونکي په حېث ومنلے شو. هر څو که ټالسټائي د انګرېزۍ ترجمو نه مخکښې هم په فرانس کښې پېژندلے شوے وو خو دغه پېژندګلو ئې د ترجمو په لاره نهٔ وه بلکې په فرانس کښې د روس د افسانوي ادب د اهميت احساس د ډېر مخکښې نه موجود وو او بيا چې ټالسټائي انګرېزۍ کښې ترجمه شو نو د انګرېزۍ په لاره د جرمنۍ، سپېنش،او د برطانيې ځينو نورو ژبو ادبي منظرنامې ته هم د هغهٔ فن او فکر ورسېدو.
هنري جېمس د انګرېزۍ داسې ليکونکے وو چې په مجموعي توګه هم د روسي ادب محقق او مترجم وو او بيا ورسره د ټالسټائي ګڼ شمېر کتابونه ئې هم د روسۍ نه انګرېزۍ کښې ترجمه کړل. هنري جيمس په روسي ليکونکيو کښې د ټولو نه زياته توجه ترګنيف او ټالسټائي ته کړې وه خو د جېمس نه مخکښې د ټالسټائي مشهور ناول "اناکري نينا" په انګرېزۍ کښې کلارابل (Clera Bell) هم ترجمه کړے وو چې دا د انګرېزۍ ادب يوه زنانه ليکواله او مترجمه وه خو دا خبره دې ياده وي چې کلارابل دغه ناول د روسۍ نه نېغ په نېغه نهٔ وو ترجمه کړے بلکې د فرانسيسۍ د ترجمې ترجمه ئې په انګرېزۍ کښې کړې وه. هر کله چې دغه ترجمه نېغ په نېغه نهٔ وه نو ځکه ئې تاثر هم هغه نهٔ وو کوم چې د ټالسټائي د فن کمال کښې پټ وو او په هم دغه وجه په انګرېزي نړۍ دغه ترجمې سره د ټالسټائي کوم لوے اثر شوے هم نهٔ وو خو کله چې جېمس نېغ په نېغه د روسۍ نه انګرېزي ترجمې وکړې نو انګرېزي نړۍ د ټالسټائي نه د ادب ديوتا جوړ کړو. وروستو چې د امريکي ليکونکيوکښې يو جين شيلر (Eugene schuyler) او نېتهن هسکل (Nathan Haskell)د ټالسټائي د انا کري نينا ترجمې په 1878ء او 1886ء کښې وکړې نو په امريکه کښې هم د ټالسټائي د فن جادو خبرې شروع کړې خو ټالسټائي ته په دغو ملکونو کښې هم زيات شهرت د هغهٔ مذهبي، اخلاقي او سياسي کتابونو ورېخښلے وو. په خصوصي توګه:

What I believe
The kingdom of God is within you
A confession

داسې کتابونه وو چې انګرېزي ترجمو سره ئې ټالسټائي د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلے وو. دې سفر کښې د ټالسټائي د ترجمو په لړ کښې د يوې انګرېزي ليکوالې کانسټنس ګارنټ (constance garrnet) او د هغې خاوند اېډورډ ګارنټ (Edward garrnet) کردار هم ډېر اهم دے چې د ترجمو په ذريعه ئې په يورپي نړۍ کښې د ټالسټائي په شهرت کښې ډېره اضافه کړې ده. دغه شان لوېس ماؤډ (louise maud) يوه بله انګرېزهٔ ليکواله ده چې د خپل خاوند ايلمر ماؤډ (Aylmer maud) په مرسته ئې د ټالسټائي د څو کتابونو انګرېزي ترجمې کړې دي. د دوي په ترجمو کښې په ابتدائي دور کښې دا کتابونه شامل وو.

Resurrection.1
What is art.2
A confession .3

ketabton.com - The Digital Library

دغو دريو شاهکارو کتابونو کښې د ټولونه زيات شهرت دغه د اعتراف انګرېزي ترجمې د (A confession) په نوم موندلے دے. لوېس ماؤډ (Louise maud)بيا ورپسې د اناکري نينا(Anna karenina) او جنګ او امن (war and peace) ترجمې هم په انګرېزۍ کښې وکړې چې د ټالسټائي شاهکار ناولونه دي. او بيا د ماؤډ دغه کارنامه د ټولو نه زياته بې مثاله وه چې د ټالسټائي ټول کتابونه ئې په انګرېزۍ کښې ترجمه کړل او په کال (1928ء) کښې ئې د ټالسټائي د زېږون د ورځې په مناسب د دغو يووېشت جلدونو مخ کتنه هم وکړه. په دغه کال د ټالسټائي د ټولو کتابونو نورې ترجمې چې متفرقو خلقو کړې وې د ټالسټائي د "جمع شوو کارونو" (collected works) په نوم په لس کم سل جلدونو کښې مخې ته راغلې. دغه شان د انګرېزۍ نه د نړۍ نورو ژبو ته هم د ټالسټائي د ترجمو لاره خلاصه شوه چې دغه لړ کښې د چين ليکوال او ناول نګار کاؤينګ (cao ying) په چيني ژبه کښې د ټالسټائي د ټولو کتابونو ترجمې وکړې او په چيني نړۍ کښې ئې هم دغه لوے ليکونکے او اديب خور او مشهور کړو. دټالسټائي د ټولو کتابونو د ترجمو سره په ځانګړې توګه د اعتراف د ترجمو ځان له کار هم روان وو چې يوه ترجمه په کښې د ډېوډ پيټرسن (David patterson) انګرېزۍ ترجمه د (A confession) په نوم شامله ده. او په انګرېزۍ کښې يو شمېر نورو ليکونکيو هم د اعتراف ترجمې په انګرېزۍ او ځينو نورو ژبو کښې کولې. د اعتراف په دغو ځانګړيو ترجمو کښې انطونيوس بشير دغه ترجمه په عربۍ ژبه کښې او علي رضا مجيدي په فارسۍ ژبه کښې وکړه چې په عربي او ايراني نړۍ کښې د ټالسټائي د شهرت سبب جوړې شوې . په هند و پاک کښې د اعتراف ترجمې په اردو کښې وشوې چې وړومبۍ لکهنؤ کښې کال (1917ء) کښې په نولکشور پرېس لکهنو کښې چاپ شوه. دا ترجمه بابو شيو چرن لال کړې وه او دغسې يو شمېر نورې ترجمې ئې هم په اردو ژبه کښې وشوې چې وروستۍ ترجمه ئې په پاکستان کښې ثوبيه طاهر کړې ده .ثوبيه طاهر خپلې دغه ترجمې سره د اعتراف نه علاوه د ټالسټائي د نورو دريو داسې کتابونو ترجمې هم شاملې کړې کوم چې په اخلاقي او مذهبي موضوعاتو اډانه وو. دغه ترجمې ئې د "مذهب اور اس کی روح کيا هے، مذهب اور اخلاق، قانونِ محبت اور قانونِ تشدد" په نوم شاملې کړې دي. دا خبره هم بايد چې په نظر کښې وساتلے شي چې د اعتراف په عربۍ، فارسۍ، او اردو کښې ترجمې نېغ په نېغه د روسۍ ژبې نه نهٔ دي شوې بلکې زياتې د انګرېزۍ د (A confession) نه شوې دي البته د نړۍ په نورو ژبو خصوصاً په فرانسيسۍ، انګرېزۍ او جرمنۍ کښې دغه ترجمې نېغ په نېغه د روسۍ ژبې نه شوې دي. په هر حال ټالسټائي په مجموعي توګه او د هغهٔ اعتراف په خصوصي توګه اوس د نړۍ ګوټ ګوټ ته د ترجمو په لاره رسېدلے دے

ټالسټائي نه مخکښې د اعتراف په نوم په نړيواله منظرنامه کښې نور کتابونه چا ليکلي دي- هغې کښې څه وو او د ټالسټائي په اعتراف کښې څه دي-- د ليکلو ضرورت او پس منظر يې څه وو-- دې څلورمه برخه کښې يې کتلې شئ-

IV

ketabton.com - The Digital Library

د لیو ټالسټائي نه مخکښې د **Confessions** یعني اعترافات په نوم د معروف لاطیني دانشور سېنټ آګسټائن **(Saint Augustine)** کتاب چاپ دے چې په **400**ء کښې لیکلے شوے دے. دا ضخیم کتاب په اصل کښې د آګسټائن د خپل ژوند حالات او مذهبي مباحث لري چې په دیارلسو جلدونو مشتمل دے. کتاب په لاطیني ژبه کښې دے چې په ګڼو ژبو کښې ئې ترجمې شوې دي.
یواځې په انګرېزۍ کښې ئې هم یو شمېر ترجمې شوې دي چې زیات شهرت په کښې د اېډورډ بي پاوسے **(Adward. B. Pusey)** د ترجمې شوے دے. د آګسټائن د اعترافات نه پس د ژان ژېک روسو **(Jean Jaques Rousseau)** اعترافات **(Confessions)** په کال **1782**ء کښې په فرانسیسۍ ژبه کښې چاپ شو چې دغه وخت د روسو د مرګ څلور کاله شوي وو. دا کتاب هم لکه د آګسټائن د روسو د ژوند په حالاتو او مذهبي سماجي او فلسفیانه بحثونو مشتمل دے. د دې فرانسیسي کتاب هم ګڼ شمېر ترجمې په انګرېزي ژبه کښې شوې دي چې وړومبۍ انګرېزي ترجمه ئې په کال **1790**ء کښې چاپ شوې ده. د روسو د اعترافات نه پوره سل کاله پس د ټالسټائي "اعتراف" مخې ته راځي چې نړیوال شهرت ئې په برخه کېږي.
اعتراف د ټالسټائي په هغه کتابونو کښې شامل دے کوم ئې چې په دیني ،اخلاقي، روحاني،صوفیانه او ټولنیزو مسئلو لیکلي دي. د دې کتاب نوم په روسۍ ژبه کښې اسپایوف **(Ispove)** دے چې دغه روسي تلفظ په انګرېزۍ **(Ispoved)** هم لیکلے شي.د روسي لغت ترمخه د اسپایوف مطلب دے په خپلو غلطیو، کوتاهیو او ګناهونو نادم کېدل او د مذهبي لارښود (پادري) په مخکښې دغه هر څۀ منل. د دغه هر څۀ اعتراف کول او دغه هر څۀ نه مخ اړول. هر څو که د مذهبي دود له مخه دغه اعتراف د پادري په مخکښې په ګرجه (د عیسایانو په عبادت خانه) کښې کولے شي خو په علامتي توګه دغه اعتراف د خدائے په حضور کښې وي . ګویا د اسپایوف اصلي مفهوم دا دے چې خپل خالق او مالک ته حاضري کول. د هغۀ په مخکښې د خپل جرم او ګناه اعتراف کول او بیا د پاره دغه جرم او ګناه نه توبه کول. دا نزدې نزدې هم داسې ده لکه په پښتني دود کښې چې څوک ننواتي کوي . یعني د خپلو ظلمونو او ګناهونو اعتراف کولو د پاره چې د مظلوم کور ته ورځي. بغېر وسلې او طاقت نه خپل ځان هغۀ ته حواله کوي او د خپلو جرمونو د اعتراف نه پس د معافۍ خواست هم کوي او د خپلوجرمونو هر قسمه سزا ته غاړه هم ږدي خو دغه خپل مظلوم دُشمن ته د هغۀ حاضري او د ګناه اعتراف په حقیقت کښې د هغۀ خپل ضمیر ته د ملامتیا اظهار هم وي او جزا د قانون نه ویره هم وي.
ځکه دغه قسمه اعتراف ته په انګرېزۍکښې د کنفېشن **(Confession)** نوم ورکړے شوے دے او د ټالسټائي د کتاب روسۍ نه انګرېزۍ کښې ترجمې ته هم د **(A confession)** نوم ور کړے شوے دے.د دې کتاب د لیک آغاز ټالسټائي په **(1879**ء) کښې کړے وو او په **(1882**ء) کښې ئې بیا دا کتاب په وړومبي ځل په روسۍ ژبه کښې چاپ کړے وو.هر څوکه د دې کتاب په روس کښې چاپ کولو کښې هم ستونزې وې او په خپله ټالسټائي هم وړومبے خو د دې کتاب د لیکلو نه پس د چاپ په حق کښې نۀ وو خو بیا هم دا کتاب په **(1882**ء)کښې په خارج کښې چاپ شو. دا کتاب د ټالسټائي د هغه وخت لیک دے چې هغه د ډېر شدید ذهني او روحاني انتشار سره مخ وو. هسې خوهغه په دې کتاب کښې د خپلې عقیدې د ارتقائي سفر قصه لیکلې ده چې شروع ئې د الحاد نه کېږي او اختتام ئې د خدائے او عقیدې په منلو کېږي خو د دغه قصې په بیان کښې د ټالسټائي د لیک انداز او د واقعاتو بیان دومره زړۀ راښکونکے دے چې لوستونکے ترې په یوه لمحه هم سترګې نۀ شي پورته کولے. اعتراف هسې خوکوم ناول نۀ دے خو د قصې او واقعاتو بیان په کښې

ketabton.com - The Digital Library

دومره په زړهٔ راښکونکي انداز شوے دے چې دغه ليک ئې د ناول مقام ته رسولے دے . موږ ته د اعتراف د لوست نه دا اندازه هم کيږي چې د ټالسټائي توجه خپل ژوند او نفسياتي محرکاتو ته ډيره په غېر معمولي ډول وه او يواځې اعتراف هم نه د هغهٔ په زياتو ليکونو کښې دغه رحجان جوت دے چې د خارجي عواملو په ترجمانئ کښې د هغهٔ داخلي ذات په ډېر شدت سره د هغهٔ په هر ليک کښې ځان ښائي او هسې هم د اوچت معيار ليکونه د ليکونکي د ذات عکس ضرور پيش کوي. په دې کتاب کښې ټالسټائي يو بنيادي سوال راپورته کړے دے او هغه دا چې "د ژوندمعنیٰ څهٔ ده"؟. دغه بنيادي سوال سره هغهٔ څو نور ضمني سوالونه هم ملګري کړي دي لکه دا چې د ژوند سره سره د مرګ څهٔ حقيقت دے؟. زهٔ ولې ژوندے يم او مقصد ئې څهٔ دے؟. ما نه علاوه د انساني ژوند انجام به څهٔ وي؟. زما په ذات کښې موجود د خېر او شر څهٔ مطلب دے؟. او دغو سوالونو سره تړلې د ژوند په اړه نورې خبرې ئې هم رامخې ته کړې دي. د دغو سوالونو جواب پسې ټالسټائي سرګردانه وو او دغه سرګرداني ئې د کلونو په موده محيط وه. هغهٔ دغه جواب د پاره د يو کرب او اضطراب د کېفيت نه تېرېدلو. هغهٔ اطمينان غوښتو. د سکون په لټون وو خو هر خوا د مايوسئ سره مخ کېدو. دغه اضطراب ،مايوسي او بې سکونه لمحې ئې داسې مقام ته رسېدلې وې چې آخر ئې د خودکشئ اراده وکړه خو د روح په يوه خانه کښې ئې د اميد تته شان پلوشه موجوده وه نو ځکه ئې ځان سره تماچه ساتل هم بند کړل او د خپلې کمرې نه ئې رسئ هم بهر کړه چې چرته ځان په ډز يا تېزندئ ختم نهٔ کړي. د اميد د دغه تتې پلوشې په بنياد ئې د خپلو سوالونو د جواب لټون شروع کړو. فلسفه ئې په ژور نظر ولوسته. په خصوصي توګه د شوپنهاور، کانټ او پاسکل فلسفيانه افکار ئې ډېر په ژور نظر ولوستل خو فلسفې نه مايوسه شو ځکه چې فلسفې سره د هغهٔ د سوال جواب نهٔ وو. بيا ئې سائنس ته مخه وکړه خو سائنس هم د مايوسئ سره مخ کړو او د ټالسټائي د سوال جواب سائنس سره هم نهٔ وو. د مذهب او عقيدې نه تپوس کول، هغهٔ سره اوس دغه يوه روحاني لاره پاتې وه ځکه چې د هغهٔ په ژوند کښې هغه داسې پړاؤ ته رارسېدلے وو چې يا به ئې د خپل سوال د اطمينان ترحده جواب ترلاسه کولو او يا به ئې خودکشي کوله. د هغهٔ په روح کښې د اميد پټې پلوشې هغهٔ ته د مذهب او روحانيت نه د تپوس کولو ووئيل. ټالسټائي په خپله خو په عيسائي عقيده کښې پېدا وو خو د خپل سوال جواب د پاره ئې د عيسائي عقيدې نه علاوه بدهـ مت، چيني عقائد او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تعليمات هم وکتل. وړومبے چې د بدهـ مت په لور ئې مېلان زيات شونو د اسلام تعليماتو ته ئې توجه کمه شوه. په بدهـ مت کښې د امن او محبت پېغام کتلو ته ئې زياته توجه کوله خو ورسره د عيسائي مذهب مطالعه ئې د ټولو نه زياته کوله. داسې وګڼئ چې د خپلې مطالعې د پاره ئې د مذهب برخه ټوله د عيسائي مذهب مطالعې ته وقف کړه. د بائبل غرقه مطالعه ئې وکړه. تر دې چې د بائبل د تفسير ليکلو اراده ئې هم کړې وه خو د خپل سوال د جواب سرګردانئ له هر څهٔ نه ويستے وو. په عيسائي عقيده کښې ورته څهٔ رښتيا او څهٔ دروغ ښکاره شو. په اضطراب کښې ئې څهٔ خو کمے راغلو خو اطمينان ئې بيا هم نهٔ کېدلو ځکه چې په دغه عيسائي مذهب کښې ئې چې چرته چرته دروغ ليدل هغه په عمومي ډول د ګرجې په مشرانو، پادريانو، سرمايه دارو او د مذهب په ټېکه دارانو کښې وو. په دغه وجه د مذهب نه هم د فرار تر پړاؤ رارسېدلے وو تر دې چې چرچ په خپله هم ټالسټائي د مذهب نه باغي او خارج اعلان کړے وو. خو ټالسټائي په خپل روح کښې هم هغه د اميد تته شان پلوشه بيا هم محسوسوله نو بس د هم دغه عيسائي عقيدې لرونکيو غريبو، مفلسو، خواري کښو، دهقانانو، نالوستو او ساده عام اولس د وګړو په لور ئې توجه وکړه. دغه طبقې سره ښېخي نزدې شو. ښهٔ

ketabton.com - The Digital Library

نزدې نه ئې د دغه طبقې د ژوند مشاهده وکړه. تر دې چې خپل ژوند ئې هم د دغو خلقو غوندې اختیار کړو. دا هغه پړاؤ وو چې د ټالسټائي مسئله هواره شوه. هغهٔ ته د دغه خواري کښو نالوستو،دهقانانو اوغریبو ساده خلقو په ژوند کښې د ژوند معنیٰ معلومه شوه. هغهٔ ولیدل چې دغه خلق په خپله عقیده کښې صادق هم دي او په خپل ژوند مطمئن هم. د دغو خلقو په وېنا او عمل یا قول او فعل کښې هېڅ تضاد نشته. دغه د صفا نیت او سپین زړهٔ لرونکي دي. هر څو که دغه خلق د خپلې عقیدې د صداقت د پاره کوم دلیل هم نهٔ لري تر دې چې د ټالسټائي په قول د دغو خلقو په وېنا کښې ځینې عقیدوې خبرې عقل ته اپیل هم نهٔ کوي خو د دغه خلقو عملي ژوند د هغوي د عقیدې عملي او رښتونے عکس ضرور پیش کوي ځکه دغه د ایمان خاوندان دي چې په ژوند کښې ئې سکون دے. په رنځ او بیمارئ هم خوشحاله او په سکون او راحت هم صبر او شکر کوي. تر دې چې د مرګ نه ئې هم څهٔ خوف نهٔ محسوسېږي. بل خوا د فلسفیانو، دانشورو او لوستو خلقو په قول وفعل او ذاتي ژوند کښې ټالسټائي په هر قدم مفاد پرستي، دروغ ګوئي،منافقت، ظلم او جبر او مکر و فریب لیدلے وو چې دا د ژوند مقصد او مفهوم هېڅ کله نهٔ شو کېدے.
زما خپله رائے دا ده چې ټالسټائي که د خپل اضطراب د شروع په زمانه کښې د سائنس او فلسفې په ځائے مذهب او عقیدې ته رجوع کړے وے او بیا په مذهبونوکښې ئې د بدهـ مت،جین مت او عیسائیت نه مخکښې د اسلام او قرآن تعلیمات کتلے وے نو شاید چې د ژوند د عذاب او اضطراب دغه اوږده موده ئې په سکون او راحت تېره شوے وے خو دلته مونږ په لنډه توګه دا وئیلے شو چې د عذاب او اضطراب دغه ژوند ټالسټائي ته د "اعتراف" غوندې یوه نادره فنپاره ورکړه چې مونږ ئې اوس مطالعه کوو او د یو لوے لیکونکي د یو شاهکار لیک درجه ورته ورکوو.

ټالسټائي څوک وو-- ادبي بخښنې یې څه دي-- څنګه یې ژوند کړی وو او څنګه له نړۍ لاړو-- د هغه په اعتراف زما د مقدمې دریمه برخه کښې یې وګورئ--

III

مونږ ته پته ده چې ټالسټائي د روسي ژبې یو ډېر اهم شاعر هم وو خو د هغهٔ نثري خدمات دومره زیات او غېر معمولي دي چې شاعر ټالسټائي ئې د خپل سیوري لاندې راوستے دے. په دغه نثري کار کښې ئې په سائنس او فلسفه هم لیکونه شته او په دین او مذهب هم خو دلته باید دا هم ووایم چې په نثري لیکونو کښې ئې هم غالب اړخ د افسانوي ادب دے او په افسانوي ادب کښې هم بیا د ناول په مېدان کښې هغه هدو مثال نهٔ لري. البته ځانګړې او زړهٔ راښکونکې خبره دا ده چې د هغه په هر قسمه لیکونو کښې هغه خپل ذات ، ذاتي تجربو،ذاتي ژوند او ورسره تړلو نفسیاتي محرکاتو او عواملو ته ډېر په شدت سره متوجه دے. دلته زهٔ د ټالسټائي د ژوند او مجموعي خدماتو یوه لنډه شان خاکه د مختلفو ماخذونو نه د استفادې په بنیاد وړاندې کووم.
د هغهٔ اصل نوم کاونټ لیونیکولائي وچ ټالسټائي وو. ټالسټائي د هغهٔ د قبیلې نوم هم وو او د هغهٔ د علاقې نوم هم وو. د پلار نوم ئې کاونټ نیکولائي ایلیچ ټالسټائي وو او د مور نوم ئې کاؤنټیس ماریه ټالسټائي ووالبته د هغهٔ کور ودانې چې د ټالسټائي خاندان نه بهر وه نو نامه ئې هم په بدل رنګ وه. د کور ودانې نوم ئې صوفیه بهرس وو. د صوفیه نه داسې اندازه کېږي چې دا به مسلمانه

ketabton.com - The Digital Library

وه خو خبره داسې نهٔ ده. کور ودانې ئې هم لکه د هغهٔ د نورې کورنۍ د عسیائي عقیدې سره تعلق لرلو. دغې صوفیه سره ئې چې وادهٔ کولو نو د ټالسټائي عمر څلور دېرش کاله او د صوفیه عمر اتلس کاله وو.مطلب دا چې ټالسټائي نهٔ یواځې دا چې وادهٔ په پوخ عمر کښې کړے وو بلکې د خپلې کور ودانې نه شپاړس کاله مشر هم وو. د ټالسټائي او صوفیه ټول بچې دیارلس وو. ټالسټائي په 9 ستمبر(1828ء) کښې د روس په صوبه ټُلا کښې پېدا شوے وو. د کلي نوم ئې تامه پولیانا وو. د دوؤ کالو ماشوم وو چې مور ئې په حق ورسېده. دا د کال (1830ء) زمانه وه - په (1837ء) کښې ئې کورنۍ د صوبه ټلا نه ماسکو ته لاړه او هلته آباده شوه. په هم دغه کال ئې پلار هم په حق ورسېدو او ټالسټائي د نهو کالو په عمر کښې یتیم هم شواو یسیر هم. د پلار د مرګ نه څلور کاله پس ئې د ماسکو نه د کاژان په لور مخه وکړه. په کال (1844ء) کښې ئې د مشرقي ژبو په څانګه کښې کاژان یوینورسټۍ کښې داخله واخسته خو د ژبو په تعلیم کښې ئې سندونه ترلاسه نهٔ کړے شول او په امتحان کښې ناکامه پاتې شو. یو کال پس ئې د قانون تعلیم شروع کړو. دغه دوران کښې د ذهني او بدني ناروغیو سره مخ شو نو د قانون تعلیم ئې هم نیمګړے پرېښنو او واپس ماسکو ته راغلو. د ناروغۍ نه چې خلاص شو نو په ماسکو کښې ئې د مستۍ او عیاشۍ ژوند تېرول شروع کړو. په کال (1849ء) کښې ټالسټائي پیټرزبرګ ته لاړو او هلته ئې په یونیورسټۍ کښې داخله واخسته خو د خپل عیاش فطرت په وجه ئې هلته هم د تعلیم د حصول په ځاے په جوارۍ او نورو عبث مشغلو کښې وخت تېرولو چې آخر هم څوکاله ضائع کولو نه پس واپس ماسکو ته راغلو او په خپل کلي یاسنا پولیانا کښې ئې ژوند تېرولو. دا د زلمي توب دور وو نو د ښکار شغل به ئې هم کولو او نورې مستۍ هم. البته په کال (1851ء)کښې خپل ورور سره ئې د قازقستان سفر هم وکړو چې واپس خپلې سیمې ته راغلل نو فوجي ملازمت ئې اختیار کړو. تر(1856ء) ئې د فوج له خوا په ګڼو جنګې مهماتو کښې هم برخه واخسته خو په دغه کال ئې فوجي نوکري هم پرېښوه او پیټرزبرګ ته راغلل چې خپله زیاته توجه خپل لیک لوست ته ورکړي. دې دوران کښې ئې روسي لیکونکیو ترګنیف او نکراسات سره نزدېکت شروع کړو او نورو ادبي حلقوته ئې هم رسائي وکړه . په باقاعده توګه ادبي کارونه او صلاحیتونه ئې رامخې ته شول . دې دوران کښې ټالسټائي د یوې روسۍ جینۍ ارسي نیوا (Arsen eva) سره د مینې لړۍ هم رامخې ته شوه او د وادهٔ خیال ئې هم له زړهٔ نه ووتو. د شاعرۍ او موسیقۍ سره ئې ډېر شوق او نسبت پېدا شو او نثري لیکونه به ئې هم کول. دا هغه دور وو چې ټالسټائي ځینې بهرنې سفرونه هم وکړل چې په کښې د فرانس، جرمني او سوېټزرلېنډ سفرونه هم شامل وو. د فرانس په پیرس کښې ئې هم د مستۍ او عیاشۍ نه مخ نه اړولو. چې واپس یاسناپولیانا ته راغله نه د کر کروندې سره ئې شوق شو. او ورسره ئې د موسیقۍ شغل هم دوامدار ساتلے وو.په ماسکو کښې ئې د موسیقۍ یوه اداره جوړه کړه او په خپل کلي یاسناپولیانا کښې ئې د کروندګرو د هګانانو د پاره سکول پرانستو چې د کر کروندې درس په کښې ورکړي. څهٔ موده پس په (1860ء)کښې ئې په جرمني فرانس او اټلي کښې ځینې لیکچرې ورکړې . او یوه د تدریس مجله ئې هم شروع کړه .

د ټالسټائي په شاهکار ناول جنګ او امن ، هغهٔ په کال (1863ء) کښې کار شروع کړو. دې وخت کښې ئې یو کال مخکښې وادهٔ هم کړے وو. جنګ او امن د هغهٔ یو لوے پراجېکټ وو چې په (1868ء) کښې ئې د دغه ناول وړومبي څلور ټوکه چاپ کړل او وروستي ټوکونه ئې بیا یو کال پس چاپ کړل.په کال 1870ء کښې ئې د خپل دوېم شاهکار ناول اناکري نینا منصوبه تیاره کړه. دې دوران کښې ئې یوناني ژبه هم زده کړه او د یوناني ډرامې غرقه مطالعه ئې هم وکړه. په اناکري

ketabton.com - The Digital Library

نینا ئې کار جاري وساتلو او وړومبې ټوک ئې په (1875ء) کښې چاپ کړو. کال پس ئې د دغه ناول څو نور ټوکونه چاپ کړل او بیا وریسې وروستي ټوکونه ئې هم په کال (1877ء)کښې چاپ کړل. دا هغه دور وو چې په ټالسټائي ذهني او روحاني اضطراب غلبه کوله. دې دوران کښې هغه د مستۍ او عیاشۍ نه د مذهب او روحانیت په لور هم مائل کېدلو. د هغهٔ ځینې مذهبي او اخلاقي لیکونه هم مخې ته راتلل شروع شول او د هغهٔ شاهکار کتاب "اعتراف" لیکلو منصوبه هم په کال (1879ء) کښې مخې ته راغله چې په کال (1882ء)کښې دغه کتاب د تکمیل نه پس په چاپ شکل هم مخې ته راغلو. په کال (1883ء) کښې د ټالسټائي د مذهبي او اخلاقي لیکونو یوه بله نمونه په روسۍ ژبه کښې "زما عقیده" په عنوان مخې ته راغله چې په انګرېزۍ کښې د (what I believe) په نوم دغه کتاب ترجمه شوې او چاپ شوې دې.د هغهٔ د دغه کتاب په روسۍ کښې په چاپ کېدلو پابندي وه نو کور ودانې ئې په اټلي کښې چاپ کړې وو او ورسره ئې د ټالسټائي کلیات یعني د هغهٔ د لیکونه مجموعه هم چاپ کړه. دا د کال **1884**ء زمانه وه چې کلیات ئې مخې ته راغلهٔ. په دغو کلونو کښې ئې په مذهبي او اخلاقي موضوعاتو ځینې افساني هم چاپ شوې. ټالسټائي به سګرېټ هم ډېر څښل. دې دوران کښې ئې سګرېټ هم پرېښول او شراب څښل ئې هم پرېښول خو د مذهبي انتشار په وجه ئې خپلې ښځې سره ناچاقي پیدا شوه. د ریسر اېکش (Resurrection) په نوم بل مذهبي او اخلاقي لیک ئې هم په کتابي شکل مخې ته راغلو او په سیاسي ،اخلاقي او مذهبي موضوع ئې یو بل کتاب هم ولیکلو چې موضوع ئې وه چې د حکومت او اقتدار حق صرف خدای ته حاصل دې. دې دوران کښې د مذهب او وطن دوستۍ په موضوع لیکلې شویو د موپاسان د افسانو ترجمې ئې هم وکړې. (1895ء) کښې ئې نومیالي روسي لیکونکي چیخوف سره دوستي جوړه شوه. د هغهٔ په ملګرتیا ئې د موسیقۍ ځینې محفلونه وکړل او څو ډرامې ئې هم ولیکلې . په (1897ء) کښې ئې یو بل شاهکار کتاب (what is art) چاپ شو. د دغه کتاب ګټه ئې دغریبو عیسایانو او قحط زپلو د پاره وقف کړه. دې دوران کښې ئې مېکسم ګورکي سره هم دوستي پیدا شوه او د یو بین المللي ټالسټائي سوسائټي بنیاد ئې هم کېښنو. په کال (1902ء) کښې (what is religion) ولیکلو او د خپلو انقلابي مذهبي او عقیدوي خیالاتو په وجه عیسائي طبقې ټالسټائي د عیسائیت نه خارج وګڼلو. یعني د کفر فتویٰ ئې پرې جاري کړه. په کال (1905ء) کښې ئې یو شمېر خوارهٔ لیکونه او افسانې په مختلفو مجلوکښې هم او ځان له په کتابي شکل هم مخې ته راغلې. په ځینې سیاسي او جنګي موضوعاتو او د روسي انقلاب په اهمیت ئې هم خوارهٔ مضامین چاپ کېدل. په کال (1909ء) کښې ئې ذهني انتشار دومره زیات وو چې کور ودانې سره ئې حالات ډېر خراب شول. د خودکشۍ هڅې خو ئې د مخکښې نه هم د مذهبي تصور په بنیاد کړې وې خو دا ځل ئې ښځې سره د اختلاف په وجه د خودکشۍ اعلان کړې وو تر دې چې په دغه کال ئې وصیت نامه هم لیکلې وه. د کال (1910ء) د نومبر په میاشت کښې د خپلې ذهني ناروغۍ او انتشار په وجه له کوره غائب شو. د رېل د سفر په دوران کښې نور هم بیمار شو. تر دې چې د استوپاف (Astopove) په سټېشن د یو سټېشن ماسټر په کور کښې په حق ورسېدو. دې وخت کښې د ټالسیټائي عمر دوه اتیا کاله وو او دغسې یو پریشانه روح د ابدي قرار په لور سفر وکړو خو د خپل ځان نه وروستو ئې هغه افکار، تعلیمات، کتابونه او لیکونه پرېښودل چې ټالسټائي ته ئې د نړۍ د یو لوې لیکونکي،ادیب او دانشور مقام وربخښلې دې.

ketabton.com - The Digital Library

د ټالسټائي په اعتراف زما د مقدمې دويمه برخه چې په روسي ادب پکښې مجموعي خبره شوې ده-

II

هر څو که زمونږ د مشرقي ژبو په ادب د روسي ادب نۀ خو هغسې اثرات ليدے شي او نۀ هغسې تفهيم، څنګه چې د مغربي ادب ليدے شي. البته په مغرب کښې په يو شمېر ژبو کښې د روسي ادب د ترجمو په لاره دغه ادب د نړۍ يو اهم ادب ضرور ګڼلے شي او بيا په خصوصي توګه د شاعرۍ نه زيات افسانوي ادب خو د نړيوال ادب سالار ګڼلے شي . دا هم معلومه ده چې د روسي ادب ترجمې زياتې په انګريزۍ ژبه کښې شوې دي خو دغه ادب زيات مقبوليت په فرانس ، جرمني او چين کښې تر لاسه کړے دے. د فرانس او روس ادب او بيا په ځانګړې توګه افسانوي ادب خو يو بل ته په ډېرو حوالو نزديکت لري خوکه مونږ نېغ په نېغه د روسي ادب جرړې او تاريخي سفر لټوو نو راته به جوته شي چې په روسي ټولنه کښې د سياسي عدمِ استحکام غوندې د هغوي د ادب هم کوم منظم ارتقائي صورت حال مخې ته نۀ راځي .

البته دومره وئيلے شو چې د نړۍ د زياتو ژبو غوندې په روسی ژبه کښې هم وړومبی نخښې د اولسي يا عوامي ادب تر نظره کيږي. دغه عوامي ادب کښې زيات جوت اړخ د شاعرۍ يا منظوم ادب دے . دې لړ کښې د روسی ژبې ځينې سندرې چې د مذهبي رسمونو زياته ترجماني کوي، د هغه وخت نه تر نظره کيږي چې روسی ټولنه کښې لا عيسائي مذهب هم غزوني نۀ وې کړې.

دا هغه دور وو چې روسيانو به د نمر، سپوږمۍ، ځنګلونو او غرونو وغېره پرستش کولو. دغو سندرو کښې به مافوق الفطرت يا اساطيري جرړې هم وې. د پېريانو، ديوانو، ښاپېرو او د قدآورو انسانانو قصې به په منظوم شکل په ځينو تهوارونو، مېلو او مختلفو غوندو کښې وئيلے شوې.

دغه اساطيري روايات هسې هم د کوهِ قاف سره تړلے شوي وو چې د مېتهالوجي نه علاوه په حقيقي معنو هم د کوهِ قاف د غرونو لړۍ د روسي رياستونو پورې غزېدلې ده. د کاکېشيا په نوم هم يادېږي .

د دغه اساطيري روايت نه پس چې په لسمه عيسوي پېړۍ کښې په خصوصي توګه د ولادجي مير کسُيف (970ء _ 1015ء) په زمانه کښې په روس کښې د عسيائي مذهب خورونه شروع شوه نو ورسره د هغه دور مطابق د علم خورونه هم شروع شوه .د درس او تدريس، وعظ او تبليغ لړۍ هم را ونښيلېدې. د تصوف تعليمات راغلل ،د خانقاه تصور عام شو او دغسې ورسره د ادب مخه هم بدله شوه. بيا يوه مرحله داسې راغله چې پيټراعظم (1682 ء-1725ء) د حکمران په حېث د روسي ټولنې مخ د مذهب نه د دُنيا په لور واړولو نو يو ځل بيا په ادب کښې د روحانياتو ځائے زمکني حقيقتونو ونيوو. هم دا هغه زمانه وه چې پکښې د اعلیٰ مقصدي ادب با قاعده آغاز وشو. بلکې داسې وئيل به زيات مناسب وي چې د روسي ادب تاريخ په صحيح معنو له دغه ځايه شروع کيږي. په دې دور کښې په شاعرۍ کښې هغه د اوچت معيار نمونې مخې ته راغلې چې نن هم پرې روسي ادب فخر کوي. په ګڼ شمېر کښې رزميه نظمونه وليکلے شول. انقلابي شاعري مخې ته راغله . د خواري کښو او دهقانانو مسئلې د ادب برخه جوړه شوه اوځينې لوې ادبي نومونه مخې ته راغلل چې په کښې د ميخائيل لومونوف (1712 ء1765-ء) نوم د ټولونه اهم وو خو لومونوف د دومره اهميت باوجود هم زيات شهرت تر لاسه نۀ کړو. د روسي ادب په ابتدائي دور کښې چې کوم شاعر او اديب زيات نوم ګټلے دے هغه الېګذنډر سرګے يوُوچ پُشکين وو چې د

ketabton.com - The Digital Library

اتلسمي عسيوي پېړۍ د وړومبيو لسيزو شاعر او اديب وو. پشکين په فرانسيسي ژبه هم پوره عبور لرلو ځکه چې وړومبۍ زده کړې ئي د فرانسيسي استاذانو نه کړې وې. پشکين په روسي ټولنه کښې د ډېر زيات شهرت سره سره مقبوليت هم لرلو او د ادبي حلقو نه علاوه د عام اولس په زړونو کښې ئې هم عزت او وقار پېدا کړے وو. د هغۀ په عصر کښې په ادبي نړۍ کښې يو داسې شاعر هم وو چې په پشکين د زړۀ نه مئين وو. په يوه موقع چې د پشکين د يوې حادثې خبر خور شو او داسې ښکارېده چې د بچ کېدو نۀ دے نو په روسي ټولنه کښې د ماتم ماحول جوړ شو او د يو زلمي شاعر د غم نه ډک نظم په ښار او کوڅو کښې د اولس په ژبه وو. دا نظم د روسي شاعر ميخائيل لابرجے وچ لرمنتوف (1811 ء-1841ء) وو چې د پشکين په عصر کښې بل اهم شاعر وو.

د روسي شاعرۍ دغه دور کلاسيکي دور هم بللے شو چې د شاعرۍ سره سره په کښې افسانوي ادب هم وده مونده. دې دور کښې د روسي شاعر چيوچف شهرت هم ډېر شوے وو . دا شاعر چيخوف نۀ وو بلکې چيوچف وو چې مقصدي او انقلابي شاعرۍ کښې ئې کمال تر لاسه کړے وو . البته دومره ده چې د چيوچف د شاعرۍ ډېرې کمې نمونې محفوظ پاتې شوې دي. د شاعرۍ کومه برخه ئې چې دستياب ده هغې کښې د انقلاب او بغاوت نه علاوه د حسن وجمال او فطرت نګارۍ ښکلې نمونې هم شته چې د نړۍ په ځينو ژبو کښې ئې ترجمې شوې دي . د روسي شاعرۍ او ادب دغه زرين دور کښې رئيل بيئيف،تئيسکي،او نګراسوف هم د اوچت معيار شاعري کړې ده. دې نه علاوه د ګوګول، اکيسايوف ، ګونچروف ، تورګنيف ، دستايفسکي ، سالتي کوف، لسکوف او مېګسم ګورکي نومونه هم د روسي ادب د زنې خالونه دي او بيا د ټالسټائي ادبي غلبه خو په روسي ټولنه داسې خوره شوې ده چې شاعري ئې هم کوله او د افسانوي ادب هم يو غېر معمولي او لوے نوم وو. د دغه عصر کارنامې د ټالسټائي نه وروستو هم دوامدارې وې چې د ټولو نه غټه نامه پکښې د ټالسټايي همعصر چيخوف ګڼلې وه خو د چيخوف اصلي مېدان د شاعرۍ نۀ وو بلکې په افسانوي ادب او بيا په خصوصي توګه په ډرامه کښې ئې هغه لازوال کردار لوبولے دے چې سيال ئې پېدا کېدل محال دي. مونږ داسې وئيلے شو چې ټالسټائي که د ناول او افسانې لوې نوم دے نو چيخوف د ډرامې يو قدآور نمائنده ليکونکے دے خو دلته به د روسي ادب د تفصيلاتو په ځائے نېغ په نېغه د ټالسټائي ادبي خدماتو ته راشو او بيا به د هغۀ د "اعتراف" په حقله هم وضاحت کوو.

د روسي دانشور او لوې اديب ليو ټالسټايي کتاب کانفشن مې چې د انګريزۍ نه پښتو ته د اعتراف په نوم ترجمه کړو نو ورسره مې په شپږو برخو کښې يوه مقدمه هم وليکله چې پکښې-- روس خاوره او خلق-- روسي ادب-- د ټالسټايي مجموعي ادبي بخښنې-- د ټالسټايي د کتابونو ترجمې-- د کانفشن نورې ترجمې-- او زما ترجمه اعتراف--- د بحث موضوع جوړه شوې ده-- زمونږ توجو روسي ادب ته لږه کمه ده او شايد ډېرو ملګرو زما دغه مقدمه کتاب سره لوستې هم نه وي ځکه دغه مقدمه خپلو د فيسبک ملګرو سره هم شريکول غواړم خو شپږ واړه برخې بيلې بيلې- ځکه چې ټوله مقدمه اوږده ده - نن يې وړومبۍ تعارفي برخه شريکوم--

(I)

ketabton.com - The Digital Library

اوسنـے روس یو داسې وطن دے چې په ډېره خوره رقبه پروت دے او د سوونو کالو تاریخي او تمدني پس منظر لري . د دومره لوے او پراخ وطن په یو سر د یورپ اثرات دي او په بل سر ئې د ایشیا اثرات دي . مونږ که د دې وطن په تاریخي او تمدني پس منظر نظر غورزوو نو راته معلومېږي چې د څلورمې عیسوي پېړۍ نه مخکښې د تمدن او کلتور ډېره رنګارنګي لري. په څلورمه عیسوي پېړۍ کښې چې په روسي وطن کوم خلق قابض شول هغه په بنیادي توګه یورپي نسلونه وو. دغو یورپي نسلونو کښې یو نسل داسې وو چې اصل ئې جرمنے وو او مشر ئې د هرمانرش په نوم یادېدو.دغه هرمانرش په وړومبي ځل روس ته د یو سلطنت حېثیت ورکړو. دغه نسل نه پس په روس د یورپ له خوا ډېرې حملې شوې دي چې په کښې د جرمن او سکېنډې نېوین نسلونه مخکښې مخکښې وو. د نهمې عیسوي پېړۍ نه تر یوولسمې پېړۍ په روس د سلاف نسل حکمراني پاتې شوه. دې دوران کښې تاتاریانو هم په روس ډېر ناتارونه کړي دي. دغسې دریاګ نسل هم د روس په "کیف" سیمه حکمراني کړې ده خو غټه غلبه بیا هم د جرمنیانو پاتې شوې ده. د کیف د حکمران مجبوري دا وه چې قسطنطُنیه سره هم تجارتي رابطه وساتي ځکه په روس اسلامي اثرات هم یو فطري خبره وه. د دغو اسلامي اثراتو په نتیجه کښې په روسۍ ژبه کښې د عربۍ او فارسۍ ډېر الفاظ هم داخل شول. تر دې چې په روسۍ کښې د زړې پښتو توري هم موندلے شي. ځکه چې د روسي ریاستونو تاجکستان،ازبکستان، کرغېزستان، ترکمنستان وغېره غاړې د پښتنو سیمې سره هم لګېدلې وې. تر دې چې په روسي لهجو او رشته دارو ژبو کښې د اوسېټک (Osatic) په نوم ژبه پښتو ته ډېره نزدې ده او بیا یو شمېر روسي لیکونکي په خپله د پښتو ژبې او ادب څېړونکي او ماهران پاتې شوي دي. تر څو چې د مذهب او عقیدې خبره ده نو هر څو که په روس کښې د اسلام، بدھ مت او جین مت اثرات هم شته خو غالب مذهب او عقیده ئې د عیسائیت ده. د دغو ژبو، کلتور او عقائدو اثرات په روسي ادب کښې د پخوا نه راروان دي او تر ننه ئې جرړې مضبوطې دي.

شرعه الاسلام د نازک خیال حمید مومند ترجمه نه ښکاري

شرعه الاسلام د بخارا د مفتي امام الواعظ رکن الاسلام محمود بن ابي بکر الحنفي په عربي ژبه لیکلی کتاب دی چې بیا په فارسۍ کښې هم ترجمه شوې دی - پښتو ترجمه یې هم د مثنوي په شکل شوې ده چې په ۱۳۶۶ هجري کال د سر محقق دوست شینواري په زیار د افغانستان د علومو اکادمي له خوا چاپ ده او د پښتو نازک خیال شاعر عبدالحمید مومند ماشوال ته منسوب ده خو زه دغه ترجمه د عبدالحمید مومند نه ګڼم چې دغه لړ کښې ما خپل معروضات د محمد اصف صمیم صاحب مرتب کړي د حمید مومند کلیات د پاره لیکلې خپله مقدمه کښې درج کړي وو خو زما دغه معروضات زما مقدمې نه حذف کړی شول او مقدمه دغه کلیات سره نیمګړې چاپ شوه--بیا ما هغه نکات خپل اردو کتاب --- پشتو زبان و ادب کی تاریخ--- کښې شامل کړل چې لوې استاد او محقق همیش خلیل صاحب یې خپل کتاب -- د پښتو شعري ادب-- کښې تایید وکړو او هلته یې شامل کړل- بیا نومیالي څېړونکي ډاکټر زبیر حسرت هم په حمید بابا لیکلي خپل کتاب کښې زما دغه موقف د حوالې په توګه راواخستو- دغه نکات دلته هم په لنډه توګه راوړم-

۱--- د شرعه الاسلام په ترجمه د مترجم په حیث په څرګندو ټکو د عبدالحمید مومند ماشوال نوم نه دی لیکلی شوی بلکې یواځې حمید لیکلی شوی دی چې دا کوم بل حمید هم کیدی شي- او په دغه

ketabton.com - The Digital Library

دور کښې د پښتو لیکوالو په حیث د یوولسو نورو حمیدانو یادونه ښاغلي زلمي هیوادمل صاحب-- د حمید یاد-- نومي کتاب کښې کړې هم ده
۲--- دا نسخه نیمګړې ده او پاې کښې یې کاتب یا ناقل پوره معلومات کال سیمه وغیره هم نه دي ښودلي ځکه چې هغه پاڼې ورکې دي-
۳--- نازکخیال حمید خپلو نورو ترجمو کښې د محرک شخصیت نوم ښایي لکه د شاه و ګدا قصه یې چې د اخونزاده غلام محمد په خواهش کړې وه خو دلته د کوم محرک شخصیت نوم هم نه ښایي- البته اروابښاد رشاد صاحب د دې ترجمې د محرک په حیث بغیر کومې حوالې د دیر ریاست غلام محمد نوم اخستی دی چې دیر او د حمید کلی ماشو هم ډیر نسبت او نزدیکت نه لري-
۴--- د دې ترجمې معیار نه خو د حمید د نورو ترجمو غوندې دی او نه د هغه د نورې شاعرۍ غوندې-
۵--- دې ترجمه کښې د بحر وزن نه پریوتي شعرونه هم شته چې د استاد او نازکخیال حمید نه یې توقع نه شي کیدی-
۶--- دا مثنوي تپوله په اته سیلابونو کښې ده خو چرته چرته پکښې د اوو سیلابونو بیتونه هم راشي لکه د مثنوي دا وروستی بیت چې--
دلې ختم شه کلام
په ثنا صلات سلام
۷--- نازکخیال حمید نه خو په خپله عام شاعرۍ کښې او نه په خپلو ترجمو کښې د خپل تخلص په شکل یا د نوم د برخې په شکل فقیر او عاجز توری پکارولی دي خو شرعه الاسلام کښې فقیر او عاجز ګنو بیتونو کښې راغلی دی لکه
که کا خداې دا فیروزي
د حمید فقیر روزي
او دا چې
ما عاجز دی خپل کرلی
تا قادر خداې ته سپارلی
وګورئ دلته هم یو بیت د اوو سیلابونو دی او بل د اتو سیلابونو چې په یوه مثنوي کښې دغه کوتاهي د نازک خیال حمید نه ځنګه شوې ده-
۸--- د شرعه الاسلام ترجمه په ۱۱۴۸ کښې شوې ده او تر دغه کال پورې د حمید بابا د ژوند بی له دغه ترجمې بل هیڅ سند او ثبوت نشته-
دغه زما معروضات دي چې اتفاق او اختلاف دواړه ورسره کیدی شي-

د سحر غوندې مې شیر په کام کښې خون شو
په شېدا د فلک کار عجب واژون دے

شرح:
شیر پیو ته وائي او کام حَلق ته. یعني زهٔ چې خُلې ته پې واچوم نو هغه مې هم په حَلق کښې وینې شي ځکه چې فلک یا مقدر راسره اپوټه کار روان کړے دے. واژون اپوټه او مخالف ته وائي. او

ketabton.com - The Digital Library

بیا ورسره شېدا د سحر د وخت ذکر هم کړے دے چې عموماً خلق پی یا د پیو چائې د سحر په وخت څښني. خو شېدا ته دغه پیَ یا چائې هم د فلک یعنې تقدیر د لاسه وینې څښنل جوړ شي.

نور وضاحت:

فني باریکیو ته ئې هم غور وکړئ. شپې نه پس د سحر وخت او ورځ راتلل د خپل سپین والي یا سپینې رڼا په وجه د پیو سپین رنګ سره مشابه راوړلے شوے دے خو د سحر په وخت د نمر پلوشې سرې وي او د وینو رنګ هم سور وي. نو بیا وئیلے شوي دي چې ما ته خو د پیو نه هم سرې وینې جوړې شي. لکه د سحر د نمر سپینې پلوشې چې راته سرې ښکاري او دا کار راسره فلک کوي، مقدر کوي. اوس دې ته هم غور وکړئ چې سحر او نمر یاد شوي دي. نو نمر خو هم په آسمان کښې دے. یعنې فلک کښې دے. او نمر ته د سپینو شغلو په ځائے د سحر په وخت د سرو شغلو دغه رنګ خو هم فلک ورکوي. ګویا فلک دا هم اپوته کار کوي یا واړون کوي. او بیا دې ته هم غور وکړئ چې د فلک یا آسمان شکل هم داسې دے لکه جام چې نسکور پروت وي. ګویا جام اپوته پروت وي. نو دا خو بیا د فلک واړون شو یعنې فلک په خپل فطرت کښې اپوته دے. ځکه ئې د مقدر په حېث کار هم اپوته دے. بیا دې ته هم غور وکړئ چې د فطرت له مخه خو وینې نه پیَ جوړېږي خو شیدا د پاره فلک دا کار هم اپوته کوي چې د پیو نه ورته وینه جوړه شي- او بیا دې ته هم غور وکړئ چې شیر یعنې پیَ او خون یعنې وینه خو هم په یو لوښي کښې وي یعنې جام کښې وي. نو چې د فلک جام هسې هم اپوته دے. نو بیا ئې هر کار هم اپوته دے. د سپینو پیو نه سره وینه جوړه کړي. ځکه چې سپینې پلوشې یې د سور رنګ ښکاري او شېدا سره خو هم دغه رویه لري چې هغه د پیو ګوټ کول غواړي خو چې تر کام یعنې تر حلقه ئې ورسي نو هغه پیَ هم ورته وینې جوړې شي. د پیو ګوټ ئې د وینو په ګوټ بدل شي. دغه کار د فلک دے، دغه ئې مقدر دے.او همدغه د شیدا نصیب او تقدیر دے- هر وخت اپوته-

---

بې باوره مقدسات

زمونږ ډیر پخواني مقدسات د عقیدت په نتیجه کښې خوندي ساتلی شي خو کوم باوري سند او اعتبار نه لري-- د مثال په توګه د ترکي او مصر نه راواخله تر بادشاهي مسجد لاهور پورې په شلګونو عجایب ګهرونو او جماتونو کښې د حضور اکرم ص ویښته مبارک خوندي کړی شوي ښودلی شي - نو دا د حضورپاک ص ویښته مبارک دې د پاره وو چې د دنیا په شلګونو عجایب ګهرو ته ولیږلی شي- بیا هر عجایب ګهر کښې د حضور د شین رنګ پګړیَ کمبلې پیزار او کونټیَ هم پرتې دي-- نو دا څنګه امکان لري چې د حضور به سلو نه زیات پټکي وو او دغه هومره یې کمبلې پیزار او کونټیَ هم وې چې بیا هر عجایب ګهر ته ورسیدې-- دا هم وګورئ چې چرته د کوم غر د پاسه یو لوې راپریوتونکی کاڼی وینو چې د لاس د پنجې نخښه وي پرې نو بس وییلی شي چې دا د حضرت علي کرم الله وجهه د لاس پنجه ده چې کاڼی راغورزیدو خو حضرت علي په خپله پنجه را ایسار کړو-- نو حضرت علي د کومو کومو سیمو غرونو ته دغو کاڼو را ایسارولو له تلی وو- داسې کاڼي خو بلها ډیرو سیمو کښې دي- چرته چې اوږده قبرونه وینو چې د خپلې زمانې د مجبوریَ او ضرورت تر مخه اجتماعي قبرونه جوړ شوي وو یعنې یو قبر کښې به ډیر مړي ښخولی شول-- مونږ دغو قبرونو نه د ګزونو په حساب نوګزي بابا او چهل ګزي بابا جوړ کړل چې دا خو

ketabton.com - The Digital Library

نهه گزه دنک او څلویښت گزه دنک بزرگان او بابا گان وو- تر دې چې اوس د خپلو رنځونو علاجونه هم په دغو مزارونو کوو-- کله سلیمان علیه السلام پښتون کړو او دې ته نه گورو چې بیا خو به د حضرت سلیمان پلار حضرت داود هم پښتون وو نو په هغه نازل شوی کتاب زبور بیا ولې پښتو کښې نه دی-- کله حضرت ابراهیم علیه السلام په جمرود کښې اور ته اچوونکی یادوو او جمرود د نمرود نه مشتق یادوو- کله قیس عبدالرشید د پښتنو نیکه کړو خو دې ته نه گورو چې د قیس مور او پلار د عربي تهذیب نه څه خبر وو چې په زوې یې عربي نوم قیس عبدالرشید ایښودو او د قیس نه مخکښې دا پښتانه بیا د چا اولاد دی-- کله خالد بن ولید پښتون کړو چې په عربو کښې یې خپله بني مخزوم قبیله معلومه ده- کله د بت شکن په نوم محمود غزنوي پښتون کړو چې پلار یې سبکتگین او نیکه یې الپتگین مشهور ترکان وو-- داسې گڼ شمیر نور مثالونه دي چې مونږ یې د تاریخ او کتاب برخه هم جوړو او د تحقیق او څیړنې نوم هم ورکوو---پښتانه او غیر پښتانه دواړه دغه عمل کوو- بس د عقیدت له مخه-- د مقدسو دروغو په شکل-- خو رښتیا اوریدلو ته غاړه نه ږدو چې چرته گناهگار نه شو-

---

دین که مذهب

د فیسبک یو گروپ کښې پوښتنه شوې وه چې دین او مذهب کښې څه فرق دی-- ما ورته دغه وضاحت وکړو-

هر څو که دین او مذهب دواړه د عربی توري دي خو دواړه معنوي فرق لري--- قران حکیم چرته هم اسلام د پاره د مذهب اصطلاح نه ده راوړی هر ځاې یې د دین اصطلاح راوړې ده- دین او مذهب کښې معنوي فرق دا کیدی شي-

۱--- دین د ژوند تیرولو کامل نظام ته وایي چې د رسمي عباداتو نه علاوه پکښې اقتصادیات سیاسیات قوانین فلسفه ساینس او نور علوم و فنون زده کول او ژوند کښې عملي کول هم شامل وي او مذهب اولیت رسمي عباداتو مونځ روژه ذکر اذکارو وغیره ته ورکوي نورې خبرې بیا وروستو راځي

۲--- دین د خداې له اړخه راغلي د قوانینو او تعلیمانو مجموعه وي چې تر څو د انساني لاس وهنې نه پاکه او محفوظ وي نو دین وي او چې انساني لاس وهنې پکښې وشي نو دین په مذهب بدل شي-

۳--- دین خدایي لار وي او مذهب د انسان له خوا جوړې شوې لارې وي-

۴--- دین کامل او جامع وي او مذهب جزوي او نیمگړی وي-

۵-- دین ټول انسانیت د پاره یو وي او مذهبونه ډیر او گڼ شمیر

د دغو څو ټوپیرونو په رڼا کښې دا هم باید جوته وي چې د حضرت ادم نه تر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پورې هر نبي خدایي پیغام د دین په شکل راوړی دی ځکه د هر نبي راوړی پیغام په خپل اصلي شکل کښې دین وو او دغه هر یو پیغام اسلام وو-- خو وروستو چې انسانانو پکښې لاس وهنه وکړه نو هر دین په مذهب بدل شو او د اسلام نه خبره یهودیت نصرانیت مجوسیت عیسايیت وغیره ته راغله -- اسلام یواځې د حضرت محمد ص راوړی پیغام پاتې شو او یواځې د حضرت محمد ص وحي دین پاتې شو نور هر څه په مذهبونو بدل شو---

ketabton.com - The Digital Library

خبره نوره مخکښې لاړه چې په اسلام کښې د څلورو امامانو فقهي دانش ته د مذهبونو نوم ورکړی شو--
خبره دې نه هم مخکښې لاړه چې دغه مذهبونه هم بیا په مسلکونو بدل شو--
خبره دې نه هم مخکښی لاړه چې دغه مسلکونه په فرقو بدل شو--
خبره نوره هم مخکښې لاړه چې هره فرقه په ذیلي څانګو تقسیم شوه--
خبره نوره هم مخکښې روانه ده الله دې خیر کړي--
بس دین یو دی -- دین اسلام دی--خو چې په خپل اصلي او محفوظ شکل وي--- نور مذهبونه مسلکونه فرقې د فرقو څانګې وغیره دي چې دین سره یې هیڅ تعلق نشته - دغه هر څه د انسان جوړې کړې لارې دي د خداې لار نه ده-- د خداې لار یوه وي- شل نه وي او شل واړه خپلو کښې متضاد هم نه وي–

قامپالي

زه د قامپرستی نه قامپالي اصطلاح زیاته مناسب ګڼم چې د پرستش عنصر پکښې نه وي بلکې د پاللو عنصر پکښې جوت وي-- دغه قامپالي زه کوم مخصوص سیاسي ګوند پورې هم محدوده نه ګڼم- د یو قام او ملت ژبه پالل ورته وده ورکول د بقا او ارتقا احساس یې لرل او عملي هڅې کول زه اصل قامپالي ګڼم - په دې بنیاد د پښتو هر لیکونکی چې په دغه جذبه عملي او قلمي هڅې کوي زه یې قامپال بولم- که سیاسي اړیکي یې هر ګوند سره وي خو ژبه او قام پالي نو قامپال دی- په دغه پیمانه په سیاسي حواله مسلم لیګي حمزه بابا زه ډیر لوې پښتون قامپال ګڼم-- دوست محمد خان کامل مرحوم ډیر جوت پښتون قامپال ګڼم--تر دې چې اسلم خان کمالي خان میر هلالي قمر راهي پیر ګوهر او ځنې نور هم پښتانه قامپال ګڼم چې دغه ټول مسلم لیګیان وو-- زمونږ د عصر عبدالسبحان خان او د هغه د فکر نور ملګري هم قامپالو کښې شاملوم-- دغسې د کاکاجي صنوبر او د هغه ملګري چې په سیاسي حواله د کيڼ لاس سیاست کوونکي یا کمیونزم نه متاثره پښتانه وو خو د پښتون قام او پښتو ژبې د بقا او ارتقا احساس یې هر وخت ملګری وو لوې قامپال ګڼم-- بل خوا داسې هم ډیر کیدی شي چې د قامپالنې په نوم پیژندلي سیاسي ګوند کښې به شامل وي خو د پښتون قام او پښتو ژبې د بقا او ارتقا به ورسره نه خو احساس وي او نه به یې عملي سیاست کښې دغه عنصر شامل وي- نو دغسې خلقو ته به پښتون قامپال څنګه ووایو--- د مفادو سیاست او د پښتون قامپالنې نظریاتي سیاست باید چې بیل بیل وساتو او د قامپالنې فیصله د قام پالنې یعنې قام او ژبې پاللو سره تړلې وشمیرو-

---

املا او رسم الخط (لیکدود)کښې فرق

ډیر خلق املا او رسم الخط یا لیکدود کښې فرق نه کوي- ځکه د مبتدي زده کوونکیو د پاره مې د لنډ وضاحت ضرورت محسوس کړو-

ketabton.com - The Digital Library

املا د ژبپوهنې سره تعلق لري.او رسم الخط (ليکدود) د ښکلو هنرونو يا ارټ او خطاطۍ سره- په ژبپوهنه کښې د ګرافيم او فونيم اصطلاحات رائج دي چې ګرافيم د ګراف په مناسبت شکل يا علامت او نخښې ته وائي او فونيم آواز يا غږ ته وئيلے شي. د هرې ژبې خپل خپل آوازونه وي. په ګڼو ژبو کښې ځينې آوازونه مشترک هم وي. په خصوصي توګه د يوې کورنۍ يا ډلبندۍ ګڼو ژبو کښې ډېر آوازونه يا غږونه مشترک وي او يو رنګ ادا کيږي خو په ځينو ژبو کښې بيا يو شمېر داسې آوازونه يا غږونه هم وي چې صرف په هم هغه ژبه کښې ئې ادائېګي سمه کېدلے شي. په نورو ژبو کښې د دغو مخصوصو غږونو ادائيګي په سمه توګه نۀ شي کېدلے. دغو آوازونو يا غږونو د پاره چې په متعلقه ژبه کښې کوم شکلونه علامتونه يا نخښې ټاکلے شي، هغه که د نورو ګڼو ژبو خپلو کښې مشترکه وي او که د مخصوصو ژبو د مخصوصو غږونو د پاره ځانګړي وي خو په هر حال دغه شکلونه علامتونه يا نخښې د دغو غږونو د پاره ګرافيم وي چې مونږ ورته په آسانو ټکو کښې الفبا Alphabets يا د عربۍ حروف تهجي وايو. دغه الفبا يا حروف تهجي د متعلقه ژبې املا ګڼلے شي. يعنې فونيم د پاره ګرافيم يا غږ د پاره شکل او ګراف-

خو رسم الخط يا ليکدود د دې نه جدا څيز دے. رسم الخط په اصل کښې د ليکلو يا خط طريقې، سليقې، انداز يا دود ته وئيلے شي چې د ژبپوهنې نه زيات تعلق ئې آرټ او هنر، خطاطۍ او مصورۍ يا د کتابت طريقو سره وي ځکه مونږ په رسم الخط کښې د ځينو مشهورو او معروفو خطونو نومونه چې اخلو نو مونږ وئيلے شوچې خط کوفي، خط شامي، خط رفاع، خط نسخ، خط نستعليق، رومن، يوناني، لاطيني وغېره د رسم الخط يا ليکدود نومونه دي چې په تاريخي تناظر کښې د دغو ټولو نه وړومبے د مېخي خط رواج وو. ځکه مونږ بايد چې د املا او رسم الخط يا ليکدود دغه بنيادي فرق په نظر کښې وساتو.

د دروند شخصيت او عالم فاضل مشر ليکوال ډاکټر سيد چراغ حسين شاه صاحب دغه ليک راته اوس ګران دوست احمد جان مروت راوليږلو- هر څو که زه ځان د دغو درنو لفظونو قابل نه ګڼم خو د دروند ډاکټر صاحب مينه خپل افتخار ګڼم نو ځکه دغه ليک خپلو ملګرو او مينه والو سره هم شريکول غواړم--

حنيف خليل د صبا ميکسم ګورکي

ډاکټر سيد چراغ حسين شاه

حيات اباد   8.5.2023

د ډاکټر اسرار سره دفتر کښې ناست وم ـ تپوس ئې وکړو ګاډے دې راوستے دے، ما ويل اؤ ـ ده اوويل : راځه چې قلندر مومند صيب ته ورشو، هغه د ځان سره واخلو او د هميش خليل ځائ ته ورځو- څوک نزدې ښځينه ئې په حق رسيدلي ده ـ هغه ورځو کښې د قلندر او د هميش په منځ کښې د " پټه خزانه" په اصليت يو تود ادبی قلمی جنګ روان وه ـ د اسرار صيب مدعا دا وه چې

ketabton.com - The Digital Library

داسي به د خپل وخت د پښتو دوه ادبي اتلانو، چې پکښې د پیر روښان او اخوند درویزه په رنګ یوه مبارزه روانه ده ، هغه به ئې په ملګرتیا او رورولۍ کښې بدله شي ـ قلندر صیب راسره روان شو او د همیش صیب د غریب آباد کور ته ورغلو ـ دعا مو اوغوښته ـ چې واپس راتلو نو همیش صیب غلي شان یوه کتابچه راکړه چې د کتاب نوم ورباندې "نام خق" لیکلے وه ـ او دا تصنیف همیش صیب خوشحال ته منسوب کولو- ورسره ئي اووې دا کتاب پټ درکوم " دا خلق ئې نه منی" ـ ما کتاب د ځان سره سنمبال کړو- دا وخت د همیش صیب په ترخ کښې یو زلمے هلک چپه خوله ولاړ وه او دا هرڅه ئې د فکر او مشاهدې په زور په ذهن کښې سوګه کول ـ څو ورځې پس د کاغذونو یوه پنډه راغله ـ لیکلی ئې وه دا د حمزه بابا د لاسه د حضرت علی کرم الله وجهه (رض) ته منسوب مشهور کتاب نهج البلاغ د پښتو ترجمې مسوده ده ـ مونږ دا خوهش لرو چې ته د دې کتاب دیباچه یا پیژندګلو ولیکې ـ د خط په اختتام کښې د مکتوب نګار خپل نوم حنیف خلیل لیکلے وه ـ دا د زلمی حنیف خلیل سره زما اولنی پیژندګلو او د تعلق پېل وه ـ کال شاید 1996 یا 1997عیسوی وه ـ څه موده پس دغه زلمے نوخیزه ځوان دې آئی خان هسپتال کښې زما دفتر ته راننوتو، دغه وخت دے د کالج استاد وه او سم اعتماد پکښې راغلے وه ـ ژوند کښې د پرمختګ ولوله ئې لرله ـ او د خپلې خوش کلامۍ، علمی سنجیدګۍ او پختګۍ په زور ئې د متأثر کولو چل زده کړے وه ـ د استاد ټاکلو نه مخکښې ئې "د رحمان بابا اعجاز" او"بابا ے غزل" کتابونه ئې چاپ کړی وو، چې د دې ستائنه د پښتو نامتو پوهانو نه پرته د اردو ویونکو نقادانو هم په درنو ټکو سره کړې ده ـ داسې د پبلک سروس کمیشن ممبران ئې حیرانه واچول او ډیر خوشحاله هم شو چې تیار استاد او پیدائشی پوهان مو ومونتو- د مخکښې نه تراشلې هیره مو تر لاسه کړه ـ دې تراش خراش او موزونیت کښې د شیخ الاساتذه تقویم الحق صیب مرحوم خاص لاس دے ـ د لیکوال په ژوند کښې د کتابونو د کتو، لوستو او د ادب پوهۍ د منزل نه پس د صاحب کتاب د جوړیده مرحله راځی خو دې زیرک دا منزلونه ډیر زر لنډ کړل ځکه چې ده کښې یو بل ډیر اهم صفت دے هغه د مشرانو ادب او عزت کول وو او د دوئ د محفلونو او ذاتی علمی صحبتونو نه بلا واسطه استفاده او فیض تر لاسه کول وه ـ دغه مجلسونو کښې د ده په سوالونو او پوښتنو کښې د شوخۍ، بیباکۍ عنصر به ضرور وی خو د ادب لحاظ او د مشرئ د احساس قدر او صفت جوهر بېحده زیات لری ـ خوش اخلاقه، خوش طبعه او محفل آرا ځوان دے ـ د علم او حکمت خزانې په باره کښې حنیف چې چرته هم اوری دے ځان وررسوی او ښه استفاده ورنه کوی ـ

ګفت حکمت را خدا خیر کثیر
ہرکجا این خیر را بینی بگیر

کتابونه : حنیف خلیل تر اوسه دوه د پاسه شپیته (62) کتابونه چاپ کړی دی ـ پښتو، اردو او انګریزی کښې لیکل کوی ـ او درې واړو ژبو په لیکلو کښې روان، فصیح البیان او قادرالکلام دے ـ تخلیق، تحقیق او تنقید ئې معیاری او په سائنسی طریقه کار پوره، مناسب او متوازی ښه په تفصیل سره وی ـ که خپل استاد، مربی، مشفق او مهربان مرشد همیش خلیل د ژوند او فن باندې ئې د خپل ادبی ژوند اولنے کتاب لیکلے او چاپ کړے دے ، (د ریکارډ مطابق) داسې ئې د خپل تعلیمی دور استاد او محسن تقویم الحق صیب په شخصیت او فن هم د پاکستان ادبیاتو اکیډمی په مرسته یو د اعلی پائې کتاب لیکلے دے ـ داسې ئې د کاکاجی صنوبرحسین، ولی محمد طوفان او پریشان خټک غونډې نظریاتی او انقلابی ادبی مشاهیر شخصیتونه هم هیر کړی نه دی ـ او د هر شخصیت حق ئې پوره انصاف سره ادا کړے دے ـ د ده غټه شاهکار کارنامه د موشګاف او نازک

ketabton.com - The Digital Library

خیال شاعر کاظم خان شیدا د کلام وضاحت او تفسیر دے ـ ده ته مونږ پښتو ادب کښې واحد شیدا شناس وئیلے شو۔
د ده د پلار خواهش وه چې د ده زوئ چرته پټواری یا وکیل جوړ شی ـ د ده دا ارمان د یوې بوډئ ترور د دعا په مصداق وه چې ډپټی کمشنر ته ئې دعا وکړه چې بچیه خدائ دې پټواری که ، چې د نوښار خلق ورته مرزا وائی ـ د حنیف پلار ته د ده دوستانو د تاریخ مرصع یوه نسخه ورښکاره کړه چې دا د پټواری سره د کلی د خلقو د شجرې او د خسره جاتو نمبرې دی ـ د پلار د علم نه پټ په پټه یو عالم، پوهان، شاعر او د ادیب لوړ شهرت ئې تر لاسه کړو ـ
د کسانانو، مزدورانو د نړی والې ورځې په مناسبت سره ریکارډ شوے د ده یو پیغام مې تر نظر شو، په دغه پیغام کښې انکشاف کوی چې د احسان دانش او د ملک معراج خالد په شان د ده والد بزرګوار هم یو مزدور او کسان وه، چې نن ئې یو زوئ د ادب او بل د انجنئرنګ پی ـ ایچ ـ ډی ډاکټران دی ـ انشاء الله ګران حنیف خلیل به د پښتونخواه ټالسټائی او میکسم ګورکی خیژی او د ادب بام ته به رسی ـ وما توفیقی الاباالله ـ
اعتراف : څوکاله مخکښې ما د پاڅون رسالې د پاره د اعتراف د سر خط لاندې یو مضمون لیکلے وه ـ هغه وخت ما ته د فرانسیسی فلاسفر "روسو" د اعترافاتو پته وه او هغه زما په نظر کښې د عالمی معیار شاهکار کتاب وه ـ روسی ادب سره زه لږ ډیر بلد وم خو ما د ټالسټائی صرف دوه ناولونو نومونه اوریدلی وو، او دا دوه ناولونه "وار اینډ پیس" (War and Peace) او "انا کرینا" (Anna Karenna) مې د عالمی شهرت کتابونه ګڼل ، خو د ټالسټائی د دې اعتراف نه خبر نه وم ـ خدائ خبر چې زمونږ افغان لیکوالانو دا کتاب ولې پښتو ته نه دې اړولے ـ حنیف خلیل دا کتاب څو ورځې مخکښې راپیرزو کړو چې په ساده سلیس بیان او د پښتو ژبې د ګرامر د مزاج او د لوړو او ژورو سره سمه ترجمه ده ـ مترجم د Confession د توری ترجمه "ننواتې" غوره کړې ده ___ چې د عربی د توبة النصوح یعنی ریښتونې توبه ده ___ چې پکښې د بنده او د خالق تر منځ د پادری د واسطې ضرورت نه وی ـ خو بیا هم د مسلمانانو صوفیاء دلته د شیخ، پیر یا د مرشد کامل وجود ضروری ګڼی ـ د حنیف دا خیال هم دے چې که ټالسټائی د اسلام او د قرآن تعلیمات لوستی وے نو د ژوند د عذاب او د اضطراب دا اوږده موده به ئې په راحت او سکون کښې تیره شوې وه ـ اقبال هم دا خیال د نطشې په باره کښې ظاهر کړے وه او وایی :

اگر ہوتا وہ مجذوب فرنگی اس زمانے میں
تو اقفال اس کو سمجھاتا مقام کبریا کیا ہے

خو ډیر زر د دې حقیقت احساس ورته وشو چې دا کار زما یا د بل د عقل، منطق او د فلسفې په پرپنچ او جال کښې انخښتی کس د وس بری کار نه دے ـ دې عالی او ارفع مقصد او مرام ته رسیدو د پاره د شیخ احمد سرهندی مجدد الفِ ثانی په شان کامل شیخ او مرشد د توجه او لار ښودنه پکار ده ـ

کاش بودے در زمانے احمدے　　　تا رسیدے بر مقامِ سرمدے

ټالسټائی آخر کښې په دې نتیجه رسی چې انسان د فلسفې، د سائنس او د خُشک رسمی عبادتونو او د عقیدې د بحثونو په زور د لارې سر ته رسی بلکې د خدائ د خوار، مجبور، مقهور، مظلوم او د عاجز، بې وسه، غریب او پریوتی مخلوق خدمت، مرسته او مینه اصل صراط مستقیم دے ـ
ټالسټائی ګاندهی متأثره کړو او د ګاندهی د خدمت، د امن او د مینې دا لار باچا خان خپله کړه ـ مادر

ketabton.com - The Digital Library

ټريسا ورباندې نوبل انعام وګټلو ـ بيا عبد الستار ايدهی د نيکو چارو او د خدمت دا مشن مخته بوتلو ـ
نن مونږ د حنيف خليل ګولډن جوبلی نمانځلو له راغلی يُو ـ ده په خپل دې پنځوس کلن عمر کښې ادبی دنيا ته دوه شپيته (62) ډير د کار کتابونه د پښتو، د اردو او د انګريزی ، ادبی، نصابی او تعليمی کتابونه سوغات کښې سپارلی دی ـ داسې دے د پاکستان د 1973 ء آئين همځولے دے ـ
دې موده کښې ده چې څومره سپينې پاڼې توری کړې دی هغه که د تلې په يو پل کښې د يو بل په سر کېښودل شی او بل لور ته د ده قد او عمر ته حساب وکړے شی نو اولنے اړخ به د دې په مقابله کښې درووند او قد آور وخيژی ـ
نن د ده سره پوهه د کامل مومند او د قلندر مومند، ابلاغ ، د تقرير اؤ د تحرير فن د تقويم الحق اؤ د پريشان خټک خدائ بخښلو اؤ تحقيقی، تنقيدی اؤ تخليقی صلاحيت د هميش خليل دے ـ اميد دے چې د خپل دې صلاحيت او قابليت په زور به د ادب صباوُن روښانه اؤ د مقدار اؤ معيار سره د نړۍ د نورو د پائې ژبو سره هم سره او هم ټکره کړی ـ

خرد کو غلامی سے آزاد کر
جوانوں کو پیروں کا اُستاد کر

د لوې استاد ارواښاد عبدالحئ حبيبي تلين

نن د مئ نهمه د لوې استاد ارواښاد عبدالحئ حبيبي صاحب (۱۹۱۰..۱۹۸۴ عيسوي کال) د يو څلويښتم تلين ورځ ده- د څلور اويا کالو په يو ژوند کښې يې هغه څه کړي دي چې په لسو ژوندونونو کښې هم ګرانه ده-
د علم و ادب په اسمان کښې د برې پښتونخوا په پنځو ستورو کښې د خپل کاروزيار او علمي مقام په حواله د ټولو نه ځلاند ستوري عبدلحئ حبيبي صاحب د خپل علمي سفر پيل د ديني زدکړو او د ماشومانو د ښوونځي د يو ښوونکي په توګه کړی وو چې د خپل خداې ورکړي اهليت په لاره د يو شمير نورو عهدو سره-- د پښتو ټولنې د مشر-- د لوې پوهاند-- د لويې جرګې د غړي-- او د صدر اعظم موسی شفيق د مشاور درجې ته رسيدلی وو- په ۱۹۵۰ عيسوي کال چې پيښور کښې استوګن شو نو د کاکاجي صنوبر او نورو دانشورو سره يې د اولسي ادبي جرګې په غونډو کښې ناستې کولې تر دې چې خپلې ليکنې به يې هم نقد ته وړاندې کولې ـ په اردو ژبه هم پوهيدلو او د فارسي ژبې خو د ګڼ شمير کتابونو پياوړی ليکوال وو-- په عربي ژبه يې هم لاس بر وو تر دې چې د سنسکرت او نورو زړو متونو د ليکدود پوهه يې هم لرله- په ۱۹۳۳ کال کښې د درې ويشت کالو زلمی وو چې په کندهار کښې يې علامه اقبال سره د پښتو ژبې ادب تاريخ سياست او نورو اړوند مسلو په اړه خبرې کړې وې- يو نيم سلو نه د زياتو کتابونو او پنځه سوو نه د زياتو څيړنيزو مقالو دغه ليکوال په ايران کښې د خپلو فارسي کتابونو په وجه يو لوې دانشور ګڼلی شي او په مغربي هيوادونو کښې د هغه د کتابونو د انګريزي فرانسوي او الماني ژباړو په وجه د نظر خاوند بللی شي- تر دې چې ځنې کتابونه يې په عربي هم ژباړل شوي دي- د کوزې پښتونخوا پوهنتونونو کښې هم د هغه کتابونه په لوړه سويه د نصابونو برخه ده- شاعر نثار اديب نقاد او تاريخدان خو هغه هسې هم وو چې ورسره د ژورناليزم په ميدان کښې هم د طلوع افغان او ازاد افغانستان د مدير او مشر په حيث د هغه بخښنې د هيرولو نه دي- هسې خو د هغوئ د کتابونو د لوړ کيفيت سره سره

ketabton.com - The Digital Library

کميت هم دومره دی چې د دوئ تر قد يې د کتابونو لړۍ او پړۍ پورته ځي خو د تذکره الاوليا د څو پانو دريافت د پټې خزانې تدوين د پښتانه شعرا تاليف د افغانستان تاريخ او د هغه فارسي کتابونو د حبيبي صاحب قد خورا ډير لوړ کړی دی-- حبيبي صاحب چې په خپل ژوند کښې څومره پانې تورې کړې دي لوستلو ته يې هم ډيرې عشرې پکار دي- ځکه مونږ لا حبيبي صاحب لس فيصده هم نه دی لوستی-- بايد چې توجو ورزياته کړو-- په پښتو او پښتنو يې پريمانه لورينې کړې دي - روح يې ښاد-

---

د ساحر لدهيانوي د يو نظم په تاثر کښې زما يو وړوکی نظم د مينه والو په خدمت کښې

جنګ خو د سپيو کار دی

جنګ مې د سترګو خوښ وي
چې يو جمال زيږوي
سترګې چې يو شي سره
د مينې حال زيږوي
د زلفو جنګ هم ښه وي
خورې ورې هم ښايسته
کمڅۍ کمڅۍ هم امن
د اتفاق علامت
د کيف سرور ضمانت
ډير انساني جنګونه
هم مقدس ګڼمه
خو چې د شر خلاف وي
چې د تيارو په ضد وي
د جهالت خلاف وي
د محبت په ميدان
چې د نفرت خلاف وي
بس د باطل خلاف وي
چې انتشار جوړوي
د هغه مخه نيول
زړونو کښې لار جوړوي
اضداد خو وي په ژوند کښې
د ارتقا نخښې دي
خو چې په ژوند کښې اضداد
معنې مثبت ولري
قدروقيمت ولري
څه صداقت ولري

ketabton.com - The Digital Library

حیف چې د نن انسان خو
معنې بدلې کړلې
هغه مثبت توري يې
ټول کړل په منفي بدل
لکه رڼا د پاره
چې څوک خپل کور لمبه کړي
د ارتقا جنګونه
کړي د فنا د پاره
مرګونه کله کوي
کار د بقا د پاره
انسان چې چرته هم مري
ټول د ادم بچي دي
د ټولو وینه یوه
د ټولو درد هم یو دی
درد هیڅ مذهب نه لري
هیڅ قامیت نه لري
جغرافیه نه لري
څه تفاوت نه لري
د وینې رنګ خو یو دی
هم يې غورزنګ خو یو دی
وینه دې تویه نه شي
شخړه دې لویه نه شي
چې د انسان وینه وي
انسان په انس ولاړ دی
انسان جنګونه نه کړي
انسان خبرې کوي
انسان خو ژبه لري
روزمرې هم جوړوي
یوه يې دا روزمره
:جنګ خو د سپیو کار دی:

زه او فلمستار جمیل بابر

اوریدلي مې وو چې فیض احمد فیض په یوه موقع هند ته تلو نو خپلې لور منزه هاشمي ورته ویلي وو چې ما د پاره د دلیپ کمار نه اټوګراف (لاسلیک) راواخله-- فیض چې بغیر اټو ګراف واپس راغلو نو لور ته يې وویل چې دلیپ کمار سره مې ملاقات هم وشو خو هغه زما د شاعرئ نه

ketabton.com - The Digital Library

دومره متاثر وو چې زما د اټوګراف غوښتنه یې وکړه نو بس ستا د فرمایش پوره کولو جرات مې ونه کړی شو او بغیر د هغه د اټوګراف نه واپس راغلم--
دا قیصه مې فلمسټار جمیل بابر سره زما د تعلق په اړه وکړه-- هر څو که نه خو زه فیض یم او نه جمیل بابر دلیپ کمار دی خو دومره قدر ضرور ده چې زه د خپلې پښتنې خاورې او خپلې پښتو یو وړوکی لیکوال یم او جمیل بابر د پښتنې خاورې او پښتو فلمونو یو لوی اداکار دی--- زه ټول عمر د هغه د فلمونو کتونکی او د هغه عقیدت مند پاتې شوی یم او هر وخت به مې دا خواهش وو چې جمیل بابر سره به څنګه ملاقات وکړی شم-- دوه کاله مخکښې چې زما په ګولډن جوبلي (پنځولس کلن جشن) دستوره کښې هغه خپلو خبرو کښې وویل چې زه په دې فخر کوم چې د حنیف خلیل په حلقه کښې یم نو ما ته هغه د فیض او دلیپ کمار واقعه رایاده شوه چې فخر خو زه کوم چې جمیل بابر سره زما د دوستۍ رشته جوړه شوې ده-- دغه پس منظر کښې د بابر صاحب تاثرات ملګرو شره شریکول غواړم چې ډاکټر شهاب عزیز ارمان خپل کتاب--- ادب شناس حنیف خلیل-- کښې خوندي کړي دي- بابر صاحب داسې ویلي وو-

------ حنیف خلیل صېب سره چې ما څومره ژوند تېر کړے دے او ما څومره جج کړے دے. نو هغه د ښهٔ ادیب او ښهٔ لیکونکي سره سره یو عظیم انسان هم دے. حنیف خلیل صېب داسې یو انسان دے د چا باره کښې چې علامه اقبال وئیلي دي:
"سلام اس پر، جس نے بادشاہی میں فقیری کی"
هغوي د دې قابل او حقدار دي. هر فن او علم سره چې انسانیت ملاؤ شي هغه بیا اسمان ته رسي او د حنیف خلیل صېب قابلیت سره سره انسانیت هم ملګرے دے. او زهٔ پرې ډېر فخر کوم. ما د پاره د ویاړ خبره ده چې زهٔ د حنیف خلیل په حلقه کښې یم.
زما په حلقه کښې یو داسې ګل هم شته او دا د قلم خاوندان ټول هغه ګلونه دي چې دوي ته زهٔ د پښتو څوکیداران او د خپلو پټکو ګلونه وایم.... د کاظم خان شېدا د شعر تشریح ئې داسې کړې ده چې مونږ له ئې ورسره نوره هم مینه پیدا کړه. او شېدا ئې په خلقو پېژندو. حنیف خلیل د لیک او تخلیق سره سره په انساني خصوصیاتو او پښتو هم یو درونډ انسان او محترم پښتون دے

ادب شناس ص ۱۷۲ ----
عکس زما دفتر اسلام اباد کښې اخستی شوی دی چې بابر صیب زما خوا ته راغلی وو-

---

نن به د رحمان بابا د یو شعر په وضاحت او تکنیک خوند واخلو-

چې له سترګو مې خوناب د زړه عیان شه
له نظره مې هر سنګ در و مرجان شه
خوناب--- فارسي ده-- د خون او اب مرکب دی-- وینه او اوبه- یعنې هغه اوبه چې وینه پکښې هم ګډه وي-- د وینو اوښکې-
عیان-- ښکاره او څرګند
سنګ--- کاڼی
در و مرجان---- ملغلرې او لعلونه

ketabton.com - The Digital Library

وضاحت--

په وړومبي نظر خو دا شعر ساده او اسان ښکاري - خو چې غور ورته وشي نو تغزل او تکنيک يې د کمال دی- رحمان بابا وايي چې د زړه درد مې د اوښکو په شکل سترګو ته راغلو او دغه د وينو اوښکي مي راڅرګندې شوې نو بيا راته هر کانی در او مرجان يعني ملغلرې او لعلونه ښکاريدل-- اوس غور وکړئ-- د زړه شکل هم د لعل غوندې وي- زړه د سرو وينو مرکز وي او لعل هم سور رنګ لري- او بيا چې زړه کښې د محبوب د مينې درد هم پروت وي نو بيا خو زړه لکه د ملغلرو قيمتي هم وي-- لږ نور غور وکړئ چې د وينې رنګ سور وي او د لعل رنګ هم سور وي نو ورسره د اوښکو رنګ سپين وي او ملغلره هم سپينه پرقيدونکې وي- لږ نور غور وکړئ چې لعلونه او ملغلرې د کاڼو نه جوړيږي- ګويا در او مرجان هم کاڼي وي خو قيمتي او بيش بها کاڼي- لږ نور غور وکړئ چې خوناب يعني د وينو اوښکې خو سترګو نه راځي خو نظر هم سترګو کښې وي-- اوس دغه تناظر کښې رحمان بابا وييلي دي چې-- زما زړه کښې د مينې پروت درد چې د سترګو د خوناب په شکل راڅرګند شو نو بيا راته په همدغو سترګو هر کانی در او مرجان ښکاريدو- ګنې هسې خو هر کانی در او مرجان نه وي- خو رحمان بابا ته ولې هر کانی در او مرجان ښکاره شو-- ځکه چې هغه ته د محبوب د مينې درد ګران دی او لکه د لعل او ګوهر قيمتي دی-- او همدغه درد خو يې د خوناب يعنې د وينو اوښکو په شکل سترګو نه عيان شوی دی- او بيا د سرو وينو او سپينو اوبو اوښکې چې د سترګو نه قطار قطار بهيږي ګويا د سرو لعلونو او سپينو ملغلرو داني په اميل کښې په قطار پيللي شوې دي- رحمان بابا ته چې په دغه کيفيت کښې په خپلو سترګو هر کانی سور لعل او سپينه ملغلره ښکاري نو ځکه چې سترګو کښې يې اوښکې د سرو وينو او سپينو اوبو مجموعه ده- بلخوا دغه هر کانی هم په دوه ډوله علامت دی-- يو دا چې د محبوب زړه د کاڼي دی-- دويم دا چې محبوب په رحمان بابا د جفا او بې رخۍ کاڼي ورولي دي خو بيا هم رحمان بابا ته دغه د کاڼي زړه او دغه جفا او بې رخي هم در او مرجان ښکاري-- لعلونه او ملغلرې ورته ښکاري- ځکه چې د محبوب له مخه دي نو بس د رحمان د صادقې مينې سرمايه ده-- ځکه ورته دغه کاڼي هم لکه د در او مرجان ګران او قيمتي دي-

اوس به مونږ په دې پوهه شوي يو چې رحمان بابا د تورو راوړنه څنګه کړې ده او د خوناب-- سترګو-- نظر-- عيان-- سنګ او در و مرجان تورو نه يې څنګه معني اخستې دي او څنګه يې د خپل شعر په دوو مصرعو کښې ځاې کړې دي- دغه د رحمان بابا د تغزل او هنري نزاکت انداز دی- ځکه زه وايم چې رحمان بابا محض ساده او اسان شاعر نه دی بلکې د تغزل او تکنيک بادشاه هم دی-

---

نی نامه

فارسی کلام : مولانا جلال الدين رومی

پښتو ترجمه : ډاکټر حنيف خليل

نی نامه د مولانا جلالدين رومي شاهکار او د نړيوال شهرت مثنوي ده چې ورته مثنوي معنوي هم وييلی شي --- د نړۍ په شلګونو ژبو کښې د دې مثنوي ترجمې او شرحې شوې دي --پښتو کښی يې يوه خلاصه عبدالاکبر خان اکبر ليکلې ده چې ورسره يې د ځنو چونې کړی شوو بيتونو نثر کښی ترجمه هم ورکړې ده----

ketabton.com - The Digital Library

مولانا روم د شمس تبريز مريد او د علامه اقبال روحاني مرشد وو --- هغه ګڼ شمير کتابونه ليکلي دي خو د عالمګير شهرت ذريعه يې دغه مثنوي جوړه شوې ده -- د دې مثنوي ټول بيتونه شپږ ويشت زره شپږ سوه شپېته دي چې په اوو برخو يا دفترونو کښې ويش دي دغو کښې شپږ دفترونه وړومبی او بيا اووم دفتر د مولانا د ناروغۍ په وجه څه موده پس ليکلی شوی دی ---- د وړومبي دفتر وړومبۍ برخه يې اته ديرش بيتونه لري چې ما يې پښتو کښې منظومه ترجمه کړې ده ---

ياده دې وي چې مولانا روم په شپږ سوه څلورم هجري کښې بلخ کښې زيږيدلی او په شپږ سوه دوه اويا هجري کښې وفات شوی وو چې مزار يې په ترکي کښې دی ----د اصل کلام يواځې وړومبی بيت يې راوړم-

بشنو از نی چون حکايت می کند
از جدائی ها شکايت می کند
حنيف خليل

راشه غوږ کيږده شپيلی ته'حکايت به ترينه واورې
د مينو د بيلتون نه' شکايت به ترينه واورې

چې د کله نه له ښاخه 'يې زه يمه راريبلی
هر سړی مې له فرياده 'هم تورسرې ژړيدلې

يوه داسې سينه غواړم 'چې چور چور وي له فراقه
چې قيصه ورته زه وکړم' د ډير درد له اشتياقه

هر هغه چې په خپل ژوند کښې' لرې شوی وي له اصله
په لټون د هغه وخت وي' چې تر غاړه شي له وصله

زه په هر محفل کښې هر وخت' په هر حال کښې په ژړا شوم
که خوشحال وي که خفه وي' زه يې هر وخت همنوا شوم

هر سړی به په خپل خيال کښې' جوړ پخپله زما يار شو
خو زما په زړه کښې راز نه' ناخبره شو ويزار شو

زړه کښې راز مې له اوازه' لرې نه دی خو آ نشته
اوس په سترګو په غوږونو' کښې هم هغه ځلا نشته

تن له روحه روح له تنه 'چرته پټ او پنا نه دی
خو ليدل لګه د روح چې' بس هيچا ته روا نه دی

ketabton.com - The Digital Library

د شپیلۍ دغه اواز خو' لکه اور دی څه باد نه دی
دغه سوز چې چا کښې نه وي' هغه هیڅا ته یاد نه دی

اور د مینې یې چې بل دی 'د شپیلۍ په ولوله کښې
جوش د مینې سر اوچت کړو' د شرابو په پیاله کښې

شپیلۍ هر هغه سره ده' چې له یاره په بیلتون دے
چې یې واړه پردې وا کړې' په اواز کښې یې سکون دے

نهٔ زما غوندې لیدلي' به چا زهر او تریاق وي
نهٔ لیدلی به چا دوست وي' نهٔ زما غوندې مشتاق وي

دا شپیلۍ چې په هر وخت کښې' یو بیان د ځیګر خون کړي
چې قیصې به راته هر وخت' بس د مینې د مجنون کړي

په دې راز چې پوهه څوک دی' بس نو واوره چې بېهوش دے
د دې ژبې اخستونکی' خو یو غوږ دی هم آغوش دے

زما غم کښې ډیرې ورځې' شولې تیرې بیګانه شوې
زما سوز سره ملګرې' ډیرې ورځې جانانه شوې

ورځې تیرې شوې که ډیرې' داسې وایه پروا نشته
تهٔ هغه یې سپینې ورځې' بله پاکه له تا نشته

بې له کبه خو یې واړه' په اوبو باندې ماړهٔ شو
چې روزي یې نهٔ لرله' هغه هسې هم زاړهٔ شو

د هوښیارو حال به څنګه' کړې معلوم چې خیال یې خام وي
لنډه دا چې دغو واړو' ته زما دې هم سلام وي

زولنۍ ماتې کړه زویه' ازادي واخله که ځوان یې
په پنجره کښې د سرو سپینو' به تر کومې بندیوان یې

سمندر که په کوزه کښې' څوک راګیر په ډیر حکمت کړي
راته وایه څومره برخه' به د یو ورځ په قسمت کړي

حریصانو له د سترګو ، کوزه ډکه چرې نه شوه

ketabton.com - The Digital Library

خو چې صبر سيپى وكړو، هله سا يې را په زړه شوه

هر هغه د چا لباس چې، په جذبه د عشق كښې چاک شو
هم هغه سړى په هر رنګ، د حرص له رنځه پاک شو

عشقه تل خوشاله اوسې، تل چې مل مې د جنون يې
ته طبيب مې د رنځونو، ته زما د زړه سكون يې

ته دارو د تكبر يې، ته علاج مې د ناموس يې
عشقه ته مې افلاطون يې، او هم ته مې جالينوس يې

خاكي جسم ستا له مخه، پورته لاړو په افلاک شو
غر ته ګوره په اتڼ شو، ګوره غر څومره چالاک شو

دا خو عشق دى حې يې طور هم، په يوه جلوه مدهوش كړو
طور چې مست شو نو موسى يې، په يوه لمحه بيهوش كړو

كه له ما سره همځنګ وى، دا خوږې شونډې شكرې
د شپيلى غونډې به ما هم، كړې خوږې خوږې خبرې

كوم اواز چې خپلى ژبې، او خپل روح نه راجدا شو
بس بې ژبې شو بې روحه، كه په سل ژبو ګويا شو

هغه ګل او ګلستان چې، رسيدلى تر انجامه
د بلبل د اوريدلو، قيصه لاړه شوه تمامه

دا هر څه كه معشوقه ده، نو عاشق يوه پرده ده
معشوقه خو ژوندى ګرځي، د عاشق خونه خوره ده

عشق هر څو كه دې بې نيازه، له هر څه نه بې خطر دے
خو الوت يې ګران دې بيا هم، يو مارغه دى بې وزر دے

وړاندې وروستو چې نظر كړم، هوش لرم خو څه به وايم
د رڼا غونډې جانان چې، نه لرم نو بې نوا يم

عشق خو غواړي چې خبره، له زړګي نه رابهر شي
ايينه چرته غمازه، مې د زړه په حال خبر شي

ketabton.com - The Digital Library

ولې نه ده ایینه دې، ستا په حال باندې غمازه
چې څهره یې د خپل زنګ نه، چرې نه شوله ممتازه

واوره هغه ایینه چې، له خپل زنګه راجدا ده
د خالق د نور له نمره، ښه معموره ده رڼا ده

ورشه زنګ خو یې له مخه، ښه په مینه باندې پاک کړه
بیا یې ځیر شه ښکلي مخ ته، د رڼا یې ښه ادراک کړه

حقیقت د زړه په غوږو، باندې واوره ځان خبر کړه
د اوبو خاورې پیکر نه، ځان په ویښه رابهر کړه

که شعور لرې نو روح ته، ښه څرګنده ورکړه لاره
له دې پسته ښه په شوق دې، خپله لاره یاره ځاره

پرون مو د پشاور لټریري فیستیول په یوه ناسته کښې نشتر هال کښې په پیښور --- تاریخ ادب او ثقافت یوه مباحثه وکړه چې دغه نکتې مې پکښې رامخې ته کړې-
یاده دې وي چې پیښور نه مراد د پیښور وادي ده یواځې پیښور ښار نه-
تاریخ
پیښور د څلور سوه قبل مسیح نه خپل تاریخي او تهذیبي شناخت لري-د ګندهارا تهذیب مرکز پاتې شوی دی-- وړومبی معلوم نوم یې پولاشو پولو دی چې چیني بدهي سیلکړي فاحیان یې څلورسوه قبل مسیح کښې ذکر کړی دی- یونانیانو بیا وړومبئ قبل مسیح پیری کښې پورش پور کړو چې پورش د پیښور واکمن وو- بیا پرشاپور شو-او بیا ډیر وروستو د مغل اکبر په دور کښې پشاور شو-

علم و ادب
په درې سوه قبل مسیح کښې د بخشالي قلمي نسخې انکشاف د ریاضئ او نورو فطري علومو جرړه د پیښور سره تړلې ده- د مغل اکبر په دور کښې د روښاني ادب په لاره نه یواځې پښتو بلکې هندي ادب ته هم د نثر منظمه کتابي ورکړه د خیرالبیان په شکل دې مرکز کړې ده-- د پښتو کلاسیک دلته پیدا شوی دی- خوشحال او د خوشحا کورنئ رحمان حمید شیدا علي خان مصري خان معزالله خان بیدل عبدالعظیم بابا او په شلګونو نور کلاسیکي شاعران د دې مرکز پیداوار دي- د شلمې صدئ نوي ادب دلته وده کړې ده-د اردو او هندکو لوې ادیبان دې مرکز زیږولي دي-

ښکلي هنرونه
د پښتو موسیقئ د روایت سره سره په فلمي نړئ کښې د دې مرکز لویه برخه ده-هالي وډ فلمونو ته حسن خیام پیښور ورکړی دی- بالي وډ ته زکریا خان پرتهوي راج دلیپ کمار راج کپور ونود کهنه

ketabton.com - The Digital Library

امجد خان مدهو بالا او د وروستي دور يو شمير نور هنرمندان دې مرکز ورکړي دي-- د پښتو فلمونو جړې پيښور سره تړلې دي- پښتو ډرامې دلته وده کړې ده-
دې نه علاوه د ګڼو سياسي تحريکونو مرکز هم پيښور پاتې شوی دی خو دغه زمونږ موضوع نه وه- او هسې هم دا موضوع د يو اوږد بحث غوښتنه کوي چې دلته ګرانه ده-
نو ځکه خو وايي کنه چې---
پيښور خو پيښور دی کنه

خپل مېدان ئې کفِ دست کړ شېدا ګوره
د حِنا عالم پرې قتل شهٔ بې جنګه
د ټکو معنې-
کف دست--- د لاس تلی
د حنا عالم--- د نکريزو دنيا يعني نکريزې
شرح:
شېدا تهٔ دې حِنا (نکريزو) ته خو وګوره چې د حسينو د لاسو تلي ئې خپل مېدان جنګ جوړ کړو او ځان ئې پرې ذرې ذرې کړو. ځان ئې پرې بغېر د جنګ نه قتل کړو.
نور وضاحت:
دې شعر کښې څهٔ عجيبه شعري نزاکت دے. د جنګ مېدان هم غوړېدلے وي، او د لاسو تلي هم غوړېدلي وي. د جنګ مېدان کښې هم چې قتلونه وشي، نو مېدان په وينو سور شي، او نکريزې هم چې د حسينانو د لاسونو تلو ته رسي نو مخکښې نه ټکولے شي. مېده کولے شي، جوړولے شي، او بيا د حسينانو لاسونه پرې دغسې سره کولے شي، لکه چې د جنګ مېدان په وينو سور وې خو فرق دومره وې چې د جنګ مېدان کښې جنګيالي جنګ کوي او د حسينانو تلي ته رسيدلو د پاره نکريزې کوم جنګ يا مزاحمت نهٔ کوي بلکې پلکونو او ګوذارونو ته ئې په پخپله سر نيولے وي، چې د حسينانو د لاس تلي ته يعني مېدان ته ورسي، نو بس دغه د حِنا عالم دے چې کف دست يعني د لاس تلے ئې خپل مېدان جوړ کړو ، او بغېر د جنګ او مقابلې نه ئې پرې ځان قتل کړو، تلے ئې داسې سور کړو لکه مېدان جنګ چې په وينو سور شي،
په دې انداز شيدا د محبوب د لاسونو د تلو ښايست بيانوي- دغه د شېدا کمال دے - دغه يې د بيان نزاکت او دغه ئې تغزل دے.

تاريخ او تعصب:
دا يوه داسې موضوع ده يا يو داسې اړخ دے چې په تاريخ ليکنه کښې ورته ډېر پام پکار دے. د نړۍ په زياتو تهذيبونو او اولسونو کښې تاريخونه په عمومي ډول د تعصب په بنياد ليکلے شوي دي. تعصب په منفي او مثبت دواړو حوالو تاريخ ليکنې ته زيان رسوي. يعنې تاريخ که د عقيدت په مثبته جذبه ليکلے شي نو هم دا د تاريخ ليکنې د اصولو نه سرغړونه ده او تايخ که د نفرت يا مخالفت په منفي جذبه ليکلے شي نو هم دا د تاريخ ليکنې د اصولو خلاف خبره ده. له بده مرغه په نړۍ کښې زيات تاريخونه د هم دغسې عقيدت او تعصب په بنياد ليکلے شوي دي. کله مذهبي عقيدت او تعصب، کله قامي عقيدت او تعصب، کله لساني او کله جغرافيائي عقيدت او تعصب د تاريخ ليکنې په سفر کښې مخې ته راځي. دغو عقيدتونو او تعصباتو نه علاوه يوه مسئله د مفاداتو

ketabton.com - The Digital Library

هم ده. زيات تاريخونه داسې هم ليکلے شي چې د اقتدار غرض، د پېسو او مال لالچ ،د بادشاه خوشحالولو ، د خپل خاندان او بچو خوشحالي او يا د حالاتو نه د نقصان ويره او خدشه د تاريخ ليکنې معيار غورځوي.
دغه تعصب او عقيدت ته زمونږ لاعلمي او د تاريخ نه ناخرتيا هم هوا ورکوي او د حقيقي نتيجو نه مو لرې بيايي-- کله کله يو تاريخ ليکونکی په خپله غلطه خبره د ضد او انا ښکار هم شي او د بل سمې رسا نتيجې او دليل ته هم غاړه نه ږدي-يو نيم بيا په خپل موقف بې ځايه ټينګار هم کوي-- يو نيم بيا ځان نه د هر سماجي او فطري علم ماهر هم جوړ کړي او په تاريخ ليکنه کښې يې حوالې ورکوي او ځنې خو داسې هم وي چې د زرګونو کالو پخوانی خبره به بغير حوالې کوي-- او بيا چې نصابي تاريخونو ته وګورو نو دغو نه خو په ادب او شاعرۍ کښې زيات رښتيا بيان شوي وي-- دغسې دا ټول د غلطو نتيجو سره مخ شي-
دغه ټول مثالونه زمونږ په مذهبي قامي جغرافيايي او کلتوري تاريخ کښې شته-- دغه وجه ده چې مونږ نه خو اسلامي تاريخ کښې سمو نتيجو ته رسو نه د پښتنو تاريخ کښې او نه سياسي او کلتوري منظرنامه کښې د حقيقت ادراک کولی شو- ځکه زه وايم چې انسان څومره تاريخ ګمراه کړی دی دومره افساني او ميتهالوجي هم نه دی بې لارې کړی--ګويا انسان د عقيدت او تعصب په وجه او يا د خپل ضد او جهالت په وجه د رښتياو نه دروغ جوړوي او دروغو نه رربنتيا-

---

د يو مزدور نن او پرون-- د مزدورانو نړيواله ورځ-

زه يو مزدور يم-- مزدور ابن مزدور--نن راته څوک ډاکټر وايي او څوک ډايريکټر او پروفيسر-- ليکوال محقق نقاد او نور بلها ډير القابات- ژوند مې هم ډير اسوده او د الله کريم پريمانه نعمتونه او مهربانۍ هم-- خو دا زما نن دی-- پرون مې داسې نه وو-- زه خپل پرون نه خو هيرولی شم او نه يې هيرول غواړم- نه پرې چرته د کمترۍ کوم احساس سره مخ شوی يم او نه د کوم مصنوعي وقار غوښتلو د نفسياتي مرض ښکار شوی يم- زمونږ کورنۍ او کليوال ژوند کښې د تعليم روايت نه وو خو پلار بيا هم د کلي په سرکاري سکول کښې داخل کړم- شايد ذهن مې ښه وو چې تر پنځم صنف پورې به اول يا دويم راتلم- د دې قابل شوم چې اسلاميه کالجيټ سکول کښې شپږم صنف کښې داخل شوم-پلار به مې دياړي مزدوري کوله--کله بټۍ کښې خښتې کله د ختې ديوالونه وهل کله ټانګه چلول او بيا وروستو يو وړوکی کريانه دوکان کول-- ما به د سکول سره سره دغه هر څه کښې پلار سره برخه اخستله او د هغه مدد به مې کولو او چې لږ رالوې شوم نو د سکول د ګرمو چټيانو کښې به باقاعده دياړي مار وم-- ورسره مې لسم هم پاس کړو - د وړاندې تعليم وس مو نه وو خو د خوارۍ مزدورۍ سره په سختو حالاتو کښې مې د اسلاميه کالج نه څوارلسم پاس کړو- مور به راته ويل چې سبق به دومره وايې چې سرکاري نوکر شې نو نيستي به مو غوسه شي-- نوکري چرته وه-- نه مو سفارش وو او نه د رشوت اوقات-- خداې شاعر او ليکوال هم کړم نو پښتو کښې ماسټر کولو ته راغلم- د خداې کړه وو چې ټوله صوبه کښې اول راغلم او د سرو زرو تمغه مې وګټله--خو نوکري بيا هم نه وه-مالي حالت مو هم هغسې وو--کله پوره او کله سپوره-ورسره زما او زما د پلار هغه دياړي او مزدوري هم هغسې روانه وه- يوه ورځ راغله چې زه د کلي سرکاري پرايمري سکول کښې استاد شوم-- د پرون نه د نن په لور د اطمينان سفر شروع شو-دا مو د دغه سفر وړومبی قدم وو- څه موده پس کالج کښې ليکچرار شوم-- د مور پلار مې د

ketabton.com - The Digital Library

خوشحالی حد نه وو--څو کاله پس د اسلام اباد په قاید اعظم پوهنتون کښې ليکچرار شوم-- د پرمختتګ لړۍ مي روانه وه چې يوه ورځ د خپلې اداري مشر يعنې ډايريکټر شوم--ورسره د ليکونو او کتابونو لړۍ هم روانه وه--هغه څه وشو چې زما خيال او خاطر کښې هم نه وو--بلخوا زما کشر ورور هم انجنيير شو په انجنيرۍ کښې پي ايچ ډي ډاکټر او د انجينيرنګ يونيورستۍ پروفيسر او د برقي څانګې چيرمين شو-- په ساينس کښې څېرونکی او ساينسدان شو-- په چين امريکه برطانيه او نورو مغربي هيوادونو کښې يې تحقيقات څېړيدل شروع شو--نه يواځې زما بلکې زما د مور پلار او ټولې کورنۍ ورځې بدلې شوې--تور تياره پرون مو په سپين ځلنده نن بدل شو--دغه هر څه نه خوب وو او نه افسانه-- بس د يو مزدور د پرون نه نن ته د راتلو قيصه او يو حيرانوونکی حقيقت چې د خالق هر څومره شکر پرې ادا کړی شي نو کم به وي--- خداې چې مهربانه شي نو بنده نه دی چې پښيمانه شي--

عکس کښې زما پلار حاجي زين خان زه او پټکي والا زما کشر ورور ډاکټر يوسف خليل - الله دې سلامت لري- د پرون مزدوران او د نن خوشحال وګړي--

---

ادب او سياست--- کل او جز

ادب د سياست برخه ده که سياست د ادب برخه ده. په دې لړ کښې دوه رائے مخې ته راځي. يوه رائے يا يوه ډله په عمومي ډول د سياسي دانشورو ده - هغوئ وائي چې سياست د ټول ژوند ترجمان دے او ادب د هغې يو جُز دے. يعني که ټول ژوند کښې سياست روان دے نو دغه سياست نه ادب هم پيدا کيږي او دغه سياست سره د اديب کردار ملګرے کيږي. او دوېمه رائے دا ده چې ادب کُل دے او سياست ئې جُز دے - زۀ پخپله هم د دې رائے په حق کښې يم چې ادب د ټول ژوند د ټولو اړخونو ترجماني کوي. هغه ارنلډ چې وئيلې وو چې: **Literature is the criticism of life** نو د هغې مطلب دا وو چې ادب د ساينس سياست، مذهب، فلسفې نفسياتو، او جمالياتو ټولو ترجمان دے يعني سياست ژوند دے خو د ژوند د يو اړخ نوم دے يعني که مونږه په ادب کښې د سائنس، فلسفې، نفسياتو يا د داخلي شعور او لاشعور خبره کوو نو دا د سياست خبره نۀ کوو خو دا هر څۀ د ادب برخه ده او دغه شان سياست هم د ادب برخه ده. د دې مطلب دا شو چې کومه ډله دا رائے لري چې ادب کُل دے اوسياست د هغې يو جُز دے نو دا رائے د ډېرو خلقو د پاره د منلو وړ کېدے شي. دغه رائے مشکله ده چې ومنلے شي چې سياست کُل دے او ادب ئې جُز دے. بهر حال دواړه رائے موجودې دي خو زما ذاتي رائے هم دا ده چې ادب د ټول ژوند ترجمان دے او سياست د ژوند د يو ډېر اهم اړخ ترجمان دے چې هغه هم په خپله يو پراخ اړخ دے.ځکه چې نظري او عملي سياست دوه ډير پراخ اړخونه دي- اوس راځو د ادب او سياست يو بلې زاوئې ته او هغه دا ده چې د ادب او سياست د ترون په حقله هم دوه رائے دي. يوه رائے دا ده چې ادب او سياست خپلو کښې نۀ شي يو ځائے کېدے. ادب او سياست دوه ځانله ځانله لارې دي نو په ځانله ځانله لارو سفر پکار دے او ادب او سياست دې راجوښت نۀ کړے شي. بيا د دې په وضاحت کښې ځينې نور وضاحتونه هم شته چې ادب آفاقي پکار دې، ادب آفاقي نه مراد دا دے چې سياست محدود دے او ادب لامحدود دے نو ادب آفاقي دے او چې دا مونږ سياست ته راولو نو دا به محدود شي او هم دغه شان ځينې نور وضاحتونه هم کيږي چې ادب او سياست دې د يو بل نه لرې وي. بلخوا دويمه رائے دا ده چې ادب او سياست دې يو بل سره غاړه غټې وي، ادب او سياست د يو بل نه

ketabton.com - The Digital Library

بیلېدے نۀ شي، ادب او سیاست د ژوند هغه لارې دي چې دا به شریک سفر کوي - زما ذاتي رائے هم دا دوېمه ده. دا ما ته زیات اپیل کوي چې ادب او سیاست د یو بل نه جدا نۀ شي کېدے. ادب او سیاست داسې دوه اړخونه دي چې دا بالکل شریک او مرستیال سفر کوي. البته دلته چې کومه ځانګړې نکته نظر کښې ساتل پکار دي هغه دا ده چې د ادب تعین او ټاکنه په موضوع نه ده بلکې د اظهار په سلیقه اسلوب او پیرایه ده- د ادب ژبه او د اظهار پیرایه خپله وي- هنري تخلیقي او جمالیاتي پیرایه- په دغه پیرایه کښې چې هر قسمه سیاسي خبره هم وشي هغه ادب شي-- خو بل خوا که ډېره خوږه او د مینې حسن او رومان خبره هم په ادبي هنري تخیلي او جمالیاتي ژبه او پیرایه کښې ونه شي نو هغه بیا ادب نه دی-- بس تبلیغ ابلاغ ترسیل او خبر رساني کیدی شي خو ادب نه--

---

زما د یو غزل په اړه د استاد محترم همیش خلیل یوه لیکنه څه کم دیرش کاله پخوا په جرس مجله کښې چاپ شوې وه چې بیا د شیر احمد خلیل په کتاب سپین سپیځلي خلق کښې هم چاپ شوه- زما د هلکوالي د زمانې د یو غزل دغه تجزیه زه خپل افتخار ګڼم او خپلو د فیسبک ملګرو سره یې همیش صیب سره د وروستو ملاقاتونو یو عکس سره شریکول غواړم-

یوغزل یوه تجزیه
لیک --- اروابناد همیش خلیل

د پښتو داسې لیکوال خو ډېر دي، چې په یو وخت شاعري افسانه نګاري، ناول نګاري، تنقید او تحقیق وغېره کوي، خو عمومًا د دوي په دغو ګڼو اړخونو د یو اړخ سره زیات غالب وي. کله کله داسې هم وشي، چې د یو لیکوال تحقیقي او تنقیدي رجحان د هغه تخلیقي صلاحیتونه د خپل سیوري لاندې پټ کړي. د پښتو په زلمو لیکوالو کښې د حنیف خلیل حېثیت هم څۀ دغه شان دے چې تحقیقي او تنقیدي هلو ځلویې په تخلیقي اړخ پرده اچولې ده. او د شاعرۍ په ضمن کښې د باشعوره طبقې توجه راګرزولو کښې في الحال هغه هومره کامیا ب نۀ شو ، څومره چې د سنجیده نثر نګارۍ په حواله لېده شي.حنیف خلیل د پښتو ادب په هغو زلمو لیکوالو کښې دے چې د خپل ادبي ژوند ابتداء ئې په همه ګیر ډول دنثر او بیا په تېره تېره د تنقید او تحقیق نه کړې ده. خو دغه سره سره ئې د شاعرۍ د فطري صلاحیت مظاهره هم جاري ساتلې ده.او وخت په وخت ئې په غزل او نظم طبع ازمائي کړې ده. شاعري ئې په مجموعي ډول د پښتنې روېاتو، روماني عناصرو او ژوند په حقله د حقیقت پسندانه روئیو هنداره ده. خو د معاشرې په لرې برې، انساني ژوند، معاشرتي خامیو او قومي پستۍ ئې هم نظر ساتلے دے. او د دغو ژوندیو مسئلو ترجماني ئې په ښه فني انداز او یو ځانله اسلوب کښې کړې ده. دلته د حنیف خلیل د یو غزل لنډ شان تنقیدي او فني تجزیه وړاندې کولے شي.

ښۀ ده رهبري ستاسو کولے شم
خپله قافله خپله لوټلے شم

ketabton.com - The Digital Library

د مقصدیت په حواله په دې شعر کښې یو ژوندے پېغام او په خپله معاشره طنز دے. او قومي احساس او شعور نه ډک د آګاهۍ درس په کښې جوت دے. یعني د هغه قافلې رهبرې څۀ ګران کار نۀ دے د کومې قافلې رهبر چې په خپله لوټ مار وي. بیا شاعر دغه حقیقت هم په ګوته کوي چې د بده مرغه دا قوم چې چاته د مشرۍ پټکے په سر کړي او خپل نجات دهنده ئې اوبولي، هم هغه د دوي د آزدایٔ او اقتصادي ژوند قاتل شي. دغه شان د قومي نفاق او ورور وژنې د پاره شاعر خپل خان د مثال په ډول پېش کوي او ټولې معاشرې ته مخاطب شي چې مونږ ټول عمر ورور وژلے دے او هم د ورور له لاسه وژلي شوي یو.د دغه اظهار دپاره هم حنیف خلیل چې کوم شاعرانه انداز او انفرادي اسلوب کوم رنګ خپل کړے دے نو اندازه به ئې له دغه شعر نه ښه وشي.

کله شم یوسف(ع) کله قابیل شمه
ورور مې وژني،زۀ هم ورور وژلے شم

په داسې حالاتو کښې چې د معاشرې هر فرد د یو بل دسر دښمن دے. د یو بل د پرمختګ، خوشحالۍ او سوکالۍ لارې وهي. هر خوا د امن کوت او د تخریب شور او زور دے. حنیف خلیل د یو باشعوره او ویښ شاعر په حېثیت دا خپل فرض ګڼي چې خپلې معاشرې ته د امن،وروروليٰ، بیدارۍ او خوشحالۍ احساس ورکړي. د دۀ شاؤخواکه هر څومره شور او زور دے، خو دے په کښې چپ پاتې کېدل ګناه ګڼي او زمانې ته مخاطب شي. چې:

وخته د سیند کاڼے نۀ یم غلے شه
داسې چې په شور و شر کښې غلے شم

دا قسمه پېغام د حنیف خلیل نه وړاندې هم ډېرو شاعرانو په خپل خپل وخت د خپل فرض له مخه راوړے دے خو د حنیف خلیل پېغام د خپل انداز بیان او فني اظهار په وجه د ډېرې توجه وړ دے. ځکه چې د غه شعر کښې شاعر د معاشرتي انتشار په مېنځ کښې د چپ پاتې کېدلو د پاره چې د سیند په مېنځ کښې د خاموش کاڼي کوم ترکیب د استعارې په انداز پکارولے دے، د ستائنې وړ دے. یعني څنګه چې د سیند په شور او شر کښې کاڼے غلے پروت وي شاعر د خپلې معاشرې په شور او شر کښې داسې غلے نۀ شي پاتې کېدے. او خپل قام اومعاشرې ته به د بیدارۍ احساس خامخا ورکوي. او که دشاعر دا آواز او پېغام په چا اثر نۀ کوي بیا هم د شاعر فرض دي چې هغه مایوسه نۀ شي. او ځکه خو حنیف خلیل د دې قائل دے چې حقیقت که هر څومره تریخ هم وي، له بیا نه په شا کېدل به ئې د معاشرې زوال وي. ځکه خو وائي چې:

خبر دےکه ئې نۀ اوري تور غوږي دي
لا خو سپینې سپینې زۀ وئیلے شم

دغه شعر کښې د تور غوږي سره دسپینې سپینې ادبي تلازمې د شعر فني خوند زیات کړے دے. چې د شاعر په فني ګرفت ګواهي کوي.

ketabton.com - The Digital Library

حنيف خليل د دغه معاشرتي انتشار او زوال نه دخلاصي علاج هم په ګوته کوي. او وائي چې هر فرد دې په انفرادي توګه اومعاشره دې په اجتماعي ډول ځان کښې خودي پيدا کړي. او د ځان پېژندلو سره سره دې خپل مقام او مرتبه هم وپيژني او که داسې وشي، نو د معاشرې هر فرد د هر ظالم او جابر مقابله په ډېره نره کولے شي. خپل حق ترې واپس اخيستلے شي او په مظلوم د ظلم کولو نه ئې لاس نيولے شي.

سر ته مې نشه د خودئ وخته
اوس د زورور په سر ختلے شم

سر ته د نشې ختلو او زورور په سر ختلو تلازمه فني روايت دے چې حنيف خليل يې نزدې په هر شعر کښې خيال ساتلے دے.

سپکو ورکو ځان کښې راپيدا کړي زور
لا خومو درانه نور هم زغملے شم

دغه شعر کښې شاعر په هغو باطلو قوتونو غږ کړے دے چې لګيا دي د پښتون اولس پښې وهي. او شپه اوورځ يې په مخالفت نۀ ستړي کيږي او په خپل وس دهر قسمه په زيان ورکولويو لمحه هم نۀ ضائع کوي. او ورته وائي چې ستاسو د ظلم، تېرے او مخالفت ددرنو زغملو توان لا په مونږ کښې شته. تاسو به په خپلو سپکو حربو زمونږ د دروند وجود هېڅ هم ونکړے شي. دغو مخالفينو ته د سپکو ورکو او د هغوي باطلو حربو او دسيسو ته د درانه مخاطبه د شعر ښائست په دوه کړے دے.
ډېر که دې مسکانۀ کاره وويستم
وګوره برېښنا ته رسېدلےشم

دغه شعر ټول غزل کښې روماني رنګ لري، هسې خو د باقي غزل دمزاج نه مختلف ښکاري او داسې برېښي چې خالصه د محبوب مسکا په کښې د لفظونو په ذريعه مجسم شوې ده. خو که په شعر فکر وکړے شي، نو دغه روماني انداز سره سره په کښې د خپل ځان د مثال ورکولو په طفېل د ټول اولس د ارتقاء او کاميابۍ د اميد خبره هم شوې ده. د محبوب دمسکا د پاره د برېښنا استعاره راوړې شوې ده، خو ورسره برېښنا ته د رسېدلو خبره هم شوې ده چې د معاشرتي ارتقاء علامت دے . خو د دغه علامت د ابلاغ ژبه لږ کمزورې محسوسيږي.

ته کره اورونه د خليل په لار
زۀ په خپل مسلک کلک ودرېدلے شم

سره د دې چې مقطع کښې د اورونو کرل نۀ خو روزمره ده، نۀ محاوره او نۀ د واقعي صحيح نقشه ده. خو چونکې شاعر د حق په ثابت قدمۍ د باطل شکست ثابتول غواړي، ځکه نو د حضرت ابرهيم خليل الله د مظلوميت او د نمرود د ظلم مثال ئې وړاندې کړے دے. چې مقصد ئې خليلي مسلک او

ketabton.com - The Digital Library

نمرودي طاقت دے. او دغه شان نمرود که هر څومره هم د طاقت او قوت خاوند وۀ، خو حضرت ابرهیم خلیل الله ئي له خپله مسلکه وانۀ رولو، شاعر یو خوا که د ابرهیم علیه السلام او نمرود کردار ته په تلمیحي انداز اشاره کړې ده، اوبل خوائي دخپل تخلص خلیل پکارونه په دومره ښۀ طریقه کړې ده ، چې ځان ئې د خلیلي مسلک پیرو هم ښودلے دے. او خپل نوم ئې د خلیل الله د نوم په ضمن کښې هم تکرار کړے دے، چې د شاعر شاعرانه پختګي او بالغ نظري ترې څرګنده ده.
د غزل مجموعي مزاج په حواله دا خبره شاید ځائے ولري چې حنیف خلیل د غزل په رمز و ایما، شعري تلازمه، فني ګرفت، لطافت او تغزل پوهه دے. ژبه او د بیان انداز ئې دغزل د اظهار د پاره موزون دے. انداز او اسلوب ئې انفرادي رنګ لري. اپروچ ئې حقیقت پسندانه دے. دغزل موضوع ئې د ترقي پسند ادب نه متاثره ښکاري، خو دا صرف د ترقي پسند تحریک تاثر نۀ دے، بلکې د پښتون اولس او پښتني معاشرې خپل مزاج او حالت هم دغه دے، کوم ته چې حنیف خلیل په خپل دغه غزل کښې اشاره کړې ده. د ظالم لاس نیول، د مظلوم مرسته، د معاشرې ناسمي هوارول او خپل اولس ته د بیدارۍ شعور ورکول د هر باشعوره ورکول د پاره ځینې لیکوال اوخصوصاً شاعران دومره جذباتي او د بیان انداز نېغ په نېغه داسې اختیار کړي، چې شاعري ئې بېخي یوه سیاسي نعره او پروپېګنډه جوړه شي، او جمالیاتي او فني انداز ترې په ځائے پاتې شي. دا قسمه شاعري ځینې نقادان بېخي د فن له چوکټه وباسي او سیاست سره ئې نتي کړي. خو هم دغه موضوعات چې کله شاعر په فني او جمالیاتي انداز کښې بیان کړي، نو ادبي سرمایه ترې جوړه شي. او فني حېثیت ئې برقرار پاتې شي.
د حنیف خلیل ذکر شوي غزل نه په لوسونکو اندازه کړې وي چې هغه ژوندۍ مسئلې اوترقي پسند عناصر په جمالیاتي او فني پیرایه کښې رامخې ته کوي. او هم دغه انداز ئې د غزل حېثیت او کړۀ وړۀ ژوندي او تاند ساتلو د پاره اهم کردار لوبولےشي. د دۀ د شاعرۍ دغه رجحان ته چې ګورم نو په ډاډه زړۀ وئیلے شم چې که شاعر دخپل تحقیقي او تنقیدي رجحان سره سره خپل شعري صلاحیت ته هم توجه وکړي، نو د یوډېر ښۀ شاعر په حېثیت هم خپل نوم او مقام ژوندے ساتلے شي.
(درې میاشتۍ جرس کراچۍ)

د تاریخ لیکنې او څېړنې اسلوب او د سند اهمیت

حقیقت ته رسېدلو او د ماضي واقعاتو څرګندولو د پاره په تاریخ کښې بنیادي ذریعه د سند او دلیل راوړل دي خو دغه سند او دلیل راوړلو د پاره هم په تاریخ لیکنه کښې څو خبرې ضروري ګڼلے شوې دي چې د تاریخ د سند او اعتبار پخلے ترې کېږي. دغه څو ضروري خبرې د تاریخ لیکنې طریقه او اسلوب ګڼلے شي چې لنډه یادونه ئې مونږ په دې ډول کولے شو.
۱.د سند او دلیل وخت: دلته باید په آسانو ټکو کښې ووایو چې د تاریخ لیکنې بنیاد چې په سند او دلیل دے نو دې لړ کښې به دا هم کتلے شي چې سند او دلیل د کوم دور سره تعلق لري. یعنې په تاریخ لیکنه کښې چې سند او دلیل وړاندې کولے شي نو ګویا د ماضي د کومې واقعې یا واقعاتو رښتونے او حقیقي شکل راوړاندې کولے شي. اوس دغه واقعې یا واقعاتو بیانولو د پاره چې کوم سند یا ثبوت پېش کولے شي، دغه سند او ثبوت که د بیانېدونکې واقعې سره نزدې دور سره تعلق

ketabton.com - The Digital Library

لري نو اعتبار به ئي هم زيات منلے شي او كه سند د وروستي دور وي نو دغسي به ئي اعتبار هم كمزورے كېږي.
ګويا سند، ذريعه يا حواله چې څومره بيانوونكي واقعې ته د نزدې دور وي هومره به ئې وقار او اعتبار زيات وي او د ماضي په مطالعه كښې به په آسانه د منلو وړ وي او په مجموعي توګه حقيقت ته رسېدلو كښې به زياته مرسته كوي.
۲.د سند او دليل ځائے او مقام: دوېمه خبره دا ده چې د ماضي په مطالعه او د حقيقت په څرګندولو كښې چې كوم سند او دليل راوړلے شي، د هغې د ځائے او مقام تعين هم ضروري دے. مثال ئې داسې دے چې د ماضي واقعه د مشرقي نړۍ بيانېږي او سند يا دليل ورته د مغربي نړۍ سره متعلقه پېش كولے شي نو ګويا چې سند او دليل د كم اعتبار دے خو د دې په مقابله كښې كه سند او دليل هم د مشرقي نړۍ سره پېوستون ولري نو بيا د سند او دليل په اعتبار كښې اضافه كېږي. البته دا امكان لري چې واقعه هم د مشرقي نړۍ ده او دليل ئې هم د مشرقي نړۍ سره تعلق لري خو دغه سند او د دليل حالاتو په څۀ وجه مغربي نړۍ ته رسولے وي او بيا د مغربي نړۍ نه دغه دليل مشرقي نړۍ ته راوړلے شي نو په دې حال كښې به هم سند د اعتبار وړ وي ځكه چې بنيادي ريښه، تړون او پېوستون به ئې هم هغه مشرقي نړۍ سره وي. د سند او دليل په لړ كښې د ځائے او مقام د تعين دغسې نور مثالونه هم پېش كېدلے شي خو بنيادي نكته په كښې دا ده چې په تاريخ كښې د ماضي واقعه د كوم ځائے او مقام بيانېږي، بايد چې سند او دليل ئې هم بنيادي ريښه، تړون او پېوستون هم هغه سيمې، ځائے او مقام سره ولري.
۳.دليل او سند د چا نه تر لاسه شو: په تاريخ ليكنه كښې دا هم بنيادي نكته ده چې د ماضي د واقعې په بيان كښې سند او دليل د چا نه تر لاسه كېږي د هغۀ خپل حېثيت، اعتبار او وقار څومره دے او د دغه شخص يا ادارې نسبت او تعلق د واقعې سره څومره او څنګه دے. د واقعې د حقيقت معيار به په دې هم وي چې د سند او دليل سره د متعلقه شخص يا ادارې معيار هم منلے شوے وي.
٤. د سند تصديق: يوه نكته دا هم ده چې په تاريخ ليكنه كښې د سند او دليل د حالت او اصليت جائزه اخستل هم ضروري دي. يعنې دا كتل هم پكار دي چې سند او دليل په څومره اصلي او كره شكل تر لاسه شوے دے او څومره په كښې د نقل او جعليت امكان دے. د ماضي د حقيقت څرګندولو د پاره د سند او دليل اصليت او حالت هم د تنقيدي پېمانې نه تېرول ضروري دي او د اصلي حالت تصديق ئې كول د تاريخ ليكنې غوښتنه ده.
٥.د سند د منلو پېمانه: هر كله چې د سند او دليل په هره زاويه جائزه اخستل ضروري دي نو يو زاويه ئې دا هم ده چې د سند او دليل د كره والي معيار به څۀ وي او پېمانه به ئې څۀ وي. دغه معيار او پېمانې د پاره چې لاره هره يو اختيارولے شي خو دا به كتلے شي چې د دې سند او دليل د منلو پس منظر څۀ دے. معيار ئې څۀ دے او وجوهات ئې څۀ دي. كه د دغه معيارونو او پېمانو نه پس هم سند او دليل خپل كره والے ثابت كړي نو بيا د ماضي په مطالعه كښې د يوې مضبوطې حوالې كار وركولے شي.
د سند دغه معيار په هره موضوع څېړنه كښې هم نظر كښې ساتلې شي-
حنيف خليل

په علمي مباحثو كښې هند او پښتنه سيمه نظر انداز ولې

ketabton.com - The Digital Library

په نړیواله توګه چې په ساینس طب فلسفه مذهب ادب سیاست او نورو فنونو او علمونو کښې ګورې نو خبره د یونان او په خانګړي ډول د سقراط افلاطون او ارسطو نه رانیولی شي او هره علمي لیکنه او څیړنه کښې بار بار د همدغو حوالې ورکولی شي-- تر دې چې د ادب په هره څانګه کښې هم د ټولې نړۍ د پاره د کلاسیک معیار دغه یونان ګڼلی شي--وي دې خیر دی-- خو چې دا هند او پښتنه خاوره ولې له نظره غورزولی شي-- په ریاضۍ او نورو ساینسي فطري علومو کښې په درې سوه قبل مسیح کښې د بخشالي مردان خاورې نه ترلاسه شوې قلمي نسخه داسې ژور علمي بحثونه راوړاندې کړې دي چې نوره نړۍ ورسره لا هغسې نه وه اشنا او بیا جرمن دانشور ډاکټر روډالف د دغه نسخې پوره پیژندګلو هم په ۱۸۸۷ کښې کړې ده چې د اکسفورډ نه چاپ شوې ده خو علمي مباحثو کښې د دغه علمي دستاویز حوالې په نظر نه راځي- هم د افلاطون او ارسطو په دور کښې هندي لیکونکي کوتلیه چانکیه په خپل کتاب ارت شاستر کښې د سیاست ریاستي ادارو جاسوسي ادارو او حکمرانۍ او نورو علمي اړخونو په اړه هغه مباحث رامخې ته کړې دي چې یونان کښې هم په نظر نه راځي خو د افلاطون او ارسطو حوالو نه کتابونه ډک دي او چانکیه نه ډیر کم خلق خبر دي--
د ساینس او سیاست نه علاوه دغه رویه په ادب کښې هم ده چې د یونان په ډرامه او شاعرۍ دفترونه او کتابونه لیکلی شوي دي خو په قبل مسیح دور کښې د سنسکرت ژبې د کالیداس ډرامې شکنتلا نه ډیر کم خلق خبر دي-- د ادب په اړه نورو علمي او تنقیدي بحثونو کښې هم د فارسۍ عربۍ تر دې چې د مغربي ژبو د وروستي دور د بحثونو حوالې خو په خرواروںو په نظر راځي خو د سنسکرت د علمي او ادبي حوالو نه خلق مخ اړوي یا ترې خبر نه وي- د یوناني لیکونکي لان جایي نس د --ان دي سبلایم -- ترجمې هم ښه ډیرې شوې دي او د شعري صنعتونو او علویت حوالې یې هم ښه ډیرې-- خو هغه نه د وړاندیني دور د سنسکرت لیکوال بهرت مني د -- نټ ساستر-- په شعري تنقیدي مباحثو او په شعري صنایع بحث نه ډیر کم خلق خبر دي-- د ډرامې او شاعرۍ په فني او تنقیدي اړخ د ارسطو او ترې وروستو مغربي دانشورو د حوالو نه کتابونه ډک دي خو د همدغه دور د سنسکرت لیکوال بهامه د --النکار شاستر-- نه خلق خبر نه دي چې په سبک او اسلوب د شاعرۍ په قسمونو د نقاد او شاعر په خصلتونو یې بحثونه کړي دي خو حوالې یې نه تر نظره کیږي-- د وروستي دور په سیاسي مباحثو کښې د میکیاولي د پرنس حوالو نه دنیا ډکه ده خو دغه دور ته نزدې د خوشحال بابا د دستارمې حوالې به په نړیواله سطح ډیرې نه وینو-- تر دې چې زمونږ پښتانه لیکوال هم د سقراط بقراط په نوم اخستلو زیات فخر محسوسوي خو د هند او پښتنې خاورې دانشورو ته ورستی حیثیت ورکوي- داسې ډیر مثالونه شته چې یونان او مغرب به د هر علم مرکز ګڼلی شي خو هند او پښتنه خاوره د چا د توجه مرکز نه جوړیږي-- تر دې چې سومیر او مصر ته هم هغه توجو نه کیږي چې د یونان نه مخکښې یې علمي نخښې څرګندې دي خو بیا هم زه په ځانګړي ډول د دانشورو او بیا نور په ځانګړي ډول د پښتنو دانشورو څیړونکیو لیکوالو او نقادانو توجو د هند او پښتنې خاورې علمي مباحثو ته را اړول غواړم او یقین لرم چې زما دغه رویه یا فکر به څوک د کوم علمي تعصب نتیجه هم نه ګڼي--
حنیف خلیل

ketabton.com - The Digital Library

د ناصر کاظمي د معروف اردو غزل چې ډيرو هنرمندو موسيقی سره هم وييلی دی ' پښتو ژباړه مې تازه تازه وکړه- ملګرو ته يې په مينه وړاندې کوم-

پښتو ژباړه ---- حنيف خليل
اردو غزل --- ناصر کاظمي

زړه کښې راپورته ولوله ده کنه
د نوي باد يوه چپه ده کنه

څه خو مزاج هم زه نازک لرمه
د پرهر نخښه هم تازه ده کنه

د زړه په کور کښې مې غوغا جوړه ده
خونه زما تالا ترغه ده کنه

ويره دنيا کښې چې مې زړه نه لګي
خداې زده د څه شي مې اسره ده کنه

څه وشو ما سره ګويا که نه يې
ستا خاموشي خو راسره ده کنه

هاغه د ياد ورکو ميرو نه ګله
د غږ دې پورته زمزمه ده کنه

د ښار کوڅو کښې په تيرو کښې د ژوند
ستا په لټون هره لحظه ده کنه

د دې مانۍ خلق خو ټول اوده شو
خو يوه خلاصه دروازه ده کنه

تاسو ملګرو اوس راپاسيدلئ
ښار کښې په خلقو ويښه شپه ده کنه

ښه وخت به هم راځي ناصره خير دی
زندګي ډيره لا پرته ده کنه

اردو غزل---

ketabton.com - The Digital Library

دل میں اک لہر سی اٹھی ہے ابھی
کوئی تازہ ہوا چلی ہے ابھی

کچھ تو نازک مزاج ہیں ہم بھی
اور یہ چوٹ بھی نئی ہے ابھی

شور برپا ہے خانۂ دل میں
کوئی دیوار سی گری ہے ابھی

بھری دنیا میں جی نہیں لگتا
جانے کس چیز کی کمی ہے ابھی

تو شریک سخن نہیں ہے تو کیا
ہم سخن تیری خامشی ہے ابھی

یاد کے بے نشاں جزیروں سے
تیری آواز آ رہی ہے ابھی

شہر کی بے چراغ گلیوں میں
زندگی تجھ کو ڈھونڈتی ہے ابھی

سو گئے لوگ اس حویلی کے
ایک کھڑکی مگر کھلی ہے ابھی

تم تو یارو ابھی سے اٹھ بیٹھے
شہر میں رات جاگتی ہے ابھی

وقت اچھا بھی آئے گا ناصرؔ
غم نہ کر زندگی پڑی ہے ابھی

پہ کتاب څو خبرې-- زما د څو زړو لیکونو نوي ترتیب سره-

نن د کتاب نړیواله ورځ ده نو ملګرو سره د کتاب په اړه څو خبرې شریکول غواړم- د کتاب د پاره دوه توري په ټوله نړۍ کښې زیات مستعمل دي---په مغربي نړۍ کښې **book** او په مشرقي نړۍ کښې --کتاب---وړومبے د انګریزی تورے دے او دویم د عربی-- د انګریزی **book** د پاره ګڼ شمیر مخففات ښودلے شي چې د کتاب معنا او مفهوم ترې څرګند شي- لکه **b o o k .....**

ketabton.com - The Digital Library

bio optical organized knowledge
bundle of outstanding knowledge
big ocean of knowledge
bolit on organized knowledge
bank of oppurtunistic knowledge
binary on off keying

د دغو شپږو مخففاتو خپلې معنې دي چې د کتاب مفهوم څرګندوي -- لکه د وړومبي مخفف ترمخه-- ساينسي او تکنيکي منظمه پوهه---- د دويم تر مخه---د عالي پوهې مجموعه--- د دريم ترمخه-- د پوهې لوی سمندر--- دڅلورم تر مخه--په منظمه پوهه کښې د ګولی په شان تيزي---د پنځم تر مخه-- د موقعې مناسبت سره د پوهې خانه يا بينک-- او د شپږم تر مخه--- د دوو متضاد نظريو د تړلو او پرانستلو چابي---

دغه ټول وضاحتونه خپل خپل مفهوم لري خو دا وروستو جوړ شوي تعبيرونه دي چې مختلفو دانشورو جوړ کړي دي او يوه ستونزه دا هم پيښږي چې د انګرزی book-- د جرمن ژبې نه انګريزی ته راغلے دے او هلته buch دے چې صرف د b په مناسبت bibliography يعني کتابيات ته ويلے شي -- نو ځکه د انګريزی ټولې معنې وروستو او د ځانه جوړې شوې ښکاري-- البته د کتاب مشرقي مفهوم ته چې راشو نو خبره معنوي لحاظ سره زياته مناسبه ښکاري--- کتاب د عربی تورے دے خو په نورو مشرقي ژبو کښې هم مستعمل دے--- په عربی کښې يې مفهوم د کتابت يعني ليکلو سره تړلے بيانيږي--مطلب کتابت شوے او ليکلے دستاويز--- خو دا بايد نظر کښې وساتو چې دا په عربی کښې وړومبی او لغوي معنا ده--- اصلي او اصطلاحي معنا يې ده--- قانون-- روش ضابطه--طريقه--- چې د قران ځنو ايتونو نه يې دغه اصلي مفهوم څرګنديږي --- چرته چې ويلے شي-- کتب عليکم الصيام--- يا --کتب عليکم الصلواه--- نو دغلته مفهوم د کتابت يا ليکلو نه وي--- بلکې دا وي چې تاسو د پاره صيام يا صلواه يعني روژه يا مونځ د يو قانون -- روش-- ضابطې--په حيث لازم کړے شو--- نو ځکه د ذالک الکتاب--- مفهوم کښې هم د ليک او کتابت نه علاوه دغه مفهوم پروت دے چې ---دې کتاب يعني دې قانون قاعدې روش او اصول کښې هيڅ شک نشته--- خداې دې وکړي چې مونږ د کتاب تش ليکلي عبارت او تلاوت پورې محدود نه شو بلکې د يو قانون او ضابطې په توګه يې په خپل ژوند عملي اطلاق وکړو--- او دا به هله کيږي چې د کتاب په ليکلي عبارت پوهه هم شو---

د کتاب معروف شکلونه

رساله--بياض-- مصحف--دوتر -- تالباش-- روزنامچه-- جريده-- او مجله د کتاب نور معروف شکلونه دي چې وضاحت يې داسې کولی شو-

دغه ټولې کليمې خپلې ځانګړې معنې هم لري خو اصطلاحي معنايې بيا هم هغه کتاب راووځي-

رساله--

د رسولو په معنا ده يعني پيغام رسول-- دغه پيغام يو اصول او قانون هم وي او ليک يعني کتابت شوی هم- رسالت هم له دغه رساله نه جوړ دی-

بياض--

ketabton.com - The Digital Library

د ابیض نه دی- ابیض په عربی کښې سپین ته وایي- یعنې سپین کاغذ چې لا پرې لیک نه وي شوی خو لیک یا کتابت د پاره وي-

مصحف---

مصحف د عربی د صحیفه نه دی چې جمع یې صحیفي یا صحایف دی-- او صحافت هم له له دغي جوړ دی-- معنا یې دی پیغام رسول او لیکلی دستاویز - دغه پیغام چې ولیکلی شي یا کتابت کړی شي- نو اصول او قانون هم وي او کتابت شوی هم-

دوتر--

دفتر هم ورته وییلی شي چې د یو رجسټر حیثیت لري - عمومن پکښې حساب کتاب لیکلی شي - خو د زمکو د ریکارډ کتاب ته هم دوتر یا دفتر وییلی شي چې خوشحال بابا د شیخ ملي د دفتر یادونه کړې ده نو د زمکو د ریکارډ او پښتنو قبیلو د شجرو تفصیل ترې مراد اخستلی کیدی شي-

ټالباش--

په جنوبي سیمو کښې ورته ډال باچ هم وایي -- دا هم په بنیادي توګه خو د زمکو د ریکارډ کتاب وي چې د مخصوصو قبیلو پورې محدود وي او د دوتر نه وړوکی وي- دغه تناظر کښې د ریکارډ ساتلو نورو کاپو یا ډایرو ته هم ټالباش یا ډال باچ وایي-- شاعران د خوند د پاره د خپلې شاعرۍ ناچاپ مسودې ته هم ټالباش یا ډال باچ وایي-

روزنامچه یا ډایري---

دا هغه کاپۍ یا رجسټر وي چې ورځني حالات پکښی خوندي کولی شي-- ځنې ادیبانو هم خپلې ډایرۍ لیکلې دي چې د حمزه بابا ناچاپ ډایرۍ پکښې ډېر قیمتي معلومات او مواد لري- او دغو ډایرو نه کتاب هم جوړیدی شي-

جریده---

جریده د تجرد او مجرد یعنې بیل او جدا په بنیاد وي-- هغه کتابي لړۍ چې په یو نوم ټاکلې دورانیه میاشت-- درې میاشتې-- شپږ میاشتې-- یا کال کښې مسلسل او بیل بیل کتابونه چاپولی شي-

مجله--

مجله د جلا یا ځلا په بنیاد ده چې د پوهې او دانش ځلا خوروي-- او لکه د جریده تسلسل لري- جریده او مجله عمومن سرکاري او حکومتي کتابي لړۍ وې خو بیا عام شوې--

کایناتي کتاب

په یو شعر کښې کاظم خان شیدا خالق ته وایي چې

هره ورځ ورق ګردان یې

مخترع د نوي شان یې

دغه شعر کښې کاینات ته کتاب وییلی شوی دی او دا چې د دغه کتاب خالق هره ورځ یوه پاڼه یا ورق اړوي او کتاب کښې نوې نوې اختراع کوي- یعنې کاینات کښې اضافي کوي-

مونږ چې ماشومان وو نو د تختۍ په یو مخ به مو الف ب لیکل او په بل مخ شمیرې- ګویا دغه مو د کتاب د زدکړې پیل وو- اوس که د کایناتي کتاب د لوست خبره وکړو نو انساني علم دا خو معلومه کړې ده چې د کاینات عمر تخمینن څوارلس اربه کاله دی او د زمکې عمر څلور نیم اربه کاله دی- نن انسان وایي چې ډیره ترقي یې کړې ده-- بې شکه چې ترقي یې کړې ده خو دغه ټولې ترقۍ ته یواځې د زمکني حقیقتونو تناظر کښې کتلی شي- که د کایناتي حقیقتونو تناظر کښې مو ورته وکتل

ketabton.com - The Digital Library

نو انسان او انسانیت نن هم د زدکړې په حواله هغسې ماشوم دی لکه کچه اتنا کښې چې د تختې لیکلو په وخت کښې وو ځکه چې خالق خو د قران حکیم د سوره الجاثیه دیارلسم ایت کښې ویيلي دي چې-
و سخر لکم ما فی السماوات و ما فی الارض جمیعا منه-- یعني تاسو دپاره په اسمانونو او زمکه کښې هر څه مسخر یعني ستاسو په کار راوستونکي جوړ کړی شول- ګویا ټول کاینات یا کایناتي کتاب نه ګټه اخستل د انسان کار دی-- خو انسان تر اوسه څه وکړی شول-- د زمکني وسیلو نه پرته یې زیات نه زیات دا وکړی شول چې د نمر توانایي په خپل کار راوستی شي هغه هم ډیر محدود صورت کښې- نو دا خو د محدود شمسي نظام خبره شوه- د شمسي نظام په کایناتي کتاب کښې حیثیت څه دی- انسان به د خپل کهکشان ملکي وی ستورو او کرو نه کله ګټه اخلي- بل نزدې کهکشان اینډرومیډا ته به کله رسي- او د کایناتي کتاب په اربونو نورو کهکشانونو ستورو او سیارو نه به کله ګټه اخلي- تر اوسه خو انسان یواځې معلومات راجمع کوي او هغه هم د تصویرونو په ذریعه - د هبل ټیلي سکوپ نه پس یې د جیمز ویب په ذریعه د کاینات د څه برخې تصویرونه ولیدل یا لږ ډیر اضافي معلومات- او دا هم د زمکې د عمر څلورنیم اربه کلونو په دې اخري دوه سوه کاله کښې انسان د دې قابل شو- او چې کاینات هره ورځ خوریږي هم نو انسان به یې صرف معلوماتو تر لاسه کولو پسې څنګه او کله رسي- او بیا مسخر کوي به یې کله - ګټه به ترې کله او څنګه اخلي- ګویا د کاینات په مطالعه کښې انسان لا هم هغسې د تختې د یو مخ د الف ب ماشوم دی- او که د ستورو او کهکشانونو د شمیر پوښتنه دې ترې وکړه نو د تختې د شمیرو په هغه دویم مخ هم هغه شش او پنج نه لا نه دی وتی- او شاید تر ابده د کایناتي کتاب په لوست کښې همدغسې ماشوم پاتې شي- خو غرور او تکبر ته یې وګوره چې د کاینات د یوې معمولي شان ذرې یعني زمکې په تناظر کښې په خپل علم د دغه ویړ کایناتي کتاب د خالق سره هم انکتې اچوي-

---

احساس-------------

تیرو ورځو کښې مې د --احساس-- توري په اړه په یو پوسټ خپل کمنټ کښې د خوند د پاره په طنزیه لهجه کښې ویيلي وو چې --پښتنو کښې احساس نشته ځکه پښتو کښې ورله خپل لفظ هم نشته-- خو اوس فکر کوم چې په دغه طنزیه جمله سنجیده غور هم پکار دی- ځکه چې پښتانه چرته چرته د بل په اشارو ګډیږي او چرته چرته خپل وقار او خپل هر څه بایلي-- کله ورته غیر پښتانه وایي تاسو ډیر میلمه پال یئ نو بس خرچې به کوئ دوئ خوشاله شي او ځان په نورو لوټ کړي-- څه خیر دی--که تاوان کوي خو دا صفت د عزت او درناوي دی-- څوک ورته وائي تاسو بهادران یئ-- پلار نیکه مو تل توري وهلي دي نو د مرګ مخې ته به تاسو ورځئ- دوئ خوشحاله شي او مرګونو ته تیار شي-- څه دا هم خیر دی- د غیرت خبره ده--خو دا چې غیر پښتانه او نریوال قوتونه مو خپلو کښې جنګوي-- د جنګ میدان هم پښتنه خاوره وي-کله د مذهب په نوم - کله د سیاست په نوم او کله د غیرت په نوم-- شخړه د بل- ګټه به د بل وي او مري به پښتانه-- د دوارو غاړو-- په دې هم پښتانه خوشحاله وي او پوهیږي نه چې چا د پاره مرم-- څوک وژنم-- او ګټه یې څوک اخلي-- څه دا به هم د زغملو وي- بس پښتانه پیدا دې د پاره دي چې په څه نا څه نوم به قتلیږي- خو د تیرو څو ورځو نه چې د سیاست او نظریې په نوم کومه لوبه په دې سوشل میډیا روانه ده او هر څوک یې تماشه کوي هغه بیخي د زغملو نه ده--سپورې سپکې او کنځل-- لوې لوې شخصیات سپین ږیري د قربانیو او ایثار غرونه سر د لاندې راوغورزولی شول- هغه مقدسې

ketabton.com - The Digital Library

رشتې پکښې د خاورو لاندې شوې چې د پښو لاندې به يې جنت لټولی شو- د سياست او نظريې د دفاع په نوم--څه قصور کړی دی دغو سترو شخصياتو او مقدسو رشتو- همدغه قصور يې وو چې د قام او ملت په حيث يې تاسو روزلي وئ او د مور پلار په حيث يې تاسو زيږولي وئ- نو د دې وطن به لا څه سياست وي او څه به يې نظريه وي --زه خو يې د مور يو نوک سره هم نه برابروم-چې د مور غونډې پاکه رشته هم دلته د سياست او نظريې په نوم د خاورو سره خاورې شوه- د دواړو غاړو نه پښتانه - نو په داسې حال کښې به مونږ پښتانه بيا هم وايو چې مونږ کښې احساس شته--مونږ کښې تهذيب شته- کوم دی احساس او کوم دی تهذيب- دا هغه زمونږ تهذيب دی چې نورې نړۍ ته مو ښودلی دی-- نوره نړۍ داسې ده لکه مونږ پښتانه چې يو-- په پښتنو خواست کوم زما په دغه کمنټ که د چا خاطر دروند شوی هم وي نو د خاطر درنولو په ځاې په دغه طنزيه جمله لږ شان سنجيده غور هم وکړئ--بس څو لمحو له خپل ګريوان کښې سر ښکته کړئ چې زما د سياست او نظريې د پاره سپکيږي څوک او بې حرمتي د چا کيږي--- او دا هم چې د هغو خطا څه ده-

حنيف خليل

د اظهاريت جمالياتي نظريه او د استاد پسرلي صاحب يو شعر

دغه اصطلاح په نفسياتو، جمالياتو او ځينو نورو فني مباحثو کښې هم راوړلے شي او د يوې ادبي اصطلاح په حېث هم د دغو بحثونو برخه جوړيږي. د اظهاريت اصطلاح د جمالياتو په فلسفه کښې د اټلي مفکر او دانشور کروچے سره منسوب ده خو د فلسفې، نفسياتو او ادب نورو دانشورو هم د دغه اصطلاح وضاحتونه کړي دي. ما په خپل کتاب "د ښکلا هنداره" کښې د دغه ادبي اصطلاح وضاحت د جمالياتي فلسفې په تناظر کښې کړے وو چې بنياد مې ورته د نومیالي شاعر محمد صديق پسرلي يو شعر جوړ کړے وو. دغه بحث دلته د يو ادبي او جمالياتي اصطلاح په حېث راوړم.

حُسن هم له ځانه ناقراره وي
ښکاري د رنګونو له پروزه ئي

زمونږ رواني صدۍ په وروميبو څو غيتو شاعرانو کښې يو د ځانګړي سبک څښتن غزلبول شاعر محمد صديق پسرلے په کلي توګه د حسن پرستار دے. د هغهٔ شاعرۍ ته زهٔ د حُسن او تخيل مترنمه هنداره وايم. د حُسن او جمال مختلف رنګونه د هغهٔ د شاعرۍ زينت دي.
په پورتني شعر کښې چې محترم پسرلي د جمال کومه نظريه په علامتي شکل کښې پېش کړې ده، په جمالياتي اصطلاح کښې ورته د اظهاريت نظريه وائي چې مشرحينو کښې ئې د ټولو نه جوت حېثيت د اټلي د يوې صوبې اکيله د يو کلي کسرولي وسېدونکے بينيډيتو کروچے (١٨٦٦ – ١٩٥٢ء) لري. د کروچے نظريه په مکمل ډول روحاني او وجداني ده. د هغهٔ په خيال روح يو حقيقت دے چې د حسن، صداقت، افاديت او نېکۍ په صورت کښې نمود کوي يعني دغه څلور ذکر شوې درجې د هغهٔ په خيال د روح مظاهر دي. هغه د روح نه د خالق ذات مراد اخلي خو د خالق نوم نهٔ اخلي نو هر کله چې روح خالق دے نو دغه څلورو مظاهرو کښې يو هم باطل نهٔ شي کېدے. دغه روح د کائنې " قائم بالذات شے" او د هېګل د "التصور" د نظريې مترادف دے ځکه چې

ketabton.com - The Digital Library

هغوي هم د خالق د پاره دغه دوه تصورات پېش کړي وو. د کروچے په خیال روح د خپل تخلیقي وجدان په ذریعه د کائناتو په شکل کښې اظهار کړے دے. هم دغه شان هنرمند یا فنکار د خپل تخلیقي وجدان په ذریعه د خپل هنر یا فن اظهار کوي. که هغه د شاعرۍ په شکل کښې وي که د مصورۍ، موسیقۍ، رقص یا بل کوم هنر په شکل کښې وي.

د پسرلي صاحب په مذکور شعر کښې هم دغه د اظهاریت نظریه ډېره په شاعرانه انداز کښې پېش شوې ده. حُسن په اصل کښې د هنر یا فن سر چشمه ده. هنر د حسن لباس یا جامه ده. یا به دا ووایو چې فن د حسن مجسم صورت دے.

پسرلے صاحب د حُسن په فطرت او تقاضا پوهه دے. د حسن فطرت او تقاضا دا ده چې هغه په هر صورت اظهار او نمود غواړي ځکه خو پسرلے صاحب هم وائي چې:

"حسن هم له ځانه ناقراره وي"

هم دغه ناقراري په اصل کښې د اظهار او نمود تقاضا کوي ځکه چې د حُسن فطرت دا نهٔ دے چې هغه دې جامد او ساکن وي. دغه حسن چې له ځانه ناقراره دے په حقیقت کښې د فنکار هغه تخلیقي وجدان او سر چشمه ده چې د فن زېږېدنه ترې کېږي. او د رنګونو پرواز چې پسرلي صاحب په خپل شعر کښې ذکر کړے دے. زما په خیال د مختلفو فنونو یا هنرونو، شاعرۍ، رقص، سنګتراشۍ وغیره د پاره علامت دے. په دې لحاظ د پسرلي صاحب دشعر نه زهٔ د خپل ذوق مطابق دا مطلب اخلم چې هر کله د تخلیق کار تخلیقي صلاحیت (حسن) په غورځنګونو شي نو هغه اظهار غواړي او دغه اظهار د شاعرۍ، مصورۍ، سنګتراشۍ او موسیقۍ وغېره په شکل کښې کېږي. چې پسرلي صاحب ورله رنګونه علامتونه کړي دي. یعني د حسن د ناقرارۍ په وجه د دغه رنګونو پرواز د فنونو په شکل کښې د تخلیقي وجدان اظهار دے.

هر څو که د فرانس معروف مفکر یوجن ویران د فن دوه شکلونه ښودلي دي او وئیلي ئې دي چې:

"فن په بیل بیل شکل کښې د آرائش او اظهار نوم دے. آرائش د حسن سره تعلق لري او اظهار د کردار سره آرائش د زړې زمانې سره اظهار د نوې زمانې سره تعلق لري. آرائش بغېر د جذبې او تصور نه د حسن تقاضه کوي او اظهار د جذبې او تصور نوم دے.

د ښاغلي ویران دغه تاثرات که یو خوا د جمالي ذوق سره هم آهنګي پېدا کولے شي او انسان ته یو ښهٔ تاثر ورکولے شي نو بل خوا پرې ډېرې خبرې هم کېدے شي. د مثال په توګه وړومبے دا چې:

حُسن او کردار په خپلو کښې جدا څېزونه دي.

د ویران دغه رائے سره اختلاف هم کېدے شي او هغه داسې چې کردار د حسن باطني شکل دے چې نمود ئې په هر صورت تقاضه کوي. کردار چې نمود وکړي نو آرائش شي. نو په دې لحاظ هم دغه آرائش د کردار ظاهري شکل دے نو په دې لحاظ دغه دواړه جدا څېزونه نهٔ دي بلکې یو دي. فرق صرف دومره دے چې کردار د حسن باطني شکل دے او آرائش ظاهري.

دې نه علاوه د ویران دغه خبرې سره هم اختلاف کېدے شي چې "آرائش" د زړې زمانې سره تعلق لري او اظهار د نوې زمانې سره. هر کله چې دا دواړه یو څېز دے نو تعلق ئې هم یوې زمانې سره دے. دواړه د شروع نه تر اوسه پورې د یو بل سره سم را روان دي. دا بیله خبره ده چې د

ketabton.com - The Digital Library

اظهاریت په نظریه د وروستو پوهېدلو په وجه انسان دغه نومونه یا اصطلاحات هم وروستو وضع کړي دي.
د ویران بله خبره دا ده چې آرائش بغېر د جذبې او تصور نه د حسن تقاضه کوي او اظهار د جذبې نوم دے. په دې حقله به دومره ووایم چې د آرائشي حسن سره که جذبه او تصور نۀ وي نو د اظهار تقاضه هم ورسره نۀ وي ځکه چې هغه یو ځل ظاهر شوے دے نو هم دغه د دۀ تقاضه وه چې پوره شوې ده کله چې دغه تقاضه نۀ وي پوره شوې نو هم دغه آرائش سره د کردار یا د حُسن د باطني صورت په شکل کښې جذبه او تصور شامل وو چې اظهار او نمود ئې غوښتلو.
په هر حال د ښاغلي ویران تاثرات که یو وخت د پاره صحیح ومنلے شي نو بیا هم د پسرلي صاحب شعر د دواړو شکلونو احاطه کوي ځکه چې حسن باطني وو نو کردار وو. جذبه او تصور ورسره شامل وو چې د رنګونو د پرواز په شکل کښې ئې اظهار وشو نو آرائش شو اوس که څوک آرائش او اظهار یو ځیز ګڼي او که جدا.
دا فېصله د هغۀ په ذوق ده ځکه چې آرائش او اظهار ښکلا ده او ښکلا ذوقي ده. هم دغه شان د پسرلي صاحب د شعر تشریح هم ما د خپل ذوق مطابق وکړه. کېدے شي چې بل څوک ترې بل څۀ مراد واخلي.
ح خ

د فارسی د هندي سبک نازکخیال شاعر ابوالمعاني مرزا عبدالقادر بیدل دهلوي د دې غزل د چوڼ شعرونو منظومه ژباړه راته ډېره ګرانه وه-- پته نشته چې بریال شوم که ناکام خو زما هڅه د مینه والو په خدمت کښې وړاندې کوم-

پښتو ژباړه---- حنیف خلیل
فارسي کلام ----- مرزا عبدالقادر بیدل

بریال د زماني شومه ناکام هم زه شومه
اغاز څه دی ملګرو چې انجام هم زه شومه

زه ستا په انتظار کښې شومه خاورې سیلی یوړم
ګرد جمع په زړګي چې د دوران هم زه شومه

ژوند دې وهم کښې تیر شو چې خام خیال به مې شي پوخ خو
اخر له شرمه وسوزیدم خام هم زه شومه

تر څو به د فنا په غېږ کښې ژوند وي نامحرمه
سپین ږیری شوم قابل چې د احرام هم زه شومه

بیدله لا سرشار د بې خودی په سیوري یمه
وحشت مې هم هغه دی که ارام هم زه شومه

ketabton.com - The Digital Library

فارسي کلام

کام از جهان گرفتم و ناکام هم شدم
آغاز چیست محرم انجام هم شدم

آخر در انتظار تو خاکم به باد رفت
یعنی غبار خاطر ایام هم شدم

یک عمر زندگی به توهم خیال پخت
آخر ز شرم سوختم و خام هم شدم

نامحرم حریم فنا چند زیستن
مو شد سفید قابل احرام هم شدم

بیدل چو سایه محو ز خود رفتنم هنوز
وحشت بجاست گر همه آرام هم شدم

د فقیر ایپي دوامداره مبارزه

نن شپاړسم اپریل د حاجي میرزالي خان فقیر ایپي د مړینې ورځ ده- ټول عمر یې د جنګ په میدان کښې په عملي مبارزه کښې تیر کړی وو خو وفات یې د دمې د ناروغۍ له وجې په ۱۹۶۰ کښې شوی وو- هر څو که فقیر ایپي له ډیرو ستونزو سره مخ شوی وو خو خپله حوصله او همت یې چرې هم نه وو بایللي-په هغه ډیر تورونه او اعتراضونه هم شوي وو خو خپله مبارزه یې په هر حال دوامداره ساتلې وه- اعتراض کوونکیو کښې د پیرنګي نه علاوه هندي کمیونسټ لیکوال او سرتیر ګورچرن سنګهه هم شامل وو چې په خپل کتاب -- وه بهی دن تهے-- کښې یې خپل اعتراضات درج کړي دي- خو یاده دې وي چې د فقیر ایپي مبارزه د اسلام او پښتو د سیوري لاندې وه- دې نه خارج یوه خبره یې هم نه ده منلې-بیا دغه همت او حوصلې ته هم کتل پکار دي چې د یو عام امام مسجد نه یو لوی مبارز جوړیدل او پیرنګي سره ډغره وهل څومره ګرانه خبره وه- د نور علي او رام کوري د واقعې نه تر انقلابي غورزنګ رسیدل د فقیر ایپې د دوامدارې مبارزې نتیجه وه-تر دې چې فقیر ایپي د پیرنګي خلاف د وسله والې مبارزې ګوریلا طاقت هم تیار کړی وو چې د پښتنو میرمنو اخلاقي مرسته هم ورسره وه- پیرنګي په۱۹۳۶ کال په خیسور کښې چې د فقیر په ګوریلا طاقت حمله وکړه نو پیرنګی نه یواځې ناکام شو بلکې د فقیر غورزنګ په ټول وزیرستان کښې خور شو--وزیرو محسودو داوړو بیټنو او خټکو مروتو نه علاوه د نورو پښتنو قبیلو مرسته هم ورسره شامله شوه-په ۱۹۳۷ کال پیرنګي د څلویښت زره فوج سره حمله وکړه خو فقیر یې بیا هم مات نه کړو- پیرنګي د خپلې ناکامۍ پټولو د پاره ووې چې فقیر سره د جرمني او اټلي مرسته ده--که وه هم نو ناجایزه خو نه وه-په ۱۹۴۶ کښې پیرنګي بیا حمله وکړه خو فقیر بیا هم لکه د

ketabton.com - The Digital Library

غر ولاړ وو- اخر هم چې د برصغیر د ویش فیصلې وشوې نو په یو ویشتم جون ۱۹۴۷ بنو کښې راجوړه جرګه کښې فقیر ایپي د پښتونستان مطالبه وکړه چې دغه مطالبه که پوره نه هم شوه خو فقیر د پښتونستان د تحریک بنسټ ګر ضرور یاد شو- د ویش نه پس چې فقیر افغانستان ته لاړو نو نه یواځې له هغه ځایه مایوس راغلو بلکې په خپل وزیرستان او پښتونخوا کښې هم مایوسۍ سره مخ شو-- دغه پس منظر کښې مونږ فقیر ته بیا هم یو بریال مبارز وییلی شو چې یو خوا یې پیرنګی کمزوری او پریشان ساتلی وو او بل خوا یې د ډیر معمولي حیثیت او نشت وسایلو سره یو لوی غورزنګ په ډیرو سختو حالاتو کښې د پیرنګي غوندې لوې قوت خلاف دوامدار ساتلی وو-- روح یې ښاد--
حنیف خلیل

د اردو کلاسیکي شاعر حیدر علي اتش د معروف غزل چوڼ شعرونه مې پښتو ته ژباړلي وو چې د -- پیره -- لفظ مې د وزن برابرولو په خاطر ورزیات کړی وو-- بل دا چې دې غزل کښې اتش د --ارزو -- قافیې ډیر تکرار هم کړی دی ځکه مې دغه ژباړه خپل د ژباړو کتاب کښې نه وه شامله کړې خو دلته د خوندي کولو د پاره یې شریکول غواړم-

پښتو ژباړه --- حنیف خلیل
اردو کلام --- حیدر علي اتش

دا مې ارزو وه چې یار ګل ته رو برو شي پیره
چې د بلبل سره بې تابه ګفتګو شي پیره

پیغام رسان چې مې ونه موندلو ښه وشوله
د بل په خله به ښکاره ځنګه ارزو شي پیره

نمر او سپوږمۍ هم په چکر کښې دي زما په شانې
دوئ خو به هم د یو حسین په جستجو شي پیره

چې ستا د زلفو د حلقو حالت لیدلی یې وی
ازاد پخپله به د قید په ارزو شي پیره

چپ شه د خپل اپوټه بخت به درته څه وایمه
را اوري اور چې د باران مې ارزو شي پیره

اردو کلام ---

یہ آرزو تھی تجھے گل کے رو بہ رو کرتے
ہم اور بلبل بیتاب گفتگو کرتے

ketabton.com - The Digital Library

پیامبر نہ میسر ہوا تو خوب ہوا
زبان غیر سے کیا شرح آرزو کرتے

مری طرح سے مہ و مہر بھی ہیں آوارہ
کسی حبیب کی یہ بھی ہیں جستجو کرتے

جو دیکھتے تری زنجیر زلف کا عالم
اسیر ہونے کی آزاد آرزو کرتے

نہ پوچھ عالم برگشتہ طالعی آتش
برستی آگ جو باراں کی آرزو کرتے

د رحمان بابا تعلي او د خوشحال بابا وضعداري

خوشحالا او دولتا مي غلامان دي
زه رحمان په پښتو ژبه عالمګیر یم

د رحمان بابا د دغه شعر په اړه ډیر نقادان دا راې لري چې دا د رحمان بابا نه دی بلکې د هغه دیوان ته چا له ځانه ورزیات کړی دی-- لکه مرحوم ډاکټر راج ولي شاه خټک یې چې خپل کتاب-- د رحمان په شعر-- کښې تفصیلي جاج اخستی دی-- ځنې ځیرونکي یې بیا تعبیر په بل رنګ کوي-- اروابناد عبدالحئ حبیبي صاحب ویلي دي چې د رحمان بابا له خوا خوشحالا او دولتا ویل اصل کښې خوشحال بابا او دولت لواني ته درناوی ورکول دي چې نومونه په دغه انداز اخستل د هغه وخت د دود له مخه د عزت او درناوي نخښه وه- مولانا عبدالقادر بیا وایي چې دا خو رحمان بابا خوشحالي او دولت یاد کړي دي او مصرعه داسې ده-
خوشحالي دولت مي دواړه غلامان دي
د دغه شعر په اړه زما راې دغو ټولو نه بدله ده-- زه دغه شعر د رحمان بابا خپل ګڼم او په همدغه شکل یې درست ګڼم ځنګه چې یې دیوان کښې راغلی دی- دلیل یې دا وایم چې د پښتو کلاسیک شاعرانو کښې د رحمان بابا عقیدت مند شاعر نجیب سربندي د رحمان بابا په دغه متعلقه غزل تضمین کړی دی او د رحمان بابا د دغه تعلي مقطعي تایید یې هم کړی دی--دې نه علاوه د خوشحال بابا د کړوسي کامګار خټک یادونه یې هم کړې ده چې کامګار هم د رحمان بابا د دغه تعلي جواب کړی وو- نجیب ۱۱۷۸ کښې معروف شاعر وو او رحمان بابا تر ۱۱۲۳ ژوندی وو چې تر مینځه د وخت فاصله یې هم ډیره کمه ده- د نجیب شعرونو ته غور وکړئ-
چې یې شعر لا مثل دی باندې ښایي
که رحمان وایي په شعر عالمګیر یم
د کامګار دا بي هوده خبره ګوره
چې وییل کا خان بادشاه زه یې وزیر یم
او کامګار خټک خو بیا نجیب نه هم مشر دی-- هغه خو په ۱۱۳۷ کښې هم ځان ته زوړ وایي-

ketabton.com - The Digital Library

عمر تير شو لا تر اوسه ستا د وصل تمنا کړم
سن زر سل درې کم څلويښت دی زه چې دا تازه انشا کړم

نو د رحمان بابا وفات نه تر دغه دوره خو دغه لس پنځلس کاله زماني فاصله پاتې کيږي نو دغه موده کښې به د رحمان بابا ديوان کښې دغه شعر له ځانه چا څنګه شاملولو-

او که دغه شعر چا له ځانه ورشامل کړی وي نو د رحمان بابا دې نورو تعلي شعرونو سره به څه کوو چې وايي

يو خوشحال يو کم سل خټکه نور په طبيعت کښې
ځار شه د رحمان سړښي له يوه فرده
چې يې شعر د رحمان مومند تر غوږ شي
غوږ به نه باسي څوک شعر د خوشحال

ګويا د نجيب او کامګار په دور کښې هم دغه شعر د رحمان بابا په ديوان کښې موجود وو- زه يوه خبره بله هم ورياتوم هغه دا چې د رحمان بابا شاعري خوشحال بابا ته هم ضرور رسيدلي ده-- ځکه چې د خوشحال بابا مشر زوې اشرف خان هجري ته چې دکن ته رسيدلي وه او هغه د رحمان بابا يادونه دکن کښې د قيد دوران کښې کړې ده چې پخپله اشرف خان د رحمان بابا نه عمر کښې مشر هم وو-- د خوشحال بابا بل زوې عبدالقادر خان چې د رحمان بابا همزولی وو هغه هم د رحمان بابا يادونه کړې ده نو ضرور به خوشحال بابا ته هم د رحمان بابا شاعري رسيدلي وي خو بل خوا د خوشحال بابا او د هغه د زامنو وضعداري وګورئ چې نه خو خوشحال بابا چې تر ۱۱۰۰ ژوندی وو د رحمان بابا د تعلئ جواب کړی دی چې تر ۱۱۰۰ رحمان بابا پخپله د يو لوې شاعر مقام ترلاسه کړی وو او نه د خوشحال بابا زامنو د دغه تعلي جواب کړی دی-- اشرف خان په ۱۰۹۲ کښې دکن کښې قيد شوی وو چې تر ۱۱۰۶ ژوندی وو- هلته يې په شاعرانو ليکلي يو نظم کښې رحمان بابا ته درناوی پيش کړی دی او ويلي يې دي چې-

د رحمان په وييل ځاې د لقب نشته
چې يې ما شعر منظور کړو معتبر دی

عبدالقادر خان هم د رحمان بابا په يو غزل تضمين کړی دی او هلته يې ويلي دي چې-

زه خټک د يار په غم تازه تازه شم
غوريا خيل رحمان که شو ورځني ستړی

ځکه له دغو سندونو نه زه دا نتيجه اخلم چې د تعلي دغه مقطع شعر د رحمان بابا خپل دی او په همدغه شکل دی-- تعلي د هغه دور دود او غالب رجحان هم وو-خو ورسره خوشحال بابا او د هغه زامنو هم د ډير دروند خصلت او وضعدارئ ځرګندونه کړې ده چې د رحمان بابا د دغه تعلئ جواب يې نه دی کړی بلکې رحمان بابا ته يې دروند نظر کړی دی-او بيا د خوشحال بابا اولاد کښې کاظم خان شيدا خو د رحمان بابا په يوه مصرعه زړه بايیلي چې وايي-

د رحمان په دا مصرعه د شيدا زړه دی
ته پري يې که اهو يې که جادو کړې

تعين که د نفس اوځې له ميانه
کا به کم سراماسي د درياب څاڅکے

ketabton.com - The Digital Library

تعین--- ټاکل- مقرر کول
میانه--- له منځه
سراماسي--- سر اوچت اوړل-- تکبر او غرور کول

شرح:
په دې مادي نړۍ کښې چې انسان سا اخلي او ژوندی وي نو په دغه عارضي ژوند کښې هم پکښې هوا راشي--سر اوچت اوچت اوړي- کبر او غرور کوي- او دا ترې هیر وي چې حیثیت یې د اوبو د یو ځاځکي دی- زر فنا کیدونکی دی- دغه مشاهده شیدا د شعر په ژبه څنګه بیانوي- غور ورته وکړئ-
د اوبو د ځاځکي فطرت دا دی چې لاندې به راځي خو په دریاب کښې چې د ځاځکي اوبو نه بړبوکۍ جوړه شي نو د بړبوکۍ شکل داسې وي لکه ځاځکي چې سر اوچت نیولی وي- د دریاب ځاځکے چې سا واخلي نو بړبوکۍ ترې جوړه شي یعني د بړبوکۍ په مېنځ کښې چې کومه هوا جمع وي، دغه ئې اصل کښې سا اخستې وي او بیا دغه سا اخستلو سره زر سراماسي شروع کړي یعني سر اوچت اوړل شروع کړي خو ورته پته نهٔ وي چې اصل کښې خو ئې حېثیت د دریاب د ځاځکي دے او دغه سا اخستل او بیا سراماسي کول ئې بس د څو لمحو دي، بړبوکۍ زر فنا شي او په دریاب کښې ختمه شي، نو هغه سراماسي یعني سر اوچت اوړل او کبرو غرور ئې هم ختم شي، شېدا وائي چې که د مېنځ نه دغه تنفس یعني سا اخستل اوځي نو د دریاب ځاځکے به دغه سراماسي کول کم کړي یعني بړبوکۍ جوړېدل او سر اوچت اوړل به هم کم کړي، ورته به پته ولګي چې دغه سراماسي خو د څو لمحو ده، هسې هم چې د دریاب ځاځکي خپل وجود کښې هوا جمع نهٔ کړي نو بړبوکۍ ترې نهٔ شي جوړېدے او چې بړبوکۍ نهٔ شي نو سر اوچت هم نهٔ شي اوړے، ځکه چې سر خو بړبوکۍ اوچت اوړي چې په مېنځ کښې ئې هوا یعني نفس جمع شي، دغسې انسان هم چې په دې پوهه شي چې لکه د بړبوکۍ ځان کښې هوا راوستل بیا سراماسي یا سر اوچت اوړل یا کبرو غرور خو د دې دنیا د څو لمحو د ژوند برخه ده خو دا ژوند خو ډېر زر په تېړه او درېږي چې سا یا نفس د منځه اوځي نو ژوند، سراماسي، کبر غرور هر څهٔ ختم شي نو بیا د ځاځکي غوندې حېثیت لرونکے انسان ډېر کبر او سراماسي په څه کوي، لکه بړبوکۍ چې د نفس یا هوا لرلو نه بغېر سر نهٔ شي پورته کولے.
یو اخلاقي مضمون د شعر په نازکه پیرایه کښې داسې بیانیږي خو چې تخیل د شیدا وي-

---

نن د خالي ورځ ده-- درې بجې شوې- دې ورځې ته به مونږ ورځې شمارلې-- ګران دادا به د جمعې د ماذیګر نه زامنو ته وې حجره صفا کړئ -- سود سودا راوړئ- زما د زړه سود او سکون به راځي- زما ملګري به راځي- په دې ورځ به مونږ ګران دادا جوهر عدنان صاحب سره ناسته کوله- جوهر خلیل شیر احمد خلیل شهاب عزیز ارمان عباس خلیل هر یو به د خالي ورځ ته منتظر وو- اسلام اباد نه زما پیښور ته راتګ ته به یې سترګې نیولې وې چې دادا له به ځو- زمونږ په ژوند کښې نن وړومبی خالي دی چې خالي دی- د دادا د مادي وجود نه خالي- خو په روحاني توګه به مو تل د زړه په حجره کښې دادا ناست وي- هم هغسې لکه مونږ به چې د هغه په حجره کښې ناست وو- په دې مادي نړۍ کښې خلق یو ځل یتیمان کیږي خو مونږ څو واره یتیمان شو-- دغسې د خالي ورځ به وه چې د ډاکټر سهیل انشا په دیره کښې به همدغه ملګري راغونډیدو خو یوه ورځ ناګهانه

ketabton.com - The Digital Library

غړ وشو چې --- فلانی هم لکه ګرد و غبار تیر شو-- د ډاکټر صاحب نه محروم شو--په علمي او ادبي توګه یتیمان شو--همیش خلیل صاحب د عمر او ناروغی په داسې برید ولاړ وو چې په هره دویمه هفته د خالي په ورځ به پوښتنې له ورتلو خو د ډاکټر سهیل مرګ مو هم ترې پټ وساتلو- مونږ ته څه پته وه چې مونږ په دویم وار یتیمان کیدونکي یو--همیش صاحب هم رانه کډه وکړه-بس په جوهر عدنان دادا مو مینه ماتیدله-په هر دویم خالي به حجرې ته ورتلو--په ګڼو موضوعاتو به مجلس ګرم وو--په تصوف وحدت الوجود مذهب ادب سیاست ابن عربي مولانا رومي رحمان بابا کله کله فرعون شیطان او نور ډیر شخصیات- ژوند مرګ جنت دوزخ برزخ او نور ډیر موضوعات به زمونږ د بحث موضوع وه- دادا به د مرګ برزخ او جنت دوزخ خبرې ډیرې کولې- د مرګ نه یې هیڅ ویره نه وه- خو د خپل مرګ اګاهي ورته شوې وه - مونږ به ورته وییل جنت کښې به هم دغسې محفلونه کوو- د دادا د کتاب رمز مخ کتنه به هلته هم کوو--صدارت به یې رحمان بابا ته ورکوو- ټول جنتي ادیبان به راغواړو- دادا به وییل سمه ده خو اوس دې دنیا کښې چې اسلم تاثیر صاحب په ما او رمز کوم کتاب ولیکلو نو د چاپ نه مخکښې خو یې ما ته لوستلو له راکړئ کنه چې څه یې لیکلي دي- مونږ وې نه په تاسو پابندي ده-- دا کتاب به د چاپ نه پس ګورئ-- دادا دې دنیا نه لاړو د تاثیر صاحب کتاب به هم اوس هلته ورکوو--خو مونږ یې یو ځل بیا یتیمان کړو-- پاخه یتیمان-د دادا ځاې اوس بل څوک نه شي نیوی--او نه مونږ بل چا سره هغسې د خالي د ورځې محفلونه کولی شو- البته که جنت ته لاړو او هلته هم د ورځو تصور وو نو دادا سره به مجلسونه هم د خالي په ورځ کوو-دغه اطمینان سره چې هلته به یتیم کیدل هم نه وي-خو زه او زما ملګري خو اوس دې مادي دنیا کښې یو-- دې مادي دنیا کښې نن د خالي ورځ ده-- د دادا د مادي وجود نه خالي- دغسې هر خالي به خالي وي--د دادا د مجلس نه خالي- په دغو موضوعاتو په هم هغه کیفیت کښې په هر راتلونکي خالي اوس چا سره خبرې کوو--بس یوه لاره پاتې ده چې دادا ته ووایو چې صبر کوه-- انتظار کوه-- مونږ هم در روان یو--حجره صفا کړئ-چایو سره خوږ سکړک هم هغسې تیار کړئ-د جوهر خلیل مذهبي او فلسفیانه پوښتنې جمع شوې دي--د شیر احمد صیب شریفانه اختلاف ته تیار اوسئ-- د شهاب عزیز په تصوف دریځ ته ذهن برابر ساتئ- د عباس خلیل د غالب او اقبال شعرونه هم واورئ-د مولانا روم مثنوي او د حنیف خلیل پښتو ترجمه به هم اورو--دادا در روان یو-- ځان یواځې مه ګڼه- چې زړه دې تنګ نه کړې--دلته هم زمونږ د زړه حجره کښې مونږ سره یې او هلته هم ستاسو حجرې ته در روان یو-- بس د یتیم کیدلو قیصه لاړه وفات شوه-ته ژوندی وې او ژوندی به یې-

---

پښتو ترجمه ---- حنیف خلیل
فارسي کلام--- ډاکټر علامه محمد اقبال

د خداې او انسان تر مینځه مکالمه

خداې

ما د خاورو اوبو 'څه جهان کړلو جوړ
تا ترې زنګ او تاتار' او ایران کړلو جوړ

ketabton.com - The Digital Library

ما له خاورۍ پیدا' کړو فولاد په څه شان
تا تفنګ او شمشیر' او سنان کړلو جوړ
تبر جوړ کړلو تا' چې پرې بڼ کړې تالا
دا د مستو مارغانو قفس جوړ کړو چا

انسان

تا که شپه کړه پیدا 'ما کړه سازه ډیوه
تا کړه خاوره پیدا' ما کړه جوړه پیاله
تا خو شاړه میدان' بیابان کړل پیدا
ما په باغ کښې د ګل' کړه ترې جوړه وړمه
جوړوي چې له کاڼي هنداره' یم زه
زهر هم د شربت کړي په لاره' یم زه

فارسي کلام

محاورۀ ما بین خدا و انسان

خدا

جهان را ز یک آب و گل آفریدم
تو ایران و تاتار و زنگ آفریدی
من از خال پولاد ناب آفریدم
تو شمشیر و تیر و تفنگ آفریدی
تبر آفریدی نهال چمن را
قفس ساختی طایر نغمه زن را

انسان

تو شب آفریدی چراغ آفریدم
سفال آفریدی ایاغ آفریدم
بیابان و کهسار و راغ آفریدی
خیابان و گلزار و باغ آفریدم
من آنم که از سنگ آئینه سازم
من آنم که از زهر نوشینه سازم

< ساقی نامه - در نشاط ...   قطرۀ آب >

ketabton.com - The Digital Library

افسانوي ادب (Fiction)
د مبتدي ليکونکيو د پاره

په منثور تخليقي ادب کښي د افسانوي ادب اهميت په هر دور کښې منلے شوے دے چې بنيادي توکے يې قيصه ده- د صنف يا ژانر په توګه افسانوي ادب کښې ډرامه، داستان، ناول او افسانه په وړومبي سر کښې شامل دي وروستو پکښې د ناولټ او افسانچې اضافه وشوه- دغه ټول اصناف په خپلو کښې ډېر مشترک خصوصيات هم لري او ډير امتيازي خصوصيات هم چې په دې ډول دي-

(۱) ډرامه او داستان
د افسانوي ادب وړومبنے صنف يا توکے ډرامه ده- يعني ادبي مېدان کښې له هر څۀ نه مخکښې د ډرامې تعارف شوے دے هسې خو د ډرامې لغوي معني ده په کولو سره ښودل- يعني د يو عمل واقعي، حادثې وغېره کړۀ وړۀ په حرکتونو او اوازونو څرګندول خو په عملي مېدان کښې د ډرامې د دغه تعريف پوره کولو نه وړاندې په ليک کښې د ډرامې وجود راغلے دے- او د ډرامې په حقله بحث او تبصره هم وړومبے په ليک کښې راغلې ده کله چې ډرامه ليک ته راغلے نو ځان سره ئې د قيصې وجود هم ليک ته راوړو- يعني کله چې ډرامه ليکلې کېده نو د دغه ډرامائي ليک په ذريعه به يوه قيصه مخ په وړاندې بوتلې شوه- دا قيصه به د مختلفو کردارونو د ژبې او عمل په واسطه متحرکه وه-د مصري تهذيب د يوې ډرامې ايبيډاس نه پس د ډرامې معلوم تاريخ د يونانيانو نه شروع کولے شي ټولو نه وړومبې ارسطو **Aristatle** په خپل کتاب **Poetics** شعريات کښې د شاعرۍ نه علاوه د ډرامې پحقله هم خبرې اترې وکړې د ډرامې په ضمن کښې په الميه او طربيه او درې وحدتونو (وحدت مکان، وحدت زمان او وحدت تأثر) هم تبصره وکړه خو د ډرامې بنياد يعنې قيصې نه ئې انکار ونۀ کړو- په دې وجه د ډرامې دغه بنيادي عنصر قيصې وروستو د افسانوي ادب په يو بل (داستاني) شکل کښې را څرګنده شوه او په داسې طريقه چې د قيصې او داستان فرق هم ختم شو- هسې خو قيصه د افسانوي ادب د ټولو اصنافو لکه ډرامه، افسانه او ناول بنيادي عنصر دے- خو د داستان نوم هم د قيصې د مترادف په حيث ياد کړے شو-

(ب) داستان او ناول
ناول د داستان ترقي يافته يا نوے شکل دے- دې دواړو اصنافو کښې د قيصې د حرکت نه علاوه نور ډېر مشترک خاصيتونه هم شته چې دلته يې مونږ وضاحت کوو- خو په مختصره توګه دا وئيل شايد ځائے ولري چې ناول دَ داستان نه زېږېدلے صنف دے- د داستان خراش تراش د ناول په شکل شوے دے د داستان ارتقائي صورت د ناول په کړۀ وړۀ کښې ليدے شي او د داستان جديد ترين شکل ناول دے- د داستان او ناول مشترک خصوصيت دا دواړه صنفونه يو بل سره تړي بلکې دغه خصوصيات د دواړو صنفونو تر مېنځه د پُل حېثيت لري، په دې وجه ئې وړومبے مشترک خصوصيات په لنډ شکل ليکو او بيا امتيازي خصوصيات-

مشترک خصوصيات

ketabton.com - The Digital Library

(۱) د داستان او ناول وړومبے مشترک خاصیت خو دا دے چې دواړو صنفونو کښې د قیصي حرکت موجود وي۔
(۲) د دواړو صنفونو کښې د کردارونو عمل او کرداري خصوصیات موجود وي۔
(۳) دواړو اصنافو کښې تلوسه او تجسس په انتهائي درجه ځائے شوے وي۔
(٤) دواړه اصناف واقعات او بیا د واقعاتو د تړون په ضمن کښې یو والے لري۔
(٥) دواړه یو مقصد او مرام ته د رسایي د پاره لیکلے شي۔
د دغو مشترکو خصوصیاتو سره سره دواړو اصنافو کښې ځینې امتیازي خصوصیات هم شته۔ د کومو په ذریعه چې د دواړو صنفونو پولې بېلې شوې دي او نقادان ئې دَ فني تجزیې نه پس بیل بیل صنفونه ګڼي۔ د هغې ذکر هم په لنډیز سره کوؤ۔

امتیازي خصوصیات

(۱) داستان او ناول کښې وړومبے فرق دا دے چې داستان د ژوند د ربښتینو واقعاتو نه لرې د مافوق الفطرت پېریانو دېوانو، ښاپېرانو د واقعاتو ځرګندونه کوي۔ او ناول د انساني ژوند د حقیقي پېښنو ترجماني په فني پېرایه کښې کوي۔
(۲) د داستان ژبه خطابیه، واعظانه او پرتکلفه وي او د ناول ژبه د کردار د مزاج سره سمه استعمالولے شي۔
(۳) داستان کښې اخلاقي درس او دیني وعظ و نصیحت نه ډک پېغام او نتیجه ښودلے شي۔ ناول د دې نه علاوه نور ډېر موضوعات او تنوع هم لري۔
(٤) د داستان خاصیت دا دے، چې عمومًا په قیصه کښې قیصه پېدا کوي۔ او هره قیصه بیا ځان له هم یوه مکمله قیصه وي، چې د داستان ټول خصوصیات پکښې موجود وي خو ناول د دغو قیصو نه خالي وي۔ او صرف یوه لویه قیصه لري چې ځنې وړې واقعې ورسره ملګرې شي او لویه قیصه مخ په وړاندې بیائي۔
(٥) ناول یو موزون فني ترتیب او رابطه لري، خپل جوړښت، لري۔ داستان څۀ خاص فني نمونه نۀ لري البته خطابیه انداز ئې عمومي فني خاصیت دے۔

(ج) ناول او افسانه

لکه څنګه چې د ډرامې او داستان تر مېنځه او داستان او ناول تر مېنځه ربط موجود دے۔ دغه شان د ناول او افسانې تر مېنځه هم یو فني تړون شته دے هسې خو د افسانې وجود کښې د راتلو په لړ کښې دا خبره نقادانو کړې ده۔ چې کله انسان په خپلو مصروفیاتو کښې دومره بوخت شو، چې د ناول لوستلو وخت ئې نۀ لرلو، نو د اختصار له وجې ئې د افسانې یا لنډې قیصې تخلیق وکړو، چې په لږ وخت کښې د یو لیک نه خوند او مزه واخلي۔ ګویا د ناول او افسانې تر مېنځه بنیادي فرق د طولت او اختصار دے۔ خو خبره داسې ده، چې د دغه بنیادي فرق نه علاوه ځنې فني او ساختیاتي فرقونه هم د دې دواړو صنفونو تر مېنځه شته۔ چې مونږ پرې دلته بحث کوؤ۔ خو دا خبره ذهن کښې ساتل پکار دي، چې دغه نور فني فرقونه هم عمومًا د هم دغه طوالت او اختصار لۀ نس نه زیږېدلي دي۔ او ځنې فرقونه د لیکونو د ذاتي اسلوب او اسلوبیاتي تجربو په ضمن کښې وجود موندلے دے۔

ketabton.com - The Digital Library

فرقونه

(١) افسانه د ژوند د يوې واقعې ترجماني په ډېر اختصار سره کوي- د دې په مقابله کښې ناول د ژوند د يوې واقعې بلکې د ګڼو واقعاتو ترجماني په ښهٔ تفصيل سره کوي-

(٢) افسانه د واقعې او حادثې په غټو خبرو او لوازماتو رڼا اچوي ولې ناول د واقعاتو اجزاء هم راخلي- او يوه ژوره تجزيه پېش کوي-

(٣) افسانه کښې د يوکردار کړهٔ وړهٔ په وضاحت او صراحت سره وړاندې کولے شې- خو ناول کښې د ګڼوکردارونو جوتونه ګرانه وي-

(٤) افسانه د اختصار په وجه دومره سسپنس او د واقعاتو بدلون يا ډرامائي انداز نه لري څومره چې په ناول کښې د دې ګنجائش دے-

(٥) افسانه کښې د افسانې ټول عناصر په متوازنه توګه ځايول ګران کار دے، ځکه چې د اختصار باوجود د فني اجزاؤ خيال ساتل او بيا د دغو فني عناصرو ربط او توازن ساتل ډېر مشکل کار دے خو په ناول کښې ليکونکي نه فني غلطئ ډېرې نهٔ کيږي- د هغه ګرفت هر وخت په ليک مضبوط وي- ځکه چې هغه سره د فني توازن ساتلو د پاره ډېر وخت او ګنجائش وي-

(د) ناولټ او افسانچه

ناولټ د ناول مختصر شکل دے چې تقريباً ټول فني خصوصيات ئې د ناول دي، خو صرف د اختصار فرق دے ناولټ د ناول او افسانې تر مېنځه ضخامت لري، يعني دا دَ ناول نه مختصر او د افسانې نه طويل وي- ځکه دې ته مختصر ناول يا طويله افسانه هم وئيلے شي- خو طويله افسانه وئيل درست نهٔ دي، چې د دې فني خصوصيات د افسانې نه بلکې د ناول دي- ځکه ورته صرف مختصر ناول يا ناولټ وئيل پکار دي- دغه شان افسانچه د افسانې مختصر شکل دے- مطلب دا چې کله انسان دومره مصروف شو چې د افسانې لوستلو وخت او فرصت هم نهٔ لري نو د افسانچې تخليق وشو- افسانې هم دوه قسمه وې په مغربي ادب کښې ورته طويله افسانه وئېل پکار دي- بهرحال افسانچه هم د افسانې فني خصوصيات لري- او دغه شان ناولټ او افسانچه دواړه د افسانوي ادب جديد توکي دي، چې ټول افسانوي ادب سره شريک فني خصوصيات لري-

---

ويدي ادب او د سيارو چکر

هسې د ويدونو تعليمات هم کله کله بنده حيران کړي--- ويدونه څلور دي- رګويد-- اتهر ويد-- يجر ويد-- او-- سام ويد-- زمانه يې څېړونکيو دوه زره کاله د حضرت عيسی عليه السلام نه مخکښې او نن نه څلور زره کلونه پخوا ښودلې ده- سوامي ديانند سرسوتي يو هندي ليکوال د څلورو واړو ويدونو يوه څېړنه کړې ده چې د ټولو ويدونو حوالې يې پکښې راخستې دي- د دغه څېړنې تر مخه د يجر ويد په نهم ادهيائے شپږم منتر کښې د نمر زمکې او سپوږمۍ په اړه ويیلی شوي دي چې--- دغه ټولې کرې او ورسره نورې هم په انترکش يعنې خلا کښې چکر وهي- ګټو يعنې نمر د جما يعنې زمکې پلار دی چې زمکه د خپل ځان نه چاپيره په چکر کښې ساتي- جما د سوم يعنې سپوږمۍ مور ده چې دغه سپوږمۍ د خپل ځان نه چاپيره چکر کښې ساتي-- مطلب دا چې سپوږمۍ د زمکې نه چاپيره چورلي او زمکه د نمر نه--
همدغه خبره د رګويد په شپږم شتک څلورم ادهيائے ديارلسم ورګ دريم منتر کښې هم شوې ده-

ketabton.com - The Digital Library

دا هغه دور دی چې د فلکیاتو ستورو او سیارو د چکر او گردش په اړه لا په یوناني علم او سرچینو کښې هم څه نه وو- تر دې چې دغه هومره څرګند مباحث په مصري او سومیري تهذیبونو کښې هم نه تر نظره کېږي-او بیا جدید ساینس خو دغه نتیجې په ۱۹۲۹ کښې د هبل ټیلي سکوپ د ایجاد نه پس ښودلې دي-
څه موده وړاندې ما د پښتني سیمې د بخشالي قلمي نسخې په اړه هم یو لیک کړی وو چې په قبل مسیح دور کښې د ریاضی او نورو فطري علمونو په اړه پکښې معلومات خوندي وو-- تردې چې د صفر او نورو شمیرو تصور هم له دې ځایه د بخشالي نسخې په لاره نړۍ ته رسیدلی دی-- ځکه زه دې نتیجې ته رسم چې وادۍ سند یا د هند او پښتنو سیمه څلور زره کاله پخوا هم د فطري او ټولنیزو علمونو مرکز وو چې د یونان نه هم مخکښې د مصري او سومیري تهذیبونو سره سیالي کوي- زمونږ اوسني نسل که د دغه د بخشالي قلمي نسخې په انساني علم کښې کومه نوې اضافه په زرګونو کاله کښې هم ونه کړی شوه نو کم نه کم چې په خپل دغه میراث دومره څېرنه خو وکړي چې حقیقت او علمي مقام او حیثیت یې رامخکښې او جوت شي-

---

په لیمه کښې ئې د خس په شان غړېږه
تابه سبز کا سپهر کهکشانه

شرح:
سپهر آسمان ته وائي، او کهکشان آسمان کښې د ستورو ټولي یا ګروپ ته وائي، شېدا کهکشان ته مخاطب دے، چې هر وخت د آسمان په سترګو کښې اوسه نو یوه ورځ به دې اسمان راوټوکوي، سرسبز به دې کړي.
نور وضاحت:
فني باریکۍ ته یې غور وکړي، په سترګو کښې لکه د خس غړیدل محاوره هم ده یعنې هر وخت ځان وړاندې وړاندې کول - آسمان کښې ستوري هم هغه وخت ځلا کوي، چې آسمان شین وي، ګویا وریځ نهٔ وي، نو شېدا ورته سبز تورے راوړے دے. په زمکه چې بوټي سر سبزه کېږي نو هم ورته اوبه د آسمان د لوري راځي، ګویا د سرسبزه کېدلو ذریعه یعني اوریځ لاندې راوورېده نو په زمکه ئې بوټي شنه کړل او پورته آسمان هم شین شو. زمکه هم شنه شوه چې وریځ پرې راووریده او اسمان هم شین شو چې وریځ ترې لاندې راغله - اوس د کهکشان سر سبزه کېدل څنګه وي، هغه داسې چې آسمان شین وي. وریځې ترې لاندې زمکې ته د باران په شکل راغلې وي، نو پاس آسمان کښې ستوري هم پرقېږي، ګویا د آسمان په پټي کښې چې د ستورو کومه کرونده شوې ده، هغه شنه شوه، او دا ولې شنه شوه، ځکه چې کهکشان یا ستورو آسمان نه پرېښو، هر وخت به ورته لکه د خس په سترګو کښې غړېدو، نو بس آسمان هم مجبور شو چې خپل دغه فصل راشین کړي، یعني ستوري وځلوي، بیا دې ته هم غور وکړئ، چې کهکشان په آسمان کښې ښکاري نو دا داسې منظر پېش کوي، لکه د آسمان په سترګو کښې چې خس وي، ګیا وي، یا بوټي وي. او دې ته هم غور وکړئ چې اسمان داسې غوړیدلی ښکاري لکه پټی چې غوړیدلی ښکاري- پیغام دا چې د خپل مقصد او مرام ترلاسه کولو د پاره تل او دوامدار کوشش سره هر څومره لوې کار تر سره کیدی شي- ځکه وایم چې شیدا د شعر په دوو مصرعو کښې پوره جهان راګیروي

ketabton.com - The Digital Library

د انجمن اصلاح الافاغنه د قیام بختوره ورځ

نن په وړومبي اپریل ډیرو پښتنو خپل اپریل فول نمانځلو خو په دې ورځ یو سل څلور کاله مخکښې د جوړ شوي یو لوې ادبي او اصلاحي غورځنګ او د دغه غورځنګ د تاریخي بخښنو په لور یې توجو ډیره کمه وه- کله چې باچا خان په وړومبي اپریل ۱۹۲۱ کښې انجمن اصلاح الافاغنه تنظیم جوړ کړو او بیا په ۱۹۲۹ کښې خدایي خدمتګار تحریک ته بدل شو نو چا ته پته وه چې-- پښتو ته به ډرامه دا تحریک ورکوي--- پښتو ته به رپورتاژ د باچا خان د خپل رپورتاژ --د شلمې پیړۍ تهذیب او زمونږ جیلخانې-- په شکل دا تحریک ورکوي--- پښتو کښې د تاریخي افسانه نګارۍ روایت به دا تحریک جوړوي-- پښتو ته به ترقي پسند ادب د هندوستان د انجمن ترقي پسند مصنفین د قیام ۱۹۳۵ نه هم مخکښې دا تحریک ورکوي--- پښتو ته به د تنظیم سازۍ او ادبي ټولنو روایت دا تحریک ورکوي--- پښتو ته به د ادبي صحافت ورکړه د پښتون مجلې په شکل دا تحریک کوي--- پښتو کښې به د انګریزۍ نه علاوه د هند بنګال او ترکي ادب د پښتو ترجمو په صورت کښې دا تحریک راوړي او ورسره به د ترجمه نګارۍ روایت هم عام کوي-- پښتو کښې به د مکتوب نګارۍ روایت ته وده دا تحریک ورکوي--- پښتو ته به د حقیقت نګارۍ ادبي روایت دا تحریک ورکوي--- پښتو کښې د ښځینه لیکوالو تربیت به دا تحریک کوي--- پښتو کښې د انعامي مشاعرو اغاز به دا تحریک کوي--- پښتو کښې د ادب نه علاوه د نورو فنون لطیفه یا ښکلو هنرونو لکه موسیقي اداکاري مصوري سټیج وغیره روزنه به دا تحریک کوي--- پښتو ادب کښې د سیاسي شعور بیداري به دا تحریک راولي-- د پښتو ژبې د ودې او بقا عملي هڅې او نصابي هڅونه به دا تحریک کوي--- پښتو ته د مقصدي شاعرانو او ادیبانو یو لښکر به دا تحریک ورکوي-- دا فهرست خو ډیر اوږد دی خو هغه کوم علمي او ادبي میدان دی چې د انجمن اصلاح الافاغنه او خدایي خدمتګار تحریک کردار پکښې اساسي نه دی-- خو بیا هم چې د پښتو د ادبي تحریکونو ذکر کیږي نو دغه انجمن او خدایي خدمتګار تحریک پکښې نه وي-- که څو سندي مقالې پرې لیکلی شوې هم دي خو زما خیال دی د دې تحریک په ادبي خدماتو انګریزۍ او نورو نړیوالو ژبو کښې کار پکار دی چې نړۍ خبر شي چې دا یوائې سیاسي تحریک نه وو بلکې یو لوې ادبي تحریک هم وو چې هر میدان کښې د اولیت څهره یې هم په سر ده---که د اپریل فول نه اوزګار شو نو لږ دې لور ته هم باید توجو وکړو-
حنیف خلیل

روښاني تحریک سیاسي وو که مذهبي

دغه پوښتنه یو فیسبک ګروپ کښې شوې وه چې د ګران سلیم خان صاحب په غوښتنه مې ورته دغه وضاحت کړی وو-
ډیر ګران سلیم خان صیب---

تاسو ته پته ده چې د پخواني هند په سیمه د لودهیانو او مغلو شخړه د بابر نه رانښلیدلې وه-- او شیرشاه سوري نه بیا په دغه سیمه د پښتون او مغل سیاسي کشمکش نور هم شدت اختیار کړی وو

ketabton.com - The Digital Library

چې د اکبر په وخت کښې هم دغه شدت موجود وو--پير روښان که پخپله انصاري خاندان نه وو خو هغه د پښتنو په ننګ دغه سياسي کشمکش کښې ډير مهم کردار لرلو البته هغه ته ضرورت د دې خبرې وو چې خپل افرادي قوت کښې اضافه وکړي- دغه دور داسې وو چې په پير و مرشد او روحاني شخصيت به خلق په اسانه راغونډيدل او پير روښان هم د خپل مذهبي دانش او صلاحيت نه دغه ګټه واخسته چې خلق يې راغونډ کړل-- د هغه په مريدانو کښې يو شمير غير پښتانه هم شامل وو خو هغوئ هم د مغل اکبر خلاف د پير روښان مرستيال وو ځکه د پير روښان دغه مذهبي او روحاني مجمع راغونډول هم د مذهبي نه زيات د سياسي مقصد د پاره وه چې مونږ ورته پښتني قامي غورځنګ هم وييلی شو هر څو که هغه په وړومبو ورځو کښې اکبر ته د نزديکت هڅه هم کړې وه- د خپل مريد په لاس يې پيغام هم ورليږلی وو- تحفې يې ترې هم قبولې کړې وې خو انجام يې د اکبر او مغلو په مخالفت او جنګي مبارزو سر ته رسيدلی وو--ځکه د پير روښان او د هغه مريدانو ليکونه بغير د حالنامي نه که نور ټول مذهبي وو خو مقصد يې خپل سياسي قوت کښې اضافه او د مغل خلاف مبارزه وه چې حالنامه دغه حالات مخې ته راوړي او په نتيجه کښې يې مونږ روښاني تحريک ته يو سياسي او قامپال تحريک ويیلی شو

چې هلال ته لکه ستوري
ډير په غټو سترګو ګوري
په رويت يې مسرور تر شي
په عجلت يې زر اختر شي

وضاحت......شيدا دغه مشاهده د شعر نه د معنا راويستلو او ترې خوند اخستلو د پاره بيان کړې ده.هلال د سپوږمۍ د نرۍ کربښې په شکل هغه حالت وي چې په اسانه په نظر نه راځي- ليدل يې ډير دقت غور او توجه غواړي ګويا په غټو سترګو ورته د کتلو ضرورت وي- ستوري غټ وي لکه د غټو سترګو او رڼا هم کوي لکه د غټو سترګو نظر- خو د دغو غټو سترګو ځلا هله زياتيږي چې تياره راخوريږي او چې تياره راخوريږي نو ورسره هلال هم ورو ورو راښکاره کيږي -دا داسې ده لکه ستورو چې په ډير دقت او توجه په غټو سترګو هلال ته کتل او چې هلال يې تر نظره شو د هلال رويت يې وکړو نو سرور او مسرت يې محسوس کړو او بيا نور هم وپړقيدل بلکل همداسې لکه چې د اختر په شپه انسانان په غټو سترګو کتلو سره د هلال رويت وکړي نو مسرور شي خوشاله شي او پرې اختر شي او د اختر په موقع پاکو نوو او په زياتو موقعو سپينو پړقنده جامو کښې لکه د ستورو وځليږي- او بيا ستوري ته هم په فارسی کښې اختر وايي- دغه د اختر غوندې سرور به د شعر نه هم هله اخستلی شي چې شعر کښې پټ پروت د هلال غوندې نازک او رنګين مفهوم ته رسايي ممکنه شي- دا رسايي به هم هله ممکنه کيږي چې دشعر مفهوم ته په غټو سترګو کتلی شي يعني په غور دقت او توجه د معنا او مفهوم ځلا ته رسايي وشي-نو بس همدغه د لوستونکي سرور هم دی او د عجلت يعني تيزئ او تلوار اختر هم دی.
اختر هم راغلو خو چې د هلال رويت ته لکه د ستورو په غټو سترګو متوجه شو-ټولو مينه والو ته دې اختر مبارک وي-

---

سليم راز --- کره نقاد--- کل وقتي ليکوال

ketabton.com - The Digital Library

نن د راز صاحب د زیړوون ورځ ده- د هغه پلار پولیس کښې ډي ایس پي وو-- پخپله لوستی سړی وو-- سرکاري نوکري يې کولی شوه خو طبیعت يې سیاست صحافت او ادب ته جوړ وو ځکه ټول ژوند يې په دغو لارو د پښتون اولس خدمت ته وقف کړی وو--دوه درځنو نه زیات کتابونه يې چاپ دي او دغه هومره يې ناچاپ مسودې هم شته چې بچي يې اوس وار په وار دغه مسودې چاپ کوي- دوه کامیاب عالمي کانفرنسونه او د انجمن ترقي پسند مصنفین د سیوري لاندې تنظیمي خدمات يې هم بې مثله دي خو ښکاره پیژندګلو يې د يو سوچه او بې رویه بې ریا نقاد ده-
زۀ چې سلیم راز صېب ته کره او کل وقتي نقاد وایم د هغې خپله زۀ يو جواز داسې پېش کوم چې سلیم راز صېب که شاعري کوي نو په شاعرۍ کښې هم نقاد دے هغه د ټولنې د ډېرو خامیو او بدرنګیو نقاد دے او د ډېرو ښائستونو او خوبیو شارح دے- سلیم راز "له باړې تر باړه ګلۍ" شاهکار رپورتاژ لیکلے دے هغه په رپورتاژ کښې هم نقاد دے- هغه د مختلفو ادارو په خدماتو او په هغه خدماتو کښې چې چرته کوتاهۍ دي کمۍ دي په هغې تنقید کوي هغه د ادب سمتونه د ادب اړخونه درست کوي او نښغوي- هغه په خپل رپوتاژ کښې په ځینو انساني رویو په ځینې سرکاري ذمه دارو او د ځینو ادارو په خامیو او غفلت ډېره بې باکۍ سره تبصره کوي - دغه شان راز صېب چې نور کوم لیکونه کړي دي په هغې کښې هم نقاد دے- د راز صېب ګڼ شمېر مرکې چاپ دي، ګڼ شمېر لیکوالو هغوي سره په مختلفو ادبي، علمي، سیاسي، سماجي، صحافتي موضوعاتو بحث مباحثې کړي دي خبرې اترې کړې دي، مرکې کړې دي، د مرکو په شکل د راز صېب بیل بیل کتابونه چاپ دي- د پښتو مرکو کتاب ئې چاپ دے- د اردو مرکو کتاب ئې چاپ دے- هغې کښې هم د راز صېب همدغه موضوعات دي کوم ته چې مونږ د دې دور علمي او تنقیدي موضوعات وایو- د راز صېب د کالمونو يو مجموعه چاپ ده چې هغه په خپله د خپل دور د ډېرو اهمو رجحاناتو ترجماني کوي- هغه يو کُل وقتي کالم نګار هم دے یا هغۀ ته مونږ دا وئیلے شو چې په سوونو نۀ په زرګونو کالمونه ئې لیکلي دي راز صېب په اردو کښې هم کالم نګاري کړې ده په مشرق او آج اخبارونو کښې ئې لیکل کړي دي- په پښتو کښې ئې هم کالم نګاري کړې ده په وحدت او په ځینې نورو ورځ پاڼو کښې هم- راز صېب صرف د کالم نګار تر حده صحافي نۀ دے هغوي د ادبي او صحافتي مجلو د مدیر په حېث هم خپل صحافتي خدمات ترسره کړي خو په دغه ټولو لیکونو کښې سلیم راز صېب چې مونږ ته په کوم شکل رامخ کېږي نو د يو ډېر رښتوني، بې باکه، بې رویه، بې ریا نقاد په حېث هغه زمونږ مخې ته راځي او زۀ به دا هم اووایم چې د راز صېب دغه د تنقید اړخ د هغوي دغه نثري رجحان او د دوي دغه ترقي پسند سوچ د هغوئ ځینې اړخونه پټ هم ساتلي دي-
راز صېب د ډېرې اعلیٰ پائې شاعر دے، "زۀ لمحه لمحه قتلیږم" نه مخکښې هم د هغوي شعري مجموعه چاپ وه او وروستو يې هم مجموعه چاپ شوه- په دغه شاعرۍ کښې راز صېب د يو ډېر اوچت شاعر په حېث د يو ډېر رجحان ساز شاعر په حېث مخې ته راځي خو د دغه نورو اړخونو په وجه زمونږ د محققینو او نقادانو نه د راز صېب د شاعرۍ دغه اړخ د نظر نه پناه شوے دے- حال دا دی چې د هغوي ځینې شعرونه دومره ښکلي دي چې هغه په عام محفلونو کښې خلق وائي او رڼا ترې اخلي - هغۀ دا هم وییلي دي چې:
سرحدونه مې نظر کښې نۀ ځائیږي
د نړۍ د هر وطن زۀ باشنده یم
یعني د آفاقي تصور دغه خورونه د شعر په ژبه سلیم راز صېب څومره په ښکلي انداز کړې ده-
دغه شاعرۍ کښې هم راز صېب نقاد دے - د هغوئ د باقاعده تنقید کتاب دے "تنقیدي کربښې"- د

ketabton.com - The Digital Library

تنقيدي كربښې د نوم نه څرګنده ده چې په دې کښې راز صيب څۀ ليکلي دي هغه تنقيد دے خو د دې باوجود د دې کتاب لوستونکيو د دې کتاب په حقله چې کومه رايې قائمه کړې ده هغوي د تنقيد نه علاوه ځيني نورو اړخونو ته زياته توجه کړې ده خو زه وايم چې راز صيب په خپل هر ليک کښې يو سوچه کره او بې رويه بې ريا نقاد دی--- او ورسره يو کل وقتي ليکوال هم- روح يې شاد-- حنيف خليل

ادبي چتي--- يوه خاطره

دغه --ادبي چتې-- نوم يا لقب ما او ډاکټر اظهار ته ډاکټر سلمی شاهين بي بي په هغه وخت کښې راکړی وو چې زه او اظهار دواړه زلمي وو او د ادب په ميدان کښې نوي يا نو وارد وو- سلمی بي بي ته ما په هغه وخت کښې هم احترام لرلو او اوس يې هم لرم- نن نه پنځه ويشت کاله مخکښې چې زما کتاب ايينې چاپ شو دا د پښتو په جديدو شاعرانو ليکلی شوی کتاب وو چې د حسينه ګل په نوم يې ترون هم شوی وو او د هغې يوه حواله نيمه هم پکښې راخستی شوې وه خو د سلمی بي بي ذکر پکښې نه وو شوی- دغې نه لږ مخکښې ورځو کښې په پښتو ناول هم زما تحقيقي کتاب چاپ شوی وو چې د سلمی بي بي د ناول-- که رنړا شوه-- په حقله پکښې صرف دوه جملې وې او هغه هم تنقيد -- همدغه دور وو چې د اظهار صيب کتاب -- اوازونه او دايرې-- هم چاپ شو-- دا هم په معاصرو پښتنو شاعرانو او نوې شاعرۍ ليکلی شوی وو خو د سلمی بي بي ذکر پکښې سم نه وو شوی-- نو دا زمونږ کوتاهي خو وه شايد ځنې خلق يې ګستاخي هم وګڼي -- بس سلمی بي بي خو هم له چا نه کمه نه وه- د پښتو اکيډمی پښتو مجله کښې يې په مونږ دواړو يو ليک وکړو او عنوان يې ورکړو --ادبي چتې-- خلاصه يې دا وه چې پښتو ادب کښې يو دوه چتي راپيدا شوي دي-- په وړه خله غټې خبرې کوي خو ادبي حيثيت يې د چتو نه زيات نه دی-- ما په هغو ورځو کښې هم دغه --لقب-- نه ډير خوند اخستی وو او اوس هم چې راياد شي نو خوند ترې اخلم-- سلمی بي بي که دغه خبره د غصې نه هم کړې وي خو خبره يې درسته ځکه ده چې زمونږ حيثيت اوس هم د چتو دی--چتے په مارغانو کښې د ټولو نه وړوکی مارغه دی او مونږ په اديبانو کښې د ټولو نه وړوکي- په قد قامت هم وړوکي او په ادبي حيثيت هم وړوکي-- خوشحاله ورته په دې يم چې چتے په اسانه د ښکاري د ګوذار نخښه کيږي نه - خدای دې وکړي چې مونږ هم د چا ښکاري د ښکار نخښه نه شو- زما او د ګران اظهار مينه دې قايمه او دايمه وي-

---

ليدلوری او فليش بيک--- د ناول فني توکي

د ناول په فني يا هنري توکو کښې کردارونه مکالمه ژبه پلاټ تهيم قيصه سسپنس نکته عروج پيغام وغيره خو هر څوک پيژني خو دلته د څو هغه هنري توکو وضاحت هم کوم چې کم پيژندلی شوي دي-دغه توکو کښې يو زاويه نظر هم دی چې ليدلوری ورته هم وايي-

ليدلوری--- ليکونکی چې کله ناول ليکي نو هغه که پخپله هم په ناول کښې يو کردار وي نو بيا ژبه هم ادبي او شايسته راوړلی شي او د کوم کردار نفسيات هم بيانولی شي تر دې چې د يو کردار د زړه او ذهن خبره هم کولی شي- خو ليکونکی که پخپله د قيصې او واقعاتو برخه او کردار نه وي نو بيا هغه محض د راوي حيثيت لري- يعنې د واقعاتو روايت کوي- په داسې حال کښې به ليکونکی

ketabton.com - The Digital Library

ژبه ماحول نفسيات او ټول شاليد د کردار د مزاج مطابق راوړي- هغه به پخپله مداخلت نه کوي- خپله راې خوښه او ناخوښه به نه شريکوي- د هغه کردار که لوستی وي-- وکيل جج پروفيسر يا بل کوم باشعوره فرد وي نو کردار له به ژبه ماحول او نفسيات هم د هغه کردار سره سم ورکوي- او که کردار نالوستی دوکاندار ټانګي وال موچي مزدور وغيره وي نو بيا به هم ژبه ماحول او نفسيات د کردار مطابق پکار وي- شريف دې شريف ښکاره شي او بدماش دې بدماش وليدی شي- دغه هر څه دې د ليکونکي د معيار ښکاره نه شي بلکې د کردار د معيار دې ښکاره شي- البته ليکونکی دې د هر کردار د کړه وړه مشاهده ژوره او اصلي ولري چې کردار په خپل حال کښې اوريجنل ښکاره شي-- دغسې کولو سره ګويا ليکوال د ليد لوري يا زاويه نظر هنري توکی په ځاې راوړلو کښې بريالی دی چې کردار او ماحول ته يې د مناسب لوري او زاويې نه کتلي دي-
فليش بيک--- د ناول قيصه د يو مناسب اغاز نه سر رانښلوي - بيا مخ په وړاندې ځي او د انجام په لور حرکت کوي-- دې دوران کښې ليکوال کله کله نورو اړوند واقعاتو ته متوجو کيږي او د اصلي قيصې د ارتقا نه لرې ځي خو بيا د قيصې منطقي ربط او ارتقا ته واپس راځي- دا په ناول کښې د فليش بيک يو صورت دی-- دويم صورت يې دادی چې ليکونکی د ناول شروع د يو داسې ځاې نه وکړي چې هغه د قيصې د وروستی برخي او انجام سره اړه لري خو ليکونکی بيا په چل او هنر د قيصې وړومبي واقعات په ناول کښې وروستو بيان کړي او وروستي واقغات اول راڅرګند کړي او د يو اوږد بحث نه پس هغه د انجام نکتې ته راورسي چې د ناول په اغاز کښې يې کومه نکته راوړې وه-- داسې کولو سره هغه خپل ناول کښې سسپنس او تلوسه زياتول غواړي او لوستونکی ځان سره متوجو او په قيصه کښې ډوب ساتل غواړي-- دا په ناول کښې د فليش بيک دويم صورت دی- يعني وروستی خبرې مخکښې کول او بيا د قيصې غوټې پرانستل او د نکته عروج يا منطقي انجام په لور واپس ړاتلل-
نور هنري توکي بيا------

علامه اقبال د مسلمانانو د زوال او تباهی درې غټ اسباب ښودلي دي --- د خلافت نه ملوکيت او بادشاهت ته راتلل
--- د ملا په پنجه کښې راګيريدل
--- او د بې عمله پيرانو صوفيانو په لاره تلل ---
دغه تناظر کښې يې خپل يو نظم کښې مسلمانانو ته د يو غيبي اواز په علامتي انداز کښې د خپلې باوقاره ماضي ياد د پاره ډير ښکلی نظم په ډير جلالي انداز کښې ليکلے دے چې ما يې پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ----ملګرو سره يې شريکوم ---- حنيف خليل

غيبي اواز ----

سحر سبا رادرومي له اسمانه يو اواز
تا څنګه وباېللو هنر هاغه د ادراک

ستا څنګه شوله پسه هغه توره د تحقيق
دا ولی له تا نهٔ شولو د ستورو ځيګر چاک

ketabton.com - The Digital Library

ظاهر او په باطن يې تهٔ څښتن د خلافت
لمبې هم چرته کړې غلامي ده د خاشاک

دا ستوري نمر سپوږمۍ دې ولې نه دي لاس په نام
ستا ولې له نظره چې لرزيږي نه افلاک

منم چې په رګونو کښې دې وينه ځي راځي
نهٔ هغه ولوله شته او نهٔ سوچ هغه بې باک

رڼا به لري ډيره خو جهان نهٔ شي ليدی
پردې د کومو سترګو چې نظر نهٔ لري پاک

دا ځکه خو شوې خلاص له ايينه غوندې ضمير
راګير چې په حلقه شوې د سلطان ملا او پير

اردو نظم ----اواز غيب ---علامه اقبال

آتي ہے دم صبح صدا عرش بريں سے
کھويا گيا کس طرح ترا جوہر ادراک!

کس طرح ہوا کند ترا نشتر تحقيق
ہوتے نہيں کيوں تجھ سے ستاروں کے جگر چاک

تو ظاہر و باطن کي خلافت کا سزاوار
کيا شعلہ بھي ہوتا ہے غلام خس و خاشاک

مہر و مہ و انجم نہيں محکوم ترے کيوں
کيوں تري نگاہوں سے لرزتے نہيں افلاک

اب تک ہے رواں گرچہ لہو تيري رگوں ميں
نے گرمي افکار، نہ انديشہ بے باک

روشن تو وہ ہوتي ہے، جہاں بيں نہيں ہوتي
جس آنکھ کے پردوں ميں نہيں ہے نگہ پاک

باقي نہ رہي تيري وہ آئينہ ضميري

ketabton.com - The Digital Library

اے کشتہء سلطاني و ملائي و پيري

د ناول فني توکي--- د مبتدي زده کونکيو د پاره

په فيکشن (Fiction) او بيا په ناول کښې د ټولو نه بنيادي جز قيصه ده- دغه قيصه د مختلفو واقعاتو او حادثاتو د ربط او جوړښت نه وجود کښې راځي- دغه ربط او جوړښت ته پلاټ وئيلے شي- د پلاټ جوړښت د مختلفو اشخاصو يا نورو ساه لرونکيو په ذريعه مخې ته راځي- او قيصه حرکت کوي- اشخاصو يا سالرونکيو ته د ناول کردارونه وئيلے شي- په کردارونو کښې چې کوم په ټوله قيصه کښې په يو انداز روان وي او خپل شکل نۀ بدلوي- هغې ته (flate) يا جامد کردارونه وائي- او کوم چې د واقعاتو او پلاټ دَ تقاضې سره سم خپل شکل بدلوي هغو ته (round) يا متحرک کردارونه وائي- لوی کردار ته(ميجر)او وړو کردارونو ته (mioner roles) يا (suposting roles) وئيلے شي- کوم لوئي کردار چې په ټوله قيصه کښې جوت او پېش پېش وي هغې ته مثالي يا (type) کردار وئيلے شي- دغه کردارونه د ژوند د يوې مسئلې يا ډېرو مسئلو ښۀ او بد او دَ هغې عوامل او نتيجې راوړاندې کوي چې د فيکشن په ژبه کښې ورته فلسفۀ حيات وائي- بيا مسئلې په داسې حېرانوونکې فضا کښې راوړاندې کولې شي چې لوستونکي ته په هر قدم يوه نوې نتيجه او تلوسه ورکړي دې ته د فېکشن په اصطلاح کښې سسپنس وائي- دَ واقعاتو پېښېدل په يوه فضا او مقام کښې وي- ناول نګار دَ هغه فضا او مقام تصوير هم په لفظونو کښې پېش کوي کوم ته چې منظر کشي وئيلے شي- ناول کښې چې کوم کردارونه شامل وي د هغو کړۀ وړۀ کۀ ناول نګار پخپله بيانوي، نو دغه ناول ته بيانيه ناول وائي او کۀ د کردارونو تر مېنځه د تبادله خيال يا کلام او خبرو پۀ ذريعه د کردارونو کړۀ وړۀ رامخې ته کړے شي نو دغې ته مکالماتي ناول وئيلے شي او د کردارونو تر مېنځه تبادله خيال يا خبرو اترو ته مکالمې وائي- د ناول قيصه خپل انتهائي مقام ته رسېدلو نه پس د قيصې نتيجه راوځي دغه نتيجې ته تهيم يا مقصد يا پيغام او انتهائي مقام ته نکته عروج وئيلے شي- دې نه علاوه د ناول په نورو اجزاؤ کښې د زاويه نظر-- فليش بيک-- پوئټک جسټس (Poetic Justice) او تصادم (conflect) اهميت هم کافي دے- دا بحث لړ نور وضاحت غواړي خو ما صرف اشارې وکړې-

---

کامريډ بهګت سنګهه ته د پښتنو درناوی

نن درويشتم مارچ دی-- په دې ورځ کال ۱۹۳۱ کښې د پيرنګي د ظلم او جبر په نتيجه کښې د ازادئ پتنګ بهګت سنګهه او د هغه دوو ملګرو سکديو او راج ګورو ته د پهانسی سزا ورکړی شوې وه--- دا وخت بهګت د څلور ويشت کالو زلمی وو- بهګت او د هغه يادو شوو دوو ملګرو نه علاوه جيتن داس --اجهے کمار ګهوش-- او --دت-- درې نور د ازادئ داسې پتنګان وو چې پښتنو سرتيرو سره يې يو ځاې د پيرنګي خلاف مبارزه کوله--کاکاجي صنوبر چې په کال ۱۹۲۴ کښې کوم انجمن زميندارا‌ن جوړ کړی وو او بيا د عبدالرحيم پوپلزئ او څو نورو پښتنو سرتيرو په مرسته د نوجوان بهارت سبا په نوم بدل شو نو پنجاب کښې يی نمايندګي دغو هندوانو او سکهانو سرتيرو کوله -- جيتن داس په کال ۱۹۲۹ کښې په جيل کښی د -- بهوک هړتال--له مخه ستړګې پټې کړې او دت وروستو د بهګت په ملګرتيا کښې د پيرنګي د ظلم ښکار شو -- دغه ورځو کښی

ketabton.com - The Digital Library

لږ مخکښې پښتون اشفاق الله خان هم د پيرنګي د جبر ښکار شوی وو- پښتنو سره په ملګرتيا کښې د نيتهاجي سبهاش چندر بوس بهګت رام او څو نورو هندوانو قربانۍ هم د تاريخ برخه ده چې ګور چرن سنګهه يې خپل کتاب---وه بهي دن سن-- کښې ذکر کړی دی خو جتن داس دت او بهګت زمونږ پښتنو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې هم ياد کړي دي-- د ۱۹۲۹ د پښتون مجلې يوه ګڼه کښې سمندر خان سمندر جتن داس او غازي علم دين شهيد ته په يو ځاې خراج وړاندې کوي-

د خپل قوم په غم شه داس چې مشهور شې
علم دين شه ننګيالی شه چې مغفور شې
او د همدغه کال د پښتون مجلې يو بل نظم کښې د سوات صادق نومې شاعر د دت او بهګت قربانۍ د ازادي خوښو د ايمان برخه ګڼي او ورته داسې خراج وړاندې کوي-

چې د دت بهګت ايمان ځان کښې پيدا کړې
پس له هغې ځان ته وايه مسلمان
او سيد رسول رسا هم وييلي دي چې

معشوقه د ازادۍ به دې نصيب شي
چې پيدا شي درکښې دت او بهګتونه
يو خوا د پيرنګي خلاف د هغه وخت د هندوانو او سکهانو د ازادۍ او قربانۍ جذبه وه او بل خوا زمونږ د پښتنو کامريډانو قربانۍ وې ---- برصغير که ازادي موندلې ده نو پکښې د داسې سرتيرو وينې شاملې دي----
د بهګت سنګهه د مړينې په ورځ يوه لنډه يادونه --- دغه سربازان د هيرولو نه دي---
حنيف خليل

تيره ورځ فيسبک کښې بحث روان وو چې په نړۍ کښې ترقي هله ممکنه ده چې د زړو ځيزونو يعنې خپلې ما ضي نه ځان خلاص کړی شي- هلته مې کمنټ کښې دا وييلي وو-
د زړو ځيزونو نه ځان خلاصول نه خو امکان لري او نه ګټه-- که هغه خيالات او تصورات هم وي-- هر جدت د روايت سره تړلی وي-- بغير د روايت د تصور او تفهيم نه به جدت په کومو بنيادونو اودريږي- په هوا کښې-- انسان که د نورو مخلوقاتو نه ممتاز دی نو د خپلې ماضي په تصور- که ماضي دې ترې واخسته په حال او مستقبل کښې د قدمونو خاپي به يې هم وران شي-- د ماضي تصور خو يا ليوني سره نه وي او يا د انسان نه علاوه مخلوقاتو سره- البته دا سمه ده چې ځان په ماضي کښې دومره فنا کول نه دي پکار چې د حال او مستبل نه څوک غافل پاتې شي-- او نه ځان د ماضي خوش فهميو پورې محدود کول پکار دي-- ژوند کښې حرکت او حرارت په هر حال لازم دی-او دا د عصري شعور لرلو او عصري غوښتنو ته پام لرلو سره کيږي-
دلته ورسره دا اضافه هم کول غواړم چې دې راې ته د مغربي دانشور ټي ايس ايليټ د هغه تصور تاييد هم حاصل دی چې هر جدت د پاره د روايت يو مستحکم بنياد پکار دی او هر جدت د ماضي د روايت سره تړلی او د هغه روايت تسلسل پکار دی-- دې نه علاوه د سريیلزم په تحريک کښې هم بنيادي نکته دا وه چې د انساني ټولني د طبعي ژوند او ما بعد طبعي عناصرو رشته او تړون ولټولی

ketabton.com - The Digital Library

شي- د ایلیټ او سریلزم تحریک دغه دواړه نکتې کوم فرسوده روایات نه دي بلکې نن هم ژوندۍ نکتې دي-- البته نړۍ چې څومره په تیز رفتار بدلیږي باید دغه هومره تیز تګ ورسره وشي خو د ماضي نه د ځان خلاصولو په قیمت نه-- روس فرانس جرمن چین جاپان او نورو که تیز ارتقایي تګ کړی دی نو ماضي او خپل تهذیبي روایت نه یې ځان نه دی خلاص کړی- انسان ته د مادي ترقۍ سره د روحاني قدرونو هم ضرورت دی- انسان که مشین نه دی بلکې انسان دی نو په روحاني قدرونو د رشتو په احترام د خپلو اتلانو په ویاړ د ماضي په تصور تاریخي شعور او تهذیبي حافظه-

---

یادونه او خاطرې

د --پټه خزانه-- کتاب یا تذکرې جعلي ثابتولو د پاره به د قلندر مومند صاحب یو دلیل دا هم وو چې دې کتاب کښې د رحمان بابا د زیږون او مړینې کلونه غلط لیکلی شوي دي--- مونږ به چې کله همیش خلیل صاحب ته د هغه دغه دلیل یاد کړو نو په خپل جلالي انداز کښې به یې وویل چې--- بابا--- د قلندر د زیږون کال خو هم ما په پښتانه لیکوال کښې یو رنګ لیکلی دی او اخونزاده فرمان مسافر په ځلنده ستوري کښې بل رنګ--- نو اوس زما پښتانه لیکوال جعلي شو او که د فرمان مسافر ځلنده ستوري-- دا هم لا څه دلیل دی-- د همیش صاحب دغه خوندور انداز یو خوا خو ورسره ما ته یوه خاطره هم رایاده شوه--
زمونږ د پښتو مشر شاعر حاجي ګل صوفي هم د پښتنو شاعرانو یوه تذکره لیکلې وه چې نوم یې وو --- لیکوال نه مري-- دغه تذکره کښې یې د اولسي شاعر حوص خان ملنګ په اړه لیکلي وو چې په دیارلسم مارچ په فلاني کال وفات شو-- د حاجي ګل صاحب تذکره چاپ شوه او حوص خان ملنګ د تذکرې د چاپ نه پس هم لس کاله ژوندی وو-- چې مونږ به حاجي ګل صوفي صاحب ته وویل چې هغه حوص خان ملنګ خو نن هم ژوندی دی او تاسو خپله تذکره کښې لس کاله مخکښې مړ لیکلی دی-- نو صوفي صاحب به ویل چې زه څه وکړم چې نه مړ کیدو-- ما خو خپل کتاب کښې د خپله اړخه ډیر احتیاط کړی وو-- کتاب چې چاپ ته تیار وو نو حوص خان ملنګ اسپتال کښې وو - حالت یې نازک وو- نو ما وې چې نن سبا کښې به هسې هم مري او چې زما کتاب پریس نه راووځي نو دی به مړ وي - بس ما مړ ولیکلو-- اوس چې دی لس کاله نور هم ژوندی وو -- نو مرګ او ژوند خو د خدای لاس کښې دی-- زه پکښې څه کولی شم--
بس بیا زه هم سم پوهه شوم چې د حاجي ګل صوفي صاحب کتاب خو هم جعلي نه دی نو د چا د زیږون او مړینې په کال غلط لیکلو خو کتاب رښتیا هم جعلي کیدی نه شي-
څومره ښکلي مشران وو- څه وختونه وو او څه یادونه-

پیښور

ما ته ګران پیر سید نادرشاه صاحب د قدرمند مولانا خانزیب صاحب یوه ویډیو راولیږله چې پکښې یې ویلي وو چې پیښور د حضرت ابراهیم علیه السلام نه هم پنځه سوه کاله زوړ دی-- د مولانا صاحب ماخذ ګران سمیع الدین ارمان وو-- نه یم خبر چې د ګران ارمان ماخذ به څه وي خو د مولانا خانزیب صاحب خبرې لږ حیران کړم نو ورپسې مې لږ لټون وکړو-- د خپل لټون خلاصه د

ketabton.com - The Digital Library

دې وضاحت سره وړاندې کوم چې زه مولانا خانزیب صاحب ته ډیر احترام لرم او د علمي هڅو یې ستایونکی او قدرونکی یم-
وړومبی خو باید ووایم چې د پیښور د قدامت اندازه د حضرت ابراهیم علیه السلام او مصري یا اشوري تهذیبونو په تناظر کښې نه دي لګول پکار بلکې د اندس ویلي او ګندهارا تهذیبونو په تناظر کښې پکار ده -- چې د پیښور د سیمې سره تړلي تهذیبونه دغه دي-- بل دا چې نه خو د حضرت ابراهیم د دور مناسبه اندازه شته او نه د هغه نه مخکښې دور باوري سند او تاریخ شته- چې د هغه سیمې تهذیبونه وربسې لټوو نو یاد تهذیبونه یې دا دي----
سومیري--اکادي--بابلي--اشوري---کسدي--کلداني---حري-- ارامي-- د دغو ټولو تهذیبونو زمانه درې نیم زره قبل مسیح نه شروع کیږي او پنځه سوه قبل مسیح ته رارسي- خو په دغو کښې یو تهذیب کښې هم د پیښور ذکر نشته-
چې د خپلو تهذیبونو او اسنادو په رڼا کښې د پیښور پلټنه کوو نو وړومبی نوم مونږ ته د موجوده چارسدې د پاره پشکلاوتي تر نظره کیږي چې پنځه سوه قبل مسیح کښې په سنسکرتي لیکونو کښې شتون لري-- څلور سوه قبل مسیح کښې بیا چیني بدهي لیکوالو فاهیان او وروپسې بیا زان زنګ د --پولاشا پولو-- په نوم د اوسني پیښور ذکر کړی دی- دغه پولاشا پولو بیا سل کاله قبل مسیح کښې د --پورش پور-- په نوم یوناني لیکوالو یاد کړی دی چې پورش د هغه وخت د پیښور واکمن وو- یوناني لیکوالو د پورش پور نه بیا --پرشاپور-- جوړ کړی دی- چې ډیر وروستو بیا د مغل اکبر بادشاه په دور کښې پشاور شوی دی- دغه دور کښې په فارسي لیکونو کښې د -- پیش اوردن-- په اصطلاح هم یاد شوی دی یعنې راپیښیدونکی یا مخه کښې راتلونکی ځاې چې بیا همدغه پیشاوردن اصطلاح د پښتو په روزمره کښې داسې یاده شوې ده-- پیښور د پیښې دی-
همدغه مغولي دور کښې د باګرام اصطلاح هم پیښور د پاره راوړلی شوې ده خو اصلي جرړه یې د پنځه سوه قبل مسیح --پورش پور-- ده چې نن پشاور پیشور او پیښور یادیږي-

---

د قیصې زیږون او سفر

د قیصې وجود د انسان د ګویا کیدلو سره سم راغلے دے- ځکه چې انسان چرته هم څۀ واقعه یا حادثه لیدلې ده- نو هغه ئې نورو خلقو ته رسولې ده چې له خپله ځانه یې پکښې کمے زیاتے هم کړے دے- د انسان د دې هڅې ابتدائي تاریخ ښاغلي ډاکټر محمد اعظم اعظم څلور زره کاله د مسیح نه وړاندې ښودلے دے- اوئیلي ئې دي چې:
"د دنیا په قدیمو قیصو کښې د ټولو نه زړې د مصر، یونان او هند قیصې یادیږي- د مصر قیصې قریباً دوه زره ق- م- پورې رسي- هسې په یو اندازه د دې قیصو سر ۳۰۰۰ نه تر ٤۰۰۰ ق- م- پورې لګي- دا قیصې د جادو او ټوټکو په واقعاتو اډانه دي- دا قیصې د ونو په پرچ او پیپرس لیکلې شوې دي-"
دلته د مصر سره په ځانګړې توګه د سومیریانو د قیصو یادونه پکار ده او ورسره د ګلګامش یادونه هم پکار ده-- دغو زړو قیصو نه پس، چې د لقمان حکیم قیصې ورته وئیلې شي، دغه قیصې هم په قبل مسیح دور کښې مشهورې شوې دي -
دا قیصې وروستو په ګڼو ژبو کښې ترجمه شوې او په غونډه نړۍ کښې خورې شوې- د لقمان حکیم د قیصو اثرات یونانیانو خپل کړل- او د هومر قیصې په یونان کښې مشهورې شوې- دې سره

ketabton.com - The Digital Library

سره د مذهبي او الهامي قیصو تذکره هم لازمه ده- دې لړ کښې وړومبی د ویدونو د قیصو اهمیت منلے شوے دے- دغسې د تورات، زبور، انجیل په متنونو کښې د عبرت لهٔ پاره مختلفي قیصې راغلي دي- او بیا د قرآن پاک رښتینې قیصې هم د عبرت او درس له پاره یادې شوې دي- د دې نه پس چې هر کله قیصې په نوي شکل سر ښکاره کړے دے نو الف لیلٰی په صورت کښې ئې ښکاره کړے دے- د الف لیله لغوي مفهوم دے- ''زر شپې'' د الف لیله اصطلاح د قیصئیز مفهوم تر مخه داسې بیان شوے دے- چې:

''یو بادشاه وو چې هغه به هره ورځ یو وادهٔ کولو- او هره شپه پس به ئې ښځې له طلاق ورکولو- او نوې ښځه به ئې نکاح کوله- د دې باچا په دربار کښې یو وزیر وو چې یوه ښائسته لور ئې هم لرله- وزیر ته دغه لور خواست وکړو چې زما وادهٔ هم دغه بادشاه سره وکړه- وزیر ورته ډیر ووې چې بادشاه یوه شپه پس ښځه پریږدي خو د جینۍ په ډیر اسرار دغه وادهٔ بادشاه سره وشو- د بادشاه چې ښځې سره لیدل وشول نو په وړومبی شپه ورته جینۍ یوه قیصه ووئیله- قیصې بادشاه له دومره خوند ورکړو چې د دویمې قیصې اوریدلو لهٔ پاره ئې ښځه په دویمه شپه هم طلاقه نهٔ کړه- جینۍ په دویمه شپه بله قیصۍ او په دریمه شپه بله او دغسې په مسلسل قیصو وئیلو ئې بادشاه ته دومره تسکین ورکولو چې ښځې ته طلاق به آئنده قیصې اوریدو په نیت ځنډیدلو- او دغسې جینۍ په زرو شپو کښې زر قیصۍ ووئیلې- د هم دغو زرو شپو زرو قیصو په مناسبت دې قیصو ته په اصطلاح کښې ''الف لیله'' ووئیلې شو-''

ددې قیصو قدامت تقریباً اووهٔ سوه کاله وړاندینے دے- دا قیصې عمومًا د جادو، پیریانو، دیوانو، ښاپیرانو وغیره مافوق الفطرت عناصرو باندې ادانه لري- او قریباً په هره قیصه کښې د باچا او وزیر کردار سره سره د کوه قاف د غرونو دیوانو او ښاپیرانو ذکر هم موجود دے-

د پښتو روایتي او ثقافتي قیصو څهٔ خو د لقمان حکیم نه اثر واخستو او څهٔ هم دغه د الف لیلوي قیصې په لږ بدل شکل کښې په پښتنه ټولنه کښې مقبولې شوې- د پښتو دغه روایتي قیصې د مختلفو نسلونو نه سینه په سینه را رواني دي- او لا تر اوسه دا روایت ژوندے دے- خو د دې روایت نسبت د نورو روایتونو سره دے لکه په حجرو کښې قیصې اورول- خو هر کله چې د انسان د انتهائي مصروفیت په وجه هر چا سره د اضافي وخت کمے راغلو نو حجرو کښې ناسته پاسته او د قیصو اورولو دا روایت هم په ختمیدو شو- نن صبا چې څومره پسمانده سیمې دي هغو کښې د حجرو روایت لا ژوندے دے او ورسره د روایتي قیصو روایت هم- خو د ښاریو او مخ په وړاندې روانو سیمو په مادې او مشیني خلقو کښې اوس دا روایت تقریباً ختم شوے دے- د دې نه علاوه د دغو قیصو د ژوندي پاتي کیدلو یوه ذریعه دا هم ده- چې د پښتنو تقریباً په هره کورنۍ کښې به نیا، نیکهٔ، پلار، مور یا یو مشر خپلو بچو او نمسو ته د ژمي په اوږدو شپو کښې دغه روایتي قیصې په خوند اورولې کومې ئې چې د خپلو مشرانو نه اوریدلې دي- او دغسې به د دې روایتي قیصو انتقال جاري وو- خو اوس دغه روایت هم تقریباً په ختمیدو دے- صرف په انتهائي پسمانده سیمو کښې تر څهٔ حده ژوندے دے- په ترقي یافته سیمو کښې د دغه قیصو اوریدو وخت وړومبی خو ویډیو ګیم، وي سي آر، ډش انټینا، ټي وي،وغیره او بیا نور جدید دور کښې کمپیوټر،موبایل انټرنیټ او نورو جدیدو لوبو ته ورکړې شوے دے-

دې قیصو کښې ځنې داسې هم شته چې یواځې پښتنه ټولنه کښې نه، بلکې په نورو ټولنو کښې هم شتون لري- لکه د ګل صنوبر قیصه، ګل بکولي، ګل اندامه ښاپیرۍ، بهرام شهزاده وغیره قیصې چې افاقي شهرت ئې تر لاسه کړے دے- او پښتو نه علاوه په نورو ژبو کښې هم په کتابي شکل

ketabton.com - The Digital Library

کښې تر لاسه کيدے شي- او ځنې داسې قيصې هم شته چې صرف پښتنې تولنې پورې محدودې دي- بلکې پښتنه تولنه کښې هم د بېلو بېلو سيمو او بېلو بېلو خاندانونو قيصې بېلې بېلې دي- يوه قيصه چې په يوه سيمه يا خاندان کښې مشهوره شوې ده نو بله قيصه په بله سيمه کښې شهرت موندلے دے- دا قيصې اکثر د لقمان حکيم د قيصو نه ماخوذ دي- او د زياتو کردارونه هم پکښې ځناور او مارغان دي چې د نيکۍ، بدۍ، ظلم، رحم، حرص او بدنيتۍ وغيره علامتونه دي- په دې قيصو کښې د پورته ذکر شوو کردارونه په ذريعه د پښتني اقدارو درس ورکولو کوشش شوے دے-

د قيصې په دغه سفر کښې دا هم ووئيلے شول چې ځنې خاطرې او يادونو هم وروستو د بيان نه پس د قيصې شکل اختيار کړے دے- دا قسمه يادونه که چا ليکلي هم دي نو د "خاطره" د عنوان يا نوم سره ئې ياد کړي دي- دغه شان د اسطوري يا اساطير، حکايت، نقل وغيره تذکره هم شوې ده- چې د قيصې په سفر کښې ئې يادول پکار دي- د قيصې دغه اوږد سفر پۀ مختلفو پړاوونو او مختلفو شکلونو، چې وروستو ئې جديد صورتونه خپل کړي دي او د ډرامې، ناول او افسانې په شکل را ځرګند شوي دي، هر څو که ډرامه په مصر او يونان کښې هم وه خو پرمخ تللی شکل يې نوی دی-

---

د فيسبک يو ګروپ کښې پوښتنه شوې وه چې پښتانه په مختلفو وختونو کښې په کومو نومونو ياد شوي دي-- هلته مې لنډ شان وضاحت کړی وو چې دلته يې د لږې اضافې سره خپلو ملګرو سره هم شريکول غواړم-

پښتانه په مختلفو وختونو کښې په بيلابيلو نومونو ياد شوي دي-
څلور زره کاله مخکښې په رګويد کښې پکتهين-- د پکهت د اوسيدونکيو په وجه-
په اوستا کښې درې زره کاله پخوا بخدين -- د بخد د اوسيدونکيو په وجه-
ځنو نورو ايراني ليکونو کښې لږ وروستو دور کښې باختريان--- د باختر د اوسيدونکيو په نسبت-
ځنو نورو ايراني سرچينو کښې اساک يا ساکان-- د اسونو د څښتنانو په وجه-
په کاکيشين يعني روسي سرچينو کښې سيتهين -- د ساکانو د يوې ډلې په حيث-
په يوناني ليکونو کښې دوه نيم زره کاله پخوا پکتويک او پکتا--- د پکت د اوسيدونکيو په حيث-
په همدغو يوناني ليکونو کښې اپګان--- د غرنيو سيمو د کلکو اوسيدونکيو په حيث-
په مغولي ليکونو کښې افغان --- اه و فغان يعني شور او فرياد کوونکي خلق-
قيس عبالرشيد سره تړلي بې باوره روايت کښې بطان چې بيا ترې پتهان جوړ شوی دی-
هم هغه مغولي ليکونو کښې پټان--- د هند په پټنه کښې د ابادیدو په مناسبت-
ګويا خپل او زوړ نوم يې پکهتين پکتويک او پکتا دی چې پشتين پشتون او پښتون ترې جوړ شوی دی او افغان بيا په پښتنو کښې وروستو نوم رواج شوی ډی-
دلته بايد دا يادونه هم وکړم چې څنګه پټهان د پښتنو خپل نوم نه دی دغسې خان هم د پښتنو خپل نوم نه دی-- خان د ترکی ژبې اصطلاح ده چې قدرمند او ښاغلي سړي ته وايي مونث يې خانم ده چې قدرمنې ښځې ته وايي-- دغسې بيګ هم ښاغلي سړي ته او بيګم اغلې ښځې ته وايي-- د خان سره خاقان اصطلاح هم شته چې د قبيلې سردار او يا بيا د چين ترکي او ايراني روايت کښې واکمن او بادشاه د پاره به راوړلی شو-

---

ketabton.com - The Digital Library

ځان د چا پهٔ طلب وژني بد اختره
چې روان ئې لکه اور تر خاکستره

بداختر:- فارسي ده - اختر ستوري ته وائي ، د قسمت ستورے ، نصیب ، تقدیر ، دغسې د بداختر مطلب دے - بدنصیب کم بخت ، د خراب قسمت د ستوري څښتن -
خاکستر:- خاورې ایرې ، د اور د سوزیدو نه پس پاتې شوې ایرې -

شرح:-
اور تر هغې ژوندے وي چې تر څو ترې ایرې نهٔ وي جوړې شوې - او کله چې ایرې شي نو اور هم مړ شي -
بل خوا خله کښې اور اوړل محاوره هم ده یعنې د جذبې شدت سره خبرې کول-- تریخ حقیقت بیانول-- د هیچا پروا نه کول--
شیدا وائي چې تهٔ لکه د ژوندي اور داسې روان ئې چې ځان د ایره کیدلو مرحلې ته رسوې نو داسې خو به آخر هم خپل ځان وژنې - نو بس بښهٔ بدنصیبه (بداختره) ئې چې آخر دا د چا پهٔ طلب روان ئې چې ځان وژنې ، ځان د اور نه د ایرو مرحلې ته رسوې -

نور وضاحت:-
دې شعر کښې شیدا د نصیب ستوري اصطلاح کښې ستورے چې یاد کړے دے نو کنایتهً ئې د ستوري او اور نسبت هم راوړے دے - ستورے هم داسې رڼا کوي چې یوه لمبه ښکاري - او په سائینسي حواله هم ستورى اور وي- ستورے پهٔ ګردش او چکر کښې هم روان وي او آخر پهٔ تیاره کښې ورک هم شي - دغه تیارهٔ یو قسم له خاکستر یعنې ایرې دي ځکه چې ایرې هم تورې وي او تیاره هم توره وي چې د لمبې غوندې ځلنده او ژوندے ستورے پکښې ورک شي- یو بله سائینسي اشاره هم وګورئ چې ځلنده ستوري چې خپل عمر پوره کړي نو د مرګ په شکل اخر هم تک تور بلیک هول کښې ورک شي او بیا ستورے چې پهٔ ګردش او چکر کښې روان وي نو شیدا دا هم وائي چې د چا پهٔ طلب او چا د پاره لکه د اور روان ئې او د خاکستر (ایرو) یعنې تیري مقام ته رسې او پهٔ تیرهٔ کښې ورکیږي لکه چې اور پهٔ ایرو کښې ورک شي او مړ شي - د شیدا دغو پټو نسبتونو ته هم غور پکار دے چې خومره نازک خیال شاعر وو او په شعر کښې یې څومره باریکې نکتې پټې دي چې اوس به یې زمونږ نقادان او شعر پوهان راسپړي-

---

د غني د حسن تصور او خالق

پخوانۍ یوناني فلسفه کښې کائیناتي حسن د خالق د ازلي حسن اظهار ګڼلی شوی دی- د غني خان هم دغه تصور دی خو په خپل انداز -- خپل سرور او مستۍ سره-
غني د تمام کائنات دَ حسن سرچشمه د خالق وجود ګڼي او دَ حُسن ټول کمال دَ هم هغه حقیقي حسن له مخه مني- لکه د نورو سترو جمال پرستو پوهانو غني خان هم د خالق په واړه مخلوقاتو کښې د انساني حسن دَ کمال قائل دے او د انسان دغه کمالي حُسن دَ خالق د لازواله حُسن نه عبارت ګڼي او په شاعرانه اصطلاح کښې دَ خالق حسن سمندر او انساني حسن دَ څاڅکي سره مشابه کوي: ـــه

ketabton.com - The Digital Library

دا زما بې خودي واړه يو نظر ستا د قرار دے
دا زما درياب د حسن ستا يو څاڅکے دَ خمار دے
د خالق د حسن سمندر سره دَ خپل حسن د نسبت حواله ورکوي- او
وائي: ؎
حُسن دے بس حُسن چې هم خدائے او هم جانان دے
دې فاني مکان کښې بل مشال د لا مکان دے
يو د ګلاب مخ کښې چې ښکاره کوم جوابونه دي
نشته يو هم نشته دَ منطق په کتابونو کښې
يعني د دې جهان حُسن دَ خالق د حُسن د سمندر له مخه دے- دَ جانان حُسن هم دَ خداې له حُسنه دے- دَ خالق دَ حُسن د معرفت لپاره چې صرف دَ ګُل په مخ کښې کومې نخښې موجودې دي هغه هم ډېر وضاحت کولے شي- خو يواځې ګل نه بلکې نور کائنات هم د خالق د حسن ګواهي ورکوي او بيا په دغو کائناتو کښې انسان ته انفراديت او خصوصيت حاصل دے- دا ځکه چې انسان سره د مينې جذبه هم شته او حُسن هم- غني په دې حقله ډېر په صراحت سره وئيلي دي چې: ؎
ستورو ته آسمان کښې يوه ورځ ووې هلال
خداې آدم له مينه ورکړه، مونږ له تش جمال
زۀ به په خندا ورکړم دا خپل ښېښت د کمال
ماله کۀ يو څاڅکے مينه راکړي څوک په سوال
مينه حقيقت حُسن سايه د حقيقت ده
حُسن له زوال شته مينه نۀ لري زوال
يعني کوم حُسن سره چې دَ مينې جذبه نۀ وي شامله هغه زوال لري- په دې لحاظ صرف دَ خالق او انسان حُسن داسې دے چې هغه د مينې تاثر هم لري او بياله دغه تاثره حُسن هم زېږوي- ځکه هغه دَ خالق حُسن ته سمندر او د انسان حُسن ته قطره وائي او بيا په خپله دُعا کښې هم دَ خالق حُسن و کمال او د نور سمندر نه ځان د پاره هم يوه قطره غواړي او وائي: ؎
اے دَ حُسن او نور دريابه ماله يو ټکے د نُور را
سترګې ډکې د خندا را شوندې ډکې د سُرور را
زۀ دې خپل ږوکي زړګي له يوه نخښه د يار غواړم
اے د حُسن و نُور دريابه ماله يو ټکے د نُور را
دې تک تور د غم محل له يو بڅرے د رڼا را
سترګې ډکې د خندا را شوندې ډکې دَ سُرور را
دې مستئ او دې ارمان له يو تصوير د جانان راکړه
ستا په مينه نازېدل را ستا په ښکلي مخ غرور را
دې د خود سوې باغچې له يو وعده د بهار غواړم
زۀ دا نۀ و يم چې جنت را زۀ دا نۀ وايم چې طور را
د غني دَ حُسن دا نظريه ده چې هغه بنده دَ خالق دَ حُسن د سمندر يوه قطره ګڼي هغه دا هم مني چې د خالق د حُسن اثرات بنده په خپل زړۀ کښې هم ځايولے شي او داسې کولو سره بنده حُسن پرست نه بلکې په خپله حُسن جوړ شي، خودې د پاره دَ پاک او فراخ زړۀ ضرورت وي ځکه چې د خالق د حُسن تصور په زړۀ کښې ځايول ډېره لويه مرتبه ده چې غني ورته اشاره کړې ده- ؎

ketabton.com - The Digital Library

اے دَ ليونيانو نيکۀ لمونځ ښۀ کۀ مستي ښۀ ده
حُسن جوړيدل ښۀ دي- کۀ حُسن پرستي ښۀ ده
وي ښۀ ده مستي ښۀ ده خو زړۀ پاک لکه آئينه غواړي
دا درياب هضمول د سمندر هومره سينه غواړي
حُسن جوړېدل د بنده عشق د کمال دے
تور د غم درياب کښې سور خمار د وصال دے

انساني حسن ته دومره لوې شرف ځکه حاصل دے چې د مينې جذبه ورسره شامله ده- حسن د مينې نه نۀ شي بيلېدے او مينه د انسان په داخل، جبلت او فطرت کښې وي- په دې وجه د حسن دَ تاثر منبع هم د انسان روح او داخل وي- البته د حسن اثر له خارجي ښکلاګانو نه ضرور ماخوذ وي خو محرکه جذبه ئې بيخي داخلي وي- په دې وجه د حسن په نظرئيو کښې موضوعي نظريې ته ډېر اهميت حاصل دے او غني خان هم دې لړ کښې د موضوعيت او داخليت قائل دے- هغۀ کۀ د خپل فطرت مطابق د حُسن لټون کوي نو ځکه چې په فطرت کښې ئې مينه ګډه ده- هغه وائي: ے

حُسن حُسن لټوومه
زۀ په مينه مينه پايم
بې وفا کۀ د جانان يم
چرته رنګ ځان له لټومه
چې يو خُم د ميوتش شي
بلے ډکې مېخانې له
تش کړے څټلے نۀ شم
زۀ مئين په پياله نۀ يم
پتنګ نۀ څتي مومونه
تورانی نۀ وئ سندرې
بې وفا کۀ ديو يار يم
کۀ پۀ غروي کۀ په سمه
بې د مينې مرمه مرمه
بې وفا نۀ يم د مينې
چې پرې سترګې کړم رنګينې
تش تيکرے شي بې روحه
سينه يوسمه مجروحه
چې خوند نۀ وي د کبابو
زۀ مئين يم په شرابو
چې د شمع رڼا نۀ وي
چې مستي د سبا نۀ وي
وفادار د مينې يمه
حُسن حُسن لټومه
کۀ په غر وي کۀ په سمه

نو خبره هم هغه شوه چې غني د حسن څاڅکی او خالق بې پايانه سمندر-- د غني په نظر--

ketabton.com - The Digital Library

د اشرف مفتون د گوشه نشين مزاج باوجود زۀ هغه ته ډېر نزدې پاتې شوے يم ډېر بحثونه مې ورسره شوي دي او ډېر علمي او ادبي محفلونه مې ورسره شوي دي ـ هغه ما لوستلے هم دے او اورېدلے هم دے ځنګه چې د مفتون صاحب ليک د دليل او منطق په تول پوره دے، دغسې د هغوي خبرې هم تللې او سپيځلې وې ـ د مفتون صاحب د فکر و دانش د مطالعې او مشاهدې په نتيجه کښې ما د هغوي د فکر و فن په حواله مخکښې هم څو ليکونه کړي دي چې دغو کښې يو تفصيلي ليکنه " د اشرف مفتون رومانوي احساس " په نوم زما کتاب د ښکلا هنداره کښې په کال ۱۹۹۸ ء کښې چاپ شوې ده ـ
دا هغه ليکنه ده چې ما د اشرف مفتون صاحب په درناوي کښې راجوړ شوي تقريب کښې د پېښور پريس کلب کښئ اورولې وه ـ په ۲۹ اپريل ۱۹۹۸ ء کښې ما د اشرف مفتون سره يوه تفصيلي مرکه کړې وه چې هغه بيا زما کتاب" مخ په مخ " کښې په کال ۱۹۹۹ ء کښې چاپ شوه ـ په کال ۲۰۰۱ کښې چاپ شوي زما بل کتاب " آئينې " کښې مې د مفتون صاحب د فن نظريه د مفتون رومانويت، د حسن او جمال پرستار مفتون،د مفتون فکري بغاوت، د مفتون فلسفيانه فکر او د هغوي د منتخب نظمونو په تنقيدي مطالعه مشتمل بيل بيل تجزياتي ليکونه وکړل چې دا د مفتون صاحب د فکر و فن د جاج زما يوه بله هڅه وه او دغسې په کال ۲۰۰۸ ء کښې چې ما خپله د پی ايچ ډي مقاله ليکله نو د مفتون صاحب د شاعرئ په مقصدي او حقيقت پسنده زاويه مې يو ځل بيا د هغوي د فکر و دانش جائزه واخسته ـ دغسې مفتون صاحب هم زما په کتاب " رانه فکرونه نفسياتي تنقيد " خپله تنقيدي تبصره راپېرزو کړې وه چې زۀ يې د خپل ځان لپاره د يو اعزاز او سند نه کمه نه ګڼم ـ
دغه پس منظر مې ځکه بيان کړو چې نن څوارلسم مارچ د هغه د يو ويشتم تلين ورځ ده او زه د هغوئ په اړه وييل غواړم چې مفتون صيب يواځې شاعر نه وو بلکې لوی ډرامه ليکونکی هم وو چې د ريډيائي ډرامو ټولګه يې د --حيدر-- په نوم په نولس سوه اته پنځوسم کښې چاپ ده خو ډيرو کمو خلقو لوستې ده-- دليل خبرې کوي يې د فلسفيانه نثر کتاب څو کاله مخکښې زما مقدمې سره د هغه د لور نګينه مفتون په زيار چاپ دی چې دا به هم ډير کم لوستی شوی وي--په شاعرئ کښې هم ورته خپل همعصر سيد رسول رسا صاحب د پښتو رومانوي شاعرئ بابا ادم وييلی دی او رښتيا هم شلمې پيړئ پښتو ادب ته د غني خان او اشرف مفتون په شکل دوه داسې مفکر او مبتکر شاعران ورکړل چې بيخي ځانګړي دي خو غني زيات ولوستی شو او مفتون کم-- مفتون هر څو که لوستی شوی کم دی خو په خپل شعري اسلوب فلسفي تفکر رومانويت او باغيانه تصور کښې له هيچا کم نه دی بلکې تر هر چا زيات دی- بايد چې مفتون په درسته معنا درک کړو-

د غزل دغه څو شعرونه مې د ګران جاويد احساس په هڅونه ليکلي وو-- مينه والو ملګرو سره يې شريکوم-

د خپل هدف په لور په ګرانه به په لاره اوځي
:په دې هجوم کښې چې کوم ستوری له مداره اوځي

که د يوسف د اخستو قيمت لري او که نه

ketabton.com - The Digital Library

چې ولوله نه لري بيا خو به له شماره اوځي

زما د درد قيصه هر څو که ژبه نه لري خو
غوږ ورته اونيسه چې سانده له ستاره اوځي

سر به هغه لري سردار به هم هغه سړی وي
سر په تلي کښې ګرځوي چې څوک تر داره اوځي

چې د قامي وحدت نه ځان رابيلوي نو مري به
لکه بڅری چې د اور له سور انګاره اوځي

هره لمحه د ژوندانهٔ مې شه له قامه لوګی
ايله به سا رانه ملګرو په قلاره اوځي

چې خليلي جذبه لري او دين يی هم وي حنيف
ځکه سرخ رويه خو د وخت له هره ناره اوځي

داستان ناول او افسانه کښې فرق څه دی

نن راته ګران ډاکټر حنيف حيران څوارلس کاله پخوانی يو ويډيو راوليږله چې کابل کښې راسره يو ژورنالست د ناول په اړه خبرې کړې وې-د دغه ويډيو خوندي کولو په غرض مې زړه وغوښتل چې څو خبرې ورسره نورې هم وليکم-
افغانستان کښې ناول ته رومان وائي ځکه چې اوږده قيصه وي- کوزه پښتونخوا ورته هم هغه د انګريزۍ --ناول-- اصطلاح کاروي چې اصل کښې د اټالوي ژبې -- ناولا-- نه جوړ دی- د ناولا مطلب دی نوی څيز- يعني نوې قيصه- نوې قيصه په دې معنا چې د ناول نه مخکښې په نړيوال ادب کښې هم کومې قيصې ليکلی کيدې هغه به ما فوق الفطرت وې- د فطري ژوند نه لرې- د پيريانو ديوانو او ښاپيرو قيصې- دغې ته به داستان Tale وييلی کيدو- په اردو کښې هم داستان دغه قسمه قيصو ته وائي- نوې قيصه په دې وجه نوې يا ناول وبللی شوه چې هغه عام فطري ژوند ته نزدې وه- دغه د ژوندو کردارونو ترجمانه قيصه د اټلي ليکوال بکاشيو په وړومبي ځل ناول بللې وه- يعني په قيصه ايز ادب کښې نوی څيز- د فطري ژوند ترجمان څيز- دغه اوږده قيصه چې رالنډه شوه نو په افغانستان کښې د -- لنډه قيصه-- په نوم ياده شوه چې په انګريزۍ کښې --شارټ ستوري-- وه--او که نوره به هم لنډه وه نو بيا به شارټ --شارټ ستوري-- وه چې دغه بيخي لنډه قيصه په اردو کښې افسانچه وبللی شوه- او که ناول به مختصر وو نو ناولټ به بللی شو- ګويا ناولټ د ناول او افسانې تر مينځه اوږدوالی لرلو- يا به داسې ووايو چې ناول د ژوند د واقعاتو تفصيل وړاندې کوي او افسانه اجمال يا د ژوند يوه وړه واقعه--خو د ناول او افسانې هنري ځانګړتياوې بيا هم خپلې خپلې وي-دغسې د داستان نه ناول زيږيدلی دی او ناول نه افسانه- البته پښتو کښې داستانونه روماني دي او منظوم دي او تر څه حده د فطري ژوند ترجمان هم دي-خو په

ketabton.com - The Digital Library

نورو ژبو کښې داستان هم هغه د پیریانو دیوانو نثري قیصې دي او ناول د فطري ژوند ترجمان څیز او نثري قیصه۔
دغه دوه منتېه ویډیو هم راسره واورئ۔

پیسه ټکه

زمونږ په ژبه روزمره او محاوره کښې د مال دولت د پاره --پیسه ټکه -- اصطلاح ډیره کارولی شوې ده وروستو بیا د روپۍ استمال هم شروع شوی دی۔ د انساني تهذیب په وړومبیو دورونو کښې خو به د جنس بدله کښې جنس یعني د څیزونو بدله کښې د څیزونو ورکړه راکړه وه ځکه چې پیسه نه وه خو بیا د پیسې علامت د سرو سپینو اوسپنې وغیره په سیکه شروع شو۔ چې پلټنه وکړو نو په شپږ سوه قبل مسیح کښې د وړومبۍ سیکې استعمال سره به مخ شو چې هغه دور کښې د --پنه-- په نوم یاده شوې ده۔ دغه روایت په درې سوه قبل مسیح کښې د موریه واکمنۍ پورې عام شوی وو۔ په وړومبۍ عیسوي پیړۍ کښې بیا د --رتی--په نوم یوه سیکه پخواني سري لنکا کښې جاري شوه چې زمونږ تر دوره خلقو یې نامه اوریده او په خپلو خبرو کښې به یې د کم نه کم قیمت د پاره یادوله۔ پیسه-- اصطلاح په شپاړسمه عیسوي صدۍ کښې رواج شوې ده چې تر اوسه عام ده۔ دغسې د روپۍ اصطلاح په څوارلسمه عیسوي صدۍ کښې په هند کښې رواج شوې ده چې تر ننه عام ده--په سنسکرت ژبه کښې دا --روپیه-- وه چې معنا یې وه د چاندۍ یا سپینو زرو سیکه۔ په برصغیر چې انګریز واکمن شو نو د پیسه او روپۍ دواړه اصطلاحات یې جاري وساتل-او ورسره د کم نه کم قیمت د پاره څنې نور اصطلاحات هم مشهور شول۔ لکه سورۍ
پیسه--پائي--کوړي-- دمړی--ټیرهي--کاسیره ټکه او انه وغیره۔ په انګریز دور کښې یوه روپۍ د څلور شپیته پیسو او شپاړس انو برابره وه-ګویا یوه --انه-- کښې به څلور پیسې وې-یو درې پیسیز سره به یوه ټیرهي ملګرې شوه نو یوه انه به ترې جوړه شوه--دغسې یو شپږ پیسیز سره به دوه ټیرهي ملګرې شوې نو دوه انیز به ترې جوړ شو--دوه انیز به چې ډبل شو نو څلور انیز او څلور انیز به چې ډبل شو نو اته انیز او اته انیز به چې ډبل شو نو روپۍ به ترې جوړه شوه او دغه هر څه د پاره به خپله خپله سیکه وه-یوه پیسه به په یوه ټکه هم یادیده چې ورسره د کم قیمته څیز د پاره به د ټکه وال اصطلاح هم مروج وه۔ وروستو بیا بنګله دیش خپله کرنسي په ټکه بنیاد کړه چې د پاکستان د دوه روپو برابره وه-افغانستان خپلې کرنسي ته افغانۍ وویله او هندي یا پاکستاني کرنسي ته یې کلداره وویله چې دغه کلداره بیا خپل تاریخي شالید لري-په نولس سوه اووه پنځوسم کښې چې هند خپله روپۍ د څلور شپیته په ځاې د سلو پیسو برابره وګرځوله نو پاکستان هم دغه روایت خپل کړو او اوس یوه روپۍ د سلو پیسو برابره ده-خو د خوند خبره دا ده چې زمونږ ماشومان بلکې ځوانان هم نن پیسه-- ټکه-- پائي-- دمړی--رتی-- کوړي--کاسیره--یو هم نه پیژني--که ورته متل ووایې چې---اوبښ په کاسیره شو خو کاسیره هم نشته--نو اوسنی نسل د دې متل په معنا نه پوهیږي-- او دغسې نور ژبني اصطلاحات او کلتوري پس منظر هم دی چې تعلق یې کرنسي یا پیسې ټکې سره دی زمونږ اوسنی نسل یې له تفهیم او معنویت نه محروم دی-- لږ ډیر پام دې لور ته هم پکار دی-- دا هم زمونږ ماضي ده-- زمونږ د پلرونو نیکونو نخښې پکښې خوندي دي--

---

ketabton.com - The Digital Library

دا سړی مو څومره لوستلی او پیژندلی دی

سلیمه سم دې کړه غزل شرعي ته
لږ پکښې ذکر د خپل قام کوه

سیف الرحمان سلیم صاحب به زمونږ د نوي نسل ډیر زلمي ادیبان سم نه پیژني ځکه چې دغه نوی نسل نن سبا څه بل قسمه شاعران پیژني-- خو ما خپلو ځنو نورو لیکونو کښې هم سلیم صاحب د اردو د فیض احمد فیض او ساحر لدهیانوي سیال ګڼلی دی او دلته هم د خپل دغه موقف تکرار کوم--
سلیم صاحب د پښتو د ترقی پسندې ډلې شاعر دی خو یو عجیبه زړه راښکونکی رومان یې هم د غزل برخه ده- شاعري ئې د انساني درد، رشتو او تقدس ترجمانه ده د مظلوم مرسته او سرمایه دار خلاف اواز پورته کول د هغوئ د شاعرئ بنیادي موضوع ده. دغه قسمه شاعري که به نظم کښې اجمل خټک عروج ته رسولې ده نو په غزل کښې دغه خصوصیت د سلیم صاحب په برخه دی زما په خیال که مونږ د اجمل خټک او سلیم صاحب شاعری بوځائ کړو نو د اسلوب د انفرادیت سره سره به د اردو د فیض احمد فیض کمی پښتو کښې هم پوره شي- سلیم صاحب ډېرې لږې خبرې کولې او ډیره کمه شاعري ئې کړې ده خو په معیار ډیره عالي ده. د ترقی پسند فکر نمائندګي یې ډیره به فني انداز کړې ده - شعري مجموعه ئې د «سندریزه شفقونه په نامه افغانستان کښې چاپ شوې ده چې افراسیاب خټک پرې بوه علمی تبصره هم لیکلې ده. وروستو یې مجموعه -- د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم -- پښتونخوا کښې هم څو واره چاپ شوه- سلیم صاحب سره څه لږه ډیره ناچاپ شاعري هم وه خو چاپ کولو ته ئې ډیره سنجیده اراده نه لرله-- ګوشه نشین سړی وو خو په دې خبره یې یقین وو چې که یو شعر ئې هم ژوندی پاتې شي نو کافي ده- د اولسي ادبي جرګې د ادبي میدان لوبغاړی وو- ډیره موده یې د دغه جرګې د تنقیدي غونډو رودادونه لیکلي دي-- د کاکاجي صنوبر--حمزه بابا-- او دوست محمد کامل همځنګ پاتې شوی وو- شهباز اخبار د پاره یې کالمونه لیکلي دي-- ریډیو د پاره یې ډیره موده سکرپټونه لیکلي دي- د یوې درې میاشتیزې مجلې ادارت یې هم کړی دی-- د شلمې صدئ په ډیرو اهمو شاعرانو کښې ئې شمار پکار دی. ځنې شعرونو یې د متل غونډې قبولیت تر لاسه کړی دی لکه-

کله نا کله ست د جام کوه
په تا مېین یم په ما پام کوهی

څومره جونګړو ته دې اور ورته کړو
چې خپل محل ته دې رڼا راوسته

د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه زه به چا چا ته سجده کړم
خو د دغو مقبول شوو شعرونو باوجود زمونږ نوی نسل سلیم صاحب سم نه پیژني- ډیرو ته دا پته هم نشته چې نن نهم مارچ یې د وفات ورځ ده-- روح یې شاد اوسه-

ketabton.com - The Digital Library

د فیسبک یو ګروپ کښې پوښتنه شوې وه چې پښتانه ارین نه مخکښې څه وو - هلته مې یو لنډ شان کمنټ وکړو چې دلته یې د لړې زیاتونې سره خپلو ملګرو سره هم شریکول غواړم--

انساني ډلو کښې یوې ډلې د پاره د ارین اصطلاح تقریبن څلور زره کاله پخوا راوړلی شوې ده چې په ویدي ادب او ځنو ایراني نوشتو کښې یې ذکر دی -- دغه خلق د کاکیشیا یا کوه قاف او هندوکش په غرنیو سیمو کښې اباد وو چې اوسنی افغانستان یا پخوانی خراسان او یا د هغې نه هم پخوانی باختر او یا د هغې نه هم پخوانی پکهت پکښې هم شامل وو -- ارین اصطلاح نه مخکښې به چرته باختریان او چرته اساک یا ساکان یعني د اسونو خاوندان نومیدل-- بلخوا په هواره سیمه د دریائے سند په غاړو اباد خلق چې په کومو نومونو یادیدل هغو کښې دراوړ -- مندا--نګریټو او استرک څرګند وو- کله چې دغه د غرنیو سیمو قبیلې یا ډلې او خلق د غر نه لاندې راغلل او د دریائے سند په غاړو اباد شول نو دلته د مخکښې نه ابادو خلقو ته یې ماتې ورکړه او د ارین په نوم یاد شول-- ارین یا اریه د سنسکرت ژبې لفظ دی چې پښتو کښې یې هم ریښه شته-- ریښه یا جرړه یې -- ار -- ده چې اصلي بنیادي او عالي ډلو یا خلقو ته وایي-- دغه-- ار -- نه ارین جوړ شوی دی چې بیا د بنیادي او عالي قبیلو د پاره مستعمل شوی دی-- دغو بنیادي قبیلو کښې یوه د پکهتین پکتا او پکتویک په نوم هم یاده شوې ده چې ویدي ایراني او یوناني لیکونو کښې یې ذکر شوی دی-- وروستو ترې پکهتین پشتین پشتون او پښتون جوړ شوی دی--
دا هم باید ووایم چې د حضور اکرم ص له خوا قیس عبدالرشید ته د بطان لقب ورکول او بیا ترې پټهان جوړیدل کوم قوي سند نه لري-
حنیف خلیل

د علامه اقبال د یو علامتي نظم پښتو ترجمه د مینه والو په خدمت کښې

اردو نظم : علامه محمد اقبال
پښتو ترجمه :   حنیف خلیل

ستوری

د سپوږمۍ وئیره ده که وئیره د سحر تا ته
که د ښایست د انجام راغللو خبر تا ته

د لوټ کیدلو وئیره تا ته د رڼا پیښه ده
لکه بځري ته چې وئیره د فنا پیښه ده

تا ته اسمان' زمکې نه لرې ښکلی کور درکړو
لکه سپوږمۍ یې زرزري لباس پرې نور درکړو

ketabton.com - The Digital Library

عجیبه نه ده چې بیا هم سا دې له تنه اوځي
ټوله شپه ریږدې او خوله دې له بدنه اوځي

یه ځلیدونکیه مسافره دلته حال دی عجب
د یو عروج چې وینې بل لره زوال دی عجب

ستوري لکونه ورک کړي دا د نمر هستي ده کنه
خوب د فنا غیږه کښې هم یوه مستي ده کنه

غوټی له ژونده که رخصت اخلي نو ګل غوړیږي
د نشت هنداره کښې تصویر به درته بل ځلیږي

سکون خو چرته د قدرت په کارخانه کښې نشته
بې له بدلونه خو ثبات په زمانه کښې نشته

اردو کلام---- ستاره

قمر کا خوف کہ ہے خطرۂ سحر تجھ کو
مآل حسن کی کیا مل گئی خبر تجھ کو؟

متاع نور کے لٹ جانے کا ہے ڈر تجھ کو
ہے کیا ہراس فنا صورت شرر تجھ کو؟

زمیں سے دور دیا آسماں نے گھر تجھ کو
مثال ماہ اڑھائی قبائے زر تجھ کو

غضب ہے پھر تری ننھی سی جان ڈرتی ہے!
تمام رات تری کانپتے گزرتی ہے

چمکنے والے مسافر! عجب یہ بستی ہے
جو اوج ایک کا ہے ، دوسرے کی پستی ہے

اجل ہے لاکھوں ستاروں کی اک ولادت مہر
فنا کی نیند مے زندگی کی مستی ہے

وداع غنچہ میں ہے راز آفرینش گل
عدم ، عدم ہے کہ آئینہ دار ہستی ہے

ketabton.com - The Digital Library

سکوں محال ہے قدرت کے کارخانے میں
ثبات ایک تغیر کو ہے زمانے میں

پښتانه باید خپل سوچ بدل کړي

د هر وخت او دور خپلې خپلې غوښتنې وي-- يو وخت وو چې واکمني او ترقي به هم د بدني جنګ ګټلو او زور لرلو په نتيجه کښې کېدله خو بيا د دور غوښتنې بدلې شوې-خبره ذهني مقابلې او د ساينس او ټيکنالوجي ميدان ته راغله تر دې چې ګټې او اقتصاد ته راغله- خو زمونږ پښتانه اوس هم په خپله هغه جنګي ماضي فخر کوي او د خپلو نيکونو جنګي کارنامې په وياړ بيانوي- د پښتنو دغه سوچ او نفسياتو نه پردو مکارو قوتونو ډېره ګټه تر لاسه کړې ده- پښتون ته وايي ته توريالی او جنګيالی يې ستا نيکونو هم تورې وهلي دي نو اوس د جنګ ميدان کښې به ته يې--ګټه به ته کوې-- ورځه پرې-- دغسې پښتنو پردي جنګونه هم په خپل سر قبول کړي دي- په هر لور پښتون مري او بهرني قوتونه يې تماشې کوي-
نن که پښتون خپل سوچ بدل کړي-- هغه په خپله پښتونولی کښې په ننواتې فخر وکړي نو د امن پيغام--که په تيږه وياړ وکړي نو امن-- که په بدرګه فخر وکړي نو امن او مينه-- که په پنا ورکولو وياړ وکړي نو امن او مينه--که په خپلو جرګو مرکو حجرو او ميلمه دوستۍ فخر وکړي نو مينه او ورورولي--که په خپل کلاسيک فخر وکړي نو مينه او اخلاق-- که په خپل رحمان بابا وياړ وکړي نو د مينې پيغام او د انسانيت شاعر-- هر کله چې پښتانه د فخر او وياړ دومره زياته سرمايه لري نو بيا نن هم په جنګ فخر کول او پردي جنګونه په خپل ميدان ګرم ساتل-- هر څو که راتپلی شوي جنګونه دي او پکښې زمونږ د جغرافيې اثرات او مجبورۍ هم دي-- خو ګټه به څه ولري-- د نورو په لاسونو کښې به لکه د تاش د بادشاه تر څو لوبيږو-- مونږ خو اوس دې ځای ته رارسيدلي يو چې غر نښتر چنار او مارغان مو هم محفوظ نه دي -- کاروان هسې خو نه دي وييلي-

مارغان دې راشي زمونږ ليو کښې دې ځالې وکړي
غر مو نښتر نه لري کلی مو چنار نه لري

هنر-- فن يا ارټ-- يعنې څه

شاعري مصوري اداکاري موسيقي او ځنې نور- دغه ټول ښکلي هنرونه يا فنون لطيفه ګڼلی شي خو ولې او څنګه-
فنونه په دوه قسمه دي. يو ته لطيف فنونه وئيلے شي او دوېم ته صناعي يا مصنوعي. په مصنوعي فنونو کښې د کار کسب د هنر عنصر شامل وي او زيات ماديت سره تعلق لري. لطيف فنونه د روحانيت او يا بيا داخليت سره تعلق لري چې د انسان په خيال، فکر، جذبه او احساس ولاړ وي په دې طريقه انسان چې په کومو ذريعو د خپل خيال، فکر، جذبې او احساس اظهار کوي هغې ته لطيف فنونه يا فنونِ لطيفه وئيلے شي. يا په نورو ټکيو کښې مونږ دا هم وئيلے شو چې د کومو څيزونو بنياد چې په تعقل ولاړ دے، هغه د علم او سائنس سره تعلق لري او د کومو څيزونو

ketabton.com - The Digital Library

بنیاد چې په تصور او تخیل ولاړ دے. هغه د فن سره تعلق لري او د فن د تعریف په لړ کښې نقادان په دې خبره متفق دي چې د خپلو داخلي جذباتو او احساساتو د څرګندونې نوم فن یا آرټ دے-
هر کله چې د اردو فن او د پښتو هنر د پاره په انګرېزۍ کښې د آرټ تورے مستعمل دے نو راځئ چې د دغه آرټ Art وضاحت هم وکړو. د دغه آرټ د وضاحت د پاره ضروري ده چې د آرټ سره تړلي د انګرېزۍ ځینې نور اصطلاحات هم واضح کړو او دغسې د آرټ مفهوم ته ځان ورسوو.

۱. Artifice : دا یوه اصطلاح ده چې په لغتونو کښې ئې مفهوم داسې څرګند دے. په تېزۍ سره، په هوښیارۍ سره او په عقل مندۍ سره منصوبه جوړول. لاره ویستل.

۲.Artificer : دا اسم دے، نوم دے یا د انګرېزۍ Noun دے چې مطلب ئې دے منصوبه جوړونکے، هوښیار، عقل مند، ماهر، کاریګر او جوړوونکے.

۳. Artificial : د انګرېزۍ د دغه توري لغوي معنیٰ ده جوړ شوے، مصنوعي، د انسان کمال سره جوړ شوے. داسې جوړ شوے چې په قدرتي توګه په خپله نۀ وي جوړ بلکې د انساني پوهې، عقل صلاحیت او منصوبې سره جوړ وي.

٤. Artisan: د دې توري مطلب دے هنر مند، ماهر، په لاسونو د څیزونو جوړوونکے، دستکار.

٥. Artist : د آرټسټ مطلب دے د اوچتې درجې هنر مند، فنکار، په کومه خاص څانګه یا مېدان کښې ماهر.

٦. Articulater : د انګرېزۍ د دغه توري مطلب دے په هنر سره خبرې کوونکے، ښکلے ویاند، صفا صفا وېنا کوونکے، واضح، فصیح او بلیغ، خبره رسوونکے، په څرګند ډول د خلقو پوهوونکے.

۷. Artistry: د دغه توري مطلب دے هنري صلاحیت، پوهه، فنکارانه خوبۍ لرل یا د فن او هنر فطري ملکه لرل.

دغه څومره توري او اصطلاحات چې د خپلو خپلو معنو سره راوړلے شول، په دغو ټولو کښې بنیادي ریښه د آرټ Art ده او بیا په هم دغه تناظر کښې آرټ Art په خپله یوه ځانګړې او مکمله اصطلاح هم ده چې د دغو ټولو تورو یا اصطلاحاتو نه بیل خپل ځانګړے تعریف هم لري خو په بنیاد او ریښه کښې به ئې دغه ټولې معنې هم شاملې وي. په دې بنیاد چې مونږ د آرټ لنډ تعریف کوو نو وئیلے شو چې:

"د کوم خاص مقصد او ښکلي هدف پوره کولو یا تر لاسه کولو د پاره موجوده څیزونه یا مواد په استعمال کښې راوړل او د یو نوي څیز تخلیق کول چې ښکلا او زړۀ راښکون هم ولري او د هنرمند یا فنکار د قدرتي صلاحیت، پوهې، شعور، داخلي کمال، مهارت او خدائي ورکړې قابلیت نخښې په کښې ښکاره شي او ورسره د حسن او جمال تصور رامخې ته شي-

د فن هنر یا آرټ دغه لغوي تعریف نه اوس مونږ په آسانه دې نتیجې ته رارسېدے شو چې هنرونه Arts په دوه قسمه دي چې یو ته ساده هنرونه Simple Arts وئیلے شي چې په عمومي ډول د مادي څیزونو سره تعلق لري نو ځکه ورته مادي هنرونه Meterial Arts هم وئیلے شو او دوېمه برخه ئې د ښکلو هنرونو، زېبا هنرونو، فنونِ لطیفه یا (Fine Arts) ده چې په عمومي توګه مادي نۀ دي بلکې د یو خیال، فکر، تخلیقي سوچ او داخلي صلاحیت پېداوار ګڼلے شي.البته د معنویت د اظهار نه پس یې ځنې شکلونه مادي هم کیدی شي لکه خطاطي یا مصوري او سنګتراشي-

ketabton.com - The Digital Library

صحافت او جرنلزم--- معنوي تفهیم

لفظونه او ټکي په خپل تهذیبي او ارتقایي پس منظر کښې خپلې معنی بدلوي- په انګرېزی کښې چې د صحافت د پاره کوم ټکے استعمالیږي نو هغه دے Journalism دې ټکي کښې چې کومه اصل جرړه ده نو هغه ده Jour او دا Jour د زړې فرانسیسی ژبې ټکے دے چې په فرنچ کښې Jour وائي "ورځې" ته. او د دغه Jour نه جوړ شوے دے Journal. خو د فرانسیسی دا Jour په خپله د لاطیني يو زوړ ټکي نه راغلے دے چې هلته دے Diarness - په لاطیني ژبه کښې هم دا ټکے د ورځې د پاره استعمالیږي. د دغه Diarness نه جوړ شوے دے Diary. او د ډائري مطلب دا دے د ورځې حالات لیکل چې مونږ ورته په اردو یا فارسی کښې وايو روز نامچه. نو د لاطیني نه ټکے لاړو فرانسیسی ته، فرانسیسی کښې شو Jour او چې nal ورسره شو نو د دې مطلب دا شو چې د معلوماتو خوندي کولو او رسؤلو لاره. دغه شو Journal او د دې نه جوړ دے Journalism. خو دا په نظر کښې ساتل پکار دي چې په ابتدائي معنو کښې د Journal مطلب دے د ورځې حالات رسؤل، یعني هغه حالات چې روزانه پېښېږي او روزانه اولس ته رسېږي. ورستو بیا Journal د ورځې نه راوتے دے او د هفتې او میاشتې حالاتو ته راغلے دے، د میاشتې نه هم هغه بیا درې میاشتیز، شپږ میاشتیز او کلني حالا تو ته راغلے دے. کله چې مونږ د عربی ټکي صحافت ته راځو نو صحافت په اردو، فارسی او نورو مشرقي ژبو کښې هم مروج دے. خو د دې جرړه هغه عربي ټکے دے چې مونږ ورته وایو "صحیفه" د صحیفه مطلب دا دے چې يو ربنتونے پیغام او لیکلے څیز چې په هغې کښې حالات، معلومات او خبرونه وي. خو په صحیفه کښې دا شرط نشته چې د ورځې حالات. ځکه چې صحیفه ربنتوني پیغام او بیا لیکلي څیز ته وائي چې هغه خبر رساني کوي یا معلومات رسوي. نو هغه د ورځې هم کېدے شي د میاشتې او کال هم کېدے شي او د ټول عمر هم کېدے شي. مونږ چې د پېغمرانو تعلیماتو ته صحیفه وایو نو دغه صحیفه د صحافت جرړه او بنیاد دے چې په عربی کښې صحیفه ده- خو عربی ته هم دغه صحیفه ټکے د نورو سامي ژبو نه راغلے دے-

دغه شان په دې نن زمانه کښې چې میډیا دومره تېزه شوې ده یا د خبر رسؤلو لارې دومره تېزې شوې دي. نو پخواني صحافت کښې خو د ټولو نه کم یونټ وو ورځ یعني د پوره ورځې معلومات رسؤل. خو زمونږ په نننی زمانه کښې یونټ د ورځې نه هم د کمی طرف ته راغلو. مخکښې خو به مونږ وئیل چې د کم نه کم د ورځې معلومات رسؤل یا زیات نه زیات د ډېرو ورځو یا د هفتې یا د میاشتو معلوماتو رسؤلو ته صحافت وائي. خو اوس خبره ریورس یعني مائنس کښې روانه ده اوس د کم نه کم ټائم او دورانئي خبر او معلومات هم اولس ته رسي. اوس د الیکټرانک میډیا په وجه د ټولي ورځې خبرونو ته جرنلزم نهٔ وایو بلکې مونږ ته ګهنټه په ګهنټه نوې خبرې راځي او هغه اولس ته رسي، ګهنټو نه خبره مینټونو ته راغله مینټ په مینټ خبرونه راځي او هغه اولس ته رسي، بلکې سکنډونو کښې رسي او ټولې دنیا رسي. مطلب دا شو چې د پخوانی فرانسیسی ژبې ټکے Jour بیا Journal او بیا Journalism مطلب دا وو چې دومره تېزي چې د هرې ورځې معلومات ورسي، خو اوس د Journalism مطلب دا دے چې دومره تېزي چې د سیکنډونو خبر ورسي. په سیکنډونو کښې ځکه چې اوس د ابلاغ او میډیا لارې زیاتې شوې، انداز بدل شو، هر څهٔ الیکټرانک میډیا په خپل ګرفت کښې واخېستل نو دا هم جرنلزم دے. اوس دې پس منظر کښې که مونږ ګورو چې د جرنلزم بنیادي مقصد خو دے پېغام رسول یا د پېغام رساني لارې

ketabton.com - The Digital Library

پيدا کول، هغه ذريعي پيدا کول چي معلومات پرې اولس ته ورسي نو دغه جرنلزم دے.-- او يا صحافت دی- خو په دې هم پوهه شو چي تکي او کليمي خپلې معنې په خپل تهذيبي پس منظر او ارتقايي صورت حال کښې بدلوي-

---

زما د دغه غزل غوښتنه رانه څو مينه والو کړې وه- د هغوئ د مينې په احترام کښې يې ملګرو سره شريکوم-

کۀ تور لباس کعبه غوندې سينګار کـــړې لاليه
ګــمــراه د زمــانــې به هــم په لار کـــړې لاليه

خبرې دې سندرې دي کلونه پرې سـرشــار يم
دا ځکه څو لـمحو له مې ايسار کـــړې لاليه

پوهېږم اپوته ليکلي ســـم وي آئـيـنــه کښې
په زړه کښې دې اقرار وي چي انکار کړې لاليه

بارود توره توپک دې درنه درې واړه لـوګـے شي
راپورته چي په غيږه کښې ستار کـــــړې لاليه

شيخ نه يم چي د تورو زلفو ورد کـــوم په پټه
دا سپيني سپينې ځکه مې په جار کـــړې لاليه

پيرزو کۀ د سرو شونډو اننګو په خليل وکړې
باغ باغ به پرې لمبې او سور انګار کـــړې لاليه

حنيف خليل

تحريک او نظريه د ادب په تناظر کښې

تحريکونه د دوو بنيادي لارو نه سر ښکاره کوي يو د انداز اسلوب يا سبک نه او دويم د نظريې نه-- يعني ځينې سبکونه په ارتقايي شکل تحريکونه جوړيږي او ځينې (Theorie) يا نظرئې تحريکونه جوړيږي،دا نظريات هم هغسې کېدے شي، چي سياسي نظريات وي نو سياسي تحريک به ترې جوړيږي، که ادبي نظريه وي، ادبي تحريک، که مذهبي نظريه وي مذهبي تحريک ترې جوړ شي، د دې مطلب دا دے، چي د تحريک يو بنياد خو هغه وو چي مونږ د سبک نه شروع کړو او تحريک ته راورسېدو خو يو بنياد ئې نظريه دے، په دې ټولنيزو علومو کښې يو څيز هم بغېر نظرئې نۀ شي کېدلے، څنګه چي سياسي، نفسياتي، مذهبي، نظريات دي، دغه شان ادبي نظرئې هم شته، نظريه پېش کوونکے يو فرد وي، هغه څۀ تصور وړاندې کړي، هغه تصور که انفرادي نه

ketabton.com - The Digital Library

اجتماعي شو هغې ډېرو خلقو ته اپيل وکړو، په هغه نظريه باندې عملي کار وشو نو نظريه په خپله د تحريک شکل واخلي، دغه شان ادب کښې هم شوي دي، چې د ادب په مېدان کښې مختلفي نظرئې په مختلفو دورونو کښې پېش شوي دي او بيا هغه نظرياتو د تحريکونو شکل اختستے دے، د مثال په توګه، مارکسيزم، چې د مارکس د تصوراتو نوم دے، په ابتداء کښې دا نظريات دي، چې د هغۀ څومره د نظرياتو په حق کښې پيروکار وو، هغوي خپل ليکونه وکړل نو نظريه د تحريک په لُور روانه شوه، اوس چې مونږ مارکسيزم وايو، سره د دې چې بنياد ئې نظريه ده چې اوس ئې د تحريک شکل اختستلے دے، کله چې مونږ ريېلزم يا رومانتيسزم وايو نو دا د نظرېو نه تحريکونه جوړ شوي دي، کله چې مونږ کميونزم وايو نو دا يو نظر وو، يو تصور او نظريه وه، چې دغه نظريه زياتو خلقو خپله کړه نو کميونيزم په خپله د تحريک په لُور مزل وکړو، د دې نظريو په بنياد تحريکونه وچلېدل- يعني د هر عملي قدم د پاره يو نظرياتي اساس وي، تصورات وي، دغه تصورات په مختلفو ټولنيزو علومو کښې موجود وي نو دغه رنګ په ادب کښې هم نظريات موجود دي، دغه ټول نظريات دي چې د تحريک په لُور ئې قدم اخستلے دے،

دلته د دې خبرې وضاحت ضروري وو، چې (Theory) په تحريک څنګه بدلېږي، چې کله يو (Theorist) يا يو نظريه پېش کوونکے يو تصور پېش کړي، په خپل دور کښې هغه تحريک نۀ وي خو د هغې (Theory) يا نظرئې او تصور منونکي پېداشي، شرح کوونکي يې پېدا شي او هغه خلق بيا په خپلو ليکونو کښې يا په خپل سياست او ادب يا په خپلو مذهبي ليکونو کښې يا په نورو ټولنيزو علومو کښې په هغه نظرياتو باندې عملي قدمونه اخلي، کله چې دغه اجتماعي رنګ واخلي نو نظريه په خپله تحريک شي، ګويا تحريک ته رارسېدل په دوو لارو کېږي، يو د نظرئې د لارې او بله د انداز او اسلوب يا سبک د لارې، که اوس په ادب کښې تحريکونه لټوو نو مونږ به دغه دواړو لارو ته ګورو، ادبي تحريکونه نظرياتو نه جوړ شوي دي او يا ځينې تحريکونه د سبک او اسلوب نه جوړ شوي دي او د تحريکونو شکل ئې اخستلے دے، چې کله مونږ د تحريک خبره کوو، په دې کښې بنيادي څيز (Movement) وي، (Move) حرکت وي نو دا حرکت دا (Movement) يواځې د ادب د پاره نۀ وي، دا خو د ژوند د هر اړخ د پاره وي، چې د ژوند د هر اړخ د پاره وي نو مونږ سره ځينې تحريکونه سياسي دي، ځينې نفسياتي دي او څنې نور- خو دغه ټول د ادب برخه هم ده، د ادب نه مراد نړي وال ادب دے يا دغسې د ژوند سره تړلي نورې نظرئې، روئې، سوچ،فکر هغه چې د تحريک شکل ئې اخستي دے، اول په خپله په خپل مېدان کښې هغه (Theory) وي او د (Theory) نه بيا تحريک جوړ شوے وي، بيا ئې د هغه ميدان يا مضمون نه سفر کړے وي، او په ادب کښې هم بيا يو ادبي (Theory) نظريه او بيا ادبي تحريک جوړ شوے وي. اوس که په دې تناظر کښې په تحريکونو نظر اچوو نو اصل خبره زمونږ ادبي تحريکونه دي، په ادبي تحريکونو کښې سياسي، نفسياتي، جمالياتي، مذهبي ټول تحريکونه شامل دي- هغه مونږ د ادب دائره کښې د بحث موضوع جوړه وو، نور د دې تحريکونو خپل خپل ځائے او محرک، مضمون دے، چې خپل پس منظر کښې راوچت شوے دے خو د ادب برخه جوړه شوې ده، په هغه تناظر کښې که مونږ د ادب لوئے تحريکونه راخلو، په ادب کښې درې لوې او بنيادي تحريکونه ګڼلے شي -- کلاسيکي-- رومانوي-- او مقصدي يا حقيقت پسند-- بيا نور ادبي تحريکونه، د دې درېو څانګې وې او بيا څانله هم تحريکونه جوړ شوي دي چې د دغو درې واړو او يا دغو دريو نه زيږېدلو نورو ادبي تحريکونو بنياد په ابتدا کښې خپله خپله نظريه وه چې ورو ورو يې د تحريک په لور سفر کړے دے-

ketabton.com - The Digital Library

حمزه څنګه د غزل بابا شو

د شلمې صدۍ په شاعرانو کښې حمزه بابا هغه شاعر دے چې د پښتو غزل سره ئې نامه د لازم او ملزوم حيثيت لري- حمزه بابا ته د پښتو نوميالي شاعر ملک الشعراء سمندر خان سمندر په يوه مشاعره کښې په دې شعر اورولو چې:
تورې سترګې مې د يار مخ ته په څير دي
بيا حبشو په کعبه تړلے لام دے
د غزل بادشاه خطاب ورکړے وو- او بيا د غزل بادشاه نه بابائے غزل مشهور شو- د يوې اندازې تر مخه حمزه بابا د يو نيم زر نه زياتې غزلې ليکلې دي- او په دومره زياتو غزلو کښې يې يو شعر هم د معيار نه نه دے پريوتے-
حمزه بابا ته پخپله هم دا احساس شوے وو چې هغه پښتو غزل کوم لوړ مقام ته رسولے دے دغه احساس د هغه د شخصيت برخه وه- او لکه د هر فنکار حمزه بابا هم خپل شخصيت په خپل فن او شاعرۍ کښې منعکس کړے دے- دغه انعکاس او د شخصيت اظهار د هغه د غزل فني تقاضه هم وه او د هغه د ذات نفسياتي غوښتنه هم- په دې وجه د هغه په شاعرۍ کښې د غزل په حواله د شاعرانه تعلي اظهار د نورو شاعرانو په مقابله کښې نسبتاً زيات شوے دے- د شاعرانه تعلي دغه اظهار کله خو د غزل د مجموعي ارتقاع په حواله شوے دے او کله د غزل د جزوي فني محاسنو د تذکرې سره يو ځائې شوے دے- د غزل په مجموعي حواله د هغه شاعرانه تعلي د شخصيت اظهار او نفسياتي تقاضه څه په دې انداز شوې ده-
چې خپل غزل د چا نه واورم حمزه
وايم چې چا هسې وينا کړې ده
ستا په اننګو کښې د حمزه د وينو سره دي
ته شوې د پښتو غزله ځوان زه دې بابا کړم
قام ته بادشاهي ښائي زما د سخن سيورې
خپله که په شان د هما اوچ هدوکي شپلم
او بيا د شاعرانه تعلي سره چې د خپل غزل د کوم فني عنصر اظهار کوي نو دا ئې د غزل يو بل انفرادي رنګ دے- لکه دا شعر چې د غزل د بلندۍ په حواله د شاعرانه تخيل فني عنصر ذکر کوي-
لا سخن خيزې دي زما د تخيل ژورې
زه د غزل د بلندو نه پريوتلے نه يم
يا دا شعر چې پکښې د غزل د پاره د نوي خيال لرلو ذکر کوي-
حمزه! چې د غزل نه رنګينۍ دې ورکې نه شي
دا ښائي چې تل تل ولرې خيال نوے نوے
د خپل غزل او شعر د روحاني، الهامي او شاعرانه امد د کيفيت تذکره د شاعرانه تعلي په آئينه کښې داسې ښائي-
هر سحر ملک د شعر کړي حمزه ته الهامونه
کيف پکښې ملکوتي وي، ناسوتي سوز په سخن کښې

ketabton.com - The Digital Library

د معني او د لفظونو ترون یا مضمون او انداز بیان د نسبت ذکر کولو سره د تعلئ دا انداز ئې هم د ځیرلو دے چې وائي:
چې ئې اظهار لره الفاظ نۀ مومم
خیال ته زما هسې مضمون راغے
دغه د نوي خیال غزل د مضمون ندرت، د تخیل لور والے او الهامي کیفیت د حمزه د تغزل توکي دي- د څۀ پۀ وسیله چې ئې غزل فني بلندو ته رسولے دے- حمزه د غزل ژور مفهوم ته ډیر زیات وسعت ورکړے دے- د هغۀ غزل پۀ معنوي لحاظ صرف د ښځو سره خبرې نۀ دي بلکې یو پوره معاشي، سیاسي ثقافتي او معاشرتي پس منظر لري او د معني او مضمون تنوع لري- دغه شان پۀ صوري لحاظ هم د هغۀ غزل صرف د بحر وزن او ردیف قافیې جوړښت نۀ دے بلکې د لفظونو د انتخاب غنائیت، برجستګئ، لفظي صنائع او نورو فني توکو یو ماهرانه تکنیک لري- هم دغه ځیزونه د غزل پۀ تغزل کښې اضافه کوي- ځکه خو د حمزه غزل د تغزل نه ډک وي بلکې تغزل ئې د غزل روح ګڼلے شي- هم دغه د تغزل اوچت شان حمزه پۀ خپل غزل کښې د شاعرانه تعلئ پۀ صورت کښې منعکس کړے دے
خو د غزل په حواله د حمزه تعلي هسې نه ده-هغه په ربښتیا د غزل بادشاه هم وو او بابا هم- هغه حق لري چې تعلي وکړي او دغه احساس هم حمزه بابا ته شوے وو نو بس په حقه یې وییلي وو چې-
تعلي مي د غرور له مخه نه ده
تورې سترګې په رنجو د امتیاز یم
حنیف خلیل

قتیل شفایي د سندرې بادشاه او د رومان او ترنم شهزاده شاعر دی---- د هغه د یو اردو غزل پښتو منظومه ترجمه د ملګرو سره شریکوم-

د تن په جام کښې غوړیدلي د ګلاب غوندې ده
اورم له خلقو چې ځواني یې د شراب غوندې ده

ګلاب ګلاب سر نه تر پښو غزل غزل څهره
بس خو بیخي د یو شاعر د حسین خواب غوندې ده

چې د هر چا د پارسایۍ نه تیرې وتښتوي
هغه بشره خو په ربښتیا چې د مهتاب غوندې ده

د څوارلسمې شپه ' د جام او د پیالې نه بغیر
د چا غریب زیلي ژوند او د شباب غوندې ده

نه شاعري نه محبت نه چې وي جام واعظه
ستا هم د ژوند قیصه بیخي د یو عذاب غوندې ده

ketabton.com - The Digital Library

قتيله ما چې مينه کړې ستمګر سره ده
دغه يوه خطا مې خدايګو د ثواب غوندې ده

اردو غزل------قتيل شفايي

بدن کے جام میں کھِلتے گلاب جیسی ہے
سنا ہے اس کی جوانی شراب جیسی ہے
کنول کنول ہے سراپا، غزل غزل چہرہ
وہ ہوبہو کسی شاعر کے خواب جیسی ہے
اندھیرے دور کرے سب کی پارسائی کے
وہ ایک شکل کہ جو ماہتاب جیسی ہے
بغیر جام و سبو، چاند رات کی حالت
کسی غریب کے عہدِ شباب جیسی ہے
نہ شاعری، نہ محبت، نہ جام، اے واعظ
یہ زندگی بھی تِری اک عذاب جیسی ہے
قتیلؔ میں نے کیا پیار اک ستمگر سے
یہ وہ خطا ہے جو کارِ ثواب جیسی ہے
پښتو ترجمه---- حنيف خليل

غني خان نور معاف کړئ

ډوب په سمندر کښې شوم خو لوند نه شوم
خدايه لږ باران وکړې چې وچ شمه

زه کافر يم د کافرو د کافر نه
زما خداې هم د کافرو نه کافر دی

بې اودسه مونځ کوه ثواب يې ډير دی
بې نکاح ښځه ساته ګناه يې نشته

ما چې څه ليدلي هغه خداې نه دي ليدلي
څوک چې کليمه د محمد وايي کافر دی

کليمه د پيغمبر وييل ګناه ده
کليمه د غني خان وييل ثواب دی

ketabton.com - The Digital Library

دغه شعرونه د څه وخت نه په فيسبک او واټسپ ګروپونو کښې هم او په ځانګړو والونو هم اوړي راوړي او د غني خان په نوم وړاندې کولی شي- او بيا په کمنټونو کښې پرې هم عجيبه تبصرې رواني وي چې دا خو غني بابا ډېره ژوره فلسفه وړاندې کړې ده--خبره دا ده چې يو خو دغه شعرونو کښې يو هم د غني خان نه دی او نه پکښې کومه ژوره فلسفه شته- هسې لکه د پخوانو خلقو دونې دي- يو خو زمونږ ډېر دانشوران صاحبان دغسې مبهمو دونو او ګډو وډو ته هم فلسفه وائي-او بيا چې د غني خان نوم ورسره وتړلی شي نو بس بيا خو يې خامخا په ژوره فلسفه يادوي- خو ما ته دا غني خان سره زياتي ښکاري- د هغه بدنامي ورسره کيږي- ځکه چې د دغه هر شعر تعلق خداې رسول او مذهب سره دی - په داسی انداز چې د ساده اولس د ګمراهی سبب هم جوړيدی شي- هر څو که دغو شعرونو کښې يوه معمه شته يا يوه پټه خبره پکښې ضرور شته خو ذهن د ګمراهی په لور مايل کوي- بل دا هغسې کومه شعري او هنري معمه هم نه ده لکه کلاسيک شاعرانو به چې په شعر کښې ډېره په هنر راوستله- هغو هنري معمو کښې به کلاسيکو شاعرانو يا خو تاريخ بيانولو يا کومې اهمې واقعې ته به اشاره وه يا بله کومه فني نکته به يې بيان کړې وه- د هرې معمې تعلق به خداې رسول او مذهب سره نه وو- لکه د علي خان يو بې نقطې غزل نه دا شعر چې---

معمه مې ده اووه سوه د اسم

لا هم کم دی که دوه واره ورله لام لاړ

مې --- به زړه املا کښې د م لاندې زير باندې لوستی شو

اوس داسې هنري او تکنيکي شعر سره د علي خان مقام پورته کيږي خو د غني خان په نوم پيش کړی شوو دغو شعرونو سره د غني مقام راټيټيږي-- او بيا غني خان غريب چې دغه شعرونه ويلي نه دي نو د هغه نوم سره يې تړل ولې او په کوم دليل کيږي-ځکه وايم چې غني نور مه بدناموئ- بس دا غني خان نور معاف کړئ-

حنيف خليل

حمزه بابا او ښکلي هنرونه(فنون لطيفه)--- يو نظر انداز اړخ

شاعري پخپله يو ښکلی هنر دی او حمزه بابا د پښتو د شلمې پيړۍ د ټولو نه لوی شاعر دی چې ورسره يې په اردو او فارسی کښې هم د کمال مشق سخن کړی دی- ډرامه يو بل ښکلی هنر دی چې حمزه بابا په دغه ميدان کښې هم د پښتو د ټولو نه لوی ډرامه ليکونکی دی - د سټيج ريډيو او کتابي ډرامو په سوونو فنپارې يې له قلمه وتلې دي تر دې چې -- د ډمانو ښار-- په نوم يې منظومه ډرامه هم ليکلې ده- موسيقي يو بل مهم ښکلی هنر دی چې اغيزې يې تر صوفيانه مسلک رسيدلې دي- مونږ ته پته ده چې حمزه بابا به ځان ته چشتي نظامي ويلو او دا هم مونږ ته پته ده چې د تصوف په چشتيه سلسله کښې د سماع قوالی او صفا موسيقۍ روايت ډېر پوخ دی چې اثر يې په حمزه بابا هم وو- د خپل مرشد سيد عبدالستار شاه باچا په نګرانی کښې هم او بيا د هغوئ د وفات نه پس د هغوئ په مزار يې هم په ګڼو محفلونو کښې برخه اخستې ده- د موسيقۍ په پردو سر او تال دومره پوهه وو چې خپل د طريقت ورور او لوی موسيقار رفيق شنواري ته يې په ډېرو موقعو لارښودنه کړې ده او پخپله هم د رباب ښه غږونکی وو- ځکه خو يې شاعري موسيقۍ ته جوړه هم ده او ښه پريمانه ويبلی شوې هم ده- اداکاري يو بل ښکلی هنر دی چې د دغه شوق پوره

ketabton.com - The Digital Library

کولو د پاره حمزه بابا د بمبئ فلمي صنعت ته تلی وو-- فلم کښې د اداکارۍ اډيشن يې هم ورکړی وو خو اواز يې دومره نری وو چې نه د هيرو د پاره کامياب شو او نه د ويلن د پاره- نو بس لوې فلمساز او هدايتکار رفيق غزنوي يې دې ته تيار کړو چې د پښتو وړومبی فلم ليلا مجنون يې وليکلو او د رفيق غزنوي په هدايتکارۍ کښې يې په کال ۱۹۴۱ کښې دغه فلم جوړ کړو چې حمزه بابا پکښې د اداکار په حيث يو وړوکی کردار هم لوبولی وو- هدايتکاري هم د ښکلو هنرونو څانګه ده چې حمزه بابا به دغه لړ کښې کله کله د هدايتکار په حيث رفيق غزنوي او د امجد خان پلار زکريا خان جينت پشاوري ته هم مشورې ورکولې تر دې چې کيمره مين ته به يې هم مشورې ورکولې او هغوئ به پرې عمل هم کولو- خطاطي او مصوري يو بل اهم ښکلی هنر دی چې حمزه بابا دغه ذوق هم لرلو- خپل ژوند ليک کښې يې ويلي دي چې د کالجيټ سکول د لوست په وخت کښې به يې په تختی د ليک په ځای خاکې او تصويرونه جوړول خو استاذ په دغه عمل داسې وټکولو چې د حمزه په ذات کښې پروت مصور او خطاط يې په ماشوموالي کښې قتل کړو- ګويا د فنون لطيفه په هره څانګه کښې حمزه بابا هڅه کړې ده چې د خپل فطري صلاحيت ښودنه وکړي- چرته کامياب چرته ناکام- خو دې کښې شک نشته چې حمزه بابا د فن ارټ او هنر د دنيا ډير لوې نوم دی- پته نشته چې حمزه شناسان عقيدتمند به يې دې لور ته متوجو وي او کنه- نوټ--- دغه ټولې اشارې د حمزه بابا دوو اردو ژوند ليکونو او يو پښتو ژوند ليک کښې شته چې منظم کار پرې کيدی شي-

---

ګران او خوږ کشر څاروان محسود راته تيره ورځ ويېلي وو چې کله کله خپل شعرونه هم راسره شريکوه - ځنو نورو مينه والو هم رانه غوښتنه کوله- د دوئ د غوښتنې په احترام کښې د غزل څو شعرونه د مينه والو په خدمت کښې-

بيا به پخپله زمانه کړي زمونږ ښکل لاسونه
که له ګريوانه د يو بل مو وويستل لاسونه

ته د اختر په شپه غوښتنه د نکريزو کوې
دلته سره شوي دي په وينو د يو بل لاسونه

وييل يې ستا په ژوند کښې ورځ نشته دی تل به شپه وي
ښار کښې پرون د يو مزدور پالي کټل لاسونه

لاس په دعا يم خدايه بيا هغه لحظې راولې
هغه زلمو به چې اتڼ کښې اړول لاسونه

دا التجا به يې په شونډو وه چې لوې سړی شي
مور به مې هر مانځه نه پس پورته کول لاسونه

د تحقيق طالبعلمانو د پاره څو سرسري خبرې

ketabton.com - The Digital Library

د تحقیق اصول ډېره پراخه موضوع ده چې ګڼ شمېر کتابونه پرې لیکلے شوي دي. په بنیادي توګه دغه موضوع مونږ په دوو برخو وېشلے شو. چې یوه برخه ئې د تهیوري Theory ده او دوېمه د عملي اطلاق Practical ده. د تهیوري برخه ته ئي د تحقیق اصول یا په اردو او فارسی کښې "اصولِ تحقیق" یا په انګرېزۍ کښې (Research Methodology) وئیلے شي. دغه شان د تحقیق د ټاکلو اصولو په رڼا کښې بیا عملي تحقیق کولے شي.

تعریف:

مونږ که د تحقیق تعریف کوو یا په بنیادي مفهوم ئې ځان پوهوو نو باید چې وړومبے د عربی د لفظ "تحقیق" په معنیٰ ځان پوهه کړو. د عربی د لفظ تحقیق معنیٰ ده، د حق لټون کول، حقیقت ځارل، په عربی کښې ئې ماده داسې ده. حَقّق – یحقق، تحقیقًا، هم دغه د عربی لفظ تحقیق د پاره په انګرېزۍ کښې د ریسرچ اصطلاح راوړلے شي چې د دوؤ ټورو مجموعه ده. (RE+Search) د سرچ مطلب دے لټون او تلاش – او د ري مطلب دے په دوېم وار. دوباره بیا بیا دغسې د انګرېزۍ د لفظ ریسرچ (Research) مطلب شو دوباره تلاش. په دوېم وار لټون یا بار بار لټۀ کول. دغه تلاش او لټون هم هغه د حق او حقیقت لټون وي چې د عربی د تحقیق په اصطلاح کښې ئې وضاحت وشو. ګویا تحقیق هغه مسلسل عمل ته وئیلے شي چې حق، حقیقت یا رښتیاؤ ته رسېدلو د پاره کېږي. په دغه عمل کښې د ثبوت ضرورت هم وي او د سند یا دلیل ضرورت هم. ځکه مونږ د تحقیق په نورو عناصرو بحث هم دغه د سند، دلیل، ماخذ او ثبوت د پېدا کولو د عمل سره کوو.

مواد راجمع کول(Data Collection):

په تحقیقي یا ځېړنیز عمل کښې یوه فرضي موضوع خو د مخکښې نه په غېر منظم شکل ټاکلے شوې وي. په دغه موضوع د عملي تحقیق د پاره سندونه، ثبوتونه، دلیلونه او مواد په وړومبۍ مرحله کښې راجمع کولے شي چې دغه عمل ته په انګرېزۍ کښې (Data collection)وئیلې شي. د موادو را جمع کولو په دې ابتدائي مرحله کښې هر قسمه دلیل، ثبوت او سند لاس ته راوړلے شي. چې وروستو بیا دغه راغونډ شوي مواد د نورو مرحلو نه تېرولے شي.

د موادو تجزیه او جاچ (Data Analysis) :

دا مرحله د موادو راجمع کولو نه وروستو کولې شي. دې مرحله کښې د راغونډو شوو مواد جاچ اخستلے شي او دا کتلے شي چې په دې ټولو راغونډو شوو موادو کښې کوم د کار دي او کوم بې کاره. د کار موادو درجه بندي ځنګه ده یعنې کوم سندونه زیات قوي دي او کوم کم. کوم به مخکښې استعمالولے شي او کوم وروستو. کوم سندونه به د ځېړنې په کومه برخه او کوم باب کښې راوړلے شي. دغه عمل ته د موادو جاچ یا تجزیه وئیلے شي. چې په انګرېزۍ کښې ورته Data Analysis وائي. دغه تجزیه کښې مواد د دوؤ بیلو مرحلو نه تېرولے شي چې یوې ته ئې خارجي نقد وائي. یعنې د خارجي نقد په عمل کښې د کار او بې کاره مواد بیلولے شي او بیا د داخلي نقد مرحله راځي چې د کار موادو ته درجه بندي ورکولے شي. د اهمیت او ضرورت مقام ئې ټاکلے شي. او په عملي اطلاق ئې غور کولےشي.

ketabton.com - The Digital Library

تحقیقي سوال او فرضیه Research question and hypothesis

فرضیه د پاره د مفروضه اصطلاح هم راوړلے شي. دا هغه مرحله ده چې د راغونډو شوو موادو جائزه واخستے شي. مطالعه ئې وشي نو دا اندازه هم وشي چې په شوي تحقیق کښې خلا چرته ده. په کوم ځائے کښې سوال راپورته کېږي. چې دلته کمے دې. د مزید تحقیق ضرورت دے. او په هم دغه مقام خپلې موضوع ته د حقیقي شکل ورکولو منصوبه جوړولی شي. د خپلې څېړنې د پاره د فرضیې یا مفروضې تعین کولے شي یعنې خپل تحقیقي سوال د پاره یو فرضي جواب هم لټولی شي چې ورته مفروضه یا فرضیه ویبلی شي. او بیا په عملي څېړنه کښې د هم هغه مفروضې یا راپورته شوي سوال د پاره عملي تحقیق کولے شي. ګویا ټول تحقیق په اصل کښې د راپورته شوي سوال (Research Question) د جواب د پاره کېږي او په بنیادي توګه هغه خلا ډکولے شي چې د موادو جایزې او مطالعې په دوران کښې ئې تعین شوے وي.

پس منظري مطالعه Literature Review:

په څېړنه کښې دا هغه مرحله ده چې د راغونډ شوو موادو د مطالعې او جائزې سره تعلق لري. د دغو موادو مطالعه او جائزه خو په دې نیت کولے شي چې د خپلې مفروضې یا سوال تعین وشي خو په دغه مرحله کښې د مخکښې نه موجوده کار، دستاویزاتو، کتابونو او موادو یو تعارف هم پېش کولے شي چې دغه تعارف یا مطالعه په خپله د مفروضې په تعین او خلا په لټون کښې هم مرسته کوي. خو په بنیادي توګه د دغو مخکښې نه موجوده موادو، لیکونو، دستاوېزاتو او سندونو تعارف په تحقیقي طریقه کار ته پس منظري مطالعه Review of literature وئیلے شي.

نظریاتي اساس Theoritical Framework :

په سماجي علومو کښې په خصوصي توګه تحقیق او څېړنه د یو ټاکلي نظریاتي اساس تر مخه کېږي. یعنې تحقیق چې په کومه موضوع کولے شي. په هغه موضوع د مخکښې نه پېش شوې نظریې هم لټولے شي او بیا د تحقیق د موادو او موضوع سره تړلې یوې یا یوې نه زیاتو نظریو ټاکنه کولے شي چې په خپله موضوع د دغو نظریو عملي اطلاق وکړے شي. دا داسې ده لکه چې د تحقیق د عملي اطلاق د پاره نظریاتي اصول لټولےشي. ګویا په اقتصادي موضوع څېړنې د پاره په د اقتصاد د ماهرانو اصولي مباحث کتلے شي. په سیاسي موضوع د سیاسي ماهرانو، په نفسیاتي موضوع د نفسیاتو د ماهرانو او داسې نور نظریاتي بنیادونه او اصولي مباحث د تحقیق بنیاد جوړول پکار وي چې دغه انداز ته نظریاتي اساس Theoritical Framework وئیلے شي.

محاکمه او نتیجه Conclusion and finding :

د تحقیق په دې برخه کښې محقق د شوي تحقیق نتیجې او خلاصه پېش کوي.

حوالې:

په یوه څېړنه یا تحقیق کښې حوالې په عمومي توګه په درېو طریقو کولے شي. یوه طریقه د بریکټو ده چې آتهرډېټ سسټم Auther date system ورته وائي. په دې طریقه کښې محقق

ketabton.com - The Digital Library

چې د کوم ماخذ نه حواله راخلي یا ئې د سند په حېث وړاندې کوي. خو د پېراګراف په ختمېدو په برېکټو کښې د لیکونکي او کتاب د چاپ کال نوم ولیکي او ورسره صفحه نمبر ولیکي او بس.
Auther date system ورته په هم دغه مناسبت وائي چې د لیکونکي نوم او د کتاب د چاپ کال په برېکټ کښې لیکلے شي او د کتاب پوره تعارف بیا د لیک په اخره کښې ورکولے شي.
دوېمه طریقه د فټ نوټ **Footnote** ده چې هرې صفحې په اخره کښې حواله ورکولے شي. د صفحې د آخر یا لاندېنۍ برخې په وجه ورته فټ نوټ وئیلے شي. درېمه طریقه ئې د اِنډ نوټ **End Note** ده چې د ټول لیک حوالې ترتیب وار په آخر کښې ورکولے شي. دغه آخره کښې ورکولو په وجه ورته اینډ نوټ **End Note** وائي. په فټ نوټ او اِنډ نوټ دواړو کښې د حوالې په وخت پېښځه توکي ضروري دي چې ترتیب ئې داسې دے.
د لیکونکي نوم، د کتاب نوم، اداره، د چاپ کال او صفحه نمبر مثال ئې داسې دے:
۱. طائر، محمد نواز، روهي ادب، پښتو اکېډیمي پېښور پوهنتون، ۱۹۷۸ء، ص ۷۷.
که ورپسې مسلسل نورې حوالې هم دغه کتاب نه وي نو بیا صرف ایضاً سره صفحه نمبر لیکلے شي. او دا پوره حواله ګڼلے شي.

کتابیات **Bibliography:**
په حوالو او ببیلیو ګرافي یا کتابیات کښې فرق دا وي چې په حوالو کښې د یو کتاب نه څو واره حوالې راخستلے شي نو دغه هومره واره به د حوالې د طریقې مطابق بیا بیا کتاب او حواله تکرارېږي. خو په کتابیات کښې که د یو کتاب نه هر خومره حوالې راخستې شوې وي . دغه کتاب مکمل تعارف په صرف یو ځل راځي. بل فرق دا دے چې کتابیات کښې صفحه نمبر نهٔ وي نور څلور توکي په هم هغه ترتیب راځي کوم ترتیب چې حواله جات کښې ضروري دے. خو په حواله جات کښې هرې حوالې سره صفحه نمبر هم وي. دې نه علاوه په کتابیات کښې ټولو کتابونو ته الفبائي ترتیب ورکولے شي. دې نه علاوه د مختلفو ژبو د ماخذونو لکه فارسي، عربي، اردو ، پښتو یا انګرېزۍ وغیره بیلې بیلې درجې جوړولے شي. د انټرنېټ یا سوشل میډیا درجه بندي ځان له کولے شي. او دغسې د نورو حوالو لکه کتابونه، مجلې، اخبارونه، مرکې وغیره هم بیل بیل لیکلے شي.

څنې نورې خبرې:
د تحقیق د طریقه کار سره تړلې څنې نورې ضروري خبرې هم شته. لکه خاکه تیارول. د خاکې اجزاء او مختلفې برخې، سوالنامه تیارول . د سرکاري اسنادو او دستاوېزاتو د حوالې طریقه، د زباني خبرو او روایاتو د حوالې طریقه، د اخبار یا مجلې نه د حوالې ورکلو طریقه، د تالیف یا ترتیب شوي کتاب نه د چاپ د مخصوصې مقالې یا مضمون د حوالې طریقه، حاشیې او نوټونه لیکل. د متن څېړنه، د قلمي نسخو د حوالې طریقه، اشاریه جوړول، ضمیمې ورکول. د تدوین اصول، د مذهبي ماخذونو د حوالې طریقه، د پېراګرافونو وېش او مقدار، مسوده تیارول. اقتباسات راخستل. د تحقیق ژبه او اسلوب یا د بابونو وېش او طریقه کار. د بابونو عنوانات ورکول. د تحقیقي اصطلاحاتو وضاحت کول او داسې نورې ډېرې خبرې دي چې په تحقیق کښې ئې خیال ساتل پکار دي.

معطل په عارضه د شام غریب دی

ketabton.com - The Digital Library

که مي زړه په حلقه بند شو د کاکلو
وضاحت....
دا شعر د شیدا په اسانو شعرونو کښې دی خو بیا هم وړومبی د ټکو معنې ښایم...
معطل...-ولاړ-ایسار شوی...
عارضه-...-عربي ده-ناروغي تکلیف او پیښیدونکی مصیبت...غریب...-مفلس او لاچار ته هم وایی او مسافر ته هم-دلته د مسافر معنا وړومبی ده-چې مونږ وایو غریب الوطن یعني وطن نه لرې مسافر....
معطل په عارضه د شام...-یعنې د ماښام د تکلیف په وجه ولاړ....
اوس راځو شعر ته-شام یا د ماښام تیاره توره وي نو نسبت یی د محبوب تورو زلفو سره راغلی دی- زړه اواره وي -د خیالاتو بهیر پکښې په حرکت او موجونو وي نو نسبت یی روان او متحرک مسافر سره راغلی دی-اوس شیدا وایی چې دا زما متحرک او د جذباتو د غورزنګ نماینده زړه د محبوب د تورو زلفو په حلقو یعني د زلفو په غوټو کښې راایسار او معطل شو که نه یو مسافر چې ټوله ورځ یی په رڼا د خپل منزل په لور حرکت او سفر وکړو خو چې د تورو زلفو د ماښام غونډې تیاره راخوره شوه نو مسافر بیچاره هم راایسار شو- تکلیف سره مخ شو-عارضه ورته لاحق شوه- ودریدو - معطل شو-ځکه چې په تیاره کښې سفر کښې خطره ده-ګویا شیدا د محبوب د زلفو ښایست هم ستایی -د دغه ښایست له مخه یی زړه هم د تورو زلفو حلقو کښې بند دی- هم داسې لکه مسافر غریب چې د ماښام د تیارې له مخه معطل وي...-او بیا د شام غریب...مناسبت یی د...-شام غریبان...اصطلاح سره سمون خوړل یو اضافي خوبي ده-

---

ادیب نه خو امریت سره تلے شي او نه جمهوریت سره

ادب چې ادب بللے شي نو په موضوعاتو نه بلکي په اسلوب تکنیک او د اظهار په سلیقه ادب بللے شي خو ټولنیز موضوعات هم د ادب برخه جوړیږي- ادیب چې کله ادب تخلیق کوي او د هغهٔ نظر په سیاسي منظر نامه وي نو هغهٔ سره دوه لارې وي. یوه لاره دا ده چې د هغهٔ په ټولنه کښې آمریت، **Dictatorship** دے. نو ساهو ادیب به څنګه ادب تخلیق کوي؟ او آیا دغه ادیب د آمریت ترجمان جوړیدے شي-- نه نهٔ شي جوړیدے؟ د آمریت نه پیدا شوې ټولنه د هغهٔ په ادب کښې هم هغسې په صحیح شکل پیش کیدے شي که نه شي پیش کیدے؟ نو یو طرف ته دا آمریت دے. بل طرف ته د ادب د تخلیق د پاره جمهوري ټولنه ده. که مونږ د جمهوریت روح واخلو نو هغه دا دے چې د عوامو یا د جمهور د منشا مطابق، اولس څهٔ غواړي؟ د اولس د رائے مطابق سیاست پکار دے. نو اوس که ادیب د آمر، **dictator** سره نهٔ شي تللے نو دهٔ سره دوېمه لاره جمهوري ده. خو ادیب د جمهوریت سره هم نهٔ شي تللے - هسې خو جمهوریت ډېر ښائسته څیز دے خو هغه د عملي سیاست د پاره ډېر ښائسته څیز دے. یعني جمهوریت د ادیب د پاره یا د هغهٔ د ادب د پاره څهٔ ډېر ګټور څیز نهٔ دے. ځکه چې جمهوریت کښې خو عوامي رائے ده، عوام څهٔ غواړي، هغسې ادب تخلیق کړه. خو عوامي غوښتنې بیل څیز دے او ټولنیزې غوښتنې بیل څیز دے.او بیا جمهوریت کښې خو د شمیر او زیاتو خلقو رایه شامله وي-- امکان لري چې د زیاتو نه د کمو خلقو رایه درسته وي-- دا هم امکان لري چې زیاتو خلقو نه کم خلق زیات پوهه او باشعوره وي او بیا خو دا هم امکان شته چې د ټولنیزو غوښتنو په اړه د زیاتو خلقو د راې نه رسا پوهه او راې پخپله د ادیب

ketabton.com - The Digital Library

وي- ستا ټولنه د اديب نه څۀ تقاضه کوي دا خو بالکل معياري ادب تخليق کولے شي. د خپلو ټولنيزو دردونو تکليفونو، ټولنيزو ناانصافو نه اديب په خپله کوم تاثر اخلي دا خو بيله خبره ده، دلته جمهوريت نشته، دلته د اديب خپله ذاتي مشاهده ده، چې د عوامو د رائے مطابق نه ده، دلته رائے او مشاهده د اديب خپله ده، دې دوران کښې چې اديب د عصري غوښتنو مطابق کوم ادب تخليق کوي نو هغه به معياري او اصلي ادب به وي. خو که مونږ جمهوريت په نظر کښې ساتو نو د جمهوريت نه مراد دا دے چې ستا اولس څۀ رائے لري او ستا اولس تا نه تقاضه څۀ کوي؟ نو ستا اولس خو د ډېرې ټيټې سطحې وي، د اولس معيار خو هغه نۀ وي کوم چې د اديب وي، د اولس د ټولنې نه د مشاهدې اخېستو صلاحيت خو هغه نۀ وي کوم چې د اديب وي. نو دلته هم مطلب دا دے چې اديب د اولس د رائے مطابق ادب نۀ شي تخليق کولے. هغۀ ته دغه دواړه لارې مشکل پېدا کوي. که هغۀ د آمر سره نۀ شي تللے نو هغۀ د جمهوريت سره هم نۀ شي تللے. جمهوريت سره ځکه نۀ شي تللے چې هغۀ د خلقو د منشاء مطابق ادب نه شي تخليق کولے. هغه به د خپلې مشاهدې خپل احساس او خپل تصور مطابق ادب تخليق کوي او هغه ادب به داسې تخليق کوي چې د دۀ په ذاتي مشاهده خو اډانه وي خو دے به يوه ريښتونې مشاهده پېش کوي. لکه رحمان بابا چې د آئينې خبره کړې وه، بې رويه بې ريا ايينه- يعنې اديب به يوه سوچه او صفا هنداره پېش کوي. همدغه زمونږ د اديب او ټولنې تعلق دی- دغه زمونږ د اديب او سياستدان تعلق دے او همدغه زمونږ د ادب او سياست تعلق دے. - د دغه هر څه بيان او اظهار چې د ادبي تکنيک او سليقې په جامه کښې وړاندې شي نو ادب هله ژوندے او افاقي جوړيدی شي- که داسې ونه شي نو بيا ادب نه هم تبليغ او پروپيګنده جوړه شي او خپل وجود ژوندے ونه ساتلے شي-

---

حسن فاني دی که باقي

په رباط يې د مخ ګوره فاني حسن
چې يې خط په شان د شام غريب پرور شي
شيدا

رباط---سراې --چرته چې ستړي مسافر پړاو کوي شپه تيروي او د سوي زړه حالونه بيانوي---
شام او غريب پرور---- شام ماښام ته وايي او غريب مسافر ته --شام غريبان ته اشاره ده---يعنې د مسافرو ماښام چې مسافر پکښې د خپل درد او مايوسۍ حالونه وايي---او دغه حالونه په سراې کښې د شپې د قيام دوران کښې بيانولی شي-
خط---د حسين محبوب په سپين مخ د تور خط يعنې ويښتو زرغونيدل--او هسې هم ليکلی خط د تورې سياهۍ تورې کرښې وي--
وضاحت-----
ساده مفهوم يې دادی چې د محبوب حسن فاني دی--ډېر غرور دې په خپل حسن نه کوي--- د شيدا انداز ته وګورئ---ورځ چې رڼا ده او سپينه ده نو د حسن علامت دی---شپه چې توره ده او تياره ده نو د حسن د زوال علامت دی---کايناتي قانون هم دا دی چې سپينې ورځ پسې توره شپه راځي نو ګويا رڼا ورځ او حسن د شپې په راتلو د زوال سره مخ کيږي--- د محبوب مخ هم لکه د سپينې ورځ رڼا کوي اوحسن لري-- او په مخ يې تور خط راتلل لکه سپينې ورځ پسې د تياره ماښام راتلل

ketabton.com - The Digital Library

دي نو ورځ رڼا او حسن درې واړه خو به دغه ماښام راتلو سره ارو مرو د زوال سره مخ کيږي---ليکلی خط هم په توره سياهۍ وي نو ګويا د خط دغه حواله هم د ماښام تيارې سره نسبت لري---نو مطلب دا شو چې د محبوب د سپين مخ سراې هر څو که د ورځې په مناسبت د درد و غم د قيصو نه خالي وو خو د ماښام ستړو درديدلو مسافرو چې پکښې پړاو وکړو يعني د محبوب په سپين مخ تور ويښته راغلل او لکه د تورې شپې د مسافرو سراې کښې ديره شول نو يو خوا خو سپينه ورځ لاړه فنا شوه او بل خوا د مسافرو د درد و غم قيصې شروع شوې---ګويا دغه حسن رڼا او ورځ هر څه د څو لمحو وو---فاني شول او ختم شول --بلکل همداسې د محبوب د سپين مخ رڼا او ځلا هم د تور خط يعنې تورو ويښتو په راتلو لاړه فنا شوه---شام غريبان او د درد قيصو هر څه له ځان سره يوړل---

په يوناني فلسفه او نفسياتو کښې حسن ته اوليت حاصل دی او عشق و محبت د حسن له اثره پيدا شوې جذبه ګڼلی شوې ده---خو دغه د حسن ازلي او روحاني تصور دی---دې نه علاوه د حسن يو مادي تصور هم دی چې صوفيان ورته ناسوتي حسن وايي--- شاعران په عمومي ډول دغه مادي او ناسوتي حسن فاني ګڼي او شيدا هم د حسن دغه فنا ته اشاره کړې ده---علامه اقبال هم ورته اشاره کړې ده--

هوئی هے رنک تغيير سے جب نمود اس کی

وهی حسين هے حقيقت زوال هے جس کی

او زمونږ غني خان هم وييلي دي

مينه حقيقت حسن سايه د حقيقت ده

حسن له زوال شته مينه نه لري زوال

خو د مادي حسن د زوال دغه نکته شيدا څنګه او په کوم شاعرانه انداز بيان کړې ده د هغې راسپړدل مې اصل مقصد وو چې د شيدا مينه وال ترې خوند واخلي-- او دا هم جوته شي چې د شيدا علامه اقبال او غني خان درې واړو له انده مادي حسن فاني دی-- باقي نه شي پاتې کيدی-

---

د ډاکټر علامه محمد اقبال د مشهور اردو کلام ترجمه د ملګرو په خدمت کښې -- دغه کلام صنم ماروي او عابده پروين په خپل لازوال ترنم کښې هم وييلی دی-

انتخاب کلام : ډاکټر علامه محمد اقبال

پښتو ترجمه : حنيف خليل

خوره خاوره د وجود مې چې صورت د زړۀ وانۀ خلي

کوم مشکل سره چې مخ يم زړۀ مې هغه څۀ وانۀ خلي

چرته حورې مې جنت کښې په اظهار نه کړي مجبوره

سوز د زړه مې چرته بيا چې د محفل خواږۀ وانۀ خلي

تر منزله رسيدو کښې ناکامي خو مې ياديږي

دغه غم د ناکامۍ چې تر منزله تلۀ وانۀ خلي

ketabton.com - The Digital Library

دا منمه چې زه میني بې ساحله سمندر کړم
دا ساحل مې د خودی رانه د مینې شتهٔ وانهٔ خلي

چرته ستا هغه بې رنګ و بو جهان کښې پاکه ربه
چې ارزو مې د فاني جهان قیصه او کړهٔ وانهٔ خلي

د خاکي ادم عروج نه ستوري هم له وئیرې ریږدي
دا مات ستوری چې له مخه د سپوږمۍ نه سرهٔ وانهٔ خلي

د علامه اقبال اردو کلام

پریشاں ہو کے میری خاک آخر دل نہ بن جائے
جو مشکل اب ہے یا رب پھر وہی مشکل نہ بن جائے

نہ کر دیں مجھ کو مجبور نوا فردوس میں حوریں
مرا سوز دروں پھر گرمی محفل نہ بن جائے

کبھی چھوڑی ہوئی منزل بھی یاد آتی ہے راہی کو
کھٹک سی ہے جو سینے میں غم منزل نہ بن جائے

بنایا عشق نے دریائے ناپیدا کراں مجھ کو
یہ میری خود نگہداری مرا ساحل نہ بن جائے

کہیں اس عالم بے رنگ و بو میں بھی طلب میری
وہی افسانۂ دنبالۂ محمل نہ بن جائے

عروج آدم خاکی سے انجم سہمے جاتے ہیں
کہ یہ ٹوٹا ہوا تارا مہ کامل نہ بن جائے

ادب د ټولنې زوال سره ترقي کوي-- درسته کلیه نه ده

مونږ چې کله د ټولنې او ادب په تړون او تعلق خبره کوو نو زمونږ نقادانو کښې یو ډله دا خبره هم کوي چې کله ټولنه د زوال، انتشار، مسئلو او اړې ګړې ښکار وي نو بیا ادب ترقي کوي. دا خبره په انګرېزي ادب کښې هم څېنې خلقو کړې ده- "جان ملټن" ډېر لوئے نقاد دے هغهٔ هم دا خبره کړې ده او د اردو ډېر لوئے نقاد الطاف حسېن حالي په "مقدمه شعر وشاعري" کښې هم دا خبره کړې ده او وروستو هم څېنې نقادانو دا خبره کړې ده - دا خبره تر څهٔ حده درسته هم ده خو د یوې

ketabton.com - The Digital Library

کلئي یا فارمولې په حېثیت ئې نۀ دي اخېستل پکار. که چرې مونږ د دې تجزیه کوو نو مونږ له دا خبره پکار ده چې د ټولنې اړې ګړې نه مقصدي ادب پېدا کېږي. ترقي پسند، مقصدي، او ټولنیز ادب دغه ټولنیز زوال سره ترقي کولے شي. ترقي په دې معنیٰ کښې چې ټولنه په ادب کښې واپس Reflect او منعکس کېږي، خو صرف د مقصدي ادب د پاره دغه یو لاره ده. اوس مونږ که رومانوي،نفسیاتي تخیلاتي او جمالیاتي ادب تخلیق کوو نو هغې د پاره ضروري نۀ ده چې مونږ دې د ټولنیز اړې ګړې، انتشار او زوال نه ادب تخلیق کړو. سره د دې چې زۀ په دې حق کښې یم چې ادب د ټولنې سره تلل پکار دي، ادب د ټولنې ترجمان پکار دے، د ادب او ادیب د ټولنې په ټولو تحریکونو باندې نظر پکار دے، ادب له پکار ده چې هغۀ دې د تخیلاتي او جذباتي ادب نه زیات حقیقت پسند وي او دا ترقي پسند ادب راوتے هم د حقیقت پسند ادب نه دے. خو دغه وینا کښې مونږ له دا اضافه پکار ده چې ټولنه د اړې ګړې او انتشار ښکار وي نو یواځې مقصدي ادب ترقي کوي. مقصدي ادب نه مراد دا دے چې په هغې کښې مونږ ټولنیز شعور، ټولنیز تحریکونه، سیاسي تحریکونه دا مونږ کله په ادب کښې د توجو مرکز جوړوو نو دغه ادب د ټولنې اړې ګړې نه څۀ ډېرې نوې زاویې او نوې خبرې راویستے شي. خو که مونږ نظریاتي او جمالیاتي ادب تخلیق کوو، که مونږ د سُر ریلیزم خبره کوو (چې دا دیومالائي او زمکني ادب به څنګه نزدې کوو - څنګه به یې یو ځائے کوو- دې ته سُرریلیزم وائي.)، که مونږه د فلسفیانه ارتقاء خبره کوو چې د یونان، هند یا مغرب د فلسفیانه نظریاتو دا سفر څنګه کړے دے که مونږه په ادب کښې د وچودیت خبره کوو- د وحدت الوجود او تصوف پلټنه په ادب کښې کوو- یا دغه شان نورې نظریاتي او تصوراتي حوالې راخلو او د ادب برخه ئې جوړوو نو په هغې کښې بیا دغه فارموله ضروري نۀ ده چې مونږ ووایو چې د ټولنې انتشار او زوال ادب ته ترقي ورکوي، اصل کښې ټولنیز انتشار مقصدي او ټولنیز ادب ته ترقي ورکوي، کله چې مونږ ادب او سیاست یو بل ته نزدې کوو نو بیا ترقي کوي او په دې کښې شک نشته. په دې کښې به زۀ یو دوه مثالونه هم ورکړم- یو دا چې کله د هند په دې سیمه کښې پیرنګی واکمن وو او بیا د برصغیر ویش کېدو نو ټولنه د اړې ګړې ښکار وه تحریکونه وو او په دې ټولنه کښې مختلف قسمه مشاهدات د ادیب د ذات برخه جوړېده. دغه ټولنیز اړې ګړې، تحریکونو او انتشار ادب تخلیق کړو او په رښتیا ئې ډېر لوئے ادب تخلیق کړو، خو هغه ټول ټولنیز ادب وو هغه تخیلاتي ادب نه وو- دغسې زمونږ په پښتنه سیمه د یوولسم ستمبر ۹/۱۱ پیښې ادب ته ډېر موضوعات ورکړل- دلته دا خبره زۀ په دې راغونډوم چې د ټولنې اړے ګړے ادب ته ترقي ورکوي خو یواځې ټولنیز ادب، سیاسي ادب او مقصدي ادب ته- تخیلاتي نفسیاتي او جمالیاتي ادب ته نه-

بله اهمه خبره دا ده چې د ادب فکري او موضوعاتي اړخ خو به دغه ټولنیز زوال او انتشار سره نزدې تعلق ولري خو د ادب فني هنري او تکنیکي اړخ دغه ټولنیز اړې ګړې سره کوم نزدې تعلق هم نه لري ځکه د ادب ترقي په کلي توګه ټولنیز زوال سره تړل درسته خبره نه ده-

---

یوه خاطره

زلمی وم-اسلامیه کالج کښې د څوارلسم ټولګي لوستونکی وم او لږ وران یعنې شرارتي هم وم- پیښور کښې د ساهو لیکونکیو مرکی نه پرته د سرحد ادبي ټولنې غونډو ته به هم په شوق تلم چې مشري یې اروابناد شیرشاه ترخوي صاحب کوله او د ښکلا په نوم مجله به یې هم چاپوله هر څو

ketabton.com - The Digital Library

كه زه يې خوښ نه وم ځكه چې په كچه عمر كښې به مې په تنقيدي غونډو كښې ډېرې خبرې كولې او كله كله به مې شير شاه صاحب هم پوزې له راوستو بلكې د شير شاه صاحب د تقرير پيښې به مې هم كولې- خو بيا هم زما ليكني به يې ښكلا مجله كښې چاپولې- تازه تازه مې د كاظم خان شيدا لوست پيل كړى وو چې دغو ورځو كښې مې -- د شيدا د جمال نظريه-- په عنوان يوه مقاله وليكله او د سرحد ادبي ټولنې غونډه كښې مې نقد ته وړاندې كړه-په دغه ورځ له ښه مرغه د افغانستان لوې ليكوال عبدالرحيم الهام د غونډې صدر او اروابښاد شپون صاحب مشر ميلمه وو- شيرشاه صاحب د ميلمه توب په وجه د غونډې مشران خو ټاكلي وو خو د علمي او ادبي لوې والي نه يې خبر نه وو- بس عام ليكوال ورته ښكاريدل-- ما چې مقاله واوروله نو شير شاه صاحب نقد كولو د پاره ودريدو ګنې دغه ورځو كښې يې پښه هم زخمي وه كونټئ به يې ساتله - په ولاړه يې نقد شروع كړو چې -- دې مقاله كښې حسن او جمال يو څيز ياد شوى دى خو دا بيل بيل دي--- الهام صاحب ورته وايي-- وبخشه دغه توپير يې راوشيه-- شير شاه صاحب ورته وايي دا ډېر لوې بحث غواړي--- الهام صاحب وايي وروره همدغه بحث ته راغلي يو دغه توپير يې راوشيه-- شير شاه صاحب وايي تاسو په دې بحث نه پوهيږئ دا ډېر لوې بحث دى-- الهام صاحب ورته غصه شو- وييل يې زه د جمالياتو پلټونكى يم دغه توپير به يې راشاې- شپون صاحب هم دغه تماشه ليدله- شير شاه صاحب چې ورته اولته پولته خبره وكړه نو الهام صاحب ورته وايي كشينه جاهله-- ته پر جمالياتو نه پوهيژې-- شير شاه صاحب د خپلو شاګردانو په مخكښې دا چرته زغملى شوه- بس كونټئ يې راواخسته او په احتجاجي توګه د غونډې نه روان شو-- غلي غونډې يې ځان سره ووييل--- كابليان ټوورل جاهلان دي-- بيا به چې ما بازار كښې كله هم ليدو نو ورته به مې وييل-- شير شاه صيب هغه الهام صيب ګنې تاسو سره ډېر زياتى نه وو كړى- ما ته به يې وويل--- ته هم ډېر غټ شيطان يې-- په پرهرونو مې مالګې مه دوړوه--- دغه خاطره راته تيره ورځ ازمون صاحب راياده كړه نو زړه مې وشو چې دلته يې ملګرو سره هم شريكه كړم-الهام صيب شپون صيب او ترخوي صيب درې واړه اوس وفات دي-- روحونه يې شاد اوسه-

---

اديب او ټولنه

دنيا نے تجربات وحوادث کی شکل میں
جو کچھ مجھے دیا ہے وہ لوٹا رہا ہو میں

دا خو ساحر لدهيانوي د يو شاعر په حېثيت د خپل ذات او ټولنې د پاره وئيلي وو خو دا يو مجموعي كليه هم ده چې اديب د ټولنې مشاهده كوي، هغه په دې ټولنيز ژوند كښې د ځينې غورزو پُرزو نه تېرېږي. چې كله اديب يا ليكوال په دې ټولنه كښې ژوند كوي نو هغه ځينې كردارونه ويني، هغه د مختلفو واقعاتو مشاهده كوي او هغه د ځينې ذاتي تجربو نه داسي تېرېږي چې دغه تجربې هم د هغهٔ د ادب برخه جوړېږي خو عام وګړے ئې د خپل ذات پوې محدود وساتي،- ليكوال، هنر مند او د فنونِ لطيفه سره تړلي هر وګړي سره دا يو صلاحيت شته چې كوم تجربات او مشاهدات د دهٔ د ذات برخه جوړه شوې ده هغه دے په خپل فن كښې په يو ښكلي رنګ كښې ټولنې ته پېش كوي. د دې مطلب دا دے چې دلته بيا د اديب او ليكوال تعلق د ټولنيزې مشاهدې، ژوند او ټولنې سره دے خو ګورئ يواځې د شاعر، اديب او ليكوال نه! د هر هنر مند او ټولنې تعلق هم

ketabton.com - The Digital Library

دغه دے- که يو مصور تصوير جوړوي نو هغهٔ هم د دنيا د تجرباتو او حوادثو نه يو تخيل جوړ کړے وي او د هغه تخيل نه هغهٔ د قلم او کاغذ يا د رنګونو او برش په ذريعه يو تصوير جوړوي خو په هغې کښې د دهٔ داخلي جذبات او احساسات شامل وي او د دهٔ مقصد وي ښکلا پيدا کول. نو ښائست پيدا کول د مصور، شاعر رقاص اداکار او موسيقار د دې ټولو کار دے - دا ټول دا کار کولے شي يعني ښکلا پيدا کولے شي خو په دې ټولو فنکارانو کښې زياته موثره لاره اديب سره ده. او هغه داسې چې اديب سره لفظونه دي، هغهٔ سره ژبه ده او که بل خوا مونږ د دغه ټولو نه يو راواخلو لکه د مثال په توګه مصور، نو هغهٔ سره صرف د برش او د رنګ ذريعه ده- لفظونه ورسره نشته يا رقاص څوک چې رقص کوي يا اتڼ کوي هغهٔ هم د هنر څرګندونه کوي خو هغهٔ سره هم لفظونه نشته يواځې حرکتونه دي يا داسې سنګ تراش په مجسمه يا يو خاکه او شکل جوړولو کښې د خپل تخيل استعمال کوي او ښکلا پيدا کوي خو هغهٔ سره هم لفظونه نشته يعني د هغهٔ ابلاغ د شاعر، اديب او ليکوال هومره موثر نهٔ شي کېدے يا د دې نه علاوه چې نور څومره ښکلي هنرونه دي نو يو سره هم سېوا د شاعر او اديب نه زياته موثره ذريعه نشته. البته دا کار کېدے شي چې ځينې آسانۍ مصور او سنګ تراش سره وي خو هغه شاعر او اديب سره نهٔ وي. د مثال په توګه که يو شاعر يا اديب په فارسۍ کښې شاعري کوي يا نثر ليکي نو د هغهٔ د شاعرۍ يا نثر نه به صرف هغه خلق استفاده کوي چې څوک په فارسۍ پوهېږي يا دغه شان که څوک په جرمنۍ يا انګرېزۍ کښې کوي نو دغه د ژبې ستونزه د ادب د لوستونکي مخې ته راځي خو مصور يا سنګ تراش سره د ژبې مسله نشته ځکه چې د مصور آرټ يا هنر په سترګو ليدے شي او سترګو باندې ليدلو کښې د لفظونو د مرستې ضرورت نشته - د دې په مقابله کښې ډېرې آسانۍ بيا اديب سره دي يعني که يو مصور په خپل تصوير کښې يو کېفيت ښائي چې دا ګرمي ده که دا يخني ده يا دا ارزاني ده که ګراني ده چې دا څهٔ کېفيت دے؟ نو د کېفياتو په ښودلو کښې مصور د مشکلاتو سره مخ وي، شاعر يا اديب سره لفظونه دي نو هغه د دې مشکل سره نهٔ دے مخ. خو دواړه د ټولنې سره تعلق لري هنر مند که مصور، سنګ تراش يا موسيقار دے او که شاعر او اديب دے ټول د ټولنې سره تعلق لري او ټول د ټولنې مشاهدات او تجربات څرګندوي، خو په دغه څرګندونه کښې د اديب کردار د ټولونه فعال او موثر ځکه دے چې دے د لفظونو په لاره اظهار کوي او چې کوم اظهار د لفظونو په لار وي نو هغه موثر او بليغ هم وي او په هغې کښې آساني هم وي. بس دغسې د هنرمند او ټولنې تړون هم قايم وي او خپلو کښې ورکړه راکړه يې هم دوامداره وي-

---

د حافظ شيرازي د دې غزل پښتو ترجمه راته ډېره ګرانه وه خو دغسې ممکنه شوه - د ملګرو په خدمت کښې-

فارسي کلام : حافظ شيرازي
پښتو ترجمه : حنيف خليل

هغه ترکي د شيراز نه'به دا خپل زړګی فدا کړم
په تور خال به صدقه يی' سمرقند او بخارا کړم

ساقي نور هم شراب راکړه' بيا به نه وي په جنت کښې

ketabton.com - The Digital Library

چې اوبه د رکناباد وي' سيل سفر د مصلا کړم

داسې شور دی شرير ښکلي' لکه وران ښار کښې فساد کړي
صبر داسې د زړه لوټ کړي' دسترخوان لکه تالا کړم

د نيمګړې مينې حال نه' د يار حسن بې نياز دی
څه حاجت دی ښکلی مخ چې' ډول سينګار سره اشنا کړم

هغه حسن ته هم ګوره'چې يوسف په مخ لرلو
عشق پرده د عصمت وا کړه' ګرمه څنګه زليخا کړم

که ښيرې کړې که بد وايې' زه به تا ته دعاګو يم
تريخ جواب د خوږو شونډو' سره ښايي که ربښتيا کړم

نصيحت ته مې غوږ کيږده' وي له ځانه ورته ګرانه
ښه ځوانانو ته به ياده' زه د پير فقير وينا کړم

د دنيا رازونه جانه' په مستۍ کښې به فاش کيږي
چا په عقل خو حل نه کړه' زه چې ياده معما کړم

غزل وايې که در پيلې' راشه ووايه حافظه
فلک وايي چې قربان به' ستا په نظم ثريا کړم

نوټ:-
رکناباد ----شيراز سره نزدې يوه سيمه ده چې پکښې يخې خوږې اوبه بهيږي او خلق سيل و تفريح ته ورځي-
مصلا-----ايران کښې يوه عيدګاه ده چې حسين عمارت لري--

فارسي غزل-----

اگر آن ترک شيرازی به دست آرد دل ما را
به خال هندويش بخشم سمرقند و بخارا را

بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی يافت
کنار آب رکن آباد و گلگشت مصلا را

فغان کاين لوليان شوخ شيرين کار شهرآشوب

ketabton.com - The Digital Library

چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را

ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است
به آب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

من از آن حسن روزافزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پرده عصمت برون آرد زلیخا را

اگر دشنام فرمایی و گر نفرین دعا گویم
جواب تلخ می‌زیبد لب لعل شکرخا را

نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست‌تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو
که کس نگشود و نگشاید به حکمت این معما را

غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را

ادب د ژوند د پاره --که ادب د ادب د پاره

زمونږ نقادان اکثر دا وائي چې ادب د ژوند د پاره او ادب د ادب د پاره- یا په اردو کښې وائي، ادب برائے زندگی اور ادب برائے ادب - اوس دلته د نقادانو مراد دا دے، چې یو ادب داسې تخلیق کیږي چې هغه د ژوند ترجمان دے او د ژوند مسئلې حل کوي، بل ادب داسې تخلیق کیږي چې هغه ادب د ادب د پاره وي- خو دا وضاحت ضروري ګڼم چې "ادب د ادب د پاره" دا خبره په دې تناظر کښې کیږي چې دې کښې صرف خوند، سرور، مزه وی او په ژوند کښې څۀ فائده نۀ کوي، زما خیال دے چې دا خبره درسته نۀ ده، او ځکه-- ادب د ادب د پاره -- نظریه هم بې ځایه غیر ضروري او اضافي ده- کوم ادب چې د ادب د پاره تخلیق کیږي په هغې کښې به رومانیت وي، په هغې کښې به دیومالا، مافوق الفطرت عناصر وي، یا زیات نه زیات د مینې داستانونه به وي، نو مینه خو په خپله د ژوند برخه ده، دیومالا، فطرت یا مافوق الفطرت عناصر خو په خپله د ژوند په تفهیم کښې زمونږ مرسته کوي، مونږ که په ژوند کښې مبالغه هم کوو نو هغه د ژوند د یو مقصد د جمال پیدا کولو د پاره کوو، ځکه زۀ په خپله د ادب برائے ادب نظریې په حق کښې نۀ یم، زۀ وایم چې ادب ټول د ژوند د پاره دے، دا په کښې نشته، چې دا ادب د ژوند د پاره دے او دا نۀ دے. چې ادب شو نو د ژوند د یو اړخ سره به ئې تعلق ضرور وي، ادب که صرف د جمالیاتو خبره کوي نو ژوند نه بدل خو نۀ دے، که مونږ صرف د مینې او رومان خبره کوو نو د ژوند نه خارج خو نۀ دے ، که په ادب کښې زمونږ مقصد وي، مسرت، خوند پیدا کول، سرور اخستل نو دا خو هم د ادب انتهائي ضروري

ketabton.com - The Digital Library

برخه ده. د نفسیاتو د څانګې ډېره ضروري برخه ده، زما مطلب دا دے، چې دا نظرئې پخوانئ نظرئې وې، ادب ټول د ژوند د پاره دے، پکار ده چې زمونږه اولیت دا وي، چې د ژوند ترجماني دي وشي ، په ژوند کښې خوند پيدا کولو په ځائے ژوند کښې حرکت،حرارت، ولوله او انقلاب دې پيدا کړو، ژوند کښې دې د جدوجهد د پاره جذبه پيدا کړو نو زياته به ښۀ وي ، د خپل دور هم څۀ تقاضې وي او د هر دور تقاضې بدليږي، پکار ده چې د اديب په ادب کښې هغه عصري تقاضې موجودې وي، د هغې ترجماني دې وشي، عصري شعور دې په هغې کښې موجود وي، دا به داسې وي چې دغه اديب په ژوند کښې خوند پيدا کولو نه زيات په ژوند کښې حرکت، حرارت او ولوله پيدا کول غواړي، ژوند ته نور ژوند ورکول غواړي، دا زياته بهتره خبره ده، دا هغه اديبان دي، چې دوي ادب د آسمان نه زمکې ته راکوز کړي، په دې زمکه ډېرې مسئلې دي د انسان، ژوند کښې ډېر مشکلات، ستونزې، ناانصافئ دي، ډېرې داسې خبرې دي، چې په هغې خبرې کول دي، هغه آواز پورته کول دي، شعوري بېداري پيدا کول دي خو په هنري او جمالياتي اظهار سره. نو ځکه که ادب زمکني حقيقتونو ته راشي نو دا به د ژوند په ترجمانئ کښې نور ډېر فعال کردار ادا کړي، هسې خو ټول ادب، ادب برائے زندګي دے، ادب برائے ادب نظريه نۀ وه پکار خو که مونږ ادب برائے زندګي په ځانګړي ډول هم واخلو، د هغې معنٰی دا اخستل پکار دي، چې اديب په خپل ادب کښې عصري نفسيات، عصري شعور، عصري غوښتنې يادې کړي دي که نه. هغه، دې نه خبر دے کنه، چې زما په معاشره کښې څۀ کېږي؟ زما په معاشره کښې ژوند څنګه دے؟ دا د دۀ د ادب برخه ده کنه؟ نو که دا برخه وي نو دې اديب د ادب او ژوند کلکه رشته ساتلې ده که دا برخه نۀ وي نو دې اديب د ژوند ضمني اړخونه د ادب برخه جوړه کړې ده خو کوم ژوند چې په وړومبي صف کښې ولاړ دے چې ادب ئې ترجماني وکړي نو د هغې نه غافل دے نو داسې نۀ ده پکار. ګويا --ادب د ادب د پاره-- هډو څه نظريه نه ده. ادب خو ژوند دی او ادب يواځې ژوند د پاره دی.

ډيلے بازار شي---- دغه توري په پښتني کلتور کښې يوه لويه دعا ده-- لوې انسان او لوې شاعر دروند فجي ګل صيب دوه کاله مخکښې ما ته دغه دعا زما د پنځوس کلن جشن په تقريب کښې کړې وه.زما په اړه دغه دعاييه نظم يې په هغه موقع په خپل خوږ ترنم کښې اوروليی وو چې پکښې يې زما د کتابونو نومونه-- پرخه په پرښه-- غني غني ته--او رانه فکرونه -- هم په ډير هنر ځاې کړي وو. دغه نظم افغان تي وي ريکارډ کړی وو او خليل تي وي په سوشل ميډيا شريک کړو چې زه يې د دواړو چينلونو په مننه خپلو مينه والو ملګرو سره هم شريکوم. د فجي ګل صيب د درنو تورو او جادوګر ترنم پوروړی يم

رقص شميمه باده خمار شي
ډيلے بازار شي ډيلے بازار شي
د ژوند په لاره د حضر يار شي
ډيلے بازار شي ډيلے بازار شي

د ماتو زړونو راجوړولو
د ګريوانونو راټولولو
هم رفوګر شي هم ستنه تار شي

ketabton.com - The Digital Library

ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

ټکي چنبېړي ستا له الهامه
معني جوړېږي ستا له افهامه
د علم ښاره د رڼا لار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

د ژوند نصاب يې د ژوند کتاب يې
خپله يو سوال يې خپله جواب يې
د وخت يوسفه د مصر ښار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

د زړهٔ مکان کښې يو لوئے جهان يې
فخرِ خليله فخرِ افغان يې
ماهِ کامله ملي دستار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

"پرخه په پرښه" د غزل پير يې
سم په مقېشو د غر تصوير يې
بيا آئينه کښې ښکلے سنګار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

د سوات ايلم يې د تيرا بنګ يې
بنګړه د بنو د خېبر ننګ يې
ګبين په بڼ کښې د کړه مار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

ګوره چې ګل شوې شونډې پرانيزه
پوښې د مشکو لارو کښې نوله
جامِ خُتن شي لبِ عطار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

"رانهٔ فکرونه" سم مشالونه
"غني غني ته" ستاخراجو نه
سخن شناسه سخن نګار شي
ډېلے بازار شي ډېلے بازار شي

ketabton.com - The Digital Library

فکر دې باج کړو خو وخت دې رنګ کړو
د ژوند په سر کښې ځان دې ملنګ کړو
چشم ګدازه د قام ګلکار شي
ډیلے بازار شي ډیلے بازار شي

چې خوند او رنګ دې د دیوان خپرم
لکه چې زلفې د جانان شمېرم
فجي در ځار شو فجي نه ځار شي
ډیلے بازار شي ډیلے بازار شي

د ستر غني خان مشهور نظم -- اے زما وطنه د لعلونو خزانې زما --- چې پښتانه یې د ملي سرود په حیث هم وایي په اردو کښې مې د ترجمې هڅه وکړه- ملګرو سره یې شریکوم-

اردو ترجمه --- حنیف خلیل
پښتو کلام --- غني خان

میرے وطن

میرے وطن گنج مرجان میرے حسین وطن
تیرا ہر درہ میری شان کا امین وطن

چشم نثار تیری خاک درودیواروں پر
ہو میری عقل تیری فکر میں انگاروں پر
وار دوں جان تیرے دریا و کہساروں پر
میرے وطن گنج مرجان میرے حسین وطن
تیرا ہر درہ میری شان کا امین وطن

ہوں تیری خاک سے پر تجھ کو بھی بخشا ہے وجود
میری انا و میری شان سے لیا ہے وجود
میرے اجداد کے لہو سے ہی پایا ہے وجود
میرے زمانے تیرے دل کے ہیں مکین وطن
تیرا ہر درہ میری شان کا امین وطن

گر تیری نہ ہو میری عزت سے ہے کیا حاصل
تو ہو بے چین میری راحت سے ہے کیا حاصل
تو سرنگوں ہو میری شوکت سے ہے کیا حاصل
ہو میرے خون سے مٹی تیری رنگین وطن

ketabton.com - The Digital Library

تیرا ہر درہ میری شان کا امین وطن

سرخرو تجھ کو اس جہاں میں ہی بنانا ہے
متاع جان تیرے قدموں میں بچھانا ہے
تیری سلامتی پہ خود کو بھی مٹ جانا ہے
ہے تجھے یاد میرا عہد آفرین وطن
تیرا ہر درہ میری شان کا امین وطن

اے زما وطنه -- غني خان

اے زما وطنه ! د لعلونو خزانې زما
ستا هره دره کښې دي دتورو نښانې زما

سترګې مې لوګی شه ستا د خاورو د کورونو نه
عقل مې اېرې شه ستا د پاره د فکرونو نه
ځار شمه قربان شم ستا د غرونو د سیندونو نه

ستا هره دره کښې دي د تورو نښانې زما
اے زما وطنه د لعلونو خزانې زما

زه هم ستا د خاورې ته زما د مېنې جوړ يې
ته مې د غېرت او د پښتو رنګښې جوړ يې
ته مې د نېکه او د بابا د وينې جوړ يې

ستا زړه کښې پرتې دي تولې تللې زمانې زما
اے زما وطنه د لالونو خزانې زما

ستا عزت چې نه وي زه به نوم او عزت څه کړمه
ته چې خوار او زار يې زه به خوب او راحت څه کړمه
ستا سر چې وي ټيټ نو زه به شان او شوکت څه کړمه

مسته به دې خاوره کړم په وينې مستانې زما
اے زما وطنه د لعلونو خزانې زما

ها به دې زۀ سیال کړمه وطنه د جهان
ها به ستا په پښو کښې تورې خاورې کړمه ځان
زه به درې وړې شم خو تا به کړم ودان

ketabton.com - The Digital Library

نر يمه پښتون ږم تاته يادې افسانې زما
اے زما وطنه د لعلونو خزانې زما

تهيه د اسپ و فيل ده بې حاصله
يو بساط دى د شطرنج ميدان زما
كاظم خان شيدا

وضاحت.....
اسپ او فيل د شطرنج د لوبې دوه داسې مهرې يا ګيټی دی چې عمومن پرې د شطرنج د لوبې ميدان ګټلى شي.خو لوبه بيا هم لوبه وي چې قسمت دې ياري نه كوي نو د دغو مهرو د لرلو باوجود هم د شطرنج بازي ګټل ګران شي. بل خوا اسپ اس ته او فيل هاتی ته وايی چې د جنګ ميدان پرې ګټلی شي خو دغه د جنګ ميدان ګټلو د پاره د اسونو او هاتيانو تيارول يعنې طاقت كښې ساتل ضروري وي.تهيه په فارسی كښې تيارۍ او امادګی ته وايی. ګويا د شطرنج د لوبې ګټلو د پاره د قسمت ياري يا د مقدر مهربانه كيدل زيات ضروري دي او د جنګ ميدان ګټلو د پاره د تيارۍ جدوجهد او طاقت لرلو ضرورت زيات وي- د شطرنج بساط هم ميدان وي چې اسپ او فيل مهرې پرې لوبولی شي خو مقدر ورله پكار دى- د جنګ هم ميدان وي چې اس او هاتي پرې جنګولی شي خو تياري طاقت او جدوجهد ورله پكار دي-
اوس شيدا دغه پس منظر كښې د خپلې مينې كشمكش ته او يا د خپل هدف او مرام سر كولو ته د دواړو ميدانونو پس منظر كښې ګوري او وايي چې لكه د جنګ د ميدان ګټلو ما د خپلې مينې د ميدان ګټلو هم پوره هڅې وكړې په دغه ميدان كښې مې د وفا صداقت او ايثار ټول اسونه او هاتيان ښه تيار كړل او اومې زغلول.بار بار ناكام شوم.بس نور د دغو اسونو او هاتيانو تهيه او تيارۍ بې حاصله دي- اوس خو خبره د شطرنج مهرو والا اسپ او فيل ته پاتې ده.اوس زما د مينې ميدان د شطرنج ميدان يا بساط دی.كه قسمت مې ياري وكړه نو د شطرنج اسپ وفيل به زما هدف يا زما جانان زما كړي او دا ميدان به وګټم او كه مقدر مې ملګرتيا نه كوي نو د شطرنج اسپ و فيل هم زما دا بازي نه شي ګټلی- هر څو كه د شطرنج په لوبه كښې د ټولو نه طاقتورې مهرې همدغه اسپ و فيل دي خو چې ميدان د شطرنج شو نو بس خبره مقدر ته پاتې ده-- وفا قرباني صداقت او هر قسمه جدو جهد په دې ميدان كښې طاقت او قيمت نه لري او بې حاصله دي-

---

لوې پښتون حكمران شيرشاه سوري سره دا روايت تړلی دی چې هغه خپل دربار كښې په خلقو قدغن لګولی وو چې د قبيلو خبرې به دلته نه كوئ بلكې د يو افغان او پښتون خبره به كوئ-
همدغه د پښتون قاميت وروميې باقاعده تصور ګڼلی شي چې علامه اقبال پرې اردو كښې يو وړوكی نظم ليكلی دی او ما پښتو كښې ژباړلی دی- ملګرو سره يې شريكوم-

اردو كلام : ډاكټر علامه محمد اقبال
پښتو ژباړه : حنيف خليل

ketabton.com - The Digital Library

دا خبره د شيرشاه په ګل بدله
په نفاق خواره وي ډله او ټپله

د وزير او د محسود نامه خوږه ده
خو جامه به د افغان اغوندي کله

دا د غرهٔ مسلماني خو زر ټوټې شوه
خپل خپل بت پسې چې هره ډله تلله

حرم هاغه لات منات پکښې هغه دي
خو څوک نشته چې ئې توره شرنګوله

اردو کلام ----

یہ نکتہ خوب کہا شیر شاہ سوری نے
کہ امتیاز قبائل تمام تر خواری

عزیز ہے انھیں نام وزیری و محسود
ابھی یہ خلعت افغانیت سے ہیں عاری

ہزار پارہ ہے کہسار کی مسلمانی
کہ ہر قبیلہ ہے اپنے بتوں کا زناری

وہی حرم ہے، وہی اعتبار لات و منات
خدا نصیب کرے تجھ کو ضربت کاری

ادب د انسان په ژوند کښې کله او څنګه پيدا شوے دے-

انسان ټولنه کښې ژوند زرګونه کاله پخوا شروع کړے دے، دا انسان چې اوس څنګه دے، دے همېشه راسې داسې نهٔ وو- دا انسان چې نن څومره په ترقی دے يا تهذيبي او تعليمي ارتقاء نه تېر شوے دے ، دا خو ټول عمر داسې نهٔ وو، چې ټول عمر نهٔ وو نو د دې مطلب دا دے، چې د انسان ژوند د ډېرو پړاوونونه راتېر شوے دے- انسان په بنيادي توګه د درېو غټو ادوارو نه راتېر دے يعني يو د دهٔ ځنګلي دور، دوېم کانړيز دور او درېم تهذيبي يا مهذب دور دے. ځنګلي دور کښې خو انسان د دې قابل نهٔ وو چې د خپلې مشاهدې اظهار په ادبي ژبه کښې وکړي، کله چې انسان کانړيز دور ته راغلے دے، کانړيز دور نه مراد دے، کله چې انسان د ځنګلي دور نه وتے دے په غر کښې ئې پناه اخستې ده او د غر د پناه په وجه دے د قدرتي آفتونو، بارانونو، زلزلو او د داسې مختلفو آفتونو نه محفوظ شوے دے، نو دلته ئې په وړومبي شکل ادب پېدا شوے دے، چې لړ

ketabton.com - The Digital Library

ذهني قرارے او سکون ئې موندے دے نو دۀ قلم ، کتاب او کاغذ پېژندلے دے، د کاغذ نه مراد هغه قدیم شکل دے، ظاهره ده چې کله به ئې په چمړه ، په کاڼي لیکل، په کتبو لیکونه، ځکه چې په کاڼيز دور کښې هم په کاڼو لیکل شوي دي خو دې نه پس انسان د تهذیب په لور یو داسې قدم اخستے دے، چې دے اوس تهذیب ته نزدې شوے دے، په دې کاڼيز دور کښې دۀ وېښا شروع کړې ده او په وېښا کښې یې ښکلا هم پېدا شوې ده، انداز هم پېدا شوے دے، هغې ته مونږ یو ادبي ابتداء وئیلے شو- ادبي نښې هم د دۀ په اظهار کښې پېدا شوي دي، خو اصل ادب د انسان په تهذیبي ژوند کښې شروع شوے دے. کله چې دے د کاڼيز دور نه راوتے دے، دے مهذب شوے دے ځکه چې ژوند کښې یو بل پړاو راغلے دے، هغه پړاو ته مونږ وایو مهذب دور یا تهذیبي دور، کله چې دا مهذب دور شروع کېږي نو اوس انسان ادیب، لیکوال، شاعر او ډرامه نګار هم دے هغه د ادب بلها اصناف لیکي، هغه خپل اظهار کوي او د اظهار وسیلې، سلیقې پېدا شوې. دا ځکه پېدا شوې چې د دۀ په ژوند کښې نور آرام او سکون راغلو، د کاڼيز دور نه هم دے په تهذیبي دور کښې داخل شو، د دۀ تهذیبي دور څنګه شروع شوے دے، چرته چرته چې په دې زمکه اوبۀ ډېرې وې، چرته چې غټ غټ دریابونه وو، د سمندرونو په غاړو ژوند کول نور آسان وو په نسبت د غرئيز دور، چرته چې دریابونه، سمندرونه دي، آب هوا ښۀ ده، په هغه ځائے زراعت کېږي، مال موېشي ساتلے شي، چرته چې کرکېله کېږي نو خوراک تاته د زمکې نه ملاوېږي، چې غوا مېښه ساتې نو پئې ماسته ملاوېږي، چې آب هوا دې ښۀ وي نو تاته ذهني سکون حاصلېږي نو په کښې تخلیقي صلاحیت پېدا کېږي - د دې سمندرونو او دریابونو په غاړو آبادیدو سره انسان مهذب شو او په سکون شو نو دې سره د دۀ تخیلي قوت، او تخلیقي قوت زیات شو، او د دۀ په ژوند کښې سکون چې راغلو نو خپل تفکر ته کښېناستو، فکر ئې شروع کړو، دې نه مخکښې خو انسان په دفاعي حالت کښې وو، په خپله دفاع کښې وو، کله د قدرتي آفتونو نه دفاع کول ځان بچ کول وو او کله په کاڼيز دور کښې انساني مقابلې او جنګونه وو، په مهذب دور کښې دۀ ته د سوچ، فکر، تخلیق، خیال کولو موقعه ملاؤ شوې ده، د دغه ځائے نه په اصلي معنٰی ادب او لیک د انسان د ژوند برخه جوړه شوې ده، مونږ چې ګورو چې مونږ سره څۀ د ادب مثالونه، نمونې، اظهارونه دي نو دا هم په هغه ځایونو کښې دي، چرته چې د سمندرونو په غاړو انسان آباد دے، سمندرونه، په مصر کښې دي او دې نه مراد مصري تهذیب دے دا یو مرکز دے، او ورسره نور تهذیبونه دي، دغه رنګ اوبۀ زمونږ ایشیاء کښې هم دي، لوئے لوئے سمندرونه او دریابونه ایشیا کښې موجود دي، د دې دریائے سندهـ په غاړه هم انسانان آباد وو او نور چې چرته چرته سمندرونه او دریابونه زیات وو هلته انسان خپلې پخې آبادۍ جوړې کړې دي او د آبادو نه پس ئې خپل سوچ، تفکر پکار راوستو او د ادب باقاعده تخلیق په دې تهذیبي دور کښې شروع شو، مونږ ته د هغه ادب ځینې نمونې هم په لاس راځي، او د دغه تهذیبي دور نورې نښې هم - ګویا په دغه وړومبنو تهذیبونو کښې د ادب وړومبۍ نخښې موندې شي- په ځانګړې توګه په سومیري تهذیب کښې چې نزدې نزدې پنځه زره کاله عمر لري-

نوټ--- دغه د انساني څېړنې تصور دی-- مذهبي تصور خپل دلایل لري -- هغه په بله موقع-

---

د غني خان شاعرانه اسلوب

ketabton.com - The Digital Library

غني د پښتو په جدید و شاعرانو کښې د ښېخي ځانله اسلوب شاعر دے. هسې خو هر شاعر په خپله وېنا کښې څۀ داسې انفرادي خصوصیات لري چې د هغۀ د اسلوب د انفرادیت اندازه ترې کېدے شي. او دغه انفرادیت یواځې په شعر و ادب کښې نۀ بلکې په تمامو ښکلو هنرونو یا فنون لطیفه کښې څرګند وي. د رقاص په حرکتونو کښې چې کوم ردم وي هغه د هغۀ شخصیت پورې محدود وي. د مصور د لاس توازن او د هغۀ فطري صلاحیت د هغۀ د فنپارو د ځانګړتیا نخښې ښائي. د موسیقار په موسیقۍ ساز او انداز کښې هم یو ځان له رنګ او آهنګ وي چې د هغۀ د ځانګړتیا ګواهي ورکوي. دغه معامله د هر فن ده. د فنون لطیفه نه چې بهر فکر وکړے شي نو د ژوند په عامو معاملو کښې هم د ځانګړتیا اثرت لیدے شو. مثلاً د یو انسان په چال او د قدم اخستلو په انداز کښې، د چا د خبرو په انداز او اواز کښې، د چا په تقریر کښې او دغسې نورو معاملاتو کښې د ځانګړتیا نخښې واضحې ښکاري. ځکه چې په دې هر څه کښې د هغۀ شخصیت شامل وي او شخصیت د هر چا بیل وي. په دې وجه ئې اسلوب او انداز هم جدا وي.
خو کله چې خبره شاعرۍ ته را ورسي نو په هغې کښې د تقلید او انفرادیت بحث مخې ته راشي کوم شاعران چې د نورو شاعرانو تقلید کوي خو بیا هم د خپل شخصي تاثر په وجه ځینې انفرادي خصوصیات ئې په شعوري یا غېر شعوري توګه په شاعرۍ کښې مخې ته راتلی شي. خو ځینې شاعران داسې هم وي چې د وړاندېنیو شاعرانو د هر قسمه پېروۍ نه په ډډه پاتې شي او یوه داسې شاعرانه لار را پېدا کړي چې صرف هم د هغۀ لار وي. هغۀ جوړه کړې وي او هغه پرې مزل کوي. هر څوک پرې د مزل کولو نۀ توان لري او نۀ سلیقه او صلاحیت. غني خان د شاعرانو په دغه ډله کښې شامل دے. چې خپله لاره ئې جوړه کړې ده او د خپلو ټولو ځانګړتیاو سره پرې مزل کوي.
د یو شاعر شاعرانه اسلوب د دوؤ غټو برخو د ګډون نۀ زېږي. یوه شکلي یا صوري برخه او دویمه فکري یا موضوعاتي برخه. د غني خان په شاعرانه اسلوب چې د دغو دواړو زاویو نه غور کوو نو وړومبے نظر به ئې په شکلي یا صوري برخه واچوو. په دغه برخه کښې د شاعرۍ په بحر، ردم، علامت، تشبیه، استعاره صنائع، تلازماتو، قافیه، ردیف او نور شکلي عناصرو توجه کولے شي. د غني شاعري په دغه حواله په سخته پیمانه نۀ دي تلل پکار. ځکه چې هغه د فکر او تخیل شاعر دے. د داسې فکر او تخیل چې ډېرې صوري پابندۍ ئې د فکروخیال په ابلاغ کښې خنډ پېدا کوي. په دې وجه د هغۀ په شاعرۍ دغه قسمه اعتراضات نه دي کول پکار۔
د شعر د پاره، که ازاد وي او که پابند بنیادي طور ورته د جذبې او تخیل ضرورت دے. وزن د تکنیک او فني لوازماتو یو جز ګڼل پکار دي. که د غني خان شاعري چا په غور لوستلې وي نو د وزن بحر او نورو فني لوازماتو په کښې دومره خیال نۀ دے ساتلے شوے څومره چې په کښې د جذبې صداقت او د خیال دریافت ځاے شوے دے.
د غني د شاعرۍ په دغه فني خامیو د معترضینو په جواب کښې غني خان په خپله ما ته یوه مرکه کښې تقریبن دیرش کاله پخوا وئیلي وو چې:
"زۀ خو وائم چې ګني دا اعتراضونه به اوس ختم شوي وي. ما چې کله ابتدائي شاعري کوله نو دا خبرې به ډېرې کېدلې. خبره دا ده چې اوس خو په شاعرۍ کښې ډېرې تجربې شوې دي. ازاده شاعري رواج شوه او زۀ خو هسې هم د دې خبرو په ځائے د تخیل قائل یم".
د غني خان دغه خبرې سره زه هم متفق یم۔
حنیف خلیل

ketabton.com - The Digital Library

ستا کیسه ده غنچه وار په زر لبریزه　　　　　　　　　تر آستین دې لاس په داد ولې کوتاه شه

کیسه-- همیانۍ یا کسوړه - چې پکښې زر یا مال دولت جمع کولی شي-
غنچه وار-- یعنې د غنچې غوندې-- د گل د غوټۍ په شان-
لبریزه-- لب شونډو ته وایي او ریزه ډکې ته وایي-- یعنې تر خلې پورې ډکه-
استین-- لستوڼی-
داد--- ورکړه او سخاوت-
کوتاه--- لنډ-- کوتاه لاس هغه لاس ته وایي چې ورکړه نه کوي- شومتیا کوي-

وضاحت ---
ستا کیسه یعنی همیانۍ یا کسوړه خو لکه د غنچې د خوشبو د زرو نه لبریزه ده یعنی مال دولت نه ډکه ده نو بیا په داد او ورکړه کښې دې لاس ولې لنډ دی- ورکړه او سخاوت ولې نه کوې- ستا په ورکړه به ستا زرو او مال دولت کښې څه کم شي- یعنی محبوب چې د حسن په دولت مالامال دی نو په میینانو د دیدن کنجوسی ولې کوي .
غور وکړئ د غنچې یا د گل د غوټۍ رنګ هم زرزری وی او د زرو هم-- د غوټۍ شکل هم راغونډ گول شان وي او د کسوړې هم- غنچه هم خپل دولت یعنی خوشبو ویشی او سخی دولتمند هم خپل مال ویشی خو د محبوبانو خوئ داسې نه وی- د هغوئ مثال د شوم دولت مند غوندې وي چې د پریمانه زر او مال لرلو باوجود یې په ورکړه کښې لاس کوتاه وي یعنې ورکړه او عطا نه کوي-
ځکه شیدا وایی چې محبوب ولې داسې شوم دی- چې په ورکړه کښې یې لاس د لستوڼي نه هم کوتاه دی-- کنجوس سړي د پاره محاوره ده چې لستوڼی ورکوي بچ کوي لاس-بیا د شیدا تشبیهات هم د کمال دي - عجیبه نزاکت لري- غنچه د کسوړې سره تشبیه کول-- د غنچې سور رنګ د سرو زرو سره-- غنچه کښې پرته خوشبو کسوړه کښې د جمع شوي مال دولت سره- او بیا په دغه انداز د حسینانو فطرت ښایي- د شومانو کیفیت ښایي- او خپل د کمال شعریت ښایي-

---

مظلوم باچا خان-- د باچا خان د تلین په مناسبت-

ستر باچا خان په خپل اصلاحي سیاسي علمي او ادبي مشن کښې مظلوم هم وو-- ډیرو مثبتو قدمونو ته یې خلقو په منفي نظر کتلي دي- په دغو خبرو مو چرته غور کړی دی-
۱--- باچا خان ته په وړومبي وار سرحدي گاندهي هندي صحافي امیر چند بموال وییلي وو چې د اندین ډیلي ټایم اخبار په اداریه کښې یې دغه ټایټل ورکړی وو او بنیاد یې دا وو چې په ټول هند کښې لوی لیډر مهاتما گاندهي دی او په سرحد یعنې پښتونخوا کښې د دغه لیول لاربښود او سیاستدان باچا خان دی چې د دغه معیار بل لیډر نه خو په پنجاب کښې وو او نه په سند او بلوچستان کښې- خو د دغه مثبت پس منظر نه ناخبره زمونږ اولس یې دغه لوی اعزاز ته هم په منفي نظر گوري-
۲--- باچا خان د عدم تشدد تصور د خپل خوږ پیغمبر حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د ژوند نه په هغه وخت کښې اخستی وو چې لا یې گاندهي سره هیڅ قسمه اړیکه نه وه-- په کال ۱۹۱۰ کښې د

ketabton.com - The Digital Library

ازادو مدرسو جوړولو اغاز او په ۱۹۲۱ کښې د انجمن اصلاح الافاغنه قیام سره هغه پښتانه تعلیم ته رابلل او خپلو کښې دشمنو او تشدد نه یې منع کول- نن ډیر خلق د باچا خان دغه د عدم تشدد تصور د گاندهي نه مستعار گڼي - حال دا چې گاندهي پخپله هم دغه دور کښې د عدم تشدد نظریه په باقاعده ډول نه وه پیش کړې-

۳--- باچا خان د اصلاح د کار نه پس چې عملي سیاست ته راتلو نو وړومبی یې مسلم لیگ ته د دوستۍ لاس وړاندې کړو خو هلته قبول نه شو نو بیا کانگریس ته یې لاس ورکړو خو هلته هم ورسره دهوکي وشوې- د ویش نه پس یې د نوي ازاد شوي هیواد سره د وفادارۍ اعلان په دستورساز اسمبلۍ کښې وکړو خو بیا هم د قیوم خان د سیاسي حربو ښکار شو-- اوس په داسې حال کښې هم ډیر خلق باچا خان ته غدار وایي-اخر سړی خفه شي-

۴--- پښتون اولس د پاره د قربانو یې مثال نشته- دومره قیدوبند او جیلونه به ټول برصغیر کښې چا لیدلي وي لکه باچا خان-خو په دغو قربانو یې هم د ډیرو سترگې پټې دي او د دې هر څه باوجود اعتراض له ښه تکره دي-

۵-- د اشنغر د لوی خان بهرام خان په کور کښې زیږیدلي باچا خان هر قسمه اسوده ژوند جاگیر او مال حال له لته ورکړه او خپل ژوند یې د اولس د بقا ترقی او خوشحالی د پاره وقف کړو خو دا هم په ډیرو ښکاره نه دي-

۶---- د پښتنو تعلیمي حالت راپورته کولو د پاره یې ذاتي یو سل څلور دیرش ازاد سکولونه جوړ کړل خو زمونږ دانشوره طبقه یې په دغه لوی کار هم خاموشه ده- لیکونه او تحقیقونه پرې نه کوي- په یو سل څلور دیرش سکولونو صرف یو کتاب لیکلی شوی دی او هغه هم سندي تحقیق د ډاکټر سهیل خان مقاله- نور سدم ته شین دی-

۷--- پښتو ژبې او ادب ته وړومبۍ مجله د پښتون په شکل ورکول وړومبی رپورتاژ ورکول وړومبۍ ډرامه د عبدالاکبر خان د لیکلې ډرامې په شکل ورکول د مقصدي او ترقي پسندو شاعرانو پوره لښکر تیارول پخپله ګڼ شمیر پښتو لیکونه کول او نورې بیش بها کارنامې په ریکارډ دي خو د پښتو ژبې او ادب لیکلي تاریخونه راواخلئ باچان خان او د هغه ادبي خدمات به درته ډیر کم په نظر راشي-

۸--- په یوه موقع یې ابولکلام ازاد ته د هغه په لیکلي تفسیر کښې د اصلاح مشوره ورکړه او د ازاد غوندې لوی عالم یې اعتراف هم وکړو خو د نن مذهبي طبقه راپاڅي او د باچا خان په دیني فهم هم تنقیدونه او اعتراضونه کوي-

۹---- باچاخان به په ټانګه کښې سفر کولو د خامتا لباس به یې اغوستلو او کلیوالي څپلی به یې اخستلي چې دغو خواري کښنو ته یې ګټه رسي او ورسره کار روزګار کښې مرسته کیږي- له دغه ساهو فکر او روغ نیت نه یې هم ډیر خلق نه دي خبر--

۱۰--- فضول خرچې یې نه کولې چې پښتون اولس ته دغه د لوی خان بهرام خان زوی یو سبق جوړ شي خو په بدله کښې دغه اولس د شوم او کنجوس په نوم یاد کړو-

د باچا خان د مظلومیت دا قیصه نوره هم اوږده ده خو د دغو څو نکتو په بنیاد هم وییلی شو چې دغه ستر انسان یو مظلوم انسان هم وو- د صبر او زغم لوی غر-- مظلوم باچا خان-

---

په فارسی کښې د غزل د څو شعرونو لیکلو هڅه مې وکړه د عروضي غلطیو به بخښنه غواړم

ketabton.com - The Digital Library

می دیدم جلوه ئے دلدار می رقصم
نحیفم من و لے بسیار می رقصم

شنیدم گفتگوئے یار من پیهم
به هر ان مستم و سرشار می رقصم

به تیر چشم او نیمکش شدم بسمل
که رفتم مست سوئے دار می رقصم

برائے دید یک لمحه رخ روشن
منم خاکم شدم غبار می رقصم

سرور بخشید رخ زیبا شما اتش
خلیلم در میان نار می رقصم

مطلب او ترجمه

چې د دلدار جلوه وینم نو رقص کوم
کمزوری یم خو بیا هم زیات رقص کوم

د خپل یار خبرې په تسلسل سره اورم
ځکه په هره لمحه مست یم او رقص کوم

د هغه د سترګو په نیم کښنو غشي زخمي شوم
چې د دار په لور مست روان یم او رقص کوم

د روښانه مخ د یوې لمحې دیدن د پاره
زه د خاک ذره شوم او په رڼا کښې رقص کوم

ستا د ښکلي مخ اور راته سرور رابخښي
زه خلیل یم د اور په مینځ کښې هم رقص کوم

غني نه مري

نن د غني خان د زیږون ورځ ده-- غني دې مادي نړۍ کښې د تل ژوندي پاتې کیدو د پاره سترګې غړولې وې- په مادي توګه خو هغه زمونږ تر مینځه شتون نه لري خو په فکري او روحاني توګه

ketabton.com - The Digital Library

غني نه مري- دا ولې- دا ځکه چې ځنې خلق د خپل ذات سره تړلې ځنې داسې حوالې لري چې هغه پرې امر شي- غني هم داسې وو-
غني نه پلار ملا جوړولو خو غني د رياکار ملا ژوندی حريف جوړ شو- پلار ترې سياستدان جوړولو چې دغه لړ کښې د هند د ويش نه مخکښې د متحده هندوستان د اسمبلۍ غړی هم جوړ شو خو غني دغه عملي سياست سره دايمي تړون ونه ساتلو او نه يې دغه حواله د شخصيت د پيژندګلو ذريعه جوړه شوه- هغه د پښتون زلمي په نوم سياسي ګوند هم جوړ کړو خو بيا يې ترې رجوع وکړه- په ميکينيکل انجنيرنګ کښې يې زدکړې وکړې خو په هغې هم ژوندی نه پاتې کيدو- غني که ژوندی پاتې شو نو په خپل فکر هنر او شعري اسلوب- په نثر کښې يې کالمونه مضمونونه او ګډې وډې وليکلې چې دغه کار په دغه انداز بل هيچا ونه کړی شو- اردو کښې يې کتاب خان صاحب وليکلو چې اردو نثر کښې هم غني خپل مثال پخپله دی-- په انګريزۍ کښې يې دي پټهان وليکلو چې لوستونکي يې انګريزی او د ليک اسلوب ته نن هم ګوته په خله دي- ښکلو هنرونو سره يې رشته وساتله او د خاورو ختو او رنګ و برش په لاره يې داسې فنپارې تخليق کړې چې هډو د چا ترې توقع نه وه- د موسيقۍ په هنر يې هغه زدکړه تر لاسه کړه چې بنده ورته حيران شي- دغه ټولې يې هم د ژوندي پاتې کيدلو حوالې دي خو د هغه د دې نه هم لوی کمال د هغه شاعري ده- داسې شاعري چې بل سيال او مثال نه لري- په خپل شعري اسلوب کښې نه د چا په لاره لاړو او نه يې څوک په لاره تللو کښې بريالي شو- په فکري توګه هم رومان جمال تفکر نفسيات مقصديت قاميت مزاحمت طنز مزاح او نور داسې رنګونه او اهنګونه يې راوړل چې د چا نه مستعار نه دي بلکې د غني د ذات نه زيږيدلي دي- د بې پنا خورې مطالعې باوجود غني خانګړی دی ځکه چې تخليق يې په مطالعه نه دی کړی بلکې په مشاهده او خپل فطري صلاحيت يې کړی دی- په خپله ساده کليواله او د مور نه اوريدلې او زده کړې ژبه کښې د مست او شرنګيدلي ترنم سره يې کړی دی- په فکر او اظهار کښې له هر قيده ازاد غني خپلو دغو حوالو ژوندی ساتلی دی او تل به ژوندی وي- په فکري توګه هم او په روحاني توګه هم-
چغې وئ اجل ملا ته اورې که نه اورې
تشه خاوره نه دی غني څنګه به شي خاورې

خوبونه

انسان خوبونه ولې ويني او ايا انسان نه علاوه نور مخلوقات هم خوبونه ويني که نه- د دې پوښتنې اساس د پوهې او شعور په معيار او پيمانه دی- يعني کوم مخلوق چې څومره پوهه او شعور لري په هم هغه پيمانه او معيار خوبونه ويني- د نورو مخلوقاتو د خوبونو د معيار اندازه هم د انسان د خوبونو ليدلو نه کيږي ځکه چې ټول انسانان هم يو رنګ او په يو معيار خوبونه نه ويني- د هر چا خوبونه د هغو د ويښې دنيا په مشاهده او پوهه اډانه لري- البته دا جوته ده چې خوب هر انسان ويني خو په خپل خپل معيار او خپله خپله پوهه او مشاهده- ګويا په چارپايو او مارغانو کښې هم چې کوم کوم په ويښه هر څومره شعور يا پوهه لري هم په هغه معيار خوب ليدی شي- يعني يو چارپايه که په ويښه دومره پوهيدی شي چې څوک رابانډې ګوذار کوي تيښته ترې پکار ده نو دغه څه يې په خوب کښې هم راتلی شي يا يو مارغه په ويښه په دې پوهيږي چې ښکاري زما ښکار پسې راروان دی نو ځان ترې په ډډه کول پکار دي نو دغه څه يې په خوب کښې هم راتلی شي- تر

ketabton.com - The Digital Library

دي چې د ځنو چارپايو او مارغانو څه حواس او د مشاهدې په بنياد شعور د انسان نه هم تيز وي- ځني مارغان د لرې لرې هيوادونو نقل مکاني ښه برابره کوي- ځني چارپايه په ميلونو لرې په توره تياره کښې پريږده خو ښه برابر به واپس ځان رارسوي-
انساني خوبونو ته چې راشو نو يو خو د پيغمبرانو خوبونه دي چې هغه د خالق له خوا د وحي او الهام يوه اشاره هم کيدی شي او عام انساني خوب هم-- خو د عام انسانانو خوبونه د هغوئ د ويښې دنيا په شعوري مشاهده اډانه لري-انسان چې په ويښه کومه مشاهده کوي د دغه مشاهدې نه ترلاسه شوي معلومات د هغه په لاشعور کښې جمع کيږي-په تدريج او تسلسل سره- په مياشتو او کلونو دغه د معلوماتو جمع کيدلو عمل روان وي بلکې ټول عمر روان وي- د لاشعور نه ځنې معلومات تحت الشعور ته هم ځي چې د اوږدې مودې د پاره ورک وي خو دغه معلومات په يوه موقع د لاشعور سطحې ته او د لاشعور نه د شعور سطحې ته هم راتلی شي- انسان چې ويښ وي نو يواځې د هغو معلوماتو بهر ته راوړلو يا څرګندولو وظيفه تر سره کوي چې شعور يې د خپل معيار په تله وتلي يا يې د خپل غلبيل نه چاڼ کړي او د اظهار اجازت يې ورکړي- خو انسان چې کله اوده وي نو شعور يې هم معطل وي نو دغه وخت کښې د لاشعور نه هم هغه جمع شوو معلوماتو نه څه برخه په ګډ وډ او بې ترتيبه صورت کښې راپورته کيږي چې مونږ ورته خوب ليدل وايو- دغه معلومات هم هغه د انسان د ويښې دنيا په مشاهده اډانه وي چې په مختلفو وختونو مياشتو کلونو کښې د انسان د لاشعور او تحت الشعور په خانو کښې جمع شوي وي خو په اوده حالت کښې چې شعور معطل وي نو لاشعور او تحت الشعور هم د شعور د قيد نه ازاد وي ځکه هر قسمه پراته معلومات په هر شکل کښې سر ښکاره کولی شي او چې سر ښکاره کړي نو مونږ ورته د خوب ليدل وايو چې دا هر څه حقيقت نه وي- حقيقت او رښتيا صرف شعوري معلومات وي--خو دغه شعوري لاشعوري او تحت الشعوري ټول معلومات د انسان د ويښې دنيا د مشاهدې په نتيجه کښې خپلو خپلو خانو ته تلي وي-- او د خپلو خپلو حالتونو سره سم سر ښکاره کوي چې شعوري اظهار يې حقيقت او لاشعوري اظهار يې خوبونه بللی شي-ګويا انسان د خپلې پوهې او مشاهدې يا په همدغه اساس خپل خواهش ارزو سوچ او تصورنه بالاتر خوب هم نه شي ليدی-

---

پرون د احمد فراز د زيږون ورځ وه -- د دغه ورځې په مناسبت د هغه د مشهور اردو غزل پښتو ژباړه ملګرو سره شريکوم-

اردو غزل : احمد فراز
پښتو ترجمه : حنيف خليل

لږ ئې ټولې کړلې ماتې په اسانه ګوره
چې تلۀ راتلۀ خو مو تر منځه وے جانانه ګوره

د شپې تئيرې نه د ګيلې نه خو به دا هم ښه وه
د خپلې برخې که يو شمع کړې روښانه ګوره

څومره اسانه وه که ستا په جدائۍ کښې مړ وے

ketabton.com - The Digital Library

عمر یې واخستو چې ساه وته له ما نه ګوره

د مقتولانو جشن جوړ نه شولو مونږ ته ګنې
په زولنیو کښې اتڼ به وڅ پریمانه ګوره

هغه خو پرېږده د وفا لوظ ته ګوري که نه
ته خو به نه تلې له دې خپل عهد و پیمانه ګوره

اردو غزل ----- احمد فراز ---

سلسلے توڑ گیا، وہ سبھی جاتے جاتے
ورنہ اتنے تو مراسم تھے، کہ آتے جاتے

شکوۂ ظلمتِ شب سے، تو کہیں بہتر تھا
اپنے حِصّے کی کوئی شمع جلاتے جاتے

کتنا آساں تھا ترے ہجر میں مرنا جاناں
پھر بھی اک عمر لگی، جان سے جاتے جاتے

جشنِ مقتل ہی نہ برپا ہوا، ورنہ ہم بھی
پابجولاں ہی سہی، ناچتے گاتے جاتے

اِس کی وہ جانے اُسے پاسِ وفا تھا کہ نہ تھا
تم فراز! اپنی طرف سے تو، نبھاتے جاتے

اروابناد استاد پسرلی او هندي سبک

په اوسني دور کې که په کامله توګه له پوره پیچلتیا سره د هندي سبک څانګړنې په چا کې وینو، هغه استاد پسرلی دی.
استاد پسرلي د هندي سبک ټول شاعران ډېر ژور لوستي لکه:طالب املي' شوکت بخارائي،غني کشمیري،بیدل دهلوي،کلیم کاشاني...
د پسرلي صیب مزاج هم ورته جوړ ؤ چې دڅ دا څانګړنې خوښولې.
بل پسرلي صیب په پښتو کې کاظم خان شیدا هم ډېر دقیق لوستی دی.
نو په نن دور کې د هندي سبک د څانګړتیاوو لیدنه تر ټولو ډېره په پسرلي صیب کې کېږي.
نن هم د هندي مکتب پیروي کیدلی شي چې اوس یې هم ځینې شاعران کوي.
که لومړي دور ته څو نو هلته د جغرافیې،حکمراني طبقې او سیاسي حالاتو ژور اثر ؤ چې اوس وخت کې د هغو اثراتو د اغېزې ضرورت نڅ شته.

ketabton.com - The Digital Library

زموږ مخې ته د هندي مکتب شاعران پراته دي چې ټول ټکنیکونه یې خپلولی شو لکه پسرلي صیب چې خپل کړي دي.
نو ویلی شو چې په پښتو کې د هندي سبک په کلاسیک کې لوی پیرو شیدا او معاصره شاعرۍ کې یې لوی پیرو استاد پسرلی دی.
د استاد روح دې شاد وي

د علامه محمد اقبال یو عالي غزل خپلې پښتو ژباړې سره خپلو مینه والو ته وړاندې کوم-

پښتو ژباړه--- حنیف خلیل
اردو غزل --- علامه محمد اقبال

بیا راوړه هغسې باده او هغه جام ساقي
بیا چې تر لاسه کړمه هغه خپل مقام ساقي

درې سوه کاله اوشو بندې میخانې دي د هند
اوس خو لازمه ده چې ورکړه دې وي عام ساقي

دغه څو ځاځکي د غزل په پیمانه کښې پاتې
شیخ راته وایي چې دا هم به وي حرام ساقي

اوس خو زمرو نه د لټون هغه ځنګل خالي دی
اوس د صوفي او د ملا شولو غلام ساقي

عشقه چې ستا هغه تیره توره چا یوړه له تا
علم ته پاتې دی په لاس کښې تش نیام ساقي

زړه کښې رڼا چې وي هنر کښې ولوله وي د ژوند
بې له رڼا خو هنر مري به شامدام ساقي

زما یوه شپه د مهتاب نه چې محرومه نه کړې
پیاله دې ډکه لکه وي ماه تمام ساقي

اردو غزل

لاپھر اک بار وہی بادہ و جام اے ساقی
ہاتھ آ جائے مجھے میرا مقام اے ساقی

ketabton.com - The Digital Library

تین سو سال سے ہیں ہند کے میخانے بند
اب مناسب ہے ترا فیض ہو عام اے ساقی

مری مینائے غزل میں تھی ذرا سی باقی
شیخ کہتا ہے کہ ہے یہ بھی حرام اے ساقی

شیر مردوں سے ہوا بیشۂ تحقیق تہی
رہ گئے صوفی و ملا کے غلام اے ساقی

عشق کی تیغ جگردار اڑا لی کس نے
علم کے ہاتھ میں خالی ہے نیام اے ساقی

سینہ روشن ہو تو ہے سوز سخن عین حیات
ہو نہ روشن ، تو سخن مرگ دوام اے ساقی

تو مری رات کو مہتاب سے محروم نہ رکھ
ترے پیمانے میں ہے ماہ تمام اے ساقی

سوال مې خوئ له در افشانه ابره نه دی
صدف ورانه خپله خله کړه په غوښتلو
وضاحت----
دا شعر اسان هم دی او مشهور هم خو فني نزاکت ډېر لري ځکه یې ملګرو سره شریکوم----
در ملغلرې یا ګوهر ته وايي یعنې لعل وګوهر---
ابر وريځ ته وايي نو در افشانه ابر هغه وريځ شوه چې د باران په شکل در یا ملغلرې ويشي---
صدف د سمندر په اوبو کښې وي- د سمندر اوبه چې د نمر په شغلو ګرمې شي نو د بخار په شکل پورته فضا ته خيژي- پورته فضا کښې چې دغه بخار يخ شي نو د وريځو شکل واخلي - وريځې بيا د اوبو په ځاڅکو کښې بدلې شي چې دغه ځاڅکي بيا سمندر ته هم واپس راځي- او دغسې د اوبو دغه چکر دوامدار وي- يعنې وريځ چې د باران په شکل وريږي نو کوم ځاڅکی چې په سمندر کښې د سيپی يا صدف خله کښې پريوځي هغه در يا ملغلره جوړه شي--او د صدف خله کړه يا ورانه هم وي نو شيدا وايي چې د صدف دغه خله ورانه يا کړه ده نو دا يې د باران ځاڅکي ته خله ورانه نيولې ده چې ځاڅکی راشي او ما سره ملغلره پيدا شي---بيا وايي چې هر څو که د صدف په ورانه خله کښې پريوتی ځاڅکی ملغلره شي او ملغلره ډېره قيمتي وي خو زما خودي دا نه مني- زما خوئ دا نه دی چې زه هم لکه د صدف خپله خله د غوښتلو د پاره ورانه ونيسم --يعنې کله هم چې څوک چا نه څه غواړي يا سوال کوي نو د عاجزئ اختيارولو د پاره خله هم ورانه غونډې ونيسي چې د چا پرې زړه ورحميږي او د سوال کوونکي سوال رد نه کړي--- د شيدا خپلې خودئ ښودلو د پاره د

ketabton.com - The Digital Library

هغه مثال وګورئ چې زما خوئ او عادت د سوال کولو نه دی--که څوک ملغلرې او در ګوهر هم راکوي خو لکه د صدف چاته ورانه خله نه شم نيولی--- د شيدا د مشاهدې به څه وايي چې څومره نادره مشاهده يې د خودی او خود داری د پاره مثال کښې راوړې ده او د شعر ژبه يې ورکړې ده - چې يو خوا د اوبو بخار وريځو او بيا اوبو جوړيدو ساينسي چکر ته اشاره ده او بل خوا تولنيزه مشاهده چې سوال کوونکی هم د سوال په وخت لکه د صدف خله ورانه نيسي- ځکه خو زه اکثر وايم چې شيدا په شعري تکنيک کښې بل سيال نه لري-

---

وجدان

شاعران او اديبان د وجدان کليمه په خپلو ليکونو او شعرونو کښې ډيره راوړي خو د دوئ په ليکونو کښې د وجدان معنا او مفهوم ډير نه جوتيږي- دوئ عمومن وجدان د يو نامعلوم داخلي قوت په معنا راوړي خو ډير ورته پخپله هم نه وي معلوم چې دا څه شی دی-
وجدان اصل کښې په نفسياتو فلسفه تصوف او ادب کښې بيلو بيلو معنو کښې استعماليږي- نفسياتو کښې وجدان کوم مهم او لوې صلاحيت نه شي ګڼلی- فرايډ لوې نفسيات دان دی هغه د انساني عقل نه بالاتر کوم قوت او صلاحيت نه مني- بل لوې نفسيات دان ژونګ دی هغه هم وجدان د عقلي صلاحيت وړومبی مرحله ګڼي او يو غير شعوري عمل هم ورته وايي چې نتيجو ته رسايي يې غلطه هم کيدلی شي- دغه شان په فلسفه کښې هم عقل نتيجو ته د رسيدلو لوې قوت ګڼلی شي- خو بل خوا صوفيان او شاعران دغه وجدان ته چې کومې معنې ورکوي هغه د عقل نه بالاتر د يو لوې قوت په حيث رامخې ته کيږي- د دغه لوې قوت په حيث په وجدان غور کوو-
وجدان د عربی ژبې کليمه ده-- بنياد يې وجد دی- عربی کښې د وجد ګڼې معنې دي- يوه معنا يې ده موندل-- بله معنا يې ده اوچته مرتبه او لوړه درجه- بله معنا يې ده لطيفه جذبه احساس او ادراک او د علم د حصول قوت- په عربی کښې يو بل لفظ حدس هم شته چې معنا يې ده اندازه-
په انګريزی کښې وجدان د پاره د انتيويشن **intuition** کليمه راوړل شي چې معنا يې ده نتيجې ته زر او تيز رسيدل يا د پيژندلو تيز صلاحيت-
دغه معنوي پس منظر کښې مونږ د وجدان مفهوم داسې بيانولی شو چې وجدان د علم د حصول صلاحيت او قوت دی خو---
يو علم د تجربې نه ترلاسه کيږي دغه وجدان نه دی- بل علم بغير د تجربې نه په جبلت کښې پروت وي دغه وجدان دی- يو علم په تدريج سره د اوږد عقلي او ذهني رياضت نه ترلاسه کيږي دغه وجدان نه دی - او بل علم زر تيز او مخې سره وجود ولري دغه وجدان دی- يوعلم د څرګندو پنځو حواسو په لاره تر لاسه کيږي دغه وجدان نه دی - او بل علم نيغ په نيغه بغير د حواس خمسه د استعمال نه د ذات برخه وي دغه وجدان دی- يو علم د معمول مطابق نتيجې تر لاسه کولی شي دغه وجدان نه دی او بل علم غير معمولي نتيجې تر لاسه کولی شي دغه وجدان دی- يو علم شعوري او ارادي فيصلې کوي دغه وجدان نه دي او بل علم غير شعوري غير ارادي فيصلې کولي شي تيزې او ناڅاپي فيصلې- دغه وجدان دی-- يو علم د دليل او جواز غوښتنه کوي دغه وجدان نه دی او يو علم پخپل ذات کښې دليل او جواز وي دغه وجدان دی-- يو علم د خارج نه راځي دغه وجدان نه دی - او بل علم د داخل نه سر پورته کوي دغه وجدان دی- او داسې نورې نکتې هم مخې ته راځي چې د وجداني او غير وجداني قوت وضاحت کوي- ګويا د انسان په داخل کښې يوه بيله وجداني دنيا هم

ketabton.com - The Digital Library

شتون لري - مونږ داسې هم ویيلی شو چې د فلسفي او نفسيات دنيا عقلي ده او د صوفي او شاعر دنيا وجداني ده-- هر څو که دغه دواړه له یو بل نه مرسته هم اخلي- خو وجداني دنيا بيا هم فطري جبلي او د نبوغ دنيا ده-

---

دا سږی مو څنګه هير کړو

سبا دريمه جنوري د دغه ستر سړي د وفات ورځ ده - اروابناد صنوبر حسين مومند يادوم- چې د خپل عصر کشرانو ورته د ډير احترام نه کاکاجي ويیلو - د پيرنګي په حکمرانی کښې د پرايمري سکول استاد شو خو د پيرنګي د ناوړه رويو او جبر احساس چې ورته وشو نو د ډير غربت باوجود يې د سرکار نوکرۍ له لته ورکړه- د ارباب شير علي خان غونډې مخوريز او با اثره شخصيت د بچو اتاليق شو خو ځان د پاره يې ترې د يوې روپۍ ګټه تر لاسه نه کړه- چې انجمن زمينداران يې جوړ کړو نو د علاقې نوابانو ورته لوې لوې پيشکشونه وکړل خو ټول يې رد کړل- چې نوجوان بهارت سبها يې جوړ کړو نو غټو سياست دانانو ډير لالچونه ورکړل خو کاکاجي لکه د غر ولاړ پاتې شو- چې په سياسي ميدان کښې يې شهرت تر هندوستانه خور شو نو سرمايه دارو يې په غټه بيه د اخستو هڅې وکړې خو کاکاجي په يوه بيه هم خرڅ نه شو- چې روس کښې به د کميونسټ پارټۍ اجلاس ته وبللی شو نو د تللو پيسې او نور اخراجات به ورسره نه وو او چې پاتې به شو نو روس کښې به د کاکاجي په کرسی بل چا ته د ناستې اجازت نه وو ځکه د کاکاجي تصوير به په کرسۍ کيښودلی شو- چې دويم جنګ عظيم ونښتو نو د جرمني نه په لکهونو روپو راغلي سياسي فنډ کښې يې د يوې روپۍ خيانت نه دی کړی تر دې چې خپل د دمې د رنځ علاج يې هم په دغو پيسو نه دی کړی- د سر پټکی به يې سوری سوری وو خو په ايمان او خود دارۍ کښې يې معمولي شان شګاف هم نه وو- په نولس سوه يو کم ديرشم کښې يې د پيرنګي سرکار په سايمن کميشن د پښتنو خواري کښو ټولې غوښتنې ومنلې خو د سيمې نوابانو ناکام کړو- د دمې مريض وو خو د روژې خوړل يې د خپل ديني او پښتني غيرت خلاف ګڼل ځکه تر مرګه يې روژه نه ده قضا کړې- د کميونسټ پارټۍ د اجلاس په دوران کښې به يې څادر وغوړولو او د مونځ فريضه به يې ادا کړه- په جيل کښې د قيد په دوران کښې به د احمد نديم قاسمي غونډې لوې شخصيت د کاکاجي خدمت کولو خو کاکاجي به خپل خدمت ته نه پريښو- د انجمن ترقي پسند مصنفين بنيادګر سيد سجاد ظهير په نولس سوه شپږ څلويښتم کښې هند نه پيښور ته د راتلو په وخت د کاکاجي د ليدو ارمان لرلو خو دغه ارمان يې پوره نه شو- هندو انقلابي ليکوال او سياست دان بهګت رام په خپل انګريزي کتاب --د سبهاش چندرا فرار -- کښې د کاکاجي د لاربنودنې په وجه کميونسټ پارټۍ د پاره د باجوړ سوال قلا د ماسکو غونډې مرکز ياد کړی دی خو زمونږ پښتانه انقلابيان ترې نه دي خبر- هندي سرتير او انقلابي ليکوال ګور چرن سنګهه په خپل ګورمکهي کتاب-- وه بهی دن سن-- کښې کاکاجي د پښتون سرتير او سرفروش په حيث ياد کړی دی خو مونږ ترې ډير کم خبر يو- د هند د ويش نه پس يې په نوي جوړ شوي وطن کښې انتخاباتو کښې برخه واخسته خو د هغه وخت اربابانو د پيسې په زور ناکام کړو- ويش نه پس يې د حمزه بابا او کامل صاحب په مرسته اولسي ادبي جرګه جوړه کړه او پښتو کښې د نوي تنقيد بنيادونه يې کيښودل خو تنقيدي مباحثو کښې يې مونږ ډير کم ذکر کوو- ديارلس کتابونه يې ليکلي دي خو زمونږ د کتاب خاوندان يې په خدماتو ډير کم خبر دي-- د سيلاب-- شعله-- سرفروش او اسلم په نومونو يې ادبي او سياسي مجلې جاري کړې

ketabton.com - The Digital Library

او چلولي دي خو د نن زماني صحافيان ترې ناخبره دي-- د پيرنګي خلاف يې حاجي صاحب ترنګزي سره په ګډه عملي مبارزه او جهاد کړی دی خو زمونږ خله پرې چپ ده- د حالاتو عذاب عذاب لمحو په ټول عمر کښې د واده کولو موقع ور نه کړه خو په قربانو يې زمونږ سترګې پټې دي- زمونږ کاکاجي چې په کوم غربت کښې په دې نړۍ کښې سترګې پرانستي وې په هم هغه غربت کښې يې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې- سترګې به د مرګ په خوب د هر چا پټيږي خو زياته د افسوس خبره دا ده چې د هغوئ په دغه کړيدلي زوريدلي او درديدلي ژوند کښې د هغه په بې پنا قربانيو بې مثله خود دارۍ او لکه د غر په لوړو حوصلو اخر زمونږ سترګې ولې پټې دي- اخر دا سړی مو څنګه هير کړو-

نوټ--- تفصيل او حوالو د پاره زما اردو کتاب--- کاکاجی صنوبر شخصيت اور فن --- کتلی شئ-

---

د افتاب په کمند نه خيژم اسمان ته
نه ړدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

وضاحت....
افتاب يعنی نمر....
کمند د اوسپنې يا فولاد نه جوړ شوی مضبوط څلور غاښی اوزار چې کلکه رسۍ ورپورې تړلې شي او اوچتو قلاګانو ته پرې خلق بره خيژي---
د فارسی ۔دوش۔اوږه ۔ولی۔يا ۔اداڼه۔لکه خانه بدوش مطلب ۔کور په اوږه ګرځول۔ يا د پښتو په محاوره کښې۔کډه په سر۔دوش د پاره خپل يو پخوانی شعر به راوړم۔
ستا محل خو مې په خپلو اوږو جوړ کړو
که پخپله زه خليل خانه به دوش يم
اوس شيدا څه وايی۔غور وکړئ۔د خپلې خود دارۍ په بيان کښې دوه نازکې او کمزورې اداڼې په شعري نسبتونو کښې راښايی۔يو دا چې د نمر اوړدې پلوشې داسې دي لکه اوږده رسې چې د کمند شکل يې اخستی وي او څوک پرې نمر ته خيژي۔دويم دا چې شبنم د ګلو په نازکو پاڼو پروت وي لکه چې د ګل په نازکو اوږو بار وي۔دواړه اداڼې نازکې او کمزورې دي۔شيدا دغسې په نازکو اداڼو تکيه کول نه غواړي۔نه د نمر د پلوشو په کمند اسمان ته ختل غواړي او نه د ګلو په نازکو اوږو لکه د شبنم بوج جوړيدل غواړي۔بس په خپلو پښو اودريدل غواړي۔په هم دغه اداڼه يی اعتماد دی۔
اوس د شعر بل خوند ته ځير شی ۔دغه اداڼې يواځې نازکې او کمزورې نه دي بلکې بې اعتماده او بې اعتباره هم دي۔ د نمر پلوشې صرف د ورځې ملګرتيا کوي د شپې بيا نه وي۔ بل خوا پرخه يواځې د شپې ملګرتيا کوي د ورځې بيا تښتي۔د پلوشو او پرخې نسبت ته هم وګورئ چې پرخه تښتي هم د همدغه پلوشو په وجه۔او د شپې چې پلوشې نه وي نو پرخه بيا د ګل په اوږو بار شي۔ګويا دواړه بې اعتباره دي۔ګل هم د څه وخت د پاره په پرخه تازه وي خو پرخه ورسره دايمي وفا نه کوي نو دا پرخه خو بيا هسې د ګل په پاڼو بوج دی۔ ۔او د نمر پلوشې هم دايمي کمند نه جوړيږي۔ د شپې تښتي ځکه چې نمر خو د شپې نه وي ۔نو په داسې عارضي بې اعتماده او بې اعتباره اداڼو بيا شيدا ولې تکيه وکړي۔ښه نه ده چې په خپلو پښو ودريږي۔هيچا ته احتياج ونه

ketabton.com - The Digital Library

لري-دغه د پلوشو او شبنم علامتونه یی په ټولنیز ژوند کښې هم واخلئ او د شیدا په ټولنیز پیغام او شعري ښایست غور وکړئ-نو جوته به شي چې په ساده شعر کښې یی هم د فني ښکلا خبرې ډیرې دي-- حمزه بابا ته هم غوږ شئ-

ګله بې پت لکه د پرخې نه یم
چې به د نمر د پلوشو سره ځم

نن د مرزا اسدالله خان غالب د زیږون ورځ ده-- په دغه ورځ د هغه د مشهور اردو غزل پښتو ترجمه د مینه والو په خدمت کښې----

یہ نہ تھی ہماری قسمت کہ وصالِ یار ہوتا
اگر اور جیتے رہتے، یہی انتظار ہوتا

تِرے وعدے پر جِئے ہم، تو یہ جان، جُھوٹ جانا
کہ خوشی سے مرنہ جاتے، اگراعتبار ہوتا

تِری نازُکی سے جانا کہ بندھا تھا عہدِ بُودا
کبھی تو نہ توڑ سکتا، اگراستوار ہوتا

کوئی میرے دل سے پوچھے ترے تیرِ نِیمکش کو
یہ خلِش کہاں سے ہوتی، جو جگر کے پار ہوتا

یہ کہاں کی دوستی ہےکہ، بنے ہیں دوست ناصح
کوئی چارہ ساز ہوتا، کوئی غم گسار ہوتا

رگِ سنگ سے ٹپکتا وہ لہوکہ، پھر نہ تھمتا
جسے غم سمجھ رہے ہو، یہ اگر شرار ہوتا

غم اگرچہ جاں گُسل ہے، پہ کہاں بچیں کہ دل ہے
غمِ عشق گر نہ ہوتا، غمِ روزگار ہوتا

کہوں کس سے میں کہ کیا ہے، شبِ غم بُری بلا ہے
مجھے کیا بُرا تھا مرنا، اگر ایک بار ہوتا

ہوئے مرکے ہم جو رُسوا، ہوئے کیوں نہ غرق دریا
نہ کبھی جنازہ اٹھتا، نہ کہیں مزار ہوتا

اسے کون دیکھ سکتا کہ یگانہ ہے وہ یکتا

ketabton.com - The Digital Library

جو دوئی کی بُو بھی ہوتی توکہیں دوچار ہوتا

یہ مسائلِ تصّوف، یہ ترا بیان، غالبؔ
تجھے ہم ولی سمجھتے، جو نہ بادہ خوار ہوتا

پښتو ترجمه

زما دومره نصیب چرته --- چې دیدن به د یار وکړم
که ژوندی یم تر ابده --- تل عمري انتظار وکړم

په لوظونو به دې پایم--ګله څه ښکلي دروغ دي
مړ چې نه شم خوشالی نه --- کۀ په تا اعتبار وکړم

نزاکت دې د مزاج دی --- چې وعدې کوې نازکي
داسې کلکه وعده وکړه--- لکه زۀ چې اقرار وکړم

چې لینده کښې غشی سم کړې ---د زړۀ حال نه مې خبر شه
دغه درد له کومه راغی --- چې ځیګر ته پرې لار وکړم

دا لا څنګه رفاقت دی --- چې ملګری مې ناصح شو
په مرستیال به تسله کړم --- په دردمند به قرار وکړم

په رګونو کښې د کانو --- به هم وینې بهیدلې
کۀ دې غم ته هم نسبت زه ---د بڅري د نار وکړم

غم له تنه سا وباسي--- خو دی زړۀ سره څۀ وکړم
غم د مینې کۀ ونۀ کړم ---نو به غم د روزګار وکړم

چا ته څۀ ووایم څۀ ده ---د غم شپه بده بلا ده
بس که یو ځلې مرګی وي ---زۀ به هم ورته وار وکړم

چې په مرګ باندې رسوا شوم ---کاش لاهو په سمندر وی
نۀ به شور د جنازې او --- نۀ چرچه په مزار وکړم

هغه څوک چرته لیدی شي ---چې ځانګړی او یکتا دی
د دویۍ کۀ څرک درک وی --- زه به څنګ ترې انکار وکړم

ketabton.com - The Digital Library

باریکی د تصوف چې --- ستا په خله راشي غالبه
سم ولي يې که انکار دې ---له بادې له خمار وکړم

د ساغر صديقي د مشهور اردو غزل پښتو ترجمه ملګرو سره شريکوم---

دعا مې ياده وي خو حرف د دعا ياد نه وي
هنر د غږ زما سندرو ته بيا ياد نه وي

د چا د پاره مو چې لاره کښې شيندلې وينې
وايي چې ما ته هغه لوظ د وفا ياد نه وي

هره لمحه مې د ژوندون لکه سزا تيره کړه
چې په کوم جرم باندې خورمه سزا ياد نه وي

ما خو يې ور د خپلو سترګو په بڼو تکوو
ملنګ کړي څنګه اواز ما ته خو دا ياد نه وي

څنګه راډکې له ماښامه د چا ستړکې شولې
څنګه د ستورو رپيدله ځلا ياد نه وي

بس خو رڼا به مې ليده د پريوتونکيو ستورو
څوک شو او کله شو له ما نه خفا ياد نه وي

راشه سجده خو يوه وکړه چې خمار يې کله
خلق خو وايي چې ساغر ته مولا ياد نه وي

اردو غزل -----ساغر صديقي

ہے دعا یاد مگر حرفِ دعا یاد نہیں
میرے نغمات کو اندازِ نوا یاد نہیں

ہم نے جن کے لیے راہوں میں بچھایا تھا لہو
ہم سے کہتے ہیں وہی عہدِ وفا یاد نہیں

زندگی جبرِ مسلسل کی طرح کاٹی ہے
جانے کس جرم کی پائی ہے سزا، یاد نہیں

ketabton.com - The Digital Library

میں نے پلکوں سے درِ یار پہ دستک دی ہے
میں وہ سائل ہوں جسے کوئی صدا یاد نہیں

کیسے بھر آئیں سرِ شام کسی کی آنکھیں
کیسے تھرائی ستاروں کی ضیا یاد نہیں

صرف دھندلائے ستاروں کی چمک دیکھی ہے
کب ہوا کون ہوا مجھ سے خفا یاد نہیں

آؤ اک سجدہ کریں عالمِ مدہوشی میں
لوگ کہتے ہیں کہ ساغر کو خدا یاد نہیں

اتڼ

لاس په دعا یم خدایه بیا هغه لحظې راولې
هغه زلمو به چې اتڼ کښې اړول لاسونه
حنیف خلیل

اتڼ د پښتنو د قبایلي ژوند زیرنده دی یعني کله چې پښتنو په غریزو سیمو کښې د مختلفو قبیلو په شکل ژوند کولو- دا که د زرګونو نه وي نو د سوونو کلونو تاریخ خو ضرور لري ځکه چې پښتانه د زرګونو یا سوونو کلونو راسې د شهري ژوند نه لرې په قبیلوي ژوند کښې پاتې شوي دي-- د پښتنو یوه پیژندګلو د هغوئ جنګجو مزاج او شجاعت هم دی چې دغه اتڼ به یې د جنګي مشق حیثیت لرلو-- یو خوا ورزش او د ویني ګرمول او بل خوا د اتڼ دوران کښې د ځوانمردۍ سندرو وییلو سره حوصله اوچتول او جذبات ګرمول به د اتڼ بنیادي موخه او برخه وه-- وروستو اتڼ د کلتوري دود شکل واخستو چې افغانستان کښې قندهار یې لوی مرکز وو- او دغسې د پښتنو نورو قبایلي سیمو ته هم دغه دود وغزیدو-- نن هم د اتڼ په وخت لاسونو کښې تورې شرنګول د هغه جنګي ریاضت نخښې ښایي-- افغانستان کښې د اتڼ درې غټ قسمونه دي-- وردګی-- لوګری-- او خوستي-- چې زمونږ د جنوبي پښتونخوا په دود او کلتور یې هم اغیزې دي- دغه شان زمونږ د محسودو او وزیرو اتڼ نن هم د کمال دی-- د خټکو رقص داسې سرکاري غونډې حیثیت اختیار کړی دی خو د محسودو اتڼ نن هم په اصلي شکل شته چې ورسره وزیرو بیټنو داوړو او ځنو نورو قبیلو هم دغه لار پاللې ده -- له بده مرغه زمونږ په شهري ژوند او هوارو سیمو کښې نه خو د اتڼ روایت شته او نه چا له اتڼ ورځي-- لږه د حیرانۍ خبره دا هم ده چې زمونږ د پښتونخوا په نورو قباییلي سیمو لکه مومندو اپریدو شنوارو ملاکورو باجوړو او نورو ډیرو قبیلو کښې د اتڼ روایت ولې هغسې نه دی لکه په وزیرستان کښې چې دی- په وزیرستان کښې خو لکه د قندهار د ځوانانو نه پرته پیغلې هم د خوشحالۍ او واده ښادۍ په موقع هم هغسې رقص کوي کوم ته چې ملي او کلتوري اتڼ وایي- پیغلې او ځوانان خو څه چې زاړه او بوډاګان ملکان مشران یې هم کوي- دا ښه ده چې په پوهنتونونو او تعلیمي ادارو کښې د قباییلي پښتنو سره اوس د نورو هوارو سیمو پښتانه

ketabton.com - The Digital Library

هم د اتڼ سره اشنا شو-- تر دې چې په غیر پښتنو یې هم اغیزې وشوې- که ټول یې کولی نه هم شي خو هغسې سپک نظر خو به ورته نه کوي لکه ځنې ښاریانو پښتنو به چې کولو-

---

باچا خان او عدم تشدد

تشدد د دلیل او مکالمې لاره نیسي او عدم تشدد دلیل او مکالمې ته لاره ورکوي- تشدد د بې صبرو خلقو کار وي او عدم تشدد د صبر او زغم نوم دی- تشدد لنډ مهالی وي او عدم تشدد د مسلسل جدوجهد نوم دی- تشدد که هر څومره اوږد هم شي خو نتیجه یې بیا هم په عدم تشدد تمامیږي- د باچا خان د عدم تشدد په تصور ډیر تنقیدونه هم شوي دي- خو زه وایم چې په ځانګړي ډول هم او په اجتماعي ډول هم د تشدد او عدم تشدد خپل خپل وخت تناظر او موقع وي او د باچا خان د عدم تشدد محل او تناظر د تشدد په مقابله کښې درست او زیات موثر وو- د دغه تشدد او عدم تشدد تصور پخپله د هند په لوې ګوند کانګریس کښې هم شتون لرلو چې ګاندهي یې د عدم تشدد او سبهاش چندر بوس د تشدد منونکی وو- سبهاش که په خپل مقصد کښې هر څومره مخلص وو خو اولس ته ګټي ګاندهي راوړې وې- ځکه چې لار یې د عدم تشدد وه- د پښتون اولس مزاج هر څو که د عدم تشدد نه وو خو باچا خان سره یې بیا هم منلی وو-- تر دې چې دغه تصور په پښتنو منلو د پاره پخپله ګاندهي د باچا خان په پښتنه سیمه کښې وخت هم تیر کړی وو چې بیا پرې هندي لیکوال پیارے لال ځانګړی کتاب ولیکلو -- ګاندهی جی بادشاه خان کے دیس مین-- باچا خان پخپله هم د پښتون مجلې د کال ۱۹۴۰ په ګڼو کښې د عدم تشدد په وضاحت کولو لیکونه کړي دي او د خپلو تقریرونو خلاصې یې هم چاپ کړې دي چې عدم تشدد ته یې د خدایي خدمتګارو اصول وییلي دي نه چې د کمزورو خاصه- باچا خان دا هم وضاحت کړی دی چې د هغه د عدم تشدد تصور د ګاندهي نه هم ماخوذ نه دی او دا خبره یې اپیل هم کوي ځکه چې باچا خان د عدم تشدد رویه له هغه ځایه خپله کړې وه چې ۱۹۱۰ نه د ازادو سکولونو رواج یې شروع کړی وو- پښتانه یې د ذاتي دشمنو او د ټوپک په ځایې تعلیم او قلم ته رابلل- او بیا په ۱۹۲۱ کښې یې د انجمن اصلاح الافاغنه د سیوري لاندې د تعلیم تهذیب ادب شعور پوهې او اصلاح کار ته تحریک ورکړو نو دې وخت کښې خو د باچا خان ګاندهي سره هیڅ تعلق او اړیکه نه وه- باچا خان په خپل دغه تصور کلک ولاړ وو-- کله کله به د انګریز ظلم و ستم کښې شدت هم دې د پاره وو چې پښتانه په تشدد مجبور کړي خو باچا خان پوره زغم او استقامت سره د عدم تشدد لاره نیولې وه تر دې چې همدغه عدم تشدد یې خپل طاقت او وسله جوړه کړې وه- په ربښتیا هم دغه صبر زغم نرمۍ او عدم تشدد کښې زور وو- ځکه زه چې د خیبر اپریدي د دې شعر په معنا ځان پوهول غواړم نو د باچا خان جدوجهد او د عدم تشدد تصور مخې ته ږدم چې خیبر وییلي وو --

زور دی په نرمۍ کښې د سختۍ نه ډیر
لار په غره کښې وباسي پستي اوبه

دوه خاطرې

ketabton.com - The Digital Library

د اروابناد اکرام الله ګران صیب په معصومیت قربان- څه عجیبه مقدس معصومیت یې لرلو- یوه ورځ د اروابناد محمد دین مقید کلیزې له په فلاینګ کوچ کښې تل ته روان وو- یو خوا راسره اصف صمیم صاحب ناست وو بل خوا ګران صیب- صمیم صاحب ته مې وییل چې تاسو ډیره سوچه او ساهو پښتو لیکئ خو ډیر لوې لوې شاعران او لیکوال پرې هم نه پوهیږي نو چا د پاره یې لیکئ-- صمیم صاحب وییل ولې پرې نه پوهیږي - هر څوک پرې ښه پوهیږي- صمیم صاحب مې متوجه کړو او ګران صاحب ته مې وې ---- ګران صیب تاسو د بنسټوالو ملتونو پر پرتلیزه شننه کښې ونډه لرئ---- ګران صاحب څه عچیبه معصومیت سره ووې -- څه--- ما ورته جمله بیا تکرار کړه-- ګران صاحب بیا وایي -- دا ته څه وایې-- پښتو کښې راته ووایه کنه---- صمیم صاحب وخاندل وییل ډیر شرارتي یې ښه-- یعني د ګران صاحب غوندې لوې شاعر هم زمونږ په پښتو نه پوهیږي دا څرګندول غواړې--ګران صاحب هم وخاندل وې ښه ستا دا مطلب وو- ډیر وران یې ښه--
په یوه بله موقع غني خان سره مرکې کولو له تلم نو ګران صاحب مې ځان سره محمد ناړی ته د غني خان حجرې ته بوتلو -- په لاره راته ګران صاحب وییل چې هلکه د غني خان په مخکښې به د حمزه بابا ذکر نه کوې ښه--- ما وې ښه-- چې لاړو--مرکه مو وکړه-- د شرارت د پاره مې غني خان ته ووې چې د حمزه بابا شاعری نه څومره متاثر یئ-- غني خان وې زه خو حمزه نه لولم-- زه ترې هډو خبر نه یم--چې واپس راتلو نو ګران صاحب زړه کښې ښه غصه وو خو د غصې کولو چل نه ورتلو-- په عجیبه عاجزانه انداز یې راته ووې چې یره تا ته خو ما وییلي وو چې د حمزه بابا ذکر به نه کوې-- ما وې والله غلط شوم-- خو دا بندیز ولې وو-- وې مړه غني او حمزه دواړه زما ادبي پیران دي-- او زه د یو پیر له خلې د بل پیر کمه نه شم اوریدی خو تا راباندې واوریده-- هم هغه دې وکړل کنه چې څه نه مې منع کړی وې- ما وې کران صیب-- د دغو پیرانو هره خبره شکره وې-- او د شکرې د مریض هسې خوږو ته زړه کیږي-- وې ښه-- ځه بیا خو تیک ده نو------ نن چې هغه فرشته صفت ګران صیب رایادوم نو د عجیبه کیفیت او ډیرو جالبو خاطرو سره مخ کیږم-- روح یې ښاد--

---

معروف هندو شاعر او ادیب جګن نات ازاد د نومیالي هندو ادیب او دانشور تلوک چند محروم زوې وو- د ګڼ شمیر کتابونو لیکونکی ادیب دانشور او د اقبالیاتو ماهر وو- د میاوالي اوسیدونکی وو چې د ویش نه پس دواړه پلار او زوې هند ته لاړل- د ښاغلي ازاد دغه اردو نعت مې پښتو کښې ترجمه کړی دی - خپلو ملګرو سره یې شریکوم ---

سلام په هغه ذات' هغه چې فخر د دوران دی
راغلی په زر واره یې احسان لاندې جهان دی

په مرسته کښې ولاړ لکه د غر' د کم بختانو
اسره د مفلسانو' د سر سیوری د خوارانو

مرستیال د غریبانو او کمزورو عاجزانو
زړو له اډانه او ستر محسن د صادقانو

ketabton.com - The Digital Library

سلام وایم هغه ته چې رحمت د عالمین دی
راوړی یې پیغام لکه صادق او د امین دی

سلام چې په خپل نور یې نړۍ هم رڼا رڼا کړه
سلام چې د بیان سحر کښې ګیره یې دنیا کړه

سلام چې یې خاموشه ژبې هم واړه ګویا کړې
سلام چې حوصلې یې ناتوانانو ته عطا کړې

چې زړونو کښې یې بل د معرفت کړل مشالونه
د حق سجدو د پاره یې لیواله کړل سرونه

سلام چې یې د حق غوښتونکي واړه مستانه کړل
راغونډ یې د حکمت په میو مسته پیمانه کړل

چې ذوق د وروروولۍ یې لوې وړوکي کښې پیدا کړو
نړۍ نه د اقا او د بنده فرق یې فنا کړو

سلام چې بادشاهي په ملنګۍ کښې یې کوله
چې تل یې خاقاني دبدبه پښو کښې رغړیدله

سلام چې د خضرا ګنبد د لاندې یې ارام دی
نن هم یې در' ته ټیټ د وخت تندی په احترام دی

سلام چې د ظلمونو په زغملو یې رضا وه
په سپکو اوریدو' کانو خوړلو یې دعا وه

سلام په هغه ذات خو دې تول عمر جاودان وي
سلام دې د ازاد او د هغه شیرین بیان وي
صلی الله علیه و اله وسلم

اردو نعتیه کلام ---- جګن نات ازاد

سلام اس ذات اقدس پر، سلام اس فخر دوراں پر
ہزاروں جس کے احسانات ہیں دنیائے امکاں پر

سلام اس پر جو حامی بن کے آیا غم نصیبوں کا

ketabton.com - The Digital Library

رہا جو بیکسوں کا آسرا، مشفق غریبوں کا

مددگار و معاون بےبسوں کا، زیردستوں کا
ضعیفوں کاسہارا اور محسن حق پرستوں کا

سلام اس پر جو آیا رحمتہ للعالمیں بن کر
پیام دوست لے کر، صادق الوعد و امیں بن کر

سلام اس پر کہ جس کے نور سے پرنور ہے دنیا
سلام اس پر کہ جس کے نطق سے مسحور ہے دنیا

سلام اس پر کہ جس نے بے زبانوں کو زباں بخشی
سلام اس پر کہ جس نے ناتوانوں کو تواں بخشی

سلام اس پر جلائی شمع عرفاں جس نے سینوں میں
کیا حق کے لیئے بیتاب سجدوں کو جبینوں میں

سلام اس پر بنایا جس نے دیوانوں کو فرزانہ
مئے حکمت کا چھلکایا جہاں میں جس نے پیمانہ

بڑے چھوٹے میں جس نے اک اخوت کی بنا ڈالی
زمانے سے تمیز بندہ و آقا مٹا ڈالی

سلام اس پر فقیری میں نہاں تھی جس کی سلطانی
رہا زیر قدم جس کے شکوہ و شان خاقانی

سلام اس پر جو ہے آسودہ زیر گنبد خضری
زمانہ آج بھی ہے جس کے در پر ناصیہ فرسا

سلام اس پر کہ جس نے ظلم سہہ سہہ کر دعائیں دیں
وہ جس نے کھائے پتھر، گالیاں، اس پر دعائیں دیں

سلام اس ذات اقدس پرحیات جاودانی کا
سلام آزاد کا، آزاد کی شیریں بیانی کا
#صلی‌اللہ‌علیہ‌وسلم

(مجموعہ کلام : بیکراں)

ketabton.com - The Digital Library

هنر د علامت ژبه ده

علامت اصل کښي په عربی کښي --علامه-- دی چې معنا يې ده-- نخښه--نشان يا اشاره کول- په انګريزی کښي simbole دی چې همدغه معنا لري- د انګريزی سمبول د فرنچ د simboline نه جوړ شوی دی- فرنچ کښي يې هم دغه معنا ده- د فرنچ سمبولين د لاطينی د simbolus نه جوړ شوی دی چې هلته يې هم معنا همدغه ده- د لاطينی سمبولس د يونانی د simbolon سمبولون نه جوړ شوی دی چې هلته يې معنا ده دوه څيزونه يوځای کول- دغسې د علامت جرړه عربي ده او د سمبول جرړه يوناني ده- د دواړو يوه معنا ده نخښه نشان يا اشاره-- او دويمه معنا يې ده دوه څيزونه که مادي وي او که غير مادي دواړه څيزونه نزدې کول پرتله کول او په يو ځايې ايښودل- دغه ټولې معنې يې لغوي دي-- په اصطلاحي معنو کښي علامت يا سمبول ډيرې خورې معنې او پراخ مفهوم لري چې په ټولو ښکلو هنرونو يا فنون لطيفه کښي خپل خپل تناظر لري- نزدې تړون خو يې نفسياتو او ژبې سره دی خو په مصوری موسيقی او ادب کښي هم د علامت استعمال ډير اهم او ضروري دی-
د ادب او شاعری بنيادي وسيله ژبه او لفظونه دي نو ځکه ويیلی شو چې د ژبې هر لفظ په وړومبو معنو کښي د يو خيال يا تصور د پاره علامت دی تر دې چې هر نوم د يو معنويت د ابلاغ د پاره علامت دی-- او دا هم چې يو علامت د ډيرو او بيلو بيلو معنو او مفاهيمو د پاره هم په بيلو بيلو موقعو راوړلی کيدی شي-- ګويا علامت د خيال او تصور رشته د ذهن سره تړي يا د نفسياتو په اصطلاح کښي علامت د شعور او لاشعور لفظي جامه - يا د دغو دواړو تر منځه پل دی- دواړه يو ځای کوي- که نيغ په نيغه شاعری ته راشو نو په وړومبي مفهوم کښي تشبيه استعاره او کنايه تر دې چې تمثال او اميج هم يو علامت وي- بلکې متل او محاوره هم د علامت شکل اخستلی شي- خو تشبيه استعاره کنايه او محاوره ټاکلی چوکاټ او اصول لري او علامت له دغې محدود چوکاټ نه هم ازاد وي- نه ورته لکه د تشبيه د --مشبه-- او-- مشبه به-- ضرورت وي او نه ورته لکه د استعارې د --مستعار له -- او --مستعار منه-- ضرورت وي-- تر دې چې ځنې معروف او بيا بيا راوړلی شوي تشبيهات او استعاري هم علامت جوړ شي لکه د شيدا په شاعری کښی حباب-- شمع-- فلک وغيره- د شاعری نه علاوه په نثري تخليقي ادب لکه ناول ډرامه افسانه وغيره کښي هم د علامت راوړنه ډيره ضروري ده- تر دې چې د فن او هنر ژبه په هر حال علامتي وي- البته په ادب کښي علامت د مخصوصو سياسي او ټولنيزو حالاتو ضرورت هم وي چې د سياسي جبر په ماحول کښي هره خبره په ازادی سره کول ګران شي نو د علامت لاره خپلول ضرورت جوړ شي- په خالص هنري اظهار کښي بيا ځنې علامتونه مجسم وي يعنې مادي وي چې ورته تجسيمي علامتونه وايي او ځنې بيا مجرد وي يعنې غير مادي وي چې ورته تجريدي علامتونه ويیلی شي-- دغه تجريديت د مصوری نه د ادب په لور مخه کړې ده- خو په خپل ذات کښي هر هنر علامتي وي-- هنر مند خپل اظهار د علامت په ژبه کوي او خبريال سياستدان واعظ او مقرر بيا د علامت په ژبه بيان او هنر سره ډير کار نه لري-- بس يواځې ابلاغ کوي- ادب او شاعری کښی د هنري جمال زيږولو د ټولو نه غټه او مهمه لار د علامت ده چې مثالونه به يې په بله کومه ليکنه کښی راوړو چې خبره نوره هم جوته شي- او ورسره بايد د زوړ يوناني طب نه راوتی نفسياتي علم سيمياټکس semiotics او ژبنی علم سيمان ټيکس semantics هم جوت کړی شي چې علامت له دغو

ketabton.com - The Digital Library

علمونو نه راوتی او بیا یې نورو ښکلو هنرونو ته لاره موندلې او بیا یې شعر او ادب کښې پرمختګ کړی دی- او نن مونږ وایو چې
------ هنر د علامت ژبه ده-----

د غزل څو شعرونه ملګرو سره شریکوم.

یو لاس کښې ملغلرې بل کښې تار راواخله پیره
څو څاڅکي د شبنم دې د رخسار راواخله پیره

دا سترګې او بانهٔ به درته لاره کښې کرمه
ته یو قدم زما په لور په لار راواخله پیره

د تیغ او د تفنګ او د بارودو دې څه جوړ کړل
دا درې واړه عبث دي یو ستار راواخله پیره

راځه چې دا د شر او د فساد تیًرې سنګسار کړو
له ستورو لمن ډکه کړه بې شمار راواخله پیره

سردار به چې په سر کښې وو ولاړ هغه سر نشته
اوس میر د قافلې شه خپل دستار راواخله پیره

خدایان د زمانې به دې د ژوند کشتی کړي ډوبه
بس نوره دې اسره د کردګار راواخله پیره

سجده کښې که سرور غواړې د زړه حرم دې پاک کړه
دا یو سبق زما د ګناهګار راواخله پیره

د حسن و عشق قیصه لکه د ګل او د سور اور ده
خلیل فطرت مې وایي چې انکار راواخله پیره

قامپال رحمان

د رحمان بابا په اړه زما په یوه لیکنه ګران دل اغا فطرت له ما غوښتنه کړې وه چې د رحمان بابا د قامپالنې په اړه څه ولیکه ځکه چې زیات خلق رحمان بابا محض یو صوفي شاعر ګڼي او د قام پرستی په اړه یې بې برخې ګڼي-

ketabton.com - The Digital Library

زما تر فهمه د انسانيت د خير او بقا په اظهار کښې خو رحمان بابا د عالمګير انسانيت مرستيال او د عشق د افاقي جذبې په څرګندونه کښې په څرګند ډول افاقي دی - د هر قسمه قاميت تصور په دغه افاقي جذبه کښې د ځايولو په حق کښې نه دی او پکار هم داسې ده لکه رحمان بابا چې وييلي دي-

زه عاشق يم سروکار مې دی له عشقه
نه خليل نه داودزی يم نه مومند

خو کله چې رحمان بابا د ټولنيز شعور څرګندونه کوي نو بيا سوچه قامپاله دی- هغه په سرېښو کښې مومند او په مومندو کښې دويزی دی-- او ځان ته يې سرېښی هم وييلی دی-- مومند هم او دويزی هم- خو د خپل دغه ذاتي او خانداني پيژندګلو سره بيا سرلوړي د ټول پښتون او افغان اولس غواړي- د هغه استعارې او علامتونه هم پښتانه دي- د سيمې او جغرافيې احساس هم پښتون او د ژبې د اهميت تفکر هم پښتون- د هغه په وخت کښې هم دريا ے سند په همدغه نوم يادېدو خو هغه يې د پښتنې سيمې په پښتون نوم اباسين يادوي-

لکه سيند د اباسين په غورزنګ درومي
هسې يون دی په تلوار تلوار د عمر

هغه که د حاکمانو د ظلم زور په سبب په کومه خاوره درديږي نو هم د خپل پيښور په خاوره-

په سبب د ظالمانو حاکمانو
ګور او اور او پيښور درې واړه يو دي

هغه که د خپلې شاعرۍ تاثير د پاره کومې مستې پيغلې يادوي او پخپله ترې هم سرور اخلي نو هم د خپل باګرام ښايسته ترکې-

هم نغمې کاندي هم رقص کا هم خاندي
د رحمان په شعر ترکې د باګرام

هغه که د خپلې شاعرۍ په خوشبو کوم وطن خوشبويه کول غواړي نو هم نيغ په نيغه افغان وطن او افغان اولس يادوي-

چې کشور د افغانانو معطر کا
د هر بيت مصرعه مې زلفې د خوبان کړې

هغه که خپل ځان او خپله شاعري ټول عالم کښې د شهرت ګټونکې يعنې عالګير حيثيت لرونکې ګڼي نو هم سبب يې خپله پښتو ژبه يادوي او په ښکاره وايي چې-

زه رحمان په پښتو ژبه عالمګير يم-

هغه که د علم و ادب په حواله پرمخ تللې ژبې فارسی ته ګوري نو سيالی کښې ورسره د خپلې پښتو يادونه کوي-

په پښتو کښې رحمان ووې
په فارسی کښې سنايي

نو زه خو وايم چې د عالمګير انسانيت افاقي شاعر د پاره دغه هومره قامپالنه بس ده-- د خپل دغه اظهار په نتيجه کښې رحمان بابا يواځې کوم ديني مذهبي او صوفي شاعر نه دی بلکې هغه يو پښتون قامپاله شاعر هم دی-- د پښتون قاميت د احساس په بنياد هم او پښتو ژبې د اهميت احساس لرلو په بنياد هم--

---

د شعر غله د شيدا دور کښې هم وو

ketabton.com - The Digital Library

زر به رسوا شي د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دز ده
کله پټيږي له مبصره
متاع په بلخ کښې چې د قندز ده

وضاحت....
مضمون نه مراد شاعرانه خيال فکر اوشعري تکنيک دی.دزد فارسی کښې غل ته وايي. جامه دز مطلب د جامي کپړې ګنډونکی يعني خياط چې کله کله جامه کپړه کښې غلا هم کوي. بلخ او قندز د افغانستان د دوو سيمو نومونه دي. دې شعر کښې دغه دوه سيمې يادول يو تاريخي پس منظر لري.بلخ د ازبکستان په سرحد پروت دی او قندز د تاجکستان.
قندز يخ اوسرسبزه وطن دی چې سبزی او ميوې زياتي پيدا کوي او ورسره د جامې کپړې د پاره هم مشهور دی.په يو وخت کښې به د سبزی او ميوې نه علاوه د اعلا قسم جامه کپړه هم د قندز نه بلخ ته تله ـ بلخيانو به وييل چې دا اعلا کپړه زمونږ د بلخ خپل پيداوار دی خو چې جامه به جوړه شوه او وا به غوستی شوه نو د ډير ښه معيار په وجه به پرې خلقو تبصره کوله چې دا خو دومره اعلا ده لکه د قندز نه چې راغلي وی.يعني د جامې معيار به پخپله غمازي کوله چې دا د بلخ نه بلکې د قندز ده. او دغسې به بلخيان زر رسوا شو چې د اعلا معيار په پردی کپړه خپله دعوا کوي.دې پس منظر کښې شيدا غل شاعر ته وايي چې ته د مضمون فکر خيال او تکنيک غلا خو کوې خو لکه د بلخيانو به ډير زر رسوا شې ځکه چې د شاعری اسلوب او انداز خو هم د شعر جامه اولباس دی.دا جامه يعني شعري اسلوب خو پخپله حل وايي او غمازي کوي چې اصلي خيال او مضمون د چا دی او چا غلا کړی دی .لکه د بلخ د مبصر د شاعری نقاد نه هم دغه غلا شوی مال متاع يعني مضمون پټيدی نه شي .صفا پته لګي چې د قندز مال بلخ ته رسيدلی دی.يعني کوم غل شاعر د بل کوم لوې شاعر مضمون چپه کړی دی. نو ضرور به د شعر دغه غله هم ډير زر رسوا کيږی لکه خوشال بابا چې دستارنامه کښې هم ويیلي دي چې-- څوک چې غلا کا ځان به رسوا کا--خو کاظم خان شيدا په کومه سليقه ويیلي دي غور پرې وکړئ چې د لوې او استاد شاعر د وينا سليقه څنګه وي.

پښتو بل رحمان ولې پيدا نه کړو

پښتو ژبې ډير لوړ شاعران پيدا کړي دي-- خو رحمان يې ايکي يو پيدا کړی دی-- هر شاعر د مقبوليت خپله خپله حلقه لري-- د لوستو او دانشورو حلقه-- د نالوستو او عام اولس حلقه. د سياستدانانو حلقه-- د مذهبيانو حلقه-- د قامپالو حلقه-- د ترقي پسندانو حلقه-- د رومانيانو حلقه-- د سندرغاړو موسيقارانو او هنرمندانو حلقه-- د ملايانو حلقه-- د زاهدانو حلقه-- د مستانو حلقه-- د ښځو او سړو حلقه او نورې بلها ډيرې حلقې-- خو که دغه ټولو حلقو يو رنګ منلی او زړونو کښې کښينولی کوم شاعر دی هغه ايکي يو رحمان بابا دی-- که په تصوف وي نو داسې نور هم شته-- که په شاعری کښې په سادګی او روانی وي نو نور هم شته-- که په هنر تکنيک او نازکخيالی وي

ketabton.com - The Digital Library

نو ګڼ شمیر -- که په انسان دوستۍ وي نو ښه ډېر-- خو په ایر منلی شوی بیا هم یو رحمان بابا-- چې دا ولې-- یو وجه خو یې دا هم کیدی شوه چې رحمان بابا دغه دعوا کښې ریښتونی دی--
چې دا نور شاعران کاندي هغه نه کا
رحمان کړی نوی نوی اجتهاد
خو زه فکر کوم چې شعري اجتهاد یا د یو نوي شعري سبک ایجاد هم نورو شاعرانو کړی دی- نو بیا د رحمان بابا د مقبولیت او ځانګړتیا څه سبب پاتې کیږي- خبره بیا هم د غور ده - که نه سبب یې د رحمان بابا یوه بله دعوا وي چې-
په غزل کښې خو دوه بیته انتخاب وي
د رحمان تمام غزل دی انتخاب
زه بیا فکر کوم چې دغسې د لوړ معیار انتخاب شاعري هم د نورو ډېرو شاعرانو کیدی شي- نو بیا حیرت-- چې دا رحمان بابا دومره ځانګړی په څه دی- د حیرت خبره خو دا هم ده چې د رحمان په زمانه کښې د ابلاغ د ستونزو باوجود د رحمان بابا د شعر مقام اشرف خان هجري ته تر دکنه څنګه ورسیدو چې دکن کښې په قید کښې یې وویېل-
د رحمان په وییل ځای د لقب نشته
چې یې ما شعر منظور کړو معتبر دی
د لا زیات حیرت خبره خو دا هم ده چې د شیدا غونډې مشکل پسند او په خپل هنر غره شاعر چې پښتنو کښې څوک هم تر ځان بهتر نه ګڼي خو د رحمان غونډې ملنګ اسان او د ساده انشا شاعر بیا داسې مني چې په یوه مصرعه یې زړه بایيلي او هغه هم د هند غونډې د لوړ معیار ادبي ماحول کښې چې وایي-
د رحمان په دا مصرعه د شیدا زړه دی
ته پري یې که اهو یې که جادو کړې-
د دومره ساده انشا شاعر رحمان دومره رنګین څنګه شو- بس یوه لار پاتې کیږي او هغه دا چې خالق د رحمان بابا هغه دعا قبوله کړې وي کومه یې چې د سردار دو جهان او د الله د حبیب حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په صدقه کښې غوښتې وه چې-
الهي د خپل حبیب له برکته
دا ساده انشا رنګینه د رحمان کړې

خان شهید عبدالصمد خان اڅکزی-- د شهادت ورځ-

نن د ستر شخصیت عبدالصمد خان اڅکزي د شهادت ورځ ده- د خان شهید په نوم معروف د پښتون اولس دغه لوی شخصیت او مشر د حمزه بابا د زیږون په کال ۱۹۰۷ کښې زیږیدلی او زما د زیږون په کال ۱۹۷۳ شهید کړی شوی وو چې په دغه شپږ شپیته کاله ژوند کښې یې په ګنو میدانونو کښې د پښتون اولس د پاره ډېرې بخښنې کړې دي او د دغو بخښنو یادونه یې د هغه په ځانلیک-- زما ژوند او ژوندون درې ټوکه کښې هم شوې ده -- دغه ژوند لیک هغه په پښتو کښې د لاهور جیل د بند په دروان کښې لیکلی وو چې د زیږون نه تر ۱۹۵۲ پیښې یې پکښې خوندي کړې دي- دغه ژوند لیک یې په انګریزۍ کښې د هغه زوې او د جنوبي پښتونخوا پخواني ګورنر محمد خان اڅکزي په انګریزۍ کښې او واصلي ایشکوف د ډاکټر غلام سرور په مرسته په یوکریني

ketabton.com - The Digital Library

روسي ژبه کښې هم ژباړلی دی-- خان شهید د ژوند ورستي څلور کاله غونډ په بند کښې وو او له دغي مخکښې هم په بیلابیلو وختونو کښې د قیدوبند سره مخ وو- د هغه سیاسي هلې ځلې یو خوا پښتو او پښتنو د پاره علمي او ادبي هلې ځلې یې هم د خورا قدر او درناوي حق لري خو له بده مرغه د دغو ژبني ادبي او علمي هڅو یې یادونه او شننه ډیره کمه شوې ده چې دلته یې لنډه یادونه کول غواړم-

۱ --- خان شهید د پښتو نه سربیره په انګریزئ عربي فارسي اردو سندهي بلوچي او براهوي ژبو هم ډیره پوهه لرله او له دغو ټولو ژبو یې په خپلو پښتو لیکنو کښې ډیره ګټه اخستي ده- خو علمي ورکړه یې خپلې پښتو ته کړې ده-

۲ -- په ۱۹۳۸ کښې د انجمن وطن او په ۱۹۵۴ کښې د ورور پښتون په تنظیمونه جوړول یې هر څو که د سیاسي مقاصدو د پاره وو چې بیا منظم سیاسي ګوند یې د پښتونخوا ملي عوامي پارټي په نوم شهرت تر لاسه کړو - خو علمي او ادبي بخښنې او د پښتو بقا او ارتقا یې هم د دغه ټولو تنظیمونو په منشور کښې شامل وو-

۳ -- د پښتو لیک دود په اړه د هغه تصور سره متفق کیدل که ضروري هم نه وي خو د عربی فارسی د اغیزو نه یوخوا ته کول او سوچه پښتو لیکدود او ګردود رامخي ته کول هم د خان شهید ژبنۍ او علمي هڅه ده-

۴---- د عربي فارسي اردو او انګریزي ژبو نه د مولانا ازاد د ترجمان القران -- د شیخ سعدي د ګلستان-- د شبلي او ندوي د سیرت النبي او د ډاتسن کارټو د فیوچر اف فریډم پښتو ژباړې یې نورې علمي بخښنې دي - تر دې چې د علامه اقبال لیکلې د ماشومانو ترانه چې د مټلډا د انګریزي نظم نه ماخوذ ده -- لب په اتی هے دعا بن کے تمنا میری-- یې هم په پښتو ژباړلې ده چې زمونږ دانشوره طبقه یې عمومن په دغو علمي ژباړو او بخښنو سترګې پټوي-

۵--- په ۱۹۳۸ کښې د بلوچستان صوبې په تاریخ کښې په وړومبي ځل د استقلال په نوم اخبار شروع کول یې د صحافت د میدان کارنامه ده چې د انګریز سرکار په حکمرانۍ کښې دا یوه تاریخي هڅه وه-

۶ --- د صحافت په لاره د مختلفو سیاسي مذهبي ټولنیزو علمي ادبي او کلتوري مسلو په اړه د خان شهید لیکلې اداریې لا زیاته مهمه علمي برخه ده چې راټولو یې د وخت غوښتنه ده-

۷ ---- د پښتو په بیلابیلو پخوانو مجلو کښې د خان شهید علمي لیکونه او مقالې د پښتو ژبې او ادب یو بله د قدر وړ بخښنه ده-

۸ -- په ۱۹۷۰ کښې د ښځینه ووټ اندراج یې د ښځینه حقوقو تر لاسه کولو یوه بله هڅه ده چې په هغه دور جغرافیه او کلتوري حالاتو کښې کومه وړه خبره نه وه-- ځکه چې د دغه حق ترلاسه کولو اغیزې په ښځینه تعلیم زدکړو او ادب هم شوې دي-

۹ ---- د هغه د یوې لور نه علاوه د هغه څلور واړه زامن احمد خان - محمد خان-محمود خان او حامد خان-- د خپلو خپلو څانګو ډاکټرۍ انجینیرۍ وغیره سره سره سیاسي کلتوري او ادبي پوهه لري چې په څه نا څه شکل یې عملي ورکړې هم شته- او ګټه یې پښتو ژبې او ادب ته ده-

۱۰ --- مونږ د قاید اعظم پوهنتون د پاکستاني مطالعاتو د څانګې نه د خان شهید په مجموعي خدماتو خو د ډاکټرۍ یوه مقاله په خپل شاګرد عنایت کاکړ ولیکله خو د هیواد د ټولو پوهنتونونو نه د خان شهید په بیلابیلو اړخونو د مفصل او مدلل کار او څیړنې ارتیا ده- په ځانګړې توګه د پښتو ژبې او ادب د پاره د هغوئ په ورکړو او بخښنو-

ketabton.com - The Digital Library

۱۱ --- زما دغه تاثر د خان شهید د پښتو ژبې او علم او ادب په اړه دی-- سیاسي اتفاق او اختلاف سره اړه نه لري-
۱۲--- دې نه علاوه دغه لوي شخصیت ته باید مونږ د کوم مخصوص سیاسي ګوند په محدود چوکاټ کښي ونه ګورو- د پښتو او پښتنو د یو اتل په نظر ورته وګورو او د هر قسمه تعصب نه بالاتر یې قربانۍ ومنو- قدر او درناوی یې وکړو- او په لویه سینه یې اعتراف او مننه وکړو-

---

هایکو او غلط فهمۍ

د امریکي څیړونکي هیرالډ ګولډ هنډرسن درې کاله په جاپان کښې پاتې شو او په جاپاني ارټ او ادب یې څیړنې وکړې بیا یې په انګریزۍ کښې په جاپاني هایکو یو کتاب ولیکلو چې په ۱۹۵۸ کښې چاپ شو بیا د امریکې په کولمبیا یوهنتون کښې د جاپاني ارټ او ادب پروفیسر پاتې شو - هغه چې د هایکو په اړه کومې څیړنې کړې دي زمونږ پښتانه دانشور یې نه مني او هایکو په خپله خوښه لیکي- دا خو داسې شوه لکه کوم انګریز یا جاپانی چې راشي او مونږ ته ووایي چې ستاسو پښتنو ټپه غلطه ده- اصلي ټپه خو په امریکه او جاپان کښې ویيلی شي-
د هایکو په حقله زمونږ دانشور وایي چې په دریو مصرعو کښې لیکلی شوی نظم هایکو وي که بحر یی هم هر څنګه وي ---- خو اصلي خبره داسې نه ده---- د هیرالډ ګولډ هینډرسن د څیړنې تر مخه هایکو د زوړ جاپاني صنف رینګا نه رابیل شوی وړومبی بند دی چې وړومبی د هوکو په نوم بیا د هایکایي په نوم او بیا د هایکو په نوم یاد شو---هایکو ته نزدې په جاپاني ادب کښې د --چوکو-- ---ټانکا--او--هایکا--په نوم صنفونه د هایکو نه مخکښې موجود وو-- او د-- ټایکي--په نوم صنف د هایکو نه پس پیدا شوی دی---چې هایکو ته نزدې دی---
په جاپاني ادب کښې هایکو خپل مخصوص فارمیټ او مخصوص بحر لري---فارمیټ یی هلته د دریو مصرعو نه دی بلکې هلته هایکو یوه مصرعه ده چې په دریو برخو تقسیم ده---بحر یې نه خو لکه د اردو فارسۍ د فاعلاتن فاعلات دی او نه لکه د پښتو او انګریزۍ د سیلابونو دی---هلته د وزن د پاره د --ان--- او---مورا سسټم دی---ان یی اوږدې چپې ته وایي او مورا لنډې چپې ته---نو داسې وګڼئ چې د یوې اوږدې مصرعې یوه هایکو په دریو برخو کښې د پنځه--اووه--پنځه---په ان یا مورا کښې راځي----د دغه فارمیټ او بحر نه خارج نظمونه جاپانیان پخپله هم هایکو نه ګڼي---هغوي ورته بیا-- سینریو-- وایي چې دغه سینریو سره په معنوي حواله د طنز او مزاح عنصر هم شریک شي---
هایکو دریو بیلو مصرعو او د خپلې خوښې بحر ته انګریزي ادب راوستې ده چې د جاپاني هییت نه یی انحراف کړی دی او بیا د دغه انحراف پیروي زمونږ د پښتو په شمول نورو ګڼو ژبو هم کړې ده ---جاپانیانو چې هم یوه مصرعه کښې د پنځه اووه پنځه یعنې ټوټل اوولسو چپو یا مورا نه په کم بحر کښې کومې هایکو لیکلي دي نو دغې ته یی ازادې هایکو هم ویيلي دي خو شمار کړې یی بیا د هایکو په ځایی په سینریو کښې دي---
اردو دانو هم دغه د بحر او فارمیټ نه خارخ هایکو ته --ثلاثي--ویيلي ده یا یی نور نومونه ورکړي دي---خو مونږ پښتانه ښه په چرت کښې پردی صنف په خپل فارمیټ او د خپلې خوښې په بحر کښې لیکو او نوم ورته هم هغه د جاپانی هایکو ورکوو----نو که نور چا زمونږ ټپه د خپلې خوښې په بدل فارمیټ جدا مصرعو او جدا بحر کښې ولیکله او بیا هم وایي چې دا ټپه ده نو دا خو ورسره

ketabton.com - The Digital Library

نه منو---که زمونږ د رباعی مخصوص بحر څوک بدل کړي نو ورسره به يې ونه منو---خو جاپانی هايکو سره په خپله خوښه هر څه روا ګڼو او لا د پاسه پرې دا چې د خپلې سرزورۍ وکالت هم کوو---
د دستياب ريکارډ تر مخه د پښتو په حواله مونږ دومره قدر وييلی شو چې
١ --- د چاپاني فارميټ نه خارج پښتو کښې وړومبۍ هايکو ربنواز مايل ليکلي دي چې په ١٩٨٦ کښې اولس مجله کوټه کښی چاپ دي-
٢-- جاپاني فارميټ ٥..٧..٥ چپو کښې وړومبۍ هاييکو قاسم بنوي ليکلي دي چې په ١٩٩٠ کښې د مردان مجله انعام کښې چاپ دي-
٣-- د جاپاني فارميټ د هايکو وړومبۍ مجموعه هم د قاسم بنوي ده چې د ادب نورنګ کتابي لړۍ په شکل په ١٩٩١ کښې چاپ ده-
٤-- جاپاني فارميټ کښې دننه او خارج دواړو هايکو د ټولو نه زياتې او ورسره معياري هم د اظهارالله اظهار مجموعې چاپ دي چې د هايکو په ميدان کښې بل سيال نه لري-
دغه د دستياب ريکارډ خبرې دي-- نورې هوايي دعوې هم کيدی شي- هوايي دعوا خو دا هم کيدی شي چې پښتو کښې وړومبۍ هايکو امير کروړ ليکلي وه خو ثبوت -- سدهم ته شين دی-او که هر قسمه درې مصرعې هايکو وي نو بيا دا خو زمونږ اولسي ادب کښې د ډير پخوا نه شتون لري-دا وګورئ کنه-
ما پرې سيزي
څي په مکيزونو ياره
حجرې ته بله ډيوه اوړي

نوټ--- زما يو زوړ ليک د نوې اضافې سره

د کاينات د کتاب الف ب

هره ورځ ورق ګردان يې
مخترع د نوي شان يې
شيدا
نن د شيدا د شعر تشريح نه کوم- شعر اسان دی- دغه شعر کښې کاينات ته ديوان يا کتاب وييلی شوی دی او دا چې د دغه کتاب خالق هره ورځ يوه پاڼه يا ورق اړوي او کتاب کښې نوې نوې اختراع کوي- يعنې کاينات کښې اضافې کوي-
مونږ چې ماشومان وو نو د تختې په يو مخ به مو الف ب ليکل او په بل مخ شميرې- ګويا دغه مو د کتاب د زدکړې پيل وو- اوس که د کايناتي کتاب د لوست خبره وکړو نو انساني علم دا خو معلومه کړې ده چې د کاينات عمر تخمينن څوارلس اربه کاله دی او د زمکې عمر څلور نيم اربه کاله دی- نن انسان وايي چې ډيره ترقي يې کړې ده-- بې شکه چې ترقي يې کړې ده خو دغه ټولې ترقۍ ته يواځې د زمکني حقيقتونو تناظر کښې کتلی شي- که د کايناتي حقيقتونو تناظر کښې مو ورته وکتل نو انسان او انسانيت نن هم د زدکړې په حواله هغسې ماشوم دی لکه کچه اتنا کښې چې د تختۍ

ketabton.com - The Digital Library

ليکلو په وخت کښې وو ځکه چې خالق خو د قران حکيم د سوره الجاثيه ديارلسم ايت کښې ويلي دي چې-
و سخر لکم ما فى السماوات و ما فى الارض جميعا منه-- يعنې تاسو دپاره په اسمانونو او زمکه کښې هر څه مسخر يعني ستاسو په کار راوستونکي جوړ کړی شول- ګويا ټول کاينات يا کايناتي کتاب نه ګټه اخستل د انسان کار دی-- خو انسان تر اوسه څه وکړی شول-- د زمکني وسيلو نه پرته يې زيات نه زيات دا وکړی شول چې د نمر توانايي په خپل کار راوستی شي هغه هم ډير محدود صورت کښې- نو دا خو د محدود شمسي نظام خبره شوه- د شمسي نظام په کايناتي کتاب کښې حيثيت څه دی- انسان به د خپل کهکشان ملکي وی ستورو او کرو نه کله ګټه اخلي- بل نزدې کهکشان اينډروميډا ته به کله رسي- او د کايناتي کتاب په اربونو نورو کهکشانونو ستورو او سيارو نه به کله ګټه اخلي- تر اوسه خو انسان يواځې معلومات راجمع کوي او هغه هم د تصويرونو په ذريعه - د هبل ټيلي سکوپ نه پس يې د جيمز ويب په ذريعه د کاينات د څه برخې تصويرونه وليدل يا لږ ډير اضافي معلومات- او دا هم د زمکې د عمر څلورنيم اربه کلونو په دې اخري دوه سوه کاله کښې انسان د دې قابل شو- او چې کاينات هره ورځ خوريږي هم نو انسان به يې صرف معلوماتو تر لاسه کولو پسې څنګه او کله رسي- او بيا مسخر کوي به يې کله - ګټه به ترې کله او څنګه اخلي- ګويا د کاينات په مطالعه کښې انسان لا هم هغسې د تختی د يو مخ د الف ب ماشوم دی- او که د ستورو او کهکشانونو د شمير پوښتنه دې ترې وکړه نو د تختی د شميرو په هغه دويم مخ هم هغه شش او پنج نه لا نه دی وتی- او شايد تر ابده د کايناتي کتاب په لوست کښې همدغسې ماشوم پاتې شي- خو غرور او تکبر ته يې وګوره چې د کاينات د يوې معمولي شان ذرې يعني زمکي په تناظر کښې په خپل علم د دغه وير کايناتي کتاب د خالق سره هم انکتي اچوي- او پته نشته چې څه څه وايي- خدايه زما دې توبه يې-

---

د غالب په غزل وړومبی پوهيدل ګران بيا يې ژباړل ګران او بيا ژباړې ته پښتون رنګ ورکول خو لا ګران وي - خو دغه غزل مې ډير خوښ وو نو په پښتو مې ځکه ژباړلی دی چې هر څومره ګران وو-- د مينه والو په خدمت کښې-

اردو غزل : مرزا اسد الله خان غالب
پښتو ژباړه : حنيف خليل

د سپوږمی حسن خو منم چې په کمال ښه دے
خو له دې هم مې د نمر مخي ترې جمال ښه دے

پېه به نه ورکوي بيا يې هم په زړه وي نظر
زړه کښې به وايي چې د مفتو دی نو مال ښه دے

بس خو که مات شولو نو بل به له بازاره راوړم
جام د جمشيد نه خو مې لوښی د کولال ښه دے

ketabton.com - The Digital Library

څومره به خوند کوي چې ورکړه بې غوښتنې کوي
ملنګ هم هغه چې خوئ نه لري د سوال' ښه دے

راته چې وګوري د مخ سرخي مې وغوړيږي
ځان سره وايي د رنځور لکه چې حال ښه دے

ګورو چې څومره میینان له ښکلو ګټه اخلي
يو برهمن خو دي وييلي چې دا کال ښه دے

د شیرینۍ فرهاد خبرې د تیشې برکت
خو چې په هر شکل څوک ولري کمال' ښه دے

څاڅکی چې لاړ شي سمندر ته' سمندر شي ترې جوړ
انجام د هر هغه کار ښه دی چې يې حال ښه دے

خضر سلطان لرې هر وخت تروتازه خالقه
د بادشاه بڼ کښې چې تازه بوټی وي نال ښه دے

ښه پرې پوهيږمه چې څه دی حقیقت د جنت
زړه به خوشاله کړو غالبه دغه خیال ښه دے

نوټ ------ خضر سلطان د مغل بادشاه بهادرشاه ظفر
زوېے وۀ چې د پیرنګي په قید کښې وۀ ---

اردو غزل ----مرزا غالب

حسنِ مہ گرچہ بہ ہنگامِ کمال اچّھا ہے
اس سے میرا مۂ خورشید جمال اچّھا ہے

بوسہ دیتے نہیں اور دل پہ ہے ہر لحظہ نگاہ
جی میں کہتے ہیں کہ مفت آئے تو مال اچّھا ہے

اور بازار سے لے آئے اگر ٹوٹ گیا
ساغرِ جم سے مرا جامِ سفال اچّھا ہے

بے طلب دیں تو مزہ اس میں سوا ملتا ہے
وہ گدا جس کو نہ ہو خوئے سوال اچّھا ہے

ketabton.com - The Digital Library

ان کے دیکھے سے جو آ جاتی ہے منہ پر رونق
وہ سمجھتے ہیں کہ بیمار کا حال اچّھا ہے

دیکھیے پاتے ہیں عشّاق بتوں سے کیا فیض
اک برہمن نے کہا ہے کہ یہ سال اچّھا ہے

ہم سخن تیشے نے فرہاد کو شیریں سے کیا
جس طرح کا کہ کسی میں ہو کمال اچّھا ہے

قطرہ دریا میں جو مل جائے تو دریا ہو جائے
کام اچّھا ہے وہ جس کا کہ مآل اچّھا ہے

خضر سلطاں کو رکھے خالقِ اکبر سر سبز
شاہ کے باغ میں یہ تازہ نہال اچّھا ہے

ہم کو معلوم ہے جنّت کی حقیقت لیکن
دل کے بہلانے کو غالب یہ خیال اچھا ہے

گزرے هویے سب لمحے یادگار هوتے هین
لوټ کر نهین اتے ایک بار هوتے هین

عمر د باد په شان تیریږي-- دوه دیرش کاله مخکښې چې په اسلامیه کالج پیښور کښې دولسم صنف کښې زده کوونکی وم نو د کالج کلیزه مجله خیبر کښې مدیرانو زما یو غزل چاپ نه کړو-- نوی نوی شاعر شوی وم - سم غصه وم- بس په هغه مجله کښې ټول غله شاعران مې راوویستل او د انګریزئ فرنټیر پوسټ اخبار ته مې یو لیک ولیږلو چې دا ټول قصور د مجلې د پښتو څانګې مشر فرمان الدین بخشالي صاحب دی چې اصلي او نقلي شاعران نه پیژني--دغه لیک به هم چرته شریکوم- زما لیک چې چاپ شو نو چا تر پرنسپل ارباب سکندر حیات صاحب ورسولو- بس زه چې دولسم نه اووتم نو په دیارلسم کښې یې داخله نه راکوله- وییل یې ته په دې اداره په انګریزي اخبارونو کښې اعتراضونه کوې- چې په منتونو مې پرې ځان داخل کړو نو دیارلسم کښې د پښتون سټوډنټس فیډریشن سکتر شوم- ورسره د خلیل سټوډنټس ارګنایزیشن سکتر هم وم- پرنسپل صاحب مې بیا پوزې له راوستو- هغه هسې خو ډیر تریخ او دبنګ سړی وو خو ما ته یې وییل هلکه ته شاعر هم یې - د خیبر د پښتو برخې مدیر به دې جوړ کړم او دا نورې قیصې پریږده- ما وې ادب او ادارت خو زما هم خوښ دي- بس د پرنسپل صاحب خبره مې ومنله او په دغه کال یې د خیبر د پښتو برخې مدیر جوړ کړم- دغه وخت کښې مې کتاب خو یو هم نه وو چاپ البته څو مقالې مې په ادبي مجلو کښې چاپ وې- هغه پرنسپل وو او هغه خیبر وو چې د پښتو ادب په لاره یې نیغ کړم- د وکالت کولو اراده مې په پښتو ماسټر کولو بدله کړه-په اردو ادبیاتو کښې مې هم بیا ماسټر وکړو - سیاسي تنظیمونه مې چې هاغه پریښي دي تر ننه مې ترې ځان په ډډه ساتلی دی- دوه

ketabton.com - The Digital Library

دیرش کاله مې د ادب په لارو سفر وکړو او نن دا دی د خیبر مګزین نه تر کتابونو راورسیدم چې په دغه لاره اچولو کښې مې د پرنسپل ارباب سکندر حیات لوی لاس دی- دغه عکس کښې راسره زما استاذان ټول وفات دي-روحونه یې شاد اوسه - په هلکانو کښې یو اعجازالحق نه خبر یم چې چرته جج دی-- او زما د پاره د الله کریم دغه فیصله وه چې تر دې ځایه د رارسیدو اسباب یې راته برابر کړل-- نن مې دوه دیرش کاله پخواني خیبر کښې خپل دغه عکس مخې ته راغلو نو ورسره زما د ماضي پوره فلم هم زما د ذهن په شیشه راتیر شو چې دلته یې یادولو ته مې هم زړه وشو-

---

کتاب--- لړ نور وضاحت

د کتاب په اړه زما په یو لیک د ډاکټر پلوشه سهار د یو کمنټ وضاحت کښې مې لږه اضافه وکړه چې ملګرو سره یې شریکول غواړم- رساله--بیاض-- مصحف--دوتر -- ټالباش-- روزنامچه-- جریده-- او مجله څه ته وایي او فرق یې څه دی

دغه ټولي کلیمي خپلې ځانګړې معنې هم لري خو اصطلاحي معنایې بیا هم هغه کتاب راووځي- رساله--

د رسولو په معنا ده یعني پیغام رسول-- دغه پیغام یو اصول او قانون هم وي او لیک یعنې کتابت شوی هم- رسالت هم له دغه رساله نه جوړ دی-

بیاض--

د ابیض نه دی- ابیض په عربی کښې سپین ته وایي- یعني سپین کاغذ چې لا پرې لیک نه وي شوی خو لیک یا کتابت د پاره وي-

مصحف---

مصحف د عربی د صحیفه نه دی چې جمع یې صحیفې یا صحایف دی-- او صحافت هم له له دغې جوړ دی-- معنا یې دی پیغام رسول او لیکلی دستاویز - دغه پیغام چې ولیکلی شي یا کتابت کړی شي- نو اصول او قانون هم وي او کتابت شوی هم-

دوتر--

دفتر هم ورته وییلی شي چې د یو رجسټر حیثیت لري - عمومن پکښې حساب کتاب لیکلی شي - خو د زمکو د ریکارډ کتاب ته هم دوتر یا دفتر وییلی شي چې خوشحال بابا د شیخ ملي د دفتر یادونه کړې ده نو د زمکو د ریکارډ او پښتنو قبیلو د شجرو تفصیل ترې مراد اخستلی کیدی شي-

ټالباش--

په جنوبي سیمو کښې ورته ډال باچ هم وایي -- دا هم په بنیادي توګه خو د زمکو د ریکارډ کتاب وي چې د مخصوصو قبیلو پورې محدود وي او د دوتر نه وړوکی وي- دغه تناظر کښې د ریکارډ ساتلو نورو کاپو یا ډایرو ته هم ټالباش یا ډال باچ وایي-- شاعران د خوند د پاره د خپلې شاعرۍ ناچاپ مسودې ته هم ټالباش یا ډال باچ وایي-

روزنامچه یا ډایري---

دا هغه کاپۍ یا رجسټر وي چې ورځني حالات پکښې خوندي کولی شي-- ځنې ادیبانو هم خپلې ډایرۍ لیکلي دي چې د حمزه بابا ناچاپ ډایرۍ پکښې ډیر قیمتي معلومات او مواد لري- او دغو ډایرو نه کتاب هم جوړیدی شي-

ketabton.com - The Digital Library

جريده---

جريده د تجرد او مجرد يعني بيل او جدا په بنياد وي-- هغه کتابي لړۍ چي په يو نوم تاکلي دورانيه مياشت-- درې مياشتې-- شپږ مياشتې-- يا کال کښي مسلسل او بيل بيل کتابونه چاپولی شي-

مجله--

مجله د جلا يا ځلا په بنياد ده چې د پوهې او دانش ځلا خوروي-- او لکه د جريده تسلسل لري-

جريده او مجله عمومن سرکاري او حکومتي کتابي لړۍ وې خو بيا عام شوې--

---

کتاب

د کتاب د پاره دوه توري په ټوله نړۍ کښې زيات مستعمل دي---په مغربي نړۍ کښې book او په مشرقي نړۍ کښې --کتاب---وړومبے د انګريزۍ تورے دے او دويم د عربۍ-- د انګريزۍ book د پاره ګڼ شمير مخففات ښودلے شي چي د کتاب معنا او مفهوم ترې څرګند شي- لکه b o o k .....

bio opttical organized knowledge

bundle of outstanding knowledge

big ocean of knowledge

bolit in organized knowledge

bank of oppurtunistic knowledge

binary on off keying

د دغو شپږو مخففاتو خپلې معني دي چې د کتاب مفهوم څرګندوي -- لکه د وړومبي مخفف ترمخه-- ساينسي او تکنيکي منظمه پوهه---- د دويم تر مخه---د عالي پوهې مجموعه--- د دريم ترمخه-- د پوهې لوې سمندر--- دڅلورم تر مخه---په منظمه پوهه کښې د ګولۍ په شان تيزي---د پنځم تر مخه-- د موقعې مناسبت سره د پوهې خانه يا بينک-- او د شپږم تر مخه--- د دوو متضاد نظريو د ترلو او پرانستلو چابي---

دغه ټول وضاحتونه خپل خپل مفهوم لري خو دا وروستو جوړ شوي تعبيرونه دي چې مختلفو دانشورو جوړ کړي دي او يوه ستونزه دا هم پيښوي چې د انګرزۍ book-- د جرمن ژبې نه انګريزۍ ته راغلے دے او هلته buch دے چې صرف د b په مناسبت bibliography يعني کتابيات ته ويلے شي -- نو ځکه د انګريزۍ ټولې معنې وروستو او د ځانه جوړې شوې ښکاري-- البته د کتاب مشرقي مفهوم ته چې راشو نو خبره معنوي لحاظ سره زياته مناسبه ښکاري--- کتاب د عربۍ تورے دے خو په نورو مشرقي ژبو کښې هم مستعمل دے--- په عربۍ کښې يې مفهوم د کتابت يعني ليکلو سره ترلے بيانيږي--مطلب کتابت شوے او ليکلے دستاويز--- خو دا بايد نظر کښې وساتو چې دا په عربۍ کښې وړومبی او لغوي معنا ده--- اصلي او اصطلاحي معنا يې ده--- قانون-- روش ضابطه--طريقه--- چې د قران ځنو ايتونو نه يې دغه اصلي مفهوم څرګنديږي --- چرته چې ويلے شي-- کتب عليکم الصيام--- يا --کتب عليکم الصلواه---- نو دغلته مفهوم د کتابت يا ليکلو نه وي--- بلکې دا وي چې تاسو د پاره صيام يا صلواه يعني روژه يا مونځ د يو قانون -- روش-- ضابطې--په حيث لازم کړے شو--- نو ځکه د ذالک الکتاب--- مفهوم کښې هم د ليک او

ketabton.com - The Digital Library

کتابت نه علاوه دغه مفهوم پروت دے چې ---دې کتاب یعني دې قانون قاعدې روش او اصول کښې هیڅ شک نشته---

---

ژبه په شمیرو کښې

انسان چې په دې زمکه او نړۍ کښې د کله نه د ژبې څښتن شوی دی او خبرې یې شروع کړې دي نو د خیالاتو تصوراتو د څرګندوني د پاره د علامتونو او نخښو په ایجاد کولو سره د لیک په لور هم راغلی دی-- دغسې انسان کله د تورو او کلیمو د پاره د شمیرو راوړنه کړې ده او کله یې د شمیرو د پاره د تورو او کلیمو راوړنه کړې ده- چې دغه دواړه راوړني یې د ژبې برخه وه- د ابجدي کلیمو راوړنه خو انسان نن نه پنځه نیم زره کلونه پخوا په سومیري تهذیب کښې شروع کړې ده چې په عربي تهذیب کښې یې وده موندلې ده او تر ننه دغه عربي ابجد رواج لري - دغسې د یو نه تر زرو شمیر د ابجد په اتو کلیمو کښې راګیر شوی دی چې دا د شمیرو د پاره د کلیمو راوړنه ده- دغسی کله موږ د تاریخونو شمیره په ابجد کښې بیانوو او کله د کلمه طیبه د وړومبۍ برخې د لفظونو د پاره ۷۸۶ شمیره راوړو- ګویا یادوو شمیر خو مراد مو لفظونه وي-- او کله یادوو لفظونه خو مراد مو شمیره وي لکه خوشال بابا چې لفظ غصج نه ۱۰۹۲ هجري کال مراد اخستی دی - او یا نورو کلاسیکي شاعرانو تاریخي شمیرې په ابجدي لفظونو بیان کړي دي-

دغسې شمیره هم په ډیرو ژبو کښې د لفظونو د پاره راوړلی شي - کله د محاورې په توګه او کله د عمومي اظهار د پاره- لکه په عربۍ کښې چې د اویا شمیره د زیات شمیر د پاره راوړلی شي- حضور اکرم به چې کله د کافرو ایمان راوړلو او بخښلو د پاره دعا غوښته نو الله ورته د وحي په ذریعه ووییل چې دوئ د پاره که اویا واره هم دعا وغواړې خو بخښنه یې نه کیږي- دلته اویا نه مراد دی زیات واره یا ښه ډیر ځله- دغسې په عیسایيت کښې هم ډیر لوی جرم د پاره شمیره راوړلی شي اووه ګناهونه- په انګریزۍ کښې هم د غصې سړولو د پاره وییلی شي- تر لسو شماره- اردو کښې هم د --بیسیون دفعه-- نه مراد دی -- ډیر ځله- پښتو کښې هم وییلی شي چې شل ځله خو مې درته وویل-- خو مراد ترې شل نه وي بلکې ډیر ځله وییل وي- یا دا چې -- ما نه بغیر دې شل نه کړه- یعني مسله دې حل نه کړه- یا دا چې د تسلی د پاره وییلی شي چې -- ته به وواییې چې شپاړس- یعني افرین به راته وواییې- یا دا چې په ما خو دې ګیاره باره تیر کړل یعني ورهم او وییره دې راباندې تیر کړل- یا دا چې فلانی خو -- نه تین دی او نه تیره- په فارسی کښې هم شش وپنج کښې مبتلا کیدلو نه مراد دی حیرت سره مخ کیدل- داسې په دغو ټولو ژبو کښې نور هم مثالونه شته خو د خوند خبره دا ده چې دغه شمیره د ژبې په حیث ادب او شاعرۍ کښې هم شتون لري- لکه هندي سندره--

ایک دو تین--

چار پانچ چهه سات اٹ نو دس ګیاره--

باره تیره--

تیره کرو ګن ګن ګن کے--

او یا پښتو کښې چې فلمي سندره ده--

تیرې چپې هیرې کړه راتلونکې چپې شماره--

سوله پندره یاره-

ketabton.com - The Digital Library

سوله پندره یاره-
یا زما خپل شعر کښي ما --دوه سترګي څلور نیول-- د انتظار د پاره راوړي دي-
دا دوه سترګي چي څلور می دي نیولي
دا هم تا ته ستا په لور مي دي نیولي
یا د فیض احمد فیض دې اردو شعر کښې د --چار دن--شمیره د لږ وخت د پاره راغلې ده-
اک فرصت گناه ملی وه بهی چار دن
دیکهے هین هم نے حوصلے پروردگار کے
یا زمونږ د زلمي احد امین رهبر سندره--
دوه او دوه څلور--
نوره د خوند خبره دا ده چي په برلن کښي یو نقاش او مصور tiemer د ۱ timero تایمیرو په نوم نولس سوه یو ویشتم کښی د شمیرو د نظام یو مکمله ادبي ژبه اولس ته وړاندې کړه چي د اظهار کامل نظام لري -تر دې چي پکښي ادبي لیکونه هم شوي دي-- د دغه ژبي یوه جمله د مثال د پاره داسي ده چي ویيلی شي چي --زه تا سره مینه کوم-- نو جمله په شمیرو کښی داسې وي -
17-80-1 او داسي نور مثالونه یې په نټ لټولی شئ-
ګویا شمیره او حساب کتاب چي په ژوند کښي هسې هم په هره څانګه کښي خپل ضرورت او اهمیت لري نو یو اړخ یې دا هم دی چي شمیره د ژبې لفظونو او اظهار وسیله هم ده-

---

مونږ نصر پیژنو ؟

نن د پښتو د یو پتنګ د مړیني ورځ ده -- اروابناد نصر-
کوم نصرالله خان نصر چي په څوارلسم مارچ ۱۹۱۹ په بر تاکال کښی د عبدالغني خان الکوزي کره او د لوې انسان بابو حیدر په کورنی کښي پیدا شوی وو - په ۲۲ نومبر ۱۹۶۵ وفات شوی او په ۲۳ نومبر د پلوسی پیښور په ادیره کښې خاورو ته سپارلی شوی وو- ایا چا ته یې قبر هم معلوم دی او که نه-
د کوم نصر نیکه بابو حیدر چي اسلامیه کالج پیښور د پاره په ایکړونو زمکه ورکړې وه چي په سیمه کښي د علم رڼاګانې خورې شي-
کوم نصر چي د ایډورډز کالج پیښور نه په هغه زمانه کښي دولسم او اسلامیه کالج نه څوارلسم کولو باوجود سرکاري نوکري ځکه نه کوله چي د خپلي پښتو د خدمت د پاره به بیا وخت او ماحول ونه لرلی شي-
کوم نصر چي د پریمانه جایداد لرلو باوجود د ملنګی ژوند تیرولو-- د پښتو د بقا او خوروني د پاره-
کوم نصر ته چي د پښتو میني د واده کولو موقع هم ورنه کړه او بې واده له جهانه لاړو-
کوم نصر چي د پښتو د خدمت د پاره په ۱۹۴۳ کښي په بر تاکال کښی ادبي ټولی جوړ کړو او د خلیق صیب سمندر خان سمندر کاکاجي صنوبر حمزه بابا کامل صیب اجمل خټک او د هغه وخت نور لیکوال یې په یو پلیټ فارم راجمع کړل چي دغه دور کښي لا اولسي ادبي جرګه هم نه وه جوړه-
البته د نوښار ادبي جرګه جوړه وه-

ketabton.com - The Digital Library

کوم نصر چې د ادبي ټولي په اجلاسونو کښې به هر وخت د انګريز سرکار د جاسوسانو او په نتيجه کښې يې سزاګانو سره مخ وو-
کوم نصر چې د پښتنو په کلو بانډو کښې ګرځيدو او د پښتو مشاعرې او غونډې به يې کولې-
کوم نصر چې ماشومانو کښې د پښتو شوق رابيدارولو د پاره سبق اموز قيصې او په وليانو پيرانو او نيکانو کتابونه ليکل او ماشومان به يې د پښتو لوست ته راپارول-
کوم نصر چې د ډير ښه مالي حيثيت باوجود په سايکل ګرځيدو - د پښتني سيمې سکولونو ته به يې خپل ليکلي کتابونه او پمفلټونه اوړل او مفت به يې ويشل-
کوم نصر چې د کلو بانډو په جماتونو کښې د ماسخوتن مونځ نه پس ماشومانو ته د پښتو درس ورکولو او د غريبانو ماشومانو مالي او تعليمي مرستې يې کولې- چې پښتانه تعليم يافته شي او د خپلې ژبې د اهميت احساس هم ورسره وي-
کوم نصر چې پښتو کښې ځلورشعري مجموعې او په شلګونو نثري کتابونه چاپ دي خو چې پښتنو به لوستي څومره وي- پوهه پرې نه يم-
کوم نصر چې په ذاتي وسايلو کښې د دارالتصنيف په نوم يوه اشاعتي او څيرنيزه اداره د هميش خليل صاحب په مرسته جوړه کړې وه او د يو منظمې ادارې نه يې هم زيات کار کړی وو-
کوم نصر چې پښتو ته د هميش خليل غونډې لوې څيرونکی او ليکوال ورکړی وو -
په کوم نصر چې د اسلاميه کالجيټ سکول استاد کفيل خان د ماسټر او د باچاخان پوهنتون پروفيسرې کرن سنين د پي ايچ ډي ډګرۍ د پاره څيرنيزې مقالې ليکلې دي خو د دې باوجو يې څومره خلق پيژني- خبر نه يم-
په کوم نصر چې د فلمسټار جميل بابر پلار مير رحمان غازي-- د ريډيو پاکستان فقير حسين ساحر-- او پخپله هميش خليل صاحب پرې بيل بيل کتابونه ليکلي او چاپ کړي دي خو چې لوستي به څومره خلقو وي-دا راته پته نشته-
کوم نصر چې ژوند د پښتو او پښتنو له سره ځار کړو خو صله يې هيڅ نه- نه د سرکار له خوا او نه د اولس له خوا- دغه صله به يې هم کافي وه چې مونږ په رښتيا معنا پيژندلی وی-- خو رښتيا به وايو چې په رښتيا معنا
مونږ نصر پيژنو ؟

شاعران د خداې شاګردان-- په کومه معنا

ان الشعرا تلاميذ الرحمان-- په دغه حواله بحث روان وو چې ځنې ملګرو ما نه هم د څه وييلو غوښتنه وکړه-- د دغو ملګرو د غوښتنې په احترام کښې وايم چې--
د هر قول او خبرې معنا خپل تناظر لري-- دغه قول چا د حضرت علي کرم الله وجهه سره منسوب کړی دی او چا ورته د قران ايت هم وييلی دی خو دا نه د حضرت علي قول دی او نه قراني ايت-- دا د عربۍ يوه مقوله ده لکه زمونږ د پښتو متل-- چې خپل تناظر لري- په قران حکيم کښې هم په سوره الشعرا کښې او ځنو نورو ايتونو کښې د شاعرانو ذکر دی چې هغه هم خپل تناظر لري--
تناظر ته راځو خو اول د عربۍ د شعر او شعرا په معنا ځان پوهوو- عربۍ کښې شعر يا شعرا د ش په زبر کورتې يا لباس ته هم وايي د ډيرو ونو باغ يا بڼ ته هم او هجوم يا رش ته هم- اشعر بيا محسولو ته او مشاعر جذباتو ته وايي چې دغه د محسوسولو او جذباتو د اظهار په مناسبت بيا

ketabton.com - The Digital Library

شعرا شاعرانو ته وییلی شوي دي- او په عربی کښي بیا شاعري منظوم کلام ته هم وايي چې په نورو ژبو کښي ورله د منظوم کیدلو شرط هم لازمي نه دی- اوس راځو تناظر ته- قران حکیم چې د شاعرانو رد کړی دی نو تناظر یې دا دی چې مشرکانو به حضور اکرم ته شاعر وییلو او قران حکیم ته د هغه شاعري نو خداې پاک یې رد وکړو چې داسي نه ده- په سوره الشعرا کښي چې شاعران غندلی شوي دي نو تناظر یې هم ښودلی شوی دی چې د شاعرانو پیروي کوونکي بې لارې ځکه دي چې هره وادی کښي منډې وهي او چې څه وايي هغه کوي نه- خو هغه شاعران نه ځوک چې ایمان لري - نیک عملونه کوي- الله زیات یادوي- او د ظلم مخه نیسي-
غور وکړئ دلته هم د شاعرانو غندنه شوې ده د شاعری نه-- او په شاعرانو کښي هم یواځې د بې لارې شاعرانو- د سمو شاعرانو نه-- او بیا دا اشاره هم د غور وړ ده چې هغه شاعران هم د غندنې نه ازاد دي ځوک چې د ظلم مخه نیسي- ځکه خو پخپله د حضور اکرم په وخت کښې د حسان بن ثابت غوندې شاعران د حضور له خوا ستاییلی شوي دي تر دې چې د شاعری پوره دیوان د حضرت علي کرم الله وجهه په نوم هم چاپ دی--
اوس راځو ان الشعرا تلامیذالرحمان ته یعني شاعران د خداې شاګردان څنګه دي-د دې مقولې پس منظر دا دی چې په عربي تولنه کښي به پوښتني کیدلي چې شاعري د استاذ نه څنګه زده کیږي نو په جواب کښي یې دغه قول مخې ته راغلی دی چې شاعري د استاذ نه په کسب او علم یا زور نه زده کیږي دا د خداې له خوا ورکړی شوې ملکه ده-د خداې ورکړه ده- جبلي ده- په ختِه کښي اخښلي ده- په مزاج کښي راوړلی شوې ده یعنې خداې ورکړی صلاحیت دی نو ځکه شاعران د کوم استاذ په ځاې نیغ په نیغه د خداې شاګردان دي یعني شاعري خداې ور عطا کړې ده- د دې مقولې شاته بنیادي خبره دا ده چې د خدایي کلام یعنې قران په اړ تصدیق هم شاعرانو کړی وو- هغو شاعرانو چې ایمان یې هم نه وو راوړی-- کله چې د سوره الکوثر درې ایتونه په کعبه ولګولی شول نو د عربو د فصاحت او بلاغت ماهرانو بې ایمانه شاعرانو ورته ولیکل چې--ما هذا کلام البشر-- یعني دا د انسان کلام نه دی- ګویا بې ایمانه شاعرانو هم د خدایي کلام تصدیق وکړو-
نو جوته شوه چې شاعري یو صلاحیت دی چې په استعمال یې اړانه ده-- که ځوک ترې بد کار اخلي نو قصور د شاعر شو د شعر نه - او که ځوک ترې ښه کار اخلي نو کریډټ یې هم شاعر ته ځي-- بلکل هم داسي لکه سترګه کښې چې نظر د خداې ورکړه ده -که ځوک دغه نظر غلط استعمالوي هم قصور د سترګې او نظر نه دی او که ځوک یې ښه استعمالوي نو هم د خدایي ورکړې درناوی کیږي-- بس شاعري هم دغسي د خداې ورکړه ده-- نیغ په نیغه د خداې له خوا- خو نه وحي ده او نه الهام-- تر دې چې دغه ورکړه د خداې له خوا بې ایمانه او کافرو د پاره هم ده- همداسې لکه کافرو ته هم چې سترګې او نظر له خدایه ورکړی شوی دی--
نو اوس چې شاعري په کسب علم زور او قوت له چا نه زده کیږي نه نو تناظر خو بیا همدغه جوړیږي چې مقوله مخې ته راشي چې--
ان الشعرا تلامیذ الرحمان--

سبک-- رجحان-- مکتب-- او تحریک

کله چې مونږ شاعري ګورو نو په هغې کښې اولنے څیز مونږ ته مخے ته راځي اسلوب یا سبک-

ketabton.com - The Digital Library

دغه اسلوب/ انداز یا سبک چې بلکل ځانګړے وي او دا د یو فرد خپل وي! مطلب شاعر/ لیکوال چې د هغه خپل څۀ الفاظ، خپل انداز، خپل څۀ علامتونۀ، څۀ استعارې یا د انداز بیان څۀ نور اجزا وي چې د هغې نه هغه شاعر/لیکوال پیژندلے شي نو دې ته د اسلوب فني اړخ مونږ وئیلے شو دغه رنګ اسلوب یا سبک فکري اړخ هم لري لکه ځینو شاعرانو ادیبانو سره څۀ خاص خبرې وي ـ څۀ خاص موضوعات او خاص رسایي وي چې دغه فکري ځانګړتیاوې دي ـ خو اسلوب یا سبک کښې بنیادي خبره دا ده چې دا د یو فرد ځانګړے شناخت وي او د هغه د پیژندګلو سبب جوړیږي کله چې دا اسلوب یا سبک عام کېدل شروع شي او د نورو افرادو د شاعرئ یا لیک برخه جوړیدل شروع شي ـ مطلب نور افراد د هغه پیروي شروع کړي ـ نو دغه شان هغه اسلوب په رجحان کښې بدل شي ـ داسې هر کله چې یو ځانګړې رویې ته (که د فن په لحاظ وي او که د فکر) د ډیرو خلکو توجو ورواوړي نو هغه اسلوب په رجحان کښې بدل شي او رجحان کښې هم هله بدل شي چې هغه انداز عام شي او اولس د هغې سره اشنا شي ـ

اوس اسلوب چې یو قدم واخستو د رجحان په طرف نو بیا په بل قدم کښې د هغه رجحان نه یو مکتب جوړیږي لکه ډیر خلک د هغې طرف ته توجه وکړې بیا پکښې ورځ تر بله اضافه کیږي او د دغه لارې پیروې زیاتیږي په دغه فکر او تصور کښې اولس په زیات شمېر کښې شامېلیږي نو دغه رنګ رجحانات په مکتب کښې بدل شي او مکتب بیا په تحریک کښې بدلیږي

تحریک کښې داسې بدل شي چې کله د هغه مجموعي روحیو د خورولو د پاره شعوري هڅې شروع شي یو منظم جدوجهد شروع شي او څۀ خاص مقاصد وټاکلے شي او بیا د دغه مقاصدو پوره کولو د پاره یو اجتماعي کوشش، عمل او جدوجهد شروع کړے شي نو خبره تحریک ته لاړه شي-

دغه رنګ په شعر و ادب کښې یو ارتقائي صورت حال وي

١ اول "سبک" ځانګړې رویه په فن او فکر دواړو کښې-

٢ "رجحان " د هغې رویې طرف ته د خلکو مائله کېدل

٣ "مکتب " د خلکو په مائله کیدو کښې اضافې کیدل

۴ " تحریک" د منصوبه بندئ په بنیاد خپل اهداف ټاکل، غوښتنې لاس ته راوړل او د هغې د پاره شعوري او عملي جدوجهد کول-

نوټ --- د ګران حسین علي اظهار مننه چې د واټسپ ساهو ادب ګروپ د پاره یې زما یو لیکچر جدید رجحانات او پښتو ادب لیک ته راواړولو-- دغه یوه ټوټه د هغه لیکچر برخه ده-

---

د دې غزل د ژباړې په وخت مې هڅه کړې وه چې پښتني رنګ ورکړی شم او رواني یې هم فطري ښکاره شي نو د -- پیره-- کلمه مې له ځانه ورزیاته کړه- خو بیا هم ځنې کلمې یې ساهو پښتو نه دي چې بله لاره راسره نه وه- خو بس په دغه رنګ مې وژباړلی شو-مینه والو ته په مینه-

پښتو ترجمه : حنیف خلیل

اردو غزل : مظفر وارثي

مونږ چې دلیل سره خبره کوو رد وي پیره

د هغه شونډې چې خاموشه وي سند وي پیره

ketabton.com - The Digital Library

سا اخستونکي انسانان هم د لاشونو په څېر
اوس که درزېږي هم د زړونو یو لحد وي پیره

مونږه که چغه خپله تیره کړه هم نه ور رسي
د چا د سترګو اشارو کښې هم رسد وي پیره

پرې په غاړه چې د چا وي هغه لوی سړی وي
دلته رسی هومره اوږدې څومره چې قد وي پیره

ډېر مداریان هم په جامه د خطیبانو کښې وي
خبرې جهل کړي بدنام به پرې خرد وي پیره

څوک که څه نه وایي نو هم بایلي هنر د بیان
زغمل د ظلم هم ظالم سره مدد وي پیره

اردو غزل------- مظفر وارثي

ہم کریں بات دلیلوں سے ،تو رد ہوتی ہے
اس کے ہونٹوں کی خموشی بھی سند ہوتی ہے

سانس لیتے ہوئے انساں بھی ہے لاشوں کی طرح
اب دھڑکتے ہوئے دل کی بھی لحد ہوتی ہے

اپنی آواز کے پتھر بھی نہ اس تک پہنچے
اس کی آنکھوں کے اشارے میں بھی زد ہوتی ہے

جس کی گردن میں ہے پھندا وہی انسان بڑا
سولیوں سے یہاں پیمائش قد ہوتی ہے

شعبدہ گر بھی پہنتے ہیں خطیبوں کا لباس
بولتا جہل ہے بدنام خرد ہوتی ہے

کچھ نہ کہنے سے بھی چھن جاتا ہے اعزاز سخن
ظلم سہنے سے بھی ظالم کی مدد ہوتی ہے

---

ketabton.com - The Digital Library

نن د کوم علمي ادبي تاريخي يا خشک او ګران بحث په ځای زړه ته راغلل چې خپلو لوستونکيو ته مينه او درناوی وړاندې کړم هغه ځکه چې تقريبن يو کال مخکښې چې زما هغه زړه فيسبک ايي ډي هيک شوه نو ورسره پنځه زره فرينډز او لسو زرو نه زيات فالورز هم لاړل-- چې بله نوې ايي ډي مې جوړه کړه نو اميد مې کم وو چې هغسې لوستونکي او مينه وال به مې بيا په برخه شي خو ځان خوش بخته بولم چې دې يو کال کښې مې فرينډز او فالورز هغه شمير ته بيا ورسيدل- خاص خبره پکښې دا ده چې دا تش شمير نه دی بلکې ټول راسره د ډير لوړ علمي او ادبي ذوق درانه مينه ناک او مهذب خلق دي-- ما په فيسبک ډير کم ليدلي دي چې په تاريخ تحقيق او ځنو خشکو موضوعاتو به په دومره ګڼ شمير کښې او د دومره عالي معيار خلق تبصرې وکړي- خپله رای شريکه کړي مثبت تنقيد وکړي او خپل قيمتي وخت زما د ليکونو لوستلو ته ورکړي يا زما ويډيو ګانو ليکچرو او مباحثو اوريدو ته ورکړي-- که يو نيم پکښې بې ځايه اعتراضونه هم وکړي خير دی د دغو ډيرو درنو علمي ذوق لرونکيو او مينه ناکو ملګرو نظرماتی دې وي-- بس زړه مې غوښتل چې دغو ټولو د فيسبک ملګرو ته د مننې او قدرونې جذبات وړاندې کړم-- قبول يې کړئ-- علمي ادبي او تهذيبي معيار مو دغسې عالي اوسه-

---

د دې فارسي کلام پښتو ترجمې په وخت مې هڅه کړې ده چې هم هغه د اصل کلام په بحر وزن او اسلوب کښې يې وکړی شم- هر څو که د فارسی او پښتو عروضي نظام کښې فرق هم ډير دی- د ملګرو په خدمت کښې-

پښتو ترجمه : حنيف خليل
فارسي کلام : امير خسرو

ياران مې خبر نه يمه 'چې څه شو او د چا شو
په خدايه کومه ورځ وه' ټول زما نه چې جدا شو

سپرلي که پيښه وکړه 'د يارانو يې پوښتل
نو ووايه ای باده ' ټول ګلونه وو ګيا شو

له زمکې راغلي ګله 'هغه ځنکه وو ګلان
مخونه هغه ښکلي 'چې په خاورو کښې فنا شو

د خلقو د سر تاج چې به وو هغه سرداران
اوس ګوره کنه ځنګه' هغه واړه خاک پا شو

دنيا خو بس د خلقو خون بها ده نن سبا
بلا ډير د دنيا په سر' ته ګوره خون بها شو

ketabton.com - The Digital Library

د نمر غونډۍ به وو خو' شو له خاورو لاندې زير
ذرې غونډۍ چې سپک شو' د هوا سره هوا شو

دولت د زماني ده ' يوه لوبه د ماشوم
بې عقله سړي واړه په دې لوبه مبتلا شو

اوس هغه سړی څه شو' چې مراد ته رسي نه
نو ګويا خازنان د فلک واړه بې نوا شو

خسروه ځان په څنګ کړه' وفا نشته په دنيا
وګړي د دنيا لکه دنيا ښه بې وفا شو

فارسي غزل---امير خسرو دهلوي

ياران كه بوده اند ' ندانم كجا شدند؟
يارب، چه روز بود' كه از ما جدا شدند؟
گر نوبهار آيد 'و پرسد ز دوستان
گو، ای صبا كه آن' همه گلها گيا شدند
ای گل، چو آمدی' ز زمين گو چگونه اند؟
آن رويها كه در' ته گرد فنا شدند
آن سروران كه تاج' سر خلق بوده اند
اكنون نظاره كن' كه همه خاک پا شدند
دنياست خونبهای بسی خلق، وين زمان
بسيار كس كه بر سر اين خونبها شدند
خورشيد بوده اند' كه رفتند زير خاک
آن ذره ها كه چون' همه اندر هوا شدند
بازيچه ايست طفل' فريب اين متاع دهر
بی عقل مردمان' كه بدين مبتلا شدند
كس را چه شد كه' نقد مرادی نمی رسد
مانا كه خازنان فلک بينوا شدند
خسرو، گريز كن' كه وفا نيست در جهان
زاهل جهان كه همچو جهان بی وفا شدند

پښتو پښتانه او اقبال-- څو خبرې

اقبال د نسل نه کشميری او د ژبې نه پنجابی وو- د هغه په افکارو او عمل دواړو کښې چې د يو نسل يا ملت په حيث تر هر چا زياته مينه عقيدت او احترام چا سره ليدی شي هغه پښتانه دي- بل يو

ketabton.com - The Digital Library

قام او ملت داسې نشته-- تر دې چې کشميريان او پنجابيان هم نه- خو بيا هم زمونږ پښتنو کښې ډېر خلق شته چې اقبال پرې ښه نه لګي- دغه تناظر کښې زما ذهن ته اکثر څو خبرې راځي يا پوښتنې راځي چې غور پرې کوم-

۱--- اقبال د پښتنو نه پرته يو ملت هم داسې نه ليدو چې د ايشيا زړه يې ورته ويیلی وی-- دغه درناوی يې يواځې پښتنو ته ورکول لازم ګڼلي دي چې دا ولې-

ملت افغان در ان پيکر دل است

۲--- اقبال د څوارلسم دسمبر ۱۹۱۸ په يو مکتوب کښې د هند پښتون تاريخ دان نجم الغني رامپوري سره د پښتنو په اصل نسل او تاريخ خپله څېرنه شريکوې چې دلچسپي يې څه وه-

۳---- همدغه رامپوري صاحب ته يو مکتوب کښې وايي چې کاش ماله پښتو ژبه راتلی چې د پښتو رزميه شاعري مې د ترجمې په لاره نړۍ ته رسولی وی چې دې کار کښې به يې ګټه څه وه-

۴--- اقبال د پښتنو په حقله پښتون دانشور مير احمد شاه رضواني سره بحث مباحثې کولی چې پښتانه په رښتيا معنا وپيژني- چې غرض يې څه وو-

۵---- اقبال په ۱۹۲۴ کښې د ترکي حکومت ته مکتوب ليږلی وو او ورسره يې د شپږو ليکچرو يو خاکه هم ليږلی وه چې په دې بايد منظمه څېرنه وشي- دغه خاکه کښې د پښتنو تاريخ-- روښاني تحريک -- او خوشحال بابا په ځانګړي ډول شامل وو- چې اقبال دا ولې غوښتل او د اقبال تر دوره دغسې سوچ کوم پښتون هم کړی دی که نه-

۶---- اقبال په ۱۹۲۸ کښې په ستر خوشحال بابا په انګريزۍ کښې يوه علمي مقاله ليکلې او په دکن کښې اسلامک کلچر مجله کښې چاپ شوې ده-- خوشحال خان خټک دي افغان واريير پويټ-- په نوم- چې تر دغه دوره په خوشحال بابا پخپله پښتنو څومره مقالې او کتابونه ليکلي وو او په کومو ژبو کښې يې ليکلي وو-

۷--- سيد سليمان ندوي په سير افغانستان کښې ليکلي دي چې اقبال په ۱۹۳۳ کښې افغان حکومت د تعليمي او علمي مشورو د پاره راغوښتی وو نو په دغه موقع يې د پښتو تحريک مشر عبدالحئ حبيبي صاحب سره مجلس کښې ويیلي وو چې هر څو که فارسي د زرو کالو راسې د دې سيمې علمي ادبي او درباري ژبه پاتې شوې ده خو د افغانانو مورنۍ ژبه پښتو ده او دغه مقام به يوه ورځ پښتو تر لاسه کوي--- چې د دې پښتو دومره فکر اقبال سره ولې وو-

۸----- چې اقبال د کال ۱۹۱۹ راسې رسالدار سجيد ګل سره دې د پاره مسلسل ملاقاتونه او بحثونه کول چې د پښتنو او خوشحال بابا په اړه معلومات تر لاسه کړي نو دا دومره سرخوږۍ يې د خپلو کشميريانو او پنجابيانو په اړه ولې نه کولو-

۹--- چې دې اقبال د جمال الدين افغاني احمدشاه ابدالي نادرشاه او غازي امان الله خان دومره درناوی په خپلو کتابونو او نظمونو کښې کولو نو دې کښې يې څه ګټه وه-

۱۰--- په خوشحال بابا د خديجه بيګم په پي ايچ ډي مقاله کښې د دومره مرستې او خوشالۍ څه اړتيا وه-

۱۱--- اقبال د دريو ژبو ليکوال وو-- انګريزي فارسي او اردو-- دغو درې واړو ژبو کښې د پښتنو او خوشحال بابا صفتونو کښې يې څه مفاد وو-

۱۲-- دا چې د سمندر خان سمندر او حمزه بابا غوندې سترو شاعرانو نه علاوه د غني خان او اجمل خټک غوندې قامپالو هم اقبال ستاييلی دی نو د دغو پښتنو اتلانو پيروکار او قامپاله پښتانه يې ولې غندني کوي-

ketabton.com - The Digital Library

۱۳---- ځنې وايي چې په ملکه برطانيه يې نظم ليکلی وو او يا د پيرنګيانو صفتونه يې کړي دي-- نو چې دې نه به پښتنو ته کوم نقصان رسيدلی وي- دا چې اجمل خټک په جناح صيب نظم ليکلی دی او يا غني خان پخپله اقبال ستاييلی دی نو په هغې ګڼې اجمل او غني هر څه بايلل-

۱۴--- که پښتانه په دې اعتراض لري چې اقبال د پيرنګي نه د سر خطاب اخستی وو ځکه پرې تنقيدي تبصرې کوو نو چې پښتون دانشور مير احمد شاه رضواني همدغه پيرنګي نه د شمس العلما خطاب اخستی وو په هغه مو څومره تنقيدي تبصرې کړې دي-

۱۵ ---- ډير وايي چې اقبال د خوشحال بابا نه او يا نورو شاعرانو نه شعري مفاهيم اخستي دي نو اقبال خو هغه شخصيات ياد کړي او ستاييلي هم دي او خپلو دغسې کلامونو ته يې ترجمه يا ماخوذ وييلي دي او يا يې شعري اشارې کړې دي--- زمونږ پښتنو چې د فارسی عربی انګريزی او اردو نه کوم مفاهيم راخستي دي نو چرته چرته يې ماخذ ښودلی دی او چرته يې ماخوذ يا ترجمه ورسره ليکلي دي-

۱۶--- که څوک وايي چې اقبال د دې هيواد خوب ليدلی دی او يا يې پښتنو ته کوم سياسي اخلاقي او علمي زيان رسولی دی-- نو نه خو اقبال د دې هيواد خوب ليدلی دی او نه يې دا هيواد په سترګو ليدلی دی- چا چې ورپورې دغه خبرې تړلي دي هغې کښې د اقبال څه قصور دی-

که دې نه علاوه د اقبال کوم قصور وي نو ښه به نه وي چې د هغه پښتنو سره د دغه پريمانه عقيدتونو په نتيجه کښې هغه قصور ورمعاف کړو- د بيش بها نيکيو يې احسان مند شو- او بس نور يې د دغو غندنو او رټنو نه لاس واخلو-- روح يې شاد-

---

کمينه خلق

کمينه په خپل اصل کښې مثبت کليمه ده چې د فارسی د کمين نه جوړه ده او په مثبتو معنو کښې عاجز خاکسار او بې کبره خلقو ته وايي خو زيات خلق يې په منفي معنو کښې راوړي چې د کم ذاته او بد ذاته خلقو د پاره راوړلی شي-- اوس ذات خو د وينې او نسل سره اړه لري خو کم ذاته او بد ذاته هغو خلقو ته هم وييلی شي چې ذات که يې اوچت هم وي خو بد کرداره او بد عمله وي-

په پنجاب او يا هندي تهذيب کښې کمي هغو خلقو ته وييلی شي چې کسب ګر او خدمتګار وي-- د انساني ذات دغه اوچتې او ټيټې درجې د ټولو نه زياتې په هندي تهذيب کښې ليدی شي چې جړړه يې ټولنيزه او کلتوري ده خو په څه نا څه حواله د مذهبونو سره هم تړلی شي-- په هندو تهذيب کښې يو خوا خو د برهمن ويش کهتري او شودر درجې دي چې د ټولو نه ټيټه درجه پکښې د شودر ده-- خو دغه شودر نه هم لاندې درجې شته لکه دهلت-- هريجن-- او مليچ-- مليچ هغه خلق ګڼلی شي چې ورسره لمس يا نزديکت نه هم خلق کرکه کوي-- د دغه لاندې درجې خلقو ته په عيسايټ کښې چوړا وييلی شي او مسلمانانو کښې د مصلي اصطلاح رواج لري-- خو دغه ټولې درجې بيا هم مذهبي نه دي بلکې ټولنيزې دي چې څه خو يې پښتنه ټولنه کښې هم عام دي-- لکه د عيسايټ چوړا ته چوړيان وييلی شي چې کار يې د لارو کوڅو او وېنو لختو صفايي وي-- همدغه کار کوونکي ته مېتر هم وايي- دغه شان مصلي د اوچتو خلقو کورونو کښې په چج غله دانه صفا کوي او ورسره غم ښادی کښې خدمت هم کوي-- پښتنو کښې بتياری هم وييلی شي چې په بټ نيني هم پخوي خو غم ښادی کښې خدمت هم کوي- يو نسل پکښې شيخيل بللی شي چې همدغه خدمت کوي- ښځې يې هم په کورونو کښې په غم ښادی کښې کار کوي- دوئ کښې لږ په ښه درجه خدمتګارو يا

ketabton.com - The Digital Library

کسب ګرو کښې بیا لوهار ترکاڼ کولال جولا مشکي او نایي هم دي- دغو ټولو ته استکاران هم وایي- استکار هم په مثبت معنو کښې هنرمند او ماهر وي- پښتانه هندکي هم ټیټ نسل ګڼي او ورته اینکیان وایي- دغو کمین خلقو کښې یو شمیر زمونږ په ادب کښې هم یاد شوي دي لکه حمزه بابا چې هندکي ډېر کم کوز یادوي- تر دې چې د رحمان بابا غوندې بزرګ شاعر هم وییلي دي چې--
ډېر هندکي په جهان ګرځي د چا یاد دي
عشق عالي پایه د هیر او د رانجها کړه
یا خوشحال بابا ته منسوب دغه شعر کښې چې مصلي یاد شوی دی-
چج په لاس تور مصلي وی
خو افسوس دی چې ځواني وی
د غور خبره دا هم ده چې دغه ټول خلق د رنګه تور هم وي-- څه خو عیسایان وي او څه پنجابیان یا کوټانیان او چنګړیان--دغه ټول کمي کمین یا کمینه ګڼلی شي- خو حقیقت کښې دغه کمینه خلق په خپلو مثبتو معنو کښې کمین یا خاکسار عاجزان او بې کبره خلق وي چې په حقیقت کښې لوې خلق همدغه دي- او بیا د کسب ګر یا کاسب په معنو کښې خو نور هم لوې شي چې اسلام ورته د الله دوستان وییلي دي-
الکاسب حبیب الله
که د دین په ځاې ورته په ټولنیز تناظر کښې ګورو نو بیا هم کسب ګر اصل کښې هنر مند دي- هنر لري جوهر لري- او که ربښتیا ووایم نو نړۍ او ټولنه پاکه صفا ښکلې او ځلیدلې هم په دغو خلقو ده- ځکه نو څوک چې څومره کمینه یعنې کمین وي هومره لوړ او عظیم وي- د عامر خان فلم لګان کښې د کرکټ لوبه ګټونکی اتل خو هم د کچره په نوم یو کمین وو- یعنې کمینه خلق څومره عظیم دي - هغه د رحمان بابا خبره----
ژوندی ځان په زمکه ښخ کړه لکه تخم
که لویي غواړې د خاورو په مقام شه-

کلتور تهذیب او تمدن

کلتور چې انګریزۍ کښې کلچر فرنچ او جرمن کښې کلټور او لاتینی کښې کلټورا دی چې د لاتینۍ د کولر نه جوړ دی او لغوي معنا یې ده کرل او د کر نه پس د زرغون شوي فصل تراشل او سمول- دغسې کلتور په اصطلاحي معنو کښې د یوې ټولنې د وګړو د ژوند تیرولو هغو رویو د ژوند تیرولو انداز او روش ته وییلی شي چې د اولس په مجموعي ټولنیز دانش او پوهه اډانه وي او تراشل او سمول یې شوي وي-- دا دغه متعلقه ټولنې پورې ځانګړتیا ولري--- د دغه ټولنې د رویو او روش پیژندګلو ترې وشي او سینه په سینه راروانو نسلونو ته هم ورسي--- لکه د پښتنو پښتونولي--میلمستیا--لوظ پوره کول--- پنا ورکول---او نور ډېر توکي---- چې په نورو اولسونو کښې به هم پکښې ځنې شتون ولري خو پیژندګلو د پښتون اولس ده - دغه هر څه غیر مادي دي-- د دغه کلتور یو شکل نیم مادي او یو یې مادي هم دی---- دغه مادي شکل نه وړاندې او نوره پرمخ تللې مرحله یې بیا تهذیب بللی شي--- لکه د مجموعي دانش او پوهې په بنیاد ښایسته کورونه او ودانۍ -- لارې او سړکونه--باغونه چمنونه--- او د ترقی نورې مادي لارې د تهذیب برخه ده----کلتور ته عربی کښې ثقافت وایي چې جرړه یې لفظ---ثقفه-- دی--- یو بل توری وراثت

ketabton.com - The Digital Library

دی چې جرړه يې---ورثه --دی---څنګه چې ورثه د وينې او خاندان وګړو کښې يو نسل نه بل ته رسي--- دغسې --ثقفه-- بغير د خاندان او وينې د رشتې نه يو نسل نه بل نسل ته د مجموعي دانش پوهې او دودونو رسمونو په شکل رسي---ګويا ثقافت هم دغسې نسلونو کښې سفر کوي-
بل خوا تهذيب د عربۍ توری دی چې د ذهب نه جوړ دی-- د ذهب معنا ده لاره- دغسې تهذيب لارې اختيارولو ته وايي يعنې د ترقۍ پرمختګ او ژوند کښې د اسانۍ لارې چارې لټول--- دغه د لارې لټون چې د ژوند د اسانۍ په غرض مادي شکل واخلي نو تهذيب شي--- ګويا په کلتور کښې بنيادي څيز ټولنيز فکرودانش دی او تهذيب د همدغه فکرودانش مادي څرګندونه ده- د ابادیو او ودانيو په شکل--
تمدن د عربۍ يو بل توری دی چې شهري او ترقي يافته ژوند د پاره راوړلی شي-- مدينه په عربۍ کښې ښار يا شهر ته وايي له دغې مدينه نه مدن جوړ دی او له دغه مدن نه مدنيت جوړ دی يعنې ښارونو کښې د اسانۍ او ترقۍ ژوند--- دغسې مدنيت د تهذيب نور ترقي يافته شکل دی- ګويا تهذيب په کلو بانډو کښې هم ليدلی کيدی شي خو مدنيت بيا يواځې شهري ژوند پورې خاص وي--

---

کلتور

مونږ د عربۍ ثقافت د پاره پښتو کښې کلتور کلمه کاروو-- دا پښتو ته ډيره ورستو راغلې ده-- اولس منلې ده او اوس د ژبې برخه جوړه شوې ده- زمونږ په کلاسيکي ادب کښې دغه کلمه نشته تر دې چې په زوړ اولسي ادب کښې هم نشته ځکه ذهن همدغه لور ته ځي چې دا د انګريزۍ کلچر culture پښتو کښې کلتور شوی دی-- خو د انګريزۍ کلچر هم د فرنچ نه راغلی دی-- سره د دې چې پښتو او فارسۍ کښې د فرهنګ کلمه هم کارولی شي خو دغه فرهنګ کلتور سره معنوي فرق لري-- اصل کلمه همدغه کلتور ده چې جرړه يې په نورو ژبو کښې هم شته-- په ترکۍ کښې کلټور kulture دی خو د ترکۍ نه زړه ريښه يې جرمنۍ کښې د همدغه کلټور ده- چې نورو ژبو ته هم غزيدلې ده لکه په روسۍ سپينش پرتګالۍ او اطالوي ژبو کښې دغه کلټور بيا کلټورا cultura دی- د دغو ټولو ژبو د کلچر کلتور کلټور او کلټورا معنا يوه ده-- يعنې کر کرونده-- تخم په زمکه کښې اچول چې راشين شي او فصل ترې جوړ شي-- دغه د کر کروندې لغوي معنو نه چې اصطلاحي معنو ته راغلی دی نو مطلب يې دا جوړ شوی دی چې د ذهانت او پوهې په پټي کښې د شعور فکر او دانش تخم کرل چې عملي اظهار يې د ژوند تيرولو د سليقې او روش يا دود دستور په شکل بيا د راشين شوي فصل درجه لري-- پښتو او فارسۍ نه علاوه په يادو شوو ژبو کښې د ټولو نه زړه ژبه لاطيني ده چې هلته هم دا کلمه کلټورا ده خو جرړه يې کولر colere-ده چې پښتو کښې بيا جرړه --کرل -- ده-- کولر او کرل صرف د --ل -- او-- ر -- په مخکښې وروستو کيدلو بيخي يوه کلمه جوړيږي او معنا د دواړو يوه ده-- کرل- ځکه د پښتو اوسنۍ کلمه کلتور هر څو که د انکريزۍ په لاره د فرنچ نه راغلې ښکاري-- خو د کرلو په مفهوم کښې د لاطينۍ کولر سره حيرانونکی نزديکت لري- په ګڼو ژبو کښې په يوه شريکه معنا دغه کلمه مونږ ته دا هم ښايي چې دا کلمه د انساني ژوند د هغه پړاو زيږنده ده چې انسان د کاڼيز دور نه د زراعت يا کر کروندې دور ته داخل شوی دی ګويا زرګونه کلونه مخکښې دور--- او دا هم چې د کلتور بنيادي مفهوم همدغه دی چې د انسان په ذهن کښې د پوهې صلاحيت او شعور کوم بوټی يا تخم کرلی شوی دی د هغې زرغونيدل د ژوند د عملي څرګندونې په صورت کښې کلتور دی-- چې دغه عملي څرګندونه يا د ژوند تيرولو سليقه به د هر قام ملت او ټولنې خپله وي- ځانګړې وي- سوچه او ساهو او د هر قسم

ketabton.com - The Digital Library

ملاوټ نه به پاکه هم وي-- لکه تخم نه زرغون شوی فصل چې پاک سوچه او ساهو وي او د بل کوم تخم یا فصل ملاوټ پکښې نه وي - او بس که د لغوي معنا کرل یا کر کروندې په بنیاد مونږ د عربی د ثقافت په ځاې کلتور وایو نو ښه کوو-- مونږ سره د دغه کلیمې جرړه شته-- خپله جرړه-- یعنې - کرل- دغسې د لاطینی کولر -- ګویا سالمه کلمه کلتور-

---

مینه والو سره د غالب د یو اردو غزل خپله پښتو منظومه ژباړه شریکول غواړم-

ټول چرته یو څه د ګل په پاڼو کښې عیان شو
څه ښکلي مخونه پټ په خاورو د انسان شو

هغه رنګارنګ چې د یارانو محفلونه وو
هغه ښایستونه مې له یاده ګریزان شو

دا د پروین ستورې چې د ورځې په پرده کښې وو
څه یې زړه ته راغلل چې د شپې راته عریان شو

قید کښې اخستلو نه' یعقوب که د یوسف خبر
کسې یې سٰورې په دیوالونو د زندان شو

ورک دې رقیبان شي خو بس یو د مصر ښځې نه
ډوب چې نظرونه یې ښایست کښی د کنعان شو

دې د هجر شپه کښې دې د سترګو نه روان وي رود
بس خو ګویا دواړه مشالونه چراغان شو

دغو پریزادو نه جنت کښې به بدل اخلو
خداې که هلته حورې کړې او یا چرته غلمان شو

خوب هم د هغه دی' هم دماغ او هم یې شپې خپلې
هاې په کومو لیچو چې زلفان دې پریشان شو

زه چمن ته څه لاړم چې باغ هم تنی پرانستې
واړه بلبلان زما فریاد ته غزلخوان شو

هغه نظرونه خدایه ولې راته زړه څیري
کوم چې له تور بخته راته جوړ لکه مژګان شو

ketabton.com - The Digital Library

ما منع کول خو راوتل د زړه نه وار په وار
ستنه او تار جوړ مې اسویلي چې د ګریوان شو

ورغلم خو څه به يې جواب د زیړو وکړمه
ضایع اثرات چې د دعا مې په دربان شو

ژوند کښې يې سرور وي خو چې جام د چا په لاس وي
دا مې د لاس کرښې که رګونه مې د ځان شو

مونږه خدايې پرسته د مسلک رسمونه نه منو
ورک هغه قومونه شو اجزا چې د ایمان شو

غم سره بلد چې شي نو غم له سړي لرې شي
درد مې دومره ولید تکلیفونه مې اسان شو

يه خلقه غالب که داسې هر وخت په ژړا وي نو
ګورئ دغه کلو ته اباد چې وو خو وران شو

اردو غزل---مرزا غالب

سب کہاں؟ کچھ لالہ و گل میں نمایاں ہو گئیں
خاک میں کیا صورتیں ہوں گی کہ پنہاں ہو گئیں!

یاد تھیں ہم کو بھی رنگارنگ بزم آرائیاں
لیکن اب نقش و نگارِ طاقِ نسیاں ہو گئیں

تھیں بنات النعشِ گردوں دن کو پردے میں نہاں
شب کو ان کے جی میں کیا آئی کہ عریاں ہو گئیں

قید میں یعقوب نے لی گو نہ یوسف کی خبر
لیکن آنکھیں روزنِ دیوارِ زنداں ہو گئیں

سب رقیبوں سے ہوں ناخوش، پر زنانِ مصر سے
ہے زلیخا خوش کہ محوِ ماہِ کنعاں ہو گئیں

جُوئے خوں آنکھوں سے بہنے دو کہ ہے شامِ فراق
میں یہ سمجھوں گا کہ شمعیں دو فروزاں ہو گئیں

ketabton.com - The Digital Library

ان پری زادوں سے لیں گے خلد میں ہم انتقام
قدرتِ حق سے یہی حوریں اگر واں ہو گئیں

نیند اُس کی ہے، دماغ اُس کا ہے، راتیں اُس کی ہیں
تیری زلفیں جس کے بازو پر پریشاں ہو گئیں

میں چمن میں کیا گیا گویا دبستاں کُھل گیا
بلبلیں سُن کر مرے نالے غزل خواں ہو گئیں

وہ نگاہیں کیوں ہُوئی جاتی ہیں یارب دل کے پار؟
جو مری کوتاہئ قسمت سے مژگاں ہو گئیں

بس کہ روکا میں نے اور سینے میں اُبھریں پَے بہ پَے
میری آہیں بخیۂ چاکِ گریباں ہو گئیں

واں گیا بھی میں تو ان کی گالیوں کا کیاجواب؟
یاد تھیں جتنی دعائیں صرفِ درباں ہو گئیں

جاں فزا ہے بادہ جس کے ہاتھ میں جام آ گیا
سب لکیریں ہاتھ کی گویا، رگِ جاں ہو گئیں

ہم موحّد ہیں ہمارا کیش ہے ترکِ رسُوم
ملّتیں جب مٹ گئیں اجزائے ایماں ہو گئیں

رنج سے خُوگر ہُوا انساں تو مٹ جاتا ہے رنج
مشکلیں مجھ پر پڑیں اتنی کہ آساں ہو گئیں

یوں ہی گر روتا رہا غالب تو اے اہل جہاں
دیکھنا ان بستیوں کو تم کہ ویراں ہو گہیں

ژبه ځنګه پيدا شوې ده

دا پوښتنه ډېره کېږي چې ژبه ځنګه پيدا شوې ده او انسانانو ځنګه زده کړې ده ... ما مناسبه دا وګڼله چې د ژبپوهنې د علمي او دقيقو نظريو او بحثونو په ځای که لنده او اسانه خبره وشي نو شايد زيات خلق پرې پوهه شي- اسانه خبره خو دا ده چې--

ketabton.com - The Digital Library

د ژبې د پيدا کيدو په اړه نظريې ډيرې دي خو دوه پکښې غټې او جوتې نظريې دي--- يوه الهامي يا مذهبي چې ژبه د انسان پيدا کيدو سره سمه پيدا شوې ده او وړومبي انسان ته د خالق له خوا ورکړے شوې يا الهام شوې ده-- او دويمه نظريه ساينسي ده چې انسان په ارتقايي شکل د حيوانيت نه د انسانيت په لور سفر کړے دے او دغه ارتقايي سفر کښې يې ژبه هم تدريج سره د ټولنيزې مشاهدې نه زده کړې صفا کړې او خوره کړې ده--- وړومبي اوازونه يې چې د يو څيز په ليدو له خلې وتي دي هغه يې پاخه علامتونه جوړ کړي دي--- دغسې يې د وخت تيريدو سره د لفظونو ذخيره زياته شوې ده --جملې يې جوړې کړې اوړدې کړې او صفا کړې دي او د يوې بليغې ژبې مقام ته رسولې دي چې زرګونه کلونه پرې لګيدلي دي--- شروع کښې چې انسانان شمير کښې کم او محدوده جغرافيه کښې وو نو ژبه هم يوه وه--- انسانان چې زياتيدل او جغرافيه يې خوريدله او بدليدله نو يوې ژبې نه لهجې وتلې او بيا ځانله ژبې جوړيدلې او خبره تر دې راغله چې اوس په اربونو انسانان دي او په زرګونو ژبې دي-----

هسې خو دغه دواړه نظريې د يو بل متضاد ښکاري-- خو د دغو دواړو نظريو نزديکت هم کيدی شي که حضرت ادم عليه السلام محض وړومبی مهذب انسان وګڼلی شي- وړومبی پيغمبر يې وګڼلی شي او دغسې د حضرت ادم نه مخکښې د حيوانيت نه تر انسانيت پورې ارتقايي پړاوونه يې هم تسليم کړی شي-- او د ادم په اړه الهامي اشارې د يو فرد په اړه نه بلکې د ادميت او انسانيت په اړه وګڼلی شي-- د قران حکيم د سوره ال عمران د يو ايت نمر ۳۳ --- ان الله اصطفی ادم و نوحا و ال ابراهيم و ال عمران علی العلمين- نه علاوه چې چرته هم ادم ياد شوی دی نو د يو فرد يادول ترې واضح نه دی بلکې د ادميت په لور مجموعي اشارې ښکاري-- او دغه ذکر شوي ايت کښې هم ادم ته وړومبی انسان نه دی ويلی شوی--- که داسې تعبير او تفسير يې درست وي نو بيا د ژبې د پيدايش په اړه هم دواړو نظريو کښې تضاد ختميږي-او د الهامي نظريې ترمخه هم د ژبې زدکړه هم هغه ارتقايي او پړاو په پړاو زدکړې ته راځي- چې د حضرت ادم عليه السلام تر دوره تکميل او کمال ته رسي- شايد ديني عالمان دې لړ کښی ښه لارښودنه وکړی شي--

---

زما سرکاري وظيفه خو د قايد اعظم پوهنتون اسلام اباد د پاکستاني مطالعاتو په څانګه کښې ده خو دفتر ته وخت په وخت د مختلفو څانګو سره تړلي شخصيات راځي- مذهب تاريخ سياست فلم ډرامه او د ټولو نه زيات ادب سره تړلي شخصيات - د پاکستان د هرې صوبې شخصيات-- خو زه هر چا سره بحث په پښتنو او د پښتنو په سيمه کوم-- دغو سياسي شخصياتو کښې په څانګړې توګه د افراسياب خټک او فرحت الله بابر نه پس نن ډير دروند شخصيت اويس غني سره ډير د خوند بحث او مکالمه وشوه-- اويس غني د پښتونخوا ګورنر هم پاتې شوی دی او د بلوچستان يعنې جنوبي پښتونخوا هم-- د سيمې په سياست او تاريخي پس منظر يې درې کتابونه هم چاپ دي-- نن مو چې د پښتنو په سياسي تاريخي او جغرافيايي صورت حال خبره وکړه نو ډير خوشاله شوم چې مونږ داسې ګورنران هم لرو چې دانشوران هم دي-- د پښتونخوا ګورنرانو کښې يواځې اولف کهيرو نه وو چې دانشور وو-- مونږ ورته ارباب سکندر خان خليل نه پس اويس احمد غني هم پيش کولی شو--- د دغسې شخصياتو زما خوا له راتګ خپل وياړ ګڼم -- مننه يې کوم-- او د علمي بحث او مکالمې نه يې خوند اخلم-- تل دې راشي -- د پوره درناوي او وقار سره دې راشي--

---

ketabton.com - The Digital Library

اتم فيل

په اسلاميه کالجيټ سکول کښې په اتم کښې فيل شوی وم- د دغه دريو سړو د لاسه- د ډير خواهش لرلو باوجود د سکول واکدارو د ساينس مضمون وييلو ته پرې نه ښودم- کال مې ضايع نه شو خو ارټس ته يې ور ديکه کړم- ما سره پکار هم دغسې وه چې د دغو دريو عقيدت مند وم- د پنځم صنف نه به سنيما ته تلم- هره هفته کښې دوه يا درې فلمونه کتل زما شغل وو- د پلار وړوکي شان د کلي کريانه دکان نه به مې پيسې پټولې- څه موده کښې د دکان صحت هم لکه د شوګر د مريض پريوتو- د دغو دريو سړو د لاسه -- بدرمنير ليجنډ وو خو زما د دغو دريو اداکارۍ خوښه وه- وړومبی فلم مې زخمونه کتلی وو پکچر هاوس کښې- دغه درې واړه پکښې موجود وو - بس بيا خو خيبر بازار او کابلی لکه چې زما کور شو- د بازار دوکاندارانو هم پيژندلی وم-- کله ناولټی او تصوير محل سنيما او کله ارشد -- ايينه-- صابرينه او امان سنيما-- بيا ناز سنيما-- شمع -- فردوس- او ميټرو ته به مې هم پښه ور اوړده کړه- تردې چې د پيښور يونيورسټی اغا خان اډيټوريم-- د صدر پي اے ايف -- کيپيټل او فلک سير هم رانه نه وې خلاصې-- د دغو دريو سړو د لاسه-- اردو فلمونه مې هم کتل خو اصلي ميدان مې د پښتو وو- پښتو کښې تقريبن ديارلس سوه فلمونه جوړ شوي دي چې ما به پکښې زرو ته نزدې کتلي وي-- زما ارمان وو چې دغه درې سړي چرته نيغ په نيغه ووينم-- ورپسې لاهور ته هم تلی وم شاه نور-- ايورنيو- او باري-- درې واړه ستوډيو ګاني مې کتلي وې خو دغو دريو سړو کښې مې يو هم ونه ليدلی شو- چې قسمت مې وو نو ټولو نه اول مې امان وليدو-- څليريشت کاله مخکښې په ډې ايي خان کښې چې زه ليکچرار شوم -- بس بيا مو تله راتله شو تر دې چې امان به اسلام اباد ته هم زما ليدو له راتلو خو اوس کمزوری دی- تعلق مو تر ننه دی-- بيا مې اصف خان وليدو پنځلس کاله مخکښې د پيښور پريس کلب کښې د بدرمنير په اړه يو تقريب کښې دواړه ويناوال وو - تعلق مو تر ننه دی--بيا مې جميل بابر وليدو هم هغه پريس کلب کښې لس کاله مخکښې- راشه درشه مو تر ننه ده دومره مينه کوي چې څو واره تر اسلام اباده ناستو او ليدو له راغلی دی-- درې واړو ته مې وييلي دي چې ستاسو د لاسه اتم کښې فيل شوی وم نو ساينس نه يې ارټس ته ليږلی وم- ځکه مو تر ننه احسان منم چې ساينس کښې ما نه هيڅ نه شو جوړيدی-- چې ارټس ته راغلم نو ستاسو په وجه په لار شوم - ادب سره اشنا شوم-تر دې چې ليکوال شوم- ستاسو فلمونو نه مې چې څه زده کړي دي نو ډيرو کتابونو نه مې هم نه دي زده کړي- ځکه چې فلم علم ورکوي خو د تفريح په لاره - ځکه خو ياد پاتې کيږي- او ځکه خو په انساني ژوند اثر پريږدي- ستاسو د فلمونو په وجه مې د ژوند د مختلفو کردارونو مشاهده وشوه-- او هغه مشاهده مې د ليکونو او تجربو برخه جوړه شوه-- تر دې چې د هغه پخوانو تجربو او مشاهدو په مرسته مې-- پښتانه په فلمي نړۍ کښې-- کتاب هم وليکلو- پښتو مې دايمي خپله کړه او پښتو هم راسره پښتو وکړه- د ژوند خوشحالي مسرت او خوږې شيبې يې را په برخه کړې-- ستاسو په وجه- تاسو سره د مينې لرلو په وجه- زما د ژوند دغه اړخ ډيرو ملګرو او مينه والو ته ښکاره نه دی-- که څوک ورته لوفري وايي او که نور څه-- خو زه يې غنيمت ګڼم-- زه يې د ژوند راحت ګڼم-- د پښتو فلم هغه دوران لاړو خو تاسو سره زما د رفاقت دوران راغلو- لکه چې ما سره هم هغه د حمزه بابا ټوقه وشوه-

تا له پوهه راغله د ځوانۍ سره
ما له هله راغله چې ځواني لاړه

ketabton.com - The Digital Library

ځومره خوش نصیبه یم چې اتم کښې فیل شوی وم-- دا موجوده شناخت او دژوند سکون هیڅ به نه وو که اتم کښې فیل شوی نه وی-

---

تعقل او تخیل

تعقل په عقل ولاړ دی او تخیل په خیال-- خیال کول هر څوک کولی شي خو خیال جوړول صرف تخلیق کار کولی شي- تعقل د خارج نه دلیل راوړي او تخیل د داخل نه - خارج یعني د انسان د ذات نه بهر مادي کاینات او داخل یعني د انسان د ذات دننه تصوراتي دنیا - ځکه تعقل معروضي دی یعني ثابتي نتیجې ښایي او تخیل موضوعي دی خپلې متحرکې نتیجې ښایي - تعقل تحقیق کوي او تخیل تخلیق کوي- تعقل په علم یعني ساینس او فلسفه کښې کار کوي او تخیل په هنر او ادب کښې یا په ټولو زیبا هنرونو کښې کار کوي- تعقل د مخکښې نه د موجود جهان دریافت کوي او تخیل د نوي جهان تخلیق کوي- تعقل د مادي نړۍ سره کار لري او تخیل د معنوي جهان سره- تعقل رښتیا لټوي او تخیل ښکلا لټوي-
ګویا د دواړو فطرت جدا دی او دواړه په جدا جدا لارو سفر کوي خو بیا هم کله کله دواړه له یو بل نه مرسته اخلي- ګویا تعقل که د کوم مادي حقیقت په لټون وي نو وړومبی ورته خیالي مفروضې جوړوي-- بیا یې رد کوي بیا یې جوړوي - دغه عمل یې د تخیل دی خو اخر هم چې حقیقت درک کړي نو نتیجه یې په تعقل تمامه شي- دغسې تخیل هم دی چې هغه کله د یو نوي معنوي او خیالي جهان تخلیق د ښکلا زیږولو د پاره کوي نو ورته د یو منطقي ربط او توازن ضرورت وي- دغه منطقي ربط او توازن یې د تعقل کار دی خو د نوي معنوي جهان د تخلیق په صورت کښې نتیجه یې تخیلي وي-- لکه یو شاعر چې د ښکلا زیږولو په خاطر یو نوی خیالي تصویر وړاندې کول غواړي نو عناصر به د مادي کاینات نه راخلي-- عناصرو ته علامت تشبیه استعاره او ترکیبونه به د ژبې نه راخلي او بیا به د ابلاغ نه مخکښې یو خیالي یا تصوراتي تصویر ته د نوي شکل ورکولو د پاره د ترتیب تنظیم او توازن نه کار اخلي- تر دې ځایه عمل خو یې تعقلي دی - خو چې نوی تصویر پیش کړي نو هغه بیا تخیلي وي او مقصد یې د ښکلا زیږول وي - دا کار د شاعر نه علاوه مصور موسیقار سنګتراش او اداکار هم کوي-- خو فلسفي او ساینسدان داسې نه کوي- د هغه مقصد د حقیقت درک کول وي- د ښکلا زیږول نه-
که دغه دواړه متضاد صفتونه تعقل او تخیل د یو بل نه مرسته اخستلی شي او کله کله خپلې لارې یو کولی شي نو په ټولنه کښې مونږ انسانان هم که دغه فطرت نه یا د فطرت دغه قانون نه سبق واخلو او د تضاد او اختلاف باوجود د یو بل نه مرسته واخلو د یو بل په کار راشو یو بل سره لارې یو کړو نو شاید چې دا به د تعقل هم تقاضه وي ځکه چې انسان د انس نه دی او عقلي غوښتنه یې د انسیت ادراک کول دي-- او بیا دا به د تخیل هم تقاضه وي چې انسان ښکلا غواړي د ښکلا زیږون په هم دغه انساني نزدیکت کښې دی--- تعقل هم شاد او تخیل هم اباد-

---

همیشه وي نرم چوب غذا د کرم
شیدا مه شه مرد خالي له سیاسته

وضاحت---

ketabton.com - The Digital Library

دا شعر ګران نه دی خو شايد د چوب او کرم ټکو پکښې لږ مشکل پيدا کړی وي-- چوب لرګي ته وايي او کرم هغه چينجي يا وينه دي چې لرګی دننه نه خوري خو بهر نه لرګی روغ او سلامت ښکاري ګني حقيقت کښې وينو دننه خالي کړی وي او د لرګي طاقت او مضبوط والی يې ختم کړی وي- اوس خبره اسانه شوه چې شيدا څه وييل غواړي-- شيدا مرد د پاره د سياست پوهه طاقت قوت او صلاحيت لرل لازم ګڼي- دلته يو خو مرد نه مراد يواځې سړی نه دی بلکې ښځه هم ده خو چې مردانګي يعني قوت صلاحيت او زيرکتيا ولري-- لکه خوشحال بابا چې يو شعر کښې تکړه ښځې د پاره د سړي کليمه راوړې ده - بل سياست هم د غور وړ دی چې کله کله سياست په منفي معنو کښې مکر فريب او چالاکی ته وييلی شي خو شيدا په مثبت معنو کښې راوړی دی-- مثبت معنا يې څه ده- غور وکړئ-- سياست اصل کښې د عربۍ ټکی دی- مطلب يې دی هغه صلاحيت قوت پوهه او زيرکتيا لرل چې د يو ملک قام او ملت مشري نګراني او سمبالول پرې وشي-- عربۍ کښې ګورنر او د ملکي امورو سمبالوونکي ته مسياس وايي- يعني سياست لرونکی يا سياسي اهليت لرونکی-- دغه سياست ټکی په اردو فارسۍ او ترکی ژبو کښې هم په دغو معنو کښې راوړلی شي--
اوس د شيدا په شعر غور وکړئ- چې چوب او کرم يعني لرګی او چينجي يې ولې ياد کړي دي--
د کور يا کوټې چت دغه کور يا کوټه د باران طوفان او هر افت نه محفوظ ساتي او چت په لرګو ولاړ وي-- لرګی که بهر نه ښکاري سلامت خو دننه وينو خوړلی او خالي کړی وي نو هغه خو بيا نه د چت بوج اوچتولی شي او نه کوټه د افتونو نه محفوظ ساتلی شي-- او نرم لرګي خو تل د وينو خوراک وي-- دغه مثال د نرم مزاجه ساده او بې طاقته انسان هم وي يعني په هره خبره دهوکه خوړونکی انسان هم لکه د نرم چوب وي ډېر زر يې وينه وخوري او دننه نه يې خالي کړي-- د پوهې زيرکتيا صلاحيت او قوت نه خالي انسان - بس مرد هغه دی چې د نرم چوب غونډې ساده او بې طاقته نه وي-- د خپل قام او ملت بوج هم اوچتولی شي او خپل قام او ملت لکه د مضبوط چت د طوفانونو او افتونو نه هم بچ کولی شي- بس مرد دې دغه قسمه سياست يعني پوهې صلاحيت او د قامي بوج اوچتولو طاقت نه خالي نه شي لکه د نرم لرګي چې وينو خوړلی وي او د چت بوج نه شي زغملی- ګويا مرد هغه دی چې وينو خوړلی نرم لرګی نه وي بلکې د سخت او طاقتور لرګي غونډې د قامي بوج اوچتولو صلاحيت لرونکی وي- ځکه دې مرد چرې هم له سياسته خالي نه شي لکه د چينجو خوړلي خالي لرګي--

---

نن د اردو ژبې د ډېر لوی ترقي پسند شاعر او ښکلي انسان ساحر لدهيانوي د وفات ورځ ده-- په دې مناسبت د هغه د يو شاهکار نظم -- تاج محل -- پښتو ژباړه ملګرو سره شريکوم-- دغه نظم ساحر مرحوم د شکيل بدايوني د يو نظم په جواب کښې ليکلی وو چې بدايوني مرحوم خپل نظم کښې د تاج محل او ورسره تړلي د شاه جهان بادشاه د مينې د روايت ډېر صفتونه کړي وو--

تاج محل

زه تاج محل دا ستا د مينې علامت هم منم
دغه ښايسته وادۍ سره دې عقيدت هم منم
خو زما ګله ما له بل چرته ديدن راوړه
وي په شاهانو د خوارانو ګذر څه د پاره

ketabton.com - The Digital Library

په کومه لاره چې وي نخښې د شاهانو پرتې
په هغه لاره د مینو سفر څه د پاره
زما ګلابه هغه پټې علامې د وفا
کاش چې لیدلی دې وی رعب او نښانې د وفا
د مړو شاهانو په قبرونو باندې مسته یاره
خپلو تیارهٔ تورو کورونو ته نظر خو وکړه
بلې په ډیرو په دنیا کښې وې لمبې د مینې
چا وې چې نه به وې رښتونې یې جذبې د مینې
خو د هغوئ د مینې داسې اوازه خو نه وه
چې مفلسان وو نو د مینې یې چرچه خو نه وه
دا محلونه دیوالونه قلاګانې پلنې
دا د جابرو بادشاهانو د عظمت دې ستنې
دا چې د وخت په سینه داغ یې د ناسور غوندې دی
زمونږه وینې یې چې څښلې رنګ یې سور غوندې دی
زما محبوبه دوئ به هم وې چرته مینه کړې
چې خپل هنر یې ښکلې شکل ته ځلا ورکړې
خو د پلرونو د قبرونو یې نشان نشته
څکه چراغ چرته بل شوی پرې روښان نشته
دا چمن زار' دا د جمنا غاړه او ګوره محل
دغه سینګار په دیوالونو او محراب ته کتل
یو شهنشاه چې به وو مست د خپل دولت په نشه
زمونږ د خوارو محبت پورې خندا کړې ده
نو زما ګله ما له بل چرته دیدن راوړه

اردو نظم ---- ساحر لدهیانوي

تاج تیرے لیے اک مظہرِ الفت ہی سہی
تجھ کو اس وادیء رنگیں سے عقیدت ہی سہی
میری محبوب کہیں اور ملا کر مجھ سے
بزم شاہی میں غریبوں کا گزر کیا معنی؟
ثبت جس راہ میں ہوں سطوتِ شاہی کے نشاں
اس پہ الفت بھری روحوں کا سفر کیا معنی؟
میری محبوب پس پردہ تشہیرِ وفا
تو نے سطوت کے نشانوں کو تو دیکھا ہوتا
مردہ شاہوں کے مقابر سے بہلنے والی
اپنے تاریک مکانوں کو تو دیکھا ہوتا
ان گنت لوگوں نے دنیا میں محبت کی ہے

ketabton.com - The Digital Library

کون کہتا ہے کہ صادق نہ تھے جذبے ان کے
لیکن ان کے لیے تشہیر کا سامان نہیں
کیونکہ وہ لوگ بھی اپنی ہی طرح مفلس تھے
یہ عمارات و مقابر یہ فصیلیں یہ حصار
مطلق الحکم شہنشاہوں کی عظمت کے ستوں
سینہء دہر کے ناسور میں کہنہ ناسور
جذب ہے ان میں ترے اور مرے اجداد کا خوں
میری محبوب! انہیں بھی تو محبت ہوگی!
جن کی صناعی نے بخشی ہے اسے شکلِ جمیل
ان کے پیاروں کے مقابر رہے بے نام و نمود
آج تک ان پہ جلائی نہ کسی نے قندیل
یہ چمن زار یہ جمنا کا کنارہ، یہ محل
یہ منقش درو دیوار یہ محراب یہ طاق
اک شہنشاہ نے دولت کا سہارا لے کر
ہم غریبوں کی محبت کا اڑایا ہے مذاق
میری محبوب! کہیں اور ملا کر مجھ سے

ښيرۍ

واحد يې ښيره ده او جمع ښيرې- فکر مې دې لور ته لاړو چې ډيرو ژبو کښې ښيرو د پاره ځانګړې کليمه هم نشته- لکه عربی کښې لعنت وييلی شي او فارسی کښې نفرين چې دغه دواړه بس د ناخوښی څرګندونه ده خو د پښتو د ښيرو غوندې معنويت او کيفيت پکښې نه محسوسيږي- په ځنو ژبو کښې خو ورته د دعا متضاد کليمه راوړلی شي چې ځانګړې کليمه لري نه -- لکه اردو کښې بد دعا يا انګريزی کښې ill will يا evil wish-البته په يونانی کښې راغلې کليمه يې ځانګړې هم ده او پښتو ته نزدې هم-- کتاره -- د واحد په شکل-- او پښتو کښې --ښيره-- د واحد په شکل- خو پښتو کښې بيا دعا د پاره ځانګړې کليمه نشته او ښيره يا ښيرې د ځانګړې کليمې په توګه شته- او دا هم چې ښيرې زياتې د ښځو له خوا کيږي او بيا دا هم چې ښيرې د کلتور سره هم ټينګه اړيکه لري- د پاسه پرې دا چې ښيرې کمزوري خلق کوي زورور خو وهل کوي- نو دې نه خو دا مطلب هم راووځي چې پښتنه ټولنه کښې ښځې په سړو لاس نه شي اوچتولی- بس ښيرې وکړي- ښځې په غصه کښې هم سړو ته يو قسم احترام لري چې د لاس اچولو په ځاې ښيرو ته کښيني- په نورو ټولنو کښې ښځې هم لاس اوچتوي او هم د سړو مقابله کوي - د ښيرو دا شکل هم مهذب دی چې د طاقت لرلو باوجود څوک د ښيرو په صورت کښې معامله خداې ته وسپاري- پښتو کښې راته دا هم ځانګړې خبره ښکاري چې کله کله ښيرې د دعا شکل واخلي- لکه حمزه بابا چې وييلي دي-

خداې دې مبين ډير کا چې ښيرې کوي
نور راله هيڅ چل د دعا نه راځي

ketabton.com - The Digital Library

پښتو کښې راته دا هم د نورو ژبو په مقابله کښې زياته ځانګړتيا ښکاري چې څوک ځانته د دعا په ځاې ښيرې وکړي- لکه اسير منګل چې وايي-
چې ستا د مخ کتاب کتلو ته اوزګار نه شومه
خداې دې ما مړ کړي د دې ډيرو کتابونو شاته-

دا هم د غور وړ ده چې په نورو ټولنو کښې په ځانګړي ډول په مغربي ټولنه کښې د ښيرو تناسب پښتو نه کم دى - دغه کم تناسب يې دا ښايي چې دغو ټولنو کښې روحانيت کم دى-- عقيدوي اعتماد کم دى او په مقابله کښې يې تشدد زيات دى--
په کلتوري تناظر کښې پښتنه ټولنه کښې د ښيرو رنګارنګي هم زياته ده-- د ښيرو خپله ژبه ده -- خپل اسلوب يې دى- او دا هم چې ځنې ښيرې د عمومي رواج برخه ده يعنې هسې بې مقصده ښيرې د عادت په توګه کولى شي لکه مور چې وړوکي ماشوم ته او يا ځان ته ښيرې کوي-- تباه شې- لاسونه دې مات شه- ړوند شې- په ټپو شې-- شمکور شې - سر مې وخورې- شيره مې وخورې- زمکه درباندې ډکه شه- کټ سره مې روان شې- ځواني مرګ روان شې-- د پلار سر وخورې- شيره دې ووهه--په بلا مات شې- تاله د چا راغلې راشه-- او داسې نور-
د ښيرو يو اړخ نفسياتي هم دى- چې د داخل بوج او غبار ورسره کم شي-- زړه ورسره سپک شي-- درد ورسره کم شي- ما ته يې دا اړخ هم مثبت ښکاري-
نور اصل ښيرو ته نه د ژبې ضرورت شته او نه د لفظونو- بس د درديدلي زړه نه وتلي يو اه او سوړ اسويلي ضرورت وي چې اسمان هم په حرکت کښې راولي- هغه د کاظم خان شيدا خبره-
چې نفس زما د اه سرکشي وکا
فلک لاندې خپله شمع تر دامان کا

د خواجه مير درد اردو غزل او زما پښتو ژباړه د ملګرو په خدمت کښې --

څه خو رشته د صنم شته زما د ځانه سره
د زړه درزا مې ده تړلې د جانانه سره

د ليونو غوندې لاسونه زورور لرمه
چې ټوله شپه مې وي پرزولې د ګريوانه سره

د جفاکارو زړه به خامخا د کاڼي خو وي
توره هم کار لري د کاڼي د سووانه سره

مسيحايي که دې ته وايي نو مطربه ښه ده
ژوند به کوو ستا د رباب د هره تانه سره

درده هر څو که په ښکاره يمه کمزورى ميړى

ketabton.com - The Digital Library

خو ولې شخړه مې راغلې سلیمانه سره

اردو غزل ---خواجه میر درد

ربط ہے ناز بتاں کو تو مری جان کے ساتھ
جی ہے وابستہ مرا ان کی ہر اک آن کے ساتھ

اپنے ہاتھوں کے بھی میں زور کا دیوانہ ہوں
رات دن کشتی ہی رہتی ہے گریبان کے ساتھ

جو جفا جو ہیں انہیں سنگ دلی لازم ہے
کام تلوار کو رہتا ہے سدا سان کے ساتھ

گر مسیحا نفسی ہے یہی مطرب تو خیر
جی ہی جاتے ہیں چلے تیری ہر اک تان کے ساتھ

دردؔ ہر چند میں ظاہر میں تو ہوں مور ضعیف
زور نسبت ہے ولے مجھ کو سلیمانؑ کے ساتھ

انسان او لیک

انسان په دې زمکه څومره زوړ دی دا بیل بحث دی خو انسان لیک کله پیژندلی دی دې لړ کښې د ارکیالوجي یعنې زمک کنستنې ماهران زمونږ مرسته کوي-- د دغو ماهرانو تر مخه یوه خبره دا کیږي چې د طوفان نوح د وخت ځنې خښتې داسې موندلی شوې دي چې پرې جوړې نخښې د لیک تاثر ورکوي-- دویم دا چې حضرت ادریس علیه السلام ته د ابجد علم ورکړی شوی وو-- خو دغه دواړه حوالې مستندې نه شي ګڼلی ځکه چې ثبوتونه یې نه شي وړاندې کولی - البته کومه چې مستنده حواله ګڼلی شي هغه د تامس هایډ او ځنو نورو ماهرانو د څیړنې تر مخه دا ده چې پخوانې سومیر یا اوسنې عراق کښې د اریم یا ار په مقام د خاورو ختو ځنې تختې موندلې شوې دي چې تصویرې خاکې او نشانات لرې خو تفهیم یې نه شي کیدی چې مطلب یې څه دی--- دا درې زره څلور سوه کاله د حضرت عیسی علیه السلام نه پخوانی تختې دي--- همدغه سومیر کښې چې درې زره قبل مسیح کښې په تختو کوم لیک موندلی شوی دی هغه د تفهیم قابل دی چې ژبه یې سومیري ده او لیک میخې یا پیکانې دی-- پیکان غشې ته وایې یعنې د میخ یا غشې غوندې نشانات دي-- دغه نشانات هم د ابجد یو شکل دی خو تفهیم یې شوی دی-- مصر کښې دغه لیک لږه موده پس نور هم منظم او صفا شوی دی- تر دې چې یو نیم زر کلونه قبل مسیح کښې مصر په وړومبې ځل د دوه ویشت حرفونو ترتیب هم ورکړو- دغه ټول لیک به د ښي نه ګس طرف ته کیدلو- چین په دولس سوه قبل مسیح کښې خپل حروف جوړ کړل او لیک به یې د پاس نه لاندې طرف ته کولو- یونان په اووه سوه قبل مسیح کښې خپل حروف وضع کړل او لیک به یې ګس نه ښي طرف ته

ketabton.com - The Digital Library

کولو- لږ وروستو لاطینۍ کښې هم د یونان غونډې انداز خپل کړی شو-- هند کښې ویدونه د دوه زره قبل مسیح د وخت دي خو د لیک نمونه یې په سنسکرت ژبه کښې د پنځه سوه قبل مسیح نه -زړه نشته
دغه ټول لیکونه د خاورو خټو او کاڼو په تختو لیک دي چې دې نه پس بیا په څرمن د لیک اغاز شوی دی--- د کاغذ د نوي شکل ایجاد د چینیانو دی چې وړومبی به یې د ونو په پاپړ تنه او لرګي لیک کولو -- دغه پاپړ ته یونانیانو بیا د پیپرس نوم ورکړو چې نوې انګریزۍ کښې ترې پیپر یعنې کاغذ جوړ شو-- زمونږ د پښتنو سیمه بخشالي مردان کښې چې کومه د لیک نمونه د قبل مسیح دور موندلی شوې ده هغه هم د لرګي په تخته لیک ده او ژبه یې سنسکرت ته نزدې ده چې په هغې ما -ځانله لیکنه کړې وه
د انسان د لیک په لور دغه راتګ ډیر د وروستو دور دی ځکه چې د ویل ډیورانټ د څیړنې تر مخه --په زمکه د انساني ژوند نخښې د څلویښت زره قبل مسیح دور موندلی شوې دي
ګویا انسان ډیره اوږده موده د ډیرو سختو پړاوونو نه پس د لیک په لور راغلی دی چې د ادب زړې نخښې یې هم په سومیر او یا مصر کښې نن نه تقریبن پنځه زره کلونه پخواني دور کښې تر لاسه کیږي--- دغه ادب په اولسي قیصو اډانه لري

و انا لموسعون

د دغه قراني اعلان تر مخه کاینات وسعت مومي او پراخیږي-- په مصري سومیري اشوري او یوناني تهذیبونو کښې د فلکیاتو او کاینات په اړه ډیرې اشارې موندی شي خو د اسماني کرو او - کاینات د خوریدلو او وسعت په اړه پکښې معلومات نه تر نظره کیږي
زمونږ نمر اصل کښې یو ستوری دی چې رڼا یی زمونږ زمکې ته اتهٔ منټه او شل سیکنډه کښې رارسي--رڼا په یو سیکنډ کښې یو لاک شپږ اتیا میله سفر کوي-نو یو کال کښې چې دغه رڼا څومره سفر کوي هغې ته یو لایټ ایير یا یو نوري کال وایی--نمر نه پس چې زمکې ته کوم نزدې ستوری دی هغه پراکسیما سینټاري نومیږي چې فاصله یی زمکې نه څلور نوري کاله ده-بیا ورپسې نزدې ترین ویګا ستوری دی چې فاصله یی شپږ ویشت نوري کاله ده-بیا ډینیوب دی چې فاصله یی پنځلس سوه نوري کاله ده-او داسې یو کهکشان کښې په کروړونو ستوري وي چې فاصله یی تدریج سره زیاتیږي--زمونږ نمر په ملکي وی کهکشان کښې دی چې د خپل مرکز نه یی فاصله درې لکه نوري کاله ده--ملکي وی سره بل نزدې کهکشان -اینډرو میډا -دی چې د ملکي وی نه هم زیات ستوري په لا زیاته فاصله لري-- دغسې د کهکشانونو شمیر هم د کروړونو نه زیات دی--
د ساینس ماهرانو دا معلومه کړې ده چې د دې ستورو او کهکشانونو په شمیر او فاصله کښې په هره لمحه اضافه کیږي-کهکشانونه او ستوري په انتهایی تیز رفتار په فضا یا خلا کښې زغلي--او دغسې کاینات په هره لمحه وسیع کیږي--د ساینس په دنیا کښې دا هر څه په څرګند ډول په 1929کښې معلوم شول کله چې ایډوین هبل جدید طاقتور ټیلي سکوپ ایجاد کړو-خو قران حکیم دا اعلان څوارلس نیم سوه کاله پخوا کړی وو -والسما بنیناها بِاَیدٍ و انا لموسعون-- مونږ اسمان په لاسونو یعنې قدرت او طاقت جوړ کړو او مونږ وسعت ورکوو-- اسمان یا سما په عربۍ کښې پورتنۍ فضا ته او د ساینس په اصطلاح کښې زمکې نه چاپیره ویر کاینات ته ویلی شي- انسانیت د

ketabton.com - The Digital Library

پاره په خصوصي ډول دا هم د غور نکته ده چې د هبل ټيلي سکوپ نه مخکښې انسانيت ته د کايناتو د وسعت دغه رازونه په څرګند ډول معلوم نه وو نو بيا د قران دغه اعلان بغير د خالق کاينات نه د چا کيدی شي۔ او په مجموعي توګه هم دا څومره د غور نکته ده چې دا موجوده کاينات به څومره وسيع وي--- نور به څومره وسعت مومي-- دغه وسعت به تر کومې مومي-- انساني علم به د کاينات د څومره برخې ادراک کړی وي او د څومره برخې ادراک به راروان وخت کښې وکړی شي--- ما ته خو داسې محسوسيږي چې انسان به په زرګونو لکونو کلونو پس هم بلکې هميشه به لکه د علامه اقبال هم دغه وايي چې۔۔

يه کائنات ابھی ناتمام ھے شايد
که آرھی ھے دمادم صدايے کن فيکون

----د فيض احمد فيض د يو اردو غزل پښتو منظومه ترجمه مينه والو ته په مينه وړاندې کوم

دونوں جہاں تيری محبت ميں ہار کے
وہ جا رہا ھے کوئی شبِ غم گزار کے

ويراں ھے مے کدہ خم و ساغر اداس ھيں
تم کيا گئے کہ روٹھ گئے دن بہار کے

دنيا نے تيری ياد سے بيگانہ کر ديا
تجھ سے بھی دلفريب ھيں غم روزگار کے

اک فرصتِ گناہ ملی وہ بھی چار دن
ديکھے ھيں ھم نے حوصلے پروردگار کے

بھولے سے مسکرا تو ديے تھے وہ آج فيض
مت پوچھ ولولے دلِ نا کردہ کار کے

پښتو ترجمه

ستا په مينه يی لوګی دين او دنيا کړه
يو سړي زړه چاودې توره شپه سبا کړه

ميکده ورانه ساغر او خم خفه دي
د سپرلي ورځو هم تا پسې ژړا کړه

ستا د ياد نه دنيا داسې نا اشنا کړم
ستا نه هم د روزګار غم زياته ځلا کړه

ketabton.com - The Digital Library

د ګناه موقع یې راکړه خو دوه ورځې
د خالق په حوصله هم ستړګې وا کړه

بې خیالی کښې خو مسکی شوله نن فیضه
چپ شه زړه مې ورپسې جوړه غوغا کړه

پښتونخوا

د کال ۲۰۱۰ نولسم ۱۹ اپریل وو چې دې وطن کښې د پښتنو صوبه د-- این ډبلیو ایف پي-- غونډې مجهول نوم نه د --خیبر پښتونخوا-- په نوم ونوموله شوه--دې سره داسې دعوې هم رامخې ته شوې چې صوبې ته مو خپل نوم ورکړو خو دې ته یې نه کتل چې پښتونخوا خو د پښتنې سیمې تاریخي نوم دے چې څلور زره کاله زړه ریښه لري-- په رګوید کښې چې د پښتنو سیمې ته --پکهت-- ویلے شوي دي نو ریښه خو یې همدغه پښتنه ده--- په ایراني نوشتو او اوستا کښې--بخد-- په یونانې لیکونو کښې-- پکتویک او پکتا - هم دغه پښتنه ریښه لري-- چې وروستو ترې د پکتیکا او پکتیا نومونه هم راوتي دي--- بیا سلیمان ماکو چې کال ۶۱۲ هجري کښې خپل کتاب تذکره الاولیا کښې دغه سیمې ته --پښتنخا--وویل نو دا خو نیغ په نیغه همدغه پښتونخوا نامه وه خو په څرګند ډول د-- پښتونخوا-- کلیمه په وړومبي ځل د اخون درویزه په مخزن کښې راغلې ده----بیا خوشال بابا هم ویيلي دي چې
نوره واړه پښتونخوا په ځاې میشته ده
خو یو زه دې زمانې پکښې منصور کړم
--احمد شاه بابا هم وویيل چې
د ډیلي تخت هیرومه چې رایاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
نو دغه نامه د دې وطن سیاستدانانو څنګه صوبې ته ورکړه--- البته دغه نامه یې چې بحال کړه دا یې هم د قدر وړ کارنامه ګڼم --- خو عجیبه خبره دا ده چې په صوبه کښې ډیر وړوکي اقلیت هندکیانو په هره موقع د پښتونخوا د نوم مخالفت ولې کړے دے--- جواز یې څه وو--- د وطن د هرې صوبې په نوم کښې د اکثریتي ابادۍ پيژندګلو شتون لرلو لکه پنجاب سند او بلوچستان -- خو په هغې اعتراض نه وو--- هندکیانو ته په خپله هزاره کښې د سر ایبټ په نوم ایبټ اباد قبول وو--- د مان سنګهه په نوم ورته مانسهره قبوله وه--- د هري سنګهه نلوه په نوم ورته هري پور قبول وو-- خو د پښتون په نوم ورته پښتونخوا نه وه قبوله--- خو بیا هم چې د پښتنو دا سیمه په نهم نومبر ۱۹۰۱ کښې د پنجاب صوبې نه رابیله شوه نو یوه کامله صوبه بیا هم نه وه--- صوبایي حیثیت ورته پیرنګي په کال ۱۹۳۵ کښې ورکړو چې د مجهول این ډبلیو ایف پي په نوم به یادیدله--- ښه شوه چې په نولسم اپریل ۲۰۱۰ خو-- خیبر پښتونخوا-- شوه - خیبر هم د پښتنو تاریخي پیژندګلو ده - خو مونږ ورته صرف پښتونخوا وایو ځکه چې دا یې خپل نوم دے او دا یې تاریخي نوم دے--- کے پي کے ورته وییل هم درست نه دي--- یو خو دا د دوو تورو مرکب دے--- خیبر او پښتونخوا--- نو بیا خو -- کے پي-- شو-- خو د کے پي -- هم ضرورت نشته--- زمونږ

ketabton.com - The Digital Library

پښتونخوا--- د رګوید پکهت--- د اوستا بخد-- د یونانیانو پکټویک او پکتا -- نه راوتي نامه ده چې د سلیمان ماکو -- پښتنخا-- ده او د اخون درویزه--خوشال بابا او احمد شاه بابا پښتونخوا ده--- او --تل به وي

نوټ--- دا لیکنه مې یو وخت خپره کړې وه-- بیا رانه ورکه شوې وه--- نن مې خوندي کولو لپاره -شریکه کړه

وخت او د زمکې عمر

دوو ملګرو صمیم صافي او نهضت الله نیازي دوه پوښتني کړې وې یو دا چې وخت څه دی او دویم دا چې د زمکې عمر تخمینن څومره پاتې دی-- نو دواړو ته مې د خپل فهم تر مخه داسې وضاحت --وکړو

ګرانه د وخت دوه برخې دي---یو محسوس او دویم غیر محسوس--- محسوس برخه یې د کاینات د پیدایش او بیا د ستورو سیارو او فضایي کرو د حرکت او ګردش نه شروع شوې ده او غیر محسوس برخه یې اغاز او انجام نه لري---- مونږ انسانان یو زمونږ سروکار یې محسوس برخې سره دی او په دغه محسوس برخه کښې زمکنی وخت د څلور نیم اربه کالو نه راشروع دی او د مجموعي کاینات وخت یې د ځیرونکیو په ځیرنه کښې دی چې لا تر اوسه یې انساني علم جوت ادراک نه دی کړی--البته د مجموعي کاینات عمر د زمکني وخت تر مخه دیارلس نیم اربه کاله -ښودلی شي

دویم وضاحت

د زمکې پاتې عمر هم تخمینن همدغه هومره دی یعني څلور نیم اربه کاله ـ ځکه چې زمکه د نمر په کشش او ګرفت کښې ده او نمر د ځوانی مقام ته رارسیدلی دی--- دې نه پس به نمر ریډ شفټ او ییلو شفټ ته واپسي کوي یعني د بوډاوالي عمر ته به ځي او زوال سره به مخ کیږي---- ګویا څومره عمر یې چې ځوانۍ ته په رارسیدو اخستی دی دومره یې بوډاوالي او مرګ ته پاتې دی--- د --لمر د مرګ سره به د زمکې عمر هم ختم شي

څو نورې خبرې

دې لړ کښې د دریو شخصیاتو ځیرنه ډیره توجه غواړي--- یو نیوټن چې د زمکني او نورو اسماني کرو د کشش راښکون یا ګریویټي قوانین یې دریافت کړي دي--- دویم این سټاین چې د وخت او نورو مادي شیانو د اضافت نظریه یعني تهیوري اف ریلیټیویټي دریافت یې کړی دی او دریم سټیفن هاکنګ چې د وخت لنډ تاریخ یې لیکلی دی-- د دغه دریو شخصیاتو د مجموعي ځیرنو نه دا اندازه وشوه چې محسوس وخت هم اضافي یا ریلیټیو دی--- یعنې د زمکې وخت د نورو سیارو د وخت نه بدل دی--- او دغسې د شمسي نظام نه بهر هم په نورو کهکشانونو ستورو سیارو او فضایي کرو د وخت پیمانه بدله ده --- البته دا معلومه ده چې د محسوس وخت اغاز او انجام شته--- اغاز یې د ستورو او سیارو جوړیدو او بیا ګردش سره کیږي او انجام یې د ستورو او سیارو مرګ او اختتام سره کیږي--- مادي کاینات کښې د ستورو او سیارو یا کهکشانونو مرګ او خاتمه هم اضافي یعني

ketabton.com - The Digital Library

ریلیتیو ده--- ټول کاینات به په یو وخت نه ختمیږي بلکې هر ستوری سیاره او کهکشان به خپل خپل عمر پوره کوي او د بیل بیل مرگ سره به مخ کیږي
د ټول مادي کاینات د مرگ او خاتمې نه پس به څه وي--- دغه بیا د وخت غیر محسوس برخه ده --چې د انساني احساس سره اړه نه لري
نوټ--- دغه وضاحتونه مې صرف د انساني فهم او څیرنې ترمخه کړي دي--- هر څوک ورسره اتفاق او اختلاف کولی شي--- د علم الهامي سرچشمې څه وایي-- په دې اړه ځانله خبره کیدی --شي

استعداد ورکړو فلک و کج نهادو
په ناخن چې د گره کارکشایي شوه

-- اسان مطلب
فلک یا مقدر هم عجیبه کار وکړو چې د غوټې پرانستلو صلاحیت یې نوک ته ورکړو-- نو نوک خو --کوږ وي ځکه کاږه او کج نهاده خلق اوس په هر څه قابض دي

استعداد---یعنې صلاحیت او طاقت
--فلک---یعنې اسمان--مقدر--زمانه
کج نهاد--- یعنې کج فطرته--کاږه خلق--بدخویه--کرپټ
گره---یعنې غوټه---گنجلکه مسله
کارکشایي--- یعنې کار ویستل--مسله حل کول

------وضاحت
د فلک دلته ډیرې معنې دي--- زمانه-- د اسمان گردش--- د وخت سره حالات بدلیدل---او په ساینسي حواله هم سیارې او ستوري په اسمان کښې گردش کوي چې وخت او زمانه ورسره تیریږي او حالات بدلیږي لکه د زمکې په خپل مرکز چکر او بیا نمر نه چورلیدو سره چې ورځ او شپه هم بدلیږي او زمانه هم اوړي--- دا هر څه په فلک یعنې اسمان کښې کیږي او د اسمان گردش سره کیږي--- د فلک یوه معنا مقدر هم ده یعنې فلک د چا یاري نه کوي--- مقدر د چا مرسته نه ---کوي
اوس دغه تناظر کښې د شیدا د شعر یوه پټه نکته هم د غور وړ ده او هغه دا چې شپه توره وي گویا هر څه راز کښې وي پټ وي نو لکه چې رازونو ته غوټه ورکړی شوې وي او دا غوټه د سحر نمر راختو سره پرانستی شي چې تیاره لاړه شي او د رڼا څرک ولگي خو غور وکړئ چې د نمر راختو سره د رڼا وړومبی څرک لگي نو د نمر شکل لکه د تیره نوک یوه نرۍ کرښه وي---او دغه کرښه لکه د نوک کږه هم وي-- یعنې د نوک فطرت دا دی چې دې به کوږ وي او د خپل طاقت او صلاحیت استعمال به غلط کوي-- او هسې هم نازکه غوټه په کوږ او تیره نوک پرانستلی شي---- بس فلک یعنې وخت زمانې او مقدر مونږ سره هم دغه ناسازه کړې ده چې زمونږ د مقدر فیصلې یې د کوږ نوک غوندې د دور کږو کج فطرتو کرپټ او بد خویه خلقو ته پریښې دي--- دغه کج نهادو ته فلک یعنې زمانې دغه استعداد او طاقت ورکړی دی چې هر څه په خپل واک کښې

ketabton.com - The Digital Library

واخلي لکه څنګه چې د نمر نرۍ او د نوک غونډې تیره کرښې ته هم فلک دغه استعداد ورکړی دی چې د شپې غوټه د نمر په وړومبۍ څیره پرانیزي---- بس د زماني دا ستم ظریفي په هر دور کښې وي چې شیدا هم ورسره په خپل دور کښې مخ وو--- هغه د خپل دور کج نهادو سره مخ وو او مونږ د خپل دور کړو او کج فطرتو سره مخ یو چې طاقت او اختیار دغو بدخویه او کج فطرتو سره دی ---- ځکه خو د شیدا نکته دانۍ ته سړی ګوته په خله پاتې شي--- چې د دور د ناسازو او کج فطرته خلقو د رویو خبره د شعر په ژبه څومره په هنر کوي--

---

د خیبر په تاریخي دره ډیرو شاعرانو نظمونه لیکلي دي خو د حفیظ جالندهري دغه نظم د کمال دی----ما یې پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ----زما لوستونکیو او مینه ناکو ملګرو ته یې ډالۍ کوم - د کلثوم زیب بي بي د مننې سره چې دغه نظم یې رامخې ته کړو ----- یو کال مخکښې مې هم شریک کړی وو--

د خیبر دره

نه ګیا پکښې ټوکیږي' نه ګلونه زرغونیږي
خو دې سیمې ته پام وکړه' اسمانونه راټیټیږي

د اسمان د پړقیدونکي بجلۍ زړه دلته درزیږي
اوریځ هم په ډډه درومي' باد له ویرې نه رپیږي

دا د تورو زیګو غرونو' دنګي څوکي چې خورې دي
دې کښې پټې د اسلافو' مو پرتې ډیرې قیصې دي

ژوند کښې نخښې د رنګونو' خو همدغه کړې لارې
د ملت د نصیب کرښې' دي هم دا د وینو دارې

دا درې د لارویو' لوړ همت ته په خندا دي
د پرون قیصې چې وایي' خو د نن په خله ګویا دي

داسې ښکاري دغه کاڼي' چا په لتو دي وهلي
د چا داسې اور ورینو' د پښو لاندې دي راغلي

په دې ورانه ویرانۍ کښې' چې د حشر هنګامې دي
په دې شاړه کښې خو دفن' د دنیا ډیرې قیصې دي

دا له خوف او ویرې ډکه' یوه داسې ویرانه ده
د بې شمیره شور انګیزه' تهذیبونو افسانه ده

ketabton.com - The Digital Library

یو کاروان د ارینو' په دې سختو لارو تللی
چې د هند په دغه زمکه' یو اسمان هم دی راغلی

دغه سیمه سکندر ته' ایینه ده لا تر اوسه
د هم هغه سیلی دوړه' خو پرته ده لا تراوسه

مومنانو په دې لاره' خپلې تورې شړنګولې
تکبیرونو به ډغرې' د فولاد سره وهلې

فلک څو واره محمود او' هم جنګونه یې لیدلي
د غوریانو بهادرو' قسمتونه یې لیدلي

دغه خاوره په کلونو' قافلو الوزوله
یو لوګی لکه د اه به' په اسمان کښې خوریدله

تیمور هم کړه د پښو لاندې' بابر لتې ورکړې لار کښې
یو ذره قَزَق رانغلو' د دې خاورې په وقار کښې

په دې لاره تیرې شوې' قافلې د بزرګانو
دغه خاورې دي ښکل کړي' قدمونه د شاهانو

اوس نو هغه جلال څه شو' چې نادر ابدال لرلو
سبق' پښو لاندې راغلو' کاښو هم ترې اخستلو

دا هغه د غنو شپول دی' شوې تناکې پکښې ماتې
خو ازغي یې لا تر اوسه' سلامت شولو راپاتې

د اردو نظم ------حفیظ جالندهري

پښتو د پاره زما په کار د ګناه ګار تنقید او اعتراض

تاسو هم د پښتو دپاره کار کوی د پښتون دپاره نا
خفه نه شي تاسو ېې کولی م نه شی
ځکه چې د پښتون دپاره کار کوو سره بیا د اسلام اباد خواړه ورکیږې

زما تر نظره ستاسو کار بلکل صفر دې

ketabton.com - The Digital Library

تاسو نه د رحمت شاه سایل او د امام منظر کار په شانتې شاعرانو خلکو ګار یو په سل غوره دې
تاسو بس هم دغه صحېفې راخستې
ریښتیا چې راباندې واې زه خو ستاسو دا سردردې هډو ګورم نا فضول هسې لګیا یې
په پښتون څه تېرېږې او ته ورته پښتو ساته هغه هم د اسلام اباد نه

--زما څرګندونې دا دې

د --ګناهګار-- په فرضي نوم په فیسبک کښې څوک دی چې زه یې د اصلیت نه خبر نه یم خو پښتو
د پاره زما په لیک او کار اعتراض لري چې د هغه د دوو کمنټونو نه مې زما د کار سره اړه
لرونکې برخه راواخسته او د خپلو پښتنو په خدمت کښې یې د څو څرګندونو سره وړاندې
کوم--سره د دې چې زما د کار په اړه زما خپلې څرګندونې شاید مناسب هم نه وې ځکه چې زما
لوستونکي او پیژندونکي یې پخپله قضاوت کولی شي خو بیا هم ګناه ګار او خپل اولس ته وییل
----غواړم چې
--ګناه ګار ته څه پته ده چې زه په کوم ځاې او کومو حالاتو کښې د پښتو او پښتنو خبره کوم ----۱
----نوکري مې په پاکستاني مطالعاتو کښې ده -- لیک پښتو او پښتنو د پاره کوم ----۲
--تر اوسه مې یو ټکی هم د خپلې پیشې او رسمي وظیفې اړه نه دی لیکلی ----۳
د همدغه څانګې نه مې په باچا خان-- کاکاجي صنوبر-- ولي خان--غني خان-- اجل خټک ----۴
--او ګڼ شمیر پښتنو شخصیاتو او د پښتنې سیمې سره تړلو موضوعاتو باندې په شلګونو د ایم فل
--مقالې په خپلو شاګردانو په خپله نګرانۍ کښې ولیکلې
په همدغه څانګه کښې مې په پښتنو سیاسي علمي او ادبي مبارزینو ګڼ شمیر سیمینارونه ----۵
--وکړل
په همدغه اسلام اباد کښې مې د پاکستان د ټولو نه غټې ادبي ادارې -- اکادمي ادبیات--- نه د ---۶
کاکاجي صنوبر او ولي محمد طوفان غوندې پښتنو شخصیاتو په ژوند او خدماتو لیکلي خپل کتابونه
--چاپ کړل
په فیسبک ټي وي چینلونو کتاب رساله اخبار او هر فورم شپه ورځ لګیا یم د پښتو او ----۷
--پښتون خبره کوم
د پښتو او پښتنو د پاره د پښتو نه علاوه په اردو او انګریزۍ کښې هم لګیا یم لیکونه کوم
--تقریرونه کوم لیکچرې ورکوم--- دغه هر څه تاسو وینئ ګورئ
د پښتو او پښتون غږ د پاره د ملک هرې صوبې او ګوټ ګوټ ته او د پاکستان نه بهر هم ----۸
--سفرونه کوم
زما د پښتو غږ کښې پښتون هر وخت شامل وي -- او که څوک یواځې پښتو د پاره هم کار ----۹
--کوي نو ایا دا به د پښتون د پاره نه وي
او دا هم باید ووایم چې وروره زه د قلم سړی یم-- د میدان جنګ نه--- هر سړی پیدا دی ----۱۰
--خپل خپل کار لره کنه

خو بیا هم زه ګناه ګار یم --زما کار صفر دی او تاسو د پاره سردردي ده -- بلکې زه هسې فضول
لګیا یم--- زه ستاسو تنقید او اعتراض په سر سترګو اخلم او شاید جذبه مو هم نیکه وي خو دا بیا

ketabton.com - The Digital Library

هم وایم چې زه یواځې تاسو ډ پاره نه لیکم--- ما سره زما د مزاج په سوونو زرګونو مینه وال دي--- هغوئ زما د لیک او کار ضرورت هم محسوي---او ما ته غوړ هم نیسي-- په کومه ورځ چې راته هغوئ هم ووې چې ستا کار صفر-- سردردي-- او فضول دی نو له هر څه به لاس واخلم---که پښتو او پښتنو د پاره دغه هر څه زما ګناه وي نو بیا ګناه ګار ته نه یې ګناه ګار زه یم---او ستاسو غوندې خلق به مې توبه ګار کړې چې یوه ورځ له هر څه توبه وباسم او قلم کیږدم ---بلکي په زبه هم تاله ولګوم

--- ګران محمود مرهون څه موده مخکښې په یو پوسټ کښې پوښتنه کړې وه
چې زمکه څلیریشت ساعته کښې پر لمر راڅرخي نو هوا ولې نه بدلیږي او الوتکې ولې ځي خو ---ودې دریږي چې زمکه څرخي
دغه پوښتنه له نورو ډیرو ملګرو سره هم شته نو ځکه ګران مرحون ته مې چې کوم وضاحت کړی ---وو هغه خپلو ملګرو سره هم شریکول غواړم

زمکه د خپل ټول فضایي ماحول سره څرخي --- خپل ماحول له ځانه سره اوړي او له ځانه سره یې څرخوي--- د څلیریشت ساعته په خپل محور څرخیدلو کښې هم او پوره کال کښې د نمر نه چاپیره څرخیدلو کښې هم--- اوس دغه د زمکې ماحول څه شی دی---زمکې نه اووه میله پورې پورته فضا ته یې ټرومو سفییر وایي-- دې برخه کښې ګرمه هوا د زمکې مخ نه پورته ځي او بیا په یخ حالت کښې بیرته واپس راځي---چې نور اوولس میله پورته لاړ شي دغه برخې ته یې سټریټو سفییر وایي---چې نور څلوښت میله پورته لاړشي دغه برخه یې کیمو سفییر بللی شي--دغه برخه یې د اوزون ګیس ده---چې نور دوه سوه میله لاړ شي دغه برخه یې ایینو سفییر بللی شي-- دغه برخه کښې یې اسماني برق وي-- دغه ټول سفییرونه د فضایي کانو او نورو افتونو نه د زمکې ساتنه کوي--- او د زمکې په څرخ کښې دغه هر څه ورسره یوځای په څرخ کښې وي--- نو ځکه د طیارې له زمکې پورته کیدل دا معنا نه لري چې له زمکني ماحول نه بهر ووته--- زمکه چې په یو سیکینډ کښې د اتلس میله په رفتار د نمر نه څرخي نو دغه هر څه چې د زمکې د ماحول برخه ده په همدغه هومره رفتار له ځانه سره اوړي او له نمر نه یې څرخوي--- ځکه مونږ ته نه --محسوسیږي چې طیاره ولې له زمکې بل لوري ته نه کوزیږي-- یا هوا ولې نه بدلیږي

سرکشي کاندي مخ تور د سرخ رویانو
مضمر مه شه د شعلې په داب هرګز

سرکشي----سر اوچت اوړل---کبر او غرور کول
سرخ رویان----سور مخ لرونکي---سرخرویه -- کامیاب او بریالي ته هم وایي -- صادق او ربښتیا --ویونکي ته هم
--مضمر---پټ --په راز کښې---چې په ظاهره ښکاره نه وي
داب---په عربی کښې دستور --روش--دود---عادت او سلیقې ته وایي---او په هندی یا اردو کښی --دبدبې رعب او جلال ته وایي

ketabton.com - The Digital Library

-----وضاحت

شیدا د کمال فنکار وو---داب-- توری یی د عربی او هندی دواړو معنو کښې استعمال کړی دی---شعله چې پورته خیژي نو ګویا چې سرکشي هم کوي چې سر پورته اوړي -- دا یی د کبر او غرور نخښه وي-- چې د هندی معنا تر مخه دغه یي رعب دبدبه او جلال وي----او بیا د عربی معنا تر مخه دغه سرکشي د شعلې روش دود یا عادت هم دی---دغه د سرکشی عادت خو د شعلې کبروغرور شو---اوس دې ته پام وکړئ چې شعله سره هم وي نو ګویا سورمخي یا سرخرویه هم شوه---اوس به راشو تور مخي ته یا زمونږ په روزمره کښې مختورن ته---مختورن د سرخرویه متضاد دی---ګویا مختورن ملامت او شرمنده ته وایي---نو سرخرویان خو ملامت او شرمنده نه وي ---خو بس په یو صورت کښې دغه سرخرویان هم کله کله ملامت او شرمنده پاتې شي----هغه صورت د کبروغرور دی----کبرجن که هر څو رښتیا هم وایي یعني په رښتیا وییلو سرخرویه وي خو د خپل کبروغرور انجام یې دا وي چې سره د سرخرویی او ډیر کبروغرور هم داسې راګیر شي چې بیا یی مخ تور نیولی وي یعني په سرخرویی کښې هم مختورن پاتې شي---دغه مفهوم بیانولو دپاره شیدا استعارې له کومه راوړې دي---په کوم فني نزاکت یی استعمال کړې دي او کومه نادره --مشاهده یی پیش کړې ده ----غور ورته وکړئ

شعله چې کله بره خیژي نو که سر ډیر هم پورته یوسي خو په سر یی یو تور لوګی روان وي---شغله سره وه ---سرخرویه وه---خو د سرکشی سره یی چې په سر کوم تور لوګی راښکاره شو نو ګویا سرخرویه شعله هم مختورنه شوه---د سرکشی په وجه--- د کبروغرور په وجه---او دغه تور لوګی پخپله په همدغه شعله کښې مضمر وو یعني پټ پروت وو---دغه روش د کبرجن انسان هم وي----د هغه د مختورن کیدو سبب هم د هغه په خپل ذات کښې پټ پروت وي خو د خپل کبر په وجه ورته د ده پام نه وي---کله یی چې سرکشي له حده زیاته شي نو د مختورن کیدو سبب ---یی پخپله سر ښکاره کړي

بس شیدا یو اخلاقي پیغام په دغه طریقه ورکوي چې د شعلې د کبروغرور داب--روش--او عادت هرګز مه خپلوئ ګنې همدغسې د سرخرویی باوجود به مختورن پاتې یئ---لکه د سرې شغلې په --سر د تور لوکي

دغه د شیدا شاعرانه انداز دی--- دغه یې تغزل او نزاکت دی چې بنده حیران کړي--- د شعر خوند ---یی څومره زیات شي خو چې سړی پرې پوره فني نزاکت سره پوهه شي

هند کښې پښتو او پښتانه

نوټ --- د فیسبک یو ګروپ --- پښتو ژبه ادب کلتور او تاریخ --- کښې پوښتنه شوې وه چې هندوستان کښې پښتو ژبه شته او که نه--- نو هغوئ ته مې دغه لنډ تاثر ولیکلو چې دلته یې هم --خپلو ملګرو سره لږې اضافي سره شریکول غواړم

دوه خبرې دي---- یو پښتانه او دویم یې ژبه-- د پښتنو زیاتې غټې قبیلې لکه خلیل مومند اپریدي شنواري بنګش کاکړ اڅکزي ختک یوسفزي او نور ګڼ شمیر ټول په هندوستان کښې د پیړو راسې میشت دي او اوس هم شته---هند کښې د پښتنو ټولو نه لوې مسکن روهیلکنډ دی چې نوم یې هم د روهیله پښتنو په وجه دی -- مرکز یې رامپور دی-- خو دغه مسکن او مرکز نه علاوه پښتانه د

ketabton.com - The Digital Library

هندوستان په پخواني بنګال-- بهار --اړیسه-- جهار کهنډ-- دوابه ګنګ جمن-- بریلي-- مراد اباد -- فرخ اباد --- نجیب اباد -- احمد اباد-- ګجرات-- دکن-- بیجاپور-- ګوالیار--- بدایون --- بجنور-- دهلي-- پیلي بهیت-- اتهر کنډ--- اترپردیش او څنو نورو سیمو کښې اباد دي--- د څنو ریاستونو نوابان پاتي شوي دي--شمیره یې کروړونو کښې ده--- څه ترې لاړل خو زیات لا هم هلته دي-- چې ---بیا هم د لکونو په شمیر کښې دي

تر څو چې د پښتو ژبې خبره ده نو زیاتو پښتنو خپله ژبه پریښې ده خو یوه غټه شمیره اوس هم هندوستان کښې خپله ژبه پښتو وایي--- تر دې چې پښتو یې په نصابونو کښې شامله ده -- غیر پښتانه هم د هند پوهنتونونو کښې پښتو وایي-- د پښتو ګڼ شمیر قلمي نسخې د رامپور رضا لایبریرۍ او دهلي میوزیم کښې خوندي دي-- د شیدا د دیوان بنیادي نسخه هم رضا لایبریرۍ نه ---راوړلی شوې وه -- پښتو کښې کتابونه چاپ کوي خو مونږ ته کم رارسي

د ذاکر نایک پاکستان ته راتګ او ګرم بحثونه

زه د ذاکر نایک وکیل نه یم او نه کوم اختلافي او غیر علمي غیر مهذب بحث کښې دلچسپي لرم-- خو د ذاکر نایک په راتګ دغو ګرمو بحثونو حیران کړی ضرور یم--- څوک وایي عقیده یې درسته نه ده--- څوک وایي جاهل دی نه پوهیږي--څوک وایي لباس یې د انګریزانو دی--- څوک وایي د یهودیانو ایجنټ دی--- څوک څه وایي او څوک څه--- هر سړی د افلاطون او ارسطو نه کمه خبره نه کوي-- زما د ذاکر نایک دا انداز خوښ دی چې ځان ته عالم نه وایي بلکې طالب علم وایي--- او دا هم اقرار کوي چې ما نه غلطي کیدی شي ځکه چې انسان یم-- بلکل ترې غلطي کیدی شي --- اردو ژبه یې کمزورې ده په وینا کښې هم تیر خوړی شي -- په حوالو کښې ترې هم غلطي کیدی شي او په ساینسي نتایجو بیانولو کښې هم -- تر دې چې په تعبیر کښې هم - خو دغه اقرار او اعتراف څوک کوي--- هغه سړی چې لږ غور ورته وکړئ--- ایا

--میډیکل ډاکتر جوریدل کومه وړه خبره ده ----۱

د مصر یونیورسټۍ نه د تقابل ادیان په موضوع پي ایچ ډي کول د کوم جاهل سړي کار کیدی ---۲ --شي

په خپله تحقیقي او علمي اداره اسلامک ریسرچ فاونډیشن نیمه نړۍ متاثره کول د ناپوهه او ----۳ --غلطي عقیدې د سړي کار کیدی شي

د نړۍ د شلګونو ملکونو له خوا یو جاهل او ناپوهه سړی راغوښتلی کیدی شي او په ----۴ --زرګونو خلق یې بیا اوریدلو ته راجمع کیدی شي

د هغه په امن ټي وي چې دوه سوه ملکونو کښې تقریبن لس کروړه خلق د هغه پیغام اوري نو ---۵ دغه لس کروړه خلق هم احمقان دي

د هغه د امن ټي وي نشریات چې چین په خپله چینایي ژبه کښې شروع کړل نو د چین د نیمي ---۶ --نړۍ هومره انسانان هم بې وقوفان دي

په کال ۲۰۰۰ کښې چې ذاکر نایک نوموړي ساینسدان او محقق د نوبل پرایز اخستونکي ---۷ ویلیم کیمبل سره د -- قران او بایبل د ساینس په رڼا کښې --- مکالمه وکړه او کیمبل یې لاجوابه کړو (په یو ټیوب دغه مکالمه شته هر څوک یې کتلی شي) او په ردعمل کښې یې څلور دیرش زره غیر مسلمو اسلام قبول کړو-- نو دا هم ګڼي یو جاهل او د غلطي عقیدې فرد کولی شي--- پکار خو

ketabton.com - The Digital Library

دا وه چې کیمبل یا د ذاکر نایک جواب ووایي او یا خپل نوبل پرایز واپس کړي چې د فزیالوجي او --میډیسن په خدماتو یې اخستی وو
په کال ۲۰۰۶ کښې هندو پنډت روي شنکر سره مکالمه یې ---د خدای تصور په اسلام او ---۸ هندو دهرم کښې-- په موضوع وه--- دا هم په یو تیوب شته--- د جاهل او عالم صفا مثالونه پکښې ---لیدی شي--- ایا دلته هم ذاکر نایک نه پوهیدو او عقیده یې هم درسته نه وه
په کال ۲۰۱۱ کښې چې هندوستاني اداري انډین ایکسپریس ذاکر نایک د ټولې نړۍ په نوي با ---۹ -اثره شخصیاتو کښې شامل کړو نو ایا دغه هندوستاني اداره هم جاهله وه
په کال ۲۰۱۲ کښې د امریکې جارج ټاون یونیورسټۍ د تحقیق تر مخه چې ذاکر نایک د ----۱۰ ټولې دنیا په پنځه سوه با اثره شخصیاتو کښې شامل شو نو امریکه هم جاهله شوه او یونیورسټي --یی هم
د ملایشیا صدر مهاتیر محمد چې ذاکر نایک ته بلنه ورکوي او د خپل وطن شهریت ورکوي-----۱۱ --نو مهاتیر هم کم عقل شو
د الجزیره نیوز د څیړنې او رپورټ تر مخه چې د نړۍ یوولس لکه غیر مسلم د ذاکر نایک ----۱۲ --په اسلامي موقف او تشریح مسلمانان شول نو دغه یوولس لکه ټول احمقان وو
او عالمان زمونږ دا د قدوري منیا لوستونکي دي--- دا چې په شلګونو مسلکونو کښې تقسیم دي د ---دوئ عقیده درسته ده--- او چې د یو دین منونکی او خورونکی دی د هغه عقیده غلطه هیڅ پوهه نه شوم چې د ذاکر نایک نه خلقو ته څه تکلیف دی--- او اسلام اباد کښې په نولسم اکتوبر د هغه تقریر نه په دغه ورځ کومه خطره پیښیدونکې ده--- هیڅ سر مې پرې خلاص نه --شو

کن فیکون

کن فیکون د قران حکیم اصطلاح ده او زه هم یواځې د قران حکیم په رڼا کښې خبره کوم-- د کن فیکون اصطلاح په عمومي ډول د کاینات د پیدایش په ضمن کښې وییلی شي چې کن نو فیکون شو--- یعنې خالق وویل چې اوشه نو اوشو--- مطلب کاینات ته یې ووې چې پیدا شه نو پیدا شو--خو که غور وشي نو دغه اصطلاح قران حکیم یواځې د کاینات د پیدایش د پاره نه بلکې په عمومي معنو کښې راوړې ده-- کن فیکون د قران حکیم په اتو مقاماتو کښې په خپل خپل تناظر کښې راغلې ده--- چې دوه څرګندې زاویې لري--- یوه زاویه فیصله کول او دویمه زاویه اراده کول --- یعنې یو داچې کله خالق د یو څیز د پیدا کولو فیصله وکړي نو هغه څیز بیا پیدا شي--- او دویم دا چې خالق د یو څیز د پیدا کولو اراده وکړي نو هغه څیز بیا پیدا شي--- د سوره بقره په ایت ۱۱۷ د سوره مریم ایت ۵۳ او د ال عمران ایت ۳۷ کښې کن فیکون د حضرت عیسی علیه السلام د پیدایش په ضمن کښې راغلی دی-- مثلا --- اذا قضی امرا فانما یقول له کن فیکون--- یعنې کله چې الله فیصله وکړي نو ووایي چې اوشه نو بیا اوشي---- دلته-- قضی-- نه مراد دی فیصله کول---دغسې په سوره غافر ایت ۳۸ کښې د مرګ او ژوند په ضمن کښې--- په سوره نحل ایت ۴۰ او سوره یس ایت ۸۲ کښې د عمومي پیدایش په ضمن کښې راغلی دی-- مثلا -- اذ اراد شی فیقول له کن فیکون---یعنې کله چې خالق د یو څیز د پیدا کولو اراده وکړي نو ووایي چې اوشه نو اوشي-- دلته --اراد -- نه مراد دی اراده کول---- نو خبره خو په ټولو ایتونو کښې عمومي ده

ketabton.com - The Digital Library

يواځې د کاينات د پيدايش سره مخصوص خو نه ده--- البته که د کاينات پيدايش ته هم راشو نو د --کن فيکون-- په اصطلاح کښې استمرار دی يعنې دوام دی--- مطلب هر څه مخې سره نه کيږي بلکې د خالق د مقرر فطري قوانينو مطابق تدريج سره کيږي-- چې زمونږ د زمکني وخت او قانون ---تر مخه پرې زرګونه لکونه او کروړونه کلونه لګي
قران حکيم چې نيغ په نيغه د کاينات د پيدايش په اړه وييلي دي چې --- الذی خلق السموات والارض وما بينهما فی ستته ايام--- نو دلته هم په عمومي ډول دا ګڼلی شي چې د خالق له خوا د -- کن -- وييلو په نتيجه کښې اسمانونه زمکه او تر مينځه يې چې څه دي دا هر څه په شپږو ورځو کښې پيداشو--- خو دې ته پام ډير ضروري دی چې عربی کښې يوم يو ورځ ته هم وايي او يو دور ته هم--- په همدغو ايتونو کښې د يوم وضاحت هم شوی دی چې --- فی يوم کان مقداره الف سنه مما تعدون--- يعنې دغه يوم د زر کلونو يا زرګونو کلونو هومره مقدار لري که په شمار يې ---راشئ
اوس دې ته هم غور وکړئ چې د کاينات د تخليق په اړه خو د خالق --کن-- لا تر اوسه د --فيکون-- د مرحلې نه تيريږي ځکه چې کاينات خو لا نن هم مکمل شوی نه دی--- خالق پخپله وايي چې زه ورته وسعت يعنې پراختيا ورکوم--- والسما بنينها بايد و انا لموسعون-- يعنې اسمان مې په خپلو لاسو جوړ کړو او ورته وسعت ورکوم--- نو بيا خو د کاينات په ضمن کښې اوس هم د فيکون مرحله روانه ده-- چې د قران حکيم دغه ايت يې نور وضاحت کوي چې --- کل يوم هو فی شان--- يعنې هغه هره ورځ نوي شان کښې وي--- ځکه خو زمونږ کاظم خان شيدا هم وييلي دي --چې

هره ورځ ورق ګردان يې
مخترع د نوي شان يې
--او د کاينات په اړه علامه اقبال هم وييلي دي چې
يه کاينات ابهی ناتمام هے شايد
که ارهی هے دمادم صدائے کن فيکون
--نتيجه دا چې د کن فيکون عمل هم دوام لري او کاينات هم خوريږي او پراختيا مومي

نوټ--- د خالق له خوا وييل--- اسمان په لاسونو جوړول-- وغيره د تفهيم د پاره علامتي انداز دی-- او ايتونه مې د کيبورډ د مجبورۍ نه بغير اعرابو ليکلي دي چې اصلي متن سره يې کتل پکار --دي-- د سوره او ايت حوالې مې ورکړې دي

حسن او جمال

زمونږ اکثر زده کوونکي حسن او جمال په يوه معنا اخلي خو دې دواړو کښې فرق دی---- حسن پراخ مفهوم لري چې پکښې معنوي او مادي ښکلا دواړه شامل دي- خو په بنيادي توګه حسن د معنوي ښکلا مفهوم ادا کوي-- يعنې د سيرت ښکلا--- غير مادي ښکلا-- لکه حسن اخلاق-- حسن کردار--نيکي-- صداقت -- دغه هر څه حسن دی خو مادي شکل نه لري--- ځکه نيکی او ښه رويو ته حسنات وييلی شي--- کله کله د تفهيم د پاره په علامتي صورت کښې په مجازي معنو کښې د غير مادي حسن د پاره د جمال اصطلاح هم راشي خو هغه صرف د پوهولو د پاره وي--- ګويا د

ketabton.com - The Digital Library

جمال توری په بنيادي توګه يواځې د مادي ښکلا د پاره راوړلی شي--- يعنې د صورت ښکلا--
---شکلي ښکلا -- ځکه دا توری د حسن په مقابله کښې محدود مفهوم لري
حسن او جمال دواړه د عربۍ توري دي او په عربي لغت کښې بغير د ځنو استثنايي موقعو نه چې د تفهيم او ابلاغ ضرورت وي حسن معنوي دی او جمال شکلي-- او دا هم چې جمال د حسن برخه ده ځکه چې حسن پراخ مفهوم لري خو حسن د جمال برخه نه ده ځکه چې جمال محدود مفهوم لري--دې سره د عربۍ يو بل توری -- کمال-- هم دی چې معنا يې ده پوره توازن او اعتدال سره مکمل شوی څيز-- ګويا کمال هم د مادي ښکلا نوم دی-- يو بل توری --- زينت--هم دی چې دا هم مادي ښکلا ته وايي--- يعنې ښايسته کړی شوي څيز ته -- مزين-- وايي--- دغه شان يو بل توری -- جلال-- دی چې د عظمت -- قوت--لوی والي-- رعب او دبدبې د پاره راوړلی شي--- ځکه چې د جلال په مقابله کښې په جمال کښې نرمي شګفتګي نزاکت او ملايمت شامل وي---جلال کښې مادي --او غير مادي دواړه ښکلاګانې شاملې وي--خو په بنيادي توګه جلال هم د مادي ښکلا د پاره وي دغه ټول اصطلاحات د عربۍ دي چې په وړومبي سر کښې د جمال برخه وي او بيا په پراخ مفهوم کښې په حسن کښې ورشامل شي--- د دغو ټولو اصطلاحاتو د مطالعې او تفهيم نوم دی --
--جماليات-- يعنې د حسن و فن علم او پوهه

---نوټ----- دغه وضاحت مې د زلمي حضرت وهاب شلمان په غوښتنه وکړو

بيګا شپه مې د يوې شعر ويونکې جينۍ په خله په يو اردو شعر کښې د -- اس پاس-- توري په يوه ويډيو کښې واوريدل نو خوند يې راکړو او دغه اردو غزل مې وليکلو --- زړه مې وغوښتل چې ---ملګرو سره يې هم شريک کړم-- د ژبې او عروضو د غلطۍ به راته بخښنه کوئ

تمام عمر میرا بھرم رہا آس رہا
وہ جو اک آن میرے ساتھ رہا پاس رہا

ایک لمحہ بھی نہ ٹھرا وہ شہر چھوڑ گیا
فرد تو کیا درودیوار بھی اداس رہا

وہ میرے قتل میں مسرور تھا سرشار بھی تھا
مجھے نہ خوف رہا اور نہ ہراس رہا

تبھی تو ہارتا رہا کہ وہ کھل اٹھتا تھا
لمحہ لمحہ اسکا ایسا مزاج شناس رہا

اپنی مجبوریوں میں ہی تھی مسرت میری
جبر جو اسکا میری زندگی پہ راس رہا

دور نمرود ہی کیا جانے کہ خلیل ہوں میں

ketabton.com - The Digital Library

سلگھتی آگ میں میرے لئے مٹھاس رہا

که کریم راباندې راشي لکه نمر په زر ریزۍ کښې
زه په دا افتادګۍ کښې ترې ګریز کوم د سیورې

---وضاحت
د شیدا د مشاهدې په سرې څه ووایي--- دغه شعر یې اسان دی خو مشاهده او شعري تکنیک یې د کمال دي--- دې شعر کښې د خودۍ او خود دارۍ پیغام دی خو د کمال تغزل سره وړاندې شوی دی--
نمر ته کریم یعنې سخي وایي ځکه چې خپله رڼا په هر چا ویشي--- د رڼا شغلې یې چې زرزري دي نو د زرو یعنې مال دولت سره یې نسبت دی-- ګویا سخي نمر خپل دولت او سره په هر چا ویشي--- نمر پورته هم دی ګویا د سخاوت لرلو سره ځان اوچت هم ګڼي یعنې دغه سخاوت کښې یې ریا او غرور هم شامل دي - ریا ځکه چې نمر دغه هر څه په رڼا ورځ کوي چې هر چا ته ښکاره وي -- ګویا ځان ښایي -- نو بیا شیدا خو د داسې سخي ورکړه هم نه قبلوي او لرې ترې تښتي---شیدا ځان ته سیوری وایي-- او چرته چې نمر وي هلته سیوری نه وي--- نمر چې راشي نو سیوری لرې تښتي-- اوس دې ته هم غور وکړئ چې سیوری ټیټ وي یعنې افتاده وي-- کم کوز وي-- خو چې خود داره وي نو په خپله افتادګۍ کښې هم د کریم او سخي نمر نه لرې تښتي-- ځکه چې نمر ځان اوچت جلالي او مغرور ګڼي-- نو بس شیدا ترې لکه د سیورې په خپله افتادګۍ کښې هم ګریز کوي-- نزدې نه ورځي-- هر څو که نمر زر ریزي کوي--- مال او زر ویشي -- خو شیدا ته نه دي ---پکار--- د خپلې افتادګۍ سره یې خپله خود دارې پکار ده
د خود دارۍ دغه مضمون زمونږ ډیرو کلاسیکي شاعرانو بیان کړی دی خو دلته به د خوشحال بابا --شعر راوړم چې
د منت دارو که مرم پکار مې نه دي
که علاج لره مې راشي مسیحا هم
--- خو د شیدا انداز ته چې وګورې نو هغه د غالب خبره

کهتے هین که غالب کا هے انداز بیان اور

ګران څارګر مومند پوښتلي وو چې د مطالعې ذوق به څنګه وده مومي نو دغه څو خبرې مې ورته ---وکړې

مطالعه په جبر مه کوه--- کله دې چې طبیعت وغواړي نو کتاب راخله که بیخي لږ وخت له هم ---۱ -وي
صرف د هغه کتاب او مضمون مطالعه کوه چې پرې پوهیږې-- کله چې پوهیږې نو مطالعه به ---۲ --درباندې بوج نه جوړیږي
--هغه موضوعات لوله چې خوند درکوي او لطف ترې اخلې ----۳
--وړومبی اسان لوله او بیا د ګرانو په لور ځه ---۴

ketabton.com - The Digital Library

تلوار مه کوه--- مطالعه د ورځې عمل نه دی د کلونو او عمرونو عمل دی او ذوق په تدریج---۵
---سره قدم په قدم ځیزونه قبلوي
--زړه به نه بایلې --- حوصله به لوړه-- صبر او زغم-- او اوږده ستیمنا به ساتې ---۶
مطالعې سره څه ګټې هم زړه ته راوله--- تعلیم ډګري--عزت-- مقام-- یا روحاني مسرت ---۷
--وغیره
کومه مطالعه چې وکړې نورو ملګرو سره پرې بحث مباحثه کوه چې په اړوند موضوع درته ---۸
---نورې لارې خلاصیږي
په مفهوم ځان پوهوه--- که په یو پیراګراف دې میاشت هم لګي خو چې تر څو پوهه شوی نه----۹
--یې نو مخکښې مه ځه
--ذهن ازاد ساته--- سوال راپورته کوه-- تنقید کوه هم او زغمه هم--- ضدي مه جوړیږه ---۱۰
هغه شخصیات هم ذهن ته راوله چې معاشره کښې یې لوې مقام د پوهې او مطالعې په وجه----۱۱
--ترلاسه کړی دی نو ولې دې ته هم دغه مقام تر لاسه نه کړې
هر کتاب هر چا د پاره د مطالعې وړ هم نه وي--- داسې هم کیږي چې د یو کتاب وړومبي ----۱۲
باب نه پس د نور کتاب لوستل ضرورت نه لري--- د ځنو کتابونو د وړومبی پاڼې لوستلو سره
اندازه وشي چې نور د لوستو نه دی او د یو نیم کتاب خو د نوم او ټایټل نه پته ولګي--- نو خپل
--وخت په هر کتاب مه خرابوه--- زر یې اندازه کوه
نورې خبرې بیا--- خو بس مطالعه خپله داسې محبوبا جوړه کړه چې ژوند کښې څه هم خوشالي
سکون او مقام دی نو بس هغه داسې مطالعه کښې دی چې پخپله هم پرې پوهه شوی یې او نور هم
---پرې پوهولی شې

ما په خپل ژوند کښې د جوهر خلیل غوندې د سپین زړه ښځتن دوست ونه لیدو-- داسې سپین لکه
ایینه او داسې قدروقیمت لرونکی لکه ملغلره - دا یې په ما څلورم کتاب دی --- ګران شیر احمد
خلیل هم دغه مقام لري د هغه هم په ما درې کتابونه چاپ دي-- د دواړو کتابونه په درې واړو ژبو
کښې دي-- پښتو اردو او انګریزي-- دواړه مې همعصر دي او همعصر تسلیمول څومره لوې زړه
غواړي-- څومره پاک او مقدس فکر غواړي -- دا دې څوک د جوهر خلیل او شیر احمد خلیل نه
تپوس وکړي --- نه یواځې تسلیمول بلکې پوره صداقت او بې مثله مینې سره ستایل بغیر د هغه
زړه لرلو نه امکان نه لري چې پکښې اخلاص مینې وفا ایثار او صداقت کور نه وي کړی--- دغو
دواړو سپین زړو سره چې د ډاکټر شهاب عزیز ارمان کتاب ادب شناس حنیف خلیل او د کشر عباس
خلیل د دوو کتابونو راغونده شوې ذخیره او منصوبه هم ملګرې کړم او بیا ورسره زما د سوونو
مینه والو نظمونه او لیکونه او د زرګونو مینه والو بې لوڅه مینه هم ملګرې کړم نو د ګران جوهر
---خلیل دې کتاب کښې شامل دغه شعر په مفهوم هله ورسم چې

عظمت عزت راحت پرې پیرزوینه د الله
راوړی له ازله ښه قسمت حنیف خلیل

په ګوشه کښې د کمان وصل افت دی.
ناوکي ګوره د دې خلوت ګزینو.

ketabton.com - The Digital Library

وضاحت.....يوه ګوشه يو ګوټ کښي د خلقو نه په ډېره پټ پاتي کيدلو ته وايی اوبل خوا ګوشه د کمان يا ليندۍ دواړو سرونو ته هم وايی. وصل يو ځاې کيدل وي يعني د ګوټ نه راوتل وي . دغسي خلوت ګزين هم هغه څوک وي چي په خلوت کښي يعني خلقو نه پټ يو ګوټ کښي وي.او ناوک غشي ته وييلی شي چي دغسي ناوکي د غشو ويشتلو ته وايی.
اوس راځو د شعر مفهوم ته.شيدا وايي چي د کمان د ګوشو يعني دواړو سرونو رايوځاې کيدل يا وصل خو ځکه لوې افت دی چي دا ګوشي په هغه وخت کښي رانزدې کيږي چي کمان کښي غشی ښه په شدت او زور سره ويشتلی شي ګويا کمان چي څومره زيات راښکلی شي د کمان ګوشي هومره نزدې کيږي يعني د ګوشو وصل کيږي او دغسي په شدت سره د غشي ويشتلو تياری کيږي.نو حسينان خو هم دغسي دي کنه چي تر څو خلوت کښي وي ګوشه کښي وي نو د ميينانو د پاره لوې افت نه وي خو چي د ګوشې نه رابهر شي نو په ميينانو د خپل حسن غشي ښه شدت سره وروي او دغسي د دوئ دغه رايوځاې کيدل او وصل د ساز باز او سازش سبب هم شي نو ګويا چي لکه د کمان د ګوشو د وصل د ميينانو دغه وصل خو هم لوې افت جوړوي او بيا دغه وخت کښي د خلوت نه راوتو خلوت نشينو ناوکي يعني د حسن ادا او ناز د غشو ورول يی د کتو وي يعني لوې --افت وي
بس دغه کمال دی د شيدا چي خبره ساده نه کوي بلکي د فني نزاکت ژورې او نادرې مشاهدې او تغزل په کاليو سينګار يي کوي--- او د بيان په نزاکت يې چي کله پوهه شو نو د شعر خوند يی هم -په اصلي معنا جوت شي

نشته بوئ ستا د قميص په درست جهان کښي
څه امکان لري په مصر و په کنعان کښي

----وضاحت
د شيدا شعر که بلکل اسان هم وي خو معنوي جهان ضرور لري--- داسي جهان چي په دوو --مصرعو کښي يي رابندول بلکل اسان نه وي--- دغه شعر کښي يي معنوي جهان ته غور وکړئ دويمه مصرعه کښي د مصر او کنعان ذکر شوی دی--- څنګه چي د چين زوړ تهذيب او نورو مشرقي سيمو کښي د ختن او خطا سيمي د ښايست او خوشبو د پاره شهرت لري -- دغسي په سامي تهذيبونو کښي مصر او کنعان د ښايست او خوشبو د پاره مرکزونه دي--- دغو تهذيبونو کښي د فطري ښايست سره ښځينه د پاره يو قسم بورقه يا جلباب او نارينه د پاره کرته يا قميص معروف لباس ګڼلی شوی دی چي ورسره د خوشبو لګولو روايت هم وو-- او دغه لباس او خوشبو ---کښي به مصر او کنعان له هر چا وړاندې وو
اوس شيدا ته ځير شئ--- د يوسف عليه السلام د ښايست سره د هغه د کرتي يا قميص ذکر کوي او ورسره د خوشبو روايت ته هم اشاره کوي-- د يوسف عليه السلام قميص په دوو موقعو د خپلي خوشبو اثر ښودلی دی--- يو د کنعان سره تعلق لري او دويمه موقعه يې د مصر سره---کنعان کښي چي ميرنو وړونو يوسف کوهي ته واچولو نو د هغه شليدلی قميص يي پلار حضرت يعقوب ته دهوکي ورکولو د پاره يوړو چي يوسف رانه شرمخانو وخوړو دغه شليدلی قميص يې نخښنه ده-- پلار يي د يوسف د قميص د خوشبو نه محسوس کړه چي دوئ دروغ وايي-- د يوسف په بيلتون کښي يي د سترګو نظر هم لاړو--- دويمه موقعه هغه وه چي يوسف د کنعان د کوهي نه د مصر تر

ketabton.com - The Digital Library

غټې انتظامي عهدې رسیدلی وو او د قحطی په دوران کښې یې یو ځل بیا هغه میرني ورونه د محتاجۍ په حالت کښې ولیدل چې د کنعان نه مصر ته د غلې دانې د حصول په خاطر تللي وو--- او د هر څه مشر او نګران په دغه موقع یوسف وو-- یوسف دغه میرني ورونه وپیژندل خو هغوئ ونه پیژندو البته د پلار د خفګان او نظر تللو قیصه یې د زیاتې غلې تر لاسه کولو په غرض د فریاد په توګه وکړه--- یوسف په دې موقع هم خپل قمیص ورونو ته ورکړو چې د پلار په سترګو یې راکاږئ نو نظر به یې بیرته راشي--- ورونو یې دغسې وکړل او پلار یې یو ځل بیا د قمیص د خوشبو نه محسوس کړه چې دا قمیص د یوسف دی او یوسف ژوندی دی-- دغسې د هغه نظر هم بیرته راغلو--

خبره رانه اوږده شوه خو شیدا دغه هر څه په دوو مصرعو کښې څنګه راکیر کړل بنده حیران شي--- د یوسف د قمیص د دوو بیلو واقعو سره د مصر او کنعان دواړو ذکر--- په داسې حال کښې چې یوسف هم د ښایست مثال دی او مصر و کنعان هم د ښایست مرکزونه--- د یوسف قمیص هم خپله د خوشبو کرشمه ښودلې ده او مصر و کنعان هم د خوشبو مرکزونه-- د یوسف د پلار نظر تلی هم د یوسف د قمیص لیدلو سره وو او نظر یې واپس هم د یوسف د قمیص خوشبو سره راغلو--- نو اوس د داسې قمیص خوشبو به په مصر او کنعان کښې څنګه پیدا شي--- بلکې په درست جهان کښې یې هم امکان نشته--- زه خو وایم چې د شیدا غونډې دغسې یو پوره جهان لرونکی شعر به هم د شاعرۍ په جهان کښې پیدا نه شي خو که څوک یې ژورو ته کوز شي-- او د معنوي جهان لټون یې وکړي-

---

د --- مور --- م

پښتو کښې د مور کلیمه د --م -- نه شروع کیږي او عربۍ کښې چې مور ته -- ام-- وایي نو دغه ام په-- م --ختمیږي--- تولہ خبره په دغه م کښې ده چې مشرقي او مغربي دواړو بلکې د نړۍ په ښه ډیرو ژبو کښې دغه م مرکزي معنویت لري--- په عربۍ کښې د -- رب -- معنا ده پالونکی او ساتونکی--او د نړۍ په اکثرو ژبو کښې د مور د پاره د راغلو تورو معنا هم ده پالونکې او ساتونکې--- پخپله د عربۍ د -ام- یوه معنا ده اصل بنیاد یا جرړه--- همدغه اصل او جرړه وي چې د ونې یا بوټي د پاللو وظیفه تر سره کوي--

چې جرړه یې د **meh** --خو لږ د نړۍ نورو ژبو ته ځیر کیږو--- یو توری دی -- د م په زیر -- مه هند یورپي ژبو ده خو نورو ژبو ته هم تلی دی او د څلور زره قبل مسیح دور نه شتون لري--- د **meha** --دغه توري معنا په اکثرو ژبو کښې --- پالنه -- ده--- په سنسکرت کښې دا توری -- میها د مور پیو ته وایي چې د ماشوم پالنه پرې **me** --دی چې معنا یې ده پالنه-- په یونانی کښې --مي یو ځای شي نو.. مهتر .. ترې جوړ شي او دغه مهتر په ډیرو **tar** سره چې **meh** کیږي---دغه ژبو کښې د مور د کلیمې جرړه ده--تر- په هند یورپي ژبو کښې تړون او تعلق ته وایي--- یعنې د پالنې تړون او رشته--- په دغه اساس چې د نړۍ زړو ژبو کښې مور د پاره څومره هم توري دي **matar** نو په لږ شان د اداییګۍ بدلون سره د هر توري شروع د م نه کیږي--لکه لاطینۍ کښې متر اطالوي کښې **matar** سنسکرت کښې متر **mutar** جرمن کښې موتر **metra** یونانی کښې میترا سندهۍ کښې ماو په چینی بنګالی **mother** فارسی او انګریزی دواړو کښې مادر **madre** مدر پرتګالی کښې مایي او ډیره د **eomma** په کوریایي ژبه کښې ایما **maa** هندی درې واړو کښې ما

ketabton.com - The Digital Library

mere خوند خبره دا چې پښتو ته بيخي نزدې يا د پښتو د جنوبي لهجو سره سم په فرنچ کښې مير
---توری راوړلی شي mor او د ناروی ژبه کښې بلکل د پښتو مور
دا دومره قيصه مې دې د پاره وکړه چې يو خو د مور په --م-- کښې تول کمال دی بيا دغه م نه چې
جوړ شو نو د پالنې په معنويت کښې يې کمال دی او بيا چې د عربی په --ام-- کښې م شاته meh
هم لاړو خو د جرړې اصل او بنياد په حواله پکښې هم هغه پالنه او ربوبيت شامل دی چې د لوی
رب خاصه ده--- نو چې د مور او م پس منظر دغه وي نو د دې رشتې نه پاکه او مقدسه رشته به
بله کومه وي--په دغه معنوي تقدس يې څومره ډيرې ژبې په فطري توګه د معنويت په ضمن کښې
--نزدې او يوه خله دي

صاف دلان مومي لذت د تلخ کامۍ
تا ليدلی د مينا زهر خند نه دی
په ايمان شيدا په تغزل او شعري تکنيک کمال کوي--- لکه چې توري او شعري نسبتونه ورته لاس
---په نام ولاړ وي--- د دغه اسان شعر په نسبتونو او تکنيک خو يې غور وکړئ
صاف دلان -- يعنې د صفا او صادقو زړونو څښتنان
تلخ کامي--- کام حلق ته وايي او تلخ تريخ ته--- نو دغسې تلخ کامي يعنې حلق تريخ کيدل----
--ترخې خبرې-- تاو تريخوالی
-مينا--- د شرابو پيمانه يا پياله چې د صفا شيشې نه جوړه وي--ګويا صافدله وي
-زهر خند--- زهرو څښلو سره هم خندل--- يعنې د ترخو زهرو نه هم لذت اخستل
اوس په شعر غور وکړئ--- پياله سپينه او صفا شيشه وي او پکښې پراته شراب تراخه وي---
ګويا شيشه صاف دله وي-- زړه يې صفا وي--- او چې تراخه شراب ترې راتوېږي نو د شرابو د
غړپ غړپ اواز ګويا د دغه صاف دله شيشې خندا ده--يعنې په برق برق خاندي-دغه تراخه شراب
د راتويدو په وخت د شيشې د حلق نه راتيريږي خو شيشه د شرابو د غړپ غړپ اواز په شکل بيا
هم خاندي--- ګويا د زهرخند څرګندونه کوي--- حلق يې تريخ وي خو په خله يې خندا وي--- يعنې د
تلخ کامۍ باوجود د زهر خند مظاهره کوي--- بلکې دغه زهر خند نه هم لذت اخلي ځکه چې شيشې
ته پته وي چې د دغه شرابو څښونکی هم صاف دل دی او د دغو شرابو څښلو نه به اوس لذت
اخلي---شيشه بس دغې ته خوشاليږي او د خپل تريخ حلق پروا نه کوي--- بل خوا دې ته هم غور
وکړئ چې زړه خو هم لکه د شيشې صفا او نازک وي نو يو خوا که د شرابي حساس زړه د شرابو
څښلو سره لذت اخلي نو بلخوا شيشه هم چې د ترخو شرابو نه خالي کيږي نو ګويا چې زړه يې صفا
کيږي او دغسې شيشه هم صافدله جوړيږي--- نو بس صافدله شيشه د صافدله شرابي د لذت سبب
---هم جوړيږي او همدغه حال کښې پخپله هم لذت اخلي
دغه هر څه شيدا په علامتي ژبه ويیلي دي--- اصل پيغام يې دا دی چې د صفا زړه څښتنانو سره که
څوک تلخي يا تلخ کلامي هم وکړي خو دغه صاف دلان غصه نه کوي د دغه تلخ کلامی يا تلخ کامۍ
يعنې حلق تريخيدلو نه هم خوند او لذت اخلي -- په دې طريقه تلخ کلامه خلق مجبورري چې خپلو
ترخو کښې خواږه پيدا کړي --- د شيشې يا مينا د تلخ کامی نه سبق واخلي - پخپله هم صافدله شي
---او نورو صافدلانو خلقو ته هم خواږه ورکړي---خوند او لذت ورکړي
شيدا چې په هر خيال دغه شعر وييلی وي خو ما ته پکښې دغه تکنيک تغزل او شعري رعايتونه
-محسوس شول نو ملګرو سره مې شريک کړل

ketabton.com - The Digital Library

د پښتو تدریس په خارجي نړۍ کښې

پښتو د تدریس په حواله اوس د نړۍ په غټو ژبو کښې شامله ده چې د نړۍ په ګڼو پوهنتونونو کښې په مختلفو سطحو تدریسولی شي-- څنو هیوادونو کښې د پښتو د تدریس څانګې دي او په څنو کښې د نورو څانګو برخه ده-- د دولسم ټولګي نه واخله تر دوکتورا د پښتو تدریس د نړۍ پوهنتونونو کښې شتون لري---
په فرانس کښې د پروفیسر ګلبرټ لیزارډ په مرسته په ۱۹۶۶ کښې د انالکو انسټي ټیوټ قیام سره پښتو په فرانس کښې د څیړنې او ښوونې برخه شوه- په جرمني کښې د پروفیسر لوټس ضحاک په هڅو پښتو د جرمني پوهنتونونو کښې د درس او څیړنې برخه شوه-- همدغه جرمني کښې په هایډل برګ پوهنتون کښې د پشتو پروفیشنسي سند ورکولی شي- په سویډن کښې د پروفیسر انډرس ویډ مارک په هڅو په اوپاساله پوهنتون کښې پښتو لولولی شي- د انګلینډ په کیمبرج پوهنتون کښې د پښتو زدکړې ډپلوما ورکولی شي- د پولینډ په ورسا پوهنتون کښې د پښتو لیک لوست او وییلو د سند د پاره کورسونه لولولی شي-- د امریکې په ګڼو پوهنتونونو کښې د پښتو د مختلفو درجو سندونه ورکولی شي چې پکښې د اریزونا پوهنتون کښې ژبپوهنه پنسیلوانیا پوهنتون کښې پښتو پروفیشنسي او ټیکساس پوهنتون کښې پښتو د سمر انسټي ټیوټ برخه ده--
دغه معلومات مې د مختلفو کتابي او بریښنایي ذریعو نه راغونډ کړل- په کال ۲۰۰۷ کښې په کابل کښې مې د روس پروفیسر صولت میرګن او د هندوستان روشن لعل ملهوتره سره په دې اړه خبرې شوې وې--- روسي صولت میرګن راته وییلي وو چې د تاجکستان په نیشنل یونیورسټي کښې د پښتو پروفیشنسي سند د پاره درس ورکولی شي- په ازبکستان کښې د پښتو ډپلوما د پاره درس ورکولی شي- په ماسکو او لینن ګراډ کښې د نورو مشرقي ژبو سره پښتو هم لولولی شي-- روشن لعل ملهوتره راته وییلي وو چې د هند په جامعه ملیه دهلي کښې د پښتو ډپلوما د یو کال تدریس کولی شي-- دغه شان په جواهر لال نهرو پوهنتون کښې پښتو د سرټیفیکیټ اف پروفیشنسي او هایي ډپلوما د پاره لولولی شي-- په چین او ایران کښې هم د پښتو تدریس په مختلفو سطحو شتون لري-- او د نړۍ په څنو نورو هیوادونو کښې هم د تدریس سره سره د تحقیق برخه هم لري--- د تحقیق او څیړنې د دوکتورا د سطحې ډېر موضوعات داسې دي چې د خارج نه پرې ډګرۍ راوړلی شوې دي--- د دوکتورا دغه لړۍ چې ښاغلي محمد رحیم الهام ډاکټر مجاور احمد زیار ډاکټر زرغونه رشتین ډاکټر خالد خان خټک ډاکټر صادق فطرت ناشناس او څنو نورو مشرانو رانیولې وه نو تر اوسنو کشرانو رارسیدلې ده--- په خارجي نړۍ کښې د پښتو د تدریس صرف همدغه حوالې نه دي چې ما یې یادونه وکړه-نورې هم شته--- د شکر مقام دی چې پښتو په علم او درس و تدریس کښې په نړیواله سطح یوه سیاله ژبه ده--- خداې دې په پښتنه خاوره هم سیاله کړي---

انسان او ایینه

د انسان یا انسانیت په اړه د یو پادري اشر یوه حواله سبط حسن په خپل کتاب --ماضی کے مزار-- کښې راخستې ده چې پادري اشر انسان په دې زمکه څلور زره کاله زوړ ګڼي--- دغه خبره خو د ډېرو ثبوتونو سره رد شوې ده خو دې نه علاوه هم په روایتي توګه په زمکه د انسان یا انسانیت

ketabton.com - The Digital Library

عمر اته زره کاله زوړ ښودلی شي چې دغه روایت هم د ارکیالوجي جیالوجي او انتهراپالوجي درې واړو ټولنیزو علمونو د زمک کنستني په نتیجه کښې لاس ته راغلو اثارو په مرسته رد کړې دی او جوته کړې یې ده چې انسان په دې زمکه لکهونه کاله زوړ دی--- په دغه اوږد سفر کښې انسان په ---یوه مرحله کښې ایینه یا هنداره هم پیژندلې ده

د انسان وړومبۍ ایینه خو د هغه د شعوري ژوند د اغاز سره د هغه د خپل زړه او ذهن خیالات کیدی شي چې هغه به ضرور ځنې عکسونه په خپل تصور کښې جوړ کړي وي چې د هغه د امروزه ژوند د مشاهدې زیږنده کیدی شي--- خو دغه ایینه یې غیر مریي یا غیر مادي ګڼلی شو--- انسان چې مادي ایینه پیژندلې ده دا هم زرګونه کلونه زړه ده--- دلته مونږ ویېلی شو چې د انسان وړومبۍ ایینه رڼې اوبه کیدلی شي چې پکښې به انسان ضرور خپل عکس لیدلی وي خو د اوبو نه هم علاوه چې د انسان د مادي ایینې جرړه لټوو نو د جے ایم انوچ د یوې څیړنې ترمخه وړومبۍ ایینه اته زره کاله پخوا په اناطولیا موجوده ترکي کښې موندلی شوې ده چې د یو پرقنده کاڼي په په شکل ده--همدغسې پرقنده کاڼي په لړ نور صفا شکل کښې په مصري یا زوړ عراقي تهذیب کښې موندلی شوي دي چې انسان ترې د ایینې یا هندارې کار اخستی دی--په ایشیایي تهذیبونو کښې ایینه په نور صفا شکل کښې څلور زره کاله پخوا موندلی شوې ده- تر دغه دوره د کانیزو هندارو رواج وو چې دغه دور نه پس پخواني چین او یونان د اوسپنې پیتلو او چاندۍ پرقنده ایینې جوړې کړې ---- د شیشې هندارې په وړومبۍ عیسوي پیړۍ کښې پخواني لبنان ایجاد کړې دي-- چې په عربي او سامي نړۍ کښې د ریاضۍ یو ماهر ابن ساحل ورته په لسمه عیسوي پیړۍ کښې نوي رنګونه ور وبخښل او شغلي تمبونکي هندارې یې هم راوپیژندې چې انګریزۍ کښې ورته پیرابالک میرر وايي---جرمني په شپاړسمه عیسوي پیړۍ کښې نوره تنوع او رنګارنګي ورکړه--- او ورسره د ---شام او حلب ښارونه هم د هندارو مرکزونه جوړ شول

دغه اوږده قیصه مې ځکه وکړه چې ایینه نه یواځې د انساني ژوند یوه اهمه برخه ده بلکې په نړیوال ادب کښې یې هم ذکر په تکرار سره راغلی دی او بیا زمونږ په پښتو ادب کښې هم د ایینې یادونه په شدت سره شوې ده---- د شعرونه مثالونه خو یې ډیر زیات دي خو کاظم خان شیدا چې په ---ډیرو ګڼو او جدا جدا معنو کښې راوړې ده نو څو چوڼ مثالونه به ترې وړاندې کړم

د حیرت جوهر نصیب د تیره زړه وي
د فولاد بیضه کجا ایینه چرته

د مرات غوندې جوهر په ایرو ورکا
کله فعل د صاف دل وي بې حکمته

ورک په شان کړم د مهتاب سیه روزیه
ایینه مې زنګ اخلي له پردازه

هر چې مات د زنګ لښکر کا سکندر شي
د خاطر جوهر صفا د سجنجل کا

ketabton.com - The Digital Library

د برکت د پاره به د رحمان بابا په ژبه ووایم چي
----- ایینې غونډې بې رویه بې ریا یم-------

په زبان مې د صدا په عوض کے دے
شعله خیز مې چې د شمعې په شان نے دے
---وضاحت
-صدا--- اواز ته وایي
نے--- شپیلۍ ته وایي
کے --- اصل کښې د عربی --کی -- دے چې مطلب ئې دے، داغ ورکول، ګرمول یا په ګرم څیز --- هوارول
شیدا وائي چې زما په ژبه دومره ګرم بیان راځي چې ژبه مې اور وروي او دغه ګرم بیانۍ سره مې په ژبه تور داغ جوړ شوے دے - بېخي داسې لکه چې د شمعې په خله کښې یو نرے تار راوتے وي- او د دغه تار سر تور وي-- دغه تار لکه چې د شمعې ژبه راوتې وي چې اور هم وروي او د توروالي داغ هم لري او بیا د شمعې اوږد شکل د شپیلۍ د اوږد شکل سره هم سمون خوري نو ځکه د دې شعر دویمه مصرعه کښې نے یعني شپیلۍ تورے هم راغلے دے، اوس شمع چې په خپل سر راوتي تور تار یا خپله خله کښې راوتي ژبې نه شعله خوروي، ګویا چې د شمعې په ژبه اور بل دے یا یې ژبه اور وروي-- دغه د شمعې اور ورینې خبرې دي- ځکه چې خبرې په ژبه کیږي او د شمعې خله کښې راوتے تور تار هم لکه د شمعې ژبه وي چې اور پرې بل وي - دغسې شپیلۍ نه هم چې آواز راوځي نو لکه چې د شپیلۍ ژبه هم ګویانه ده- هغې کښې هم داسې درد وي چې د میینو په زړونو اور پورې کوي، ګویا د شپیلۍ ژبه هم اور ورینه ده. دغه تناظر کښې شیدا وائي چې زما په زبان یا ژبه د آواز په ځای تور داغ دے، لکه د شمعې په خله کښې د تور تار غونډې -- ځکه زما شپیلۍ هم لکه د شمعې شعله خېزه ده - او اور ورینه ده- په خپل آواز کښې ---شعلي خوروي. ګویا د زړه درد لکه د لمبو راوباسي
غور وکړئ چې شیدا خپل زړه کښې پروت درد سوز او د زړه سوے چې په ژبه راولي نو یو خوا یې د شمعې په ژبه بل اور سره تشبیه کوي او بل خوا یې د شپیلۍ په ژبه راغلي دردناک او اور ---ورین اواز سره نسبت راوړي خو دومره په هنر چې شعري مثال یې پیدا کول ګران دي

----د ګران همه تن ګوش د یو پوسټ په تاثر کښې مې د دې وضاحت ضرورت محسوس کړو امریکنے پروفیسر او ساینسدان نیل ارمسټرانګ (1930..2012) په جولایي 1969 کښې سپوږمۍ ته تلے وو چې ډیر خلق یې مني هم نه خو د همدغه مزاج ډیر خلق بیا د ډیر عقیدت نه وایي چې هغه په سپوږمۍ د اذان اواز واوریدو او بیا مسلمان شو--- دغه خبرونه د انډونیشیا او ملایشیا نه علاوه د نورو اسلامي ملکونو په ورځپاڼو او مجلو کښې هم خپاره شوي وو-- تر دې چې د مولانا وحیدالدین غونډې د نوي او ساینسي فکر دانشور هم د نیل ارمسټرانګ نه وضاحت غوښتے وو-- ځکه نیل ارمسټرانګ یې د مولانا مرحوم په نوم دغه ورکړے شوي خط کښې پخپله وضاحت کړے دے چې نه خو ما د اذان اواز اوریدلی دی او نه مسلمان شوی یم - ارمسټرانګ که مسلمان شي او که نه د اسلام پرې هیڅ نه کمیږي او نه زیاتیږي - ځکه مناسبه لار دا ده چې مونږ

ketabton.com - The Digital Library

ساینس او مادي کاینات ته د عقیدت په ځایې د حقیقت په سترګه وګورو--- د ارمسترانګ خپل --وضاحت د هغه دغه خط کښې کتلے شئ---په نورو اړخونو یې تبصره نه کوم

هر چې مات د زنګ لښکر کا سکندر شي
د خاطر جوهر صفا د سجنجل کا

وضاحت....
زنګ.په دې شعر کښې په دوو معنو راغلی دی..زنګ یعنې توروالی..او زنګ.یعنې زنګیان یا تور نسلونه..
سکندر-- نه مراد لوی فاتح سکندر اعظم دی... او په فارسی کښې د سکندر معنا ده ښه بخت --لرونکی--- خوش نصیب--- بلند و بالا--- سرلوړی
خاطر --- زړه یا طبیعت ته وایی..
جوهر-- یعنې صلاحیت...
سجنجل --- عربی کښې آیینې یا هنداري ته وایی....
د شعر اسان مطلب خو دادی چې څوک زنګیانو یعنې تورو نسلونو ته ماتې ورکولی شي نو هم هغه سکندر جوړیدی شي..او بیا دغه فتحې سره یی د زړه اینه یا طبیعت د غصې د ګردوغبار نه داسې صفا شي لکه د آیینې د مخ نه چې ګرد صفا شي او په جوهر یا د عکس ښودلو په صلاحیت کښې یی اضافه وشي...
دا شعر د خپل تکنیک له مخه لږ نور هم غور غواړي....د زړه نه زنګ لرې کیدل.. د زړه سپکولو او غصې لرې کیدلو مفهوم لري نو داسې وییلی شي چې طبع یی صفا شوه..دغه کیفیت د پاره شیدا د آیینې د مخ صفا کیدل اصطلاح راوړې ده..بیا دې ته هم غور وکړئ چې د آیینې مخ څومره صفا وي او اپوټه اړخ یی څومره د زنګ نه تور وي هومره دآیینې طبع صفا وي او عکس هم صفا ښایی...او دغه زنګ چې په اپوټه اړخ وي نو ګویا چې زنګ په شا تللی دي او ماتې یی خوړلې ده نو ورسره د زنګیانو یعنې تورو نسلونو د ماتې او شکست خبره شوې ده....په دغه تناظر کښې شیدا د سکندر اعظم زنګیانو ته د ماتې ورکولو تاریخي واقعه بیان کړې ده چې دغه فتح په ډیره ګرانه تر لاسه شوې وه نو ځکه پرې د سکندر زړه یخ شوی یعنې طبع هم صفا شوې وه او په جنګې جوهر او صلاحیت کښې یی نوره هم اضافه شوې وه لکه د آیینې چې تور زنګ شاته اوړلو سره طبع صفا شي او د عکس ښودلو جوهر کښې یی اضافه وشي...دې شعر کښې کمال دا دی چې تور زنګ د ایینې شاته تللو سره د ایینې مخ صفا کیدل یا یې طبع صفا کیدل او ورسره په مناسبت کښې د جنګ میدان کښې د تورو زنګیانو لښکر شاته تلل یعنې ماتې خوړلو سره د سکندر د زړه زنګ رژیدل او طبع یې صفا کیدل شیدا څومره په هنري نزاکت راوړي دي --- چې دغزل او تغزل شان هم --دغه هنري تکنیک او نزاکت دی
مجموعي پیغام دادی چې دنیا کښې هر مشکل کار تر سره کیدی شي او هم هغه سړی لکه د سکندر کامیاب دی چې مشکل نه مشکل کار تر سره کړي....
نوټ....۱...جوهر د عرض متضاد هم دی..چې مفهوم یی ما پریښی دی
۲....د آیینې او سکندر سره د....آیینهٔ سکندري....روایت هم تړلی دی چې زه ترې راتیر شوم...

---

ketabton.com - The Digital Library

خوږو مینه والو

سخکال چې د صدارتي ایوارډونو اعلان وشو او بیا یې لسټ جاري شو نو زما نوم پکښې نه وو-- بیا هغه لسټ مخې ته راغلو چې زمونږ صوبایي حکومت مرکز ته لیږلی وو - هغې کښې زما نوم شامل وو--- بیا د ګران فاروق فراق د یو پوسټ نه خبر شوم چې مرکزي حکومت د هغه څه د پاسه درې سوه نومول شوو لسټ یو سل څلور ته راکم کړی دی چې پکښې نه یواځې زما بلکې یو د بختیار ختک نه علاوه د ادب او هنر ټول د پښتونخوا نه لیږلی شوي نومونه اخوا کړی شوي وو--- فراق زما مینه والو ته وییلي وو چې دوئ دې خپلې مبارکۍ راروان کال ته وځنډوي---زه وایم چې دغه ایوارډ که راروان کال ته هم یا لس کاله پس هم یا په ټول عمر کښې هم نه راکوي نو ما د پاره کومه معنا نه لري--- که معنا لري نو هغه زما د مینه والو دغه بې مثله مینه ده چې ما سره یې په سوشل میډیا په خپلو پوسټونو او کمنټونو مسیجونو او فونونو کښې څرګنده کړه--- دغسې مینه زه هره ورځ په دلو دلو د دغو درنو مینه والو نه اخلم--- زما ایوارډ همدغه دی--- دې نه لوې ایوارډ مې نه پخوا بل کوم ګنلی دی او نه به یې راروان وخت کښې وګڼم--- ما سره دغه صادقه مینه لرونکي دې الله کریم تل سرلوړي لري--- قسم دی که جواب ازاله یا صله یې لرم--- په دغو درنو مینه ناکو پټمنو او قدرمنو ژوندی یم او د ژوند په خوندونو سرشار یم--- ټول زما له خوا --هم دغسې بې توله مینه واخلئ---قربان

هیڅ بُرش یې عریان تیغ له لاسه نه کا
چې په طور د هلال سایه پرور دی
وضاحت.......
څه موده پس به د شیدا په دغه شعر خوند واخلو-- په دې شعر پوهیدل او تل ته یې رسیدل بار بار غور غواړي. د نازک خیال کایناتي مشاهدې او فني تکنیک څه نادره نمونه ده---بُرش--فارسی کښې پریکولو یا غوڅولو ته وایي---
عریان تیغ --- یعنې بربنډه توره.
هلال --- د وړومبۍ شپې نرۍ سپوږمۍ.
سایه پرور --- یعنی په سیوري کښې لوې شوی ، په نازونو کښې ساتلی شوی.ا
اوس غور وکړئ سپوږمۍ د زمکې نه چاپیره چورلي او زمکه د نمر نه.دې چکر کښې د زمکې مخلوق ته د سپوږمۍ صرف هغه برخه ښکاري چې د نمر رڼا پرې پریوځي او نوره برخه چې په سیوري کښې وي هغه نه ښکاري.دغه چکر کښې هره ورځ د نمر رڼا په سپوږمۍ تسلسل سره زیاتیږي او سپوږمۍ ورو ورو غټیږي چې په څوارلسو ورځو کښې په توله سپوږمۍ د نمر رڼا پریوځي نو شپوږمۍ مهتاب شي یعنې پوره شي او د سیوري نه مکمله راوځي-- ګویا سپوږمۍ خپل دغه پیغلتوب ته د سیوري په تسلسل کښې راورسیده او چې پیغله شوه نو اوس ورته د چا د سیوري ضرورت نشته--.شیدا دغه د سپوږمۍ په سیوري کښې غټیدل داسې ګڼي لکه نیازبین محبوب چې د مېین د مینې د سیوري لاندې پیغلتوب ته رسي او مېین یی ټول نازونه په خپل سر اخلي.بیا دې ته هم غور وکړئ چې د سپوږمۍ د ماشومتوب په وخت یعنې د وړومبۍ شپې د نرۍ سپوږمۍ یعنې هلال شکل هم د یوې نرۍ کږېښې په حیث د تیرې تورې غوندې وي.بیا دا هم پام کښې ولرئ چې شیدا د تورې په لاس کښې نیولو خبره هم کړې ده نو د محبوب نرۍ بربنډې لیچې

ketabton.com - The Digital Library

خو هم د بربنډې تيرې تورې غونډې وي.خو چې نازپرور او نيازبين محبوب لکه د هلال د پيغلتوب د نازونو او مينې په سيورې کښې رالوې شوی دی نو د تورې غونډې بربنډې ليچې يی هم او ورسره په لاس کښې يی د هلال غونډې تيره توره هم هيڅ بُرش نه کوي - يعنې غوڅول او پريکول نه کوي ځکه چې په دې مرحله کښې خو محبوب هم په طور ِ د هلال دی -- نازپرور دی -- د نازونو په سيورې کښې رالوې شوی دی. نو د شعر مفهوم دا شو چې------ حسين او نيازبين محبوب چې لکه د سپوږمۍ د نازونو په سيورې کښې رالوې شوی دی نو بس عريان تيغ يا بربنډه توره يې هم غوڅول نه کوې--- ځکه چې نازک او نيازبين رالوې شوی دی---او توره چلول خو سخت ژوند او -مشق و رياضت غواړي
د دې شعر تشريح له نورو زاويو هم کيدی شي خو فلحال يی په دغه زاويه غور وکړئ او د شيدا په طبع آفرين ووايئ.

زيری

د کاظم خان شيدا عقيدت مندو او زما مينه والو لوستونکيو ته زيری ورکوم چې د شيدا د تفصيلي شرحې دويمه برخه تکميل شوه--- کمپوز يې هم تکميل ته نزدې دی-- که خداې کول دوه مياشتو کښې به کتابي شکل کښې زمونږ لاسو کښې وي-- په وړومبۍ برخه کښې د ديوان وړومبي څوارلس نظمونه او يو سل ديرش غزلونه شرح شوي وو چې په کال دوه زره اوولس کښې کتابي صورت کښې چاپ شوي وو او بيا د شيدا عقيدت مندو به رانه بار بار د دويمې برخې پوښتنه کوله--- اوس دويمه برخه کښې يو سل شپږ پنځوس غزلونه نور شرح شو-- دغسې په ديوان کښې د غزل برخه تکميل ته ورسيده چې ټولې دوه سوه شپږ اتيا غزلې دي--- اوس ديوان کښې د شيدا رباعيات-- قطعات-- تاريخونه-- او څو متفرق نظمونه پاتې شو چې دغه هر څه به زما د شرحې دريمه برخه وي--- د دغه دريمې برخې د پاره هم را ته د الله کريم نه د ژوند دعا غواړئ چې د -شيدا مکمل ديوان په دريو برخو کښې شرح کړی شم--- او د شيدا دغه ګيله هم ورکه شي چې

په تدوين د خپل زبان ځکه نادم يم
چې ونه شوه په محل ګل افشاني

:طارق وزير
دا د هندي مکتب ځانګړني له پښتو او فارسي ورهاخوا د نورو ژبو خاصتاً انګريزي شاعرئ کښې هم شته؟
:حنيف خليل
په انګريزي شاعرئ کښې نۀ شته، وجه يې داده چې دغه سبک خصوصاً د غزل لپاره دی که څه هم د شرق د شاعرئ په قصايدو او نورو منظوماتو به يې هم يو څه اغيزې وليدل شي خو انګريزي او نورو د غربي ژبو ادب کښې نه خو غزل شته او نه دغه نور شرقي صنفونه--- دا هم جالبه ده چې د شرق په شاعرئ کښې هم په اردو کښې خو به د غالب په شاعرئ کښې دغه د هندي سبک نخښې وليدی شي او يو څه د مومن په شعر کښې خو د سندهی پنجابی سرايکی او بلوچی وغيره شاعري -هم له دغو هنري باريکيو او تکنيک ناخبره ده

ketabton.com - The Digital Library

په انګريزي کښې نظم ليکل کيږي پابند ازاد معرا او يا بيا نثري شاعري-- ځکه په غربي شاعرۍ کښې د شرقي شاعرۍ غونډې فني تکنيک نۀ شته، نۀ يوازې انګليسي بلکې فرېنچ،جرمن او نۀ نورو کښې دا تکنيک شته ځکه هغوئ سره غزل نۀ شته.
په انګريزي شاعرۍ کښې تمرکز په مضمون او مانا دی که څۀ هم د انګريزي د مزاج مطابق خپل تکنيک لري خو له شرقي شاعرۍ بلکل بدل دی.
نور انګريزي کښې نازخيالي نۀ شته او که څه هنري ښکلا لري هم نو کاملاً بدله ده.

مضمون افريني او هندي مکتب

مضمون افريني څۀ ته وايي؟او د هندي مکتب د شاعرانو لپاره څومره مهمه ده؟--- طارق وزير

حنيف خليل:
کله چې له لفظونو ډېرې ماناوې اخلو دا مانا افريني ده او دا د دې سبک د شاعرانو کار دی.
کله چې په يو شعر کښې داسې خيال راوړو چې د يو مضمون سربېره ضمناً بل مضمون هم بيان کړي،يا تر دې ډېر بيان کړي، نو دې ته مضمون افريني وايو.
کمال يې دا دی چې داسې کليمې پکښې راوړل کيږي چې مضمون هم بدل کړي او ماناوې ډېرې کړي؛ دا د هندي مکتب د شاعرانو يو فني نزاکت دی.
د کاظم خان شيدا بيتونه درته وايم.
رنګيني يې د اشعار تر حنا زېب کا
د شيدا ديوان په لاس واخلئ خوبانو
اوس مضمون دا دی چې خوبانو ته دا وييل غواړي چې تاسې لاسونه رنګين کول غواړئ نو نکريزې په لاس اخلئ-- خو تاسې يو وار د نکريزو پر ځاې د شيدا ديوان خو په لاس واخلئ-- لاسونه د نکريزو پر ځاى د شيدا پر ديوان رنګين کړئ ځکه د شيدا ديوان تر حنا رنګين دی، دا يو مضمون شو.
بل مضمون چې اصلي يې هم بللی شو دا دی چې تاسې د لاسونو رنګيني غواړئ خو د ذهنونو رنګيني مو نۀ خوښيږي، د لاسونو له رنګينئ د ذهن رنګيني مهم ده او ذهنونه د شيدا د ديوان په را اخيستلو او لوستلو رنګينولی شئ.
يو بل بيت درته وايم:
د اسمان په شانې تېز د فتنو تېغ کا
صبح و شام ګرځي ښکاره په سرو منګولو
دلته شاعر دا وييل غواړي چې محبوب يې په سرو ښکلو منګولو او ناز او ادا داسې خلک قتلوي لکه څوک چې په توره قتل کوي او په تيرۀ توره اسمان هم فتنې کوي-
اوس مضمون افرينی ته سوچ وکړئ! منګلولې رانغاړل د جنګ او وژنې نښه ده،منګولې د تورې په شان اوږدې وي،کله چې منګولې په نکريزو سرې شوي وي نو دا مانا هم ورکوي چې توره په وينو سره ده۔ نو دا چې د ښکاره ګرځيدلو خبره کوي خبره د ښکاره قتل ده او محبوب هم ښکاره ګرځي.

ketabton.com - The Digital Library

بل مضمون دا دی چې صبح و شام تورې يې يادې کړي او اسمان هم ذکر شوی، نو سهر او ماښام په اسمان يو ډول منظر وي.
سهر چې لمر له غر نه څيره وهي،نو اول راتاو شان لکيره راښکاره شي،چې د تورې غوندې تيره کرښه ښکاري او دغه وخت رڼا او شغلې هم سرې وي. مضمون دا دی چې لمر د تورې غوندې کرښه ده،نو چې سره کرښه ده قتل هم توره په وينو سره کوي.
کله چې لمر ولوېږي يوه نرۍ سره لکې پاتې شي،نو دا بيا د يوې سرې شوې تورې شکل پېش کوي، نو دا منظر سهر او ماښام وي ځکه شيدا وييلي چې صبح و شام ګرځي ښکاره په سرو منګولو
اسمان ځکه ورسره يادوي چې سهر او ماښام پکښې د سرې تورې شکل جوړيږي او محبوب صبح و شام لېچې رانغاړي او قتلونه پرې کوي.
اوس غور وکړئ چې په يو بيت کښې څومره مضمونونه راجمع شوي او لفظونه مختلفې ماناوې ورکوي. مثلاً د لمر سرې کرښې ته توره وييل،لېچو ته توره وييل،بربنډې لېچې له تيکې د راويستې تورې سره تشبيه کول،د سهر او ماښام د منظر ورسره بيانول دا هغه مضامين دي چې په دوو مسرو کښې شيدا بيان کړي او دا مضمون افريني ده او له لفظونو جدا جدا ماناوې را ايستل مانا افريني ده.
نو مضمون افرينی او مانا افرينی د هندي سبک شاعرانو په لويه پيمانه د خپل شعر د ښايست لپاره راوړې دي.

طارق وزير--
د يو سبک يا مکتب پيروي کول او يا بيا ځانله بيله لاره ويستل -- دواړو ته په کوم نظر ګورئ--
--- چې دغه پيروي د شاعر مقام ته زيان نه رسوي

حنيف خليل:
دا خبره دې سمه ده، خو ما په ړومبو خبرو کښې وويل چې سبک بېل او مکتب بېل څيز دی،سبک ځانګړی او مکتب اجتماعي وي.
که چېرې يو شاعر فقط د يو بل شاعر پيروي کوي نو خپل شناخت يې ختميږي او فن ته يې تاوان رسيږي.
خو که شاعر د يو مکتب پيروي کوي چې مکتب يو اجتماعي رجحان دی،نو هغه په شخص پورې نهٔ وي تړلی؛ په همغه مکتب کښې نوښت کوي نوي استعارې،نوي ترکيبونه.... پيدا کوي.
نو شاعر بايد په مکتب کښې دننه هم ځانګړی وي، که څهٔ هم باريکی او فني نزاکتونه هماغه وي خوسمبولونه،ترکيبونه،استعارې،صنعتونه،تشبيهات... يې خپل او جديد وي.
نو لنډه دا چې د شخصي سبک پيروي زيان لري خو د مکتب پيروي هم شناخت ورکوي او هم شاعر خپل فني نزاکتونه برقرار ساتلی شي.
د يو شخص د سبک پيروي اسانه ده او کوم لوی کار نهٔ دی، خپله لار پيدا کول ګران او مشکل تماميږي.
د يو مکتب پيروي کومه بده خبره نهٔ ده خو مکتب کښې دننه خپله ځانګړتيا د خپل فن او تکنيک په بنياد قايمه ساتل ضروري دي؛ په داسې حال کښې به يو شاعر ته د مکتب پيرو وايو خو د سبک

ketabton.com - The Digital Library

پیرو یې نهٔ بولو؛ ځکه د سبک پیروي د یو شخص کیږي خو د مکتب اطاعت د یو پوره فکر او اندازِ بیان کیږي.
نو د سبک پیروي یعنې د یو شخص پیروي نقصاني ده چې شاعر پکښې خپل شناخت بايیلي تردې خپل وجو ورک کړي او د مکتب پیروي مشکل نهٔ لري--- دغه د سبک او مکتب پیروي تر دې حده ---هم نه ده پکار چې شعر د چا ژباړه یا بیا غلا او سرقه ښکاره شي

د هند خاوره - هندي مکتب--او استاد پسرلی

طارق وزیر:
تاسې وویل په پښتو یوازینی شاعر شیدا دی چې د هندي مکتب شاعر دی، یوه پوښتنه داده چې د هندي مکتب د پیروی لپاره په هند کښې اوسیدل لازمي دي؟
بل د ځانګړنو په لحاظ استاد صدیق پسرلی هغه شاعر دی چې ستاسې ټولې بیان کړې ځانګړنې ددهٔ په شعر کښې په پراخه پیمانه موندلی شو.
مثلاً: له مدعالمثل یې شاعري ډکه ده او ټول مثالونه یې خپل دي:
مه کوه پسرلیه له تقلیده د عروج تمه
وګوره سایې ته که د غرونو هم وي پسته ځي
حس امیزي هم پکښې پریمانه ده:

اخر یې عشق دومره حساس کړمه چې ناز یې اورم
که په حیا یې رنګ هم الوځي پرواز یې اورم
د شمع سربېره پریمانه سمبولونه پکښې شته،پاراډوکس لري.
کایناتي مشاهدې یې کړي او خپلې تجربې یې شعر کړې دي.
مهمه خبره داده چې دا ځانګړنې خال خال هم نهٔ دي بلکښې تقریباً هر بیت کښې یې یوه نهٔ یوه ځانګړنه موندلی شو، نو فکر نهٔ کوئ چې له شیدا سربېره استاد پسرلی هم د دې مکتب لوی شاعر دی؟
حنیف خلیل:
کله چې دا سبک منځته راتلو نو هغه وخت کښې یې لویه غوښتنه په هند کښې اوسیدل وُ، وجه یې دا وه چې د هند دوه قسمه اغېزې وې: یو د هند د موسم،ماحول،د زمکې زرخېزي،جغرافیې او د طبیعي حالاتو تاثیرات وُ چې ذهنونه به پکښې زرخېز وُ او د هندي سبک باریکی او فني نزاکتونه د شاعرۍ برخه شوه.
دویمه اغېزه د ټولنیز ماحول وه،چې هند بدل شرایط لرل حکمرانانو به شاعرانو ته روزنه او مراعات ورکاوه او ماحول یې ورته جوړواه.
دا د لومړي دور خبرې وې خو ضروري نهٔ ده چې نور دا سبک ختم شو بلکې سبک په مکتب بدل شو او هر څوک چې غواړي په هر دور او هر ځای کښې یې پیروي کولی شي.
اوس وخت کښې حتی د حمزه بابا په شعر کښې یې هم ځینې ځانګړنې لیدلی شو خو په هغه پیلچتیا نهٔ دي راغلي چې څنګه شیدا راوړي، دي-- سره د دې چې حمزه بابا هم په خپل شعري تکنیک کښې له شیدا متاثر دی.

ketabton.com - The Digital Library

.د پوښتني دوهمې برخې ته به راشم
په اوسني دور کښې که په کامله توګه له پوره پيچلتيا سره د هندي سبک ځانګړنې په چا کښې .وينو، هغه استاد پسرلی دی
استاد پسرلي د هندي سبک ټول شاعران ډېر ژور لوستي لکه:طالب املي،غني کشميري،بيدل ...دهلوي،صايب تبريزي او نور
.د پسرلي صيب مزاج هم ورته جوړ ؤ چې دۀ دا ځانګړنې خوښولې
.بل پسرلي صيب په پښتو کښې کاظم خان شيدا هم ډېر دقيق لوستی دی
.نو په نن دور کښې د هندي سبک د ځانګړتياوو ليدنه تر ټولو ډېره په پسرلي صيب کښې کيږي
.نن هم د هندي مکتب پيروي کيدلی شي چې اوس يې هم ځيني شاعران کوي
که لومړي دور ته ځو نو هلته د جغرافيې،حکمرانې طبقې او سياسي حالاتو ژور اثر ؤ چې اوس .وخت کښې د هغو اثراتو د اغېزې ضرورت نۀ شته
زموږ مخې ته د هندي مکتب شاعران پراتۀ دي چې ټول ټکنيکونه يې خپلولی شو لکه پسرلي صيب .چې خپل کړي دي
نو وييلی شو چې په پښتو کښې د هندي سبک په کلاسيک کښې تر ټولو لوی شاعر شيدا او .معاصره شاعرۍ کښې يې لوی پيرو استاد پسرلی دی
شيدا خو د هند په خاوره کښې ژوند کاوه او هماغه وخت دا سبک غوړيدلو،خو پسرلي صيب په پښتنه خاوره ټول تاريخي پس منظر،شعري ټکنيک او ټول نزاکتونه مطالعه کړي او ترې متاثر دی- د پسرلي صيب د شعرونو مثالونه راوړل ځکه ضروري نه ګڼم چې نزدې نزدې ټوله شاعري يې د --هندي مکتب دغه شعري تکنيک کښې رنګ ده

--فارسی او پښتو کښې د سبک هندي شاعران څوک دي --- طارق وزير

حنيف خليل ---- فارسی کښې د دې مکتب بنسټګر بابا فغاني دی،چې صفوي دور ته نږدې تېر .شوی
په فارسي کښې بابا فغاني نه پس غني کشميري - صائب تبريزي،شوکت بخارايي،طالب املي،ميرزا .بيدل دهلوي او ځيني نور د دې مکتب لوې شاعران دي
پښتو کښې يې لومړنی شاعر حميد بابا دی، که څۀ هم د رحمان بابا ځينو شعرونو کښې هم د هندي .مکتب ځانګړنې موندلی شو خو رحمان بابا مشکل پسند نۀ ؤ او د عراقي سبک پيرو ؤ
ځيني نور شاعران هم شته چې ځيني ځانګړنې يې په شعرونو کښې شته خو په ټوله مانا د هندي مکتب شاعران نۀ دي لکه: علي خان،کامګار خټک،بيدل هشنغری،خواجه محمد بنګش،حنان .بارکزی،پيرمحمد کاکړ او شمس الدين کاکړ
زما سکوټه رايه داده چې په پښتو کښې د هندي مکتب شاعر ايکي يو دی او هغه کاظم خان شيدا دی،په دې نورو نومونو يې اغېزې شته خو دوئ نۀ د هند ادبي ماحول ليدلی دی،نۀ يې د هند په اب و هوا کښې شاعري کړې ده،د هند د زرخېزې زمکې اثرات يې هم نۀ دي اخيستي، او نه يې د هند د حاکمانو له خوا د شاعرانو قدرداني ليدلې ده چې ورسره نور تشويق شوي واې - دوئ فقط په خپل .وطن کښې د هندي مکتب ځانګړنې مطالعه کړې دي او خپل شعر کښې يې ګډې کړي دي

ketabton.com - The Digital Library

نو تکراراً وایم چې پښتو کښې د هندي مکتب شاعر فقط کاظم خان شیدا دی او دا نورو کښې یې فقط .ځینې ځانګړنې دي
شیدا په فکري ژور والي او تخیلي لوړوالي کښې بلکل سیال نهٔ لري. پښتو خو څه چې کله کله خو تر فارسي هم لوړ ښکاره شي--- سره د دې چې د فارسي دغه یاد شوي د هندي مکتب شاعران یې ټول په خپله شاعرۍ کښې ستاییلي دي-- او د اردو غالب غوندې لوی شاعر چې د زمانې په حساب هم تر شیدا وروستو وو او هغه هم د سبک هندي پیرو وو بلکل د شیدا د شعري نزاکت او تکنیک ---سیال نه ښکاري

د برصغیر د ویش نه مخکښې د پښتنو په سیمه د عدم تشدد د سیاست سره سره یو جوت اړخ د تشدد د سیاست هم وو چې دغه سیاست د کمیونزم د مفکورې نه متاثر وو او ورته به یې د چپ لاس سیاست یعني اردو کښې -- باین بازو کی سیاست --وییلو په دغه اړخ علمي لیکونه د نشت برابر دي-- د هند نومیالي ترقي پسند لیکوال او سیاستدان ګور چرن سنګ په دغه اړه ډېر نادر معلومات په خپل کتاب --- وه بهی دن سن--کښې ځایې کړي دي--- دغه کتاب په وړومبي ځل په ګورمکهی لیک دود کښې چاپ وو-- بیا انور خان دیوانه مرحوم د مردان د یو هندو امرنات په مرسته اردو ته راواړولو-- بیا ورسره ما خپل وضاحتونه او مقدمه ملګري کړل او په اردو کښې مو د ---وه بهی دن تهے -- په نوم چاپ کړو چې حیرانونکي سیاسي معلومات لري او د پیرنګي ظلمونه او سیاسي حربې او بیا د هغې په جواب کښې د چپ لاس پښتنو سیاستدانانو قربانۍ او منصوبې رامخې ته کوي-- اوس دا کتاب چاپ شو او فلحال به د پیښور هر دکان نه ترلاسه کیږي د -- سانحه سرحد-- د چاپ کولو نه پس خپله دغه هڅه هم په ویاړ پیش کوم - یقین لرم چې زما دغه هڅې ته به په درنه سترګه کتلی شي--

---

هندي سبک به څنګه پیژنو -- ځانګرتیاوې یې څه دي

هندي سبک کښې بنیادي خبره تازه ګویي او د بیان نوی انداز خپلول ؤ. د بیان نوی انداز په نوو تشبیهاتو،نوو استعارو،سمبولونو او ترکیبونو خپلول پکار ؤ، چې د فارسي شاعرۍ روایت باید بدل کړي.
نوي کایناتي مشاهده هم لازمه بلل کیده.
دوهمه خبره پکښې دا وه چې خبره باید ساده او اسانه نهٔ وي، ځینې شاعران فقط د مضمون د رسولو هڅه کوي، خو دوئ وغوښتل چې نوې خبره دې په جدید او پیچلي انداز کښې وړاندې کړی شي،یعني خبره دې په غوټو کښې انغښتي وي چې د پوهیدو لپاره باید غوټې پرانستل شي چې د خوند اخستلو سبب وګرځي؛ د دوئ مشکل پسندي فقط په لفظونو کښې نهٔ وه مشکل پسندي یې په شعري تکنیک کښې هم وه. دا مشکل پسندي په ابهام نوي صنعت بدله شوه یعني یو څهٔ داسي پرېښودل چې لوستونکی په غور کولو مجبور کړي ابهام بلل کیږي.
د مشکل پسندي لپاره به یې د فلکیاتو مشاهده کایناتي مشاهده او خبرې،د جغرافیې د مختلفو اړخونو خبرې او د جغرافیې له علم شعري اصطلاحات را اخیستل، ساینسي شعور او فلسفیانه انداز خپلول د شعر برخه شوه او شعر یې مشکل کړ.

ketabton.com - The Digital Library

بله مهمه ځانګړتیا پکښې مثالیه اسلوب (مدعاالمثل) وه، دوئ به په یوه مسره کې ادعا کوله یعنې دعوه کوله او بله کښې به یې د ادعا د اثبات لپاره دلیل راوړلو.
حس امیزي هم پکښې مهمه وه، کله چې په انساني حواسو کښې د یو حس دنده بل ته ورکړل شي دې ته حس امیزي وایي؛ لکه سترګې لیدل کوي خو که ووایو چې سترګې وییل کوي نو دا حس امیزي ده.
بله خاصه یې تخیل امیزي وه، تخیل امیزي د لفظونو له لارې د نوو تصویرونو سازولو ته وایي. یو خیال کول وي او بل خیال سازول وي --- دغه خیال سازول اصل کښې تخیل دی او یا بیا تخیل امیزي ده --د خیال کولو په مرسته د نوي خیال سازول په هندي سبک کښې مهم شی ؤ. نوی خیال مطلب نوی خیالي تصویر جوړول ؤ چې فارسي شاعرانو به ورته محاکات وییل،محاکات هم د تخیل په زور د نوي تصویر سازولو ته وایي. دوئ به په دې کښې مبالغه کوله، تر دوئ وړاندې شاعرۍ کښې د تخیل په نسبت په فکر یا تفکر تمرکز ؤ،نو فکر کښې مبالغه کمه وي،فکر ژور او خیال لوړ وي،په فکر کښې مبالغه نهٔ وي یا کمه وي او په خیال کښې مبالغه وي،د خیال په مرسته جوړ شوي تصویرونه ښکلا او خوند پیدا کوي.
بل دوئ ځانګړي او نوي سمبولونه راوړل، لکه (شمع) چې یو سمبول دی چې فارسي او پښتو شاعرانو په ګڼو ماناوو کښې استعمال کړی دی، (حباب) بل علامت دی په مختلفو ماناوو کارول شوی دی- خصوصاً کاظم خان شیدا په ډېرو ماناوو راوړی دی، (موج) یو بل سمبول دی ګڼ مفهومونه یې لرل،(ګرداب) هم استعمالیدهٔ یا (ګرد باد) چې موږ ورته د پیریانو ډولۍ وایو په زیاتو ماناوو راغلو،چې دا نوي سمبولونو د هندي سبک پیژندګلو باندې بدل شول.
نو پورته څومره ځانګړني مو چې بیان کړې دا او دغسې د هنري نزاکت ځنې نورې ځانګړني چې به د کوم شاعر شعر کښې وې او پوره شعري نزاکت او تکنیک سره به راوړل شوې وې نو هغه یې د هندي سبک لرونکی بالهٔ. --
اوس پښتو کښې د هندي سبک شاعران څوک دي او دغه ځانګړني پکښې څنګه راغلي دي--
شعري نزاکت او تکنیک یې څه دی--- دغه بحث هم رارون دی--

طارق وزیر سره مرکه

د هندي سبک غټ ماخذونه او پس منظر

څلور ماخذونه به دروښایم چې د هندي مکتب ځانګړني او پس منظر پکښې دی.
لومړی د ملک الشعرا بهار فارسي کتاب (سبک شناسي) دی چې د فارسي شاعرۍ یاد شوي ټول مکتبونه پکې معرفي شوي دي.
دوهم فارسي کتاب (صور خیال در شعر فارسي) دی چې پکښې پر هندي مکتب سربېره په نورو مکتبونو هم تبصره شوي چې شفیع کدکني لیکلی دی.
دریم فارسي کتاب (طلا درمس) دی چې دا د رضا براهني دی، په دې کښې هم په ټولو سبکونو ښهٔ بحث شوی دی.
څلورم په اردو کښې د شیبلي نعماني کتاب هم مهم دی چې (شعر العجم) نومیږي، چې د فارسي ادب او شاعرۍ تاریخ پکښې دی. پنځهٔ ټوکه دی او وروستي ټوک کښې پر هندي سبک تبصره شوي ده.

ketabton.com - The Digital Library

په پښتو کښي هم ځيني اثار شته.چي د دغو يادو کتابونو يا ځنو نورو ماخذونو پر اساس ليکلی شوي دي-
اوس به د هندي سبک يا مکتب پس منظر ته راشو--
هندي سبک په لسمه هجري پيړۍ کښي رامنځته شوی چي په ايران کښي د صفويانو دور ؤ او تر دې مخکښي تيموري واکمني وه چي په اواخرو کښي يې په شاعرۍ کښي بدلون راتللو خو د صفويانو په راتګ کاملاً د فارسي شاعرۍ روح بدل شو او له دې بدليدونکي روح سره هندي سبک مخې ته راغلو.
د وخت سياسي شرايط داسې وو چي انتشار او ذهني پريشانۍ خورې وې، نو شاعران د ذهني ارامۍ او سکون په لټون وو چي له دغو ګډوډيو فرار ورته په برخه شي، نو ځکه يې فلسفي تفکر،کايناتي مشاهدې او د غزل تکنيک ته زياته توجه وکړه.
دوهم لامل دا ؤ چي ايران کښي د شاعرانو قدرداني کمه شوه، هغه اکرامونه او عزت چي تر دې مخکښي د شاعرانو په برخه وو بيخي کم شول، نو شاعرانو هند ته مخه کړه ځکه هند کښي مغل حاکم وو، چي د شاعرانو قدر يې کاوه. مغل خپله ليکوال،شاعران او د ښکلو هنرونو مينوال وو.
د هند اب هوا،موسم او حالات ډېر زرخېز ؤ چي ذهنونه به پکښي تازه وو، ځکه شاعرانو کايناتي او ژورې مشاهدې،تازه مضامينو او د ادب مطالعې ته توجه وکړه.
بل لامل دا ؤ چي کله له ايران شاعران هند ته ولاړل نو هلته نور نازکخيال شاعران موجود وو.چي په دغو راغلو شاعرانو يې د ماحول او شاعرۍ اغيزه فطري وه-
يو بله مهمه خبره چي، په فارسي کښي د مولانا،حافظ او سعدي شاعرۍ پر عوامو دومره پخه قبضه وه چي د هغوی څخه د نوي رنګ شاعري نۀ کيدله.
تر حافظ لوی شاعر نۀ ؤ نو تازه ګويي نۀ وه چي دغسې پر غزل جمود راغی.
د غزل جمود ماتول پکار ؤ - څۀ وخت خاموشي هم راغله خو وروسته تازه ګويي پيل شوه او هڅه دا وه چي تر پخوانو بدله او نوي رنګ کښي شاعري وشي چي هندي سبک رامنځته شو.
اوس د هندي سبک پيژندګلو څه ده-- غټې ځانګړتياوې يې څه دي--- دا هم مخکښې راځي---

طارق وزير سره مرکه

د مشرقي شاعرۍ څلور معروف مکتبونه

په مشرقي شاعرۍ کښي څلور مکتبونه ډېر مشهور دي او د څلورو واړو تخصيص په فارسي شاعرۍ کښي شوی دی او له فارسي وروسته په نوره مشرقي شاعري کښي دا مکتبونه خوارۀ شوي دي.
١:په فارسي کښي تر ټولو پخوانی مکتب عربي مکتب دی،کله چي په ايران د عربو سياسي اثرات وشول نو په فارسي شاعرۍ هم تر ډېره عربي اثرات وشول چي زيات يې ژبني اثرات وو -- د عربو توري فارسۍ ته ورغلل. د عربۍ د تورو او پيژندګلوۍ له وجي يې عربي مکتب بولي. د فارسۍ رودکي او د هغه همعصرو دغه مکتب کښي شاعري کوله--- پښتو کښي د دغه سبک پيروي نه ده شوې-

ketabton.com - The Digital Library

۲:له عربي مکتب وروسته دوهم مشهور مکتب خراساني مکتب دی،په دې مکتب کښې زياته پاملرنه ساده ژبې ته شي، د دې په خاطر چې د موضوع او محتوا ابلاغ موثر وشي.
ټينګار په ابلاغ ؤ نو ځکه ساده ژبې ته ضرورت ؤ. دغه سبک او بيا مکتب هم د فارسي غزل له ابتدايي دور سره تعلق لري. رودکي نه وروسته ځينو نورو شاعرانو يې پيروي کوله. پښتو کښې دغه سبک ته نزدې شاعري د اکبر زميناوري په غزل او ترې وروسته شاعرۍ کښې ليدی شي--
۳: له خراساني وروسته عراقي سبک يا مکتب رامنځته شو، په دې مکتب کښې زياته پاملرنه د موضوع او مفهوم پر ځای تکنيک ته وشوه، چې په غزل کښې بايد
تخيل،استعارې،سمبولونه،تشبيهات،موسيقي او تغزل راشي او هدف يې د شاعر ممتاز ښکاره کيدل ؤ.
جامي،سعدي او حافظ غوندې لويو شاعرانو يې فارسۍ کښې پيروي کړې ده.
حافظ د ښو موضوعاتو لکه اخلاقيات،انسان دوستي او تصوف د راوړلو ترڅنګ د غزل تکنيک عروج ته رسولی او دا سبک يې د تقليد قابل کړی. پښتو کښې دې سبک يا مکتب ته نزدې شاعري د رحمان بابا عبدالقادر خان ختک او څو نورو همعصرو ده--
تر دې وروسته هندي مکتب رامنځته شو چې زمونږ د بحث اصلي موضوع ده نو هغه باندې هسې هم تفيصلي خبره راځي.

د ګران طارق وزير سره زما مرکه---لږې تصحيح سره-

سبک او مکتب څه فرق لري

سبک او مکتب دوه جوت فرقونه لري - يو دا چې سبک په انداز بيان جوړښت او هنري اظهار زياته اډانه لري او فکر يا محتوا او مضمون يې اضافي برخه وي--- بل خوا مکتب په فکر او محتوا يا مضمون زياته اډانه لري او جوړښت يا انداز بيان يې اضافي برخه ده--- ځکه ورته انګريزي کښې --سکول اف تهاټ-- هم وايي يعني فکري مکتب-- چې اساس يې فکر وي--
دويم توپير د سبک او مکتب دا دی چې سبک ځانګړی او مکتب اجتماعي وي، سبک ورو،ورو په مکتب بدليږي.
موږ وويل چې سبک د يو شخص ځانګړې لاره ده چې شاعر يا ليکوال پرې پيژندل کيدای شي.
که چيرې په دې ځانګړې اسلوب کښې زړۀ راښکون او زور وي،نو هغه نور خلک هم پيروۍ ته رابولي، کله چې څو کسان يې پيروي وکړي نو سبک په مکتب بدل شي او دغسې يو ځانګړې لاره اجتماعي او د ډيرو پيژندګلو جوړه شي.
دغسې هر مکتب په يو شخص، سيمه او زمانه پورې تړل کيږي.
سبک چې کله اجتماعي شي نو بيا ورته مکتب ويل مناسب دي، مثلاً د هندي سبک اصطلاح عامه ده خو هندي مکتب بايد ورته وويل شي ځکه دا سبک د سيمې،جغرافيې او زمانې په لحاظ اجتماعي شوی دی.
هندي سبک ويل هغه وخت مناسب ؤ چې کله چا ايجاد کړی ؤ، ځانګړی او يو شخص پورې مربوط ؤ.

ketabton.com - The Digital Library

نو باید متوجه شو چې کوم سبکونه چې اجتماعي شوي او ډېرو یې پیروي کړې هغه سبکونه نهٔ دي پاتې، بلکې مکتبونه ورته ویل کیږي. د ډیرو اشخاصو سبک په خپل دور کښې په مکتب بدل شي لکه د رحمان بابا سبک چې په هم هغه وخت کښې د رحمان بابا مکتب جوړ شوی وو--- ځنې سبکونه موده پس په مکتب بدل شي لکه د خوشال بابا مکتب --- او ځنې سبکونه بیخي ځانګړي پاتې شي او د مکتب په لور سفر ونه کړي لکه د غني خان سبک---
د یو څه اضافې نه پس د ګران طارق وزیر سره زما مرکه -

سبک څه شی دی

نوټ---
زلمي او د لوړ ذوق لیکونکي ښاغلي طارق وزیر ته مې د سبک مکتب او هندي سبک په اړه په یوه مرکه کښې ځوابونه وییلي وو چې په سوشل میډیا دغه مرکه خپره شوې هم ده خو ډیره اوږده ده نو مناسب مې وګڼل چې یو یو ځواب یې بیل بیل د لږ ډیر تصحیح سره خپلو د فیسبک ملګرو سره شریک کړم---- دغه یې وړومبی ځواب دی چې د سبک د مفهوم په اړه دی---
سبک د عربی ژبې کلیمه ده او په عربی کې سبک دې ته وایي، چې کله کومه اوسپنه یا سره او سپین زر ویلي کړای شي، نوي سانچهٔ کښې واچولی شي او نوی شکل واخلي نو دې ته په لغت کښې سبک وایي--- دغه ویلي کړی شوو موادو ته د ویلي کیدو نه مخکښې سبیکه وایي او چې ویلي شي بیا ورته مسبوکه وایي؛ اصطلاحاً چې لفظونه،تراکیب،تشبیهات،استعارې... راغونډوو،د یو خیال د بیان لپاره یې په کار اچوو،ګویا خپل تخیل کښې یې لکه د سرو او سپینو زرو ویلي کوو-- او بیا ترې د شعر نوی شکل ټاکو نو دا زموږ د شعر سبک جوړیږي.
د سبک لپاره بله عربي کلیمه اسلوب هم کارول کیږي چې د داسې سلیقې،طرز،روش او طریقې په مانا ده چې په هغې کښې ځانګړتیا او انفرادیت وي او اجتماعیت پکښې نهٔ وي، له دې ځانګړنو یو شاعر پیژندل کیږي.
یوه کلیمه شیلي هم د سبک د پاره کارول کیږي -- دا نوم د سانسکرېټ و ، نو همدا لغت په هندئ ژبه کښې د ادب د ښایست د پاره هم وکارېد، چې دا هم د سبک او اسلوب مانا لري.
په انګلیسي کې ورته style وایي چې د یونانی د stilus نه جوړ دی-- دغه stilus یوه داسې اله وه چې تیره څوکه به یې لرله او د مومو په تختو به پرې نقش و نګار کیدلو چې بیا به یې یو نوی او ځانګړی نقش رامخې ته کړو--نو دغه سټیلس نه بیا سټایل اصطلاح جوړه شوه-- دا له ادب ورهاخوا د نورو هنرونو د ځانګړتیا لپاره هم استعمالیږي. تر دې چې د ادب او هنرونو نه پرته د نورو عمومي شیانو د پاره هم د ځانګړتیا له مخه کارولی شي-- څکه وییلی شو چې سبک -- اسلوب--شیلي-- او سټایل ټول د اظهار هغه سلیقې ته وایي چې ځانګړتیا ولري-- د محتوا او انداز بیان دواړو له مخه---

---

د درویشتم اپریل ۱۹۳۰ د قصه خوانی په خونړۍ پیښه الله بخش یوسفي په انګریزئ کښې د --- دي فرنټیر ټریجډي -- په نوم یو کتاب لیکلی وو چې اردو ترجمه یې انور خان دیوانه مرحوم کړې وه--- بیا په دغه پیښه د انګریز پټیل یو رپورټ تیار کړی شوی وو چې د هغې هم اردو کښې ترجمه شوې وه--- بیا ځنې نور دستاویزات هم د دغه پیښې په اړه مخې ته راغلي وو--- ما دغه

ketabton.com - The Digital Library

ټول مواد راجمع کړل او ورسره مې یوه مفصله مقدمه ولیکله چې دغه هر څه اوس د یو نوي اردو کتاب--- سانحه سرحد-- په نوم زما مقدمې ترتیب او تدوین سره د ادب محل له خوا چاپ شول---دغسې زما په تالیفاتو کښې هم د یو نوي کتاب اضافه وشوه--- د لوستونکیو په خدمت کښې یې پیش کوم---

---

ښځه ----

ښځه د پښتو عجیبه کلیمه یا لفظ دی-- د کوروداني په معنا هم او د عمومي ښځې په معنا هم--- د ډیر لټون نه پس هم ما د دې لفظ جرړه د نړۍ په یوه ژبه کښې ونه مونده--- پکار وه چې په زړو اریایي ژبو کښې یې چرته ریښه تر نظره شوې وې خو ماته تر نظره نه شوه--- د کور وداني په معنا په سنسکرت ژبه کښې هم هغه د هندی معروف لفظ-- پتني-- دی--- په فارسی کښې خو هډو مفرد توري لري نه-- هلته همسر دی--لکه عربی کښې چې زوجه دی--- خو همسر او زوجه خو متقابل جوړې ته وایي نو بیا خو همسر او زوج سړی هم کیدی شي یعنې د ښځې جوړه--- جرمن ژبه هم اریایي ریښه لري خو هلته -- فراو -- توری دی-- په یونانی کښې سایزیکوس دی چې دا هم-- ښځه -- لفظ نه ډیر لرې دی-- دغسې جاپاني ژبه کښې -- تسوما-- دی چې لفظ ډیر لرې نه دی خو ژبه پښتو نه ډیره لرې ده-- په سپینش ژبه کښې --- ایسپوزا--- دی چې ښځه لفظ ته نور هم نزدې کیږي خو دغه ایسپوزا اصل کښې د فرنچ -- ایسپاوس-- او د انګریزی -- spouse دی چې هم هغه متقابل جوړې ته وایي نو بیا دغه دواړه لفظونه د پښتو -- ښځه -- لفظ نه لرې کیږي-- ترکي هم مونږ ته نزدې ژبه ده--- هلته --- ایش-- دی چې د دې نه زیات پښتو ته نزدې توری د عبرانی --- ایشه--- دی--هر څو که عبراني سامي ژبه ده او پښتو اریایي--- خو دا امکان لري چې د عبرانی ایشه د ترکی په لاره تر پښتنې سیمې هم رارسیدلی وي--- په روسی کښې کوروداني د پاره--- ژینه-- لفظ راوړل شي چې --جینی-- لفظ ته نزدې دی--- خو پښتو کښې بیا جینی کم عمره ماشومې ته -- پیغله د واده عمر ته رسیدلې ناواده شوې ته او ښځه واده شوې ته وایي-- البته په یونانی کښې عام ښځې ته جینایکا-- وایي چې د جینی ریښه پکښې شته-- بلوچی کښې هم -- جن -- عام ښځې ته وایي خو دغه جن د فارسی د --- زن -- نه جوړ شوی دی-- چې زیاتو ښځو ته بیا بلوچی کښې-- جنین -- وایي -- د عربی -- جن او جنین-- د پټ او خفیه په معنا دي چې د جینی د شرم و حیا د پټوالي سره یې نسبت کیدلی شي-- خو باقاعده عمومي ښځې د پاره عربی کښې د نسا او امرا توري راوړلی شي-- د سندهی -- زال- او د براهوی -- اورایي-- خو بیخي پښتو نه لرې دي--

نو نتیجه هم دا کیدی شي چې -- ښځه-- بیخي د پښتو خپل توری لفظ یا کلیمه ده چې نه خو له کومې ژبې اخستلی شوې ده او نه بلې کومې ژبې ته تلې ده---داسې به پښتو کښې ګڼ شمیر لفظونه راغونډ شي چې ریښه به یې چرته هم سمون نه خوري--- د دې وجه ما ته دا ښکاري چې پښتانه پخواني قبایيلي او غرییز ژوند کښې د نورو خلقو نه ډیر په ډډه او بیل پاتې شوي دی نو د تورو او کلیمو اوړنه راوړنه یې هم پخواني دور کښې ډیره کمه شوې ده--- چې یو توری یا کلیمه یې دغه ښځه هم ده---- زه که د پښتو خپله معنا یې کول غواړم نو هغه به هم دغه د --کور وداني-- په تصور کښې وي یعنې کور یو مقام دی یا ځای دی --- نو د ځاې ښه کوونکې --- ښځه کیدلی

ketabton.com - The Digital Library

شي--- ښه ځاې جوړونکي--- ښه ځاې ابادوونکي-- مطلب د ښه او ځاې دوه تورو مرکب--- ښځه--
دا زما خپل سوچ او اندازه ده--- اصل ریښنه به یې د ژبو پوهان څرګندولی شي---

---

همیش خلیل ------- لیک ..حنیف خلیل

د پښتو دا ستر محقق نقاد صحافي افسانه لیکونکی شاعر او ژباړن استاد همیش خلیل د کال نولس سوه دیرشم د اپرېل د میاشتې په یولسمه ورځ د پیښور په مشهور کلي برتا کال کښې د انځر ګل کره پیدا شو . په ختّه مرزا خېل مومند دی . خپل یو شعر کښې دغه حقیقت داسې ښائي : -

د باړې په اوبو لوې شوم دا دی زوړ شوم
که له خیله د مرزا یم په تمن کښې

د پینځو کلونو په عمر کښې د خپل کلي په سرکاري مدرسه کښې کښېنولے شو - د شپږم جماعت تر سره کولو نه پس د وړاندې تعلیم د حصول د پاره اسلامیه کالجیټ هائی سکول پیښور ته لاړ، هلته د ثانوي تعلیم د حصول نه پس د پیښور په اسلامیه کالج کښې داخل شو - دولسم جماعت کښې وو چې د یوې اوږدې ناروغتیا په وجه د سبق نه پاتې شو- خو وروسته یې په پرائیویټ توګه بیا څوارلسم پاس کړو- او هم یې د پښتو آنرز سندونه ترلاسه کړل . د طالبعلمۍ په زمانه کښې د همېش صیب د شاعرۍ ابتدا وشوه او تقریبا دولس کاله ادبي دنیا کښې د همېش ګل همېش په نامه پېژندلی شو. د طالبعلمۍ په زمانه کښې یو ډېر ښه لو بغاړی وو - د یو میل د منډې چیمپین وو . او اکثر به په مقابلو کښې اول نمبر راتلو - یو ځل خو یې چې د لوبو په کلیزه مقابله کښې یو میل منډه په څلور نیمو منټو کښې ووهله، نو د دغه مقابلې زوړ ریکارډ یې مات کړو او بیا هم د دغه ورځې نه پس په فلائینګ هارس (Flying Horse) مشهور شو-- هم د طالبعلمۍ په زمانه کښې ئې د نغمه زار په نامه وړومبی شعري مجموعه چاپ شوه . د تعلیمي سلسلې قطع کېدلو نه پس د کواپرېټو سوسائټۍ دفتر کښې په شپیته روپۍ میاشت بابو ولګېدو تقریبا شپږ میاشتې دغه ملازمت کښې وو-، دلته نوکرۍ نه یې بیا استعفی ورکړه او پاکستان ایئر فورس کښې د سیویلین کلرک په حیثیت نوکر شو. د همېش صاحب د زلمیتوب ورځې شپې وې - قوم پرستي او انسان دوستي یې په ختّه کښې اغږل شوې وه . د سیاسي تحریکونو په اجلاسونو کښې د شمولیت او سیاسي فکر د خاوندانو سره د ناستې پاستې او تعلقاتو په وجه ئې په خیالاتو او شاعرۍ هم قومي رنګ غالب شو. نتیجه دا شوه چې د حکومت په نظر کښې مشکوک شو او په خپل دفتر کښې ګرفتار کړی شو. درې میاشتې د نحقۍ (پېښور) په تانه کښې د سی آئی - ډي پولیس د ظلمونو ښکار وو - وروستو بیا د پېښور په مرکزي زندان کښې د یو سیاسي نظر بند په حیث بندي کړی شو - د نظر بندۍ په دغه دوران کښې د همېش صیب نظر بندي د هغه مشر ورور عجب ګل د یو درخواست په ذریعه د پیښور هائي کورټ کښې چیلنج کړه عدالت عالیه د مقدمې د سماعت نه پس همیش صیب د کال ۱۹۵۳ د نومبر د میاشتې په پینځمه ورځ رها کړو - ولې د ازادۍ سره سم هم د

ketabton.com - The Digital Library

عدالت عاليه په حدودو کښي دوباره گرفتار کړی شو د دوباره نظر بندۍ په دوران کښي څه موده پس د کال درې پنځوسم د جنورۍ د مياشتې په دريمه ورځ اگر که هميش صيب هم د ځنو نورو سياسي بنديانو سره د صوبائي حکومت په حکم آزاد کړی شو - ولې موصوف لا د جيل له دروازې راوتلی هم نه وو چې په دريم وار يو ځل بيا د فرنتير کور لاز مطابق دفعه 11 ايف - سي آر لاندې گرفتار کړی شو . دغه وار د يوې جرگې لاندې چې د پېښور په ستي مجستريټ، پيښور په اسسټنټ کمشنر او نوښار اسسټنټ کمشنر مشتمله وه ، يوه بې وکيله او بې دليله مقدمه وچلولی شوه -- د دې مقدمې سماعت د دغه کال د مې د مياشتې په ۱۱ ۱۲/ ۱۳ او ۱۵ تاريخونو د جيل دننه په جيل کلب کښي وشو - او هم د دغه کال او مياشتې په نولسمه ورځ د پېښور ډپټي کمشنر د جيل دننه همېش صيب ته د اوۀ کلونو د قيد سخت ، او د پنځه زره روپو د جرمانې د جرمانې نه ورکولو په صورت د پنځو کلونو مزيد قيد ، سزا واورولـه . د دغه سزا خلاف همېش صيب او د هغوئ مشر ورور عجب گل د جرگې د ذکر شوې فيصلې خلاف يو ځل بيا د پيښور عدالت عاليه ته د حبس بيجا خلاف رجوع وکړه - دا شان يو ځل بيا د مقدمې سماعت شورو شو - دغه مقدمه کښي هم همېش صيب سرخرو شو. او د عدالت عاليه په حکم د کال درې پنځوسم د نومبر په څليريشتمه ورځ ازاد کړی شو خو د پيښور هائي کورټ د دغه فيصلې خلاف صوبائي حکومت سپريم کورټ لاهور کښي اپيل وکړو - ولې د کال څلور پنځوسم د مارچ په پينځمه ورځ د سپريم کورټ د دريو ججانو صاحبانو په متفقه فيصله د پيښور هائی کورټ فيصله په حال پاتې شوه - پرله پسې له الزامونو نه په سرخ رو کيدلو صوبائي حکومت د خپلې بدنامې پټولو د پاره يو ځل بيا هميش صيب هغه وخت گرفتار کړو چې موصوف د پيښور په ليډی ريډينگ اسپتال کښي ناروغه پروت وو - دا د کال څلور پنځوسم د نومبر اتلسمه ورځ وه - دغه وار ورسره پلار او کشر ورور عزيز گل هم گرفتار کړی شول - ولې څو مياشتې پس انتظامي د خپلې غلطۍ د احساس له مخه د همېش صيب پلار او ورور پريښول - البته هميش صيب هفته نيمه د ناروغتيا په وجه اسپتال کښي د پوليس نگرانی لاندې وو . چې ښه شو، د نوښهر حوالات ته ولېږلی شو. د يوې هفتې نيمی پس بيرې ورواچول شوې او د شپې په ريل گاډي کښي د لاهور شاهي قلا ته ورسولی شو. تقريبا مياشت دوه هلته بندي وو - د تفتيش نه پس د لاهور پوليس پيښور ته واپس ولېږلو او د صوبه سرحد حکومت ته ئې وليکل چې په ملزم د الزامونو په حقله هغوئ د سرحد پوليس سره متفق نه دي . پېښور ته د رارسېدلو نه پس يوې هفتې نيمې

د پاره يوځل بيا د نحقی تانې په حوالات کښي بندي کړی شو. وروستو بيا د مقدمې د فېصلې تر وخته په ضمانت آزاد شو - تقريبا دوه نيم کاله دا مقدمه ډوبه وه ، خو څه وخت چې يو ماتحت عدالت کښي ورباندې مقدمه و چلولی شوه، نو دغه مقدمه کښي هم د خپلی بې گناهی په وجه همېش صيب باعزته رها کړی شو .

مارچ شپږ پنځوسم کښی همېش صيب د هفت روزه جمهوريت پېښور نه د خپل صحافتي ژوند آغاز وکړو. تر دغه وخته موصوف د همېش گل همېش په نامه ليکل کول - خو هر کله چې پښتو ادب کښي هم په دغه نوم او تخلص يو بل شاعر پيدا شو نو موصوف څه خو په دغه وجه او څه د جبران خليل سره د ادبي عقيدت له مخه خپل ادبي نوم همېش خليل غوره کړو - د نوم هم دغه تبديلۍ ته يې په خپل يو شعر کښي داسي اشاره کړېده :

څه عشق وو د جبران له خليل توبه چی خليل شوم

ketabton.com - The Digital Library

ما د تخلص نامه په دې وجه بدله کړه

لکه چې ووئيلی شول چې همېش خليل د خپل صحافتي ژوند آغاز د هفت روزه جمهوريت " پيښور نه اوکړو -
خانمير هلالي د دغه مجلې مالک او مدير وو-- د خپل وخت د پښتو ادب د يو ډېر لوې شاعر او اديب مجله کښې په حيث د مدير د راوستلو مشوره چا هلالي صيب ته ورکړه - خو هلالي صيب ورسره اتفاق ونه کړو - مارچ شپږ پنځوسم نه تر جولايي پورې هميش خليل د مدير په حيث ذکر شوې مجله کښې د خپل صحافتي کردار لوبولو نه پس د کال اووه پنځوسم د جنوری د مياشتې د وړومبۍ ورځې نه هفت روزه دوران پيښور (اگر که دا مجله هفت روزه وه ، ولې پنځلس ورځې پس به چاپ کېده) کښې د مدير په حيث کار شروع کړو او ورسره بې د نصر الله خان نصر مرحوم په معاونت د "دارالتصنيف " په نوم يوه تحقيقي او اشاعتي اداره هم جوړه کړه. همېش خليل په يو وخت د مجلې چلولو سره سره د "دار التصنيف نه د پښتو په عالي شعر و ادب د تحقيق او اشاعت کار هم شروع کړو . او په لږه موده کښې ئې په وړومبي ځل ډېر ناياب ديوانونه د خپلو تحقيقي مقدمو سره چاپ کړل .

په ملک کښې د وړومبی مارشل لاء لگېدلو او ځنو خلقو د گرفتارولو سره هميش خليل هم په ۱۶ اکتوبر اووه پنځوسم کښې گرفتار کړی شو - او هغه وخت د پنډۍ په مرکزي جيل کښی نظر بند کړی شو - تقريبا د څلورو مياشتو د قيد و بند په دوران کښې همېش خليل يو ځل بيا په دويم وار د لاهور شاهي قلا ته ولېږل شو . قلا کښې د يوې هفتې تېرولو نه پس يوه ورځ سحر د لاهور ډسټرکټ جيل ته ولېږلی شو- ولې هم په دغه ورځ ماښام د کاکاجي صنوبر حسين سره رها کړی شو -
اوه ورځني دوران " باندې د حکومت له خوا بنديز لگيدلی وو - ولې همېش خليل يو ځل بيا د دار التصنيف نه د پښتو د عالي ادب په تحقيق او اشاعت لاس پورې کړو- هم په دغه کال موصوف " پښتانه ليکوال او ورکه خزانه دوه جلدونو کښې وليکل او هم يې شائع کړل - چې ډېر گمنام خو معياري شاعران يې پکښې په وړومبي ځل متعارف کړل-
څه وخت چې باچا خان د مارشل لا، خلاف د سول نافرمانی تحريک شروع کړو، همېش خليل هم د ځنو ادبي ملگرو سره د مئی د مياشتې په اخيري ورځ گرفتار کړی شو . دغه وار د حکومت له خوا د ضمانت ورکولو او سياست نه د کناره کشی د پيشکش په انکار درې کاله قيد کړی شو او خپلو نورو ادبي او سياسي ملگرو سره په ۲۶ جولائي دوه شپيتم کښې سنټرل جيل مچ ته ولېږل شو . دلته د يو کال قيد تېرولو نه پس دسټرکټ جيل جهلم ته چالان کړی شو. د څو مياشتو تېرولو نه پس سنټرل جيل ډيره اسمعيل خان او دلته هم نزدې د نهو مياشتو تېرولو نه پس سنټرل جبل هري پور ته ورسولی شو او اخير هم دلته د قيد پوره کولو نه پس په شپږم نومبر کال درې شپيتم آزاد کړی شو. دغه دوران کښې يې واده وکړو - همدغه دوران کښې د عامو انتخاباتو نه پس دورځپانې شهباز د اشتهارونو د څانگې د سربراه په حيث مقرر کړی شو. د شهباز" د بنديز نه پس د حکومت خلاف د پمفلټونو په ليکلو او اشاعت کال پس ونيولی شو. مقدمه ورباندی وچلولی شوه ولې باعزته رها کړی شو . دغه نه يو کال وړاندې يې د شعرونو دويمه مجموعه "زما سندرې او د افسانو وړومبۍ مجموعه چار گل چاپ شول .

ketabton.com - The Digital Library

دغه دوران کښې یو ځل بیا گرفتار شو . څو میاشتې د هري پور په زندان کښې د تېرولو نه پس آخر هم آزاد کړی شو . څه موده پس اردو ورځپانه انقلاب پیښور کښې د مدیر په حیث شامل شو تقریبا څلور کاله پس ترې مستعفي شو او هم په دغه کال په افغانستان کښې د روسي جارحیت په وجه د پارټۍ پالیسۍ سره د اختلاف له کبله د سیاست نه کناره کش شو - د افغاني مهاجرو او مجاهدینو سره یې په هر قدم ، قم او قلم د مرستې علاوه خپل څو کورونه هم مهاجرو ته د وسېدلو د پاره مفت او څو کورونه ئې په برائې نام کرایه ورکړل ، د افغان جهاد په حقله د جهاد په ډېره کلکه مرسته کښې ئې خپل یو اخبار د "باگرام " په نامه شورو کړو. ولې د مالي مشکلاتو په وجه د روسي فوځونو له افغانستا نه د وتلو او جهاد ختمېدلو سره دا اخبار همېش خلیل خپل دوست ته ورکړو . دا خبره هم د هېرولو نه ده چې د افغان مهاجرینو په مرسته او اعانت ورته په کور کښې بم کښېښودل شو - ولې بم د چودلو نه وړاندې ولیدلی شو چې پولیس د رپورټ سره قبضه کښې واخستو .

همېش صیب ته د یو سرکاري تعلیمي اداری نه د ریسرچ سپیشلسټ د عهدې پیشکش هم اوشو خو همېش خلیل معذرت اوکړو - کال درې نوي کښې ئې د شعرونو دریمه مجموعه خاپونه او خالونه " شائع شوه .

وخت په وخت د پښتو د عالي ادب د نادرو نسخو په تحقیقي مقالو هغو د اشاعت او خصوصا په دغو نسخو کښې د ځنو ورکو او گمنامو نسخو په انکشاف او اشاعت چې د پښتو ادبي تاریخ د سلسلې تاریخ سازې کارنامې دي خصوصا د دیوان بیدل دیوان سعید، دیوان حسین دیوان قنبر علي خان د خوشحال خان خټک اخلاق نامه د افضل خان ختک بازنامه د اشرف خان هجري د فارسي اشعارو دیوان او ځنو نورو هغو قلمي نسخو لکه د صاحبزا محمدي د مستغاث " په نامه منظومه مجموعه او طلب شاه دیوان ، چې دا وروستي دواړه نسخې لا چاپ شوې نه دي، په انکشاف که همېش خلیل صیب ته دپښتو ادب کولمبس ووئیلی شي نو مبالغه به نه وي .یاده دې وي چې مستغاث بیا وروستو د حنیف خلیل د مقدمې او ادبي زیار سره پښتو اکیډمۍ کویټه چاپ کړو-- وروستۍ شعري مجموعه یې د سوغات په نوم اوس اوس چاپ شوې ده-- په همعصرو شخصیاتو مقالې یې شیر احمد خلیل او په خوشحالیاتو خورې مقالې یې جوهر خلیل په کال دوه زره درې ویشتم کښې چاپ کړې--دغسې په همیش خلیل ژوند او گارونو هم د شیر احمد خلیل جوهر خلیل حنیف خلیل گوهر رحمان راز او جاوید اقبال خټک بیل بیل کتابونه هم چاپ دي چې وروستۍ یې د دوکتورا مقاله ده--

---

عشرتِ قتل گہِ اہل تمنا، مت پوچھ
عیدِ نظّارہ ہے شمشیر کا عریاں ہونا
مرزا غالب

ما د غالب دغه شعر پښتو کښې داسې ترجمه کړی وو-.

چې کوم سرور به وي دې قتل کښې بس چپ شه کنه
بربنده توره د اختر د میاشت په شان ښکاره شي

ketabton.com - The Digital Library

دلته زه د دې شعر په ترجمه خبره نه کوم بلکې د غالب په شعري تکنیک او د دغه شعر په هنري خوند خبره کول غواړم--- غالب د هندي مکتب شاعر دی او دغه هنري نزاکتونه د دغه مکتب د ټولو شاعرانو ځانګړتیا ده--- حسین محبوب چې د حسن سینګار له هرې زاویې وکړي نو دغه د حسن ادا یې مېین نه زړه اوړې او د حسن په ادا یې قتلوي-- خو مېین د قتل کیدلو دغه لمحو کښې هم سرور او لذت محسوسوي-- غالب دغه سرور او لذت ته د داسې زاویې نه ګوري چې د هغه قتلولو له محبوب توره د تیکي نه راوباسي یا خپلې لیچې بربنډې کړي ګویا قتل کولو ته لستوڼي ونغاړي نو د تورې غوندې اوږدې بربنډې لیچې یې هم د حسن یوه ادا ده--- نو بس په غالب اختر شي-- او په دغه موقع غالب هغه سرور محسوس کړي کوم چې د اختر د شپې په نرۍ سپوږمۍ لیدلو محسوسیږي-- د سرور دغه منظر غالب ځکه یاد کړی دی چې د بربنډې تورې شکل هم د اختر د شپې د نرۍ سپوږمۍ په شان وي--- نو هر څو که دغه توره د غالب قتلولو له راښکاره شوې ده خو چې د محبوب له خوا ده نو غالب ته د اختر د شپې د سپوږمۍ غوندې ښکاره شوې ده -- د وېیرې په ځای یې پرې خوند اخستی دی-- نو ځکه یې ویلي دي چې

--- بس چپ شه-- د دغه قتل سرور به څومره زیات وي چې د قتل کوونکي تورې شکل راته د قتل په وخت د اختر د شپې د سپوږمۍ په شان ښکاري---هغه د حمزه بابا خبره چې--

مړ د خوشحالۍ نه نه شم خدایه زه

مړ به دې کړم نن راته اشنا وییل

د بربنډې تورې په اصطلاح شیدا هم یو شمیر شعرونه ویيلي دي چې د دغه یو شعر وضاحت به په مناسبه موقع کوم--

هیڅ برش یې عریان تیغ له لاسه نه کا

چې په طور د هلال سایه پرور دی

بناګوش یې هله ساز کړو صورت ګرو

چې مخلوط شو په رنګ آب د ملغلرو

وضاحت.......

ګوش په فارسۍ کښې غوږ ته وایي او -بناګوش.- د غوږ لاندینۍ نرمې برخې ته وایي چې حسینان پکښې والۍ ډنډۍ یا کالي پټري د سینګار د پاره اچوي.دغه والۍ چې ډیرې قیمتي وي نو د ملغلرو والۍ هم په غوږونو کښې اچولی شي.--صورت ګر مصور ته وایي. مصور چې د چا صورت یا تصویر سازوي نو ورته رنګ او اوبه ګډ کړي یعنې مخلوط یې کړي.او بیا په برش تصویر سازوي. اوس شیدا څه وایي . ورته غور وکړئ.یعنې مصور چې کله د هغه د حسین محبوب تصویر جوړولو نو بناګوش یعنې د غوږ لاندینۍ نرمه برخه یې ورله هله سازه کړه چې خپل رنګ یې د عام اوبو په ځای د ملغلرو اوبو سره ګډ کړو.او چې داسې یې وکړل نو اوس د حسین محبوب د تصویر سینګار ته وګورئ چې په غوږونو یې د ملغلرو د والیو اچولو هډو ضرورت نشته ځکه چې د هغه بناګوش سازولو ته خو هسې هم مصور د رنګ سره د ملغلرو اوبه ګډې کړې وې.د داسې حسین محبوب تصویر به څومره سینګار شوی ښکاري چې په ساز شوي تصویر کښې یې د غوږونو د کالیو

ketabton.com - The Digital Library

برخه د ملغلرو په اوبو رنګ او برش جوړه شوې وي نو بیا په غوږونو کښې د ملغلرو د عام والیو د سینګار څه حاجت دی.؟
---اب د ملغلرو--- هسې هم د ملغرو قدرو قیمت د پاره وییلی شي-- اب د حیا په معنا هم دی چې بیا قدروقیمت او اهمیت ته اشاره ده--- ملغلري جوړیږي هم په اب کښې یعنې د دریاب په اوبو کښې د سیپی یا کنجکې په خله کښې د باران څاڅکی ملغلره شي او څاڅکی پخپله هم اب یعنې اوبه وي-- ملغلرې چې تراشلی شي هم ترې اضافي اوبه لرې کولی شي-- او تراشلي ملغلره چې بیا د چا حسین د غوږونو سینګار شي نو ورسره د حسین حسن یعنې اب حیا او قدروقیمت نور هم زیات شي-- ګویا ملغلرې نه چې د تراش خراش په وخت کومې اضافي اوبه لرې کړی شوې وې اوس د تراش خراش نه پس د حسین د حسن اب و حیا جوړه شوه- په حسن کښې یې ورله اضافه وکړه-- او صورت ګر یا مصور ته هم د تصویر جوړولو په وخت د خپل رنګ او برش د پاره د اب یعنې اوبو ضرورت وي-- نو چې دغه اوبه د ملغلرو شي نو تصویر به څومره ښکلی جوړیږي-- د تصویر اب و حیا یا قدروقیمت به څومره زیات وي--
دلته یوه نکته بله هم نظر کښې ساتل پکار دي هغه دا چې شیدا د صورت ګرو جمع صیغه راوړې ده ګویا د حسین محبوب په تصویر سازولو صورت ګرو بار بار کوشش کړی دی -- صورت ګرو دغه هڅه په اجتماعي صورت او مشاورت سره کړې ده -- خو کامیاب هله شو چې تصویر سازولو د پاره یې رنګ سره اوبه د ملغلرو ګډې کړې -- ګویا دغه بناګوش سازولو ته یې د ملغلرو دایمي چمک وروبخښلو نو هله تصویر ساز شو-- اوس د حسین محبوب په غوږونو د سینګار د پاره د ملغلرو د والیو اچولو ضرورت پاتې نه شو---
بس نو محبوب چې دومره حسین وي نو بیا تصویر سازولو ته خو یې دغه اهتمام پکار دی نو--دې ته وایی شاعرانه مصوري چې شیدا پرې کمال کوي.

صاف دلانو لره لږ نصیحت بس دی
د ګوهرو پیوستون په نري تار شي
رحمان بابا

وضاحت----
د رحمان بابا دا شعر داسې ګران نه دی چې تشریح او وضاحت ته یې ضرورت پېښ شي خو تغزل او هنري نزاکت یې د کمال دی څکه پرې خوند اخلو--- صاف دلان هغه خلق وي چې زړه کښې کرکه نفرت بد نیتي او حسد نه ساتي--- د دغسې خلقو زړه کښې که کومه غلط فهمي پیدا شي نو بس په لږ شان نصیحت یې زړه صفا شي--- داسې صفا لکه ملغلره-- لکه لعل او ګوهر-- ګویا دغسې صفا زړه د ګوهرو غوندې قیمتي وي-- لعل او ګوهر د رنګه سور وي او زړه هم د سرې وینې مرکز وي-- د لعل او ګوهرو شکل هم د زړه په شکل جوړولی شي--- ګویا د لعل او ګوهر غوندې صفا او قیمتي زړه که خور او پریشان هم شي خو په لږ نصیحت یا یوه خوږه خبره راغونډ شي -- پریشان په وړه شان اشاره خاطر جمع شي--- دغه لږ نصیحت -- یوه خوږه خبره -- یا وړه شان اشاره رحمان بابا د نري تار سره مشابه کوي او وایي چې خور او پریشان زړه په وړه شان اشاره داسې راغونډ شي لکه ګوهر یا خورې ملغلرې چې په نري او نازک تار کښې راغونډې شي او قیمتي امیل ترې جوړ شي-- پیوستون کلیمه هم څومره معنا خیز ده--یعني یوځای کول او

ketabton.com - The Digital Library

راغونډول-- نو بس چې د ګوهرو پیوستون په نري تار کیږي-- نو صفا زړونه خو هم لعل و ګوهر دي نو د دې راغونډیدلو او مطمین کیدلو د پاره خو هم د نري تار غونډې لړ شان نصیحت یا یوه وړه شان خوږه خبره بس ده---
شیدا بیا صاف دلانو ته په خپله زاویه ګوري او وایي چې--
د مرات غونډې جوهر په ایرو ورکا
کله فعل د صاف دل وي بې حکمته

زما د باقاعده لوستونکي ګران او خوږ رشید احمد دغه کمنټ کښې مې یوه داسې عجیبه مینه محسوس کړه چې په خپل وال شریکولو ته مې زړه وشو--- په دې وجه هم چې یو خو یې زما د لیک په اسلوب خبره کړې ده چې اسان او قابل فهم دی او بل یې د خپلې صادقانه مینې څرګندونه هم کړې ده--- زما ځنې مخالفین هم شته -- څه مشران او څه کشران-- څه خو داسې هم شته چې بس په هیڅ شان دې عزت وقار او مقام زغملی نه شي-- خو دغو کښې څوک خو علمي اختلاف کوي او پوره احترام سره یې کوي-- دغه لوستي او درانه خلق دي او زه یې تل اختلاف ته هر کلی وایم بلکې د ډیرو اختلاف سره متفق هم شم--- خو ځنې پکښې داسې هم شته چې په ذات حمله کوي او هیڅ بې هیڅه -- دغو ته نه خو جواب وایم او نه پرې خپل وخت خرابوم--- بس دغو خلقو ته جواب وییل یو خو د دوئ نظر انداز کول مناسب ګنم او بل دغه د ګران رشید احمد غونډې درنو خلقو کمنټ یې هم کافي او شافي جواب ګنم--- نور زه خبر یم چې زه یو ډیر وروکی بنده او د هغې نه هم وړوکی د خپلې ژبې او ادب لیکونکی یم---په هیڅ قسمه نفسیاتي ناروغی او غلط فهمی کښې اخته نه یم---

---

هر مطرب چې غوړی تاو کا د رباب
په دا تاو کښې زما زړه کاندي کباب
رحمان بابا
مطرب ربابي یا رباب غږوونکي ته وایي- د رحمان بابا دغه اسان او ساده شعر د دوو ځانګړو لفظونو د تکنیکي راوړني د پاره ملګرو سره شریکول غواړم---- یو لفظ -- غوړی-- او دویم -- تاو-- غوړی د غوږ اسم تصغیر دی--یعني وړوکي غوږ ته غوړی وییلی شي--- په غوږ اواز هم اوریدی شي او د غوږ تاوول د سزا په توګه هم وي--- څوک چې غلطي بې تکه او اپوټه خبرې کوي نو وییلی شي چې دا غوږ ورله تاو کړه پخپله به بیا خله سمه خوزوي--- سمې خبرې به کوي--- رباب هم چې غږیږي نو ګویا چې خبرې کوي--- خو رباب چې ډیر وغږیږي نو تارونه یې سست شي او اواز بې تکه او بې سوره شي ځکه رباب له هم غوږ تاوول پکار وي چې خبرې او اواز یې سم او برابر شي یعنې رباب بیا سور کړی شي--- د رباب په یو سر کښې چې تارونه کومو وړو پیچونو پورې تړلې وي هغې ته غوړي وییلی شي- او چې دغو غوړو لاندې نور کوم واړه پیچونه وي هغې ته بچي وییلی شي- یعنې د رباب تارونه چې سست شي او اواز یې بې وزنه او خراب شي نو بیا دغه غوړي تاوولی شي چې ورسره د رباب تارونه راښکلی شي او اواز یې پخپله سم شي---بل خوا اواز اوریدلی هم په غوږ شي-- ګویا د رباب د غوړي تاوولو سره د انسان په غوږو هم بیا د رباب اواز ښه لګي-- ټوله خبره د رباب غوړي او د انسان غوږ سره تعلق لري--- خو یوه نکته بله هم ده--- هغه د -- تاو-- لفظ سره تړلې ده--- یعنې یو خوا خو د رباب غوړی---

ketabton.com - The Digital Library

تاو-- کړی شي--- خو بلخوا د غوړي دغه تاو سره د رباب په اواز کښي هغه سوز پيدا شي چې په اوريدو يې زړونه لکه د کباب -- تاو -- وکړي--- زړونه د مينې او بيلتون اور او سوی واخلي--- لکه کباب چې تليږي سوزيږي او تاو کوي--- ګويا د رباب د غوړي تاوولو سره د رباب اواز کښي هغه درد او سوز پيدا شي چې دغه د غوړي تاو کښي د زړونو تاو هم لکه د کباب د تاو راڅرګند شي--- څکه رحمان بابا د رباب د غوړي تاو کښي د خپل زړه اور ورين تاو ويني---بس د تاوولو نه تاو پيدا شو--- د يو تاو يعني تاوولو سره بل تاو يعني سوز و ګداز پيدا شو--- بس اوس به د رباب نغمه د درد نه ډک کيف پيدا کوي--

دغه وو د غوږ يا غوړي سره د تاو د لفظ راوړنه چې دواړو نه دوه دوه معني اخستی شوې دي او هغه هم پوره شعري تکنيک سره---- اسان شعر ته د تغزل رنګ ورکول داسې وي لکه رحمان بابا چې کړي دي----

---

شيدا زده کړه د افتاب ګرم روي
لار به طے د خپل مقصد په يوهٔ ګام کړې
وضاحت.....

دلته د -ګرم روي- دوه مفهومه نظر کښي ساتل پکار دي--يو دا چې روي د روان نه دی يعني رفتار يا مزل--نو د ګرم روي مطلب شو ګرم رفتار يا تيز مزل-دويم --روي-- که- رويي- واخلو نو -روٌ- په فارسی کښي مخ ته وايي او دغسې به د ګرم رويي مطلب شي سرخرويي يعني کاميابي--اوس چې شيدا د افتاب ذکر کړی دی نو دغه دواړه مفهومه د نمر سره کلک نسبت لري--نمر ګرم هم دی او ګرم رفتاره هم-- يعني په تيز رفتار سره مزل کوي او زغلي--بلخوا د نمر شکل ته هم وګورئ چې د شفق او افق په حالت کښي تک سور وي نو دغه يې -سرخرويي -- ده--

اوس به د شعر ساده مفهوم ته راشو شيدا څان ته يا هر انسان ته وايي چې لکه د افتاب -ګرم روي--يعني تيز مزل زده کړې--نو خپل مقصد او مرام ته رسيدو کښي به په يوه قدم سرخرويه شي يعني کامياب به شې--لږ نور غور وکړئ چې د نمر --ګرم روي-يا تيز رفتاري څه شی دی--په عام تهذيبي مفهوم کښي نمر چې د مشرق نه د شفق په وخت راخيژي نو تک سور وي يا سرخرويه وي او چې مغرب ته د افق په وخت پريوځي نو بيا سرخرويه وي-دا څکه چې نمر د خپل مقصد په لور دغه سفر ډير په تيزی يا ګرم روی سره مسلسل کړی وي-لاره کښي يی هيڅ دمه هم نه وي کړې څکه دغه سفر يی د مشرق نه تر مغربه يو قدم يا يو ګام ګڼلی شي-په همدغه يوه ګام کښي د مشرق نه مغرب ته رسيدل يی مقصد وي چې د سرخرويی سره يې قدم پورته کړی وي او د هم هغسې سرخرويی سره يی قدم ايښودی وي--

اوس يی ساينسي زاويې ته غور وکړئ--نمر د ملکی وی کهکشان يو ستوری دی چې د خپل مرکز نه يی فاصله درې لکه نوري کاله ده-په دغه فاصله کښي نمر د يو لک څلويښت زره ميله په يو سکينډ کښي رفتار سره زغلي او خپل مقام ته څان رسوي چې دا يې ساينسي ګرم روي يا تيز رفتاري ده--او ساينسي -ګرم رويي--يې هم وګورئ-- د نمر ټمپريچر په مرکز کښي درې سوه شپيته لکه سنټي ګريډ دی او د نمر په سطح يعمې د نمر په مخ دغه ټمپريچر شپيته زره سنټي ګريډ دی--نو د نمر رفتار او ګرمي دواړه زمونږ مخې ته راځي--نمر په دغه انداز د خپل منزل او مقصد په لور روان دی چې شيدا ورته يوه ګام وايی--يوه ګام څکه چې دمه او اودريدل پکښې نه وي--

ketabton.com - The Digital Library

اوس که په انساني ټولنه کښې انسان هم د نمر دغه۔ ګرم روۍ --- یعنې تیز رفتارۍ نه سبق واخلي نو د خپل مقصد په حصول کښې به لکه د نمر ۔سرخرویه۔۔یعنې کامیاب هم وي۔
دې ته وایی د شیدا فني تکنیک او کایناتي مشاهده۔۔ او ورسره د خپل مفهوم او مدعا شعري اظهار ---بل چرته مو دغه انداز لیدلی دی بغیر د شیدا نه----

---

په استان یې لاچار سر کیښنو راستانو
چې کجي د خپل نهاد کمان پیدا کړې
وضاحت---
استان ---یا استانه د ژوندیو کور او استوګن ځاې ته وایي او د وفات شوو مزار ته--- دلته ترې مراد دی د ژوندیو کور --در --یا --درشل---
لاچار--- یعنې د مجبورۍ نه--
راستان --- یعنې راست خلق---د صفا او صالح فطرت خلق-- ایغ نیغ او ربښتوني خلق--
کجي --- کوږوالي ته وایي او نهاد روش جبلت یا فطرت ته وایي-- دغسې کج نهاده خلق هغه وي چې کجي کوږوالی او رذالت یې په جبلت کښې شامل وي-- په کلتوري اصطلاح کښې ورته بد ذاته بد نسله او بد تهذیبه هم ویيلی شو--
کمان --- یعنې لینده چې دواړه سرونه یې د غشي ویشتو په وخت رانزدې او راکاږه کړی شي--
اوس د شیدا په شعر غور وکړئ--- کمان راکوږ وي یعنې کجي لري-- کج نهاده وي---او غشی نیغ وي یعنې راستي لري او په راستانو کښې شامل وي---ځکه د دغه راست غشي د کج نهاده کمان سره ګذران نه کیږي--- غشی ترې ځان په ډډه او لرې ساتل غواړي--- فرار ترې کول غواړي--- خو دغه فرار د پاره هم غشی مجبور دی-- لاچار دی-- چې یو سر یې په کمان کښې کیښنودلی شي--- او کمان چې راتاو شي نو یو خوا خو خپله کجي راواخلي خو بل خوا یې شکل د یو کور یا استانې غوندې جوړ شي -- نو بس غشی د لاچارۍ نه خپل سر د دغه کج نهاده کمان په استانه کیږدي چې فرار یې ممکن شي-- د دغه کج نهاده کمان نه لرې لاړ شي--
په انساني ټولنه کښې هم ډیر راستان صفا او صالح خلق چې د کج نهادو او کم ذاتو نه راتنګ شي نو بیا د دغو کج نهادو نه د دایمي خلاصي د پاره په وقتي توګه د دوئ په استان سر کیږدي یعنې د څه وخت د پاره یې کج نهادي برداشت کړي خو ځان ترې په دایمي توګه په ډډه کړې او لرې ترې لاړ شي--- لکه راست او نیغ غشی چې د کوږ او کج نهاده کمان نه لرې تښتي--- بس دغه د راست غشي او کوږ کمان مشاهده ده چې شیدا د یو اخلاقي ټولنیز مفهوم د پاره راوړې ده---خو څومره په کمال یې راوړې ده-- بنده حیران شي---

---

د ایرو ځلـے مې وران نه کړې ورو تیر شه
باده زه هم د اشنا د عشق یادګار یم

نن د همایون همدرد د وفات څلور کاله پوره شول--- ما په خپل ژوند کښې بل همایون ونه لیدو--- بویه چې دومره خوږ انسان بیا چرته پیدا شي--- ډیر نادر یادونه یې زما د ژوند برخه ده---چې د ادب نړۍ ته راغلی یم نو د وړومبۍ ورځې نه مې د دغه خوږ انسان رفافت په برخه شوی وو--- ډیرې شپې مو سره یو ځاې روڼې کړې دي-- او ډیرې ورځې مو په ادبي بحثونو د سحر نه تر

ketabton.com - The Digital Library

ماښامه د رڼا نه تر تييرو مشغولي کړي دي--- يو وار مو ورسره د رسالپور په لوکوموټو فيکټرۍ کښې شپه وه-- نور شاعران يې هم راغوښتي وو--- عبدالروف زاهد مرحوم مو په ادبي بحث کښې سم تر پوزې راوستی وو- مونږ هم زلمي وو په خپله ادبي نشه کښې وو لږ بدتميزه هم وو-- همدرد راته په زړه کښې سم غصه وو خو د همدر غصه هم د هغه د شخصيت غونډې خوږه او مقدسه وه-- د شرافت نه يې څه وييلے نه شو---چې ناڅاپه د شپې يوه بجه په مصطفی سالک څه چل وشو--- همدرد يې په توره شپه په موټر سايکل په اسپتالونو ګرځول شروع کړل او دلته زاهد مرحوم لږ په اطمينان شو چې بحث تمام شو---ګويا په بې خيرۍ کښې هم کله کله خير وي---
شل کاله اګاهو مې ورته يوه ورځ ووې چې هلکه قلندر صيب سره مې يوه مرکه وکړه لا چاپ نه ده-- خو په زلمو شاعرانو کښې يې راته ستا نامه واخسته چې خوښ مې دے--نو همدرد راته په جواب کښې د حمزه بابا دا شعر ووې چې--
مړ د خوشالۍ نه نه شم خدايه زه
وژنمه دې نن راته اشنا وييل
د مردان په کميونټي هال کښې يې د ګلګون کتاب مخ کتنه کيدله --ما ته يې وې تا ته حکم درکولے شي چې مقاله به ليکي او که انکار کوې نو د زبير حسرت په عدالت کښې دې پيش کوم--- ما وې ستا په کتاب ليک خو به ما په خلقو وپيژني--- زه کوم داسې برناټ شا يم--- سړي وخاندل وې د زبير عدالت نه د ويرې خو به يې نه ليکې--- ځان به نه خلاصوې سم ليک به کوې او بيا مې ليک وکړو--- د همدرد غزل--چې پښتو مجله کښې هغو ورځو کښې چاپ هم شو---
په ما يې يو نظم ليکلے وو نو چې کله په ما د شير احمد خليل مرتبه کتاب چاپ کيدو نو پکښې د همدرد دغه نظم هم شامل وو--- شير احمد صيب ته مې مشوره ورکړه چې که د کتاب نوم د همدرد دغه نظم نه راوخلې نو زه به داسې وګڼم چې په ما ستا او د همدرد دوه کتابونه چاپ شول-- شير احمد صيب ومنله او د همدرد د نظم دغه شعر نه يې --- قداور حنيف خليل-- نوم راواخستو چې--
په ظاهره که په قد قامت مندرے دے
حقيقت کښې قداور حنيف خليل دے
د پي ايچ ډي د مقالې ممتحن يې هم زه وم--- ورته مې وې اشنا رپورټ مې درله ډير عالي ليکلے دے -- بس څو ورځې پس به درته بيا ډاکټر صيب وايو--- وې يې نو زه خو به درته بيا استاذ جي وايم--- که په ګپ کښې يې هم وييل خو سپيره مرګي د دغه ټکو وييلو موقع هم ورنه کړه--- د ډيفنس نه څو ورځې مخکښې وفات شو---
کومه کومه خاطره به راوړم-- بس خاطر مې دروند شان شي---دغه سړي نيمګړي نيمه خوا پريښودي يو--- مونږ ته څه پته وه چې د خوږ رفاقت ورځې مو پوره شوې دي--سړے رانه روان دے-- بس اوس خو دغه محسوسولے شو چې همدرد راته د حمزه بابا په لفظونو کښې اواز کوي چې -----
موده پس اشنا راغلے دے رقيبه
شمع بله نن زما په مزار پريږده
روح يې شاد اوسه

--خوشحال او شيدا--- د يو بل په تنقيدي تله کښې

ketabton.com - The Digital Library

خوشحال بابا ته بنده حیران شي چې په هغه دور کښې یې یو خو د تقابلي تنقید عجیبه نمونه پریښې ده او بیا یوه ډیره عجیبه پیشین ګویي یې هم کړې ده---- د خپل دور د شاعرانو تول یې داسې کړی دی----

چې لاف وهي د شعر
نن په دا دور دي ډیر
څوک پاوی څوک نیم پاوی دی
قلندر پکښې نیم سیر
بل فقیر دولت درې پاوه
زه ترې څو شرشاهي تیر
چې زمونږه په حساب دي
هیڅ مي نه دی واصل هیر

ګویا د شعر لافې خو ډیر خلق وهي--- دغه نه علاوه هم ځني شاعران شته چې څوک پاو وزن لري او څوک نیم پاو--- البته قلندر پکښې نیم سیر دی یعنې ښه شاعر دی---او بیا دولت لوانی د هغه نه هم لږ ښه شاعر دی ځکه چې درې پاوه دی---خوشال بابا ځان د دولت نه لږ شان ښه یادوي --- بس څو شیرشاهي زیات--- شیر شاهي د چیټاکی څلورمه حصه او د پاو شپاړسمه برخه وي--- یو سیر کښې شپاړس چیټاکی او څلور شپیته شیرشاهی وي--- دغه لږ کښې خوشال بابا واصل روښانی په خپل حساب یعنې خپل برابر یادوي-- خو دغه وزن محض د غزل په حواله دی ځکه چې دغه نور شاعران په عمومي ډول د غزل شاعران دي ګڼې هسې خو خوشال بابا دغو ټولو نه په منونو زیات وزن لري---

زړه راښکونکې خبره دا ده چې خوشال بابا دغو شعرونو کښې یوه پیشین ګویي هم کړې ده او وییلي یې دي چې--

پس له قرنه به پیدا شي
بیا په سرای کښې پوره سیر

دغه پوره سیر څوک کیدی شي چې خوشال بابا د ځان نه هم لوی شاعر یاد کړی دی---- بې له کاظم خان شیدا خو بل څوک نه شي کیدی--- چې پیدا شوی هم په سرای اکوړي کښې دی او خوشال بابا سره یې فاصله هم پوره یو قرن یعنې یوه صدي ده--- خوشال بابا ۱۰۲۲ کښې پیدا دی او شیدا ۱۱۲۵ خواوشا کښې--- خوشال بابا ۱۱۰۰ کښې وفات دی او شیدا ۱۱۹۴ کښې---- نوره زړه راښکونکې خبره دا ده چې شیدا پخپله هم خوشال بابا ته ډیر لوی شاعر تر دې چې د شعر نمر وایي خو چې ځان سره یې موازنه کوي نو د ادب او احترام له مخه خو یې په خپل ځان د شرف او درناوي قایل دی خو شاعرانه مقام یې ځان نه بالا نه ګڼي---شیدا وایي

د افغان له شعرا په شیدا باندې
د ادب په مقتضا د خان شرف دی

او که هم هغه د خوشال بابا تله او میزان راواخلي نو بیا هم شیدا وایي چې بابا به د شاعرانو میر کاروان ما جوړوي که مزار ته یې هم خپله شاعري واوروم--

شیدا خان به دې کا میر د شاعرانو
که مزار وته یې عرض دتا انشا شي

ketabton.com - The Digital Library

یاده دې وي چې دغه تبصره محض د شاعرانه حیثیت او غزلیز مقام په اړه ده--- په مجموعي توګه
---خوشال بابا دومره لوی سړی وو چې
---نه یې سیال په هند کښې شته دی نه ثاني په بنګاله کښې
---څه د کمال او لوی خلق وو په پښتنو کښې-- ستر خوشحال او شیدا

چې بدل یې په کچکول د مهتاب خوان کړ
اعتماد د زمانې په کمال نشته
وضاحت......
مهتاب دڅوارلسمي شپې پوره سپوږمی ته وایی چې پوره په آب و تاب وي لکه د ډوډۍ ګول وي او پوره کمال ته رسیدلې وي.خوان هم فارسی کښې خوراک یعني ډوډۍ ته وایي.کچکول فقیران د ډوډۍ ټکړو راغونډولو د پاره استعمالوي ګویا پوره ګول ډوډۍ لرل کمال دی او د فقیر کچکول ته رارسیدل زوال دی.دا کمال او زوال د زمانې یعني وخت د چکر او بدلون سره راځي.ځکه په زمانه هیڅ اعتماد نه دی پکار -- کله انسان بادشاه کړي او کمال ته یې ورسوي او کله یې فقیر کړي کچکول ورپغاړه کړي. د دغه مفهوم د ادا کولو د پاره اوس د شیدا کایناتي مشاهدې او تشبیهاتو ته ځیر شئ.سپوږمی چې کمال ته ورسي نو د ګول ډوډۍ غوندې وي -- خو زمانه یعنې وخت ورسره څه کوي چې نیمه میاشت تیره شي نو سپوږمی په وړوکي کیدو شي یعني د زوال سره مخ شي او دغسي بیا د وروستو شپو سپوږمی داسي نرۍ ګول کربښه جوړه شي چې شکل یی د فقیر د کچکول شي -راتاو غوندې کربښه چې د کاسې غوندې شکل واخلي-- کمال یې د زوال سره مخ شي.هر کله چې په کاینات او فطرت کښې کښې دغه کمال او زوال د زمانې مزاج دی نو بیا په انسانی تولنه کښې به د زمانې په کمال او زوال څنګه اعتماد کیدی شي. او هغه مغروره خلق دې هم نه خوشحالیږي چې ځان کامل او په کمال ګڼي--- زمانه هر کمال د زوال سره مخ کوي--- په زمانه هیڅ اعتماد نه شي کیدی---ځکه د زمانې د هر قسمه حالاتو سره تلل پکار دي او په خپل عارضي ---او وقتي کمال غره کیدل نه دي پکار--- البته د شیدا شعري کمال ته تحسین ضرور وییل پکار دي

ګران او قدرمند سیداالامین خویشکي زما د ادبي ژوند او هڅو په حقله دغه لنده شان خاکه په --انګریزي ژبه لیکلې ده -- ملګرو سره یې شریکول غواړم چې خوندي هم شي

Dr Hanif Khalil: The Leading Light

By: Said Ul Amin Ahsan Kheshgi

Khalils have everlasting and ineffaceable imprints on culture, literature and history of our part of the land. Like other Pashtun tribes they produced greatest sons of the soil, who burnt their midnight oil to make their presence felt by contributing richly to all spheres of life.

In modern literature, after late Major Younas Khalil; an unmatched poet of romanticism, and Hamesh Khalil, an encyclopedic compiler and short-story writer,et al,Dr Hanif Khalil stands apart of his

ketabton.com - The Digital Library

contemporaries due to his scholarly works. The multi-dimensional man of letters has many feathers in his cap.

Starting his career as a journalist at a local newspaper, and teaching for a short span of time at Government College Dera Ismail Khan,Dr Khalil, contributed magnificently by authoring countless books in nearly all literary discipline in Pashto, Urdu and English, as states Dr Shahab Aziz Arman. Extensively penning down commentaries on classical Pashto literature, criticism, history of Pashto literature, Pashto film, music, contemporary literary movements, manuscripts and poetry, Dr Khalil restlessly moving ahead towards the desired and targeted direction.

One of his magnificent scholarly works is his commentary on Kazim Khan Shaida's poetry. Shaida; a scion of great Khushhal Khan Khattak's family, settled at the then Rohilla Sate of Rampur, was very visibly influenced in his Pashto poetry by great Persian poets of Indian Style i.e. Sabk-i-Hindi.Shaida like his contemporary Persian Poets, were famous for theme-discovering ,theme-creating, exemplification, and preferring selectivity over simplicity. But Shaida, though a non-native yet touched new heights in that diction. Dr Hanif Khalil is among the pioneering commentators of Shaida in current time, the forgotten and ignored Pashto poet of a unique style, perhaps due to the poet's complex and logical diction. While elucidating and interpreting Shaida, sometimes Dr Khalil seems at sixes and sevens, and confused in accomplishing his daunting task.

His PhD thesis titled 'Progressive Literature Movement in Khyber Pakhtunkhwa and Pashto Poetry' did pave the way for providing a strong footing to the current research trends in Pashto literature. The hard-boiled Hanif had equal opportunities to learn from the experiences of towering literary figures like Hamza Baba, Qalandar Momand, Taqweem Ul Haq Kaka Khel, Dr Iqbal Nasim Khattak, Major Younas Khalil, Hamesh Khalil, Dr Sher Zaman Taizai and others. Of Urdu literature, he was loved and patronized by Professor Muhsin Ihsan, Khatir Ghaznawi, and Dr Ashraf Adeel. Even he had regular interactions with the literary giants of Hindko language as well.

ketabton.com - The Digital Library

Initially, he remained associated with both electronic and print media for years, wrote columns on literature, aesthetics, and on social and cultural issues.
During their stay here at Peshawar, Dr Hanif Khalil had consistent literary sessions with veteran Afghan researchers Muhammad Asif Samim, Habibullah Rafi, Dr Mujawar Ahmed Zyar, Noorul Habib Nisar, Muhammad Daud Wafa, and Pir Muhammad Karwan.Those frequent interactions have enabled Hanif to think out of box about contemporary literary debates taking place then. It polished Hanif to think more deeply, conclude more analytically, and interpret more patiently.
The author of more than 72 books on various genres still writes in Pashto and Urdu. His book about Pashto films explores new horizons. 'A Short History of Pashto Literature' covers the literary history; the book about Pashto novel narrates the story very precisely, now needs to be reviewed though. His discussions with visionary prominent literary figures in his book 'Makh pah Makh' rewrites the history.
Dr Hanif, now working as Director National Institute Pakistan Studies Department at Quaid-e-Azam University, Islamabad, taught for years at primary and college levels. He is a beacon of light for the young writers because not only he represents an era of literary movements but has rubbed shoulders with greatest literary giants. Besides his contribution he supervises his students in carrying out their PhD level research works.
#dr_hanif_khalil
#Pashto_Sketch_Writing
ډاکټر_حنیف_خلیل#
پښتو_شخصیات_نګاري#

د اسمان په شانې تیز د فتنو تیغ کړي
صبح و شام ګرځي ښکاره په سرو منګولو

وضاحت....
د شیدا په دغه ساده شان شعر کښې څومره خبرې دي...کوم تکنیک دی...غور پرې وکړئ...د محبوب د ښایست په ستاینه کښې وییل دا غواړي چې دغه حسین د خپلو سرو منګولو په ادا سحر ماښام د مینو قتل کوي او لکه د اسمان دغه فتنې یې مشغله ده....د غور وړ نکتې یی دادي چې

ketabton.com - The Digital Library

اسمان یا فلک د مقدر په معنا فتنه گر گڼلی شي--اسمان د خپل گردش او چکر په مناسبت چالباز هم گڼلی شي--او اسمان کښې د نمر او سیارو په گردش شپه او ورځ یعنې سحر او ماښام هم راځي--بلخوا تیغ تورې ته وایی چې قتلونه پرې کیږي--او چې په توره قتل وشي نو توره په وینو هم سره وي--اوس په اسمان کښې د نمر د گردش په وجه د سحر او ماښام ننداره هم وکړئ--سحر چې نمر راخیژي نو د غره په سر د یوې نرۍ سرې کرښې غوندې ښکاري لکه په وینو سره شوې تیره توره---او ماښام چې نمر پریوځي نو بیا یی ننداره د هم هغه تیرې او په وینو سره شوې تورې په شان وي--اوس د شیدا د محبوب سرو منگولو تصور وکړئ--منگولې نغاړل او ښکاره کول هسې هم د فتنې او جنگ نخښنه ده .بربنډې منگولې لکه د نیام نه راوتې تورې منظر هم وړاندې کوي او بیا چې منگولې سرې هم وي نو گویا چې تورې په وینو هم سرې شوي دي---نو د شیدا د محبوب ادا دغه ده چې لکه د نمر د صبح و شام د منظر غوندې محبوب هم صبح وشام دغه فتنې برپا کوي--د میینو قتلونه کوي---

د دې شعر په یوه بله زاویه غور وکړئ--محبوب چې صبح وشام منگولې په نکریزو سرې کوي او دغو سرو منگولو سره گرځي نو دا یی لا بله فتنه ده په دغه ادا به د میینو قتل خو کوي--گویا دغه چې نرې ښایسته منگولې یی په نکریزو سرې ښکاري نو دا داسې ده لکه چې تیرې تورې د نیام نه راوتې دي او په وینو سرې شوې دي--او بیا د خونریزۍ دغه فتنه یی صبح وشام جاري وي---څنگه چې اسمان کښې نمر د سحر او ماښام په وخت خپل دغه فطرت نه بدلوي دغسې محبوب هم د فتنو خپل دغه فطرت نه بدلوي--

غور وکړئ چې کوم شعر په وړومبي نظر ساده روان او اسان ښکاري په هغې کښې هم څومره معنوي جهان او شعري نسبتونه او تلازمات پټ پراته دي---همدغه خو د شیدا کمال دی چې مونږ ته په دوو مصرعو کښې پوره معنوي جهان پیش کوي او د خوند اخستلو موقع راکوي---

---

د پښتو اکیډمی --- پښتو لیکدود او املا --- پټه خزانه-- د قلندر مومند د في المیزان -- پښتو تحقیق-- کلاسیکي ادب-- او خوشحالیاتو په حقله همیش خلیل صیب څه راې لري -- په دې مرکه --- کښې یي وگورئ وگورئ

همیش خلیل سره مرکه

مرکه کوونکی---- حنیف خلیل

د پښتو ادب شلمې صدۍ چې کوم انتهائي اهم کسان ادب ته ورکړي دي په هغو کښې یوه نامه د همیش خلیل ده. پښتو ادب نه که د همیش خلیل خدمات منفي کړو نو گویا چې په گڼو شعبو کښې به د پښتو د بنیاد نه مضبوطې تیرې وباسو همیش خلیل په یو وخت شاعر، نقاد، محقق، صحافي، مترجم، افسانه نگار او نور ډیرڅه دی. د کتابونو شمیر یي تقریباً پنځوسو ته رسیدلی دی (اوس دغه شمیر سلو ته رسیدلی دی) چې غیر اهم او کم اهم کتاب پکښې یو هم نشته-- زیات مشهور کتابونه ئې دادي--- پښتانه لیکوال (تذکره) ورکه خزانه دوه ټوکه تذکره تول پارسنگ (تحقیق) حقیقت دادی (تحقیق) چار گل (افسانی) طب نامه' نام حق بازنامه، فراق نامه، سوات نامه اخلاق نامه و غیره خوشحالیات د شاعری درې مجموعې اوس څلورمه هم چاپ ده-- او نور ډیر - د شاعر په حیث حقیقت پسند او مقصدي شاعر دے. افسانې ئې هم د ترقي پسند ادب د ژوندو مسئلو هنداره

ketabton.com - The Digital Library

دي د حضرت عثمان رض بحقله ليکلی شوی يو کتاب ترجمه يې هم اردو نه پښتو ته کړې ده. خو د تحقيق ميدان له ده سره زيات منسوب شو. دا حقيقت يې مخالفين هم مني چې کوم کار اداري سره د وسائلو نه شي کولے - دے يې په يوازې ځان بغير د وسائلو وکړي-- زما په خيال ورته د پښتو ادب کولمبس وئيل پکار دي ځکه چې د نادرو کتابونو ځومره انکشافات ده په يوازې ځان کړي دي ځينو ادارو په شريکه هم نه دي کړی د دوئ په شخصيت او ادبي خدماتو دوه کتابونه ژوند او فن او د انځر ګل په نامه ليکلی شوي دي-- دې نه علاوه دريم کتاب پرې هم چاپ کيدونکی دی.(دغه کتابونه هم اوس زيات شوي دي چې پکښې د جوهر خليل او شير احمد خليل کتابونه هم شامل دي) ورسره د جر نليزم ډيپارټمنټ پيښور يونيورستی يو طالب علم د دوئ په شخصيت او ادبي کارنامو تحقيق وکړو او بل طالب علم د دوئ په ادبي مجله دوران تحقيق کوي-- دوران نه علاوه ئې پخوانۍ مجله جمهوريت هم چلولې ده. با ګرام يې خپل اخبار وو او د اردو په انقلاب کښې ئې ملازمت کړے دے. د پښتو ادب تاريخ به د دوئ خدمات تل په خپله لمن کښې محفوظ لري او قدردان پښتانه به ئې په خدماتو تل وياړ کوی

س

هميش صيب دلته تقريباً ځلويښت کاله وړاندې د پښتو ژبې او ادب د ترويج او ترقی لپاره يوه حکومتي اداره قائمه کړے شوې وه د دغه ادارې د اديي فعاليتونو په حقله ستاسو څه خيال دے؟

ج:

دا اداره د افغانستان د پخواني حکومت په لره پښتونخوا د پښتو ژبې ادب او پښتنو ليکوالو د استحصال خلاف د هغه پروپيګنډې نتيجه ده چې د ريډيو نه کولی شوه-- د دغې ادارې پيل خو ډير ښه و او ابتدا کښې چې د پښتو ژبی او ادب ترويج او ترقی لپاره کوم کار شوے دے، د ډير اطمينان وړ دے خصوصاً د مولانا عبد القادر خان کردار ډير اهم دی.

س

هميش صيب د نوې املا په باب ستاسو اطمينان تر کومه حده دی؟

ج

دا تاسوچې کومی املا ته نوې املا د پښتو وا يئ دا قطعا نوې نه ده سيوا د يو الفبت نيم په بدلولو را بدلولو دا املا کټ مټ په افغانستان کښې د ډيرو کلونو راسې رائجه ده هر کله چې کوزه پښتونخوا کښې او بره پښتونخوا په املا کښې خصوصاً د--ي-- ګانو په ليکلو کښې فرق و اوس د دغې املا په رائج کيدلو د دواړو اړخونو ترمينځه د املا فرق ختم شو او دا د پښتو ادب په پرمختګ کښې يوه ډيره ښه او ګټوره ابتدا ده. په کار ده چې د ادب د ترقی په خاطر
-- ټول پښتانه دا عملي کړي

: س

تاسو د « پټه خزانه في الميزان نومی کتاب جواب ولې وکړو؟ او بيا که ستاسو د جواب په جواب کښې هم څوک کتاب وليکي نو ستاسو رد عمل به څه دی؟

ج

ketabton.com - The Digital Library

څوک چې زما د ژبې بنیادونه نړوي او د هغې قدامت ته محض د ذاتي مفادو لپاره نقصان رسوي نو په داسې حالاتو کښې آخر زه څنګه خاموش پاتې کیدی شوم؟ د یوې غلطې نظریې خورولو د اصلاح او مخنیوي لپاره دا زما ادبي فرض و چې خلق د ګمراهۍ نه وساتم او حقیقت ورته وړاندې کړم دا اوس د لوستونکو خوښه ده چې دواړه کتابونه په غور ولولي او بیا خپله فیصله وکړي چې حقیقت څه دی، که زما د جواب ځوک جواب وکړي نو د جواب جذبې ته به ګورم که دا جذبه انتقامي وه نو بیا مرد یم، انتقام به اخلم او که جذبه د اصلاح وه نو بیا به ئې هم که ضروري وه هم د اصلاح په جذبه کښې جواب وکړم.

س

د پښتو ادب په پرمختګ کښې د کلاسیک ادب څومره لاس دے؟

ج

هر کلاسیک ادب د خپلې ژبې بنیاد ګڼلی شي ځکه نو کلاسیک ادب هم زمونږ د ژبې بنیاد دے د دغه بنیادي کردار په وجه زمونږ د نوي ادب ترقی هم د کلاسیک ادب منت باره ده او هر څومره چې ادب بنیادي وي عظمت او تمکنت به ئی حقیقت مومي

س

همیش صبب ستاسو د کتاب تول پارسنګ» متعلق که دا ووئیلی شی چې په هیواد د بحث به دوران د نظم به برخه کښې ستاسو دلائل ډیر قوي دي ولې د هیواد د نثر د برخې په ضمن کښې تاسو د نثر مثالونه نه دي راوړي ولې

ج

حنیف خانه زما په خیال تاسو کتاب په غور نه دی لوستی - او یا مو داخبره د چانه اوریدلې ده خو بیا مو وړپسې د کتاب لوستلو زخمت نه دی کړے ، زه ستاسو د جذبې سره اتفاق نه شم کولی ځکه چې په متلونو کښې د هیواد د «وطن» په معنی لپاره ما ډیر ضرب الامثال پیش کړي دي. نه شم وئیلی چې تاسو ضرب الامثال یعني متلونه څه ګڼلي دي. نظم او که نثر؟ اوس هم یو څو پکښې ماته یادیږی چې دادی. د یو هیواد اوبه د بل هیواد اوبه وي--او د یهودو په هیواد ګټه حرامه ده.

س

د پخوانی مجلې پښتون د ژبې او ادب د خدمت په باب ستاسوڅه خیال دے؟

ج:

اګر که « پښتون مجله د یو سیاسي تحریک ترجمانه وه، دغه تحریک یو پیغام لرلو او دغه پیغام رهبرانو قوم ته رسول غوښتل بیا یو داسې قوم ته چې پښتو نه بغیر په بله ژبه نه پوهیدو ځکه نو په پښتو ژبه د دغې مجلې د اجرا ضرورت هم و او مجبوری هم خو د خپل سیاسی کردار سره سره دغه د پښتو وړومبۍ مجلې چې د پښتو ژبې او ادب کوم خدمت کړے دے، زما په خیال پښتو کښې لا بلې کومې مجلې دا فخر نه دی تر لاسه کړے ملی بیداری ده که ادبی بیداری هم د دغې مجلې له برکته مینځته راغلی په پښتو ادب د سکوت درنې پردې ئې لرې کړی. نوی نوی لیکوال پیدا شول او د پښتو ادب په ټپه ولاړه بیړۍ یو ځل بیا د منزل په لور خرامانه خرامانه روانه شوه

س

:د پښتو ادب د تحقیق او مستقبل متعلق ستاسوڅه رایې ده؟ ج

ketabton.com - The Digital Library

پښتو ادب کښې د باقاعده او اصولی تحقیق د رجحان موده ډيره کمه ده چې ډېر زور شي دغه څلوېښتو پينځو څلويښتو کلونو راسې تحقيق ته توجه شوې وه --كامل صيب حبيبی صيب رښتين صيب او بينوا صيب په دغه لړ کښې ډېر مفيد او درانه ادبی تحقيقونه کړی دی. موجوده وخت کښې هم د ادبی تنقيد کوششونه روان دی چې ډيرې ښې او سود منې نتيجې ئې زيږولی دی او که د تحقيق دا رفتار هم دغه شان روان پاتې شو نو بيا د پښتو ادب د نورو صنفونو غوندې د تحقيق مستقبل هم روښانه ليدلی شی.

س
هميش صبب تاسو خپله دغه دعوی چې اشرف خان هجری څوارلس کاله قيد و خنکه ثابتولی شئ؟

ج
حنيف جانه د اشرف خان هجری به گواليار کښې د بنديدو ذکر خو د هغه زوی افضل خان خټک په تاريخ مرصع کښې هم کړی دی البته څه وخت چې د گواليار له قلا نه دکن بيجا پور ته وليږلی شو نو د ځينو خلقو خيال دی چې بيجارپور کښې هغه قيدی نه و بلکې آزاد و حالانکې هم په دکن بيجا پور کښې ليکلی د هغه ډير داسې د پښتو او فارسی شعرونه دا گواهی ورکوی چې اشرف خان هجری په بيجا پور کښې آزاد نه و بلکې قيد و بيا كه هغه آزاد و نو خپل وطن ته ولې نه راتلو او بيا په تيره تيره هغه د خپل پلار خوشحال خان د ناروغتيا نه خوضرور خبر و او د خوشحال خان خټک د ناروغتيا په دوران کښې اشرف خان هجری په دکن کښې ؤ نو که هغه آزاد وی نو د خپل پلار په ناروغتيا يا مرگ ولی نه راتلو، چونکی هجری په قيد کښې و، ځکه خو د پلار په ناروغتيا او مرگ د هغه نه راتله د هغه مجبوری وه يا د بهرام خان سره داقتدار لپاره د جنگونو نه پس هجری دا خنکه برداشت کولی شوه چې بهرام خان دې اوس هم د هغه دسرداری لباره د هغه د زوي افضل خان سره جنگونه وکړی اودی دې پهٔ دکن کښې بې غمه خوبونه کوی يا بندی دې نه وی آزاد دې وی او د بهرام خان به مقابله کښې دې د خپل زوي افضل خان امداد له نه راځي-د په گواليار کښې د كال نيم قيد نه پس دکن بيجا پورته ليږلے شوی وي- له هجری د خپلو شعرونو نه واضحه ده چې لس لس نيم کاله په زندان کښې و او دا شعرونه هغه هم د بيجا پور په زندان کښې ليکلی دی

: مثلا

ده سال و چند ماه شده کز عتاب شاه محبوس گشته ايم درين دار عاصيان تسع بگذشت که در نا رعتاب هستيم
سال عاشر شده بر عمر عذابم آغاز چو بنشيد به كان خويش مرور

بياد آورد زبنديوان مهجور من از فرقت به کيش ذبح ماتم دکن برجان ما چون نار تنور
اوس هم که څوک ووائی چې اشرف خان هجری به دکن بيجاپور کښی آزاد و نو دا به د هغه سر زوری وی.

س
هميش صيب د نثر هغه بازنامه چې تاسو د افضل خان خټک په نامه ياده کړې ده ځينې خلق دا د خوشحال خان خټک گڼي تاسو په کوم دليل دا د افضل خان ثابتوئ؟

ج

ketabton.com - The Digital Library

گوره خانه! دا خو هر چاته معلومه ده چې خوشحال خان خټک په خپله کورنی کښې په خان هم یادیدو او چونکې دغه بازنامه کښې یو ځائی کښې داسي لیکلی شوی دی چې:
لوئی خان په خپله منظومه بازنامه کښې وئیلی دی بیا د هغه یعنې خوشحال بابا د بازنامې یو شعر ئې هم راوړی دی نو که دا بازنامه د خوشحال خان وی نو هغه پخپله به داسې ولې وئیل : نو دې نه معلومیږی چې دا د خوشحال خان خټک خو بلکل نه ده اوس سوال دا پیدا کیږی چې اخر نو د افضل خان خټک څنګه شوه؟ د افضل خان په دې شوه چې افضل خان خټک په دغه بازنامه او تاریخ مرصع دواړو کښې د بهادر شاه د زوې رفیع القدر ذکر کړی دی او د شهزاده سره د ښکار او ملاقاتونو احوال هم بیانوي ځکه نو دا امکان ډیر قوي دی چې دا بازنامه د افضل خان خټک ده

د مرکې نیټه 95-7-10
---نوټ---- د املا د غلطیو راته بخښنه وکړئ

تل یې بیم کوی شیدا له دوه رنګیه
خپل لیمه که د عالم لیل و نهار کا

وضاحت....
بیم -- فارسی ده یعنی وییره.
دوه رنګی -- یعنی دوه مخي مطلب منافقت.
لیمه --- یعنې سترګې.
عالم -- یعنې دنیا .
لیل و نهار -- عربي ده یعنی شپه او ورځ.
اوس راشئ د شیدا شعر تهـوایي چې شیدا تل د هغو خلقو د دوه رنګۍ یعنې منافقت نه وییره کوي چې دنیا ته خپلې سترګې داسې بدلوي څنګه چې شپه او ورځ بدلیږی را بدلیږي. د شیدا فن ته هم ځیر شئ --عالم یعنې د دنیا ظاهري حالت هم د شپې او ورځې په تلو او راتلو بدلیږي او دنیا ته سترګې بدلول هم د منافقت د پاره محاوره ده.د شپې رنګ تور او د ورځې رنګ سپین وي یعنې د شپې او ورځې دغه تله راتله یا بدلون دوه رنګه وي ګویا دوه رنګي کوي او د سترګو رنګ هم تور او سپین وي یعنې دوه رنګي لري--شپه او ورځ هم دوه دي او سترګې هم دوه دي-- شپې او ورځې بدلیدو سره هم زمانه تیریږي او منافقان هم په زمانه کښې ژوند کوي او خپلې سترګې بدلوي- اوس چې په مادي توګه دغه دوه رنګه سترګې په معنوي توګه هم دوه رنګي یعنی منافقت کوي او د محاورې تر مخه عالم ته یعنې دنیا ته څوک خپلې سترګې بدلوي نو ځکه خو شیدا د داسې منافقو دوه مخو خلقو نه تل وییره کوی......
په دې عالم کښی د منافقو دوه رنګو او دوه مخو نه بلکل وییره پکار ده چې په تور او سپین به یې پوهه نه شې-- دغسې خلق د شیدا په وخت کښې هم وو---

---

ستا کردار لکه پستې اوبه په غره کښې
لاره وباسي په کاڼې کاڼې زړه کښې
صلی الله علیه واله وسلم

ketabton.com - The Digital Library

که کوم زړه د کاڼي نه هم بد تر وي هغه بیا د انسان زړه نه شي کیدی بلکي د ځناور هم نه شي کیدی--- د انسانیت د بقا خیر او امن سپیڅلي دین تشریح او دفاع چې څوک کوي نو دغه ځیني فیشني او دیسي ملحدان ورته بیا انتها پسند او متشدد وایي--- اوس چرته دي هغه نام نهاد فلسفیان ملحدان چې دغه پښتون بونیري ته به کوم نوم ورکوي--- چې د مینې امن او انساني وقار پیغام راوړونکي ستر سالار ته څوک دغسې لفظونه راوړي-- هغه بیا څه شی دی--هغه په کومه درجه ---کښې دی-- د دغو لبرل ملحدانو په عکس العمل څه پوهه نه شوم

د وینو جام ډرامه د اسلم خټک ده که د بهادر شاه ظفر کاکاخیل او یا د مظلوم --- د قلندر مومند لغت دریاب کښې یې ظفراللغات هم ور لاهو کړی دی--- د سعدالله جان برق د پښتنو تاریخ د کاکاخیل مرحوم نه څومره اخستنه کړې ده--- او د پریشان خټک پشتون کون کښې کاکاخیل صیب نه څومره ---اخستنه شوې ده او نورې خبرې هم-- د کاکاخیل صیب دغه مرکه کې یې وګورئ

سید بهادر شاه ظفر کاکاخیل سره مرکه
مرکه کوونکی --- حنیف خلیل

کاکاخیل صاحب یو ډیر عالم فاضل شخصیت دے، اتیاو نه زیات کتابونه یې په اردو او پښتو کښې لیکلي دي. د پښتو لوې مورخ ، محقق، نقاد او لغت دان دی. پښتانه د تاریخ په رڼا کښې او ظفر اللغات (لغت) یي د سنګ میل حیثیت لري د دوئ تاریخ نه وروستو چا هم مستند تاریخ و نه لیکلی شو او لغتونه که چا ولیکل نو هم ئې د دوئ د ظفر اللغات په اډانه ولیکل. کاکاخیل صاحب به د خپلو دغو دوو کارنامو په ذریعه تر هغې ژوندی وي ترڅو چې دپښتو ژبه او ادب تحقیق، تاریخ او لغت ژوندی وی

--- س
دوینو جام ډرامه چې د اسلم خټک لیکلی شوې یادیږی په دې ډرامه دا شکونه شوی دی چې دا اسلم خټک نه ده لیکلې یومدعی ئې عبد الکریم مظلوم یادیږی او معلومه شوې ده چې تاسو هم د دې ډرامې دلیکونکی دعوی کوئ-- په دې حقله ستاسوڅه خیال دی؟
--- ج
داخبره به زه لږه تفصیل سره و کړم-- قیصه داسې ده چې په کال ۶۱۹۳۳ کښې زه استاذ وم دغو ورځو کښې زه د ایس وی ټریننګ دپاره منتخب شوم- دې ورځو کښې خان بها در قلی خات تعلقات عامه کښې افسر وو -- قلی خان زمونږ پرنسپل ته ووې چې ستا شاګردانو کښې څوک داسې شته چې د پښتنو په قامیت او دود دستور یوه ډرامه ولیکي چې مونږ یې ستیج کړو -- دغه وخت کښې زمونږ کالج کښې دوه پښتانه استاذان وو چې کرامت الله او سرور خان یی نومونه وو. کرامت الله زما نوم وړاندې کړو. ما کله ډرامه نه وه لیکلې او نه مې لیدلې وه -- دغه وخت کښې به خاموش فلمونه وو --رهغه مې کتلی وو -- دغه وخت کښې مې د پنجاب یونیورستی دامتحان لپاره څنی --کتابونه لوستی وو چې یو پکښې ناټک ساګر نومیدو

ketabton.com - The Digital Library

دغه کتاب کښی د ایران یونان او قدیم سنده تاریخ نه علاوه نورې قیصې هم وې چې مالوستي وې-- زمونږ کلاس کښې ځنې هندوان وو چې هغویی د موسیقی ډېر تکړه وو او در مسال کښې به ئې سندرې هم وئيلې هغویی را ته ووې چې ته دې ډرامې له کوم شعرونه لیکې هغه به په وزن او اصولو مونږ برابر کړو. خیر ډرامه مې ولیکله-- د کلو ښائست-- نامه ئې وه. یوه هفته پس تا کال کښې دنواب عبد الصمد خان حجره کښې ستیج شوه. ډرامه ډیره خوښنه کړی شوه بیا دا ډرامه پرنسپل سره وه -- هغوئی وې چې حکومت ته به ئې لیږم ما ترې ځنې ضروری نوټونه واخستل او ډرامه پرنسپل سره پاتی شوه -- په ۳۱ مارچ زما امتحان وشو او اپریل ۱۹۵۳ء کښې واپس کلی ته راغلم -- بیا پیښور کښې ریدیو ستیشن جوړ شو-- قلی خان دا ډرامه پرنسپل نه اخستې وه دغو ورځو کښې اسلم خټک د ریډیو ستیشن دائریکټر وو -- ماته خط راغلو چې ستا ډرامه به ریډیو نه نشریږی-- د اوریدو نه پس پرې خپل تاثرات را کړه --ما سره ریدیو نه وو درامه مې وانه وریدله . زه بې غمه شوم په ۱۹۳۵ء کښې یوایجو کیشن انسپکټر وو -- هغه راته ووې چې تانه ۵۲ کسان سینیر دی چې سرکاری سکولونو کښې ځائې پیدا شی نو دویی نه پس به ته هم ورشې . زه په ۱۹۳۶ء کښې کرک کښې داستاذ په حیث سکول ته لاړم دغه د ۵۲ کسانو کشمکش کښې مانه درامه هیره وه. او بیا کرک کښې د خلقو لهجه او ژبه اوریدو سره را ته د لغت لیکلو دلچسپی پیدا شوه نو ډرامه را نه بیخی هیره شوه-- بیا په ۱۹۸۶ء کښې ډاکټر اعظم د پښتو ډرامې په فن پښتو رساله کښې یو مضمون ولیکلو هغه دوینو جام په نامه ډرامه داسلم خټک لیکلی شوې درېډیو نه نشر کړې یاده کړې وه -- ما اعظم ته خط ولیکلوچې وروميی ډرامه ما لیکلي ده بیا زما یو اشنا سلیم شاه ووې چې دا خبره نیمګړې نه پرېږدو- ته د کرامت الله هغه خط او ډرامه پیدا کړه چې موازنه ئې وکړو ما هغه نیمګړې ډرامه پیدا کړه هغه مو چې دوینو جام سره موازنه کړه نو ټول په ټوله د پلاټونو متلونو او نومونو پورې دوینو جام زما د ډرامې نقل وو-- یو کس نیم د هغه په حمایت کښې مضمون دوه هم ولیکل خو اسلم خټک په خپله سریزه کښې لیکلی دی چې یوه مختصره ډرامه وه او بله « خونی منظر وو هغه ډرامه لویه وه چې زه ئې متاثره کړی یم-- د هغه مختصرې ډرامې نوم ئې ونه لیکلو-ذ دغه زما ډرامه وه .

تر کومه حده چې د عبد الکریم مظلوم تعلق دی نو هغه ریډیو کښې ملازم وو او اسلم ختک به خپل ټول کار په هغه کولو --کیدی شي چې هغه پکښې هم څه نه څه اضافه کړې وي خو هغه صرف اسلم خټک لپاره نقل کړی ده..

س:
تاسو لغت لیکلو ته څنګه متوجه شوئ؟
ج:
کله چې ما خوشحال بابا ولوستو نو هغۀ کښې راته داسې مشکلات پیدا شول چې د هغه په ځنو لغتونو پوهیدل ډیر ګران وو -- اوس خو دوست محمد کامل ډیر اسان کرے دے خو وړاندې داسې نه وو- او بله خبره دا ده چې کله زه کرک کښې استاذ وم نو د هغه خلقو لهجې هم دې ته وهڅولوم چې پښتو کښې یو لغت ولیکم.

س:

ketabton.com - The Digital Library

تاسو نه وړاندې چې د لغت په لړ کښې کوم کارشوی وو- هغې نه تاسو مطمئن يئ؟ او ايا تاسو نه وروستو د پښتو لغت په ليکنه کښې څه اضافه وشوه که نه؟

-- ج
د پادري خير الله لغت په لغت نه دی حساب-- هغه ډېر وړوکی دے د راورټی او ځنې نور لغتونه هم ماته مخکښې وو او ما کتلی هم وو-- خو د اطمينان وړ نه وو- پښتنو کښې زما په خيال لغت ما نه چا مخکښې نه دی ليکلی-- او له ما وروستو که چا ليکلی هم دی نو هم زما لغت ئې هضم کړے دے-- حکومت قلندر مومند ته لوئی پراجيکټ او لکونه روپۍ ورکړې خو چې لغت ئې وليکلو نو هم زما لغت ئې هضم کړے ؤ او ما خو په داسې حال کښې ليکلی وو چې هيڅ قسمه وسائل او اسانئ را سره نه وې- دقلندر د لغت په حقله چا وئيلی وو چې «ظفر اللغات» ئې په «درياب» لا هو کړو.

:س
تاسو ته د پښتو لغت ليکلو کښې څه مشکلات مخې ته راغلی وو؟
--- ج
ماته حکومت هيڅ قسمه سهولت نه وو راکړی --زه به د مختلفو سيمو لهجې لپاره هغه سيمې ته تلم هوټلونو کښې به مې چايې څښلې او د خلقو خبرو ته به مې غوږ ايښی وو او دغسې به مې د هغوی د خلې نه لغتونه ليکل او بيا به مې د هغې معنې معلومولې او دا هر څه په خپلو محدودو وسائلو کښې-- ځنو خو ډېر شور جوړ کړی وو چې په څلورو ژبو کښې به لغت ليکو وسائل ورسره وو خوڅه ئې ونه کړل-- قلندر سره د وسائلو زما لغت په درياب لا هو کړو ما که څه کړی دی نو صرف په خپله دلچسپۍ او محدود و وسائلو کښې مې هغه وخت کړی دی چې د پښتنو خيال لا لغت ته نه و.

--- س
تاسو په خپل تاريخ پښتانه د تاريخ په رڼا کښې دا نظريه ښودلې ده چې پښتانه ارين دی-- دې نظريې سره کومو مورخينو اختلاف کړے دے او ستاسو نه وړاندې دا نظريه چا ښودلې وه ؟

: ج
دې لړ کې ډېرې نظريې ښودلی شوی دی څوک وائی پښتانه اسرائيلی دی، سلطان محمد صابر وئيل چې مخلوط قوم دے، غنی خان وائی ديونانيانو کره وړه لری او مولانا عبد القادر وانی دا يو ځانته نسل دی. ټولو نه وړومبی سيد جمال الدين افغانی وئيلی وو چې پښتانه اريه دی-- حبيبي صاحب هم دا نظريه لرله. بيا ما خپل دلائل پيش کړل چې پښتانه «آرين» دی -- دې لړ کښې نور هم ډېر کار شوی دی-- لکه د روشن خان تاريخ --داحمد علی کهزاد دوه تاريخونه فارسی کښې او نور ډېر . ما د ټولو حوالې ورکړی دی خو اخره کښې مې د خپلې نظريې دپاره دلائل پيش کړی دی. ماته وروستو هم په دې ميدان کښې کار شوی دی خو زه ډېر لوستی نه شم -- البته پريشان ختک نومې يو پروفيسر دی چې په خپل کتاب پښتون کون ؟ کښې ئې هر څۀ زما تاريخ نه اخستی دی او زما حواله ئې نه ده ورکړې-- دې نه علاوه يو ډاکټر دی چې سعد الله جان برق نوم ئې دی- هغه د پښتو رساله کښې قسطوار خپل تحقيق د پښتنو تاريخ ، تريخ تاريخ » چاپ کړی دی هغه هم هر څه زمانه

ketabton.com - The Digital Library

اخستی دی او زما نوم ئې ډېر په تحقیر سره اخستی دی-- لکه داچې زمونږ د کلی بهادر شاه ظفر ...هم پرې څه کار کړی دی وغیره

---س
دپښتنو د اصل نسل تاریخ نه علاوه دپښتو ادب یو تاریخ لیکلو ضرورت مو ولې محسوس نه کړو؟
---،ج
ماسره یو خو زیات وخت نشته بله خبره داده چې زه اوس نه ډېر لیک کولی شم او نه لوست نظر می هم خراب دی البته ذهن مې ښه صحیح کار کوی-- دغه مشکلات وو چې دادب تاریخ مې ونه لیکلی شو.

:س
ستاسو په خیال پښتو به څنګه ترقی و کړی؟
:ج
زما نظریه داده چې پښتو هله ترقی کولی شی چې غیر پښتانه ئې زده کړی.

س
د لغت او تاریخ د بنیادی کارونو نه علاوه ستا سو علمی او ادبی خدمات کوم دی؟

:ج
ماټول اته او یا کتابونه لیکلی دی چې دیرش پکښې درسی دی -- درسی کتابونو کښې د اول نه تر اتمه پورې مې اته کتابونه د عبد الخالق خلیق صاحب په مشوره لیکلی دی-- په ۱۹۶۱ء کښې دصدر ایوب په زمانه کښې می درروغ لیونی په مرسته دولس کتابونه نور نصاب لپاره لیکلی دی-- لس کتابونه ما او اجمل خټک په شریکه لیکلی دی- پینځه دیرش کتابونه مې د مقامی جماعت اسلامی په مشوره په اسلامی موضوع اردو نه ترجمه کړی دی چې معاوضه ئې هم راکړې شوې ده-- درې کتابونه مې پهٔ اخلاقی موضوعا تو ماشومانو لپاره لیکلی دی - دې نه علاوه د کاکا صاحب سوانح د شیخ رحمکار صاحب په نامه -رهنمائی پښتو او ورسره هغه کتابونه چې زه ئې ژوندی کړم پښتانه د تاریخ په رڼا کښې او ظفر اللغات --پښتون اپنی نسل کے آئینے میں اردو کښې دپښتنو تاریخ دے.

:س
ستاسو کتابونه د ملک نه بهر خوښ کړی شوي او رسیدلي دي که نه ؟

---ج
روس کښې زما په تاریخ ترجمه کولو د پی ایچ ډی سند ور کړے شوے دی. افغانستان کښې زما کتابونه ډېر زیات خوښ کړے شوی دی --یؤ ځل را ته اجمل خټک ویلي وو چې زه بهر ملک ته تلے وم اوړستا کتابونه مې هم خان سره وړی وو خو هغه را نه په لاره کښې خلقو ټول واخستل چې داخو ډېر اهمیت لری. نو دغسې زما کتابونه بهر هم خوښ کړی شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

---د مرکي نيته
27-3-98

دويمه برخه

د کاظم خان شيدا د جمال په نظريه-- علويت---او تنقيدي شعور مې بېلې بېلې مقالې په خپله هلکوانه کښې ليکلې او چاپ کړې وې--- په ۲۰۰۵ کښې مې بيا د شيدا ديوان د خپلې مقدمې نوټونو او فرهنګ سره تدوين او چاپ کړو---په کال ۲۰۱۷ کښې مې د شيدا د ديوان شرح وړومبۍ برخه چاپ کړه او خپلو لوستونکيو سره مې ژمنه وکړه چې د دغه شرحې به دوه برخې نورې هم چاپ کوم-- ګران جوهر خليل او په سوونو مينه والو به راته په فون سوشل ميډيا او مخ په مخ يادونه کوله چې دويمه برخه به کله راځي-- ما به پرې شروع کړه او د کومې نوې منصوبې په وجه به پاتې شوه---اوس خپلو مينه والو سره د خپل مسرت خبره شريکول غواړم چې د شرحې دويمه برخه مې تکميل ته نزدې شوه--- د شيدا د غزل برخه به دې دويمه برخه کښې مکمله شي او نظمونه قطعات او رباعيات به دريمې برخې ته پاتې شي-- دغسې به د پوره ديوان شرح وشي--- انشاالله دويمه برخه به يوه مياشت کښې پريس ته وسپارم-- يوه خبره بله د مسرت او اطمينان چې--- هر چا نه به مې اوريدل چې شيدا مشکل پسند دی خو اوس دا هم اورم چې شيدا اسان دی خو غور ذوق او توجه غواړي---زما مينه ناک لوستونکي او د شيدا عقيدت مند دې راسره د --شرحې دويمې برخې ته بس مياشت دوه انتظار وکړي--- په مينه او درناوي

په مزار به دې تياره وي پس له مرګه
په انوار چې لکه شمع مستعيرې

---نوټ
د شيدا د تفصيلي شرحې په دويمه برخه کښې کار کوم نو دا شعر يې مخې له راغلو -- ورته لږ --اودريدم او زړه مې وغوښتل چې خپلو مينه والو سره پرې هم څو خبرې وکړم

---وضاحت
په دې شعر کښې د توجه مرکز --مستعيرې-- کلمه ده --چې اصل کښې -- مستعير يې-- ده يعنې مخاطبه ده-- مستعير عربي ده-- پور اخستونکي ته وايي--- مستعار قرض يا پور ته وايي---استعاره توری هم له دغې مستعار نه جوړ دی چې هلته ورته --مستعار له -- وايي يعنې چا --- د پاره قرض شوی نوم
شيدا وايي چې د شمعې نور انوار يا رڼا هم مستعار ده--يعنې کله چې محفل راجوړ شي نو شمع بله شي ګنې هسې يې رڼا نه وي--بل دا چې رڼا صرف د شمعې په سر وي-- د شمعې لاندې د وجود برخه تياره وي--- لکه د ډيوې د پاره چې محاوره ده چې --د ډيوې لاندې تياره---يا اردو کښې وايي چې --چراغ تلے اندهيرا-- ګويا شمع چې ولاړه وي نو مثال يې د کوم مزار د ګنبد غوندې وي-- او په مزار کښې هم پورته خو شمعې بلې وي او رڼا وي خو لاندې پکښې تياره وي--- او دا

ketabton.com - The Digital Library

هم چې په بد نصيبه مزار کښې پورته هم څوک شمعې نه بلوي نو ځکه تياره وي--- دا هر څه ولې-- دا ځکه چې شمع پخپله ځان رڼا کولی نه شي--- رڼا کيدل يې محفل ته محتاج وي يا نورو خلقو ته محتاج وي -- يعنې رڼا يې مستعار وي ځکه شمع مستعيره وي--بل خوا د شمعې مثال د هغه مزار وي چې پورته خو رڼا وي خو لاندې برخه يې بيا هم تياره وي---ګويا شمع په خپله رڼا --کښې مستعيره وي

دغه مشاهده شيدا انسان د پاره هم راوړي او وايي چې پس له مرګه به دې په مزار تياره وي که لکه د شمعې مستعير يې يعنې خپل فطري صلاحيت قابليت او د حسن اخلاق رڼا نه لرې--په دنيا کښې په ژوند هم هيڅ جوهر نه لرې -- د بل په اډانو ژوند کوې او د دروغو د خپل اهميت لاپې کوې نو بيا خو ته هم په انوار کښې لکه د شمعې مستعير شوې ځکه د مرګ نه پس به دې په --مزار کښې ښکته هم تياره وي او پورته هم

دې ته هم غور وکړئ چې د مرګ او مزار کلمې شيدا څومره په کمال راوړې دي--- د مستعيرې شمعې مړه کيدل او ورسره تياره کيدل--- بل خوا د بې صلاحيته انسان مړه کيدل او په مزار کښې يې تياره کيدل--بيا دا هم چې د مزار او شمعې نسبت هسې هم د ټولنيز دود برخه ده--- نو شيدا ---دغه دوه تکلمې مزار او شمع څومره په نزاکت او شعري تکنيک کارولي دي

--هسې د خوند د پاره به د مزار او شمعې په مناسبت د حمزه بابا شعر هم راوړو

موده پس اشنا راغلی دی رقيبه
شمع بله نن زما په مزار پريږده

اته ويشت کاله مخکښې په مارچ ۱۹۹۶ کښې زما د واده په مشاعره کښې د پښتو غزل خوش نوا بلبل اروابناد اکرام الله ګران ما ته څو دعاګانې کړې وې او دغه څو شعرونه يې راته ډالۍ کړي وو ---چې زما د ژوند اثاثه ده---ملګرو سره يې شريکول غواړم

په دلو د خوشالو کښې دې راګير شي
محبت د هر يو زړه دې ترې چاپير شي

چې طالع يې لکه نمر هسې ځليږي
نحوست که زوروز وي ده ته زير شي

لاس په لاس د خپل محبوب سره روان وي
د ژوندون په لوې سفر کښې ورته خير شي

چې غونچې غونچې د سرو ګلونو ټل شي
دا دوه ډکي د ګلاب دې هومره ډير شي

يو ساعت د جانان زړه نه بهر مه شه
که په سترګو کښې يې ورک شي تيروبير شي

ketabton.com - The Digital Library

د حنیف غونډې یاران خو نه هیریږي
خدای دې نه کا چې یاران د ده نه هیر شي

کله نا کله ست د جام کوه
په تا میین یم په ما پام کوه

سیف الرحمان سلیم سره مرکه
مرکه کوونکی--- حنیف خلیل

نوټ--- سلیم صاحب به زمونږ د نوي نسل ډیر زلمي ادیبان سم نه پیژني ځکه چې دوئ نن سبا څه بل قسمه شاعران پیژني---خو ما خپلو ځنو نورو لیکونو کښې هم سلیم صاحب د اردو د فیض احمد فیض او ساحر لدهیانوي سیال ګڼلی دی او دلته هم د خپل دغه موقف تکرار کوم---هغه سره شوې ---پنځه ویشت کاله پخوا یوه مرکه خپلو مینه والو سره نن شریکوم

سلیم صاحب د پښتو د ترقی پسندې ډلې شاعر دی شاعری ئې دانساني درد، رشتو او تقدس ترجمانه ده د مظلوم مرسته او سرمایه دار خلاف اواز پورته کول دده د شاعرئ بنیادي موضوع ده. دغه قسمه شاعري که به نظم کښی اجمل خټک عروج ته رسولې ده نو په غزل کښې دغه خصوصیت د سلیم صاحب په برخه دی زما په خیال که مونږ د اجمل خټک او سلیم شاعری بوځائ کړو نو د اسلوب د انفرادیت سره سره به د اردو د فیض احمد فیض کمی پښتو کښې هم پوره شی سلیم صاحب ډېرې لږې خبرې کوي او ډیره کمه شاعری ئې کړې ده خو په معیار پوره ده. د ترقی پسند فکر نمائندګی یی ډیره به فنی انداز کړې ده شعری مجموعه ئې د «سندریزه شفقونه په نامه افغانستان کښی چاپ شوې ده چې افراسیاب خټک پرې بوه علمی تبصره هم لیکلي ده. سلیم صاحب سره څه لږه ډیره ناچاپ شاعری شته خوچاپ کولو ته ئې ډیره سنجیده اراده نه لري ګوشه نشین سړی دی خو په دې خبره یي یقین دی چې که یو شعر ئې هم ژوندی پاتې شي نو کافی ده د اولسي ادبي جرګې د ادبی میدان لوبغاړی دی د شلمې صدئ په ډیرو اهمو شاعرانو کښې ئې شمار پکار دی.

--پوښتنه
--سلیم صاحب ورومبی سوال روایتي غونډې دی چې شاعر څنګه شوئ

---جواب
دا پوښتنه عموماً به مرکو کښی کیږي خو زما په خیال ددې مثال خو داسي دی چې یو ماشوم پیداشي او څوک ترې پوښتنه وکړي چې ته ولې پیدا شوې یا څنګه پیدا شوې نو ما سره ددې خبرې جواز او جواب هم نشته چې ولی یا څنګه شاعر شوم او که خامخا ورله جواز لټوو نو دا به ووایم چې بو خو زما د وړوکوالي نه ادب سره مینه وه بل زما والد صاحب په فارسی ډیر ښه پوهیدو هغوئ به د فارسی ګلستان بوستان را ته په کور کښی وییل-- څه دغه اثر وو او بیا . چې لږ

ketabton.com - The Digital Library

نور هم لوئي شوم نو ادبی رسالي وغیره به مي هم کتلي شاید چې د هغې اثر هم وي خو دا بیا هم نه شم ویيلی---چې زه ولې او څنګه شاعر شوم.

س
دومره ګوشه نشین او ادبی دائرې نه یو خواته ولې یئ؟
ج:
زما خیلی کمزورئ دی یو خو زما هغه ملګری هم څه وفات شول او څه کمزوري شول وړاندې به ما هم دملګرو او ماحول د اثر په وجه لیکل کول او په ما به هم لیکل کیدل خو اوس راته ماحول او حالات څه بدل غوندي ښکاري نوي څه ماسره نه وي او زاړه را ته وئیل مناسب نه ښکاري --بله دا چې چرته ادبي محفل ته لاړشم نو رانه د شاعرئ اورولو تقاضه کیږي- مشکل را ته پیښیږي -- خواهش مې ډیر وي ځان هم خبروم خو د خپلوخنو کمزورو چې جسماني کمزورئ هم پکښی شاملې دي له وجې ادبي محفلونو ته نه شم رسیدلی.
س
ادبی محفلونو نه علاوه کتاب رساله یا اخبار کښي هم ستاسو د ادبي سرګرمیو پته نه لګی؟

ج
دې څیزونو نه ځان پخپله پټ ساتم-- پخوا مې هم دا خواهش نه وو چې زما کلام دې خامخا چاپ شي او اوس مې هم نه دی. پخوا به کله کله اسلم، رساله کښې زما څۀ کلام چاپ شو خو اوس بلکل دا نه غواړم چې رسالو او

اخبارونو کښي دې هر وخت شاعري چاپوم. ځکه چې زه په موجوده حالت کښی ځان د دې جوګه نه ګنم-- زه د خپل معیار نه مطمئن نه یم دې کښي هیڅ قسمه مبالغه نشته. زه څه ښه معیار ته ځان رسول غواړم چې لا تر اوسه نه یم وررسیدلی په دې وجه به کتاب رساله وغیره کښې ډیر نه یم چاپ شوی-

س: دومره کم ولې لیکئ؟

ج : ما کله هم په اراده او کوشش څه نه دي لیکلي-- دا څه مې چې لیکلی دي نو دا هم هله چې زه ئې ډیر تنګ کړے یم نو لیکلي مې دي . بل زه ډیر نا راسته غوندې هم یم . خو خیر لږ مې هم لیکلي دي او مطمئن هم ترې نه یم که بیا هم زما شاعري د چا خوښه وي نو خدائ دې ئې خوشحاله ساتی.
س
په شاعرئ کښی د امد او آورد د نظریو بحقله موڅه خیال دے؟
ج :ساده خبره داده چې ما شاعری په توکل شروع کړې ده بې ارادې او بې کوششه . چې امد ورته ویلی شو زما په خیال شاعري بو قدرتی شی دی او امد سره تعلق لري

س :

ketabton.com - The Digital Library

د ښه شعر تعریف په څنګه کوئ؟

ج

ښه شاعری هغه ده چې بې ارادې وشي او په لوستونکو یا اوریدونکو هم هغه کیفیت قائم کړی --کوم چې د تخلیق په وخت د شاعر وي

--س

اولسي ادبي جرګې ادب ته عموماً او تنقید ته خصوصاً څه فائده (ورکړه (دپښتو ادب په تناظر کښې

:ج

د دې جرګې قیام نه وړاندې اګرچې ما د شاعرئ شروع کړې وه خو د هغه وخت د تنقید انداز نه خبر نه وم. البته کله چې دا جرګه نه وه نو دغه وخت کښی به عموماً تنقید صرف ستائني او خالص غندني پورې محدود وو-- دې جرګې د معیاری تنقید بنیاد کیښود. دفنپارې د جاج اخستلو طریقه ئې وروښودله او خصوصاً دا چې ادیبانو کښې ئې د برداشت ماده پیدا کړه. وروستو خلقو د تنقید کولو چل خو زده کړو ولې د برداشت ماده ئې بیا هم پیدا نه کړه - پکار خو داده چې تخلیق کار د نقاد شکریه ادا کړي چې د هغه په تخلیق ئې غورو وکړو او د هغی اصلاح لپاره مشوره ئې ورکړه خو نن خلق خپلو خامیو او غلطیو له جوازونه پیدا کوي او دا زما په خیال صحت مند تنقید ته نقصان ورکوي

:س

اولسي ادبي جرګه کښی د مختلفو نظریو خلق په اتفاق سره راجمع وو د دوئ ترمینځه د اختلاف نه راتلو وجه څه کیدی شي؟

ج

غټه وجه داده چې دټولو مشترکه مقصد د پښتو ادب ترویج و او بله خبره دا ده چې ټولو کښی د برداشت قوت زیات و. یو بل یې زغمل او د یو بل

احترام ئې کولو --رد کامل مومند، حمزه شینواري او کا کاجي صنوبر حسین مومند دسیوري لاندې هغه زمکه تیاره شوې وه چې هر تخم بکښې زرغونیدی شو -- نن سبا خو څوک یوربل بیخی نه .برداشت کوی جمهوریت هم هسې د نامې پاتې دی

س

داولسي ادبي جرګی د ورانیدو پس منظر ستاسو په خیال څه دی؟

ج

کامل صاحب به همیشه د جرګې جنرل سکرټری وو، ځکه چې هغه ډیر پوهه او زیرک سړی وو -- به قانون هم پوهه وو او په ادب هم - رابطه یي هم ډیره ښه وه-- یوځل په ګپ شپ کښې چا ووې چې زړه کابینه ختموو او نوې کابینه راولو -- حمزه صاحب خوچا هم اخوا کول نه غوښتل د کامل صاحب په مقابله کښی چا دروهمی صبب نوم د جنرل سکرټری عهدی د پاره تجویز کړو کامل صاحب خپل نوم واپس کړو په دغه کال وهمی صبب سکرټری شو. خو بیا د جرګې هغه خوند پاتې نه شو--ځکه چې په کا کاجی حمزه او کامل کښې که یوسړی هم اخوا شوی وی نو جرګه نه چلیده

ketabton.com - The Digital Library

او بیا ثابته هم شوه چې کامل صېب ترې کابینې نه ووتو نو جر که ونه چلیده او ختمه شوه. خو کامل صبب دومره لوې سړی وو چې چاته ئې هم د خفګان احساس نه دی ورکړی. زما خیال دا دی چې په دې طریقه د جرګې د ورانولو او کامل صېب د کابینې نه ویستلو سازش شوی و او دې سازش لپاره چا وهمی صبب تیار کړی و خو سازش چاکړی و دا معلومه نه ده بس دومره معلومه .شوه چې د کامل صېب د تلو نه پس جرګه دانه وانه شوه

:س

ستاسو په وخت کښې د پښتو خبره کول یا د پښتو شعر و ادب سره تعلق لرل خو لوئ جرم وو- حکومت ستاسو خلاف خو په دغه جرم څه کاروایي نه ده کړې؟

: ج

د حکومت په نظر کښې زه ډیر خراب سړی وم ما پسې یی سی ایي دډي والا کړي وو چې وروستو می هغوئ هم خپل دوستان جوړ کړل. خوزه حیران په دې یم چې حکومت ما غوندې بې ازاره سړي باندې ولی دومره توانائی خرچ کوله. زه خو د تخریب او انسان ته د تکلیف ورکولو ډیر سخت .مخالف یم. ما نه حکومت ته څهٔ خطره کیدی شوه؟ خو بیا هم زما خلاف یی کارروائی کوله

س

په عملي یا نظریاتي توګه مو سیاست سره څه رشته پاتې شوې ده؟

ج

زه خدائي خدمتکار یم او وم --خو نظریاتي طور سره-- ممبر شپ مې د یوې سیاسي پارټۍ هم نه -دی کړی

س

ادب او سیاست څه رشته لري؟

:ج

ادب په سیاست کښې د ټریفک دسپاهي کار کوي- د ادب کار نګراني ده. ادب صرف اشاره کوي خورد خیلي اشارې د عملي کولو طاقت نه لري-- بل خوا سیاسي پارټي تنقید نه برداشت کوي نو په -دې وجه ادب نه ئې هم فاصله زیاتیږي

س

ادب د پروپیګنډې لپاره استعمالیدی شي او که نه؟

ج

استعمالیدی شی --کوم دردونه چې په ادب کښې ښودلی شي که هغه په حقیقت کښې موجود وي نو که درهغی ترجماني به استعارو او علامتونو کښې په فنی پیرا یه کښې وشی نو دا ادب دی او پروپیګنډې لپاره استعمال شو او که همدغه حقیقی دردونه نیغ په نیغه او بربند شکل کښې راوړاندې کړی شي نو بیا ادب نه دی صرف پروپیګنډه ده. ما خپل ځانی چرته هم د کومې سیاسي پارټۍ د نظریې وړاندې کولو کوشش نہ دی کړی البته خپله یوه نظریه ضرور لرم چې په ادب کښې

ketabton.com - The Digital Library

ئې وړاندې کوم او هغه نظريه دانسانيت د ښيګړې ، ميني او وروروڼی او امن پيغام وړاندې کول دی.

س

تاسو ترقی پسند تحريک سره تړلي پاتې شوي يئ که نه؟

ج--

زما شاعري ترقی پسنده ده او که نه خو دغه تحريک مې خوښ وو-- زه ځان هم د دغه ترقی پسنده قافلې يو کمزوری ملګری ګڼم. ځکه چې ترقي پسندو ليکوالو سره قامي درد وو او هغه ئې په ادب کښې را وړاندې کول غوښتل او د کمزوري د مرستې قائل وو خو دی اثراتو نه مذهب هم خالي نه دی. هر د مظلوم د مرستې او ظالم خلاف د اواز پورته کولو او اوريدلو چې د کمزوري د مرستې خبره کوی نو ترقي پسند دی-- نن خو قاضی حسين احمد د جماعت اسلامي مشر هم داخبره کوي چې سرمايه دارو نه خپل حق واخلې. نو دې رويې ته که څوک د ترقي پسندۍ نوم ورکوي او که نورڅه خو دا روئيه پښتنو کښې د پخوانه په يو جدا شکل کښې موجوده و ه -لکه رحمان بابا چې وئيلي دي--

په سبب د ظالمانو حاکمانو
کور او اور او پيښور درې واړه يو دي--

ترقي پسندو مزدورانو کسان ته د شوکمارونه د خلاصي طريقه ښودله دا ډېرې اهمې مسئلې دي او شاعر اديب ډېر حساس وي -- هغه دې مسئلو ته د هرچا نه وړاندې متوجه کيږي خو د مسئلو بيانولو په وخت انداز بيان بربند نه بلکې شاعرانه پکار دی لکه فيض چې ييلي دي:

ہم نے جو طرز فغاں کی ہے قفس میں ایجاد
فیض گلشن میں وہی طرز بیاں ٹھری ہے

س

ترقي پسند ادب پښتو ادب متاثره کړو که نه-- که وينو په کومو ذريعو؟

ج

د ترقي پسند ادب اثرات اردو نه هم پښتو ته راغلل او تعليم يافته خلقو انګريزي نه هم اثرات و اخستل که د خلقو به اردو يا انګريزی سره دلچسپي نه وه هم نو دغه موضوع او مسئلو لپاره به ئې لوستل - کوم چې د ترقي پسند ادب منشاء ده او لکه چېې وړاندې مې ووې دا اثرات په يوجدا شکل کښې وړاندې هم پښتنو کښې موجود وو د باچا خان تحريک ټول په ترقي پسند بنياد ولاړ وو او بيا د تقسيم نه پس خو ټول برصغير کښې خلق بيدار شول او غور و فکر ئې شروع کړو سياسي شعوريې هم تيز شو او سماجي هم-- کامل صاحب به وئيل چې خلق د ازادۍ غوښتو چل حالاتو نه زده کوي خو پښتون بچی يی د مور غيږې نه زده کوي پښتنه مور ماشوم ته بالخت لاندې چاړه چاقو دې د پاره ږدي چې بيريان ئې ونه ويروي بيا چې لوې شي نو د خپل حق غوښتلو لپاره ئې استعمال کښې راولي نو په دې بنيادپښتون په فطري توګه سياسي شعور لري

س--

ketabton.com - The Digital Library

ستاسو به خیال پښتو کښی روماني شاعري څومره ده او د کوم معیار ده ؟

--- ج

روماني شاعري ښه ده خو دغه قسمه شاعری باندې هر سری نه پوهیری-- غنی خان ډیر ا یډوانس سړی وو خورهر وخت به ملا سره به جنګ وو --دغه شان اشرف مفتون سره هم آزادي شته خو ښه خبره داده چې دواړورڅه وئیلي دي نو کاواکه شوي نه دي او انداز ئې هم خپل منفرد -ساتلی دی

س

تاسو روماني شاعري ښه ګڼئ که مقصدي او ترقي پسنده؟

--- ج

خبره داده چې فرض کړه دلته مونږ لس کسان یو او د هر چا شکل بدل دی خو بدرنګ چا ته هم نه شو وئیلی-- د هر چا خپله ښکلا ده رومانویت پخپله یو مقصدیت دے خو مقصدیت داسې پکار دی چې څوک ګمراه نه کړي شاعري ډیره زورداره ذریعه ده -ذدې نه څه مقصدی کار اخستل پکاردی

: س

ځنې خلق ستاسو او د حمزه بابا د شاعرانه چشمک یا مقابلې خبره کوي -- دې کښې څومره صداقت شته؟

:ج

داخبره بلکل غلطه ده چې زه به د حمزه بابا غونډې عظیم شاعر سره د مقابلی یا چشمک تصور هم وکړم--ما ټول عمر د حمزه بابا احترام کړی دی . ټول عمر کښې مې ورسره څه هم اختلاف نه دی راغلی- ما یو شی هم د هغه د مقابلی دپاره نه دی لیکلی زمونږ د شاعری میدانونه جدا دي. هغه بل څه وائي او زه بل څه-- هغه ډیر همه ګیر دی او زه محدود - زه د هیچا عظمت نه هم انکار نه کوم بلکې زما نظرئیه داده چې چرې هم ځان ته درونډ او بل ته سیک نظر ونه شی او بیا د حمزه بابا غونډې ستر شخصیت سره د مقابلی په سوچ کولو به هم زه ځان ګناهګار وګنم. که څوک .خامخا زما شاعري د هغوئ په مقابله کښې پیش کوي نو دا د هغوئ خپله ذمه ده

س

تحقیق ، تنقید او نثر وغیره مو ولې ونه لیکل ؟

---ج

دې لړ کښی زه هیڅ جواز نه لرم چې ما ولې دا کار ونه کړی شو خو دا به ووایم چې زه ناراسته انسان یم. اکثر خلق راته په کتاب د دیباچې وغیره د لیکلو وایي خو نه شم لیکلی پخوا مې د اولسي ادبي جرګې رودادونه لیکل خو په صحیح طریقه مې نثر خصوصا تحقیق او تنقید وغیره په لیکلي .شکل ونه کړی شول چې ماته یې یقینا افسوس دی

: س

ستاسو په خیال په موجوده شکل کښې پښتو ادب د عالمي ادب سره سیالي کولی شي؟

:ج

ketabton.com - The Digital Library

زمونږ اصلي مقابله اُردو سره ده او اردو قابضه ژبه ده. زمونږ د پښتو ادب معيار اوچت دی خو ددې د مقبوليدو ذريعې نشته بله خبره داده چې د اردودانو آزادانه مزاج هم مونږ نه شو خپلولی چې د ترقی لپاره مدد ورکوي-- د پښتو د خپل مزاج ثقافت او تقاضو مطابق زمونږ د ادب معيار ډير ښه دی. نن سبا چې څوک څه ليکي نو د موجود ماحول او ژوند د ترجمانی مطابق يې ډير ښه ليکي-- کيدی شی د موجوده ادب . دا تقاضې نه وي-- دغسې ادب په پخوانی تله هم نه دی تلل پکار زمونږ په ادب که درمعيار اعتراض کيږي نو هغه پاېندو او حالاتو ته هم کتل پکار دی چې ددې ادب د معيار په لاره کښې ئې بنديز راوستی دی. او دې سره سره خپل کلچر او ماحول ته هم کتل پکار دي-- د موجوده ادب معيار نه زه مطمئن يم.

س

عالمي ادب کښې چا نه مطمئن او متاثر يئ؟

ج

د چا انفرادي تاثر را باندې نشته د هر چا هر څه نه متاثر نه يم خو د ځنو عالمي اشخاصو د ځنو ليکونو د مجموعي اثر نه متاثر يم.

--س

ستاسو په خيال د ادب مقصد څه پکار دی؟

--- ج

د ادب د تخليق په وخت د تخليق کارپه مخکښې مقصد نه وي -سړی اول شاعر شي بيا وروستو د مقصد تعين کوي- زما په خيال بې مقصده هيڅ شی او هيڅ ادب نه وي- زه خو دا هم وايم چې د ادب برائے ادب، او ادب برائے زندگی نظريې هم بې ځايه جوړې شوې دي-- کہ ادب برائے مرگ وی او د خود کشی تلقين پکښی شامل وی نو بيا جواز جوړيدی شو خو هر کله چې ژوندی سړی ادب تخليق کوي نو د ژوند لپاره يې کوي نو زما نظريه دا ده چی هر ادب چی تخليق کيږي د يو مقصد لپاره کيږی.

س

- د ازاد نظم هائيکو وغيره رواج پښتو ته وده ورکولی شي که نه

ج

ضرور وده ورکولی شي- زه د هرې ښائسته خبرې په حق کښې يم د ښائسته خبری د هر انداز قائل يم نو که څوک ښه خبرې دازاد نظم يا ها ئيکو په شکل کښې وکړي نو ضرور به پښتو ادب ته وده ورکوي-- زما په خيال خو دا نوي صنفونه د پښتو ادب په چمن کښې نوي ګلونه دي-- د دې نوو او ښائسته ګلونو چې څومره اضافه وشي د چمن ښائست به پرې زيا تيږي--

: س

صحافت سره مو رشته پاتې شوې که نه؟

ج

پاتې شوې ده د ر سالی نوم رانه هير دی خو يو دربمياشتنی ړساله مو ويستې وه -- دا مجله به وړاندې يو اپريدي چلوله، زه ورته يوسف خان اورکزی مجبور کړی وم- ريډيو له مې ډيره موده

ketabton.com - The Digital Library

سکرپټ لیکلی دی - شهباز اخبار له مې کالم لیکلو-- ریډو ته هم د شهباز اخبار په وجه راغلی وم .

:س
ایینده موځه اراده ده چې خپلو ادبي سرګرمو ته به وده ورکوئ که نه ؟
--- ج
ما سره څه ګډې وډې غزلي شته که مې را غونډې کړی شوې نو چاپ به یی کړم-- ګنی که یو شعر مې هم ژوندی پاتې شو نو کافی ده.
س نوو لیکونکیو ته به څه مشوره ورکوئ؟

---ج
نوي لیکونکي چې هر څه لیکي نو مطمئن کیدل پرې نه دي پکار ګني ښه تخلیق به ونه کړی شي د ماضی او نن رابطه هم پکار ده --د ماضی د ادب مطالعه او د نن د حالاتو مشاهده ډیر ضروري څیز دی-- نوو لیکوالو ته پکار دي چې په معاشرتي تبدیلو او رجحاناتو هم نظر ساتي او په زده کړه هیڅ شرم محسوس نه کړي-- که داسې وکړي نو زما په خیال به معیاري ادب تخلیق کړی---

---د مرکې نیټه--کتاب مخ په مخ ----18-3-99

خپل صورت کړه ګل و خشت قصر یې ګوره
رسیدلی ورته څوک په کمند نه دی

--وضاحت
دا شعر د شیدا په اسانو شعرونو کښې دی شاید چې ملګري پرې بغیر تشریح هم په اسانه پوهه شي خو په تشریح کښې یې د شعري تکنیک نه خوند اخلو--
ګل و خشت--- یعني خټه او خښته---ګل د ګ په زیر دی--فارسی کښې خټې ته وایي -- او خشت فارسی او پښتو دوارو کښې خښتې ته وایي--
--قصر--- اوچتې مانۍ یا دنګ محل ته وایي
کمند--- د اوسپنې یا فولادو نه جوړه هغه پنجه چې اوږد پړی ورپورې تړلی وي او خلق پرې پاس محلونو او قلاګانو ته خیژي--
--شعر کښې پیغام خو د عاجزۍ او انکسارۍ خپلولو ورکړی شوی دی خو انداز ته یې وګورئ چې خپل صورت یعنې خپل ځان خټه او خښته کړه نو بیا د خپل شخصیت عمارت ته ګوره چې څومره دنګ دی--- دومره اوچت چې څوک ورته په هیڅ شان نه شي رسیدی--- که څوک په دغه عمارت د کمند اچولو هڅه هم وکړي خو بیا به هم څوک ور ونه رسي---
خټه او خښته دواړه د خاورې نه جوړیږي او خاوره د عاجزۍ علامت دی--- بیا همدغه خټې خاورې نه قصر او دنګ عمارت جوړیږي چې د اوچتوالي--لوې والي-- عظمت او وقار علامت دی--- ګویا د دغه عظمت او اوچتوالي اصلي بنیاد په خټه او خښته یعنې خاوره ولاړ دی---یا دا چې د شخصیت لوې والی او دنګ والی په عاجزۍ او انکسارۍ ولاړ دی--- نو که خپل صورت دې خټه

ketabton.com - The Digital Library

خښته او خاوره کړو نو بيا د خپل شخصيت عمارت ته هم وګوره چې اخر څوک به ستا قد ته در ورسي--بې شکه کمند دې هم په دغه عمارت واچوي--يعني د دولت شهرت طاقت مکر او فريب پنجې دې هم په دغه عمارت ښخې کړې خو بيا به هم څوک در ونه رسي-- په عاجزۍ کښې د لوې والي او عظمت راز ښودلو د پاره رحمان بابا په خپل انداز کښې وييلي دي چې
ژوندی ځان په زمکه ښخ کړه لکه تخم
که لويي غواړې د خاورو په مقام شه
علامه اقبال سره په غلطۍ منسوب شوی شعر دی چې اصلي شاعر يې سيد محمد مست کلکتوي --دی-- هغه هم وييلي دي چې
مٹا دے اپنی هستی کو اگر کچهه مرتبه چاهے
که دانه خاک مين ملکر گل و گلزار هوتا هے
بس دغه د عاجزۍ طاقت او قوت دی چې مختلفو شاعرانو په خپل خپل انداز ښودلی دی او د شيدا ---پکښې خپل انداز دی
زما مغروره او کبرژن ملګري دې خپل ژوند کښې چرته په عاجزۍ تجربه وکړي او دغه سکون او ---مسرت دې محسوس کړي نو د شيدا د شعر په مفهوم به په درسته او کامله معنا پوهه شي

کله نا کله ست د جام کوه
په تا ميين يم په ما پام کوه

سيف الرحمان سليم سره مرکه
مرکه کوونکی--- حنيف خليل

نوټ--- سليم صاحب به زمونږ د نوي نسل ډير زلمي اديبان سم نه پيژني ځکه چې دوئ نن سبا څه بل قسمه شاعران پيژني---خو ما خپلو ځنو نورو ليکونو کښې هم سليم صاحب د اردو د فيض احمد فيض او ساحر لدهيانوي سيال ګڼلی دی او دلته هم د خپل دغه موقف تکرار کوم---هغه سره شوې ---پنځه ويشت کاله پخوا يوه مرکه خپلو مينه والو سره نن شريکوم

سليم صاحب د پښتو د ترقی پسندې ډلې شاعر دی شاعرۍ ئې دانساني درد، رشتو او تقدس ترجمانه ده د مظلوم مرسته او سرمايه دار خلاف اواز پورته کول دده د شاعرۍ بنيادي موضوع ده. دغه قسمه شاعري که به نظم کښی اجمل خټک عروج ته رسولې ده نو په غزل کښې دغه خصوصيت د سليم صاحب په برخه دی زما په خيال که مونږ د اجمل خټک او سليم شاعرۍ بوځائ کړو نو د اسلوب د انفراديت سره سره به د اردو د فيض احمد فيض کمی پښتو کښې هم پوره شی سليم صاحب ډېرې لږې خبرې کوي او ډيره کمه شاعرۍ ئې کړې ده خو په معيار پوره ده. د ترقی پسند فکر نمائندګی يې ډيره به فنی انداز کړې ده شعری مجموعه ئې د «سندريزه شفقونه په نامه افغانستان کښی چاپ شوې ده چې افراسياب خټک پرې بوه علمی تبصره هم ليکلي ده. سليم صاحب سره څه لږه ډيره ناچاپ شاعرۍ شته خوچاپ کولو ته ئې ډيره سنجيده اراده نه لري ګوشه نشين سړی دی خو په دې خبره يي يقين دی چې که يو شعر ئې هم ژوندی پاتې شي نو کافی ده د اولسي

ketabton.com - The Digital Library

ادبي جرگې د ادبی میدان لوبغاړی دی د شلمې صدئ په ډېرو اهمو شاعرانو کښې ئې شمار پکار دی.

--پوښتنه
--سلیم صاحب ورومبی سوال روایتي غوندې دی چې شاعر څنګه شوئ

---جواب
دا پوښتنه عموماً به مرکو کښی کیږي خو زما په خیال ددې مثال خو داسې دی چې یو ماشوم پیداشي او څوک ترې پوښتنه وکړي چې ته ولې پیدا شوې یا څنګه پیدا شوې نو ما سره ددې خبرې جواز او جواب هم نشته چې ولی یا څنګه شاعر شوم او که خامخا ورله جواز لټوو نو دا به ووایم چې بو خو زما د وړوکوالي نه ادب سره مینه وه بل زما والد صاحب په فارسۍ ډیر ښه پوهیدو هغوئ به د فارسی ګلستان بوستان را ته په کور کښی وییل-- څه دغه اثر وو او بیا . چې لږ نور هم لوئې شوم نو ادبی رسالې وغیره به مې هم کتلې شاید چې د هغې اثر هم وي خو دا بیا هم نه شم وییلی---چې زه ولې او څنګه شاعر شوم.

س
دومره ګوشه نشین او ادبی دائرې نه یو خواته ولې یئ؟
ج:
زما خیلی کمزورئ دی یو خو زما هغه ملګری هم څه وفات شول او څه کمزوري شول وړاندې به ما هم دملګرو او ماحول د اثر په وجه لیکل کول او په ما به هم لیکل کیدل خو اوس راته ماحول او حالات څه بدل غوندي ښکاري نوي څه ماسره نه وي او زاړه را ته وئیل مناسب نه ښکاري --بله دا چې چرته ادبي محفل ته لاړشم نو رانه د شاعرئ اورولو تقاضه کیږي- مشکل را ته پیښیږي -- خواهش مې ډیر وي ځان هم خبروم خو د خپلوخنو کمزورو چې جسماني کمزورئ هم پکښی شاملې دي له وجې ادبي محفلونو ته نه شم رسیدلی.
س
ادبی محفلونو نه علاوه کتاب رساله یا اخبار کښې هم ستاسو د ادبي سرګرمیو پته نه لګی؟

ج
دې څیزونو نه ځان پخپله پټ ساتم-- پخوا مې هم دا خواهش نه وو چې زما کلام دې خامخا چاپ شي او اوس مې هم نه دی. پخوا به کله کله اسلم، رساله کښې زما څۀ کلام چاپ شو خو اوس بلکل دا نه غواړم چې رسالو او

اخبارونو کښې دې هر وخت شاعري چاپوم. ځکه چې زه په موجوده حالت کښې ځان د دې جوګه نه ګنم-- زه د خپل معیار نه مطمئن نه یم دې کښی هیڅ قسمه مبالغه نشته. زه څه ښه معیار ته ځان رسول غواړم چې لا تر اوسه نه یم وررسیدلی په دې وجه به کتاب رساله وغیره کښې ډیر نه یم چاپ شوی-

ketabton.com - The Digital Library

س: دومره کم ولې لیکئ؟

ج : ما کله هم په اراده او کوشش څه نه دي لیکلي-- دا څه مې چې لیکلی دي نو دا هم هله چې زه ئي ډیر تنګ کړے یم نو لیکلي مي دي . بل زه ډیر نا راسته غونډې هم یم . خو خیر لږ مي هم لیکلي دي او مطمئن هم ترې نه یم که بیا هم زما شاعري د چا خوښه وي نو خدائ دې ئې خوشحاله ساتی.

س

په شاعری کښې د امد او آورد د نظریو بحقله موڅه خیال دے؟

ج :ساده خبره داده چې ما شاعری په توکل شروع کړې ده بې ارادې او بې کوششه . چې امد ورته ویلی شو زما په خیال شاعري بو قدرتی شی دی او امد سره تعلق لري

: س

د ښه شعر تعریف به څنګه کوئ؟

ج

ښه شاعری هغه ده چې بې ارادې وشي او په لوستونکو یا اوریدونکو هم هغه کیفیت قائم کړی --کوم چې د تخلیق په وخت د شاعر وي

--س

اولسي ادبي جرګې ادب ته عموماً او تنقید ته خصوصاً څه فائده (ورکړه (دپښتو ادب په تناظر کښې

:ج

د دې جرګې قیام نه وړاندې اګرچې ما د شاعرئ شروع کړې وه خو د هغه وخت د تنقید انداز نه خبر نه وم. البته کله چې دا جرګه نه وه نو دغه وخت کښې به عموماً تنقید صرف ستائني او خالص غندني پورې محدود وو-- دې جرګې د معیاری تنقید بنیاد کیښود. دفنپارې د جاج اخستلو طریقه ئې وروښودله او خصوصاً دا چې ادیبانو کښې ئې د برداشت ماده پیدا کړه. وروستو خلقو د تنقید کولو چل خو زده کړو ولې د برداشت ماده ئې بیا هم پیدا نه کړه - پکار خو داده چې تخلیق کار د نقاد شکریه ادا کړي چې د هغه په تخلیق ئې غورو وکړو او د هغې اصلاح لپاره مشوره ئې ورکړه خو نن خلق خپلو خامیو او غلطیو له جوازونه پیدا کوي او دا زما په خیال صحت مند تنقید ته نقصان ورکوي

:س

اولسي ادبي جرګه کښې د مختلفو نظریو خلق په اتفاق سره راجمع وو د دوئ ترمینځه د اختلاف نه راتلو وجه څه کیدی شي؟

ج

غټه وجه داده چې دټولو مشترکه مقصد د پښتو ادب ترویج و او بله خبره دا ده چې ټولو کښې د برداشت قوت زیات و. یو بل یې زغمل او د یو بل

ketabton.com - The Digital Library

احترام ئې کولو --رد کامل مومند، حمزه شینواري او کا کاجي صنوبر حسین مومند دسیوري لاندې هغه زمکه تیاره شوې وه چې هر تخم بکښې زرغونیدی شو -- نن سبا خو څوک یوربل بیخی نه برداشت کوی جمهوریت هم هسې د نامې پاتې دی.

س

داولسي ادبي جرګی د ورانیدو پس منظر ستاسو په خیال څه دی؟

ج

کامل صاحب په همیشه د جرګې جنرل سکرټری وو، ځکه چې هغه ډیر پوهه او زیرک سړی وو -- په قانون هم پوهه وو او په ادب هم - رابطه یي هم ډیره ښه وه-- یوځل په ګپ شپ کښې چا ووې چې زړه کابینه ختموو او نوې کابینه راولو -- حمزه صاحب خوچا هم اخوا کول نه غوښتل د کامل صاحب په مقابله کښی چا دروهمی صبب نوم د جنرل سکرټری عهدی د پاره تجویز کړو کامل صاحب خپل نوم واپس کړو په دغه کال وهمی صبب سکرټری شو. خو بیا د جرګې هغه خوند پاتې نه شو--ځکه چې په کا کاجی حمزه او کامل کښې که یوسړی هم اخوا شوی وی نو جرګه نه چلیده او بیا ثابته هم شوه چې کامل صېب ترې کابینې نه ووتو نو جر که ونه چلیده او ختمه شوه. خو کامل صبب دومره لوې سړی وو چې چاته ئې هم د خفګان احساس نه دی ورکړی. زما خیال دا دی چې په دې طریقه د جرګې د ورانولو او کامل صېب د کابینی نه ویستلو سازش شوی و او دې سازش لپاره چا وهمی صبب تیار کړی و خو سازش چاکړی و دا معلومه نه ده بس دومره معلومه شوه چې د کامل صېب د تلو نه پس جرګه دانه وانه شوه.

س:

ستاسو په وخت کښې د پښتو خبره کول یا د پښتو شعر و ادب سره تعلق لرل خو لوئ جرم وو- حکومت ستاسو خلاف خو په دغه جرم څه کاروایي نه ده کړې؟

ج :

د حکومت په نظر کښې زه ډیر خراب سړی وم ما پسې یی سی ایي دډې والا کړي وو چې وروستو مې هغوئ هم خپل دوستان جوړ کړل. خوزه حیران په دې یم چې حکومت ما غوندې بې ازاره سړي باندې ولی دومره توانائی خرچ کوله. زه خو د تخریب او انسان ته د تکلیف ورکولو ډیر سخت مخالف یم. ما نه حکومت ته څهٔ خطره کیدی شوه؟ خو بیا هم زما خلاف یی کارروائی کوله.

س

په عملي یا نظریاتي توګه مو سیاست سره څه رشته پاتې شوې ده؟

ج

زه خدائي خدمتکار یم او وم --خو نظریاتي طور سره-- ممبر شپ مې د یوې سیاسي پارټی هم نه دی کړی-

س

ادب او سیاست څه رشته لري؟

ج:

ketabton.com - The Digital Library

ادب په سیاست کښې د ټریفک دسپاهي کار کوي- د ادب کار نګراني ده. ادب صرف اشاره کوي خورد خیلي اشارې د عملي کولو طاقت نه لري-- بل خوا سیاسي پارټي تنقید نه برداشت کوي نو په -دې وجه ادب نه ئې هم فاصله زیاتیږي

س
ادب د پروپیګنډې لپاره استعمالیدی شي او که نه؟
ج
استعمالیدی شی --کوم دردونه چې په ادب کښې ښودلی شي که هغه په حقیقت کښې موجود وي نو که درهغی ترجماني به استعارو او علامتونو کښې په فنی پیرا یه کښی وشی نو دا ادب دی او پروپیګنډې لپاره استعمال شو او که همدغه حقیقی دردونه نیغ په نیغه او بربند شکل کښې راوړاندې کړی شي نو بیا ادب نه دی صرف پروپیګنډه ده. ما خپل ځانی چرته هم د کومې سیاسي پارټی د نظریې وړاندې کولو کوشش نـه دی کړی البته خپله یوه نظریه ضرور لرم چې په ادب کښې ئې وړاندې کوم او هغه نظریه دانسانیت د ښیګړې ، میني او وروروليِ او امن پیغام وړاندې کول .دی
س
تاسو ترقی پسند تحریک سره تړلي پاتې شوي یئ که نه؟
--ج
زما شاعري ترقی پسنده ده او که نه خو دغه تحریک مې خوښ وو-- زه ځان هم د دغه ترقی پسنده قافلې یو کمزوری ملګری ګڼم. ځکه چې ترقي پسندو لیکوالو سره قامي درد وو او هغه ئي په ادب کښې را وړاندې کول غوښتل او د کمزوري د مرستې قائل وو خو دی اثراتو نه مذهب هم خالي نه دی. هر د مظلوم د مرستې او ظالم خلاف د اواز پورته کولو او اوریدلو چې د کمزوري د مرستې خبره کوی نو ترقي پسند دی-- نن خو قاضی حسین احمد د جماعت اسلامي مشر هم داخبره کوي چې سرمایه دارو نه خپل حق واخلې. نو دې رویې ته که څوک د ترقي پسندی نوم ورکوي او که نورڅه خو دا روئیه پښتنو کښې د پخوانه په یو جدا شکل کښې موجوده و ه -لکه رحمان بابا چې --وئیلي دي

په سبب د ظالمانو حاکمانو
--کور او اور او پیښور درې واړه یو دي

ترقي پسندو مزدورانو کسان ته د شوکمارونه د خلاصي طریقه ښودله دا ډېرې اهمې مسئلې دي او شاعر ادیب ډېر حساس وي -- هغه دې مسئلو ته د هرچا نه وړاندې متوجه کیږي خو د مسئلو :بیانولو په وخت انداز بیان بربند نه بلکې شاعرانه پکار دی لکه فیض چې ییلي دي

ہم نے جو طرز فغان کی ہے قفس میں ایجاد
فیض گلشن میں وہی طرز بیان ٹھری ہے

س

ketabton.com - The Digital Library

ترقي پسند ادب پښتو ادب متاثره کړو که نه-- که وینو په کومو ذریعو؟
ج
د ترقي پسند ادب اثرات اردو نه هم پښتو ته راغلل او تعلیم یافته خلقو انګریزي نه هم اثرات و اخستل که د خلقو به اردو یا انګریزی سره دلچسپي نه وه هم نو دغه موضوع او مسئلو لپاره به ئې لوستل - کوم چې د ترقي پسند ادب منشاء ده او لکه چېې وړاندې مې ووې دا اثرات په یوجدا شکل کښې وړاندې هم پښتنو کښې موجود وو د باچا خان تحریک ټول په ترقي پسند بنیاد ولاړ وو او بیا د تقسیم نه پس خو ټول برصغیر کښې خلق بیدار شول او غور و فکر ئې شروع کړو سیاسي شعوریې هم تیز شو او سماجي هم-- کامل صاحب به وئیل چې خلق د ازادۍ غوښتو چل حالاتو نه زده کوي خو پښتون بچی یی د مور غیږې نه زده کوي پښتنه مور ماشوم ته بالخت لاندې چاړه چاقو دې د پاره ږدي چې بیریان ئې ونه ویروي بیا چې لوې شي نو د خپل حق غوښتلو لپاره ئې استعمال کښې راولي نو په دې بنیادپښتون په فطري توګه سیاسي شعور لري
--س
ستاسو به خیال پښتو کښې روماني شاعري څومره ده او د کوم معیار ده ؟
--- ج
روماني شاعري ښه ده خو دغه قسمه شاعرۍ باندې هر سری نه پوهیری-- غنی خان ډیر ا یډوانس سړی وو خورهر وخت به ملا سره به جنګ وو --دغه شان اشرف مفتون سره هم آزادي شته خو ښه خبره داده چې دواړورڅه وئیلي دي نو کاواکه شوي نه دي او انداز ئې هم خپل منفرد -ساتلی دی

س
تاسو روماني شاعري ښه ګڼئ که مقصدي او ترقي پسنده؟
--- ج
خبره داده چې فرض کړه دلته مونږ لس کسان یو او د هر چا شکل بدل دی خو بدرنګ چا ته هم نه شو وئیلی-- د هر چا خپله ښکلا ده رومانویت پخپله یو مقصدیت دے خو مقصدیت داسي پکار دی چې څوک ګمراه نه کړي شاعري ډیره زورداره ذریعه ده -ذدې نه څه مقصدی کار اخستل پکاردی
: س
ځنې خلق ستاسو او د حمزه بابا د شاعرانه چشمک یا مقابلې خبره کوي -- دې کښې څومره صداقت شته؟

:ج
داخبره بلکل غلطه ده چې زه به د حمزه بابا غوندې عظیم شاعر سره د مقابلې یا چشمک تصور هم وکړم--ما ټول عمر د حمزه بابا احترام کړی دی . ټول عمر کښې مې ورسره څه هم اختلاف نه دی راغلی- ما یو شی هم د هغه د مقابلې دپاره نه دی لیکلی زمونږ د شاعرۍ میدانونه جدا دي. هغه بل څه وائي او زه بل څه-- هغه ډیر همه ګیر دی او زه محدود - زه د هیچا عظمت نه هم انکار نه کوم بلکې زما نظرئیه داده چې چرې هم ځان ته درونډ او بل ته سیک نظر ونه شی او بیا د حمزه بابا غوندې ستر شخصیت سره د مقابلې په سوچ کولو به هم زه ځان ګناهګار وګنم. که څوک .خامخا زما شاعري د هغوئ په مقابله کښې پیش کوي نو دا د هغوئ خپله ذمه ده

ketabton.com - The Digital Library

س
تحقيق ، تنقيد او نثر وغيره مو ولې ونه ليکل ؟
---ج
دې لړ کښې زه هيڅ جواز نه لرم چې ما ولې دا کار ونه کړی شو خو دا به ووايم چې زه ناراسته انسان يم. اکثر خلق راته په کتاب د ديباچې وغيره د ليکلو وايي خو نه شم ليکلی پخوا مې د اولسي ادبي جرګې رودادونه ليکل خو په صحيح طريقه مې نثر خصوصا تحقيق او تنقيد وغيره په ليکلي .شکل ونه کړی شول چې ماته يې يقينا افسوس دی

: س
ستاسو په خيال په موجوده شکل کښې پښتو ادب د عالمي ادب سره سيالي کولی شي؟
:ج
زمونږ اصلي مقابله اُردو سره ده او اردو قابضه ژبه ده. زمونږ د پښتو ادب معيار اوچت دی خو ددې د مقبوليدو ذريعې نشته بله خبره داده چې د اردودانو آزادانه مزاج هم مونږ نه شو خپلولی چې د ترقۍ لپاره مدد ورکوي-- د پښتو د خپل مزاج ثقافت او تقاضو مطابق زمونږ د ادب معيار ډير ښه دی. نن سبا چې څوک څه ليکي نو د موجود ماحول او ژوند د ترجمانۍ مطابق يې ډير ښه ليکي-- کيدی شی د موجوده ادب . دا تقاضې نه وي-- دغسې ادب په پخوانۍ تله هم نه دی تلل پکار زمونږ په ادب که درمعيار اعتراض کيږي نو هغه پاپندو او حالاتو ته هم کتل پکار دی چې ددې ادب د معيار په لاره کښې ئې بنديز راوستی دی. او دې سره سره خپل کلچر او ماحول ته هم کتل پکار .دي-- د موجوده ادب معيار نه زه مطمئن يم
س
عالمي ادب کښې چا نه مطمئن او متاثر يئ؟
ج
د چا انفرادي تاثر را باندې نشته د هر چا هر څه نه متاثر نه يم خو د څنو عالمي اشخاصو د څنو .ليکونو د مجموعي اثر نه متاثر يم

--س
ستاسو په خيال د ادب مقصد څه پکار دی؟
--- ج
د ادب د تخليق په وخت د تخليق کارپه مخکښې مقصد نه وي -سړی اول شاعر شي بيا وروستو د مقصد تعين کوي- زما په خيال بې مقصده هيڅ شی او هيڅ ادب نه وي- زه خو دا هم وايم چې د ادب برائے ادب، او ادب برائے زندګی نظريې هم بې ځايه جوړې شوې دي-- که ادب برائے مرګ وی او د خود کشۍ تلقين پکښې شامل وی نو بيا جواز جوړيدی شو خو هر کله چې ژوندی سړی ادب تخليق کوي نو د ژوند لپاره يې کوي نو زما نظريه دا ده چې هر ادب چې تخليق کيږي د يو .مقصد لپاره کيږی
س
- د ازاد نظم هائيکو وغيره رواج پښتو ته وده ورکولی شي که نه

ketabton.com - The Digital Library

ج
ضرور وده ورکولی شي- زه د هرې ښائسته خبرې په حق کښې يم د ښائسته خبری د هر انداز قائل يم نو که څوک ښه خبرې دازاد نظم يا ها ئيکو په شکل کښي وکړي نو ضرور به پښتو ادب ته وده ورکوي-- زما په خيال خو دا نوي صنفونه د پښتو ادب په چمن کښې نوي ګلونه دي-- د دې نوو او ښائسته ګلونو چې څومره اضافه وشي د چمن ښائست به پرې زيا تيږي--

س :
صحافت سره مو رشته پاتې شوې که نه؟
ج
پاتې شوې ده د ر سالی نوم رانه هير دی خو يو درېمياشتنی ږساله مو ويستې وه -- دا مجله به وړاندې يو اپريدي چلوله، زه ورته يوسف خان اورکزی مجبور کړی وم- ريډيو له مې ډيره موده سکرپټ ليکلی دی - شهباز اخبار له مې کالم ليکلو-- ريدو ته هم د شهباز اخبار په وجه راغلی وم
.

س:
ايينده موڅه اراده ده چې خپلو ادبي سرګرمو ته به وده ورکوئ که نه ؟
ج ---
ما سره څه ګډې وډې غزلې شته که مې را غونډې کړی شوې نو چاپ به يې کړم-- ګنی که يو شعر مې هم ژوندی پاتې شو نو کافی ده.
س نوو ليکونکيو ته به څه مشوره ورکوئ؟

ج---
نوي ليکونکي چې هر څه ليکي نو مطمئن کيدل پرې نه دي پکار ګنې ښه تخليق به ونه کړی شي د ماضی او نن رابطه هم پکار ده --د ماضی د ادب مطالعه او د نن د حالاتو مشاهده ډير ضروري څيز دی-- نوو ليکوالو ته پکار دي چې په معاشرتي تبديلو او رجحاناتو هم نظر ساتي او په زده کړه هيڅ شرم محسوس نه کړي-- که داسې وکړي نو زما په خيال به معياري ادب تخليق کړی---

د مرکې نيته--کتاب مخ په مخ ----99-3-18---

خپل صورت کړه ګل و خشت قصر يې ګوره
رسيدلی ورته څوک په کمند نه دی

وضاحت--
دا شعر د شيدا په اسانو شعرونو کښی دی شايد چې ملګري پرې بغير تشريح هم په اسانه پوهه شي خو په تشريح کښې يې د شعري تکنيک نه خوند اخلو--
ګل و خشت--- يعنې خټه او خښته--ګل د ګ په زير دی--فارسی کښی خټې ته وايي -- او خشت فارسی او پښتو دوارو کښي خښتي ته وايي--

ketabton.com - The Digital Library

--قصر--- اوچتي ماڼۍ یا دنګ محل ته وایي
کمند--- د اوسپنې یا فولادو نه جوړه هغه پنجه چې اوږد پړی ورپورې تړلی وي او خلق پرې پاس
--محلونو او قلاګانو ته خیژي
--شعر کښې پیغام خو د عاجزۍ او انکسارۍ خپلولو ورکړی شوی دی خو انداز ته یې وګورئ چې
خپل صورت یعني خپل ځان خټه او خښته کړه نو بیا د خپل شخصیت عمارت ته ګوره چې څومره
دنګ دی--- دومره اوچت چې څوک ورته په هیڅ شان نه شي رسیدی--- که څوک په دغه عمارت
---د کمند اچولو هڅه هم وکړي خو بیا به هم څوک ور ونه رسي
خټه او خښته دواړه د خاورې نه جوړیږي او خاوره د عاجزۍ علامت دی--- بیا همدغه خټې
خاورې نه قصر او دنګ عمارت جوړیږي چې د اوچتوالي--لوې والي-- عظمت او وقار علامت
دی--- ګویا د دغه عظمت او اوچتوالي اصلي بنیاد په خټه او خښته یعني خاوره ولاړ دی---یا دا چې
د شخصیت لوې والی او دنګ والی په عاجزۍ او انکسارۍ ولاړ دی--- نو که خپل صورت دې خټه
خښته او خاوره کړو نو بیا د خپل شخصیت عمارت ته هم وګوره چې اخر څوک به ستا قد ته در
ورسي--بې شکه کمند دې هم په دغه عمارت واچوي--یعني د دولت شهرت طاقت مکر او فریب
پنجې دې هم په دغه عمارت ښخې کړې خو بیا به هم څوک در ونه رسي-- په عاجزۍ کښې د لوې
والي او عظمت راز ښودلو د پاره رحمان بابا په خپل انداز کښې ویيلي دي چې
ژوندی ځان په زمکه ښخ کړه لکه تخم
که لویي غواړې د خاورو په مقام شه
علامه اقبال سره په غلطۍ منسوب شوی شعر دی چې اصلي شاعر یې سید محمد مست کلکتوي
--دی-- هغه هم ویيلي دي چې
مټا دے اپنی هستی کو اگر کچھه مرتبه چاهے
که دانه خاک مین ملکر گل و گلزار هوتا هے
بس دغه د عاجزۍ طاقت او قوت دی چې مختلفو شاعرانو په خپل خپل انداز ښودلی دی او د شیدا
---پکښې خپل انداز دی
زما مغروره او کبرژن ملګري دې خپل ژوند کښې چرته په عاجزۍ تجربه وکړي او دغه سکون او
---مسرت دې محسوس کړي نو د شیدا د شعر په مفهوم به په درسته او کامله معنا پوهه شي

شعر څه وي او ښه شعر څنګه وي--- ښه شعر د پاره پوهه پکار ده که نه دا فطری شی دی-- د
شعري تکرار نه به ځان څنګه ساتو -- نثري شاعري څنګه وي او ځنې نورې خبرې مې زلمي
--- طارق وزیر سره په دې مرکه کښې کړې دي-- د مینه والو په خدمت کښې

حنیف خلیل سره د شعر په اړه مرکه
مرکه کوونکی--- طارق وزیر

په دې مرکه کې مې د شعر اړوند ځینو مهمو مسایلو په اړه پروفېسر ډاکټر حنیف خلیل صیب
لري او فی الحال د اسلام اباد قائداعظم پوهنتون ډایرېکټر phd پوهنتلی، خلیل صیب په ادبیاتو کې
.دی

ketabton.com - The Digital Library

طارق وزیر: ځیني شاعران په دې نظر دي چې د شعر لپاره مطالعه اړینه نهٔ ده،ځکه داسې ښهٔ شاعران هم لرو چې حتی لیک او لوست يې هم زده نهٔ دی؛ ځهٔ فکر کوئ چې د اوسني دور د غوښتنو مطابق شاعر باید علمي او فلسفي پوهه ولري او که خپلې تجربې يې کافي دي؟
حنیف خلیل: دا پوښتنه باید په دوو برخو وویشل شي، یوه دا چې شاعران باید مطالعه ولري او کنه؟ یعنې مطالعه ضرور ده که له مطالعې بغیر هم شاعري کیدلی شي؟ ځکه ځیني شاعران لرو چې .بغیر له مطالعې هم ښه شاعري کوي
ددې برخې په جواب کې به دومره ووایم چې د شاعرۍ هم دوه برخې دي؛ یوه برخه يې د خیال،فکر، مضمون او محتوا برخه ده، چې هغه د مطالعې سره زیاته اړه نهٔ لري، خو مطالعه پکې .وسعت او پراختیا راوستی شي
دوهمه برخه يې بیخي مطالعې ته محتاجه ده،دوهمه برخه يې د جوړښت او د شاعرۍ د هنر ده، نو کوم شاعر چې د شعر د تکنیک مطالعه نهٔ لري، نو هغه یوازې په خپل خیال او فکر شاعري نهٔ شي .کولی، باید دا ولري
.مطلب دادی چې د شاعرۍ په دواړو برخو کې د مطالعې ضرورت دی
دغه ځیني شاعران چې له مطالعې بغیر ښه شاعري کوي، نو که غور وکړئ د هغوی شاعري به د فن، هنر او تکنیک له مخې ښه شاعري نهٔ وي، په هغې کې به فني خامۍ او کمزورۍ وي؛ ځکه دی به د شعر په تکنیک نهٔ پوهیږي چې په یو شعر کې صنعت څنګه راځي،تلازمه څنګه راځي،نوي تشبیه،استعاره او علامت څنګه پیدا کیدلی شي، نو ددې نه به بې تعلیمه شاعر عاري وي ځکه زهٔ .فکر کوم چې د شعر دپاره په دواړو برخو کې مطالعه پکار ده
باید یو شاعر دا معلومات ولري چې زما نه مخکې دور کې کوم خیالونه،فکرونه او مضامین بیان .شوي دي او کوم نوي دي، نو له تکرار به بچ کیږي
د هنر په حواله بیخي ضرور ده، که موږ د غزل شاعري کوو نو د غزل په تکنیک پوهه پکار ده،که نظم لیکو،ازاد لیکو،معرا لیکو،یا بل کوم صنف لیکو چې د هغه صنف غوښتنې مو نهٔ وي لوستي نو په هغه صنف کې به شاعري څنګه کوو؟
بیا خصوصاً غزل خو د ډېرو فني باریکیو غوښتنه کوي، کوم شاعران چې په نن دور کې رحمان بابا لولي، کاظم خان شیدا لولي،یا حمزه بابا لولي نو تاسې ته به اندازه وشي چې د هغوی د غزل .تکنیک ډېر مضبوط دی
.خو کوم شاعران چې دغه استاد شاعران نهٔ لولي نو د هغه د غزل فني خواوې به کمزورې وي
د پوښتنې دوهمه برخه داده چې شاعرانو ته فقط خپلې تجربې کافي دي ، کنه فلسفي او علمي لوسته هم ضروري ده؟
د فلسفې لپاره د مطالعې نه زیات د مشاهدې ضرورت وي او دا یوازې د شعر لپاره اړتیا نهٔ ده چې موږ ووایو چې دا د شاعر خپلې تجربې دي، نو دا فلسفي تجربې دي او باید په شعر کې راشي، .فلسفیانه سوچ له شاعرۍ بغیر هم کیدلی شي چې مشاهده ورته پکار ده
.څوک چې فلسفه مطالعه کوي هغه فلسفي نهٔ جوړیږي،بلکې د علم الکلام استاد او ماهر جوړیږي
علم الکلام دې ته وایي چې کوم خلک خپل تخلیقي غور نهٔ کوي یا تخلیق نهٔ شي کولی او په زړو فلسفو ځان پوهوي، نو دا فلسفي نهٔ دی؛ فلسفي هغه سړی وي چې په خالي ذهن سره د خپلې .مشاهدې په رڼا کې نتیجې ترلاسه کړي او بیا يې بیان کړي

ketabton.com - The Digital Library

مهمه داده چې شاعر دې ټولنیزه مشاهده ولري، جامعي تجربې دې ولري،د ټولنې درد دې حس کړي، خو دغه احساس چې کله په ښهٔ شعر کې وړاندې کوي نو بیا ورته د شاعري مطالعې، ضرورت دی، بیا ورته د شاعري چوکاټونو او نزاکتونو باندې د پوهې اړتیا ده.

خلاصه دا چې بغیر د مطالعې نه،د شعري تکنیک د پوهې نه، د شعر د ژانرونو،صنفونو او د شاعرۍ د فني نزاکتونو نه د لوړ معیار شاعري نهٔ شي کیدلی؛ وجه داده چې د شعر په پوره ارتقایي سفر یو نظر پکار دی، هله به شعر په دواړو حوالو مضبوط وي، هم به فکر و خیال نوی او نادر وي او هم به د بیان انداز هنري او تکنیکي وي.

طارق وزیر: موږ ځینو شعرونو ته فلسفي وایو، تصوفي وایو؛ غني خان ته فلسفي شاعر وایو یا استاد غضنفر دغه اصطلاح د اشرف مفتون لپاره مناسبه بللې؛ نو د هغه شاعرانو شعرونه چې سیاسي اړخ لري ولې یې سیاسي شاعر نهٔ بولو او که د فلسفي او صوفي شاعرانو اصطلاحاوې غلطې دي، خو که وکارول شي کومې ستونزې پېښوي؟

حنیف خلیل: ستاسې دویمه پوښتنه ډېره زیاته ښکلي او اهمه ده، چې موږ د شاعرانو لپاره ځینې اصطلاحات راوړو لکه فلسفي شاعر او صوفي شاعر، ماته دا اصطلاحات ډېر مناسب نهٔ ښکاري. لکه تاسې چې پوښتنه کې ویلي چې بیا موږ ولې سیاسي شاعر، مذهبي شاعر، ساینسي شاعر او نور اصطلاحات نهٔ کاروو.

دا فلسفي او صوفي شاعر هم باید ونهٔ کارول شي؛ موږه چې د شاعرۍ کوم معروف اصطلاحات لرو، هغه داسې دي چې: کلاسیکي شاعر، رومانوي شاعر،مقصدي شاعر.

که دغه شان د هرې موضوع دپاره یو اصطلاح وضع کوو، نو بیا به د محتوا، فکر وخیال په حواله په لسګونو نورو اصطلاحاتو ته اړتیا ولرو.

ډېر داسې اصطلاحات به وي چې هغه به بیا ځان ته نوم غواړي.

نو زما خیال دی چې موږ باید همدغه مروج اصحلاحات راوخلو، چې هغه له ادبي او شعري تحریکونو سره اړه ولري؛ یعنې کلاسیک یو دور وُ او دا یو کلاسیکي تحریک تېر شوی دی، رومانوي تحریک د ادب یوه برخه ده، مقصدیت تحریک د ادب برخه ده، ترقي پسند تصور د یو فکري تحریک نوم دی؛ نو که دې سره موږ د یو شاعر پېژندګلو وکړو نو ماته زیاته مناسبه ښکاري.

پاتې شوه دا چې شاعر فلسفي یا تصوفي دی، ګوره دا فلسفه او تصوف یوازې د شعر دپاره نهٔ دي، بغیر له شاعرۍ هم کیدی شي.

که بیا کوم لیکوال نثر لیکي نو موږ به ووایو چې فلسفي یا تصوفي نثر یې لیکلی دی، خو بیا به راته لس،شل نور نومونه پکار وي، چې دا سیاسي که مذهبي یا بل ډول؛ نو دا به مشکل پیدا کړي او په دغه اصلاحاتو کې دوه زیات معروف دي، فلسفي او تصوفي شاعر؛ له دې دواړو هم باید تېر شو او د کلاسیکي شاعر، رومانوي ، مقصدي او ترقي پسند شاعر اصطلاحات ووایو نو شاید مشکل پیدا نهٔ کړي.

دا ځکه مشکل نهٔ پیدا کوي چې هغه د رجحاناتو او تحریکونو نومونه دي او یوازې په پښتو کې نه بلکې په نړۍ دغسې ده، یعنې په یونان کې خپل کلاسیک دی نو د هغوی کلاسیکي شاعران دي، په مغرب کې د انګریزی، فرانس،جرمن ... خپل کلاسیک دی ،هغوی هم په کلاسیک پېژندی شي، رومانوي په رومانویت پېژندی شي، ریالېسټ یعنې حقیقت نګاری ولا شاعران هم په ریالسټ پېژندی شي.

ketabton.com - The Digital Library

ستاسي پوښتنې کې دا ځواب موجود دی چې د فلسفي او تصوفي شاعر اصطلاحات ستونزې پېښوي.
طارق وزير:ځینې شاعران فکر کوي چې که د نورو شاعري مطالعه کړو، نو تاثیر یې راباندې لویږي او زموږ شعر د هغوی رنګ اخلي، نو ځکه یې نهٔ لولي؛ خو دلته مهمه مسئله داده چې که مطالعه یې نهٔ کړي نو زده کړه له څهٔ شي کوي او بل له دود هم قطعاً بېلیدلی نهٔ شي؛ نو داسې لاره شته چې شاعر له نورو زده کړه وکړي او هم یې شاعري د چا تر اغېزې لاندې نهٔ شي؟
حنیف خلیل: دا پوښتنه هم له ړومبو سره لږ ډېر نزدېکت لري چې ځینې شاعران داسې رایه لري، چې هغوی مطالعه دې دپاره نهٔ کوي چې د هغوی په شعر د نورو اثرات را نهٔ شي.
زما وایم چې دا درسته خبره او مناسب سوچ نهٔ دی،دا هېڅ امکان نهٔ لري چې یو شاعر دې د هیچا شاعري ونهٔ ګوري او دی دې خپله شاعري بلکل ځانګړې وکړي او بیا هم پرې د چا تاثیر نهٔ وي، په چوکاټ به هم پوره وي،په فني لوازماتو به هم پوره وي، دا ممکنه نهٔ ده.
شاعر باید مطالعه او شعري شعور ولري، شاعر باید پوهه وي چې کومې خبرې زما څخه مخکې شوي دي او ماته کومې خبرې کول پکار دي.
که یو شاعر بیخي نور شاعران نهٔ ګوري،نو له هغهٔ خو په نهٔ کتلو کې هم ډېرې خبرې تکرارېږي،هغه به د نورو د نهٔ مطالعه کولو باوجود ۵۰ فیصده داسې خبرې کوي، چې نورو شاعرانو کړي وي، نو دا خو اپوټه عمل شو.
کوم شاعر چې د ځان نه مخکې شاعران لوستي وي، هغه د تکرار نه ځان بچ کولی شي، نوي او خالصې خبرې راوړلی شي، د نوو خبرو لپاره تخیل پکار راوستلی شي، ځکه د هغهٔ په تېرو خبرو نظر دی.
که خبرې نوي نهٔ وي نو انداز نوی ورکولی شي، خو چې کوم شاعر د شعري بهیر هېڅ مطالعه نهٔ لري نو هغه به د تکرار نه څنګه ځان بچ کوي؟ ځکه دهٔ ته خو پته نهٔ شته چې دا خبره شوې ده او که نهٔ ده شوې؟
زهٔ که شعر لیکم او ما حمزه بابا نهٔ وي لوستی، نو زهٔ په خپل چورت کې روان یم او ما د پښتونوالۍ، رومانویت، جمال او فلسفې هغه شعرونه ولیکل، زما خیال به دا وي چې دا زما خپل سوچ دی خو که دا ۱۰۰فیصده له حمزه بابا سره یو رنګ راغلل بیا به څهٔ کوم؟ خو که ما حمزه بابا لوستی وي نو زما په ذهن کې به دا خبره پرته وي، چې دا خبره زهٔ په شعر کې ولې ځای کړم چې حمزه بابا کړې ده؛ زهٔ ولې هغه څهٔ تکرار کړم چې رحمان بابا،خوشال بابا او ځینو نورو کلاسیکو او د خپل دور شاعرانو زما نه مخکې دا خبرې کړې دي.
دا چې څوک سوچ کوي چې زهٔ مطالعه نهٔ کوم او نوي خبرې به وکړی شم، د اغېز او اثر نه به بچ شم دا غلط سوچ دی، بلکې دا ځان پخپله تکرار ته اړ کول دي.
له داسې شاعر سره شعور نهٔ وي چې کومې خبرې یې زړې او کومې نوي دي، دهٔ ته خپلې ټولې خبرې نوي ښکاري خو امکان لري چې ۸۰فیصده زړې وشي.
کوم شاعر چې د شعري بهیر ،سفر او د تاریخ مطالعه لري، هغه ځان په ډېره ساتلی شي، ځکه نوي او زړې خبرې پېژني.
بله خبره داده چې د کوم شاعر په شاعرۍ د نورو شاعرانو اثر وي هم، نو هغه به یا د خیال او یا به د جوړښت وي؛د خیال او فکر اثر بده خبره نهٔ ده، ځکه دا اثر فطري دی،یو خیال د بل نه پیدا کېږي او یو خیال د بل سره توپیر هم کوي.

ketabton.com - The Digital Library

خو د تکنیک، جوړښت او د پیشکش چې کوم انداز دی هغه ځانګړی پکار دی، باید نوي ترکیبونه پیدا کړو، نادرې استعارې پیدا کړو؛ اګر چې نوي استعارې او تشبیهات پیدا کول ډېر ګران کار دی خو که موږ کوم نوی کار په جوړښت کې کولی شو، هغه د ترکیبونو کارول دي، ځکه موږ سره مفردات او ټکي موجود دي خو که د هغو ټکو نه مرکب جوړوو، نو کولی شو نوی ترکیب جوړ کړو؛ دوه داسې ټکي راواخلو چې له موږ مخکې نهٔ وي شوي، نو بیا د مطالعې ضرورت دی او خپل انداز او بیان کې نویوالی هم راوستی شو.

زما مطلب دادی چې کومې خبرې شاعران کوي، هغه خبرې که ټولې شوي وي، اصل شاعري داده چې زړې خبرې په نوي انداز وکړی شي او ډېر شاعران شته چې انداز او اسلوب یې نوی دی.

د اردو د یو شاعر حواله درکومه، سیف الدین سیف د اردو شاعر دی؛ هغه یو شعر ویلی چې:

سیف انداز بیان رنګ بدل دیتا هی

ورنا دنیا می کوی بات نهی بات نهی

مانا یې داده چې: سیف اندازِ بیان رنګ بدلوي، ګني دنیا کې نوي خبره اډو شته نه.

مطلب دا شو چې خبرې خو زړې دي خو انداز نوی پکار دی او دغه خبره حمزه بابا هم یو شعر کې کړې ده، مطلب یې دادی چې خیال و فکر دې زوړ وي خو لباس دې نوی وي.

شاعري خپل انفرادیت په پرزېنټېشن،جوړښت او تکنیک ترلاسه کوي.

کوم شاعران چې دا سوچ لري چې زهٔ نور ځکه نهٔ مطالعه کوم چې نوي خبره کول غواړم، دا غلط فهمۍ کې دي او تېروتي دي.

تاسې تجربه وکړئ چې کومو شاعرانو د نورو شاعرانو ژوره مطالعه کړې ده، نو هغه په خپل شعر کې د پېشکش او جوړښت په نوي اسلوب اختیارولو کې کمیاب شوی دی.

کوم شاعران چې بې مهاره ور ګډ وي نو غلط فهمۍ کې وي او فکر کوي چې زهٔ څهٔ وایم دا زما دي، خو د هغهٔ نه مخکې شلو کسانو دا خبره کړې وي.

نو اخري جمله داده چې که څوک د خیال او جوړښت دواړو په لحاظ نوی شعر ویل او نوی انداز غواړي، نو د زړو خبرو نه خبرتیا،د زړو تراکیبو انداز، له تشبیهاتو او نورو تکنیکي لوازماتو نه خبرتیا ورله ضروري ده، ځکه چې دې نه په ډډه وي نو نوی انداز به خپل کړي.

طارق وزیر: زموږ ډېره شاعري خاصتاً د ځوانانو شاعري د موضوعاتو او د بیان د طرز له مخې تکرار ده، خو که څوک انتقاد وکړي ځینې یې ځواب دا وایي چې ژوند ټول تکرار دی او شاعري هم د ژوند له مسایلو سره تړلې ده.

ستاسې په نظر تکرار او بې نوښته شاعري شعر وژنه ده او که مشکل نهٔ لري؟

حنیف خلیل: دا څلورمه پوښتنه هم د ځینو اجزاوو وضاحت غواړي، یعني چې څوک وایي چې ټول ژوند تکرار دی نو په شاعرۍ کې به هم تکرار راځي؛ دغه فکر او رسایي مناسبه نهٔ ده.

که ټول ژوند تکرار دی هم، خو په دې ژوند کې تنوع څومره ده.

ژوند په ټاکلې حد کې راګېر نهٔ دی، یو ماشین نهٔ دی او نهٔ په یو دور کې ولاړ دی؛ ژوند د اوبو تلاب نهٔ دی سمندر دی، روانې اوبهٔ دي او روانو اوبو کې حرکت او حرارت وي، ولاړو اوبو کې خبره ولاړه وي.

وګورئ! چې په دې ژوند کې څومره اړخونه دي ،څومره ټولنیز علوم دي،چېرته نفسیات،چېرته جمالیات،چېرته سماجیات،چېرته مذهبیات،چېرته فلسفه،چېرته ساینس او چېرته نورې بلا خبرې دي؛ ژوند ډېر پراخ دی.

ketabton.com - The Digital Library

که دا رایه ولرو چې ژوند تکرار دی، ددې مطلب به دا وي چې په ټوله دنیا کې دې شعر ودرېږي،
.ځکه ژوند کې چې څهٔ وُ، هغه وویلی شو بس نور به تکرار ته کېنو
خبره داسې نهٔ ده، تخیل دې ته وایي چې د یوې خبرې نه بله پیدا کړی شي، د کایناتي اجزاوو نه
.نوی تصویر پېش کړی شي، نوی تصویر پېش کول د تخیل کار دی
.د شاعرۍ تکرار په دې ختمیدی شي چې زړې خبرې په نوي انداز وشي
.جام دې نوی وي زړه صهبا پکار ده》لکه د حمزه خبره مو چې مخکې وکړه》
ځینو ځایونو کې ممکن انداز هم بدل نهٔ شي لکه زموږ په کلاسیک کې بلا شعرونه داسې دي چې د
خوشال بابا،رحمان بابا،علي خان،حمید،کاظم خان،حافظ الپوری او نور کلاسیکو شاعرانو خیال بلکل
نزدې کیږي او له خیال سره کله کله اسلوب،انداز یا ډېکشن، لفظیات او یا جوړښت سره ورته والی
.لري
که د یو شاعر ټوله شاعري تکراري ووینو، دغه شاعري ارزښت نهٔ لري، خو که په یو دیوان
لس،شل یا یو څو شعرونه له نورو شاعرانو سره سمون وخوري، نو دا خو څهٔ خبره نهٔ ده ځکه
.انسانان ځینې مشترکه خبرې کولی شي، البته ډېر شاعران داسې هم شته چې نوی رنګ ورکوي
یو دوه مثالونه پېش کوم چې یو شاعر د بل شاعر له زوړ خیال نه نوی څنګه پیدا کوي، اثر یې
.اخلي خو د بیان انداز کې انفرادیت راولي
:کاظم خان شیدا وایي چې
ستا چشمان به څهٔ نګاه کا په خاکسارو
چې له کبره دې بانهٔ ګوري اسمان ته
ښکلی خیال دی چې د محبوب بانه چې اسمان ته دي، دا له ډېره کبره دي او د ځمکې په خلکو به
څهٔ نظر وکړي؟
اوس د حمزه بابا یوه نقطه خوښه شوي ده چې بانه چې د اسمان په لور کاږهٔ دي نو دا کبر کوي،
دا خبره یې له شیدا اخیستي او بیا یې خپل نوی رنګ اختیار کړی یا اضافه یې کړي ده،چې تخیل
.یې پکار راوستی او شعر کې یې ساده ګي هم شته
یاره چې اسمان ته دې بانه ګوري
سترګې دې زما په مخ کې څهٔ ګوري
که حمزه بابا شیدا نهٔ وای لوستی نو هغه به د بانو اسمان د کتو استعاره څنګه پیدا کوله او نوي
اضافه یې څنګه کوله؟
هغه شاعر چې وایي چې ژوند تکرار دی او موږ به تکرار شاعري کوو، نو دا شاعر دې شاعري
پرېږدي، ځکه چې موږ ته د دغسې تکرار ضرورت نهٔ دی چې فکر هم تکرار کړه او جوړښت هم
تکرار کړه، بیا یې د شعر ضرورت څهٔ دی؟ ځکه دا خبرې مخکې شوي او له دهٔ نه په ښهٔ انداز
.شوي
که تهٔ انداز بدلولی شې او یا زوړ خیال ته نوی رنګ ورکولی شې، نو تا ځان له تکرار نه په ډېره
وساتلو یا تکراري خیال ته نوی انداز ورکړ، جوړښت،ترانم،تراکیب،استعاره یا بل څهٔ کې دې نوی
.بدلون راوست، نو بیا دې ته موږ تکرار نهٔ وایو
خلاصه دا که هغه شاعر چې نهٔ نوی خیال لري او نهٔ نوی انداز، شعري بهیر ورته ضرورت نهٔ
.لري؛ خو که زوړ خیال ته نوی رنګ ورکوي یا انداز بدلولی شي بیا سمه ده

ketabton.com - The Digital Library

داسې هم کیږي چې یو شاعر خپل خیال دوباره تکراروي، کاظم خان شیدا نه داسې شوي، چې یو خیال یې په بل شعر کې هم وي، خو انداز،استعارې،علامت او تراکیب یې د دواړو شعرونو بدل وي، نو بیا ویلی شو چې استاد شاعر دې ته وایي، ځکه د لومړي او دوهم شعر خیالونه یو دي خو بیا هم بدل ښکاري.

نو که شاعر له تکرار ځان بچ کول غواړي، نو تېز تخیل او نوی انداز ورته پکار دی.

طارق وزیر: که یو شعر د اصولو په تله پوره وخېژي، خو کوم فکر پکې نۀ وي او فقط د خوند لپاره وي؛ دا ښۀ شعر کېدلی شي؟

حنیف خلیل: دا پنځمه پوښتنه کې ډېرې ښې خبرې ته اشاره شوې او دا باید راوسپړلی شي. زموږ ځیني شاعران د غلط فهیمو ښکار دي، یعني هغوی دا وایي چې شعر چې په شعري اصولو برابر وي نو دا شعر دی او ښۀ شعر دی.

خو زۀ بلکل ورسره متفق نۀ یم، له شعري اصولو د دوی مراد شعري پېمانه ده، شعري پېمانه خو متعین ده مثلاً غزل لیکو د هغۀ شعرونه وي،مطلع او مقطع وي،هر شعر بحر وزن لري،ردیف او قافیه ده، نو که موږ یوازې دا شاعري ګڼو نو غلط فهمی کې یو.

شاعري یوازې په چوکاټونو کې د بې ځایه او بې مقصده خبرو اچولو نوم نۀ دی،شاعري د فکر نوښت او رفعت نوم دی او داده چې ستا په شعر کې تخلیقي زور څومره دی.

که موږ صرف اصولو ته راشو چې مثلاً د شعر اصول بحر، وزن دي دا به یا غزل وي یا نظم ازاد یا معرا نظم وي او معرا خو صرف وزن پکار دی؛ که داسې وي نو موږ پاکستاني مکتبونو کې پاړې ویلې، بیا خو پاړې هم شعر دی: ایک دوني دوني، دو دوني چهار، تین دوني چه، چهار دوني اټ هره مسره وزن لري نو دې ته به هم معرا نظم وایو؟

که غزل داسې ووایو چې په ټولو اصولو برابر وي،قافیه،ردیف،وزن او د پېماني غوښتنې ټولې درستې وي نو موږ به بیا هم ورته شعر وایو چې هغه فکر نۀ لري؟ نۀ دا شاعري نۀ ده.

مثلاً که زۀ ووایم چې: د لرګي کټوۍ کې څیز کله پخیږي_چې څیزونه اور نه مخکې وسوځیږي قافیه پکې راغله(پخیږي او سوځیږي) وزن هم لري، دې ته اوس څوک شاعري وایي؟

شعر په وزن او پېمانه شعر نۀ دی بلکې په تخیل، تفکر، نوښت او په هنري چوکاټ شعر دی. که شعر په شعري اصولو او پېمانه برابر وي خو چې تخیل ،مشاهده او نوښت پکې نۀ وي،پاروونکی فکر او احساس نۀ لري، نو بیا شاعري نۀ شي کېدی.

اصول ګِلکاري ده، ګِلکار دا کوي چې کومه خښته چېرته کېږدي، دیوال به څنګه مستقیم وي،بحر وزن به څنګه وي؛ که داسې شي نو بیا شعر نۀ دی ځکه شعر فکر،تخیل،جذبې،احساس او نوښت ته ضرورت لري.

کوم څیز ته چې موږ شاعري وایو، دا په نثر کې هم کېدی شي، شاعري صرف منظومات نۀ دي، د منظوماتو مثالونه مې درکړل چې هغسې منظومه ده خو شعر نۀ دی.

ځیني خیالات او تفکرات به منظوم نۀ وي خو شعر به وي، یعني په نثر کې داسې خبرې کولی شو چې فکر،خیال،جذبه او احساس لري او د نورو احساس راپارولی شي، دا نثري شاعري ده، مشران ورته سپین شعر وایي.

نو شعر او منظومه بېل دي، شعر په تخیل او تفکر ولاړ دی، خو منظومه په وزن،بحر، قافیه او ردیف ولاړه ده.

طارق وزیر: په شعر کې هنري ابهام ته ضرورت شته ،که واضح بیان پکار دی؟

ketabton.com - The Digital Library

حنيف خليل: د شعري ابهام په نوعيت بايد پوه شو، کله کله موږ ابهام دې ته وايو چې شعر دومره پيچلی کړو، چې په هېڅ طور ترې مانا نهٔ راوځي او مانا د شاعر په خېټه کې پاتې شي.
لکه عرب چې وايي(المعناء فی بطن الشاعر) مانا د شاعر په خېټه کې ده، نو دا بيا ولې وليکلی شو او د چا دپاره شو؟ دغه ابهام غير ضروري، غير افادي او بې مقصده دی او له دغسې ابهام نه واضح شعر غوره دی.
که ابهام په ايهام بدل شي نو ايهام پخپله يو شعري صنعت او تکنيک دی او ايهام دې ته وايي چې ابهام ښکلی کړی شي. دغه ډول ابهام خپل لوستونکی په ژور فکر مجبوروي،چې غوټې پرانيزي په علامتونو او استعارو پوه شي، نو بيا د ابهام د غوټې د پرانيستلو نه پس د شعر خوند يو په لس شي؛ دغه ابهام د شعر حسن دی او پرته له ابهام شاعري پروپاګنډه جوړيږي.
سيده ساده خبرې خو سياست دان،ملا او ژورنالېست هم کوي چې استعارې،علامتونو او تلازمې پکې نهٔ وي دا خو بيا شعر نهٔ دی.
شاعري د علامت،تکنيک،استعارو،تشبيهاتو،بدايعو ژبه ده.
مثلاً که سياست دان خبره کوي هغه به داسې وي چې په کشمير د هندوانو قبضه پکار نهٔ ده ځکه دلته مسلمانان زيات دي؛ خو يو شاعر علامت او استعاره راوړي همدا خبره حمزه بابا په شعر کې کوي:
ځير دې يم زلفو ته د مخ په تمه
زهٔ د هندوانو نه کشمير غواړم
اوس غور وکړئ چې د هندوانو او کشمير دپاره يې د زلفو او د مخ استعارې راوړې او دا د شاعر کار دی، يعنې مخ سپين دی د کشمير له ښکلا سره تشبيه دی، زلفې تورې دي تشبيه يې له تورو هندوانو سره ده؛ نو چې تورې زلفې په سپين مخ راخورې وي مطلب يې دادی چې هنداونو کشمير قبضه کړی.
ابهام درجې لري چې بيا د لوستونکو د ذوق درجې غواړي، مثلاً که ددې لږ زيات ابهام راواخلو نو بيا به د کاظم خان شيدا شعر وايو چې:
شګفته کړه لکه لمر جبين هر چاته
چې په تلهٔ دې سياه پوش تمام جهان شي
خبره په ابهام کې شوې خو غوټې يې پرانيستلی کيږي او ابهام ابلاغ ته رسيږي نو لوستونکی د شعر په خوند پوهيدلی شي.
شيدا ويلي دي چې خپله تنده د لمر غوندې روښانه کړه، ځکه چې ستا د مرګ او پرېوتو نه پس ټول جهان تاپسې خپه وي، که لمر پرېوزي جهان تيارهٔ شي ټول جهان تور لباس اغوندي او لمر پسې خپه وي؛ ددې علامت مطلب دادی چې که ستا تنده روښانه وه نو ستا له مرګ وروسته به هم ټول جهان تورې جامې اغوندي.
دا ښکلی ابهام دی پرانستلی کيږي او ابهام د ايهام او ابلاغ مقام ته رسيږي.
ابهام تر دې هم اوچتې درجې لري په خپله رحمان بابا کې ګران شعرونه شته او شيدا خو داسې شعرونه لري چې هغه ډېر فني نزاکت غواړي، عام او سطحي ذوق لرونکي ته به يې هر شعر ابهام ښکاري.
شيدا وايي چې:
ما لباس ورپسې رنګ د ګل په شان کړو

ketabton.com - The Digital Library

لکه بوی هسې مې ووت له اغوشه
دا بيت عام لوستونکي ته ابهام ښکاري، خو پوه او با ذوقه يې غوټې پرانيزي او ابلاغ ته رسيږي
.نو هلته معلوميږي چې شعر څنګه وي
:شيدا بل ځای وايي چې
چې سرور په مستعار کا شيدا واوره
د دهقان په دانه رقص د اسيا کا
اوس د عام ذوق لرونکي ته شيدا مشکل پسند او شعر مبهم ښکاري، خو د لوړ ذوق لوستونکی يې .غوټې پرانيزي
سرور په رقص کې دی او ځيني رقصونه داسې وي چې په خپل مزاج نهٔ کيږي ،په مستعار طبيعت کيږي او مستعار طبيعت دپاره شيدا مثال ورکړی چې "د دهقان په دانه رقص د اسيا کا" اسيا يعنې د ژرندې پل هم چورلي خو هله رقص کوي چې دهقان دانې ورته راوړي، شيدا د انساني ټولنې خبره کوي چې مستعار رقص مه کوه، څوک چې مستعار سرور حاصلوي يعنې د مفتو شراب څښني او مفت رقص کوي؛ په رقص کې هم چورلک وي، په ميکده کې چې ساقي جام ګرځوي نو هغې کې هم ګردش وي او د ژرندې پل کې هم ګردش وي؛ دا ټول ګردشونه په يو بيت کې راغونډول د استاد .شاعر کار دی او دا هغه ابهام دی چې ايهام او ابلاغ ته رسي او د لوړ ذوقه لوستونکو لپاره وي
څوک چې په نظم کې ساده خبره کوي دهٔ سره شعر نهٔ شته، خو څوک چې په منظوماتو کې تکنيک راولي، نو دغه تنکيک که څهٔ هم د مبتدي لوستونکي دپاره به ابهام وي، خو د لوړ ذوق لرونکي .دپاره به شعري تکنيک وي
البته د مشکلې ژبې نه ځان په ډېره ساتل پکار دي، يعنې د ژبې مشکل دا چې موږ سره پښتو ساده او سوچه ټکي شته؛ نو ژبه کې ګنجلک، ټکي په زور راوړل، له نورو ژبو د هغو ټکو راوړل چې .خپله ژبه کې بديل لري، پکار نهٔ دي
حمزه بابا يوه مسره داسې ده چې: ستا به جوهر د سخن دا وي چې ساده کړه ژبه
!په ساده ژبه کې پوره تکنيک راولئ،علامتونه،تلازمې او استعارې راوړئ
:د حمزه دې شعر کې ژبه ساده خو شعري ټکنيک لري
ګوره سترګې چې مې ډکې ډکې کيږي
نوم د تګ په خولهٔ وانخلې باران راغی
ژبه يې اسانه ده خو دوه تصويرونه پکې دي ،يو دادی چې چې محبوب د تګ اجازت غواړي خو مين ورته وايي چې تهٔ مهٔ ځه! دوه قسمه باران راغلو؛ يو خو چې تهٔ رخصتيږې نو د ډکو سترګو .باران رادرومي ، بل خوا بهر هم باران وريږي او باران کې څوک نهٔ ځي
:حمزه بابا وايي چې
اشنا چې راشي خطا وار شي زما
حمزه! تر څو به خطا وار اوسمه؟
د لومړي خطا وار هدف وارخطايي ده او دوهم خطا وار د غلطي کوونکي مانا لري؛ يو خطا وار يې .په دوو ماناوو کې استعمال کړ او ژبه ساده ده
اخري دا چې ژبه دې ساده وي خو تکنيک دې موجود وي، شعر دې نبغ په نبغه نهٔ وي، شعر بايد د سياست دان،ملا او خبريال خبره نهٔ وي، بلکې بايد د شاعر خبره وي او شاعر خبره په علامتونو، .رمز او کنايه کې کوي

ketabton.com - The Digital Library

----چرته غور مو پرې کړی دی

دا چې په ټرکونو-- ویګنونو--داټسنو--رکشو--او نورو ګاډو یې لیکلي وي چې-- بري سرکار---
بري لچپال--دمادم مست قلندر-- مولا علي--خیر نال ا خیر نال جا-- مان کی دعا جنت کی هوا--راځه
--راپسي د سترګو توره--- پام کوه اشنا
په اورتیک مې خفه نه شې
--په ما ناوخت دی د خپل یار دیدن له ځمه
ځنې سیاسي نعرې--- او ځنې شعرونه--رحمان بابا ته منسوب د ځانه جوړ شوي شعرونه--- او
--داسې نور ډیر لیکونه او خبرې---چې مونږ یې په دغو ګاډو لیکونو کښې وینو
دغه ټرانسپورټي ادب ته له کومو کومو زاویو نه کتلی کیدی شي او په کومو کومو ټولنیزو علومو
--کښې یې تحلیل او تجزیه کیدی شي-- زما فکر خو دا وایي
نفسیات
دغه ټرانسپورټي ټولنه څه رنګه سوچ کوي---خواهشات یې څه وي--- د خواهشاتو په پوره کیدو
او نه پوره کیدو یې ردعمل څه وي-- اطمینان او محرومی یې څه وي - وغیره
کلتور
دغه خلق د کوم قسمه ټولنیز ژوند ترجماني کوي-- د ژوند مشغلې یې څه وي--د کار دوران کښې
وخت ځنګه تیروي--- خوراک جامه پیزار یې ځنګه وي-- وغیره
اقتصاد
دغه خلق په کومه طریقه خلق ځان ته مایل کوي چې ګټه وټه او مزدوري وکړي-- په ګاډو دغه
لیکونه یې په ګټه وټه ځنګه اثر غورزوي- د ابادۍ کمی یا زیاتوالی پرې څه اثر غورزوي-- ملکي
او حکومتي حالات پرې څه اثر غورزوي --په زیاتو غریبو او کمو غریبو سیمو کښې یې صورت
حال څه وي --وغیره
ژبه
په دغو ګاډو لیکونه په ځنګه ژبه او لهجه کښې وي--- پښتو نه علاوه نورې کومې ژبې کاروي---
-او په کومو سیمو کښې یې کاروي
ادب
په دغو ګاډو لیکونو کښې نثر او نظم په کوم تناسب وي- ټپو نه علاوه ځنګه او ځومره شعرونه
راوړي-- د کومو ژبو شعرونه راوړي--شعري ذوق یې څومره وي رحمان بابا او احمد فراز پورې
هسې جوړ شوي شعرونه ټړي او په رښتیا د کومو ادبي او اولسي شاعرانو شعرونه راوړي-د پښتو
--نه علاوه د کومو ژبو شعرونه راوړي او په کومو سیمو کښې یې راوړي
هنر او خطاطي
--په دغو ګاډو لیکونه په کوم کوم ډیزاین او د خطاطی په کومو قسمونو کښې شوي وي
تقابل
د پښتنې سیمې نه علاوه په نورو ملکي سیمو کښې د دغه ټرانسپورټي ادب صورت حال څه دی او
ایا د ملک نه بهر په یورپ امریکه وغیره کښې هم داسې شته-- که شته نو تناسب یې څه دی-- او
--محرکات یې څه دي

ketabton.com - The Digital Library

نور ټولنیز علوم
دغه لیکونو کښې د مذهب -- سیاست--جغرافیې--تاریخ --ټولن پوهنې-- وغیره برخه څومره --وي--څنګه وي-- او ولې وي
زما خیال دی دغه لور ته هم سنجیده توجو پکار ده--څیړنې پرې پکار دي--تحلیل او تجزیه یې --پکار ده
د نورو ملګرو د راې سوچ او فکر نه خبر نه یم چې هغوئ به څه وایي--- ما صرف خپل خیال --ملګرو سره شریک کړو

نوموړی رومانوي او باغي شاعر اشرف مفتون د کوم مذهب منونکی وو-- د ډارون د ارتقا په نظریه یې څه راې وه-- د غني خان د شاعرئ په حقله یې څه نظر وو-- پخپله د چا نه متاثر وو-- سیاسي نظریه یې څه وه -- د فن تصور یې څه وو-- د حسن تصور یې څه وو-- او څنې نورې ادبي ---او تاریخي خبرې یې په دې مرکه کښې کتلی شئ--- شېړ ویشت کاله پخوا د مفتون خبرې

اشرف مفتون سره مرکه
مرکه کوونکی--- حنیف خلیل

اشرف مفتون د پښتو شاعرئ د روماني مکتب تر ټولو لوی نماینده دی لوستی سړی دی ، مغربي رومانی تحریک نه هم خبر دی او فطرت یی هم رومانیت او ښکلا خوښونې ته مایل دی ، د دې هر څه انعکاس یې په شاعرئ کښې ښه واضح ښکاري ، درې څلور شعري مجموعې یې چاپ کړې دي چې د دي ټولو نه د کلیات په شکل یوه مجموعه یې د سکونډارې په نوم چاپ کړې ده . د سکونډاري مجموعي شاعري یې د فکري بغاوت ، فطرت پالنې او جمالیاتي اقدارو د شوخو رنګونو امتزاج وړاندې کوي او همدغه څیز یي دپښتو په روماني شاعرانو کښې تر هر چا ممتاز کوي ، ریډیو کښې پروډیوسر هم پاتې شوی دی ، څنې ډرامې او افسانې یې هم لیکلي دي ، خو خپله ټوله توجه یې شاعرئ ته وقف کړې ده او هم د شاعرئ په حواله یې ډېر لوی نوم ګټلی دی ، زما په خیال د روماني شاعرئ په حواله دپښتو شاعران خو څه چې د اردو څنې شاعران یی هم سیالي نه شي کولی ، د شاعرئ ابتدا یې په اسلامیه کالج کښې د طالب علمی په دوران کښې کړې ده او لومړنی شعري مجموعه د شاعر دنیا » یی په هغه وخت کښې چاپ کړې وه چې پښتو کښې د نوې . شاعرئ دګوتو په شمېر مجموعې موجودې وې

: پوښتنه
په ادبی سرګرمو شروع موڅنګه وکړه ؟

: ځواب
زه وړومبی کالجیت سکول کښې داخل شوم ، بیا اسلامیه کالج ته لارم ، هلته مې څو کاله سبق ووې ، د سکول په وخت کښې مې شاعری کوله او تقریبا یو کتاب مې هم تیار کړی و. دا غالباً د کال ۱۹۴۴ خبره ده . بیا چې کالج ته راغلم نو د کتاب چاپ کولو شوق می نور هم زیات شو . په کال۱۹۴۵ کښې مې یو خواخوږي له پیسي ورکړې چې زما کتاب چاپ کړي ، خو بیا مې نه کتاب

ketabton.com - The Digital Library

ولیدو او نه پیسي په اسلامیه کالج کښي په دغه زمانه کښي خیبر میګیزین کښي زما نظمونه او غزلي چاپ کیدلی ، زما د دغه وخت ملګری سید رسول رسا ، یونس خلیل او سمندر خان سمندر وو ، دوئ ته به چې ما خپله شاعري واوروله نو ورته به څه نوی غونډې ځیز ښکاره شو او ما ته به یي ویل چې ته څه عجیبه شاعري کوې-- هر څو که ما دخپل تعلیم ابتدا په جماعت او اسلامی او قرآنی تعلیم نه کړې وه خو شاعري مې د پخوا نه د ملا او اسلام پورې محدوده نه ده ساتلی ، بیا په کال ۱۹۴۷ کې زما وړومبی کتاب د شاعر دنیا » چاپ شو ، کتاب کښي د کتابت و غیره ډیرې غلطۍ هم وې . یونس خلیل زما کتاب سره یوه غلطنامه هم تیاره کړې وه خو د هغې باوجود پکښې غلطیانې ډیرې وې، زما شاعري به چې زما ملګرو کتله نو هغوئ به ویل چې داسي شاعري مخکښې پښتو کښې نه ده شوې ، یونس به دا هم ویل چې پښتو سانت او معری نظم د مفتون نه مخکښې نه و ، خو ماته دا اندازه نه وه شوې چې زه معری نظم لیکم که سانت. خو بس د خپلو خیالا تو اظهار به مې کولو ، آزاد نظمونه مې هم لیکلي دي چې یونس خلیل او رسا به یې ستاینه کوله . د ر سا ډیره زیاته مطالعه وه ، د غنی خان شاعری کښې هم ډیر څه شته خو درهغه مطالعه نه وه ، بلکې په دغه وخت کې بغیر د رسا نه د چا هم خصوصي مطالعه نه وه . اکثرو دیني او مذهبي غونډې مطالعه لرله . غنی د علامه اقبال د بانګ درا نه ډیره استفاده کړې ده ، د غنی دا شعرونه چې پکښې بې ویلي

! دی

حسن له زوال شته ، مینه نه لری زوال » د علامه اقبال د بانګ درا نه یو نظم ترجمه شوی دی ، زما خیال دی چې علامه اقبال هم دبانګ درا نه پس ښه شاعري نه ده کړې او غنی خان هم د وړومبی شاعری نه پس یې تبلیغ شروع کړو ، اقبال د اسلام تبلیغ شروع کرو او اصل شاعري ترې پاتې شوه او غنی خان هم د اسلام او پښتون تبلیغات کړي دي او ترانې یې لیکلې دي خو شاعري پکښې ډیره کمه ده ، زما په خیال چې چا ته افاقي شاعر ویل پکار دي هغه غالب دی . د غالب شعرونه د متل به طور استعمالیږي هر ښه شعر د متل ځای نیسی، غنی خان د اقبال نه علاوه د عمر خیام وغیره نه هم متاثره وو ، نو ما به دغه رنګ شاعري کوله ، د تعلیم نه پس ریډیو ته د ملازم په حیثیت را غلم دلته می هم د شعر و شاعری شغل جاری وو ، تقریباً دوه ویشت کاله مې ریډیو کښې ملازمت وکړو خو دلته مې هم دا محسوس کړه چې مونږ آزاد نه یو ، انسان غلام دی او زما درغلامی ماحول کښې سا ډوبیږي ، بس ریډیو نه می هم استعفی ورکړه ځکه چې دغه ماحول کښې څوک د خپلو هیروګانو قدر نه شي کولی . د خپل قام لوی شخصیتونه ستایلی نه شي او زما خو دا نظریه ده چې هر قام آزاد پیدا دی نو ځکه مې د دغه پابند ماحول نه ځان آزاد ماحول ته راوستو . زه چې څنګه پښتون آزاد غواړم . دغه شان پنجابی ، سندهی او بلوچی هم آزاد غواړم زه د انسان د پابند ساتلو قایل نه یم ، ریډیو نه مې چې کله استعفی ورکړې ده هغې نه پس مې دریډیو مخه نه ده کړې ، کلي کې مې هم ژوند تیرول خوښ نه وو ، ځکه چې ماته د خلقو له خوا دې خان خان ویلو مزه نه راکوله بس د کلي نه هم را ووتم او د ښار ماحول کښې مې یو خواته ځان میشته کړو. ریډیو نه د استعفی کیدو نه پس مې بل څه کار نه دی کړی ، بس خپل د شعر و شاعری شغل سره مشغول یم او زما په خیال هم دې کښې ما ته سکون دی ، هم دې دپاره می تنهایی هم ډیره خوښه ده .

پوښتنه :

ketabton.com - The Digital Library

د فن پحقله ستاسو څه تصور دی ؟
: ځواب
فن کښې د ازم قائل نه یم ، فن آزاد او افاقي پکار دی ، زما په خیال فن تبلیغ نه منی په تیچنگ او پرمختک کښې فرق دی فن یو پیغام خو درکوی ولی تبلیغ پکښې نه ځاییږي ، مثلا د اقبال دبانگ درا نه پس شاعري د اسلام تبلیغ دی ، فن یکښي ډیر کم لیدی شی ، وروستو اقبال د نیچي او نورو مغربی فلسفیانو نه متاثر شو او ایګو ، خودی او اسلام یی خپل کړل خو فن ترې پاتې شو ، دغه شان فیض احمد فیض چې په « نقش فریادي کښې کوم فن پیش کړی دی وروستو ترې پاتې شوی دی او د کمیونیزم وغیره نه متاثر شوی دی او د هغې تبلیغ یې کړی دی. که څوک حمد لیکي یا نعت لیکي نو په مسلمانانو کښې به د خلقو خوښ وي ، که مرثیه لیکي د شیعه ګانو به خوښ وي او که دبلې کومې فرقې یا ګروپ نمایندګي کوی نو هغوئ کښی به محبوب وي خو ښه فن د دې هر څه نه آزاد وي او د ټول انسانیت علمبردار وي که هغوئ هر مذهب او فرقې سره تعلق لري خو ښه فن یې ترجماني کوي ، لکه د غالب شاعري .
: پوښتنه
فن او ژوند څه نسبت لري ؟
: ځواب
فن او ژوند هیڅکله هم بیلیدی نه شی ، فن به خامخا د ژوند ترجمان وي ، د ترقی پسند ادب اصطلاح هم زما خوښه نه ده ، ولې فیض ترقی پسند وو او غالب نه و ، د هر چانه زیات خو غالب ترقی پسند وو نوزه وایم چې فن خامخا د ژوند عکاس پکار دی ګنې ښه فن نه دی .
: پوښتنه
تاسو خپله شاعري یا فن د چا نه متاثر ګڼئ؟
: ځواب
زما د شاعری پحقله چې تا لیکلي دي چې د بایرن نه متاثره ده نو په دې خبره زه خوشحاله شوم خو بایرن په دې نقطه نظر ما تر اوسه نه دی لوستی او نه ترې زما شاعري متاثره ده -- ز ما انګریزي هم کتابي ده ، زه دومره زیات په انګریزۍ پوهیږم هم نه -- دغه شان را ته یو ځل ولی خان ویلي وو چې ستا شاعریرملټن نه متاثره ده خو زما په خیال د ولی خان دومره ادبی مطالعه نشته نوځکه زه ستا او د ولي خان دواړو سره اتفاق نه لرم .
: پوښتنه
په عالمي ادب کښې ستاسو د چا فن خوښ دی ؟
: ځواب
زما د اردو او پښتو مطالعه کمه ده خو چې څه مې لوستي دي په هغې کښې مې غالب ډیر خوښ دی. په نثر کې مې منټو خوښ دی او دانګریزۍ څه مخصوص شاعر مې نه دې خوښ کړی ، هر چا چې خوند راکړی دی خوشړشوی می دی .
--- پوښتنه
تاسو په فن کښې د کومې عقیدې خورونه کوئ ؟
: ځواب
په فن کښې د عقیدې د تبلیغ قایل نه یم . البته پخپله د بده مت او انسان شاعریم . مینه پسند او امن پسند انسان یم؛ انسان پرست یم ، حسن پرست یم ، د ذهني مساواتو قایل نه یم ، انسان صرف په

ketabton.com - The Digital Library

خیال اوچت ګڼم . دنیچر مطالعه کول مي خوښ دي، زما په خیال مذهب د ثقافت برخه ده. ثقافت د مذهب برخه نه ده، خو زه خپله شاعري د دې قسمه هر سوچ نه آزاده کوم-- انسان مې هغه خوښ دی چې په انسان احسان وکړي د انسان د تعمیر دپاره څه کار وکړي که هغه د هر مذهب سره تعلق لري . ډاکټر فیمن مي په دې خوښ دی چې د انتی بیاټک موجد دی : نهرو او مهاتما ګاندهي می هم د انساني خیر خواه په حیث ډیر خوښ دي او بیا خصوصاً باچا خان د انسان د بقا دپاره چې کومې . قربانۍ ورکړې دي د هغې ډیر زیات قایل یم

: پوښتنه

سیاست سره مو تر کومه حده تعلق پاتی شوی دی؟

: ځواب

زه صرف د نظریې تر حده سیاست سره تعلق لرم او نظریه مي د باچاخان ډیره خوښه وه . باچاخان به هر انسان ته په یو نظر کتل . په خپل فوج کښې یې د معمولي نسل خلقو ته غټي عهدې ورکولې چې دوئ د احساس کمترۍ ښکار نه شي. باچاخان مسلمان وو خوتنګ نظره نه وو ، هغه به دا هم ویل چې زه د پاکستان مخالف نه یم ، بلکې زه خو دا وایم چې دومره کمه رقبه کښې دومره زیات مسلمانان نه شي ځای کیدی ، باچاخان د سیاسی لیډر نه علاوه روحاني مشر هم وو او خلقو به ورته ډیر په درنه سترګه کتل ، زما هم د باچاخان دغه رویه خوښه وه چې هر انسان ته یې خپل حق ورکولو ، باقی که ما له څوک غټه سزا را کول غواړي نو ماته دې سیاسي عهده راکړي ، د وزیر اعظم ګورنر او نورې سیاسي عهدې ما دپاره یوه سزا ده ، یو قید دی ، دغه قسمه سیاست نه . زما خوښ دی او نه خپل ژوند ورکولی شم

: پوښتنه

: ستاسو په خیال یوه ژبه او ادب څنګه ترقي کولی شی ؟ ځواب

زه خو وایم چې ژبه په زور او زر ترقي کوي -- کومې ژبې ته چې د زرو سرپرستي حاصله وي او یا ورسره د زور سرپرستي وي نو هغه ضرور ترقي کولی شي- فارسي ژبې سره دا دواړه څیزونه وو . څکه هغې ډیره زیاته ترقی وکړه مونږ چې متل وایو چې مړه خیته فارسي وایي ، نو مطلب یې دا دی چې فارسیوان په خیته ماړه خلق دي-- مغلو هم فارسی ته ډیره وده ورکړې ده ، دغه شان دانګریز ثقافت او ادب هم و منلی شو څکه چې زور او زر ورسره وو خو پښتو ژبې ته نه پخوانو بادشاهانو توجه کړې ده او نه ورته اوس سرپرستي حاصله ده . په ادب کښې نن خلق دانګریزي او فارسي د شاعرانو مثالونه ورکوي خو د خوشحال ، رحمان او شیدا مثال څوک هم نه ورکوي . داځکه چې دې ژبې سره زر او زور نه پخوا وو او نه اوس شته

: پوښتنه

د پښتو د موسیقی په حقله مو څه خیال دی ؟

: ځواب

د پښتو شاعري او موسیقي دواړه یو څیز دی ، دواړه د نورو ژبو د موسیقۍ او شاعرۍ نه بیخی جلا دي ، مثلاً د پښتو ټپه چې کومه موسیقي او وزن لري دیوې ژبې موسیقي هم ورسره سیالي نه شي کولی ، دغسې بدله نیمکی ، چاربیته وغیره هم خپله خاص موسیقي لري . د رحمان بابا کلام ته چې خلق رباعي وایي نو دا خو رباعی نه دي ځکه چې رباعي خو د ربع نه ده او څلور مصرعو

ketabton.com - The Digital Library

ته وايي خو د رحمان بابا غزلو ته چې رباعي ويلی شي دا د رباعۍ د خاص موسيقۍ په وجه-- نو
. زه وايم چې د پښتو د شاعرۍ غونډۍ يې موسيقي هم ځانله رنګ لري
: پوښتنه
سرکاری اداري تر کومه حده د پښتو خدمت کوی ؟
: ځواب
پښتو اکيډمۍ ته زه په ټول عمر کښې دوه درې ځله تلی يم . د کار نه يې خبر نه يم خير خو دوئ
کښې به سيد انوار الحق کاکاخيل د پښتو لغت ليکلو نو ما يو ورځ مولانا عبدالقادر ته هم ووې چې
تاسو په اکيډمۍ کښې په ناسته څنګه د پښتو لغت ليکئ ، ټکي خو د هرې سيمې جدا جدا وي ،
تاسو ورپسې خومره وګرځيدئ -- بله خبره دا ده چې دا دومره بوډا سټاف به په مختلفو علاقو لغت
دپاره څنګه وګرځي ، دې د پاره خو ځوان زلمي خلق پکار دي او يو کس دوه نه ، بلکې پوره ټيم
پکاردی ؛ هله به لغت ليکل صحيح وي . داسې په اکيډمۍ کښې په ارام ناستې سره تاسو د مختلفو
سيمو د خلقو نمايندګي څنګه کولی شئ ، دغه شان د نورو ادارو حال هم دی-- نو زما خيال دی
چې پښتو ته
.هيڅوک توجه نه کوي
: پوښتنه
: تاسو نثر ته ډيره کمه توجه کړې ده ، څه وجه کيدی شی ؟ ځواب
نثر ليکلو سره زما فطري شوق نشته ، پخوا مې څو ډرامې ليکلې وې خو په هغې مې هم هسې
ځان مشغولولو دغه ډرامې چاپ هم شوي خو بيا مې لوستې هم نه دي البته يو بل څيز مې اوس په
نثر کي ليکلی دی چې په هغې کښې مې کوشش کړی دی چې په فيکشن کښې د فلسفې درس
ورکړی شی ، بلکې دا ويل پکار دي چې دا کتاب د « ټو ټيچ فلاسفی ان فيکشن مصداق دی . دغه
فيکشن کتاب کښې کردار نګاري هم شته او د ، **To teach Philosophy in Fection**
ډرامې او افسانې يو ګډون غونډې دی . کتابت يې شوی دی خو لا چاپ نه دی- دې نه علاوه د نثر
. نورو قسمونو ليکلو ته می زړه نه کيږي . دا مې هم د فلسفې د تدريس لپاره ليکلی دی
: پوښتنه
ستاسو په خيال د انسان او نورو مخلوقاتو د تخليق مقصد شه دی ؟
: ځواب
زما خيال دی چې دا څومره مخلوقات دې دنيا کښې تخليق شوي دي ، د دوئ د تخليق مقصد راته
څه عجيبه غونډې ښکاري ، ځکه چې کله کله زه ووينم چې يو زورور او غټ ځناور وړوکی او
کمزوری ځناور وخوري نو زه فکر کوم چې د وړوکي ځناور د تخليق مقصد دا وو ؟ دغه شان چې
انسان هم بل انسان وژني نو حيران شم چې د مقتول انسان د تخليق مقصد د وو چې په هغه دې
ژوند تنګ شي ، د تخليق مقصد چې هر څه دی خو زه د زورور ظلم په کمزوري زياتی ګنم او دا نه
شم ليدی -- هر تخليق ته د خپل ژوند نه تسکين
. او مزه اخيستل پکار دي
: پوښتنه
د حسن په حقله ستاسو څه تصور دی ؟
: ځواب

ketabton.com - The Digital Library

د حسن په حقله دهر چا تصور جدا وي ، د افريقي د خلقو د حسن تصور سپين نه دی، هغوئ ته چې د حضرت عيسی او مريم مجسمې وښودلی شوې چې دا پيغمبر دی او تاسو عيسايان شئ نو هغوئ ووې چې دا مجسمې خو سپينې دي مونږ دا پيغمبر نه منو . خو کله چې دغه مجسمو ته تور رنګ ورکړی شو نو د افريقي خلقو پيغمبر ومنلو او عيسايان شول ، دا ځکه چې دهغوئ د حسن تصور په تور رنګ کښې وو د ښځې خربيلی سر او غټې شونډې هم د هغوئ دحسن تصور دی ، نو ځکه زه وايم چې د هرې سيمې او هر قوم د خلقو د حسن معيار جدا وي ، زه خپله هم د حسن يو تصور لرم ، روحاني حسن مې ډير خوښيږي ، کله چې ځان روحاني طور محتاج محسوس کړم نو عبادت ته مې ډير زړه کيږي چې د حسن عبادت و کړم ، دښځې حسن نه ډير زيات متاثره يم ، ډارون چې د انسان پحقله ويلي دي چې دی د بيزو يا شادو ترقی يافته شکل دی نوزه ورسره اتفاق نه کوم زما په خيال که هر څوک د بيزو اولاد وي خو دومره ښکلې ښځې د بيزو اولاد هيڅکله نه شي کيدی . حسن زما په خيال د روح غذا ده --دې نه علاوه د فطرت په مطالعه او مشاهده کښې هم يو حسن او تسکين پروت دی، موسيقی اوريدو کښې يو خپل خوند دی او بيا ما د پاره خو د بده مت با مهاتما بده پحقله تصور او مطالعه او مشاهده کښې چې کوم تسکين دی بل څه کښې نشته نو ځکه زه ځانته حسن پرست او انسان پرست وايم .

29-4-98

د همت په مخکښې کوم کارونه لوې شي
پياده د دې بساط اخر فرزين دی
-نوټ--- پياده به درې چپو کښې وييل غواړي-- پې-- يا-- ده
----وضاحت
دې شعر نه به زيات خوند هغه ملګري اخستی شي چې يو خو د شطرنج په لوبه پوهه وي--او بل يې د عامر خان فلم --لګان-- کتلی وي-- ساده مفهوم خو يې دا دی چې د همت په مخکښې يو کار هم لوې يا ګران نه دی-- همت کوونکی که کمزوری هم وي خو لوې کارونه بيا هم تر سره کولی شي--- اوس د شيدا هنري نزاکت او مشاهدې ته ځير شئ--پياده هسې هم کمزوری او سور طاقتور وي-- خو دلته خبره د شطرنج د بساط شوې ده--- د شطرنج په ميدان دوه قسمه ګيټۍ يا مهرې وي-- يو ته پياده وايي دا په شمار اته ګيټۍ وي--او بل ته فرزين وايي---پياده کمزورې ګيټۍ وي--مخالف لوبغاړی يې زر يوسي -- خو فرزين طاقتوره ګيټۍ وي چې وړل يې هم ګران وي او فرزين د خپلو پياده ګيټو حفاظت هم کوي-- تر دې چې لوبه ګټونکي کيټۍ هم دغه فرزين وي-- کله کله داسې وشي چې کومه پياده ګيټۍ د خپل فرزين په مرسته او تحفظ د لوبې تر اخره ژوندۍ پاتې شي او ټوله لوبه دغه پياده ګيټۍ وګټي-- ګويا پياده ګيټۍ د کمزورۍ کيدلو باوجود همت نه بايللو نو پياده اخر هم فرزين شوه او ټوله بازي يې وګټله-- ګويا په انساني ټولنه کښې هم ګټه د هغه چا --وي چې همت ناک وي--لويه حوصله او برداشت لري او د هر قسمه حالاتو د مقابلې توان لري اوس د عامر خان فلم لګان رایاد کړئ--- انګريزانو سره د غريبو هنديانو کسانانو د کرکټ ميچ وي چې د حکومتي لګان معاف کول د دغه ميچ ګټلو سره مشروط وي-- دغه ميچ کښې ټولو نه تکړه لوبغاړی عامر خان وي او ټولو نه کمزوری يو معذوره وي چې هلته يې نوم --کچره --وي---عامر خان ګويا د شطرنج فرزين وي چې د خپلو نورو لوبغاړو حوصله پورته کوي او کچره ګويا د

ketabton.com - The Digital Library

شطرنج پیاده وي چې د ټولو نه کمزورې لوبغاړی وي خو همت نه بایلي-- او دغسې میچ په اخري
-بال د کچره په ذریعه وګټلی شي
اوس موازنه وکړئ د شطرنج د لوبې او لګان فلم-- او بیا د شیدا پیغام او شعري تکنیک ته هم
غور وکړئ چې کمزورو خلقو ته د همت ورکولو د پاره یې کوم اسلوب خپل کړی دی-- ګني خبره
--هم هغه د خوشال بابا ده چې
که اسمان دې د زمري په خله کښې ورکړي
د زمري په خله کښې مه پرېږده همت

نن نه پنځه ویشت کاله مخکښې مې اروابناد اجمل خټک سره یوه مرکه کړې وه چې نن یې د
----فیسبک ملګرو سره هم شریکول غواړم

اجمل خټک سره مرکه
مرکه کوونکی ---حنیف خلیل

اجمل خټک د پښتو با شعوره شاعر، زیرک محقق، سپېڅلی نقاد، سنجیده صحافی او پوهه سیاستدان دی. د اولسي ادبي جرګې د سیوري لاندې ئې د کا کاجی صنوبر حسین مومند، حمزه شینواری، او دوست محمد کامل په ادبي صحبت کښې ناسته کړې ده چې له دغو درېو شخصیتونو نه د ډېرځه زده کولو پخپله هم معترف دی. هسې خو د دوئ د شخصیت کڼ اړخیز دی- ځه ئې چې لیکلي دي ډېر معیاري ئې لیکلي دي خو بنیادي طور دوئ د یو زیرك شاعر په حیث ډېره لوبه نامه ګټلې ده. ګل پرهر، تکلونه او د غیرت چغه ئې د پښتو شعري مجموعې دي او جلا وطن کی شاعری یی د اردو شاعرۍ مجموعه ده. په شاعرۍ کښې ئې د پښتون اولس د درد د مظلوم مرسته او ظالم خلاف د احتجاج غږ په غورځنګونو دی. په بنیادي توګه بو حقیقت پسند او ترقي پسند شاعر دی. د ژوند نغمه ډېره په فني پیرایه کښې د وئیلو قدرت لري. د پښتو ډېر شاعران د دغه ترقي پسند فکر را وړاندې کولو کوشش کوي خو په دغه فکر راوړاندې کولو کښې ترې شاعري تبلیغ او پروپیګنده جوړه شي او جمالیاتي اقدار او فن ترې په خاې پاتې شي. اجمل صاحب د خپل حقیقت پسند فکر اظهار په انتهائی فنی او جمالیاتي پیرایه کښې کړی دی چې زما په خیال پښتو شاعرۍ کښې په صحیح معنو کښې هم د ده امتیاز دی (خصوصاً د نظم په حواله)-- اجمل صاحب نن سبا ادب نه یو ډېې ته دی او د ځنو مصلحتونو په وجه د خپل فطري مزاج خلاف ئې ټوله توجه سیاست .ته ورکړې ده

پوښتنه

د ځنو خلقو دا خیال دی چې ستاسو سیاست، ستاسو ادبي سرګرمو ته زیان رسولی دی یا دا چې ستاسو سیاست د ادب په لاره کښې خنډ جوړ شوی دی، ستاسو دې راې سره څومره اتفاق شته؟

:جواب

زمونږ مجموعي سیاست د خپل تاریخ، ثقافت، ادب، ژبې او ملي حقیقي حق او ساتنې لپاره دی زمونږ په مخالفت کښې چې څوک کوششونه کوي هغوئ د ژوند په هر اړخ کښې زمونږ د ملي اهدافو خلاف په هره سطح تش د وروستو کولو نه بلکې زمونږ د ورکولو او هیرولو کوشش کوي. د دې مقابله که په سیاست ونه شي نو په حکومتي اقتصادي او ثقافتي سطح زمونږ کوششونه به

ketabton.com - The Digital Library

ځائ نه نيسي - ځکه چې د ژوند په هر اړخ دغه مخالفين قابض دي-- مونږ په ذاتي ډليز او جماعتي کوششونو ځان ستړی کړو خو چې څومره مو کوشش وکړو هغه هومره په ميدان کښې عملاً زمونږ د ملي تشخص حق لا نتيجه نه ده ښودلې اوس ضرورت ددې خبرې دی چې د ژوند په نورو ميدانونو کښې اختلافاتو باندې تيره کيږدو او به اتفاق سره د ملي تشخص ژبې، تاريخ ، ثقافت ، ادب، فن او رواياتو لپاره واقعي خدمت وکړو. د افغانستان د ګډ وډ کيدو سره زمونږ حالت کښې هم فرق راغی نو دا مو نوره هم دغه خدمت کښې بد قسمتی شوه زه به دا ووايم چې زمونږ د ژوند ملی تشخص او د ژوند د هر اړخ بقا لپاره زمونږ ژبه ثقافت او خپل حيثيت ضروري دی او ورسره په دې نتيجه هم رسو چې ددې علاج د دې د ساتنې او روزنې سره سره بنيادي ضرورت په هغه سياسي قدرت قبضه يا حق اخستل دي کوم چې زمونږ نقصان يا تباهی ته متوجه دی. په دې حقله مونږ په سياسی سطح کوششونه وکړل خو مونږ کښې کورنی نفاق هم زمونږ مخالفينو پيدا کړو او زمونږ غونډې نورو مظلومو قومونو چې د احساس او شعور په بنياد د مشترک کوشش کومې ارادې لرلې په هغې هم تيره موده کښې حملې وشوې دغسې مونږ د خپل مرام په لور بيا هم مخکښې نه شو. بلکې نن چې څومره محروم او تباه يو او مستقبل او بقا ته مو خطره ده دومره هيڅرې نه وه. د سياسي جدوجهد په لړ کښې ما تر خپله وسه د ملک نه بهر او دننه چې څه کولی شول هغه مې وکړل زه چې هر چرته وم هلته مې د ادب او ثقافت تجربې حاصليدې د دغو تجربو په نتيجه کښې په دې نتيجه و رسيدم چې که زمونږ د ژوند او مستقبل لپاره دغه خدمت وشی نو په دې کښې به ننني پاکستان او موجوده حالاتو کښې مونږ له خپل مرام په لور کاميابی حاصلولو لپاره زمونږ غونډې د نورو مظلومو قومونو سره قدم او اواز يو کول پکار دی-- نو اوس مو د محرومو قومونو د تحريک به نوم د پښتنو ، بلوچو، سندهيانو سرائيکيانو او د پنجاب با شعوره او محکومو خلقو سره دقومونو د حقوقو لپاره يو تحريک جوړ کړی دی. دا مونږ د خپلې ملي تجربې، شعور، احساس او ملي اهدافو د حصول لپاره د شراکت لار غوره کړې ده کوشش مو دی چې نه خپل حق بل چاته پريږدو او نه د بل چا حق وخورو د دې جدوجهد دمخکښې تګ سره سره ماته دا احساس او افسوس دی د هغه ميدان او ملګرو نه بيل شوم چې د هيچا نه کم نه بلکې زيات زمونږ د ملي تشخص ژبی ، ثقافت ، تاريخ ادب فن او رواياتو لپاره لګيا دي په سختو او نازکو حالاتو کښې هر ډول جدوجهد کوي او د حالاتو په سيلی کښې دا د ملي مرام ډيوه د فکر او قلم به زور بله ساتلې ده --زه دغه ملګرو سره د شريک جدوجهد په ميدان کښې هغه هومره برخه نه شم اخستی څومره چې حق دی. ولې ملي شعور وينه غيرت درد او خپل ژوند راته هر وخت دې طرفته د خدمت زوروونه را کوي په دې حالاتو کښې زما ضمير ذهن او هڅې په دې اطمينان سستې نه کوي. چې د ملي --تشخص کاميابی او مستقبل لپاره دې زما هيڅ قسم قرباني پاتې رانه شي

:س

ستاسو په خيال ادب او سياست يوځاې تلی شي او که نه؟ ج

ادب او سياست پکار ده چې يوځاې روان شي او تلی شي خو زمونږ پښتنه معاشره د خپلو ملي او تاريخي بنيادونو په ځاې دبيروني او اخوا ديخوا اثراتو لاندې چې څنګه پکار وه په هغسې سوچه بنستونو چا پرې نه ښوه- حالات داسې جوړ شو چې دملی ژوند تولو اړخونو او تقاضو باندې د يو مرکز نه او په يو رفتار عملي کيدو په ځځاې هر څه تس نس او ځان ځاني شوه-- ځکه چې دلته څنګه د ادب ميدان کښې کار کيږي ورسره د سياست ميدان کښی هم جدوجهد روان دی او په ظاهره

ketabton.com - The Digital Library

بیل بیل ښکاري خو زما یقین دی چې لا تر اوسه دواړو کښې ژور احساس موجود دی او زمونږ کوشش دی چې ادبي او ثقافتي خدمت او سیاست خپل لازمی فرض و ګڼو-- دواړو کښې ترنن ورځې ملي قوت متحرکه هم یو دی سره د دې چې په هر اړخ زمونږ د مخالفت کوششونه کیږي او کامیابیدی نه شي زه به دا ووایم چې اوس خو خبره دې ته راغلي ده چې په تور سورنګ کښې .سپینه رڼا ښکاری

: س
ختک صاحب تاسو د سیاسي پلیت فارم نه په حکومتي سطح تر اوسه د پښتو ژبی ، ادب او ثقافت د روزنې او پالنې لپاره څومره عملی کوششونه کړي دي؟

ج
زمونږ په صوبه کښې چې د نیپ او اسلامي جمعیت علماء (مفتی محمود صاحب)شریک صوبائي حکومت جوړ شو نو پښتنو لیکوالو او ادیبانو په یوه شریکه اجتماع کښې د حکومت نه د ژبې ادب د خدمت مطالبه وکړه دا د دې لیکوالو یو ډیر ګټه ور قدم وو- مونږ او زمونږ حکومت هغه مطالبه وستایله او دلته مو د پښتو د ساتنې او پالنې لپاره یوه اداره جوړه کړه خو زمونږ حکومت زر ختم شو او اداره هم و نه چلیده بیا حالات ډیر بدل شول اوس نوو حالاتو کښې په اسمبلو کښې مونږ په دغه لړ کښې کوششونه کوو خو افسوس دا دی چې څومره پکار ده هغه هومره کامیابي را ته نه حاصلیږي. دې لړ کښې صرف مخالف مرکزي حکومت باندې الزامونه لګول کافي نه دی. ښه به دا وي چې که زمونږ ملګري یا زه په دې لړ کښې څۀ خدمت کول غواړو نو باید چې خپله توجه زیاته .دې طرفته وګرځوو. او بیا زمونږ لیکوال هم باید چې زمونږ توجه را ګرځولو لپاره ډیر څه وکړی
:س
اجمل صاحب د پښتو ژبې او ادب د بقا دپاره چې د پښتنو لیکونکو یو مرکزی تنظیم د پښتانه لیکوال په شکل کښې موجود وو داسې حالاتو کښې ستاسو دملګري لیکوال د جوړولو څه ضرورت وو؟
:ج
زه چې کله کابل نه راغلم نو زما د ژوند د مطالعې او تجربې نچور دا وو چې بنیادي ضرورت او خدمت د ادب او ثقافت په میدان کښي پکار دی ما د پښتنو ټولنو او شخصیتونو سره د رابطې کوشش و کړو خو زه ګنم چې زما په سیاسي میدان کښې مصروفیت ما ته د کامیابیو موقع را نه کړه څه موده پس د ملګري لیکوالو تجویز پیش شو ما ورسره په دې بنیاد اتفاق وکړو چې د ادبي ټولنو او شخصیتونو په مشوره یو داسې ادبي تحریک جوړ کړو چې هغه زمونږ دملی مستقبل د تقاضو مطابق خدمت وکړی او په دغه بنیاد زمونږ پارټی د ملګري لیکوالو یو تنظیم جوړ کړو زما .به کوشش وي چې دا په ملي سطح د ټولو پښتنو لیکوالو شریک شکل اختیار کړي

---س
تاسو په ابتدا کښې د تحقیق او تنقید په میدان کښې هم کار کړی دی خو وروستو مو په دغه میدان کښې څه خاص اضافه و نه کړی شوه ددې څه وجه کیدی شی؟

ketabton.com - The Digital Library

ج:
زما ادبی سرگرمیو نه باشعوره لیکوال ښه خبر دي او ډېر ادبي ملګري مې اوس هم ژوندي دي خو زما د سیاسي ژوند خصوصاً افغانستان ته دتګ نه پس داسې فضا جوړه شوه چې زه دلته په ادبي فضا کښې یاد پاتې نه شوم او زما څه قلمي ادبي او ثقافتي هغه زیار او منډې چې مونږ کولې نه هغه چا یادې کړې نو ځکه زه اوس وایم چې ددې میدان نوو زلمو ته به دا نوې خبرې ښکارې-- په دې خوشحاله نه وایم خو دا یقین لرم چې فضا بدله شي هرڅه به مخې ته راشي دا هم وایم چې زه کابل ته نه وم تلی نو هیڅ ادبي او ثقافتي محفل داسې نه وو چې په هغې کښې زما خدمت او رول زما د لیونتوب مطابق، روښانه وړاندې او موثر نه وو او غټه خبره زه دا ګڼم چې مونږ د ژبې ادب، ثقافت او ملي تشخص کوم رخ روان کړی وو هغه شان و نه ساتلی شو او په هر اړخ نوی دور غالب شونو ماته ځان ډېر ګرم ښکارې چې هغه قلم او میدان نه زه یو اړخ ته ولې شوم. --
س:
ستاسو پحقله د ځنو ناقدانو دا رائې ده چې د غیرت چغه» نه پس ستاسو د شاعرئ معیار هغه پاتې نه شو کوم چې مخکښې ؤ --ستاسو څه خیال دے؟
ج:
د غیرت د چغې ماحول او زمونږ د جدوجهد لپاره زما د ژوند لارې هغه شان پاتې نه شوې او زه په عملي سیاسي ژوند کښې زیات ورننوتم نو که په زړه ذهن او وینه کښې مې جذباتو احساساتو او شعور طوفانونه جوړول خو زه هغه شان لیکلو ته موقع او وخت نه شم پیدا کولی.
س--
ترق پسند ادب لکه د اردو پښتو ته هغسې وده ورنه کړی شوه څومره چې توقع وه. ستاسو څه رائې ده؟

ج--
د ترقی پسند ادب په نوم چې کوم تحریک متحده هندوستان کښې شروع شوی و هغه د هغه وخت یو ډېر بنیادي او حقیقي ضرورت وو د هندوستان د تقسیم نه پس مغربي پاکستان کښې هغه تحریک هغه شان پاتې نه شو بلکې دلته سیاست به نشت حساب وو صرف پښتنو کښې سیاست وو-- په دې ملک کښې ژوند او سیاست څه عجیبه غوندې روان شو هرڅه د ملک د تا ریخي جغرافیائي ثقافتي او روایتي تقاضو مطابق روان نه وو بلکې بلخوا روان شو چونکې دغه تحریک زیات اثرات د سیاست نه اخستي وو ځکه ترقي پسند تحریک هم ددغه مرض ښکار شو او د ترقي پسند تحریک په نوم لکه چې د دې تحریک بنیادونه ایښی شوی وو چې د ټولو قومونو، ژبو او ثقافتونو د خدمت لپاره ئې ملاتړلې وه د هغې په ځاې ادب هم د حکمرانانو د مصلحتونو نه قربان شو چونکې پښتنو کښې سیاسی شعور وو لکه یو خت پښتو ته دغه تحریک خپل اثرات ننویستي وو ترقی پسند تحریک د ټولو ژبو او ثقافتونو سره سره د پښتو ژبې او ثقافت ته هم ددې د سوچه والي او اهمیت په وجه ډېره توجه ورکوله او بیا داسیمه خو د دغه تحریک لپاره دومره زرخیزه وه چې دفیض احمد فیض غوندې ترقی پسند لیکوال به هم وئیل چې زه پیښور ته راشم نو زما د شعر چینه تانده شی خو ولې وروستو بیا دغه شان حالت پاتې نه شو او ترقي پسند ادب هم د مخصوصو مصلحتونو د پاره دقربانئ د ګډوري شان حلالیدل شروع شول.

ketabton.com - The Digital Library

د مرکې نیټه-------19-1-99

رقاصي په مشتِ خاک لکه ګردباد کړې
که په مزکه يې مسرور صاحب سريره

وضاحت.......
رقاصي --- يعنې رقص او اتڼ کښې د ډېرې مستۍ نه چورلک وهلی شي.
مشت خاک -- مطلب موټې خاورې يعنې معمولي او حقير څيز .
ګردباد-- ته مونږ د پير يانو ډولی وايو چې موټی خاورې د باد په وجه په زمکه په خپل ځای چورلک خوري .
دشيدا دې شعر کښې په سرور او سرير هم غور پکار دی. سرور خوند لذت او مستي ده چې د رقص او اتڼ په وخت محسوس کولی شي.او سرير تخت بادشاهت او اختيار ته وايي چې پخپله د خوند لذت او مستی احساس ورکوي. په زمکه ګرد هم چې چورلي ګويا رقص کوي-- مستي کوي. زمکه پخپله هم چورلي ګويا رقص کوي -- مستي کوي-- د زمکې دغه چورلک سره زمانه حرکت کوي شپې او ورځې اوړي راوړي چې صاحب سرير خلق يعنې د اختيار او تخت خاوندان ورسره شپه ورځ مست وي.دغه شان په ميخانه کښې د ميخوارو مستي او سرور هم د جام ګردش او پخپله د ميخوارو رقص سره تړلي وي.
--درې ګردشونه څومره په مهارت ياد شوي دي
د زمکې چورلک او د اسمان ګردش يعنې زمانه تيريدل
د ګرد ګردش يعنې ګردباد يا د پيريانو ډولی
ميخانه کښې د جام ګردش
او دغه درې واړه ګردشونه د رقص يا اتڼ سره نسبت کښې ياد شوي دي او خپل مفهوم يې ښودلی --دی
شيدا دغه پس منظر کښې د تخت او اختيار خاوندانو ته وايي چې دا د تخت او بادشاهت په نشه کښې ته د مستۍ په کوم رقص او چکر کښې يې دا ډېر معمولي حقير او عارضي سرور دی. دومره معمولي لکه موټې خاورې .ځکه چې ګردباد خو هم په دې زمکه چورلي رقص کوي مستي کوي سرور اخلي -- خو ورته پته نه وي چې دغه سرور د څو لمحو دی.دغسې په هم دې چکر وهونکې زمکه د سرير يعنې تخت د خاوندانو د بادشاهۍ سرور هم د څو لمحو دی.ځکه چې د زمکې چکر يعنې زمانه به يې دغه سرور ډېر زر انجام ته ورسوي -- نو اسان مطلب دا شو چې د تخت خاوندان په خپل اختيار مست دي او که نه لکه د ګرد باد دغه عارضي مستي يې د څو لمحو او لکه د موټې --خاورې معمولي څيز دی. څرګنده ده چې دغه رقص او مستي د څو لمحو ده
خبره اسانه ده خو د شيدا د بيان انداز بيا هم د غور وړ دی.

نورالامين يوسفزے صيب راته د پخوا راسې ډېر ګران دے-- د هغوئ د درونډ او مينه ناک شخصيت په وجه هم او د هغوئ د علم او حلم په وجه هم- د تولو نه څرګنده حواله خو يې د افسانه نګارئ ده چې زه يې د تيرو ديرشو کالو نه لوستونکی او ستايونکی يم-- خو دې سرې کښې نورې ډيرې زړه راښکونکې ځانګړتياوې دي -- تحقيق تنقيد تبصره او تجزيه هم په داسې انداز کوي چې

ketabton.com - The Digital Library

په غیر معمولي ډول د خلقو توجو ځان ته راکاږي--په لیک کښي هم او په وینا کښي هم---تیره یوه میاشت کښي یې دوه داسي کتابونه په چاپ صورت کښي مخي ته راغلل چي دواړه ځانګړي دي--- پښتون دانش دویمه برخه او اقبال او افغان--- ما یې د پښتون دانش وړومبی برخه هم کتلي وه -- په دواړو برخو کښي یې د پښتني کلتور او فوک لور په اړه ډیري نوې خبرې کړې دي - د خپلي پراخه مطالعي نه علاوه ډیره اوریجنل مشاهده یې هم وړاندې کړې ده-- اوس مي د هغوئ نوے کتاب اقبال او افغان وکتو--- په همدغه عنوان مي د پروفیسر فتح محمد ملک اردو کتاب هم یو وخت کښي کتلی وو--- نورالامین صیب د د دغه کتاب په موجودګی کښي هم نوې خبرې په ډیر زړه راښکونکي ډول کړې دي---هر څو که دا سړے راته دومره ګران دے چي د زړه نه ورته احترام لرم خو د فن او فکر په حقله یې بغیر د کومي مبالغي وایم چي نورالامین صیب زمونږ د عصر یو بې بدله لیکونکی او عالم فاضل شخصیت دے--الله پاک د کمال حافظه او فصیحه ژبه ورکړې ده-- چي یو وار په سټیج اودریږي نو په ګهنټو ګهنټو به د پوره حوالو سره خبرې کوي او څوک به سټرتیا ته هم نه ورکوي--- زه خو یې د خپلي درني پښتو د پاره نعمت او غنیمت ګنم--- او تل به ورته زړه کښی احترام او درناوے لرم-- د الله کریم نه ورته روغ صورت او سوکاله ژوند غواړم-- پښتون دانش دواړه برخي او اقبال او افغان یې ضرور ولولئ چي دا یې تازه علمي هڅې دي---

---

نوټ----

نن نه دیرش کاله مخکښي مي قلندر مومند سره د هغوئ د ژوند او ادبي خدماتو په اړه یوه مرکه کړې وه چي په هم هغه ورځو کښي په جرس مجله کښي چاپ شوې وه -- بیا زما د مرکو کتاب --مخ په مخ-- کښي چاپ شوه-- ښاغلي شپون مومند په خپل فیسبک وال دغه مرکه په قسطونو کښي خوره کړې ده چي دوه قسطونه یې ما وموندل او دلته یې خپلو ملګرو سره په نیمګړي شکل شریکوم---

د قلندر مومند سره مرکه

مرکه کونکے ډاکټر حنیف خلیل

د مرکي نیته ۲۱فروری کال ۱۹۹۴

حنیف خلیل؟

د محمدی صاحبزاده د شاعری نه علاوه د هغوی په ادبی خدماتو هم خلق خاموش دے د دی څه وجه کیدے شی ؟

قلندر --

ځکه چي د بدقسمتی سره ما دهغه دیوان چاپ کړے دے -

دوئ دا وائی چي که مثلاً په هغۀ څوک لیک کوی نویوه کرښه کښي خو به دا هم راځی چي دا کتاب قلندرمومند دریافت کړے دے

حنیف خلیل ؟

د باړه ګلی املا زمونږه اِملائی مسئلی حل کوی که نه ؟

قلندر ـ بلکل نه -- مسئلی زیاتوی ـ دا اِملا چي چا جوړه کړی ده بغیر د تقویم صیب نه ټول جاهلان دی جاهلان خو ځکه دی چي پهٔ واو ً معدوله باندی نه پوهیږی

حنیف خلیل ؟

ketabton.com - The Digital Library

د پښتو اکيډميۍ نه تاسو څومره مطمئن يئ ؟
قلندر ۔
پښتو اکيډميۍ نه زما هيڅکله هم دا اُميد نۀ وو ، چې دا سردار رشيد مرحوم جوړه کړې وه هغه چې وفات شو نو ما ليکلي وو چې د هغه يوه کارنامه دا هم چې پښتو اکيډمي ئې جوړه کړې ده مونږه ته دا سياسي تحريک ښکاريدو ځکه چې په هغه وخت کښې په افغانستان کښې دا کار شروع وو چې د پښتو کتابونه ئې چاپ کول نو دوئ هم خپل افضل کولو د پاره دا اِداره جوړه کړه دوئ له خدائ پاک مولاناعبدالقادر ورکړے وو چې په حکومتي اِدارو کښې معروف وګښي نو ادبي لحاظ سره د هغه څه خاص contribution نۀ وو ۔ يوځل ماته صاحبزاده ادريس وئيلي ووُ يو ځل د سينډيکيټ يو ممبر اوُوئيل چې دا د پښتو اکيډمي به کار کوې خلقو وئيل چې بلکل ۔ بيا ئ وئيل چې که مولاناعبدالقادر پکښې وې نو هغه خو د کار سړے نۀ دے ګپ شپ د پاره ډير ښه دے
حنيف ؟
د پښتو غزل په عروج کښې د تصّوف عموماً او د وحدت الوجود خصوصاً څومره لاس دے
قلندر ---
صرف پښتو غزل کښې نه بلکې هر غزل کښې داسې وې ځکه چې د غزل يو خصوصيت د دې ايما ده تصّوف په هره ښه شاعرۍ کښې ضرورې څيز دے او دا د غزل نه علاوه په نظمونو کښې هم کيدے شي لکه محمسات وغيره
حنيف ؟
قلندرصيب حمزه بابا دوه ورځې مخکښې مونږه نه جدا شو ستاسو په خيال هغوئ په خپل تقريباً أووه اتيا کاله عمر کښې پښتو غزل ته څه ورکړل ؟
قلندر ۔
حمزه صيب پښتو غزل ته وسعت ورکړو ، د هغه هومره غزلونه چا نۀ دي ليکلي زما په خيال په مشرانو کښې د ټولو نه زيات غزلونه محمدي صاحبزاده ليکلي دي. د حمزه صيب سره يو ډير لوی ناچاپ مجموعه کلام وو ، دا أوس ئ چې څومره غزلي چاپ کړې دي د دې په څلور هومره ورسره نورې هم وې هغوی خپلې دغه غزلې کامل صيب مرحوم له انتخاب د پاره ورکړې وې-
چونکې هغوئ سره وخت نه وو نو ځکه ماته راکړې د هغوئ دا غزونې زما انتخاب دے بلکې داسې مې هم کړې دي چې په يو غزل کښې نهه شعرونه نو دوه مې ترينه ويستي دي او أووه پاتې شوې دي حمزه صيب له دا په کار وو چې په خپل ژوند ئ دا وضاحت کړے وے
حنيف ؟
آخون درويزه چې په مخزن کښې د بايزيد متعلق څه وائی دغه ټول رښتيا کيدے شي ؟
قلندر ۔
ټولې خبرې بغير د پيغمبر نه د هيچا رښتيا نه شي کيدے ، بد قسمتي سره تا به زما کتاب د خيرِالبيان تنقيدي مطالعه ۔ نۀ وې لوستے ، ما په هغې کښې وئيلي دي چې دې کښې ځنې خبرې داسې دي چې د اخون درويزه د شان سره نه ښائي

دويمه برخه

حنيف خليل--

ketabton.com - The Digital Library

د اولسي ادبی جرګې متعلق اکثره دا خبره کیږی چې پښتنو ادیبانو کښې تنقیدی شعور بیدار کړو، ایا د دې جرګې نه وړاندی پښتنو کښې تنقیدی شعور نه وو؟

قلندر--

زما خیال دا دے چې په داسې صورت کښې نه وو ـ زمونږه څه خاص رساله هم نه وه نو تنقید به مو په څه کښې کولو ځنې خلق خفه شوی هم وو لکه زه چې اوس په مرکه کښې وایم چې څوک زمونږ د تنقیدی انداز نه خبر نه وی هغوئ دی فی الحال څه نه راوړی--

کاکاجی اوګوره ؟ یو ځل ما په رحمان بابا تنقید اوکړو نو کاکا جی دا خبره په زړه کښې ساتلې وه چې په یوه بله موقع وائی چې دے خو زما په رحمان تنقید کوی. ما ورته وئیل کاکاجی. دا رحمان بابا ستا څنګه شو ، کلے خو ورسره زما نزدې دے زما پټی او د هغه خپلو کښې یو ځائ دی نو رحمان بابا زما شو که ستا شو ،

حنیف ؟

تاسو د ساهو لیکونکومرکې ته دومره وخت ورکړے دے ستاسو په دې مرکه باندې د اولسې ادبی جرګې تنده ماتیږی که نه؟

قلندر

زما خیال دے چې مرکه په ډیرو لحاظونو د اولسی ادبی جرګې نه ډیره وړاندی ده. ړومبۍ خبره خو دا ده چې ما بل چا ته لانۀ دی وئیلی چې په اولسی ادبی جرګه یو ډیر منظم کوشش دا کیدو چې د دی جرګې آئین دې جوړ نۀ کړے شي

چې ما به وئیل د دی جرګې دې یو داسې آئین وی چې د هغې ماتحت انتخابات وشی نو کاکاجی کامل صیب حمزه صیب دری واړو مرحومینو به وئیل نه. بلکې کله کله به ما نه خفه هم شو چې تۀ ولې هر وخت د ائین خبره کوې

د مرکې برتری خو دا ده چې آئین لری ـ دویمه خبره دا ده چې هغه وخت کښې زه د شلو کالو وم اوس زه د شپیتو کالو یم نو دی څلویښتو کالو کښې ما هیڅ ترقی نه ده کړی ،هغه وخت کښې چې ما کوم تنقید کولو هغې نه اوس ښه تنقید کوم دویم دا چې اوس ما سره کوم ملګری دی چې په اولسی ادبی جرګه کښې نۀ وو او دوئ سره د خپل علمه راغلی وی ، سره د خپلې تنقیدی سرمائی راغلی دی نو خامخه به ښه تنقید کیږی

حنیف ؟

تاسو د آئین خبره وکړه نو دا آئین د حکومت د ویرې خو به پاتې نه وو ؟

قلندر ـ

د حکومت نه یو هم نه ویریدو خو د دی نه ویریدل چې خپلو کښې به وران شی ځکه چې د جرګې په ممبرانو کښې د جماعتِ اسلامی کیمونسټ پارټۍ او د خدائی خدمت ګار ټولو خلق شامل ؤو ـ د ممبرانو دا خیال وو چې دے قلندرمومند کوم آئین جوړوی نو خامخه به ځنو کسانو ته قابلِ قبول نه وی

حنیف ؟

د ټول پارسنګ نه تاسو څومره مطمئن یئ؟

قلندر ـ

زه تری بلکل مطمئن نه یم ځکه چې دا کتاب هغه پخپله لیکلے نۀ دے ـ

حنیف ؟

ketabton.com - The Digital Library

دا خو جدا بحث دے چې کتاب چا لیکلے دے خو اوس چې کتاب په کوم شکل کښې دے هغه څنګه دے ؟
قلندر۔
ګوره کتاب یې محض د دې د پاره لیکلے دے چې زما کردارکشي اوشي د دې د پاره یې نه دے لیکلے چې زما د تنقیدونو جواب دې وکړی ۔
ګوره زه یې درته یو ثبوت ښایم ۔ کوم ټکی چې د ځانه جوړ شوی دی په هغی کښې ړومبنے ټکے هیواد دے ، هیواد باندی دۀ بحث کړے دے خو یو څو شعرونه یې پیش کړی دی او ما چې په نثر کښې دومره اوږد بحث کړے دے هغه یې په ځائ پریښے دے که یوه صفحه وے نو سړے غلطیدے شی ، په هغی خو ما ډیر اوږد بحث کړے دے
حنیف ؟
لکه تاسو وائی چې د کوم څیز جواب نه شو کیدے هغه یې پریښے دے
قلندر ۔ بلکل
حنیف ؟
هغوی چې کوم څلور بابونه پریښې دی هغه خو جدا خبره ده ؟
قلندر ۔
هغه پریږده په دی موجوده کتاب کښې یې دا کار کړے دے
حنیف ؟
تاسو په کوم بنیاد دا وئیلے شئ چې دا کتاب یواځې همیش صیب نه دے لیکلے ؟
قلندر ۔
هغه ځکه چې یوه صفحه وګورې نو ډیره ترخه ژبه وی او ماته به ئ کنځل لیکلی وی او بله صفحه چې وګورې نو شریفانه لهجه وی یو هغه سړے دے چې ماسره نفرت لری او دویم هغه سړے دے چې صرف خپل **veiw point** څرګندوی خو ماته خرابه لهجه کښې څه نه لیکی بله خبره داده چې په دې کتاب کښې د عربی کار شوے دے اوس همیش صیب په عربی څه پوهیږی دې کښې فارسې شته نو همیش صیب په فارسی څه پوهیږی ۔ خاص طور عربی او فارسی کړی دی کیدے شی چې زه غلط یم
حنیف ؟
ځنئی ادیبان دا دعوه لری چې کامل صیب مرحوم هغه ته په یوه مرکه کښې وئیلی وو چې پټه خزانه جعلی کتاب نه شی کیدے ستاسو څه خیال دے ؟
قلندر ۔
ما خو په دې موضوع ډیر غټ مضمون لیکلے دے ۔ مرکه کښې مې تنقید ته هم پیش کړے وُو.ته جوړی په هغه ورځ نۀ وی راغلے ته داسې کار وکړه چې د مانه هغه روداد یا مقاله واخله هغه مقاله کامل مرحوم او پټه خزانهٗ چاپ شوی هم ده ۔ کامل صیب خو ابتدا کړی وه چې د رحمان بابا د وفات تاریخ ۱۱۱۸ هجری ځکه غلط دے چې هغه د شاه عالم ذکر کوی نو معلومیږی چې هغه مړ دے او هغه په ۱۱۱۹ کښې ژوند کولو ۔ د هغی نه پس د ګل خان او جمال د واقعی ذکر په تاریخ مرصع کښې ۱۱۲۳ هجری راغلے دے نو د پټې خزانې د غلطو نه به دوئ څنګه انکار کوی ځکه چې ټول دلائل د هغوی برخلاف ځی

ketabton.com - The Digital Library

د رحمان بابا د وفات تاریخ باندی زما اعتراض دادے چې په ۱۱۱۹ کښې میرویس نیکه واقعه په پټه خزانه کښې بیان شوی ده چې هغوی وائی چې رحمان بابا قدس سره رحمان بابا د پاره د دی لفظ مطلب دادے چې د هغه ګور دی مقدس شی مطلب دا شو چې د هغه ګور موجود وو یعنی هغه وفات شوے وو

حنیف ؟

ستاسو متعلق دا خبره کیږی چې تاسو افغانانو لیکونکو سره کینه لرئ دا خبره په کوم بنیاد کیږی ؟

قلندر ۔

دا خبره صرف [بریالی] کړی ده هغه وائی چونکی زه احمدی یم او د افغانستان حکومت احمدیان سنګسار کړی وُو نو اوُس زه ترې هغه بدل اخلم ۔ زه خو پیدائشي احمدی یم او بله دا چې زما په افغانستان کښې ملګرو سره دوستی وې او اوُس هم شته د افغانستان نه راغلی یو لیکونکے [د افغانستان خلق لیکونکی ته لیکوال وائی خو زه لیکوال لفظ غلط ګڼم هم دا نه شی ثابتولے چې ما ورسره جنګ کړے وی یا مې د ښهٔ اخلاقو مظاهره نهٔ وی کړې خدائ دې نهٔ کړی چې زه هغو سپک وکړم

نوره به انشاءالله بیا کخیر وې--شپون مومند

خو نوره برخه په کمپوز شکل په فیسبک په لاس رانغله--دغه ټوله مرکه به کمپوزوم--

انشاالله--حنیف خلیل--

راست بازان کوي ګریز له کج طبعانو

د کمان له شسته غشے په فرار دے

وضاحت---

د شیدا د یو اسان خو ډیر معنا خیز شعر نه به خوند واخلو--

راست بازان------- یعنې ربښتوني خلق-- په نیغه لاره-صادقان-سوچه او ساهو خلق--

کج طبعان--------- کج کوږ ته وایي او طبعان یعنې طبیعت لرونکي-دغسې کج طبعان هغه خلق وي چې طبیعت کښې یې کجي وي-- کج فطرته-- کاږه-- بد خویه چې هیڅ قسمه خبره پرې اثر نه کوي او په خپل کوږ فطرت روان وي--

اوس شیدا وایي چې راست بازان خلق- صفا سوچه او ایغ نیغ صادقان خلق- د کج فطرته خلقو نه ځان ساتي--ګریز ترې کوي-- په ډډه ترې اوسي بلکې لرې ترې تښتي- فرار ترې کوي- دغه مفهوم بیانولو د پاره د شیدا مشاهدې- استعارو او فني تکنیک ته غور وکړئ-- کمان لیندۍ ته وایي چې غشے پرې لرې ویشتلے شي--او شست د کمان هغه حلقي یا پټارې ته ویلے شي چې د غشي ویشتلو په وخت پکښې د غشي یو سر ایښودلے شي او غشے بلکل نیغ وي یعنې راست باز وي-- دغسې په کمان غور وکړئ چې راتاو شان کوږ وي-- یعنې کج فطرته او کوږ طبیعته وي--- او د غشي ویشتو په وخت خو کمان نور هم راکوږ شي تر دې چې دواړه سرونه یې یو بل ته نزدې شي-- اوس چې کمان کښې څومره کجي یعنې کوږوالے راځي نو غشے ترې هغه هومره په تیزئ زغلي او فرار کوي-- یعنې غشے ګریز کوي--ځان ترې په ډډه ساتي-- کمان سره نه پاتې کیږي-- دا ولې-- دا ځکه چې غشے نیغ دے نو راست باز دے او کمان چې کوږ دے نو کج فطرته دے-- نو بس راست بازان خو بیا کج فطرتو نه ګریز کوي لرې ترې تښتي-- انساني ټولنه کښې هم داسې

ketabton.com - The Digital Library

کیږي-- راست باز- ایغ نیغ--صفا او صادق خلق تل د کج فطرته-- بد خویه -- او بد ذاته خلقو نه گریز کوي-- ځان ترې لرې او په ډېره ساتي--- بس د شیدا د انساني ټولني مشاهده او په انساني نفسیاتو ژور نظر چې د هغه د شعري تکنیک برخه شي نو بیا یې د غزل او تغزل کمال دغسې وي--

---

د یو ملحد فلسفي فکري استدلال---

په ډېرو نوموړو فلسفیانو کښې برټرینډ رسل 1872--1970 تقریباً یوه صدي عمر لرلو چې پکښې د نیمې صدۍ نه زیات عمر یې د فلسفې-طبیعاتو-نفسیاتو-ریاضۍ منطق-مذهب او ساینس په مطالعه او پلټنه کښې تیر کړی وو---هغه په ډېر شدت سره او څرګند ډول د مذهب مخالف وو-په خپل کتاب why I am not a christian کښې یې په څرګند ډول لیکلي دي چې د نړۍ ټول لوې مذهبونه بده مت-هندومت-عیساییت-اسلام او اشتراکیت-غلط او مضر دي-خو دغه د مذهب شدید مخالف د نیمي صدۍ نه د زیاتې مودې څېړنې او مطالعې باوجود چې د حقایقو د پیژندلو د پاره د استدلال کوم انداز اختیاروي نو خپل ډېر اهم کتاب-
my philosophical development
کښې بیا دې نتیجې ته رسي چې--
؛؛د نتیجې اخذ کولو ډېر شکلونه داسې دي چې په تجربه به نه ثابتیږي خو حقیقت ته به دومره نزدې وي چې قبلول یې ضروري وي؛؛--
د رسل خپل الفاظ داسې دي--
I do think that there are forms of probable inference which must be accepted although they cannot be proved by experience.
د غور خبره دا ده چې د مذهب منلو د پاره هم استدلال همدغه دی کوم چې رسل یادوي نو بیا هغه د مذهب په منلو کښې خپل دغه استدلال ولې نه خپلولو--د عیساییت نه د هغه بغاوت خو عقل مني چې د انساني لاس وهنې په وجه دغه تعلیمات په خپل اصلي شکل پاتې نه وو خو اسلام یې ولې غلط او مضر یاد کړی دی---اسلام خو د رسل د استدلالي معیار نه هم یو قدم وړاندې عقلي خبره کوي چې د هر قسمه سوال پورته کولو دعوت هم ورکوي--- قران حکیم وایي --فاسءلو اهل ذکر---یعنې اهل ذکر یا اهل علم نه سوال کوئ او د دلیل راوړلو بلنه هم ورکوي---هاتو برهانکم--- نو یو دین چې د سوال پورته کولو تاکید هم کوي او د دلیل راوړلو غوښتنه هم کوي نو دې نه زیات عقلي او منطقي دین به کوم یو وي-- علامه اقبال د نطشې په حواله هم ویلي وو چې هغه فرنګي مجذوب که د اقبال په دور کښې موجود وی نو اقبال به ورته ویلي وو چې مقام کبریایي څه شی دی- یعنې د دین اسلام روح به یې ورته تشریح کړی وو--
ځکه زما خپل خیال دادی چې رسل نه خو پخپله د اسلام دغه اصلي روح ته د رسیدلو هڅه کړې ده او نه ورته د اسلام عالمانو دغه اسلامي روح په درسته پیمانه تشریح کړی دی-ګنې شاید چې رسل بیا د مذهب په مخالفت کښې دومره شدت نه وی اختیار کړی--زه دا ځکه وایم چې رسل ماته څنګه خپل الحاد سره مخلص ښکاري شاید داسې به د مذهب او دین په تفهیم کښې هم مخلص وو--او که داسې نه وی نو بیا خو به رسل هم د ضدي اناپرست او نام نهاد فلسفیانو په قطار کښې وو او زه د رسل غوندې کثیرالمطالعه دانشور او فلسفي باندې د دغه قسمه بدګمانۍ جرات نه شم کولی--او یا بیا داسې وییلی شم چې هر څومره لوې ملحد وي خو د هغه په ذات او داخلي وجود کښې د رشتوني

ketabton.com - The Digital Library

مذهب یو منونکی هم موجود وي چې کله کله د هغه په لفظونو او اظهار کښې ځان ښکاره کوي--
لکه چې د -- الستو بربکم--- غږ یې روح کښې ازانګې کوي--

هسې مې په زړه کښې کله کله یوه ارزو راپورته شي چې کاش دا کاظم خان شیدا خو زمونږ په
عصر کښې ژوندے وے او ما ورته د هغه د شعرونو دغه خپلې شرحې او تشریحات اورولے
وے--- هغه نه مې پکښې اصلاح هم اخستے وے او د هغه راۍ مې هم پوښتلے وے چې هغه به
څه ویل--- بس روح یې ښاد اوسه-- که جنت کښې مو یو ځاے کیدل نصیب کښې وو--ضرور به
ترې پوښتنه کوم او تازه غزلې به ترې هم اورم---

هسې زیب کا په بیاض د رحمان شعر
لکه زلفې د خوبانو په رخسار
هسې خو خلقو رحمان بابا نه هغه صوفي شاعر جوړ کړی دی چې بیخي یو مجذوب او دنیا نه غافل
سړی یې ښايي او د حسن و جمال تصور ته یې غور نه کوي --د رحمان بابا یو نیم اسان شعر هم
عجیبه خوند لري چې یو زړه راښکونکی تصویر او تخیل پکښې ښکاري یا د شعري محاکات ښکلې
نمونه ورته ویلی شو-- لکه دغه شعر ته یې فکر وکړئ- هسې زیب کا-- نه مراد دی --داسې
ښایسته ښکاري---اصل نکته پکښې داده چې په عربی کښې چې تور رنګ ته اسود وايي نو دغسې
سپین رنګ ته --ابیض-وایی او د دغه ابیض په مناسبت سپین کاغذ ته -بیاض-وایی---نو د محبوب
سپین مخ د سپین کاغذ سره تشبیه کوي ---او د دغه ابیض په مناسبت په سپین کاغذ لیکلې مصرعې
چې په توره سیاهی لیکلی شي نو د محبوب تورې زلفې ورسره مشابه کوي-- د شعر مصرعې په
توره سیاهی لیکلو نه علاوه لکه د تورو زلفو اوږدې غزیدلې هم وي او لکه د شعر د فکري
باریکی نرۍ او باریکې هم وي-اوس په سپین کاغذ د رحمان بابا د شعر په توره سیاهی لیکلو
مصرعو ته--او د محبوب په سپین مخ تورو غوړیدلو زلفو ته غور وکړئ او تصویر په تصور کښې
راولئ نو رحمان بابا ته به ضرور تحسین وړاندې کوئ---مست او د جمال نماینده رحمان ته
درناوی-- روح یې شاد--

څو رشته وینم په دوک د چرخ له جوره
چې په شان د ګهر در د ګنبد باز کړم

وضاحت.....
دا شعر په رښتیا هم ګران دی بار بار غور غواړي --خو چې د شعر غوټې پرانستی شي نو د شیدا
تکنیک ته سړی ګوته په خله پاتې شي- وړومبی د ټکو په معنو غور وکړئ-
رشته --- یعنی تار-
دوک--- هغه لرګی چې تار ترې تاوولی شي-
چرخ ---څرخي ته هم وایی چې تار پرې جوړولی شي او اسمان ته هم وایی-څرخه هم تاویږی او
چکر وهي او د اسمان ګردش یعني د زمانې د چکر په وجه اسمان ته هم چرخ وایی-
ګهر--- یعنی ګوهر یا ملغلره-
ګنبد--- یعني د اسمان بره سر-

ketabton.com - The Digital Library

باز -- یعنې واز مطلب بیرته کول یا پرانستل.
در ---- یعنې ور یا دروازه.
جور --- یعنې جور و ستم ظلم زیاتی.
اوس راځو د شعر مفهوم ته.څرخه چې تاوېږی نو دغه چکر سره تار جوړېږي او د یو لرګي نه تاوېږي ګویا په دغه لرګي ظلم او جور و ستم کېږی چې لرګی په دغه تار تیزندۍ کولی شي.اسمان هم چې ګردش کښې وي یعنې زمانه هم خپل چکر کښې وي نو ګویا اسمان هم خپل ګردش او چکر سره په مظلومانو ظلم او جورو ستم کوي. ګویا اسمان د مقدر په شکل ملګرتیا نه کوي--خو کله چې مظلوم د بې انتها جور و ستم زغملو نه پس اسمان یعنې خالق ته د خپل درد او اه د پاره خله پرانیزي نو د اسمان ګنبد هم ورته واز شي-- ګویا د مظلوم فریاد د اسمان دروازه پرانستی شی--- د اسمان زړه کښې هم لاره اوشي او د مظلوم د زړه اه نیغ خالق ته ورسي. شیدا دغه مظلوم زړه د سیپی او کنجکي سره تشبیه کوي او دغه زړه کښې پروت اه د ملغلرې سره.څنګه چې کنجکه یا صدف اسمان ته خله وازه کړی نو اسمان پرې ورحمیږي او څاڅکی یی خله کې ور ګوذار کړی چې ملغلره ترې جوړه شي --- ګویا د صدف فریاد د اسمان ګنبد کښې لاره پیدا کړی.دغه پس منظر کښې شیدا وایی چې تر څو په لرګي د څرخې د چکر په وجه د تار د تیزندۍ جور او په ما د اسمان د ګردش یعنې زمانې د چکر جور وستم جاري وي نو اخر به خبره دې ته رسي چې بیا به لکه د صدف خله فریاد ته پرانیزم او بیا به ضرور د اسمان ګنبد هم په خپل فریاد وازوم.
دې ته هم غور وکړئ چې د تار او ملغلرې هم خپلو کښې دا نسبت دی چې د ملغلرو امیل هم د تار نه جوړولی شي .په دغو نسبتونو یی نور هم بحث کیدی شي خو دغه لږه فنی تنده یی لوستونکو ته پرېږدم او د شیدا په پوهه او فن افرین وایم.

ستا محل خو مې په خپلو اوړو جوړ کړو
که پخپله زه خلیل خانه بدوش یم

نن د مزدورانو نړیواله ورځ نمانځلے شي-- ماته په ټولو انسانانو کښې مزدوران او خواري کښ د ټولو نه عظیمه طبقه ښکاري--- که مزدور نه وے نو نړۍ کښې به نه دغه ښکلا وه او نه تهذیب او ترقي-- په دې ورځ زه د خپلې ماضي په دریچو کښې په زیات شدت سره ګورم ځکه چې زه هم یو مزدور وم او د مزدور پلار بچے یم--- خپلو اوقاتو نه چرې نه اوځم او خپل مزدورانه حیثیت چرې نه شم هیرولے--- نن که زه په اسلام اباد کښې د ملک د ټولو نه اوچتې قاید اعظم یونیورسټۍ کښې د پروفیسر او د یوې څانګې د سربراه په توګه خپله وظیفه تر سره کوم نو یو وخت کښې په شل روپۍ ورځ دیاړي مار مزدور هم وم--- دومره سختې ورځې مې لیدلې دي چې د غربت په وجه به مو په خشکه روټۍ او بغیر پیو چاې سره ناشته کوله--- پلار مې چې بټۍ کښې خښتې اچولې نو ما به ورسره ړلولې جوړولې-- چې کله یې د خاورو ختو کچه دیوالونه وهل نو ما به خټه ورکوله-- چې کله یې ټانګه چلوله نو ما به دمه ورکوله-- چې کله یې کلي کښې اټۍ شروع کړه نو زه هم اټیوال شوم-- چې په درې میاشتو چټیانو کښې خپله دیاړي مې شروع کړه نو سحر وختې به د مزدورانو قطار کښې د سپین جمات چوک کښې ناست وم چې چرته موټر والا به زمونږ خوا کښې ودریدو نو ورمنډه به مو کړه چې ګوره که ځان سره مو دیاړۍ له بوځي---څه وخت مې د چټونو شیټرنګ والا سره دیاړۍ وکړې--- یو وخت کښې ما او زما کلیوال شاعر ملګري مصطفی

ketabton.com - The Digital Library

سالک په شریکه د بورډ دفتر مخې ته اخبارونه خرڅول شروع کړل خو کامیاب نه شو-- کالجیټ سکول او اسلامیه کالج کښې به راته فیس معاف وو او د ماښام به مې ماشومانو ته په سل روپۍ میاشت ټیوشن کولو--- په ټول ژوند کښې مو نه څوک د سفارش وو او نه مو د رشوتونو وس وو--- زما په کورنۍ کښې د تعلیمي لاربنودنې هم څوک نه وو--- زه د خپلې کورنۍ وړومبے تعلیم یافته فرد وم او بیا زما کشر ورور یوسف چې نن انجنییر ډاکټر یوسف خلیل دے او د یو ساینسدان په حیث یې ساینسي تحقیق په یورپ امریکه چاینه او نوره مغربي نړۍ کښې خور دے--- نو زه به خپله ماضي څنګه هیره کړم--- که د کوم نفسیاتي مرض ښکار وے او د افسرانو اداکاري مې کولے نو دغه مصنوعي ژوند کښې به څومره په عذاب وم--- خپل ځان او ضمیر نه به مې خپل حیثیت څنګه پټولو--- نو ښه نه ده چې فطري ژوند تیر کړم او په خپل محنت او مزدورۍ فخر وکړم--- خپل ځان ته زه دغه ایینه په یو بل شکل هم ږدم--- اوس هم کله کله هم هغه سپین جمات چوک ته لاړ شم--یو شیبه مزدورانو سره په زمکه پرلت ووهم--هسې ګپ شپ ورسره شروع کړم او په دغه بهانه د خپلې ماضي ایینه کښې ګورم--- د کوم مزدور په څهره کښې راته د خپل پلار تصویر ښکاري او کوم کښې خپل عکس وینم--- بس ما ته په دې کښې سکون دے چې زما مزدورانه احساس دې تل ما سره وي--- ځکه چې زه نن هم مزدور یم خو په جدا انداز او اسوده حال کښې----

---

کنځل

مونږ کنځلو ته یواځې د غیر سنجیده زاویې نه ګورو--- زما خیال دے چې دې اړخ ته سنجیده توجو هم کیدے شي--- دریو غټو زایو نه د کنځلو تحقیقي جاج اخستلے کیدے
شي--نفسیاتي--کلتوري--او ادبي---دغو دریو زایو نه علاوه هم تاریخي تناظر--تعلیمي پس منظر او معاشي صورت حال-- درې نورې زاویې دي چې د کنځلو سره څه نا څه تړون لري--- که داسې یوه څیرنه یا زیاتې څیرنې اوشي چې په مغربي نړۍ کښې د کنځلو شرح څومره ده او مشرقي نړۍ سره یې موازنه وشي---او وجوهات یې وښودلے شي-- بیا په مشرقي نړۍ کښې هم مختلفو تهذیبونو کښې د کنځلو جرړې تاریخي پس منظر او محرکات ولټولے شي او خپلو کښې یې موازنه هم وشي-- او بیا پښتو کښې د کنځلو په دغو ټولو زاویو څیرنه اوشي چې ما ورته اشارې وکړې نو زما خیال دے چې په ځانګړي ډول به هغه--نفسیاتي-- کلتوري -- او ادبي اړخونه جوتول ډیرې ګټورې نتیجې رامخې ته کړي--
کمزوري ولې کنځل زیات کوي--- د ماشومانو--ځوانانو--او بوډاګانو کنځلو کښې څه فرق وي او ولې وي--- د ښځینه له خوا کنځل څنګه وي او د ښځینه نه نارینه ولې کنځل زیات کوي-- دغه ټولې زاویې نفسیاتي دي----
نارینه چې کنځل کوي نو ښځه ولې ټارګټ کوي--- طلاقه شوې ښځه وي او --طلاق-- سړي د پاره کنځل شي--- په ښهري او کلیوالو سیمو کښې د کنځلو نوعیت کښې فرق هم وي او تناسب یې هم کلیوالو او قبایيلي سیمو کښې زیات وي چې دا ولې-- د نورو ټولنو په مقابله کښې پښتنو کښې د کنځلو تناسب زیات ښکاري چې دا ولې--- او داسې نورې نکتې هم شته-- دغه یې کلتوري اړخ دے چې د انتهراپالوجي موضوع هم ده او فوک لور سره هم اړه لري---

ketabton.com - The Digital Library

د کنځلو ژبه او الفاظ څه وي--- په کنځلو کښې منظوم هم شته او منثور هم-- تر دې چې ماشومان هم ځنې کنځل په شاعرۍ کښې کوي-- د کنځلو په لفظونو کښې پوره معنوي نظام هم موجود وي او ذومعني مفاهيم هم-- او داسې نورې نکتې هم شته--- دغه يې ژبنيز او ادبي اړخ دے---
او مونږ ته دا هم پته ده چې کومه ټولنه په معاشي توګه وړاندې وي يا يې تعليمي شرحه بره وي نو هلته هم د کنځلو شرحه کمه وي-- ګويا معاشيات او تعليم هم د کنځلو د موضوع سره د بحث موضوع جوړيدے شي--- ځکه زه وايم چې په کنځلو تکلونه خو ډير ليکلے کيدے شي خو سنجيده څيړنه پرې هم پکار ده چې زمونږ پښتنه ټولنه کښې ورته شايد په ښه نظر ونه کتلے شي -- خو په خصوصي حواله د نفسيات---سماجيات--عمرانيات--- کلتور او فوک لور--تاريخ او ادب سره تړلي ډير موضوعات د کنځلو--په اړه څيړني رامخې ته کولے شي---

---

زه د خپل فلاخن سنګ په ډير هراس کړم
چې پياله مې لکه چرخ مينايي شوه
فلاخن---- مچوغڼه--چې کاڼے پکښې لرې ويشتلے شي
سنګ---کاڼے
هراس--- خوف- وييره
چرخ-- اسمان-- د استعارې په توګه مقدر
مينايي پياله--- د شرابو پياله--
نوټ---
پرون ملګرو د شيدا دا شعر تشريح د پاره وړاندې کړے وو-- ګران ډاکټر جهان عالم يې تشريح کړې هم ده--- زه ورته نن سم شوم--
وضاحت----
شيدا وايي چې اسمان يعني مقدر ته هډو زما فرياد رسي نه--- دا ځل مې خپل فرياد نه کاڼے جوړ کړو چې مچوغڼه کښې يې واچوم او مچوغڼې له ښه تيز تاو او چکر ورکړم چې فرياد مې تر اسمانه ورسي--دغه عمل نه مخکښې مې مينايي پياله هم راواخسته يعني د روحانيت شراب مې هم هم وڅښل--- خو مينايي پياله هم راته لکه د چرخ جوړه شوه يعني پياله مې هم لکه د اسمان شوه او په ما يې زما د يو کاڼي په بدل کښې په زرګونو کاڼو راورولو ته نيت وکړو --ګويا مقدر راته بيا نيت خراب کړو --نو بس زه په مچوغڼه کښې خپل دغه د فرياد کاڼي ايښودلو په هراس کړم يعني د وييرې سره يې مخ کړم----
اوس غور وکړئ---مچوغڼه کښې چې کاڼے ويشتلے شي نو په لاس کښې مچوغڼې له تاو او چکر ورکولے شي-- ګويا مچوغڼه په ګردش کښې شي---بل خوا په ميکده کښې مينايي پياله هم ګردش کښې وي چې ساقي يې په خپل وار ميخوارو ته رسوي---او بيا دا هم وګورئ چې اسمان هم په ګردش کښې وي يعني وخت روان وي او اسمان خپل ګردش سره ډير خلق له ځان سره اوړي يعني هر چا ته خپل مقدر رسي---درې ګردشونه--- د مچوغڼې--- مينايي پيالې--او اسمان ګردش---
اوس يو بلې زاويې ته فکر وکړئ--- د مچوغڼې پټاره چې کاڼے پکښې ايښودلے شي--- د پيالې---او د اسمان --درې واړو شکل هم يو رنګ راګول او لږ شان ژور وي---يو بل اړخ ته يې غور وکړئ چې د مچوغڼې پټاره کښې خو يو کاڼے ايښودلے شي خو د اسمان پټاره کښې خو په زرګونو کاڼي دي د ستورو په شکل چې اسمان پرې خلق اولي--- يو بل رخ يې وګورئ چې اسمان

ketabton.com - The Digital Library

خو د مقدر استعاره ده خو ستورو کښي د قسمت ستوري هم وي چي نسبت يي بيا مقدر سره دے-- نو بس شيدا هم چي ميناييي پياله څښني نو د پيالي دغه ګردش ورته سم لکه د اسمان ګردش جوړ شي--- او اسمان خو د مقدر په شکل د ميينو ياري نه کوي--ځکه شيدا چي خپل فلاخن يعني مچوغڼه کښي کاڼے ايږدي نو ورسره په هراس شي چي زما د يو کاڼي په جواب کښې راباندې اسمان په زرګونو کاڼي وروي--- ځکه چي د اسمان پټاره خو هم خالي نه ده--دا چي په زرګونو ستوري يي د کاڼو په مثال دي--- بس شيدا يو وار بيا مقدر نه شکست وخوري--- او خپل فلاخن کښي د کاڼي ويشتل يي همدغه خوف و هراس سره مخ ساتي---

---

بار محيط د ريزه سنګ په سر وانه خست
له سخت رويه سره وايه انسان څه کا
بار ---وزن يا بوج۔
محيط-- يعنی احاطه کوونکی مطلب لوی سمندر۔
ريزه سنګ ---يعنې ذره کاڼے۔
وضاحت---
دا ټول توری فارسی دی۔ د شيدا شعر ته د دغو تورو معنوي تناظر کښي غور وکړئ ۔وايی چي د سمندر سينه ډيره لويه وی هر څه زغملے شی او کاڼے که يوه ذره هم وي خو سخت وی ځکه د سمندر تل کښي وي--- د سمندر سر ته نه شی راتلے-- يعنی سمندر د خپلي لويی سيني لرلو باوجود يو ذره د کاڼی بوج په خپل سر نه اخلی--- نو کوم انسان چي لکه د کاڼي سخت رويه وي --رو-- په فارسی کښې مخ ته وايي-مطلب د مخ نه يي سختي او نحوست څرګنديږي --يعنی په کامله ټوګه بد اخلاقه وي بد تميزه وي--بد تهذيبه وي--لچک او نرمي پکښي نه وي---خپله کوي او د بل نه اوري-- خپله ورته درنه ښکاري او د بل نه--- -سخت دريزه وي -- په خپل د جهل او سخت رويی بوج باندې ولاړ پاتي کيږي او د نورو د سمندر غوندې لوی زړه او پراخ نظر نهويني--- نو د هغه د بد اخلاقی بوج به اخر څوک په سر واخلي او څنګه به يې په سر واخلي-- داسې سخت رويه سره به وايه انسان څه کا۔
دې شعر کښي د شيدا کمال خو هم د کتو دے خو ورسره دا هم چي د شيدا په عصر کښي هم دغسي سخت رويه او سخت دريزه بد اخلاقه خلق وو---

---

کتاب---قانون او قاعده--

نن د کتاب نړيواله ورځ ده نو ملګرو سره د کتاب په اړه څو خبرې شريکول غواړم- د کتاب د پاره دوه توري په ټوله نړۍ کښي زيات مستعمل دي---په مغربي نړۍ کښي **book** او په مشرقي نړۍ کښي --کتاب---وړومبے د انګريزۍ تورے دے او دويم د عربی-- د انګريزۍ **book** د پاره ګڼ شمير مخففات ښودلے شي چي د کتاب معنا او مفهوم ترې څرګند شي- لکه **b o o k** .....

bio optical organized knowledge
bundle of outstanding knowledge
big ocean of knowledge
bolit on organized knowledge

ketabton.com - The Digital Library

bank of oppurtunistic knowledge
binary on off keying

د دغو شپږو مخففاتو خپلې معنې دي چې د کتاب مفهوم څرګندوي -- لکه د وړومبي مخفف ترمخه-- ساینسي او تکنیکي منظمه پوهه---- د دویم تر مخه---د عالي پوهې مجموعه--- د دریم ترمخه-- د پوهې لوی سمندر--- دڅلورم تر مخه---په منظمه پوهه کښې د ګولۍ په شان تیزي---د پنځم تر مخه-- د موقعي مناسبت سره د پوهې خانه یا بینک-- او د شپږم تر مخه--- د دوو متضاد نظریو د تړلو او پرانستلو چابي---

دغه ټول وضاحتونه خپل خپل مفهوم لري خو دا وروستو جوړ شوي تعبیرونه دي چې مختلفو دانشورو جوړ کړي دي او یوه ستونزه دا هم پیښوي چې د انګرزی book-- د جرمن ژبې نه انګریزۍ ته راغلے دے او هلته buch دے چې صرف د b په مناسبت bibliography یعني کتابیات ته وییلے شي -- نو ځکه د انګریزۍ ټولې معنې وروستو او د ځانه جوړې شوې ښکاري-- البته د کتاب مشرقي مفهوم ته چې راشو نو خبره معنوي لحاظ سره زیاته مناسبه ښکاري--- کتاب د عربۍ تورے دے خو په نورو مشرقي ژبو کښې هم مستعمل دے--- په عربۍ کښې یې مفهوم د کتابت یعنې لیکلو سره تړلے بیانیږي--مطلب کتابت شوے او لیکلے دستاویز--- خو دا باید نظر کښې وساتو چې دا په عربۍ کښې وړومبۍ او لغوي معنا ده--- اصلي او اصطلاحي معنا یې ده--- قانون-- روش ضابطه--طریقه--- چې د قران څنو ایتونو نه یې دغه اصلي مفهوم څرګندیږي --- چرته چې ویيلے شي-- کتب علیکم الصیام--- یا --کتب علیکم الصلواه---- نو دغلته مفهوم د کتابت یا لیکلو نه وي--- بلکې دا وي چې تاسو د پاره صیام یا صلواه یعنې روژه یا مونځ د یو قانون -- روش-- ضابطې--په حیث لازم کړے شو--- نو ځکه د ذالک الکتاب--- مفهوم کښې هم د لیک او کتابت نه علاوه دغه مفهوم پروت دے چې ---دې کتاب یعنې دې قانون قاعدې روش او اصول کښې هیڅ شک نشته--- خدای دې وکړي چې مونږ د کتاب تش لیکلي عبارت او تلاوت پورې محدود نه شو بلکې د یو قانون او ضابطې په توګه یې په خپل ژوند عملي اطلاق وکړو--- او دا به هله کیږي چې د کتاب په لیکلي عبارت پوهه هم شو---

ورسره زما د ذاتي کتابتون دغه عکس هم وکورئ---

ژوند کتاب کتاب--- په مینه او درناوي--

نن د علامه اقبال د وفات په ورځ به مینه والو ملګرو سره د اقبال هغه نظم خپلې پښتو ترجمې سره شریک کړم چې د خوشحال بابا په وصیت یې لیکلے وو----

د خوشحال خان وصیت

قبیلې دې واړه یو موټی شي قام شي
چې اوچت د افغانانو ننګ و نام شي

مینه هغه شازلمو سره کوومه
چې کمند یې پاس د ستورو په مقام شي

ketabton.com - The Digital Library

د مغلو نه په څۀ به وایه کم وي
کۀ د غرونو بچې پورته شامدام شي

ګرانه واوره ځایي هغه به یې خوښېږي
د خوشحال چې ابدي پکښې ارام شي

د پښنو دوړه یې چې باد چرې رانۀ وړي
د مغل د اسپو چرته چې خرام شي

اردو نظم---

خوشحال خان کی وصیت ----علامه اقبال

قبائل ہوں ملّت کی وحدت میں گم
کہ ہو نام افغانیوں کا بلند

محبت مجھے اُن جوانوں سے ہے
ستاروں پہ جو ڈالتے ہیں کمند

مغل سے کسی طرح کمتر نہیں
قہستاں کا یہ بچہَ ارجمند

کہوں تجھ سے اے ہم نشیں دل کی بات
وہ مدفن ہے خوشحال خاں کو پسند

اُڑا کر نہ لائے جہاں بادِ کوہ
مغل شہسواروں کی گردِ سمند

پښتونخوا

د کال ۲۰۱۰ ننۍ ورځ وه یعنې ۱۹ اپریل وو چې دې وطن کښې د پښتنو صوبه د-- این ډبلیو ایف پي-- غونډې مجهول نوم نه د --خیبر پښتونخوا-- په نوم ونومولے شوه--دې سره داسې دعوې هم رامخې ته شوې چې صوبې ته مو خپل نوم ورکړو خو دې ته یې نه کتل چې پښتونخوا خو د پښتنې سیمې تاریخې نوم دے چې څلور زره کاله زړه ریښنه لري-- په رګوید کښې چې د پښتنو سیمې ته --پکهت-- ویلے شوي دي نو ریښه خو یې همدغه پښتنه ده--- په ایراني نوشتو او اوستا کښې-- بخد-- په یوناني لیکونو کښې-- پکتویک-- هم دغه پښتنه ریښه لري-- چې وروستو ترې د پکتیکا او پکتیا نومونه هم راوتې دي--- بیا سلیمان ماکو چې کال ۶۱۲ هجري کښې خپل کتاب تذکره

ketabton.com - The Digital Library

الاولیا کښې دغه سیمې ته --پښتنخا--وویيل نو دا خو نيغ په نيغه همدغه پښتونخوا نامه وه خو په ځرګند ډول د-- پښتونخوا-- تورے په وړومبي ځل د اخون درويزه په مخزن کښې راغلے دے-- بيا خوشال بابا هم ويیلي دي چې--

نوره واړه پښتونخوا په ځاې ميشته ده

خو يو زه دې زمانې پکښې منصور کړم

احمد شاه بابا هم وویيل چې--

د ډيلي تخت هيرومه چې رایاد کړم

زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

نو دغه نامه د دې وطن سیاستدانانو څنګه صوبې ته ورکړه--- البته دغه نامه يې چې بحال کړه دا يې هم د قدر وړ کارنامه ګڼم --- خو عجيبه خبره دا ده چې په صوبه کښې ډیر وړوکي اقليت هندکیانو په هره موقع د پښتونخوا د نوم مخالفت ولې کړے دے--- جواز يې څه وو--- د وطن د هرې صوبې په نوم کښې د اکثريتي ابادئ پيژندګلو شتون لرلو لکه پنجاب سند او بلوچستان -- خو په هغې اعتراض نه وو--- هندکيانو ته په خپله هزاره کښې د سر ايبټ په نوم ايبټ اباد قبول وو--- د مان سنګهه په نوم ورته مانسهره قبوله وه--- د هري سنګهه نلوه په نوم ورته هري پور قبول وو-- خو د پښتون په نوم ورته پښتونخوا نه وه قبوله--- خو بيا هم چې د پښتنو دا سيمه په نهم نومبر ۱۹۰۱ کښې د پنجاب صوبې نه رابيله شوه نو يوه کامله صوبه بيا هم نه وه--- صوبايي حيثيت ورته پيرنګي په کال ۱۹۳۵ کښې ورکړو چې د مجهول اين ډبليو ايف پي په نوم به ياديدله--- ښه شوه چې په نولسم اپريل ۲۰۱۰ خو-- خيبر پښتونخوا-- شوه - خيبر هم د پښتنو تاريخي پيژندګلو ده - خو مونږ ورته صرف پښتونخوا وايو ځکه چې دا يې خپل نوم دے او دا يې تاريخي نوم دے--- کے پي کے ورته وييل هم درست نه دي--- يو خو دا د دوو تورو مرکب دے--- خيبر او پښتونخوا--- نو بيا خو -- کے پي-- شو-- خو د کے پي -- هم ضرورت نشته--- زمونږ پښتونخوا--- د رګويد --پکهت--- د اوستا --بخد-- د يونانيانو-- پکتويک-- نه راوتې نامه ده چې د سليمان ماکو -- پښتنخا-- ده او د اخون درويزه--خوشال بابا او احمد شاه بابا پښتونخوا ده--- او تل به وي--

---

نوټ--- دا پوسټ مې څو کاله مخکښې په خپله هغه زړه ايي ډي کړی وو چې اوس راته ګران رفيق الوت راولپړلو نو خپلې دې اوسنۍ ايي ډي نه يې هم د څو جملو د اضافې سره خپروم ---

د غزل مقدمه

نه پوهيږم چې زمونږ ځنې جدت پسند زلمي پښتو کښې د غزل مخالفت ولې کوي او د غزل په مخالفت کښې د نوو صنفونو د رواج لارې لټوي. نوي صنفونه راځي او چې زور پکښې وي نو مقبوليت هم ترلاسه کوي خو د زوړ صنف سره يې د مقابلې ضرورت نه وي-- ايا مونږ پښتو کښې په غزل د بحث او تبصرې حق ادا کړو .ايا مونږ د خوشال بابا او رحمان بابا د غزل دمقام تعين وکړی شو او نور يې په ځايی پرېږدو.ايا مونږ دحمبد علی خان کامګار کاظم خان او داسې په شلګونو کلاسيکي شاعرانو د غزل فني باريکيو ته ورسيدو.ايا دا حقيقت نه دی چې مونږ درې سوه کاله پس هم دشيدا د شعر په فني تکنيک او فکري ژورتيا نه پوهيږو-- د غزل په يو شعر کښې چې کوم څه په څومره تکنيک او فني باريکيو بيانيږي په اوږدو نظمونو کښې هم هغه په هغسې خوند

ketabton.com - The Digital Library

نه شي بيانيدی--- شاعري نه خو صحافت دی او نه خبرنامه يا سياسي تقرير -- شاعري خپل فني نزاکتونه لري چې تر هر صنف زيات په غزل کښې ليدی شي.د غزل داسې سرمايه لرو او قدر يې نه کوو.نوې دور ته به راشو د حمزه بابا نه علاوه چا د سيف الرحمان سليم فيضي قلندر ګران صيب سايل صيب پسرلي صيب درد صيب او بې شميره نورو د غزل فني او فکري څيرنه کړې ده چې دغزل مقام يې جوت شي. منم چې غزل د فارسی نه راغلی دی خو د فارسی نه مخکښې هم تللی دی. دومره مخکښې چې غزل اوس زمونږ خپل صنف دی.زما دعوا ده چې د غزل د فن په معيار لوې شاعر دې څوک د کاظم خان شيدا غوندې د ټولې نړۍ په ادب کښې وښايی.ډير کم امکان لري. داسې قيمتي اثاثه لرو اوچې حق يې ادا کولی نه شو نو مخالفت يې کوو. حق يې که ادا نه هم شي خير دی نوي صنفونه دې بيا هم راځي خو د غزل مخالفت راته بې تکه ښکاري--

نوي صنفونه په سر سترګو خو چې مثال يې د چرګو د مشيني بچو غوندې نه وي چې نه يې مور معلومه وي نه پلار. د روايت سره تړون داصليت اوفطرت نخښې ښايی او ترې انکار شناخت ختموي.د ګران شاهد قماش خبره مونږ ديورپ په کباړي کوټونو سر ماتوو چې هلته ردي شي مونږ ته نوی شي.دکباړ کوټ که ډير چمک دمک ولري خو د پښتون څادر بيا هم څادر وي د رواياتو امين.

بس دومره عرض دي چې دجدت په نوم هر څه کوئ خو د روايت سپکاوی نه دی پکار.غزل زمونږ د رواياتو امين دی. بايد چې خپل د غزل استاذان درانه کړو. استاذان خو يو خوا که غزل کښې جدت هم کتل غواړئ نو کاروان ولولئ شاه سعود وګورئ ممتاز اورکزی راواخلئ.او داسې نور.مينه او احترام.

نوټ--- د پښتنو سيمه د قبل مسيح دور نه د علم وفن ادب او فکرو دانش مرکز پاتې شوی دی چې ډيرې نخښې يې اوس د ارکيالوجي او جيالوجي په مرسته لاس ته راځي--- تر دې چې د ساينس او په ځانګړې توګه د رياضی او فطري علومو نخښې دلته شتون لري--- د صوابی د پانيني د ژبنيزو او تهذيبي علمونو نه علاوه هم په قبل مسيح دور کښې د علم و فن نخښې تر لاسه شوې دي چې يوه پکښې دغه بخشالي قلمي نسخه ده-- د دغه نسخې په اړه مې دغه مختصر ليک کړی وو چې زما زړې ايي ډي سره ورک شوی وو او ګران رفيق الوت راپيدا کړو نو ملګرو سره شريکول مې ضروري وګڼل----

"تيره ورځ راته ګران او محترم افراسياب خټک يوه ويډيو راوليږله، ماچې واوريده نو ورپسې مې نوره پلټنه وکړه-په انټر نټ راته دغه ويډيو سره سره ځنې نور تفصيلات هم مخې ته راغلل ورپسی مې چې يو نيم کتاب هم وکتو نو مناسبه مې وګڼله چې دغه معلومات خپلو مينه والو لوستونکيو سره هم شريک کړم-

بخشالی زمونږ د پښتونخوا د مردان ضلعې يوه علاقه ده چې د دغه علاقې نه په کال ۱۸۸۱ کښې يو انتهايي قيمتي قلمي نسخه تر لاسه شوې ده--دومره قيمتي او نادره نسخه چې اوس د اکسفورډ يونيورسټی په بودليين کتابتون کښې د بخشالي مينو سکرپټ په نوم ساتلی شي- په دغه نسخه بنيادي څيرنه خو جرمن دانشور ډاکټر روډالف کړې ده چې په کال ۱۸۸۷ کښې يې چاپ کړې ده-بيا وروستو په کال ۱۹۲۷ کښې د اکسفورډ يونيورسټی له خوا د انګريز محقق هارنل د تحقيق سره هم

ketabton.com - The Digital Library

چاپ شوه-- د دغو څیرونکیو تر مخه د دې نسخې زمانه ۳۸۳ تا ۲۲۴ قبل مسیح ده---د نسخې ژبه سنسکرت ده--او په اویا صفحو مشتمله ده-
هسې خو دا نسخه په بنیادي توګه د ریاضي الجبرا او جیومیټري په علم او اصولو مشتمله ده خو دې نه علاوه هم غیر معمولي اهمیت لري چې مونږ یی د دریو ځانګړو زاویو نه وضاحت کولی شو-
۱- د دې نسخې تاریخ او قدامت--چې د حضرت مسیح نه تقریبن درې سوه کاله مخکښې زمانې سره تعلق لري---او د حضرت مسیح نه شپږ سوه کاله اګاهو د راماین زمانې---ټیکسلا پوهنتون او د پشکلاوتي ابادۍ ته هم اشارې کوي
۲-دویم د دې نسخې لیکدود یا سکرپټ دی چې د همدغه نسخې ترمخه پکښې د لیکدود پنځه شکلونه راوړلی شوي دي-تولو نه زوړ براهمي بیا شاهراده بیا سداماتریکا بیا دیوناګري او بیا سوترا چې نوی شکل یی ګورمکهي لیکدود دی-په دغو لیکدودونو کښې هغه زمانه کښې شاهراده لیکدود په کشمیر کښې او سداماتریکا لیکدود په پخواني کابل کښې رواج وو-
۳-دریمه زاویه یی د مضمون او موادو ده چې د ټولو نه اهمه ده-اصل کښې دې نسخه کښې د ریاضۍ اصول د الجبرا فارمولې او د جیومیټري قوانین بیان شوي دي چې په هغه دور کښې ورسره د هندسو یعنې شمیر استعمال او د صفر تصور هم پیش شوی دی---دې نه علاوه ځنې نور ساینسي قوانین هم ښودلی شوي دي---د ریاضۍ مسلو ته پنځه ځانګړې مقامات یا سټپونه هم ورکړی شوي دي چې د سوترم--تاده--سټانیم--کرانم-- او پراتایم په نومونو یاد شوي دي-دا داسې اصول او سټپونه دي چې وروستو ترې نامور ساینسدان ګلیلیو هم استفاده کړې ده-په دغه اهمه بخشالي نسخه وروستۍ څیرنه په اکسفورډ یونیورستۍ کښې په کال ۲۰۱۷کښې شوې ده او لا پرې څیرنې رواني دي، په دغه موضوع په لیکلو اثارو کښې دا نسخه د نړۍ قدیم ترینه نسخه ده- زما خیال دی چې د پښتنو څیرونکیو له خوا په دغه نسخه د تفصیلي څیرنې ضرورت دی---

حنیف خلیل

چې سرور په مستعار کا شیدا واوره
د دهقان په دانه رقص د اسیا کا
وضاحت.......
سرور -- مستۍ خوند او لذت ته وایی چې د رقص او اتڼ په وخت چورلک کښې محسوسیږی
مستعار-- یعنې قرض-- مطلب بل ته محتاجی او خپل جوهر نه لرل .
اسیا -- فارسی کښې د ژرندې پل ته وایی--
اوس د شیدا شعر ته ځیر شئ -- وایی چې چورلک خو د ژرندې پل هم وهی-- یعنی رقص کوی-- مستی کوی-- خو دغه چورلک رقص او مستی یی هله وی چې دهقان ژرندې ته دانې راوړی او اسیا یا د ژرندې پل پرې وچورلی او رقص وکړي-- ګویا د څو لمحو دغه رقص یی د دهقان دانو ته احتیاج لری او بس-- نو دغه رقص او سرور خو مستعار شو -- قرض شو -- د دهقان دانو ته محتاج شو -- ګویا د ژرندې پل پخپله رقص نه شي کولی ځکه خپل سرور او مستي نه لري-- دغه شان کوم انسان چې خپل صلاحیت نه لری خپله مستي نه لري-- په خپله مرضۍ رقص نه شي کولی او سرور اخستلو کښې هم نورو ته محتاج وی -- په هر کار کښې ورته د نورو عارضی او وقتی

ketabton.com - The Digital Library

ادانو ضرورت وی -- نو بس دا خو د اسیا یعنی د ژرندې د پل رقص او چورلک دی چې یو بې احساسه بې جذبې کانی دی خپله هیڅ مستی ژوند حرکت او حرارت نه لری---بس داسې ده لکه چې-- د دهقان په دانه رقص د اسیا کا-- غور وکړې د شیدا مشاهدې ته او د هغه شعري تکنیک او انداز ته-- نادره مشاهده او بې مثله اسلوب--

---

چین-- او--چنګ-- د شیدا په شعر کښې--

یوه ورځ ما د شیدا د دغه شعر تشریح کړې وه چې پکښې --چنګ--توری راغلی وو--
په شفق یی د حنا آتش زني کړه
هغه شوخ لکه افتاب نګارین چنګ وو-
د لوړ ذوق ملګرو په دغه تشریح ډیرې ښکلې او قیمتي رایی ورکړې وې- ما چې --چنګ--- د چیني مصور--- ماني-- د شاهکار تصویرونو مجموعه یاده کړې وه نو ورسره ځنو ملګرو دغه چنګ د موسیقۍ په لور بوتلی وو او ځنو ترې نور تعبیرونه اخستي وو--- ځنو دا خدشه هم څرګنده کړې وه چې د شیدا په دور کښې د چین تذکره یا د چین د مصورۍ روایت ته اشاره هم ناممکنه شان ښکاري چې د ابلاغ ذریعې لکه د نن تیزې نه وې --ځکه ما دې لړ کښې مزید وضاحت ضروري وګڼلو---
یو خو د چین اوسنی تصور نه بلکې د چیني تهذیب زرګونه کاله زوړ روایت که نظر کښې وساتو نو بیا به عقل ومني چې څنګه ټوله نړۍ دغه چیني روایت نه د سوونو کالو راسې خبر ده دغسې ترې شیدا هم خبر وو--ځکه خو د هغه په یو شمیر نورو شعرونو کښې هم دغه چیني روایت او بیا د چین د مصورۍ او خطاطۍ روایت او بیا په خصوصي توګه د چیني مصور -ماني --هنر ته ګڼې اشارې شوې دي--او مختلف شعري رعایتونه او نسبتونه ورسره راوړلی شوي دي--لکه د چین بادشاه د پاره چې په عمومي توګه د -خاقان-نوم مشهور وو نو شیدا وییلي دي چې---
دا صحرا په نقش پا کړه ګل زمین چا
سربلند کړهٌ له خاقانه هر ګل چین چا
یا دا چې--
شګفته به دې جبین وي تل بې چینه
حواله کړه دا غمونه و خاقان ته
اوس به راشو نیغ په نیغه د چین مصور -ماني ته-چې ځنو لیکونکیو ایرانی هم ګڼلی دی--
شیدا یوه رباعي کښې د سبک هندي نازکخیال شاعر غني کشمیري د شعر په ستاینه کښې وایی---
اثر جوشي یی د مضامین ده
خطه یی ګوره چې ګل زمین ده
قلم غني ته ماني عطا کړ
که په کشمیر کښې قطعه د چین ده
او دا شعر یی هم وګورئ
که دهند آب و رنګ ستا په صورت شهٌ
خپل قلم ورته ماني راوړو له چینه

ketabton.com - The Digital Library

اوس به یو څو خبرې په --چنګ --هم وکړم--لیکونکیو د چنګ مختلفي معنې کړې دي--زمونږ د خلیلو سیمه کښې ---چنګ د پنګې یا جمعې د پاره هم استعمالیږي لکه جي چا سره ډیر مال یا پیسی وي نو وییلی شي چې --چنګ ورسره دی--چنګ یی یوړو--یا چنګ یی ووهلو-- مونږ به چې ماشوموالي کښې ښه ډیرې کانچې وګټلي نو هم به مو وییل --چنګ--مې ووهلو--خو د شیدا شعر کښې د چنګ دغه مفهوم قرینه نه لرې--دغه شان ---چنګ-- د موسیقې یوه آله هم ده چې د شپیلۍ غونډې په پوکي وهلو غږولی شي او وروستی سر یی راکوږ شان وي--ډیره زړه آله ده څکه د رباب یا شپیلۍ سره پو ځای یادولی شي--چنګ رباب--یا ---چنګ ونی---علامه اقبال یی داسې یادوي---

رنګ هو یا خشت وسنګ
چنګ هو یا حرف و صوت
معجزه فن کی هی
خون جګر سی نمود

مونږ پښتو کښې چې د زیاتو پیسو بې ځایه خرچ کولو د پاره محاوره استعمالیږي نو وایو--پیسې یی --چنګ رباب کړې---دشیدا په شعر کښې د چنګ دغه معنا هم قرینه نه لري.
اوس که د شیدا شعري مزاج او پورتني پس منظر ته وګورو نو ذوق په اسانه دا مني چې د شیدا شعر کښې--چنګ--هم هغه د چیني مصور د کتاب یادونه ده چې په فارسې او ترکی ژبو کښې ورته--ارژنګ--او-- ارجنګ--هم وایی--مینه او مننه---

---

زما څو پخواني شعرونه د ملګرو په خدمت کښې---په مینه--

هغه چې نشته دی سپرلی هم په نظر نه راځي
هغه چې نه راځي ملګرو نو اکثر نه راځي

دا د کوم تور دې سزاوار یم چې بانه دې نیغ شول
مړ مې که خیر دی خو یو قتل له لښکر نه راځي

مانه رښا د عاجزۍ په بادشهی اخَلي
ښه ده چې سیوری د هما زما په سر نه راځي

چې د ماشومو تلوسو مې تنده ماته نه شوه
چا وې چې بیا به یزید نه راځي شمر نه راځي

دلته لاسونه د یو بل په وینو سرهٔ دي غم دی
،،نکریزې مه راوړه دې کلي ته اختر نه راځي،،

خدای دې میین ډیر کړي چې ښیرې کوي
ما له خو نور چل د دعا نه راځي--- حمزه بابا

ketabton.com - The Digital Library

دا پوسټ د خپل وال نه د دوو داسي مينه والو د رايو په احترام کښي خپروم چي ما سره په ډيرو موقعو د راي اختلاف لري خو ما سره مينه هم لري--- ګران خالد خان خالد او ګران زرک مديخيل دوه داسي درانه مهذب او لوستي ليکونکي دي چي د راى اختلاف يي تل خوشحالي راکړي ده--- ځکه چي روغ نيته او مثبت فکر لري--- او ډيره د چا پروا هم نه کوي-- دغسي يو مينه وال د --همه تن ګوش-- په قلمي نوم بل هم لرم--- داسي د راي اختلاف لرونکي دي خداى ډير کړي--- په دغه پوسټ کښي د دواړو راي شاملي دي چي دلته اختلافي نه دي-- زه يي درناوى او قدرداني کوم----

---

تر هلک نوخط غرور لري حنانه
تر غزال د چين اهو زغلي بالا
حنان بارکزى

نوټ ---- حنان بارکزى په نازکخيالو شاعرانو کښي ډير اهم شاعر دى چي د هندي سبک نه يي اثر اخستى دى---- د هغه په دغه شعر به خوند واخلو چي د فني نزاکت غوره نمونه ده---
وضاحت ----
د حنان دي شعر کښي د معنوي نزاکت سره سره د تورو د استعمال نزاکت هم غور غواړي.وړومبۍ مصرعه کښي د ښايست دوه مثالونه پيش شوى دي---هلک---او نوخط--هلک هغه چا ته وايى چي د تنکي عمر په داسي مرحله کښي وي چي په مخ يى لا تور خط نه وي زرغون شوى---او نوخط د عمر هغه مرحله وي چي عمر لږ زيات شي نو په مخ تور نوى خط زرغون شي. نوخط يعني نوى خط زرغونيدل.هسي خو بې خطه صفا مخ ښايسته وي ځکه غرور او نخره يى هم زياته پکار وي خو حنان وايى چي په سپين مخ تور خط راشي نو ښايست لا زيات شي ځکه د ښکلو غرور لا زيات شي.د ښايست دغو دوو مرحلو د پاره حنان د غزال او اهو د رفتار مثالونه ورکوي.غزال په عربى کښي د اهو يعني هوسۍ بچي ته وايى.ګويا د کم عمر په مرحله کښي غزال وي او چي عمر يى لږ زيات شي نو اهو شي او بيا منډه يى هم تيزه شي.اوبيا دغه غزال او اهو دحسن سره سره د خوشبو علامتونه هم دي چي دختن --خطا او چين سيمي د اهو او غزال د ښايست سره سره د خوشبو د پاره هم شهرت لري ځکه حنان ورسره د چين تخصيص هم کړى دى.ګويا حنان دا وايى چي څنګه د کم عمره غزال نه د زيات عمره اهو منډه تيزه ده او غرور پرې کوي دغسي د کم عمره هلک نه د نوخط يعني زيات عمره محبوب ښايست زيات دى ځکه غرور پرې پکار دى.هر څو که په عام توګه د صفا مخ کم عمره هلک زيات حسين ګڼلى شي خو د ميينانو په قانون کښي حقيقت د دې اپوټه دى.
او دې ته هم غور وکړئ چي په مخ خط راوچتيږي نو ورسره د چين اهو د بالا زغل نسبت هم راوړى شوى دى يعني په مخ خط بالا کيدل او د اهو په زغل کښي بالا تلل. او بيا دې ته هم غور وکړئ چي غزال يا اهو منډه وهي نو ورپسي شاته د تور ګرد يوه کرښه شان هم جوړه شي نو دغه د ګرد توره کرښه حنان د محبوب په مخ تور خط سره تشبيه کړې ده--- دغه فني نزاکتونه زمونږ د کلاسيکي شاعرۍ خاصه ده --- چي حنان بارکزي يې هم څرګندوته کړې ده---

---

چې هلال ته لکه ستوري

ketabton.com - The Digital Library

ډېر په غټو سترګو ګوري
په رويت يې مسرور تر شي
په عجلت يې زر اختر شي

وضاحت......
شيدا دغه مشاهده د شعر نه د معنا راويستلو او ترې خوند اخستلو د پاره بيان کړې ده.هلال د سپوږمۍ د نرۍ کربنې په شکل هغه حالت وي چې په اسانه په نظر نه راځي. ليدل يې ډېر دقت غور او توجه غواړي ګويا په غټو سترګو ورته د کتلو ضرورت وي. ستوري غټ وي لکه د غټو سترګو -- او رڼا هم کوي لکه د غټو سترګو نظر. خو د دغو غټو سترګو ځلا هله زياتيږي چې تياره راخوريږي او چې تياره راخوريږي نو ورسره هلال هم ورو ورو راښکاره کيږي .دا داسې ده لکه ستورو چې په ډېر دقت او توجه په غټو سترګو هلال ته کتل او چې هلال يې تر نظره شو د هلال رويت يې وکړو نو سرور او مسرت يې محسوس کړو او بيا نور هم وپړقيدل بلکل همداسې لکه چې د اختر په شپه انسانان په غټو سترګو کتلو سره د هلال رويت وکړي يعنې د اختر د شپې سپوږمۍ ووينې نو مسرور شي خوشاله شي او پرې اختر شي-- او بيا د اختر په موقع پاکو نوو جامو کښې لکه د ستورو وځليږي. پخوا به خلقو د اختر په موقع جامې هم سپينې او د بوسکي اغوستلې چې لکه د ستورو به پړقيدل-- دغه د اختر غونډې سرور به د شعر نه هم هله اخستلې شي چې شعر کښې پټ پروت د هلال غونډې نازک او رنګين مفهوم ته رسايي ممکنه شي . دا رسايي به هم هله ممکنه کيږي چې دشعر مفهوم ته په غټو سترګو کتلې شي يعنې په غور دقت او توجه د معنا او مفهوم ځلا ته رسايي وشي.نو بس همدغه د لوستونکي يا نقاد سرور هم دی او د عجلت يعنې تيزۍ او تلوار اختر هم دی.
اختر هم راروان دی خو چې د هلال رويت ته لکه د ستورو په غټو سترګو متوجه شو.

زمونږ کلاسيک او زمونږ د عصر دانشور.

زه چې د پښتو کلاسيکي غزل په فني باريکيو تکنيکي نزاکتونو رمز و اشاريت صنعت او رفعت تلازمه اونسبت او د تغزل په نورو رنګونو غور کوم . د خوشال بابا رحمان بابا حميد کاظم خان علي خان کامګار او نورو کلاسيکي شاعرانو يو يو شعر ته ځير کيږم نو په بار بار لوستو راته نوې نوې معنې راکوي. د شاعرۍ دغه تکنيک په مغربي ادب کښې خو هسې هم نشته چې غزل ورسره نشته -- خو په مشرقي ژبو کښې هم د غزل دغه معيار خصوصاً د شيدا معيار خو راته په يو شعري ادب کښې هم نه ښکاري خو د عربۍ دانشورو خپل شعري معيار په ټوله نړۍ منلی دی .فارسيبانو د خپل هر يو کلاسيکي شاعر سره سره په يو بيدل دهلوي په ګڼو جلدونو کښې نقد بيدل ليکلی دی -- تر دې چې پرونۍ ژبه اردو کښې د غالب ديارلس شرحې خو ما کتلې دي.او بلخوا چې خپلو پښتنو دانشورو ته ګورم نو فکر مې يوسې چې دغزل د خوند نزاکت تکنيک معيار تغزل او لوړ شان سره سره د فکري تنوع معنوي پراختيا او تخيلي رفعت ترجمان کلاسيک په حواله زمونږ عصر د ځيرنې او کره کتنې په ميدان کښې څومره د جمود ښکار دی.په دغه حواله زمونږ ذوق څومره شنډ دی. څلور سوه کاله خو اوشو چې خوشحال بابا به د خپل معنويت او تنوع سره کله دريافت کوو-- د رحمان بابا حميد کاظم خان او نورو په شلګونو کلاسيکي شاعرانو فني امتياز او

ketabton.com - The Digital Library

مقام به د خپلو تفصيلي او فني تجزيو سره کله په نړۍ ورپيژنو --- څومره موده به نور هم د دغو شاعرانو دغه تکراري شعرونه په خپلو مقالو کښي اړوو را اړوو--- نوې خبرې او تجزيې به کله رامخې ته کوو--- د دغه کلاسيک تفصيلي شرحې به کله کوو -- ما ته خو خپله دانشوره طبقه داسې ملامته غافله او بې حسه شان ښکاري او يا بې صلاحيته او نا اهله --چې دغسې د لوړ معيار کلاسيک مو څلور سوه کاله پس هم را ونه سپړدلی شو--- پته نشته چې په کومو کندو کپرو سر يو--- خزانه لرو او په استعمال يې نه پوهيږو--- دا چې تر اوسه مو د کلاسيک په حواله د تحقيق او تنقيد په نوم څه کړي دي ما ته خو بيخي هيڅ ښکاري---- په بخښني سره---

---

خدايي خدمتګار تحريک او پښتو ادب

کله چې باچا خان په ۱۹۲۱ کښې انجمن اصلاح الافاغنه تنظيم جوړ کړو او بيا په ۱۹۲۹ کښې خدايي خدمتګار تحريک ته بدل شو نو چا ته پته وه چې-- پښتو ته به ډرامه دا تحريک ورکوي--- پښتو ته به رپورتاژ د باچا خان د خپل رپورتاژ --د شلمې پيړۍ تهذيب او زمونږ جيلخانې-- په شکل دا تحريک ورکوي--- پښتو کښې د تاريخي افسانه نګارۍ روايت به دا تحريک جوړوي-- پښتو ته به ترقي پسند ادب د هندوستان د انجمن ترقي پسند مصنفين د قيام ۱۹۳۵ نه هم مخکښې دا تحريک ورکوي--- پښتو ته به د تنظيم سازۍ او ادبي ټولنو روايت دا تحريک ورکوي--- پښتو ته به د ادبي صحافت ورکړه د پښتون مجلې په شکل دا تحريک کوي--- پښتو کښې به د انګريزۍ نه علاوه د هند بنګال او ترکي ادب د پښتو ترجمو په صورت کښې دا تحريک راوړي او ورسره به د ترجمه نګارۍ روايت هم عام کوي-- پښتو کښې به د مکتوب نګارۍ روايت ته وده دا تحريک ورکوي--- پښتو ته به د حقيقت نګارۍ ادبي روايت دا تحريک ورکوي--- پښتو کښې د ښځينه ليکوالو تربيت به دا تحريک کوي--- پښتو کښې د انعامي مشاعرو اغاز به دا تحريک کوي--- پښتو کښې د ادب نه علاوه د نورو فنون لطيفه يا ښکلو هنرونو لکه موسيقي اداکاري مصوري ستيج وغيره روزنه به دا تحريک کوي--- پښتو ادب کښې د سياسي شعور بيداري به دا تحريک راولي-- د پښتو ژبې د ودې او بقا عملي هڅې او نصابي هڅونه به دا تحريک کوي--- پښتو ته د مقصدي شاعرانو او اديبانو يو لښکر به دا تحريک ورکوي-- دا فهرست خو ډير اوږد دی خو هغه کوم علمي او ادبي ميدان دی چې د خدايي خدمتګار تحريک کردار پکښې اساسي نه دی-- خو بيا هم چې د پښتو د ادبي تحريکونو ذکر کيږي نو خدايي خدمتګار تحريک پکښې نه وي-- هر څو که څو سندي مقالې پرې ليکلی شوې دي خو زما خيال دی د دې تحريک په ادبي خدماتو انګريزۍ او نورو نړيوالو ژبو کښې کار پکار دی چې نړۍ خبر شي چې دا يواځې سياسي تحريک نه وو بلکې يو لوې ادبي تحريک هم وو چې هر ميدان کښې د اوليت څهره يې هم په سر ده---

---

خپلو مينه والو سره خپل څو شعرونه شريکوم-- د هغو ملګرو نه بخښني سره چې چا مخکښې اوريدلي وي ځکه چې شعرونه پخواني دي----

ښه ده رهبري ستاسو کولی شم
خپله قافله خپله لوټلی شم

ketabton.com - The Digital Library

وخته زه څه کاڼی خو دسیند نه یم
داسې چې په شور او شر کښې غلی شم

کله شم یوسف کله قابیل شمه
ورور مې وژني زه هم ورور وژلی شم

خیر دی که یی نه اوري تورغوږي دي
لا خو سپینې سپینې زه وییلی شم

سر ته مې نشه د خودۍ وخته
اوس د زوروور په سر ختلی شم

سپکو ورکو ځان کښې راپیدا کړئ زور
لا خو مو درانه نور هم زغملی شم

ته کره اورونه دخلیل په لار
زه په خپل مسلک کلک اودریدلی شم

ترجمه او تخلیق

په سرسري نظر خو داسې ښکاري چې ترجمه د تخلیق سره څه اړه نه لري ځکه چې ترجمه کښې د نورو خلقو اولسونو او ملتونو علم او فکر وړاندې کولی شي--- خو په ژور نظر کتلو سره بیا داسې نه ده--- ترجمه د تخلیق سره ډیر نزدې تړون لري--- یو دا چې د ترجمې په لاره د نړیوال ادب نه خبرتیا تر لاسه شي نو په خپله ژبه کښې بیا هغه ادب په تخلیق کښې نه تکرارېږي--- تخلیق کار مجبور وي چې خپل تخیل نوو راوړنو ته اماده کړي--- دویم دا چې د نورو فکرونو او تخیلاتو نه په اثر اخستلو هم تخیل د نوو موضوعاتو په لور تللی شي-- دریم دا چې د ترجمې په لاره د نړیوال ادب نه خبرتیا په تخیل کښې پراختیا هم راولي چې تخیلي قوت ورسره وده مومي او نوي مضامین پیدا کولو کښې مرسته ترلاسه کوي---
دغه خبرې که نظر کښې وساتو نو ترجمه نه یواځې علمي پنګه زیاتوي بلکې نوو نکتو ته لاره هم خلاصوي -- ترجمه علمي او ادبي تنوع او رنګارنګي هم ځان سره راوړي-- د علومو او فنونو ګڼ اړخونه هم روښانه کوي--- د نړیوالو تهذیبونو خپلو کښې د نزدې کولو وظیفه هم تر سره کوي--او بیا چې تخیلي قوت جلا ومومي نو کله کله مترجم خپله ترجمه کښې د تخلیق نه هم زیات تاثیر پیدا کولی شي--- ګویا اصلي تخلیق وروستو پاتې شي او ترجمه د تخلیق په بام نوره هم بره لاړه شي---د نړیوال علم او ادب تاریخي شالید هم دا ښایي چې کومو ژبو کښې ترجمې زیاتې او د لوړ معیار شوې وي د هغه ژبې د ادب تخلیقي معیار هم اوچت وي---- عربی چې د یونان ترجمې وکړې--فارسی چې د ټول مغربي او مشرقي ادب ترجمې وکړې او انګریزۍ چې د نړۍ د غټو ژبو سره سره د وړو ژبو ترجمې هم وکړې نو خپل تخلیقي معیار یې هم په ټوله نړۍ ومنلو--- دغسې

ketabton.com - The Digital Library

فرنچ جرمن روسي او ځنی نورې ژبې هم واخلئ--- پښتو چې زرګونه کاله زړه ده--- لوړ کلاسیک هم لري خو په ترجمه کښې لا په دغه لار نه ده نو نړی یې د ډیر غني ادب نه هم ناخبره ده --- ځکه چې وړومبی به نړیوال ادب خپلې ژبې ته راوړل وي چې ورسره تخلیقي معیار هم اوچت شي نو بیا به نړئ ستا په ژبه کښې علم او ادب ته په هغه لوړه پیمانه توجه کوي--- زما خو دغه خیال دی نورو ملګرو نه نه یم خبر----

---

ستا په ملا کښې دی کمند د زړونو ټګه
که دې راغلې تورې زلفې تر کمره
وضاحت----
د شیدا دا شعر ساده او اسان دی خو فني ښایست یې بې مثله دی.په شعري نسبتونو یې خصوصي توجه وکړئ.ملا باریکه هم وی اوپکښې خم او لچک هم وي چې ورسره نسبت کښې شیدا د کمند ذکر کړی دی- د کمند غاښې هم نري او راتاو وي لکه نرئ ملا.کمند غله او ټګان د غلا په وخت استعمالوی چې د اوچتو عمارتونو بره سر ته یې ور اچوی او پاس پرې خیژي.غلا د شپې کیږي او شپه توره وي نو ورسره شیدا د تورو زلفو نسبت راوړی دی.او زلفې چې اوږدې وي نو کمند سره تړلې اوږدې رسی سره یې هم نسبت دی.اوس تصور اوکړئ چې حسین محبوب خپلې اوږدې تورې زلفې خپلې نرئ لچکدارې ملا ته رازوړند کړې نو ښایست خو به یې دا کاني کوی چې د میینانو زړونه ځان سره یوسي ګویا په دغه ډول او سینګار خو د زړونو غلا کوي ځکه ورته شیدا د زړونو ټګ وایي.او چې د محبوب د حسن عمارت د هغه رخسار دی نو رخسار خو بره وي ګویا د ملا نه تر رخسار پورې تورې زلفې د کمند هغه رسی دي چې ټګان پرې د عمارت سر ته ځان رسوي- او میینان خو هم د زلفو په لار د رخسار دیدار ته خپل نظر رسوي.رسی او تورې زلفې .تورې زلفې او توره شپه.توره شپه او د ټګانو غلا- د رسئ اوږدوالی او د زلفو اوږدوالی او بیا د دې ټولو علامتونو او پس منظر سره د حسینانو ډول سینګار سره د میینانو د زړونو غلا کول.غور وکړئ چې د محبوب د حسن تعریف به په دوو مصرعو کښې بغیر د شیدا نه څوک داسې وکړی شي- د محاکات یعني لفظي تصویر کشئ او رومانویت څومره ښکلې نمونه ده دا شعر او صرف دوو مصرعو کښې څومره لوې معنوي جهان راګیر کړی دی شیدا ----

---

د جرمني معروف شاعر او دانشور Johann wolfgang von goethe 1749...1832 په جرمنی ژبه کښې یو نظم د حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم په حقله د Mohamets gessang په نوم لیکلے وو jones jolle په دغه نظم انګریزی کښې تفصیلي لیک هم وکړو او انګریزي ترجمه یې هم د Song for Mohammad په نوم وکړه ..
ما دغه انګریزي نظم پښتو کښې ترجمه کړی دی--- د ملګرو په خدمت کښې په مینه-- د انګریزي متن سره---- مخکښې مې د علامه اقبال فارسي نظم-- جوی اب-- سره شریک کړی وو--

د ژوند چینه ---

د ژوند چینې ته ګوره
څومره ژورو کښې هم

ketabton.com - The Digital Library

ځي او په مخکښي درومي
په میدانونو کښي هم
یا په ټولي کښي ستورے
چي ځان له لار اوباسي
ځان په تلوار اوباسي

د اسماني اوریځو
زانګو کښي پروت اوده وو
ژوند به جوتي خوړلي
چي یې له شوقه سترګې
له خوبه وغړیدې
په غیږ د غرونو کښي وو
په ګردشونو کښي وو

ژوند شو سرور کښي روان
د لارې کاڼو نه هم
یو موسیقي زیږوي
ټنده یې هم روښانه
پرې ملغلرې سپیني
لکه رڼه هنداره
ته یې په لاره څاره

دغه د ژوند چینه خو
د یو پراخ سمندر
په لوري درومي زغلي
په خپل وجود کښي فنا
خبر له ځانه نه وي
د خپل منزل په لوري
درومي بهیږي شوري

دغه چیني ته په لار
سپرلي فضا جوړه کړه
د ښاپیرو د وطن
نرګس او نور ګلونه
دي هرکلي ته ولاړ
سلام له لرې وایي
سپرلے سندرې وایي

ketabton.com - The Digital Library

ګلاب رامخکښې شولو
وايي زما سره شه
د څو لمحو د پاره
غوټۍ هم شوله مسکۍ
زما ځواني ده تنکۍ
سپرلے يي راوستلو
څادر يې واغوستلو

د شين لباس د ښکلا
د جلوه ګرو نه هم
ده ناخبره چينه
پروا د چا نهٔ کوي
درومي په مخکښې درومي
دشتو ته لاره کوي
غرونو د پاره کوي

بس د پراخ سمندر
په لوري درومي زغلي
په خپل وجود کښې فنا
په خپل منزل يې نظر
وروستو په شا نهٔ ګوري
درومي بهيږي چينه
زر به رسيږي چينه

شنو ميدانونو نه هم
د سردرو نه چې هم
دا په سوونو چينې
يې ملګرتيا له راځي
نو ورته داسې وايي
تا ته راغلې زمکه
ده غوړيدلې زمکه

اوبهٔ هم نشته دلته
شاړه پرته ده دشته
چې په هر لور دي شګې
په مونږ نظر ولره

ketabton.com - The Digital Library

يو خوږ د میني نظر
د رڼا څرک نشته دے
چرته درک نشته دے

چیني سینه پرانسته
د شرق او غرب هوا ته
ستړي ستومان لاروي
یې راترغاړه ویستل
لکه د ګورې ونې
سیورے یې خور کړو ورته
زړګے یې کور کړو ورته

د خپل منزل په لوري
د سمندر په لوري
کۀ دردانې ورسره
سل زره نورې هم وي
ټولې یوې ته ګوري
څۀ مستانه خو درومي
دغه دانه خو درومي

تۀ سمندر ته ګوره
هم یې سفر ته ګوره
دے په غورزنګ چې روان
ورته خنډونه هیڅ دي
کاڼي او غرونه هیڅ دي
ښۀ بې مهاره درومي
په خپله لاره درومي

لکه سیلاب په غورزنګ
لوړې ژورې ورته
دواړه هوارې پرتې
دا د شاهانو ماڼۍ
هم قلاګانې دنګې
هر څۀ کړي زیر او درومي
په بڼ شي تیر او درومي

يو ولوله بې تابه

ketabton.com - The Digital Library

سوے ځیګر ناقرار
د جوش نه ډکه جذبه
ډېره چابکه جذبه
درومي په مخکښې درومي
زوړ تصور بدلوي
خپل مقدر بدلوي

د لوی دریاب په لوري
څهٔ مستانه خو درومي
په خپل ایمان او یقین
په یو وجود انجمن
ښهٔ په شدت حرارت
درومي او درومي درومي
ځکه منزل وومي

Stream of life.... Goethe

?Behold how deeply engrossed the stream of life moves onward
!Slashing through meadows, it moves like the Milky Way galaxy

;It was sound asleep in the cradle of the heavenly clouds
!And it opened its curious eyes in the lap of the mountains

;Its graceful motion strikes music from pebbles on its way
!Its forehead shining like white pearl and spotless mirror

;Towards the infinite ocean how fully engrossed it steadily flows
.Absorbed unto itself and completely focused on its goal, it flows

;In its path, spring created a heavenly fairyland to entice it
.Narcissus, tulip, and jasmine bloomed to attract its attention

;The rose tempted it and said: Stay with us here for a while
.And the rosebud laughed and pulled its cover amorously

,Completely unmindful of green-robed beauty merchants
.It passed through desert; and it rent asunder mountains

ketabton.com - The Digital Library

;Towards the infinite ocean how fully engrossed it steadily flows
.Absorbed unto itself and completely focused on its goal, it flows

;A hundred brooks from plains and meadows, from vales and dales
!Joining it, and said: “O thou for whom the earth is a wide expanse

;Stricken with drought, we have fallen by the way“
”!Protect us from the pillage of the sandy waste

;It opened its breast to the winds of the East and the West
!Pulling the weak and wailing fellow-travelers, on its way

;Towards the infinite ocean how fully engrossed it flows
.Carrying a hundred thousand unique shining pearls, it flows

;The surging river flowed with vigor, over dams and barriers
.It pushed through the narrow gorges of valleys, hills, and dales

;Whether low or high, it levelled all in its path by it powerful force
!Flattening king’s palaces and ramparts; fields, and orchards alike

Passionate and fierce, eager and heart-warming; it boldly journeys ;onward
Creating fresh new human period of glory, bypassing old decadent !world

;Towards the infinite ocean how fully engrossed it steadily flows
.Absorbed unto itself and completely focused on its goal, it flows

---

ساینس او الحاد

خبر شوم چې نن د الحاد نړیواله ورځ ده--- پته نشته چې د دې به څه مقصد وي خو په دې ورځ مې دغه څو خبرې خپلو مینه والو سره شریکول وغوښتل---
زمونږ زیات دانشوران صاحبان ساینس د دین په ضد کښې اودروي او د الحاد په لور یی بیایی خو دې ته نه ګوري چې د ساینسدانانو هم مختلفې ډلې او درجې دي---

ketabton.com - The Digital Library

۱-- یوه ډله داسې ده چې د ساینس په نړۍ کښې د الحاد سره مخ دي--او یا بیا په الحاد کلک ولاړ هم دي--
۲--بله ډله وایی چې خدای عقیده او مذهب د ساینس موضوع نه ده--ساینس د مشاهدې او تجربې نه پس خپله نتیجه ښایی--
۳--دریمه ډله داسې ده چې د خپلو ساینسي تجربو او مشاهدو په بنیاد د خدای -- دین او عقیدې په لور راغلي دي-- دا هغه ډله ده چې په عمومي ډول لوی ساینسدانان دغه حقیقت ته د ډیر محنت ریاضت او تحقیق نه پس رسیدلي دي-- ما څنو دغسې ساینسدانانو ته مخکښې هم اشارې کړې دي-- زمونږ ډیر پاکستاني --لوکل-- یا د کور کلي دانشوران صاحبان بیا په دغسې د عالمي معیار په منلی شوو ساینسدانانو هم اعتراض کوي تر دې چې ساینسي خدمات یی هم ناقص ګڼي یا پرې رنګ رنګ طنزونه کوي--خو زه وایم چې د کشش ثقل دریافت کوونکي او د ساینسي نړۍ لوې نوم آیزک نیوټن ؛۱٦٤۲...۱۷۲۷ څه د کلو کوڅو ساینسدان نه وو --د نیوټن شاهکار کتاب-The mathematical principles of natural philosophy که چا کتلی وي او پرې لږ هم پوهه شوي وي نو ورته به د کتاب په وروستی برخه کښې د نتیجې په توګه دا هم مخې ته راغلي وي چې نیوټن کاینات --ستورو --سیارو--کهکشانونو--نبیولاز--کلسټرز--سپر کلسټرز وغیره د ریاضیاتي توازن او حساب کتاب نه پس دا وایی چې----په دغه هر څه د خدای حکمراني ده--چې یواځې د نړۍ روح نه بلکې د هر څه بادشاه یی خالق او مالک دی--او په خپل دغه سلطنت کښې باید چې هغه ذات مالک خدای یا ابدي او افاقي حکمران وګڼلی شي--دغه له هر څه طاقتور خدای ابدي لامحدود او په کامله توګه اکمل دی--
د نیوټن د ۵۸۰ صفحو په دغه کتاب کښې په صفحه ۵۰٤ د هغه خپل الفاظ هم کتلی شی--
This being governs all things not as the soul of the world but as Lord over all and on account of his dominion he is wont to be called Lord God or universal ruler, the supreme God is a being ......eternal infinite absolutely perfect
دا منم چې د نیوټن نه پس هم ساینس ډیره ترقي کړې ده خو دا هم حقیقت دی چې د نیوټن نه پس هم ډیر ساینسدانان د الحاد نه د عقیدې په لور راغلي دي--- هر څو که ساینس او عقیده بلکل بیل بیل څیزونه هم دي---

---

۲۳ مارچ او بهګت سنګهه
نن درویشتم مارچ دی-- په دې ورځ کال ۱۹۳۱ کښې د پیرنګي د ظلم او جبر په نتیجه کښې د ازادۍ پتنګ بهګت سنګهه او د هغه دوو ملګرو سکدیو او راج ګورو ته د پهانسی سزا ورکړې شوې وه---دا وخت بهګت د څلور ویشت کالو زلمی وو- بهګت او د هغه یادو شوو دوو ملګرو نه علاوه جیتن داس --اجهی کمار ګهوش-- او --دت-- درې نور د ازادۍ داسې پتنګان وو چې پښتنو سرتیرو سره یی یو ځایی د پیرنګي خلاف مبارزه کوله---کاکاجي صنوبر چې په کال ۱۹۲۴ کښې کوم انجمن زمینداران جوړ کړی وو او بیا د عبدالرحیم پوپلزئ او څو نورو پښتنو سرتیرو په مرسته د نوجوان بهارت سبا په نوم بدل شو نو پنجاب کښې یی نمایندګي دغو هندو او سکهانو سرتیرو کوله -- جیتن داس په کال ۱۹۲۹ کښې په جیل کښې د -- بهوک هړتال--له مخه سترګې پټې کړې او دت وروستو د بهګت په ملګرتیا کښې د پیرنګي د ظلم ښکار شو -- دغه ورځو کښې

ketabton.com - The Digital Library

لړ مخکښې پښتون اشفاق الله خان هم د پيرنګي د جبر ښکار شوی وو- پښتنو سره په ملګرتيا کښې د نيتهاجي سبهاش چندر بوس بهګت رام او څو نورو هندوانو قربانۍ هم د تاريخ برخه ده چې ګور چرن سنګهه يې خپل کتاب--وه بهي دن سن-- کښې ذکر کړی دی خو جتن داس دت او بهګت زمونږ پښتنو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې هم ياد کړي دي-- د ۱۹۲۹ د پښتون مجلې يوه ګڼه کښې سمندر خان سمندر جتن داس او غازي علم دين شهيد ته په يو ځايی خراج وړاندې کوي-

دخپل قوم په غم شه داس چې مشهور شي

علم دين شه ننګيالی شه چې مغفور شي

او د همدغه کال د پښتون مجلې يو بل نظم کښې د سوات صادق نومې شاعر د دت او بهګت قربانۍ د ازادي خوښو د ايمان برخه ګڼي او ورته داسې خراج وړاندې کوي-

چې د دت بهګت ايمان ځان کښې پيدا کړې

پس له هغې ځان ته وايه مسلمان

او سيد رسول رسا هم وييلي دي چې-

معشوقه د ازادۍ به دې نصيب شي

چې پيدا شي درکښې دت او بهګتونه

يو خوا د پيرنګي خلاف د هغه وخت د هندوانو او سکهانو د ازادۍ او قربانۍ جذبه وه او بل خوا زمونږ اوسنی حالت دی چې پټ او پنا نه دی---برصغير که ازادي مونډلې ده نو پکښې د داسې سرتيرو وينې شاملې دي----

د بهګت سنګهه د مړينې په ورځ يوه لنډه يادونه د ملګرو په خدمت کښې--- دغه سربازان د هيرولو نه دي---

---

ځنې ملګري رانه د شعرونو شريکولو غوښتنه هم کوي نو دغه يو زوړ غزل په مينه د ملګرو په خدمت کښې-- ودان مومند ته دې ډالۍ وي---

جنګ چې کړي د سترګو اثر پيژنم

امن راولي دغه شر پيژنم

کله د کوم لوري بام ته خيژې ته

زه خو نمرخاته د سحر پيژنم

ګرانه د دوستۍ په معنا نه رسم

بس قربانول مې د سر پيژنم

څومره چې ستم په حافظه مې کړې

بيا به هم حسين او شمر پيژنم

بيا يې بانه نيغ شول لګوي څه تور

بيا په ما حمله کړي لښکر پيژنم

مه وژنه غريب د خپل ستم په باد

لا به راژوندی شي شرر پيژنم

دواړه د صنم د لاسه اور کښې دي

دومره بس خليل او اذر پيژنم

چې په گنج يې مدام مار وی لکه شمع
اور يې اولگه شيدا په سرو او سپينو

وضاحت....
شمعې سره د سرو او سپينو زرو خزانه ده ځکه چې په سر يې بله شوې شعله سره ده او موم يې سپين دي---خو په دغه خزانه د تور مار قبضه ده ځکه چې د شمعې منځ کښې کوم اوږد تار دی د هغې څوکه توره ده-- نو تور مار شو چې د شمعې په سرو سپينو مسلط دی--
شيدا وييل خو دا غواړی چې چا سره مال مال دولت يعنې سره او سپين زر زيات وی او ورسره د دولت خزانه وی خو چې خرچ کوی يی نه شومتيا کوی نو د داسې دولت مند په دولت دې اور پورې شی . خو شيدا دا مضمون څنگه بيانوی غور ورته اوکړئ.
په خزانه مار کښيناستل محاوره ده يعنی مال دولت بل چا ته نه پريښودل.اور دې اولگی -- هم محاوره ده يعنې-- ورک دې شی-- نه مې دی پکارـد شمعې په سر اور بل وی چې سور رنگ لری نو شيدا يی تشبيه سرو زرو سره ورکوي . د شمعې موم سپن وی نو تشبيه يی سپينو زرو سره ورکوی -- سره او سپين يعنی مال دولت.او د شمعې په منځ کښې کښې چې کوم تار وی او په سر يی اور بل وی نو د تار سر هم تور وی چې تشبيه يی د تور مار يا تورې بلا سره ورکوی. اوس غور وکړئ چې شمعې سره مال دولت يعنې سره او سپين ډير وی -- گويا د دولت خزانه ورسره وی خو د تور اوږد تار په شکل پرې تور مار مسلط وی او په شمع چې اور بل وی نو د شمعې اور سره په مناسبت کښې شيدا وايی چې په داسې دولت دې هم اور ولگی چې مدام پرې تور مار مسلط وی.گويا دولت چې په هر شکل وی د ضرورت مند پکار دې راشی گنې اور دې پرې پورې شی.
يوه ساده او اخلاقي خبره په دومره هنر کول د شيدا فنی کمال دی چې د هغه په شعر کښې يی خوند پيدا کړی دی خو دغه فني نزاکت تشبيهات او شعري مناسبتونه يې درک کول ډير ضروري دي---

---

دا احساس دی د خودئ کمر زما
دی په ښکته که شته پورته پر زما
حمزه بابا

وضاحت----
خدای خبر چې د دې شعر ليکلو په وخت به حمزه بابا د کوم احساس سره مخ وو--- خو ما چې ترې کوم مفهوم اخستی دی ملگرو سره يې شريکوم--
کمر لوړې ډيکې ته وايي---حمزه بابا وايي چې زه د خودئ داسې احساس کوم چې ځان راته د خودئ په لوړ کمر محسوس شي يا گويا د خودئ په دنگ غر ولاړ يم-- خو چې لاندې وگورم نو د خپل اصليت په لور راشم--- زما اصليت خو زمکه دی --- زه خو خاوره يم--گرد يم يا باد يم--- او خاوره گرد يا باد چې ډير هم پورته والوځي نو اخر هم لاندې زمکې له راځي--- د خپل اصل په لور--- د عاجزئ په لور ---نو ځکه دويمه مصرعه کښې مخې سره ووايي چې زه هر څو که د پورته پرواز وزر لرم خو د پرواز نتيچه مې بيا هم په ښکته راتلل وي---

ketabton.com - The Digital Library

یوې بلې نکتې ته هم غور وکړئ چې مارغه د پورته لوري نه لاندې راځي نو وزرې یې حرکت کښې هم نه وي او د خپل جسم نه یې وزرې پورته هم وي--- ګویا وزرې یې پورته وي خو پرواز په ښکته--یعنې پرواز یې هم د دغه مصرې تصویر وړاندې کوي چې---

---دی په ښکته که شته پورته پر زما--

حمزه بابا صوفي هم وو---- د تصوف په اصطلاح کښې دې ته --تنزلات سته-- وایي--- یعنې د خالق شپږ درجې لاندې راتلل--- مطلب ناسوتي مخلوق او خپلو بندګانو ته په شپږ درجې زیات متوجه کیدل--- او دا په هغه وخت کیږي چې بنده هم د عاجزۍ په انتهایي درجه راغلی وي--- لکه حمزه بابا چې یو بل شعر کښې وییلي دي چې--

بنده فاعل د بندګۍ ته وایي
ما بندګۍ کښې سر بلند ونه لید

په شاعرۍ کښې د بندګۍ او عاجزۍ دغه مقام نورو شاعرانو هم بیان کړی دی-- شیدا وایي--

تواضع د بلندۍ پایه داري ده
لکه سر د کوه قاف شه بې دماغه

او رحمان بابا بیا داسې وایي

ژوندی ځان په زمکه ښخ کړه لکه تخم
که لویي غواړې د خاورو په مقام شه

ګران واجد ځلاند او ګران بلال احمد زما د دغه غزل غوښتنه کړې ده او ګران ودان مومند یې یو بیت شریک کړی وو نو نن د هغوئ د مینې په احترام کښې خپل غزل ملګرو سره شریکوم---- زما د زلمیتوب د وخت غزل دی--

که مستي د پیغلو نه وی په ګودر کښې
هیڅ مزه به پاتې نه وه مازیګر کښې

د وصال په شپه قیدونه په ما مه ږده
ګناهګار وي چې روژه نیسي اختر کښې

مخ او زلفې علامې د خیر او شر دي
نه مې خیر کښې څه حاصل کړه نه په شر کښې

مینه وي به زورروره خو تیټ نه شوم
دومره اوس هم زه نشه لرمه سر کښې

په پرده کښې حسن وینم حسن بین شوم
عقابي تاب مې پیدا شولو نظر کښې

اعتراف یې ښه ډاډه وکړه خلیله

ketabton.com - The Digital Library

سخن ور شوې په صحبت د قلندر کښې

قوم

خيل يا قبيله نسل امت او قوم ټول بيل بيل دي-- ډير خلق خيل يا قبيلې ته هم قوم وايي او نسل يا امت ته هم--- د قوم تعريفونه هم په سياسي مذهبي او ټولنيزو علومو کښې بيل بيل دي--- چرته د مذهب او عقيدې په بنسټ--چرته د جغرافيي -- چرته د ژبې او چرته د وينې په بنياد--- خو دغه ټول تعريفونه په څه نا څه حواله بيا هم نيمګړي پاتې شي-- ما ته پخپله د روسي ليکونکي سټالن تعريف د نورو په نسبت زيات عقلي او مناسب ښکاري--- هغه شپږ داسې بنيادي نکتې په ګوته کړې دي چې د انسانانو د يوې ډلې نه قوم جوړوي---وړومبی دا چې دغه انساني ډله د يو تاريخي تسلسل نه راتيره وي---دويم دا چې دغه تاريخي تسلسل يو اوږد دوام هم ولري-- دريم دا چې دغه ډله يوه شريکه ژبه هم ولري-- څلورم دا چې دغه ډله شريکه او تړلې سيمه يا جغرافيه هم ولري---پنځم دا چې دغه ډله مشترکه معاشي نظام او شريک مفادات يا شريکې ګټې هم ولري-- او شپږم دا چې دغه ډله يوه شريکه نفسياتي رغاونه هم ولري چې د اولس د کلتوري او تهذيبي ژوند نه يې وجود موندلی وي---
دغو نکتو سره اختلاف هم کيدی شي خو په يوه انساني ډله کښې که دغه ټولې نکتې شتون ولري نو قوم بللی کيدی شي--که يوه نکته هم پکښې کمه وي نو بيا قوم نه دی--په دغه پيمانه مونږ پښتانه په کوم مقام يو -- دا مونږ پخپله غور کولی شو--- البته خوشال بابا دغو کښې څو نکتو ته ډيره پخوا اشاره کړې وه چې څنې يې په دې يو شعر کښې هم درک کولی شو--
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ په کار پټ او اشکار

د شيدا نازک مضمون کودن ته لولې
د هلال رويت دې وسپاره شبکور ته

نازک مضمون ---- يعنی د نازک خيال شاعری.
کودن---- فارسی ده يعنی ناپوهه جاهل چې د شعر په خوند نه پوهيږی.
هلال ----يعنی د وړومبی شپې نرۍ او نازکه سپوږمی.
شبکور ---- فارسی ده چې د شپې د چا نظر نه لګی نو شبکور ورته وايي -- شمکور هم ورته وييلی شي.
وضاحت ----
شيدا وايی چې زما شاعرانه خيال او مضمون خو لکه د هلال يا د وړومبی شپې د نرۍ او باريکې سپوږمی نازک او باريک دی--- کودن او نا پوهه ته زما د شاعرۍ لوستل او بيا ترې هغه نازک خيال راويستل او درک کول خو داسې ده لکه چې شبکور ته وويلی شی چې د وړومبی شپې نرۍ او نازکه سپوږمی راته په نخښه کړه------ غور وکړئ سپوږمی د شپې راخيژی او د شبکور د شپې نظر نه لګی نو دومره باريکه سپوږمی چې تيز نظره انسان يی هم په مشکله درک کوی نو شبکور به يی څنګه درک کړی. د شيدا د شعر نازک مضمون درک کول هم دغه حيثيت لری چې پوهه

ketabton.com - The Digital Library

لرونکی سرِی هم په مشکله د شعر هغه باریک خیال ته رسیدی شي نو ناپوهه او کودن به بیا دغه باریکی ځنګه درک کړی شي ـګویا شیدا یواځي د باذوقه او سخن شناسو خلقو شاعر دی د بد ذوقه او ناپوهه خلقو نه . ځان پرې پوهول ضروری دی-- د شیدا د تخیل مقام ته رسیدل ضروري دي-- د هغه د شعر غوټې سپړدل پکار دي او فني باریکیو ته یې د رسیدلو صلاحیت پیدا کول پکار دي -- په دې کار نه کیږي چې پوهه پرې نه شو نو وایو شیدا ډیر مشکل پسند شاعر دی--

---

ازاده لکه افتاب په تنهایی کښې
په فقدان د مشتری ګرم بازار کا

ازاده ---مطلب ازادئ سره . یواځې . تن تنها.
فقدان -- یعنی کمی نشت یا لرې والی-
مشتری--- دملغلرو خریدار ته هم وایی او د نمر نه چورلیدونکې یوې سیارې نوم هم دی.
وضاحت----
راځو د شعر وضاحت ته شیدا وایی چې زما محبوب نمر دی چې ښایسته او روښانه دی او نمر چې ګرم دی نو په تنهایئ کښې یې هم د حسن بازار ګرم وي - ځکه چې مشتری سیاره هر څو که د نمر نه ډیره لرې ده خو بیا هم د نمر نه چاپیره چورلی طوافونه یې کوی-- ګویا منت زاری او چاپلوسی یې کوی او ورسره نورې سیارې خو هم نمر نه چاپیره چورلي --دغسې د نمر د حسن بازار هر وخت ګرم وی لکه څنګه چې د نمر غوندې چمکدارې ملغلرې نه مشتریان یعنې خریداران چاپیره چورلی او د ملغلرې د اخستونکو بازار هم ګرم وی. ګویا د شیدا محبوب لکه د نمر هم ښایسته دی چې مشتری سیاره ترې چاپیره چورلی--- او دغه د نمر غوندې ښایسته سپین پرقنده محبوب ملغلره هم ده چې د مشتریانو بازار یې ګرم دی او چا پیره ترې چورلی-- خو په دغه ګرم بازارئ کښې هم محبوب ازاده یعنې لرې یواځې او لکه د نمر او ملغلرې له هر چا بې پروا دی.
غور وکړئ--- چې د نمر ګرمئ سره د ګرم بازارئ اصطلاح راوړل---- د مشتري سیارې نمر نه چاپیره چورلیدلو سره د زار قربان او منت زارئ تصور راوړاندې کول--- د نمر ازاده او د تنهایئ ذکر سره د حسینانو په خپل حسن ناز کول او د خپلو مینانو پروا نه کول--- او همدغه مشتري سره د ملغلرو د خریدار تصور هم راوړاندې کول---- څومره د کمال ښودنه کوي--
او بیا دې ته هم غور وکړئ چې مشتري سیاره هر څو که په ساینسي تحقیق کښې د ګلیلیو تحقیقاتو سره په ۱۶۱۰ کښې دریافت شوې وه خو د نمر نه چکر سره نور تفصیلات یې د فلکیاتو ماهر سیموییل هنرچ سچاوبی په ۱۸۳۱ کښې عام کړې وو---- د شیدا د وفات کال ۱۷۸۰ عیسوي دی--- نو هغه د مشتري د نمر نه چکر او نمر نه لرې والي ته ډیره مخکښې اشاره کړې ده---- مونږ ته پته ده چې مشتري د شمسي نظام ټولو نه غټه سیاره ده چې زمکې نه دیارلس سوه واره غټه ده--- او نمر نه د لرې والي په وجه یخه سیاره هم ده -- دغه دغه د لرې والي او یخ والي په لور یې هم یوه پټه اشاره د شیدا شعر کښې محسوسیدی شي ځکه چې د نمر د ګرمئ په مقابله کښې او د نمر د ازاده --لرې-- او تنهایئ خبره هم شیدا کړې ده--- خو د شیدا کمال دا دی چې دغه ساینسي تصور یې ټولنیز تصور ته غاړه ویستی دی او د مشتري سیارې چکر او ګردش یې په ټولنه کښې د ملغلرو اخستونکي مشتري سره نسبت کښې راوړی دی چې سوچه او قیمتي پرقنده ملغلرې نه تاوېږي راتاوېږي چې څنګه به یې واخلم--- هغه زمونږ حمزه بابا هم ویلي دي کنه---

ketabton.com - The Digital Library

یو ته یې چې قدر هیڅ زما د اوښکو نه کړې
وایه کنه څومره مشتري درله پیدا کړم

دا تصویر مې مخکښې هم خپل هغه زوړ فیسبک وال نه شریک کړی وو--- دا ځل ورسره تړلې څو یادونه هم شریکوم --- د ۱۹۹۰ زمانه وه -- اسلامیه کالج کښې د دویم کال لوستونکی وم--- د پښتون سټوډنټس فیډریشن سکتر هم وم--- لړ وران او جنګیالی هم وم--- کلاس کښې به هم هر وخت غیر حاضر وم--کله کله به د اروابناد ولي خان لیدو له ولي باغ ته هم راتلو--- زمونږ پرنسپل اروابناد ارباب سکندر حیات وو چې کلک پیپلی وو او پخپله ډیر تریخ شان سړی وو--- زما په دغه سرګرمو یې زه نظر کښې اخستی وم--- یوه ورځ یې راته ووې چې دغه سرګرمۍ دې پرېږده نو د خیبر مجلې مدیر به دې وټاکم خو ما پرې غوږ ونه ګرولو--- دغو ورځو کښې چې د کالج مجله خیبر چاپ شوه نو فرنټییر پوسټ اخبار ته مې یو لیک ولیږلو چې دا څومره غیر معیاري مجله ده چې ټول لیکونه پکښې راغلا شوي دي او په خپلو نومونو پردي لیکونه پکښې چاپ دي--- د مجلې د پښتو برخې پروفیسر مدیر فرمان الدین بخشالی صیب وو--- ورپسې کال د پاره مجلې د پاره مې هم لیکونه ورکړي وو چې هغه به د کالج سپرنټنډنټ مقیش ملاکوري کټل او منتخب کول-- ملاکوري صیب به مرسته زمونږ ادیب او محقق اسلم تاثیر صیب نه اخسته-- یو ورځ راته تاثیر صیب وویل چې هلکه لیکونه دې خیبر مجلې د پاره راغلي دي خو ته بدنام یې وایي چې دا هلک درنه مجله کښې را نه شي--او بیا هغه زما د فرنټییر پوسټ اخبار لیک هم فرمان الدین صیب پرنسپل ته ورسولو او هغه یې راته نور هم غصه کړو--- چې --ایف ای --نه ووتم نو بس په --بي ای --کښې یې کالج کښې داخله نه راکوله--
چې ماته پته ولګیده چې فرمان صیب خو سخت باچاخانی دی نو ورته مې ووې چې سر ستاسو باچاخاني به زما کله پکار راځي--- هن دا تصویرونه وګوره چې زه ولي خان سره څومره مینه لرم--- بس پروفیسر صیب مخې سره لارې ته راغلو--- وې هلکه ته خو ډیر په سمه لار روان یې--- بس پرنسپل ته یې زما تعریفونه او سفارشونه شروع کړل---- بي ای --کښې یې داخله هم راکړه--- بیا یې د هم هغه خیبر مجلې د پښتو برخې مدیر هم کړم کومه کښې چې زما لیک هم چاپ کیدی نه شو--- کلونه پس راسره فرمان صیب بیا کابل ته یو سیمینار له یو ځایې تلی وو--- ریټارډ شوی هم وو--- ورته مې وې فرمان صیب کالج کښې درنه سخت تنګ وم-- شکر چې بیا قیصه روغه شوه --- وې د ولي خان سر ته دعا کوه ګني دا اوسنی دانشوري به دې هم نه وه او اوس به ما سره کابل ته داسې علمي سیمینار له هم نه وې روان----
ارباب سکندر حیات--- فرمان صیب--مقیش ملاکوری-- ټول وفات دي--- الله دې ټول وبخښي او اسلم تاثیر صیب دې راته الله لري---

---

ستا په مخ باندې ښکاره خطِ سیاه شهٔ
کهٔ غبار دی مګر سور د نیمروز شاه شهٔ
خط سیاه ---- تور خط --په سپین مخ تور ویښته زرغونیدل-
غبار--- ګرد-- توره شان دوړه یا د تور ګرد نرۍ کرښه--
نیمروز-- د یو وطن نوم هم دی--- او نیمروز نیمې ورځې یعنې د غرمې وخت ته هم وایي چې نمر پکښې تک سپین هم وي او پوره جلال هم لري--

ketabton.com - The Digital Library

وضاحت......په اسانو ټکو کښې خو په دې شعر کښې شيدا د محبوب په سپين مخ د تورو ويښتو يعنی خط زرغونيدلو سره د هغه حسن ستاييل غواړی چې د کلاسيکی شاعرئ عام مضمون دی.خو د دې شعر په خوند پوهيدلو د پاره په څو اهمو نکتو پوهيدل ضروری دی. نيمروز يو وطن دی چې سيستان هم ورته وايی -- د نيمروز شاه يعنی د سيستان بادشاه به ډير طاقتور وو او چې په اس به سور شو او پوره قوت سره به يی اس زغلولو نو په اس پسې به يی د الوتونکی تور ګرد يو نرئ کرښه جوړه شوه.شيدا د ګرد دغه نرئ کرښې ته د محبوب په مخ تور خط سره تشبيه ورکوی-- نيمروز نيمي ورځې ته هم وايی يعنې د ورځې دولس بجې چې نمر پکښې په پوره قوت اوتک سپين وی .شيدا د محبوب مخ ته د نيمې ورځې دغه سپين نمر سره تشبيه ورکوی چې د حسن پوره جلال او قوت سره خپله جلوه ښايي -- په دغه پس منظر کښې شيدا وايی چې دا ستا په سپين چمکدار او قوت ناک مخ تور خط زرغون شو که نه دنيمروز وطن طاقتور بادشاه په خپل تيز او طاقتور اس سور شو چې د تيز زغل سره ورپسې د تور ګرد نرئ ليکه جوړه شوه.ګويا د محبوب حسن کښې دومره جلال پيدا شو لکه د نيمې ورځې جلالی نمر کښې او د نيمروز وطن د بادشاه په رعب او دبدبه کښې چې څومره جلال وو-- د محبوب د سپين مخ جلالي حسن د پاره د نيمې ورځې د جلالي نمر او نيمروز وطن د جلالي بادشاه د سورلئ په وخت جلال لرل مشابهت کښې راوړل--- او بيا د سپين مخ تور خط د پاره زغليدونکي جلالي اس پسې الوتونکی تور ګرد په تشبيه کښې راوړل څومره نادره مشاهده ده چې شيدا وړاندې کړې ده-- ورسره د شيدا تاريخي شعور هم د ستايلو دی--- په داسې حال کښې چې محبوب خو هم د تازه ځوانئ په عمر کښې د خپل جلالي حسن په مست اس سورلي کوي----

---

زه منم چې د هرې ژبې خپل مزاج قانون قاعده ګرامر او اصول وي او په دغه قانون قاعده کښې کله کله څه استثنايي خبرې هم وي--- خو دغه استثنا چې د کامن سنس يا عقل عام نه بيخي اپوټه شي نو بنده حيران شي--- د اردو ژبې دغسې يوه نيمه استثنا مې د حيرت سره مخ کوي--- اردو ډيره خوږه او زما خوښه ژبه ده--- دومره خوښه چې ما د خپل ژوند وړومبی کتاب اردو کښې ليکلی وو او ورپسې مې نور څوارلس کتابونه هم اردو کښې وليکل خو دغه اپوټه مزاج يې راته عجيبه ښکاري--- د مثال په توګه چې مونږ پښتو کښې وايو چې راغلم نو اردو کښې وايو چې اګيا--- خو چې د دې متضاد مونږ وايو چې درغلم نو اردو کښې ورتلو د پاره هم وايو -- اګيا---په جمله کښې خو به يې معنا سمه کړو چې-- اپ کی طرف اګيا--- يعنې ستا په لور درغلم--- خو يواځې --درغلم-- د پاره به څه کوو--- نو تله او راتله خو خپلو کښې متضاد دي--- خو اردو کښې تلو له هم--اګيا-- او راتلو له هم--اګيا---

اوس د عربئ توری دی---مشکور-- نو عربئ کښې خو يې معنا معلومه ده چې هغه څوک چې شکريه يې ادا کيږي--- بلکل همداسې چې ظالم ظلم کوونکی او مظلوم چې ظلم پرې کيږي--قاتل قتل کوونکی او مقتول چې قتل کيږي--عابد عبادت کوونکی او معبود چې عبادت يې کيږي--او داسې نور--- نو د دې قاعدې تر مخه خو شاکر شکر کوونکی يا شکريه ادا کوونکی او مشکور چې شکريه يې ادا کيږي--- خو اردو کښې خبره اپوټه ده--- څوک چې ما سره نيکي وکړي نو بايد چې ورته ووايم چې زه دې شاکر يم او ته مې مشکور يې يعنې زه شکريه ادا کوونکی يم او ته هغه څوک يې چې زه دې شکريه ادا کوم--- خو اردو کښې چې چا سره نيکي وکړې نو هغه به درته وايي--- مين اپ کا مشکور رهونګا--- مونږ به سکول کښې د رخصت درخواست کښې هم دا ليکل

ketabton.com - The Digital Library

چې ماته رخصت راکړه ---مین بهت مشکور رهون ګا--- نو دا خو داسې شوه چې ما ته رخصت هم راکړه نیکي هم راسره وکړه او زما شکریه هم ادا کړه یعني ما خپل مشکور هم ومنه---پکار خو دا ده چې که د فارسی انداز کښې وایو نو چې ووایو --مین اپ کا شکر ګذار رهونګا---او که د عربۍ اصلي معنا کښې توری راوړو نو چې ووایو-- مین اپ کا شاکر رهونګا--- یا اپ میری مشکور رهینګی--- خو اردو کښې بیخي اپوټه ویلی شي--- پته نشته چې زما دماغ الټه دي که د اردو مزاج الټه دی--- خو زه بیا هم وایم او د زړه نه وایم چې اردو ډیره خوږه او پسته ژبه ده--

---

احاطه د نوی خط ده ښکلیه مخه
که په خله کړه اژدها ماهٍ نخشبه
وضاحت.....
د دې شعر په مفهوم پوهیدل به هله اسان شی چې د-- ماه نخشبه-- اصطلاح واضحه شی.نخشب د ترکستان د یو ښار نوم دی. حکیم ابن عطا په دې ښار کښې د پارې او نورو اجزاو د ګډون نه یوه مصنوعي سپوږمی جوړه کړې وه. د نخشب ښار کښې د صیام په نوم یو غر دی چې دغه سپوږمۍ به د دغه غر نه راښکاره کیده.سپوږمی تکه سپینه او غر تور هیبتناک--- غر سره د پیریانو دیوانو او اژدها تصور هم تړلی وی.شیدا دغه ټول پس منظر د شعر په دوو مصرعو کښې د تلمیح په توګه څنګه رابند کړی دی غور وکړئ.شاعری کښې په سپین مخ دتور خط یعني تازه ویښتو زرغونیدلو مضمون به ډیرو شاعرانو بیان کړی وی خو شیدا ته هم غوږ شئ.غر هم تور او هیبت ناک--- تور مار یا اژدها هم توره او ویرونکي-- بل خوا سپوږمۍ تکه سپینه.د نوی تازه تور خط تشبیه د تور هیبتناک غر شا ته توري تیرې سره او د سپیني سپوږمی تشبیه د سپین مخ سره ورکوی خو په داسې انداز چې دا د محبوب په سپین مخ نوی تور خط راغلو که تورې بلا یا اژدها په خله کښې د نخشب سپینه سپوږمی نیولې ده -- ځکه چې د سپین مخ نه تور خط راتاو دی لکه د تور مار-- د نخشب سپیني سپوږمی نه چې د صیام د غر شا ته خوره توره تیاره چاپیره وی او دغه انداز سره سپوږمی سر ښکاره کوی نو منظر به هم دغه جوړیږی کوم چې شیدا په دوو مصرو کښې بیان کړی دی او څومره ښکلی یی بیان کړی دی. د کمال تصویر کشي او محاکات او د کمال نادره مشاهده په دوو مصرعو کښې--- جار د شیدا له فني نزاکتونو---

---

د کال ۱۹۸۱ نننی ورځ وه چې دغه ستر انسان له مونږ جدا شو خو مونږ ته یې د خپل فکر او علم دومره څه پریښول چې په ویښ ژوندي او باضمیره اولس کښې به تر ابده ژوندی وي---البته زمونږ یو غفلت بیا هم شته چې مونږ د هغه فکر او علم نه هغسي ګټه هم وانه خستی شوه او هغسي درناوی مو هم ور نه کړی شو څنګه یې چې حق وو--- تر دې چې نوی نسل د هغه د شخصیب او کارنامو د اهمیت نه سم خبر هم نه دی---
اروابناد دوست محمد خان کامل هغه انسان دی چې په کال ۱۹۳۸ کښې چا لسم هم نه شو پاس کولی نو کامل پکښې د علي ګړ پوهنتون نه قانون او فلسفه کښې د ماستر سندونه راول--
کامل هغه محقق او عالم دی چې په خوشحال بابا او رحمان بابا یې مونږ ته د کره څیړنې لارې خلاصي کړې ---
کامل مرحوم په تاریخ مرصع د شپږ نیم سوه صفحو مقدمه او د تاریخ مرصع د اصلي متن نه هم زیات تشریحات ولیکل چې دغه کار شاید د کامل صیب نه علاوه بل یو پښتون هم نه وی کړی---

ketabton.com - The Digital Library

کامل هغه محقق دی چې په خوشحال بابا د مستشرقینو د اعتراضاتو غابښ ماتوونکی جواب یې د خپل انګریزي کتاب--ان ای فارن اپروچ تو خوشحال-- کښې ورکړو--
کامل هغه محقق دی چې مونږ د هغه په شوي تحقیق تر اوسه د یوې نکتې هم اضافه ونه کړې شوه--- د هغه تحقیقات تکراروو او په خپلو نومونو یې وړاندې کوو--
کامل هغه خود داره انسان دی چې د صدر ضیالحق په لاس یې د صدارتي ایوارډ او اعزاز نه هم څکه انکار وکړو چې وییل یې زه د ډیکټیټر د لاس اعزاز اعزاز نه ګڼم---
کامل صیب د ریاکارۍ او شهرت پسندۍ نه دومره لرې وو چې د ریډیو او ټي وي پروګرامونو کښې د ګډون نه یې په کامله توګه ځان په ډډه ساتلی وو او ټول ژوند یې لیک او تحقیق ته ورکړی وو---
کامل صیب د کاکاجي صنوبر او حمزه بابا په ملګرتیا نه یواځې د اولسي ادبي جرګې جوړول ممکن کړل بلکې پښتنو ته یې د تنقید او تحقیق هنر هم وروښودلو--
کامل هغه سړی وو چې په پښتو اردو انګریزۍ او فارسۍ ژبو کښې خو یې کتابونه چاپ دي خو ورسره په عربۍ سنسکرت هندۍ او پنجابۍ ژبو یې هم عبور لرلو--
په سیاسي توګه د مسلم لیګ سره وو خو د هغه هومره پښتون قامپاله به ډیر کم ولیدی شي--داسې به یې وییل --
زما خاوره پښتنه پښتو مې خوئ دی
د وفا خوئ مې اخلی ځان و تن کښې
اوس دغه لوې انسان ته د خپل عصر لویو خلقو خو خراج تحسین پیش کړی دی خو زمونږ غفلت هم هغسې دی--د کاکاجي صنوبر غوندې مشر وایي چې--
تا خو صنوبره هیڅ غزل نه وې
دا خو د کامل او حمزه چارې دي
د حمزه بابا غوندې لوې شخصیت ورته په نثر کښې ځاي په ځاي درناوی وړاندې کړی دی--
قلندر مومند په ګڼو شعرونو کښې د کامل نه د تاثر اخستلو-- زدکړې --او استفادې اعتراف کړی دی--یو شعر کښې وایي--
د کامل همنشینۍ برکتي کړم
تجربې مې په غزل کښې روایات شي
دهمیش خلیل غوندې محقق یې خپل استاد ګڼي او په شلګونو لیکونه یې پرې کړي دي چې د هغه د وفات په موقع یې دا هم وییلي دي
یو انسان وې چې کامل وې
خیر رسانو کښې شامل وې
اوس به مونږ د خپل ځان او خپل نوي نسل نه پوښتنه وکړو چې مونږ او تاسو کامل صیب څومره پیژنو--- د هغه کار وزیار نه څومره خبر یو --هغوي ته مو څومره خراج تحسین وړاندې کړی دی--- مونږ پرې څومره کار کړی دی--- او د کامل مرحوم په پښتو ژبه او پښتون اولس د کوم احسان بدله مو ورکړې ده--- زما خیال دی چې د غفلت او ملامت نه سیوا به هیڅ ونه وییلی شو---- روح یې ښاد---

---

توسن د فلک-- درحمان بابا او شیدا په شعر کښې--

ketabton.com - The Digital Library

چي توسن د فلک زين کاندي له نازه
دا هلال يې په ځاى راشي د رکاب
رحمان بابا
چي توسن د فلک ګرځي بې لګامه
شهسوار به يې څه حظ واخلي له ګامه
شيدا
هلال -- د وړومبو شپو سپوږمۍ --چې د ربنا يوه نرۍ راتاو شوې کرښه ليدى شي--
توسن او فلک---فلک خو اسمان ته وايي او توسن د اس هغه زلمي بچي ته وايي چې مست وي--
څوک يې قابو کولى نه شي او تيز زغلي--
زين---- د سورلۍ د پاره د اس په ملا د څرمني ګدۍ-- يا
اس سورلۍ ته تيارول-- پښتو کښې تيار او تابعدار سړي د پاره محاوره هم شته--- زين کړى اس--
يا کته کړى خر--
رکاب--- په اس د سورلۍ د پاره د ورختلو وخت کښې چې پښه کوم ځيز کښې ايښودلى شي دغه
رکاب وي چې د اوسپني نه جوړ وي او نرى راتاو شان شکل لري--
وضاحت---
رحمان بابا چې د ښايسته محبوب حسن ښايي نو سپوږمۍ هر څو که د ښايست علامت دى خو د
خپل محبوب د حسن نه يې ډيره کمه ګڼي-- فلک چې د اوچت والي کبر او غرور او جلال علامت دى
نو رحمان بابا وايي چې زما حسين او په خپل حسن غره محبوب خو هسې هم ښايسته دى خو کله
چې ډول سينګار هم وکړي او نور تيارى کوي نو دا داسې ده چې ګويا د جلالي مست او ګرځيدونکي
يا زغليدونکي اسمان اس سورلۍ د پاره تياروي--- او چې د کبرو غرور په دغه اسمان سوريږي
نو د حسن علامت سپوږمۍ هم د پښو لاندې کوي--- سپوږمۍ يې د رکاب حيثيت اختياروي-- دومره
په خپل حسن غره وي او دومره يې ناز وي--- شعري کمال يې هم وګورئ چې د نرۍ سپوږمۍ او
رکاب شکل هم يو شان وي - يو بل شعر کښې سپوږمۍ سره د حسن بل څرګند علامت نمر هم د
خپل محبوب د حسن نه سپک او کمتر ګڼي --وايي-
ما چې ستا ښايست او نمر سپوږمۍ سره په تول کړه
تللي تر اسمانه په ميزان کښې سپوږمۍ نمر دي--
غالب هم وايي چې--
حسن ماه ګرچه به هنګام کمال اچها هى
اس سى ميرا مه خورشيد جمال اچها هى
اوس شيدا ته هم غور وکړئ چې د ---توسن د فلک --ذکر څنګه کوي--
چي توسن د فلک ګرځي بې لګامه
شهسوار به يې څه حظ واخلي له ګامه
د اسمان ګرځيدل دريې څرګندې معنې لري--- يوه شعري-- چې اسمان پکښې د جلالي حسن کبر
غرور او عظمت علامت وګڼلى شي---دويمه کلتوري او ټولنيزه معنا --چې د اسمان ګردش يا
ګرځيدل د زمانې تيريدلو د پاره راوړلى شي-- چې دغه د اسمان ګردش د وخت تيريدو سره په چا
رحم کوي او په چا ظلم--د تقدير يا مقدر اصطلاح هم دغو معنو کښې راوړلى شي -- دريمه ساينسي
معنا چې په فضا کښې ټولې کرې ستوري او سياري په حرکت چکر او ګردش کښې دي----د شيدا

ketabton.com - The Digital Library

شعر کښې دغو درې واړو معنو ته توجو پکار ده---دلته هغه --توسن د فلک--پخپله د اسمان مستۍ چکر او زغل په معنو یادوي-- بیخي د مست اس غوندې بې لګامه او بې قابو---اوس حسین محبوب خو هم د خپل حسن په نیلي سور دی---سورلي کوي او شهسواري کوي-- خو کله چې ورته احساس وشي چې د اسمان اس هم بې لګامه دی--د قابو نه بهر دی---ډیر حسینان مغروران او شهسواران یې هم د خپلې ملا نه وغورزول--او د مرګ په خوب یې اوده کړل--- نو دغه حسین محبوب هم ویریږي--- د خپل حسن په اس سور ښایسته محبوب دغه د اس د ګام نه هډو حظ یا خوند اخستلی نه شي--- د اس ګام یې خپله دغه د حسن ادا ده خو محبوب ترې ځکه محظوظ کیدی نه شي چې د فلک توسن هم بې لګامه ویني--- ګویا په حسن غرور هم نابود دی ځکه چې حسن له هم یوه ورځ خو زوال شته--- د غني په وینا--

حسن له زوال شته مینه نه لري زوال

نن د خوشحال بابا د وفات ورځ ده--- پښتانه بویه چې بیا چرته خوشحال پیدا کري--- بلکې په نړیوالو شخصیاتو کښې بویه چې خوشحال پیدا شي--- په یو وخت--- جنګجو --سپه سالار-- سیاستدان-- سردار--ښکاري--د طب ماهر--مفکر --د مذهب او فقهي مسلو ماهر--- فلسفي-- نفسیات دان-- تاریخ دان-- --جغرافیه دان --مترجم او ادیب---- ګویا ادب د بابا د ژوند یو جز وو--خو دغه جز یې هم د کل حیثیت لرلو---نثر لیکونکی او شاعر دواړه---په شاعرۍ کښې بیا نه یواځې د خپل دور هره موضوغ بلکې د راروان وخت موضوعاتو ته هم اشارې--ګویا د خپل وخت نه په سوونو کاله مخکښې پیدا شوی شخصیت--- چې نړۍ نن هم د هغه فکر ته نه ده رسیدلې--په هر څه کښې اول---خوشحال بابا نه مخکښې د پښتو شعري کتابونو او دیوانونو کښې صرف یوه موضوع وه--تصوف او وحدت الوجود---خوشحال بابا پښتو د هر نوي مضمون او صنف سره مخ کره--- په هر څه کښې وړومبی---سوات نامه وړومبی سفرنامه لیکونکی او وړومبی جغرافیه دان--هندوکوه نامه وړومبی رپورتاژ لیکونکی---تاریخ مرصع کښې د هغه د بیاض برخه وړومبی تاریخدان-- دستارنامه---وړومبی نقاد او محقق--- او په شاعرۍ کښې هره تولنیزه موضوع او صنف پښتو کښې په وړومبي ځل د بابا بخښنه--- بنده حیران شي چې په یو وجود د سلو شخصیاتو کار څنګه ممکن شو---د نړۍ په ادب د هغه فکري اثرات دي خو مونږ پښتنو لا دریافت کړی نه دی--- هغه د رحمان بابا خبره چې---

زه په واړو کښې اول یم دویم نه یم

روح یې شاد--

خدایی زده چې څه راز دی په بابا او په ماما کښې

ورد وي د ماشوم دغه الفاظ په ابتدا کښې

ښکاري راته دا چې فطرتي ژبه پښتو ده

ګویا د ازل نه انساني ژبه پښتو ده

حمزه بابا

نن د حمزه بابا د تلین د ورځې په مناسبت د پښتو ژبې په اړه د هغوئ یو زړه راښکونکي تصور ته د ملګرو توجه را اړول غواړم---حمزه بابا د --بابا---او --ماما--الفاظ په بنیادي توګه د پښتو ګڼي

ketabton.com - The Digital Library

او بیا وایي چې د نړۍ د هر تهذیب او سیمې د ماشوم په خله ابتدا کښې همدغه د پښتو الفاظ راځي چې دې کښې به څه راز وي بغیر د دې نه چې پښتو د ازل نه فطرتي او انساني ژبه وګڼلی شي--- په وړومبي نظر خو د بابا دغه تصور جذباتي او پښتو سره د مینې نتیجه ښکاري خو که د دغه تصور علمي تجزیه وکړی شي نو دې تصور ته د دوو اډانو مرسته هم حاصله ده---یوه ژبنیزه اډانه او دویمه تولنیزه نفسیاتي اډانه---راځئ چې غور پرې وکړو-

ژبننیزه اډانه--

دا خو تجربې نه جوته ده چې د نړۍ د هر تهذیب د ماشوم په خله وړومبی هغه مختصر ترین اواز راتلی شي چې شونډې پرې رایوځایی شي او هغه په څرګند ډول---با--او --ما-- کیدی شي---بیا د څه وخت د ریاضت نه پس ماشوم دغه با او ما---غبرګ هم وییل شروع کړي لکه-- بابا---او ماما--هر څو که دغه مرحله کښې ماشوم سره د دغو لفظونو د معنا شعور نه وي---

اوس که وګورو---په عربۍ کښې د مختلفو رشتو د نومونو ابتدا د----ب-- په ځایی--الف نه کیږي---لکه مور د پاره---ام--پلار د پاره---اب--وررور د پاره --اخ---نو ځکه دا بابا او ماما د عربی توري خو نه دي---په فارسۍ کښې د بابا ماده ---باب--دی چې --پاپ--هم تلفظ کیږي--چې اردو او هندۍ کښې---باپ--دی--او په یونانۍ کښې-- پاپاس-- دی --همدغه-- پاپا--بنګالی کښې ماشوم یا زلمي ته هم وایي چې انګریزۍ کښې بیا ماشوم ته--بیبي--وایي---غرض دا چې په-- بابا-- او --ماما --کښې د پلار نیکه یا مشر بزرګ په معنا دغه تلفظ په کامل ډول بغیر د پښتو نه یوه ژبه کښې هم نشته نو بیا دې مونږ د دغو تورو مونډ او جرړه د پښتو ولې ونه ګڼو---او که مونډ یی د پښتو وي نو د هر تهذیب د ماشوم په خله په فطري ډول ابتدا کښې دغه الفاظ راتلل خو بیا همدا ښایي چې پښتو فطرتي ژبه هم ده او انساني ژبه هم---

ټولنیزه نفسیاتي اډانه---

ما د معروف نفسیات دان جی ایف سټورټ په کتاب --ګرینډ ورک اف سایکالوجي---اردو ترجمه --علم النفس--کښې یوه حواله کتلې وه چې د ماشوم په ابتدایي ژبنیزه سایکالوجي تجربه کوي----هغه ماشوم ته د ابتدایي شعور په مرحله کښې وایي چې د---بابا--پوزه کومه ده---نو بابا یا بیبي خو مغربي ټولنه کښې ماشوم ته وایي پکار ده چې ماشوم خپلې پوزې ته اشاره کړی وی---خو ماشوم په جواب کښې د پلار پوزې ته اشاره کوي ګویا د ماشوم په جبلت کښې --بابا--پلار د پاره تصور لري---او پښتو کښې هم داسې ده---

نو ځکه زه وایم چې د ژبنیزې او نفسیاتي دواړو حوالو نه پس د حمزه بابا په دغه تصور غور پکار دی چې ایا په رښتیا هم د انسان جبلي او فطري ژبه پښتو خو نه ده---

---

نن د مرزا اسدالله خان غالب د وفات ورځ ده د هغه د مشهور اردو غزل پښتو ترجمه د مینه والو په خدمت کښې چې ځایې په ځایې پکښې مرګ ته اشارې شوې دي--- د هغه د مرینې د ورځې په مناسبت----

یہ نہ تھی ہماری قسمت کہ وصالِ یار ہوتا
اگر اور جیتے رہتے، یہی انتظار ہوتا

تِرے وعدے پر جِئے ہم، تو یہ جان، جُھوٹ جانا

ketabton.com - The Digital Library

کہ خوشی سے مرنہ جاتے، اگراعتبار ہوتا

تِری نازُکی سے جانا کہ بندھا تھا عہدِ بُودا
کبھی تو نہ توڑ سکتا، اگراستوار ہوتا

کوئی میرے دل سے پوچھے ترے تیرِ نِیمکش کو
یہ خلِش کہاں سے ہوتی، جو جگر کے پار ہوتا

یہ کہاں کی دوستی ہےکہ، بنے ہیں دوست ناصح
کوئی چارہ ساز ہوتا، کوئی غم گسار ہوتا

رگِ سنگ سے ٹپکتا وہ لہوکہ، پھر نہ تھمتا
جسے غم سمجھ رہے ہو، یہ اگر شرار ہوتا

غم اگرچہ جاں گُسل ہے، پہ کہاں بچیں کہ دل ہے
غمِ عشق گر نہ ہوتا، غمِ روزگار ہوتا

کہوں کس سے میں کہ کیا ہے، شبِ غم بُری بلا ہے
مجھے کیا بُرا تھا مرنا، اگر ایک بار ہوتا

ہوئے مرکے ہم جو رُسوا، ہوئے کیوں نہ غرق دریا
نہ کبھی جنازہ اٹھتا، نہ کہیں مزار ہوتا

اسے کون دیکھ سکتا کہ یگانہ ہے وہ یکتا
جو دوئی کی بُو بھی ہوتی توکہیں دوچار ہوتا

یہ مسائلِ تصّوف، یہ ترا بیان، غالبؔ
تجھے ہم ولی سمجھتے، جو نہ بادہ خوار ہوتا

پښتو ترجمه

زما دومره نصیب چرته --- چې دیدن به د یار وکړم
كه ژوندى یم تر ابده --- تل عمري انتظار وکړم

په لوظونو به دې پایم---ګله څه ښکلي دروغ دي
مړ چې نه شم خوشالۍ نه --- كهٔ په تا اعتبار وکړم

ketabton.com - The Digital Library

نزاکت دې د مزاج دی --- چې وعدې کوې نازکي
داسې کلکه وعده وکړه--- لکه زهٔ چې اقرار وکړم

چې لینده کښې غشی سم کړې ---د زړهٔ حال نه مې خبر شه
دغه درد له کومه راغی --- چې ځیګر ته پرې لار وکړم

دا لا څنګه رفاقت دی --- چې ملګری مې ناصح شو
په مرستیال به تسله کړم --- په دردمند به قرار وکړم

په رګونو کښې د کانو --- به هم وینې بهیدلې
کهٔ دې غم ته هم نسبت زه ---د بڅرې د نار وکړم

غم له تنه سا وباسي--- خو دی زړهٔ سره څهٔ وکړم
غم د مینې کهٔ ونهٔ کړم ---نو به غم د روزګار وکړم

چا ته څهٔ ووایم څهٔ ده ---د غم شپه بده بلا ده
بس که یو ځلې مرګی وي ---زهٔ به هم ورته وار وکړم

چې په مرګ باندې رسوا شوم ---کاش لاهو په سمندر وی
نهٔ به شور د جنازې او --- نهٔ چرچه په مزار وکړم

هغه څوک چرته لیدی شي ---چې ځانګړی او یکتا دی
د دویۍ کهٔ څرک درک وی ---زه یې څه سروکار وکرم

باریکۍ د تصوف چې ---ستا په خله راشي غالبه
سم ولي یې; تغافل کهٔ ---ستا له خوئ د خمار وکړم

سکون او رفتار--- د مادیت او روحانیت استعاره--

رحمان بابا د کمال شاعر او د تغزل بادشاه دی--- ټکو تورو سره لوبې کوي--- د مادي ژوند د پاره یې د --سکون-- توری او روحاني پرواز د پاره یې د --رفتار-- توری څومره په هنر راوړی دی--په مادي ژوند کښې د خودداري درس چې ورکوي نو وایي---
نه مې ښکته ملک لیدلی دی نه پورته
خبر نه یم په یمین او په یسار
اب و خور لکه اسیا په ځایې رارسي
په خپل کور کښې مې سکون دی هم رفتار

ketabton.com - The Digital Library

یمین او یسار یعني ښي او ګس لوري نه ناخبره یم او دغه وجه ده چې نه مې ښکته ملک لیدلی دی او نه پورته---ګویا په هیڅا پسې نه ګرځم---له هیچا څه نه غواړم--- رزق خدای پاک په خپل کور رارسوي -- بس هم دغه په کور ناسته او سکون زما حرکت او رفتار هم دی---بیخي هم داسې لکه چې اسیا یعني د ژرندې پل په خپل ځای چورلي نو ګویا دغه چورلیدل یې رفتار هم دی-- چې له خپله ځایه چرته هم نه ځي او اب و خور یعني اوبه او خوراک په خپل ځایې ور رسي---غور وکړئ د ژرندی پل کښې ژوند او حرکت د همدغو اوبو او دانو په وجه وي چې دواړه ورته په خپل ځایي رارسي-- خو دا د --توکلت علی الله-- خبره ده او د خود داری درس دی-- د محنت او جدوجهد نه فرار نه دی---ګنې محنت د پاره خو رحمان بابا په څرګند ډول ویيلي دي چې --

ماته ملا په مشقت په محنت ښه ده

نه حرامه همیانی د چا تر ملا

دغه د رحمان بابا په کلام کښې د مادي ژوند تصویر دی--- اوس یې د روحانیت تصور ته غور وکړئ--- د روحاني تصور د پاره د زړه او روح اصطلاحات راوړي او وایي چې په مادي وجود خو په خپل کور کښې ساکن هم یم --نه مې ښکته ملک لیدلی دی نه پورته --خو زړه او روح مې د هندوستان او خراسان سیل او سفر کوي چې یو ښکته ملک دی او یو پورته--- او بیا دې کمال ته یې وګورئ چې د هندوستان ښکلي توربخن او سکاڼ دي نو رحمان بابا یې د یار تورو زلفو د پاره علامت کوي---او خراسان چې د سپین بخن حسن د پاره مشهور دی نو رحمان بابا یې د یار مخ د پاره علامت کوي--- دغه پس منظر کښې یې د مادي وجود د سکون او خلوت سره د زړه د دنیا سیل او سفر ته ځیر شئ---

چې د یار زلفې رخسار مې په زړه نقش شو

خپل خلوت مې خراسان او هندوستان شو

د یار د دغو تورو زلفو او سپین رخسار د پاره یې د هندوستان او خراسان استعاره یواځې د زړه په مملکت نه ده خوره-- بلکې روح یې ورته هم ناقراره کړی دی- - دومره ناقراره چې په مادي توګه په خپل کور کښې ناست رحمان په روحاني توګه د هندوستان او خراسان سفرونه کوي--غور وکړئ---

ستا په زلفو په رخسار پسې رحمان یم بې وطنه

مسافر د هندوستان او خراسان دی زما روح

بس دغه شعري کمال دی زمونږ د کلاسک او بیا د رحمان بابا چې زمونږ نقادان او دانشوره طبقه یې باید په ښایسته توګه راوسپړي

سکون او رفتار--- د مادیت او روحانیت استعاره--

رحمان بابا د کمال شاعر او د تغزل بادشاه دی--- ټکو تورو سره لوبې کوي--- د مادي ژوند د پاره یې د --سکون-- توری او روحاني پرواز د پاره یې د --رفتار-- توری څومره په هنر راوړی دی--په مادي ژوند کښې د خودداری درس چې ورکوي نو وایي---

نه مې ښکته ملک لیدلی دی نه پورته

خبر نه یم په یمین او په یسار

اب و خور لکه اسیا په ځایي رارسي

ketabton.com - The Digital Library

په خپل کور کښې مې سکون دی هم رفتار
يمين او يسار يعني ښي او ګس لوري نه ناخبره يم او دغه وجه ده چې نه مې ښکته ملک ليدلی دی او نه پورته---ګويا په هيڅا پسې نه ګرځم--له هيچا څه نه غواړم--- رزق خدای پاک په خپل کور رارسوي -- بس هم دغه په کور ناسته او سکون زما حرکت او رفتار هم دی---بيخي هم داسې لکه چې اسيا يعنې د ژرندې پل په خپل ځای چورلي نو ګويا دغه چورليدل يې رفتار هم دی-- چې له خپله ځايه چرته هم نه ځي او اب و خور يعني اوبه او خوراک په خپل ځايي ور رسي---غور وکړئ د ژرندی پل کښې ژوند او حرکت د همدغو اوبو او دانو په وجه وي چې دواړه ورته په خپل ځايي رارسي-- خو دا د --توکلت علی الله-- خبره ده او د خود داری درس دی-- د محنت او جدوجهد نه فرار نه دی---ګنې محنت د پاره خو رحمان بابا په څرګند ډول وييلي دي چې --
ماته ملا په مشقت په محنت ښه ده
نه حرامه هميانۍ د چا تر ملا
دغه د رحمان بابا په کلام کښې د مادي ژوند تصوير دی---- اوس يې د روحانيت تصور ته غور وکړئ--- د روحاني تصور د پاره د زړه او روح اصطلاحات راوړي او وايي چې په مادي وجود خو په خپل کور کښې ساکن هم يم --نه مې ښکته ملک ليدلی دی نه پورته --خو زړه او روح مې د هندوستان او خراسان سيل او سفر کوي چې يو ښکته ملک دی او يو پورته--- او بيا دې کمال ته يې وګورئ چې د هندوستان ښکلي توربخن او سکاڼ دي نو رحمان بابا يې د يار تورو زلفو د پاره علامت کوي---او خراسان چې د سپين بخن حسن د پاره مشهور دی نو رحمان بابا يې د يار مخ د پاره علامت کوي--- دغه پس منظر کښې يې د مادي وجود د سکون او خلوت سره د زړه د دنيا سيل او سفر ته ځير شئ---
چې د يار زلفې رخسار مې په زړه نقش شو
خپل خلوت مې خراسان او هندوستان شو
د يار د دغو تورو زلفو او سپين رخسار د پاره يې د هندوستان او خراسان استعاره يواځې د زړه په مملکت نه ده خوره-- بلکې روح يې ورته هم ناقراره کړی دی- - دومره ناقراره چې په مادي توګه په خپل کور کښې ناست رحمان په روحاني توګه د هندوستان او خراسان سفرونه کوي--غور وکړئ---
ستا په زلفو په رخسار پسې رحمان يم بې وطنه
مسافر د هندوستان او خراسان دی زما روح
بس دغه شعري کمال دی زمونږ د کلاسک او بيا د رحمان بابا چې زمونږ نقادان او دانشوره طبقه يې بايد په ښايسته توګه راوسپړي

نن د لوی ترقي پسند شاعر فيض احمد فيض د زيږون ورځ ده---- په دغه مناسبت به د هغه يو اردو غزل د خپلې پښتو ترجمې سره خپلو ملګرو سره شريک کړم--- روح يې ښاد---

دونوں جہاں تیری محبت میں ہار کے
وہ جا رہا ہے کوئی شبِ غم گزار کے

ویراں ہے مے کدہ خم و ساغر اداس ہیں

ketabton.com - The Digital Library

تم کیا گئے کہ روٹھ گئے دن بہار کے

دنیا نے تیری یاد سے بیگانہ کر دیا
تجھ سے بھی دلفریب ھیں غم روزگار کے

اک فرصتِ گناہ ملی وہ بھی چار دن
دیکھے ھیں ھم نے حوصلے پروردگار کے

بھولے سے مسکرا تو دیے تھے وہ آج فیض
مت پوچھ ولولے دلِ نا کردہ کار کے

پښتو ترجمه

ستا په مینه یی لوګی دین او دنیا کړه
یو سړي زړه چاودې توره شپه سبا کړه

میکده ورانه ساغر او خم خفه دي
د سپرلي ورځو هم تا پسې ژړا کړه

ستا د یاد نه دنیا داسې نا اشنا کړم
ستا نه هم د روزګار غم زیاته ځلا کړه

د ګناه موقع یې راکړه خو دوه ورځې
د خالق په حوصله هم سترګې وا کړه

بې خیالۍ کښې خو مسکۍ شوله نن فیضه
چپ شه زړه مې ورپسې جوړه غوغا کړه

یادونه------د څلورم شعر د اردو ---چار دن-- مې پښتو کښې په---دوه ورځې---ځکه اړولی دی چې پښتو کښې راته دغه معني خیز ښکاریدو---

---

د ارتقا نظریه او غلط فهمۍ۔نن د ډارون د زیږون ورځ هم ده

د ارتقا نظریه معروف حیاتیاتي ماهر او ساینسدان چارلس ډارون د نوم سره زیات شهرت لري...هر څو که د دغه نظریې جرړې په قبل مسیح دور کښې د یوناني مفکرینو خصوصاً د انیکسي ماندر اوامپیډوکلیز په افکارو کښې تر نظره کیږي او بیا په اتمه عیسوي صدی کښې د مسلمانانو ساینسدانانو خصوصاً ابو عثمان جاحظ او ابن مسکویه او څو نورو مفکرینو په افکارو کښې تر

ketabton.com - The Digital Library

نظره کیږي خو په زیات ساینسي او تجرباتي انداز دغه نظریه د مغربي دانشور لیمارک د تحقیق سره رامخي ته شوه چې د حیواناتو په فلسفه یی په ۱۸۰۹ کښې خپل کتاب رامخې ته کړو۔بیا په کال ۱۸۵۹ کښې چې د ډارون کتاب ۔۔اوریجن آف سپیشیز بایی میینز آف نیچرل سلیکشن۔۔مخې ته راغلو نو بس دغه نظریه د ډارون سره داسې منسوب شوه چې تر ننه منسوب ده او د ډارونزم په نوم یادیږي چې د مزید تحقیق نه پس پکښې د نیو ډارونزم مکتب هم مخې ته راغلو۔۔۔

ډارون د دغه کتاب نه پس هم درویشت کاله ژوندی وو۔په دغه موضوع یی یو بل کتاب ۔ډیسنټ آف آډم۔ هم لیکلی دي۔د هغه په ژوند هم د هغه په نظریه د ساینس په تناظر کښې اعتراضونه وشول چې ډارون یی جوابونه هم کړي دي او وروستو هم د تنقید او اعتراض دغه لړی روانه پاتې شوه۔

په کال ۱۹۰۱ کښې چې د فرانسیسي دانشور هیوگودي ورایز د ۔۔۔میوټیشن تهیوري۔مخې ته راغله چې د جینز او کروموسومز د بنیادي یونټ نه د نوي ژوندي نسل په لور د فطري قوانینو د تنوع څیرنه پکښې شوې وه نو دا د ډارون په نظریه یو غټ علمي تنقید وو چې د ۔قانون وراثت۔ساینسي ماهر جان میندل د تحقیق نه یی نور هم تایید کیدلو۔

زه دلته د ډارون په نظریه بحث او تجزیه خو نه شم کولی البته دې لړ کښې د لوستونکیو څو غلط فهمیو ته اشاره کول مې مقصد دی۔۔

۱۔۔یو دا چې ډیرو کسانو بس تش د ډارون او ارتقا نوم اوریدلی دی نور یی پخپله هیڅ نه دي کتلي او په ډارون اعتراض کوي چې هغه وییلي دي چې انسان د بیزو اولاد دی۔نو خبره داسې نه ده۔۔ډارون د وړوومبۍ خلیي نه شروع کړې ده۔۔د یوني سیلولر مادې نه د ملټي سیلولر مادې په لور د ارتقا خبره یی کړې ده او بیا یی د انواع یا نسلونو د ورایټي یا رنګارنګی خبره کړې ده چې لړۍ یی انسان ته رسولي ده ۔او دغه څیرنې د پاره هغه پنځه کاله په بحري جهاز یا کشتۍ کښې نوکري او سفرونه کړي دي۔سمندري سالرونکي یی د خپلو تجربو بنیاد جوړ کړی دی او بیا د خشکۍ سالرونکیو د ارتقا په لور تلی دی۔

۲۔۔۔دغو خلقو کښې داسې هم شته چې د ډارون د کتاب نوم هم نه ورځي یا یې نوم غلط اخلي خو په ډارون به بحثونه او تبصرې کوي۔

۳۔۔یو شمیر داسې دي چې د ترجمو او ثانوي حوالو په لاره یی دغه نظریه کتلې ده او خپلې عالمانه تبصرې پرې کوي۔او که څوک ترې پوښتنه وکړي نو د خپلو تبصرو نه هم سم نه وي خبر۔

٤۔۔یو شمیر داسې دي چې په ډارون شوی علمي او ساینسي تنقید یی نه دی لوستی او د ډارون نظریی ته یی یا خو حرف اخر وییلي دي او یا یی د عقیدې درجه ورکړې ده۔۔

٥۔داسې هم شته چې د ډارون کتاب یی انګریزۍ کښې هم کتلی خو وي خو د خپلې مذهب ویزارۍ د پاره یی ډارون ډهال جوړ کړی دی او د ساینس په نشه کښې د خالق د قانون تخلیق نه انکار کوي۔۔حال دا چې ډارون پخپله چرته هم د خدایی د قانون تخلیق نه انکار نه دی کړی۔

٦۔۔وروستي خبره دا ده جي ډارون پخپله د ابتدایی تخلیق کرشمې خدای پاک ته منسوبوي خو زمونږ دغو دانشورو صاحبانو ته ښکاري نه۔۔دا اقتباس یی وګورئ چې ښکاره یی وییلي دي او د کتاب وروستی پیراګراف او نتیجه یی همدغه ده چې۔۔

۔۔۔۔د ژوند په تصور کښې یو داسې کمال مخې ته راځي چې ګڼ شمیر تخلیقي قوتونه چې وړومبۍ بنیادي سا یی اخستې ده یعنې ژوند یی موندلی دی نو د خالق له مخه۔۔په ګڼو شکلونو کښې یا په یو شکل کښې۔۔

د ډارون په الفاظو۔۔

ketabton.com - The Digital Library

There is grandeur in this view of life,with its several powers,having been origionally breathed by the creater into a few forms or into .one

---

زر به رسوا شي د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دز ده
كله پټېږي له مبصره
متاع په بلخ كښې چې د قندز ده

دزده---- دزد غل ته وايي---يعنې د مضمون فكروخيال غله
غمازه--- غمازي كوونكې---خبر وركوونكې---حال ويونكې--
مبصر-- تبصره كوونكى--- نقاد--
متاع--- مال--دولت---جنس يا څه څيز--
جامه دز--- جامه جوړونكى--- درزي---خياط--
وضاحت....
مضمون نه مراد شاعرانه خيال فكر اوشعرى تكنيک دى.دزد-- فارسى كښې غل ته وايى.جامه دز-- يعنى د جامې كپړې جوړونكى درزي يا خياط. بلخ او قندز د افغانستان د دوو ښارونو يا سيمو نومونه دى. دې شعر كښې دغه دوه ښارونه يا سيمې يادول يو تاريخى پس منظر لرى.بلخ د ازبكستان په سرحد پروت دى او قندز د تاجكستان.قندز يخ اوسرسبزه ښار دى چې سبزۍ او ميوې زياتې پيدا كوى او ورسره د جامې كپړې دپاره هم مشهور دى.په يو وخت كښې به د سبزۍ او ميوې نه پرته د اعلى قسم جامه كپړه هم د قندز نه بلخ ته تله چې بلخيانو به وييل چې دا زمونږ د بلخ خپل پيداوار دى خو چې جامه به جوړه شوه او وا به غوستى شوه نو د ډير ښه معيار په وجه به پرې خلقو تبصره كوله چې دا خو دومره اعلى ده لكه د قندز نه چې راغلې وى.يعنې د جامې معيار به پخپله غمازى كوله چې دا د بلخ نه بلكې د قندز ده.دې پس منظر كښې شيدا غل شاعر ته وايى چې ته د مضمون فكر خيال او تكنيک غلا خو كوې خو لكه د بلخيانو به ډير زر رسوا شې ځكه چې د شاعرۍ اسلوب او انداز خو هم د شعر جامه اولباس دى.دا جامه يعنې شعرى اسلوب خو پخپله حل وايى او غمازى كوى چې اصلى خيال او مضمون د چا دى او چا غلا كړى دى .لكه د بلخ د مبصر دشاعرۍ نقاد نه هم دغه غلا شوى مال متاع يعنى مضمون پټيدى نه شى .صفا پته لكى چې د قندز مال بلخ ته رسيدلى دى.نو ضرور به د شعر دغه غله هم ډير زر رسوا كيږى لكه خوشال بابا چې دستارنامه كې هم وييلى دى چې ---څوک چې غلا كا ځان به رسوا كا--خو كاظم خان شيدا په كومه سليقه وييلى دى غور پرې وكړۍ.

اردو كښې د تذكير او تانيث قاعده او پښتانه---

اردو ويونكي اكثر د پښتنو په اردو وييلو اعتراض كوي چې پښتانه اردو كښې مذكر مونث غلط وايي---- خو دغو اردودانو نه زما هم څو پوښتنې دي----

ketabton.com - The Digital Library

هره ژبه کښې د تذکير او تانيث يوه قاعده وي--- اردو کښې هم شته-- د اردو د قاعدې او قانون تر مخه چې کوم توري په ليکلو کښې په -- ت-- ختم شي نو مونث وي-- لکه غيرت-- طاقت-- شجاعت-- دولت حکومت وغيره---- نو بيا ---شربت-- ولې مذکر دی---- دغسې کوم توري چې په ليکلو کې په غونډه --ي-- ختم شي هغه هم مونث وي-- لکه چهوټي--بړي--لړي-- کهاني --پراني وغيره---- نو بيا--پاني-- ولې مذکر دی--- تر دې چې ---ادمي -- خو هم بيا مونث پکار وو--- ګنې د ادمي په ځايې--- ادما-- پکار وو----

مطلب دا چې د اردو دغه قاعده ناقصه ده--- خير دی ناقصه دې وي خو بيا کامن سنس **comen sense** خو يې سم پکار وو---- چې کومو څيزونو کښې رعب جلال او عظمت وي هغه مذکر--- او کومو کښې چې ښايست-- نرمي او نزاکت وي نو هغه مونث پکار وو---ځکه چې په عمومي ډول د مذکر او مونث خصوصيات همدغه دي--- خو د اردو نازک او ښايسته-- چاند-- هم مذکر دی--- عجيبه دا ده چې-- غيرت-- او --طاقت --يې مونث دي---خو --ډر-- او-- خوف-- يې مذکر دي---غټ --بس -- يې مونث ده او وړه-- رکشه-- يې مذکر دی--- پګړي -- چې سړی په سر ږدي نو مونث ده--او --دوپټه-- چې ښځه په سر ږدي نو مذکر دی--- نوره عجيبه دا ده چې د پردو ژبو تورو او څيزونو له هم پخپله خوښه جنس بدلوي--- کتاب-- چې د عربی توری دی نو هلته مذکر دی خو اردو ته چې راشي نو مونث شي--- پوليس--چې د انګريزی توری دی--- په خپله ژبه کښې مذکر دی خو اردو ته چې راشي نو مونث شي---- نو عجيبه نه ده چې نه خپله قاعده درسته--- نه کامن سنس مناسب--- نه نورو ژبو نه اخستی شوو تورو سره روا رويه---- بيا اعتراض هم د پښتنو په اردو وييلو چې مذکر مونث غلط وايي--- نو چې د اردو ټوله معامله الټه ده نو پښتون خو مجبور دی چې ووايي --

شکيله اګيا---- او سمندر خان چلي ګئ--- ځکه چې اردو په خپله الټه معامله د پښتنو سايکي هم الټه کړې ده--- بلکې د پښتنو مازغه يې خراب کړي دي چې دې اردو کښې خو هر څه اپوټه دي---- بس شاعری کښې به هم اوس نازکې محبوبا ته سپوږمی نه وايو---- دا خو مذکر وختو---

---

دې څو ورځو کښې زما تفصيلي سريزو سره څلور داسې کتابونه چاپ شو چې په سريزو ليکلو يې ما ډير مسرت محسوس کړی دی --- دغو کښې يو کتاب د ګران نورالاسلام سنګر---امتزاج-- دی چې د نړيوال ادب نه منظومې ترجمې دي---دويم د ګران جاويد احساس شعري مجموعه --ايينه--- دريم د ګران حيدر بنګش شعري مجموعه-- دولابي يون -- او څلورم کتاب د ګران رشتين ختک --- د خيال رڼا--دی- چې دغو ټولو کښې ګران رشتين داسې شخص او شاعر دی چې هغه او د هغه باباجان اروانښاد ډاکټر راج ولي شاه ختک ته د ډير نزديکت باوجود زه تر ډيرې مودې نه وم خبر چې ښاغلی رښتين په کم عمر کښې دومره د پوخ فکروفن ترجمانه سنجيده او ساهو شاعري کوي چې فني او فکري بلوغت به يې ما د ډير خوشګوار حيرت سره مخ کوي--- د خيال رڼا-- چاپ شو--- ښاغليو ډاکټر اباسين يوسفزي --نورالاسلام سنګر--او هنرمند شاکر زيب پرې هم لنډ تاثرات ليکلي دي او زما تفصيلي رايې به لوستونکي زما سريزه کښې ولولي--- دلته بس دومره وايم چې د رومانويت نه د مقصديت په لور قدم--- د داخليت نه د خارجيت په لور سفر --- او د نفسياتو نه تر عمرانياتو پورې حرکت او حرارت که څوک د شعر په خوږه ژبه--- زړه راښکونکي اسلوب--- او خوږ ترنم کښې کتل او محسوسول غواړي نو د خيال رڼا دې ضرور ولولي--- ما چرته د کوم کتاب

ketabton.com - The Digital Library

سفارش او وکالت نه دی کړی او نه مې کوم داسې ځانګړی پوسټ کړی دی خو --- د خیال رڼا--- ته مې زړه اوشو---- ګران رښتین ته دې مبارک وي---

---

تهیه د اسپ و فیل ده بې حاصله
یو بساط دی د شطرنج میدان زما
وضاحت.....
اسپ او فیل د شطرنج د لوبې دوه داسې مهرې دی چې عمومن پرې د شطرنج د لوبې میدان ګټلی شي.خو لوبه بیا هم لوبه وی چې قسمت دې یاری نه کوی نو د دغو مهرو د لرلو باوجود هم د شطرنج بازی ګټل ګران شی.بل خوا اسپ اس ته او فیل هاتی ته وایی چې دجنګ میدان پرې ګټلی شی خو دغه د جنګ میدان ګټلو د پاره د اسونو او هاتیانو تیارول یعنې طاقت کښې ساتل ضروری وی.تهیه په فارسی کښې تیاری او امادګی ته وایی.
اوس شیدا دغه پس منظر کښې د خپلې مینې کشمکش ته د دواړو میدانونو پس منظر کښې ګوری او وایی چې لکه د جنګ د میدان ګټلو ما د خپلې مینې د میدان ګټلو پوره هڅې وکړې په دغه میدان کښې مې د وفا صداقت او ایثار ټول اسونه او هاتیان ښه تیار کړل او اومې زغلول.بار بار ناکام شوم.بس نور ددغو اسونو او هاتیانو تهیه او تیارئ بې حاصله دي. اوس خو خبره د شطرنج مهرو والا اسپ او فیل ته پاتې ده.اوس زما د مینې میدان هم د شطرنج میدان یا بساط دی.که قسمت یاری وکړه نو د شطرنج اسپ وفیل به زما جانان زما کړی او دا میدان به وګټم او که مقدر مې ملګرتیا نه کوی نو د شطرنج اسپ و فیل هم زما دا بازی نه شی ګټلی.
دې بیت کښې د شیدا د فن ځنې نکتې نظر کښې ساتل ضروري دي--- د شطرنج بساط هم لکه د میدان غوړیدلی وي او د جنګ یا مقابلې میدان هم غوړیدلی وي---
د شطرنج میدان کښې هم ګټه د اسپ او فیل مهرو په وجه کولی شي او د جنګ میدان کښې هم د ګټې زوروره وسیله د اسونو او هاتیانو استعمال وي---
په جنګونو کښې هم کله چې مقدر یاري وکري نو د ګټې مادي اسباب برابر شي او لږ خلق په ډیرو طاقتورو فتح ترلاسه کړي او د مینې میدان کښې هم ګټه د بختورو وي--کله کله طاقتور هم ماتې وخوري---
او بیا دغه دومره پراخ پس منظر صرف په دوو مصرعو کښې راګیرول--- نو دا هم بیا یواځې د شیدا کمال کیدی شي----

---

د غزل تکنیک او زمونږ کلاسک---

په ټولنه کښې نورو انسانانو ته خوشالی ورکولو د پاره پخپل ځان سخته تیرول او خپل صلاحیت د انسانیت پکار راوستل د کلاسیکي شاعری یو اهم اخلاقي مضمون دی چې هر استاذ او د شعري تکنیک ماهر شاعر ورته د خپلې خپلې زاویې نه ګوري او خپلې خپلې مشاهدې ته د هنر خواږه وربخښي....خوشال بابا د ښه سړي د پاره د میوه دارې ونې مثال ورکوي.
په بارداره ونه تل وریږي کاڼي
ورته ګوره چې بارداره ونه څه کا..

ketabton.com - The Digital Library

ـخبره د نیکی د تلقین ده خو په ساده اسلوب کښي۔۔که اسلوب لږ شان تکنیکي شي نو د رحمان بابا مشاهدې ته به ځیر شو۔۔سمندر کښي چې طوفان راځي نو تشي او سپکي کشتي لاهو کوي خو د بوج نه ډکي درنې کشتۍ نه شي اړولی۔۔نو د انسان زړه هم که لکه د دغه درنې کشتۍ د نورو دردمندو انسانانو بوج په خپل وجود کښي ځایی کړي نو د زماني د طوفانونو نه به په امان پاتې شي۔دغه مشاهده رحمان بابا داسې شعر کوي۔

هغه زړه به له طوفانه په امان وي

چې کشتۍ غوندې د خلقو باربردار شي

او که په ټولنه کښي څوک غواړي چې د هغه د شخصي وقار له مخه دې هر وخت نور خلق په هغه قربانيږي او ترې دې چاپيره چورلي نو هغه دې په محفل کښي خوږې خبرې کوي۔۔خوږ مجلس دې کوي۔۔دغه مشاهده بیا حمید بابا داسې شعر کوي۔

په هغه لکه مچان خلق بنيږي

چې په خله کښي غږوي نباته ژبه

د دغو درې واړو استاذانو اسلوب ساده او عام فهم دی۔۔د همدغه قسمه اخلاقي مضمون په بیان کښي به اوس شیدا ته غوږ شو۔۔

افروخته یی وي محفل په شان د شمعې

چې سوخته د بل په کار کښي خپل دماغ کا

د شمعې محفل تل روښانه او اباد وي۔۔پتنګان هم ترې چاپيره چورلي۔۔وجه یی داده چې شمعې اور په خپل سر بل کړی وي او رڼا نورو ته ورکوي۔۔دغه رڼا ویشل د شمعې جوهر دی چې نورو د پاره یی استعمالوي او هغه هم په خپل سر د اور بلولو په نتیجه کښي۔۔په انساني ټولنه کښي داسې انسان چې په سر کښي عقل او دماغ لري یعنې جوهر او صلاحیت لري خو هغه دغه صلاحیت د بل په کار راولي یعنې دماغ سوزي خپله کوي او لکه د شمعې د رڼا فیض یی نورو ته رسي نو بیا د داسې فرد محفل خو به هم افروخته یعنې اباد او ودان وي ۔۔خلق به ترې لکه د شمعې د پتنګانو تاویږي۔۔یعنې ترینه به زاریږي قربانيږي۔۔

اوس غور وکړئ چې یو عام اخلاقي مضمون د تغزل رنګ څنګه اخلي او هغه هم د جدا جدا زاویو نه د جدا جدا مشاهدې سره۔۔۔د ملګرو د ذوق له پاره۔۔په مینه۔۔

له چا مه غواړئ قران تهي دستانو

په بدن د حباب کوم پیراهن تنګ شه

قِران۔۔۔۔ په ایران او افغانستان کې ورته ۔۔غیران ۔۔وایی یعنی یوه پیسه یا ټکه ۔۔۔

تهی دستان ۔۔۔ تهي خالي ته وايي او دستان د دست جمع ده چې فارسی کښي لاس ته وايي۔۔یعنی خالی لاسونه ۔ مطلب غریب مفلس۔

پیراهن ۔۔۔ جامه یا لباس

وضاحت ۔۔۔۔۔

حباب یعنی بربوکی په سمندر کښي وي ۔۔۔ګویا ښه ډیرې اوبه ورسره څنګ کښي وي خو بیا هم خالی لاس وی ۔ ځکه چې دننه تشه وی او شکل یی هم لکه د تش تلی وی بیا نرۍ جلۍ یی د حباب لباس وی چې فارسی کښي پیراهن دی ۔۔ ګویا حباب په دومره ډیرو اوبو کښي هم سمندر نه یو څاڅکی اوبه نه غواړي او تل خالي لاس وي ۔۔۔ په دغه خالي لاس هم پرې خپله جامه او لباس

ketabton.com - The Digital Library

برابر وي--- خپل دغه نازک او عارضي لباس کښې يې ژوند ډير کم وي خو ژوند يې د خو دارۍ وي --- د سمندر نه هيڅ نه غواړي---
نو اوس پرې غور وکړئ چې ددې دنيا مثال خو هم لکه د حباب د څو لمحو دی --- خودداره غريبو خلقو ته شيدا وايی چې چا نه يوه ټکه هم مه غواړئ حباب خو هم خالی لاس دی خو په بدن يی خپل عارضی لباس هم برابر دی-- په تش لاس د څو لمحو عارضی ژوند تيروي خو د ډک سمندر نه اوبه نه غواړی -- په تش لاس د څو لمحو عارضی ژوند يی قبول دی خو د خودداری--- دلته دا هم نظر کښی ساتل پکار دي چې سمندر د پاره څاڅکی اوبه چې څومره معمولي خبره ده دغسې دولت مندو سره هم که د دولت سمندر وي خو ---قيران-- يا غيران-- هم په دولت کښې د ټولو نه وړه او کمه پيمانه ده چې دولت مند د پاره د سمندر د څاڅکي حيثيت لري---- خو خود داره انسان ته شيدا وايي چې دغه يو قيران هم له چا مه غواړئ--- ستاسو په بدن به هم کوم لباس تنګ نه شي لکه د حباب په بدن چې هم کوم لباس تنګ نه شو----

---

د افغان ټي وي مشر عدنان شوکت--- او مينجنګ ډايريکټر سيد عدنان شاه د خپل پوره تکنيکي او علمي تيم سره د پښتو په تاريخ کښې نوی باب رقم کوي چې د بريښنايي خپرونو سره سره يې د علمي او ادبي کتابونو د چاپولو لړۍ هم پيل کړې ده--- زما په خيال د پښتو په ټي وي چينلونو کښې دغسې په تسلسل دا امتياز يواځې د افغان ټي وي برخه ده چې په دې توګه يې د يو علمي او اشاعتي اداري شکل هم واخستو -- دا لړۍ يې زما کتاب---- ژوند کتاب کتاب-- نه رانښلولې وه او اوس هر کال درې علمي او ادبي کتابونه مخې ته راوړي--- د دې کال درې کتابونه يې بازار ته راورسيدل چې پکښې يو د عدنان شاه کتاب --- د پښتو نوميالي--- د روان عصر نوميالو ادبي شخصياتو سره مرکې دي--- دويم زما او د ډاکټر شهاب عزيز ارمان شريک کتاب--- ادب کور دويمه برخه --- چې د پښتو په جديد ادب او د سرکرده شخصياتو په کار او زيار تبصره او تجزيه ده---- دريم کتاب--- ادب شناس حنيف خليل --- زما په هلو ځلو د ډاکټر شهاب عزيز ارمان تاليف دی چې د ګولډن جوبلي په مناسبت تقريبن د شپيتو ليکوالو راغونډ شوي ليکونه او نظمونه دي----درې واړه کتابونه د افغان ټي وي دفتر او --- د کتابونو هر لوې دکان کښې دستياب دي خو فلحال صرف پيښور کښې---افغان ټي وي به په دغه علمي او ادبي اشاعتي کار د ادبي تاريخ برخه وي---- دا لړۍ دې دوامداره اوسي-

---

د معروف هندو شاعر او اديب جګن نات ازاد دغه اردو نعت مې له مخه تير شو او ډير مې خوښ شو-- زړه مې وغوښتل چې پښتو کښې يې ترجمه کړم او خپلو ملګرو سره يې شريک کرم ---

سلام په هغه ذات' هغه چې فخر د دوران دی
راغلی په زر واره يې احسان لاندې جهان دی

په مرسته کښې ولاړ لکه د غر' د کم بختانو
اسره د مفلسانو' د سر سيوری د خوارانو

ketabton.com - The Digital Library

مرستیال د غریبانو او کمزورو عاجزانو
زرو له اډانه او ستر محسن د صادقانو

سلام وایم هغه ته چې رحمت د عالمین دی
راوړی یې پیغام لکه صادق او د امین دی

سلام چې په خپل نور یې نړۍ هم رڼا رڼا کړه
سلام چې د بیان سحر کښې ګیره یې دنیا کړه

سلام چې یې خاموشه ژبې هم واړه ګویا کړې
سلام چې حوصلې یې ناتوانانو ته عطا کړې

چې زړونو کښې یې بل د معرفت کړل مشالونه
د حق سجدو د پاره یې لیواله کړل سرونه

سلام چې یې د حق غوښتونکي واړه مستانه کړل
راغوند یې د حکمت په میو مسته پیمانه کرل

چې ذوق د ورورولۍ یې لوې وړوکي کښې پیدا کړو
نړۍ نه د اقا او د بنده فرق یې فنا کړو

سلام چې بادشاهي په ملنګۍ کښې یې کوله
چې تل یې خاقاني دبدبه پښو کښې رغړیدله

سلام چې د خضرا ګنبد د لاندې یې ارام دی
نن هم یې در' ته ټیټ د وخت تندی په احترام دی

سلام چې د ظلمونو په زغملو یې رضا وه
په سپکو اوریدو' کانړو خوړلو یې دعا وه

سلام په هغه ذات خو دې تږول عمر جاودان وي
سلام دې د ازاد او د هغه شیرین بیان وي
صلی الله علیه و اله وسلم

اردو نعتیه کلام ---- جګن نات ازاد

سلام اس ذات اقدس پر، سلام اس فخر دوراں پر

ketabton.com - The Digital Library

ہزاروں جس کے احسانات ہیں دنیائے امکاں پر

سلام اس پر جو حامی بن کے آیا غم نصیبوں کا
رہا جو بیکسوں کا آسرا، مشفق غریبوں کا

مددگار و معاون بےبسوں کا، زیردستوں کا
ضعیفوں کاسہارا اور محسن حق پرستوں کا

سلام اس پر جو آیا رحمتہ للعالمیں بن کر
پیام دوست لے کر، صادق الوعد و امیں بن کر

سلام اس پر کہ جس کے نور سے پرنور ہے دنیا
سلام اس پر کہ جس کے نطق سے مسحور ہے دنیا

سلام اس پر کہ جس نے بے زبانوں کو زباں بخشی
سلام اس پر کہ جس نے ناتوانوں کو تواں بخشی

سلام اس پر جلائی شمع عرفاں جس نے سینوں میں
کیا حق کے لیئے بیتاب سجدوں کو جبینوں میں

سلام اس پر بنایا جس نے دیوانوں کو فرزانہ
مئے حکمت کا چھلکایا جہاں میں جس نے پیمانہ

بڑے چھوٹے میں جس نے اک اخوت کی بنا ڈالی
زمانے سے تمیز بندہ و آقا مٹا ڈالی

سلام اس پر فقیری میں نہاں تھی جس کی سلطانی
رہا زیر قدم جس کے شکوہ و شان خاقانی

سلام اس پر جو ہے آسودہ زیر گنبد خضری
زمانہ آج بھی ہے جس کے در پر ناصیہ فرسا

سلام اس پر کہ جس نے ظلم سہہ سہہ کر دعائیں دیں
وہ جس نے کھائے پتھر، گالیاں، اس پر دعائیں دیں

سلام اس ذات اقدس پرحیات جاودانی کا
سلام آزاد کا، آزاد کی شیریں بیانی کا

ketabton.com - The Digital Library

(مجموعہ کلام : بیکراں)

د دې لوی انسان خان عبدالغفار خان د سیاسي اصلاحي او تعلیمي ژوند او هڅو قیصه چې څومره سبق اموز ده هغه یو خوا -- په ځانګړي ډول د پښتو ژبې او ادب د پاره جدوجهد یې لا زیات په پښتون اولس احسان دی----
د انګریزي نظام په موجودګی کښې په خپلو ازادو مدرسو کښې پښتو د تعلیم او تدریس ژبه ګرځول د دې سړي کارنامه ده---
د انګریز سرکار سره هر وخت د پښتو ژبې د پاره په عملي میدان کښې اودریدل د دې لوی سړي رویه وه--
د انجمن اصلاح الافاغنه د سیوري لاندې د پښتو شاعري په کلي توګه د مقصدیت ټولنیز شعور او ترقي پسند تصور سره مخ کول د دې سړي ورکړه ده----
د مقصدي او ترقي پسند سوچ نماینده شاعرانو یو پوره نسل تیارول او پښتو ته ورکول د دې لوی انسان بخښنه ده--
پښتو د پاره د انجمن په صورت کښې د تنظیمي سرګرمیو باقاعده اغاز کول د دې سړي د فکر نتیجه ده---
پښتو ته وړومبی ډرامه او بیا د سټیج ډرامو یو بهیر ورکول د دې ستر شخصیب د محرکي جذبې ورکړه ده---
پښتو کښې د سټیج ډرامي د اداکارۍ--- هدایت کارۍ--- او نورو هنري صلاحیتونو ته لارې خلاصول د دې سړي بخښنه ده
پښتو کښې د یوې مکملې مجلې --پښتون --په شکل د باقاعده مجلاتي او ادبي صحافت د اغاز څهره د دې سړي په سر ده---
د پښتون مجلې په ذریعه د ترکي د خالده ادیب خانم--- د بنګال د رکهشیت رایې غوندې لیکونکي تر دې چې پیرنګي لیکونکي پښتو او پښتنو ته متوجه کول د دغه لوی سړي کمال دی---
په هغه سختو حالاتو کښې پښتنې تور سرې مقصدي شاعري او نثر ته اماده کول--حوصله افزایي یې کول-- او د تحریک برخه یې جوړول د دې سړي د ذات کمال دی---
پښتو ته وړومبی باقاعده رپور تاژ د خپل تاریخي لیک --- د شلمي پیړۍ تهذیب او جیل خانې--- په شکل وربخښل د دې لوی انسان کارنامه ده---
پښتو کښې د خپل معروف کتاب زما ژوند او جدوجهد --- نه علاوه--- د ګڼ شمیر مقالو او د پښتون مجلې د اداریو په شکل د روان او مقصدي نثر لیکل د دې سړي د صلاحیتونو نتیجه ده----
ګویا د بابا یواځې پښتو ژبې او ادب د پاره د هڅو دا قیصه دومره اوږده ده چې نورې حوالې یې راوړل خبره اوږدوي نو د سیاسي جدوجهد قیصه خو یې بیا یو پوره عهد او عصر ته اشاره کوي---- ځکه زه وایم چې د بابا سیاسي نظریې او سوچ سره که څوک اختلاف هم لري خو پښتو ژبې او ادب د پاره عملي او قلمي جدوجهد کښې خو یې بې له قدروني مننې او ستاینې بله لار نشته---روح یې شاد--

---

ketabton.com - The Digital Library

علامه اقبال په ځنو نظمونو کښې خپل خالق سره هم شوخي کړې ده --- دا يو فارسي نظم يې هم دغو کښې شامل دی---- د خدای او انسان په مکالمه کښې د انسان په حيث خدای ته هم په شوخۍ سره مخاطب کيږي چې خدای به هم د -- فی احسن تقويم -- دغه شوخي يا ناز څنګه اخلي ---- د دغه نظم بحر هم ډير جلالي دی--- ما يې پښتو کښې د ترجمې هڅه هم دغه بحر ته نزدې انداز کښې وکړه چې زما راروان د ترجمو کتاب کښې يې شامل کړم---

د خدای او انسان تر مينځه مکالمه

خدای

ما د خاورو اوبو' څه جهان کړلو جوړ
تا ترې زنګ او تاتار' او ايران کړلو جوړ
ما له خاورو پيدا' کړو فولاد په څه شان
تا تفنګ او شمشير' او سنان کړلو جوړ
تبر جوړ کړلو تا' چې پرې بڼ کړې تالا
دا د مستو مارغانو' قفس جوړ کړو چا

انسان

تا که شپه کړه پيدا' ما کړه سازه ډيوه
تا کړه خاوره پيدا' ما کړه جوړه پياله
تا خو شاړه ميدان' بيابان کړل پيدا
ما په بڼ کښې د ګل' کړه ترې جوړه وړمه
جوړوي چې له کاڼي' هنداره ' يم زه
زهر هم د شربت' کړي په لاره' يم زه

نوټ----په دويمه مصرعه کښې زنګ نه مراد زنګيان يا حبشي نسل دی---او د څلورمې مصرعې --شمشير و سنان--- د اقبال د يو بل نظم يوې مصرعې نه اخستی شوی دی-----
شمشير و سنان اول طاوس و رباب اخر

محاوره مابين خدا و انسان

خدا
جهان را ز يک آب و گل آفريدم
تو ايران و تاتار و زنگ آفريدی
من از خاک پولاد ناب آفريدم
تو شمشير و تير و تفنګ آفريدی

ketabton.com - The Digital Library

تبر آفریدی نهال چمن را
قفس ساختی طایر نغمه زن را

انسان

تو شب آفریدی چراغ آفریدم
سفال آفریدی اياغ آفریدم
بیابان و کهسار و راغ آفریدی
خیابان و گلزار و باغ آفریدم
من آنم که از سنگ آئینه سازم
من آنم که از زہر نوشینه سازم

زما نوی کتاب ----کامل په تصور کښې--- پریس ته ورسیدو-- انشاالله یوه هفته کښې به دوکانونو ته راشي---- دې کتاب کښې زما او د محترم همیش خلیل صیب منثور او منظوم لیکونه شامل دي چې د اروابناد دوست محمد خان کامل صیب د ژوند او کار په مختلفو اړخونو شوي دي---- ملګرو ته دا هم باید ووایم چې په اروابناد کامل صیب دې نه مخکښې هم زما دوه کتابونه چاپ دي یو --ماه کامل-- پښتو کښې او دویم --خطوط کامل-- اردو او انګریزی کښې---- زما یقین دی چې دغه درې واړه کتابونه به د کامل صیب عقیدت مندو د ادب زده کونکیو او د تحقیق ذوق لرونکیو د پاره ګټور وي---نوی کتاب --- کامل په تصور کښې--- به ډیر زر انشاالله د مینه والو په لاسو کښې وي--- د یونیورسټي پبلشرز ---ګران مراد علي کتوزئ---او ګران صهیب ګل د چاپ په زیار ممنون یم----

---

د زړه حال مې لکه شمع ظاهر نه شه
پیچیده مکتوب مې سوی په مضمون دی
وضاحت-----
د شیدا د شعر بنیادي مفهوم ته رسیدل تر هغې ګران وي چې تر څو د هغه د شعري مزاج او اسلوب سره سم د هغه اشارو کنایو استعارو او تشبیهاتو استعمال ته رسایی ونه شي۔
دې شعر کښې د دویمې مصرعې دوه توري ۔پیچیده۔او ۔۔مضمون۔ راسپړدل ډیر ضروري دي۔۔مکتوب خو خط ته وایی یعني چا ته خط لیږل او هغې کښې خپله مدعا رسول۔۔پیچیده په دوو معنو دی۔۔۔یو دا چې خط لوستلو کښې ګران وي۔او په اسانه څوک مفهوم ته نه رسي۔۔دویم پیچیده خط رابند شوي او فولډ شوي خط ته وایی۔۔پخوا به چې خط ولیکلی شو نو ګول شکل کښې به راتاو شو او د سپین کاغذ په وجه به دغه راتاو شوي خط د سپیني شمعې غونډې شکل اختیار کړو۔۔ مضمون د عربی توری دی چې معنا یې ده ۔په ضمن کښې۔یعنی په منځ منځ کښې۔۔اوس هم چې مونږ لیک کوو نو وایو چې مضمون یې څه دی یعني د لفظونو په منځ منځ کښې یا د لفظونو دننه معنا او مدعا څه بیان شوې ده۔۔په سپین کاغذ لیک یا مدعا په توره سیاهۍ لیکلی شي او لکه د شمعې په شکل فولډ کولی شي۔۔۔او اصلي شمعې ته غور وکړئ۔۔شمع لکه د سپین کاغذ سپینه وي او په منځ منځ کښې یې تار د تور رنګ وي۔۔۔تار سوزي او سپینه شمع د موم په شکل اوښکې

ketabton.com - The Digital Library

ځځوي--او شمع په دغه دومره سوزيدو کښې او دغه دومره اوښکو کښې هم دا څرګنده نه کړی شي چې دا سوزې ولې او اوښکې ولې ځځوي ګويا توله وسوزي خو د زړه حال يی جوت نه شي--اوس شيدا څه وايي--وايی چې زما د زړه حال زما مدعا او بنيادي مضمون هم يو پيچيده خط کښې په توره سياهی درج دي خو دغه مضمون مې داسې سوزيدلی دی لکه د شمعې تور تار--نو تار خو هم د شمعې په منځ کښې وي او زما سوزيدلی مضمون هم په توره سياهی ليکلی شوی پيچيده خط يعنې د فولډ شوي خط منځ کښې دی--خو نه د شمعې مدعا ظاهره شوه او نه زما مدعا تر محبوب ورسيده-ګويا زما ژړا فرياد وفا ايثار سوزيدل اوښکې ځځول هيڅ هم په محبوب اثر نه کوي---او دويمه معنا دا هم ده چې زما د شعر مضمون او مفهوم هم په لفظونو کښې مقيد پاتې شو--معنويت يی چا ته ونه رسيدو--- او بيا دا هم نظر کښې ساتل پکار دي چې شيدا خپل مضمون او مدعا ته سوی په دې وجه هم وايي چې هغه د خپل سوي زړه فرياد ليکلی دی --- او دغه مضمون يې په دې وجه هم پيچيده دی او لوستلو کښې ګران دی چې د مکتوب ليکلو په وخت يې د سترګو نه د شمعې د سپينو مومو د څاڅکو په شان سپينې اوښکې ځڅيدلې نو په مکتوب پريوتلې او هغه ليک يې هم داسې اوبه اوبه کړو چې لوستلو کښې ګران شو او پيچيده شو ځکه نو د شيدا د پيچيده خط او شمعې يو حال دی--دواړه ژاړي او سوزي خو مدعا او مضمون يی په چا ظاهريږي نه---دغسې د شيدا مضمون سوی شو او مکتوب يې پيچيده شو نو بس د زړه حال يې هم لکه د شمعې ظاهر نه شو---- چې څه يی په زره وو په زړه پاتې شو---دغه حال د هر ميين وي---

---

زما د ترجمو راروان کتاب د پاره مې د احمد فراز د دې اردو غزل ترجمه کول هم ضروري وګڼل -- د قافيې د قدغن له مخه يې ترجمه ګرانه هم وه خو بس ترجمه مې کړو او ملګرو سره يې شريکول هم غوارم----

ته چې محفل کښې يې او بيا هم چې رڼا کړي ډيوې
څه ساده خلق دي چې نمر ته هم نما کړي ډيوې

د محرومۍ دغه احساس سره کچه پيکه وي
خپلې لري نه ' نورې هم ګل کړي بې سا کړي ډيوې

چې کلی کور مو لرې کيږي له يو بله ورو ورو
هره لمحه به مو له سترګو نه فنا کړي ډيوې

خبر خو نه دي چې لمنې هم لمبې اخلي
که د وختونو د سيلو نه څوک په شا کړي ډيوې

که قسمتونه مو دي تور خو ضميرونه رانه
مونږ خو هغه يو چې تيرو کښې هويدا کړي ډيوې

څه که کورونه مو په ستورو او سپوږمۍ جوړ کړي

ketabton.com - The Digital Library

په مخ د زمکه درنه تته چې ځلا کړي ډېوې

داسې بې درده شو اوس کله هم زمونږ په چمن
شړق چې راپریوځي نو زندان کښې مو پرقا کړي ډیوې

تیرې مو سترګو کښې میشته شوې څه دا رنګې فراز
شپه خو لا شپه ده چې د ورځې تمنا کړي ډیوې

اردو غزل ---- احمد فراز

تیرے ہوتے ہوئے محفل میں جلاتے ہیں چراغ
لوگ کیا سادہ ہیں سورج کو دکھاتے ہیں چراغ

اپنی محرومی کے احساس سے شرمندہ ہیں
خود نہیں رکھتے تو اوروں کے بجھاتے ہیں چراغ

بستیاں دور ہوئی جاتی ہیں رفتہ رفتہ
دم بہ دم آنکھوں سے چھپتے چلے جاتے ہیں چراغ

کیا خبر ان کو کہ دامن بھی بھڑک اٹھتے ہیں
جو زمانے کی ہواؤں سے بچاتے ہیں چراغ

گو سیہ بخت ہیں ہم لوگ پہ روشن ہے ضمیر
خود اندھیرے میں ہیں دنیا کو دکھاتے ہیں چراغ

بستیاں چاند ستاروں کی بسانے والو
کرۂ ارض پہ بجھتے چلے جاتے ہیں چراغ

ایسے بے درد ہوئے ہم بھی کہ اب گلشن پر
برق گرتی ہے تو زنداں میں جلاتے ہیں چراغ

ایسی تاریکیاں آنکھوں میں بسی ہیں کہ فرازؔ
رات تو رات ہے ہم دن کو جلاتے ہیں چراغ

کا اثر د درد ناله په سختو زړونو
تل د دف په وهل چغې جلاجل کا

ketabton.com - The Digital Library

وضاحت....
ناله --- فارسي ده--- اواز --شور او فریاد ته وایي
دف ---- تمبل
جلاجل--- ګنګروګان
د یو دردمند زره اواز څومره زړ اثر کوي --په دې موضوع ډیرو شاعرانو شعرونه ویيلي دي---
شیدا دغه پورتني شعر نه علاوه هم په یو بل شعر کښي ویيلي دي --
چې نفس زما د آه سرکشي وکا
فلک لاندې خپله شمع تر دامان کا
خو په دغه سر کښي راوړلی شوي شعر کښي يي په بیل انداز د نوو استعارو سره کمال کړی دی او بیخي ځانګرې مشاهده يي وړاندې کړې ده--- غور ورته وکړئ--
دف تمبل ته وایی او جلاجل هغو ګنګروګانو ته چې د اوسپني او فولادو نه جوړ وې او د ډول سینګار د پاره د تمبل غاړو ته لګیدلی وی کله چې د تمبل پستې څرمني ته ډب ورکولی شی نو تمبل نه د سوز او درده ډک اواز خیژي-- خو ورسره چې د تمبل په غارو کوم سخت ګنګروګان لګیدلي وي هغو ګنګروګانونه هم اواز خیژی -- ګویا د تمبل د نرمي پردې د درد نه ډک اواز سره د اوسپني سخت ګنګروګان هم شور کوی لکه چې په ګنګروګانو هم د تمبل د نرمې پردې د دردناک او سوز نه ډک اواز اثر وشو --ځکه شیدا وایی چې د درد ناله په سختو زړونو هم اثر کوی --- دغسې په انساني تولنه کښي هم د یو دردمند زړه فریاد د کانی زړه هم نرموی ------- بس د شیدا مشاهدې---استعارو-- او شعري باریکیو ته سری ګوته په خله شي نو------

---

ناسوت ملکوت او الهام

هر سحر ملک د شعر کړي حمزه ته الهامونه
کیف پکښې ملکوتي وي ناسوتي سوز په سخن کښې

دحمزه بابا دغه شعر کښې ځنې داسې اصطلاحات استعمال شوي دي چې ډیر لوستونکي پرې د مغالطي ښکار کیدی هم شي.اصل خبره خو د شاعرانه الهام ده خو مخکښې ترې د ملکوت او ناسوت د متصوفانه اصطلاحاتو وضاحت هم ضروري دی.په صوفیانه مباحثو کښې ملکوت هغه کیفیت یا تاثر ته ویيلی شي چې انساني معلومات د فکري رنګ اخستلو نه مخکښې مطلق وجود ولري چې صوفیان ورته --عین.-وایي چې جمع یی.-عیان.- ده .دغه عیان چې د فکر شعور یا حافظې برخه جوړيږي او بیا معنوي کیفیت ته راځي نو صوفیان ورته د.- عالم ملکوت. نوم ورکوي....دغه ملکوتي کیف چې الفاظو ته راځي نو ګویا چې معنویت د مادیت لباس اغوندي نو دغه مادي جهان د .....عالم ناسوت ...په نوم یادیږي . په اسانو ټکو کښې ملکوتي فکر معنویت دی او د الفاظو او ډکشن مادي لباس یي ناسوت یا شکل او هییت دی...نور په اسانو ټکو کښې فکر او معنویت چې ملکوتي دی نو ګویا ملک ملایک یا فرشته یی راوړي.دغه تعبیر ته شاعران او صوفیان الهام وایی یعنې شاعر ته خیال فکر مضمون او معنویت د شعر فرشتې د خالق له خوا راوړی دی.دغه د الهام تصور ګڼو شاعرانو وړاندې کړی دی.غالب هم ویيلي دي چې.
آتی هین غیب سی یه مضامین خیال مین

ketabton.com - The Digital Library

غالب صریر خامه نوایی سروش هی۔
دغه تصور د یونیانیانو افلاطون او ارسطو هم وو۔ دغه ټول اصطلاحات که محض علامتونه وګڼلی شي او د شاعرانه موډ او کیفیت سره یی نسبت وګڼلی شي نو څه مسله نه پیدا کوي -- خو که الهام ملک او فرشته هم هغو د عربۍ اصلي معنو کښې واخستلی شي نو خلق د مغالطي ښکار کوي۔وړومبی خو د الهام مطلب د خیر د صلاحیت سره سره دشر صلاحیت هم دی۔ د تقوا سره سره د فجور صلاحیت هم د الهام برخه ده چې قران حکیم یی داسې وضاحت کړی دی۔۔فالهمها فجورها و تقواها۔۔یعنې بیا مې الهام کړل فجور او تقوی یا د بدۍ او نیکۍ صلاحیت---۔او بیا دغه صلاحیت یواځې شاعر او فنکار د پاره نه دی بلکې د ټول انسانیت د پاره دی۔۔نو بیا شاعر ته د شعر د فرشتې د راتللو او د خدایي الهام کیدلو څه معنا ؟۔۔ځکه د شعر جوهر لرلو ته یو تخلیقي صلاحیت داخلي رجحان ذوق او وجداني قوت وییل پکار دي چې د الهام سره یی هیڅ نسبت نشته۔دغه تخلیقي قوت او صلاحیت هم د خالق ورکړه ده خو ورسره ډیر څه د ټولنیزې مشاهدې ماحول او زدکړې نه هم اخستلی شي --- الهام په خپلو بنیادي معنو کښې نه شاعر ته کیدی شي او نه صوفیانو بزرګانو او اولیای کرامو ته--ځکه چې الهام خو د تقوا نه علاوه د فجور یعنې شر قوت هم دی نو بیا پیرانو فقیرانو صوفیانو او شاعرانو ولیانو پورې یې چې مخصوص کوو نو هغه د فجور او بدۍ الهام به هم دغو نیکو خلقو سره منسوب کول غواړي۔۔۔ځکه چې قران حکیم خو د بدۍ صلاحیت هم الهام یاد کړی دی او د نیکۍ یا تقوی نه یې مخکښې یاد کړی دی۔۔۔۔ ګویا د شاعرانو الهام په عام مروجه معنو کښې اخستل پکار دي---اصل کښې دغه شاعرانه صلاحیت او جوهر دی چې د وخت سره سره زیاتیدی هم شي او لا زیات خلاند کیدی هم شي----

---

مونږ خپل کاکاجي ونه پیژندو

کوم کاکاجي چې د بې پنا صلاحیت او قابلیت سره هم خپلې زدکړې د لسم صنف نه پس د غربت په وجه دوامدارې ونه ساتلے شوې۔۔۔ خپله د تدریس سرکاري وظیفه یې د خپل انقلابي فکر له مخه قربان کړه او د عملي جدوجهد او سیاست میدان ته په کچه زلمیتوب کښې راغلو چې خپل غلام اولس د پیرنګي د غلامۍ نه خلاص کړي۔۔هغه کاکاجي مونږ ونه پیژندو۔۔۔
کوم کاکاجي چې د خپل کلي کړې ولې یوې پښتنې سره کوژدن کړې وه۔۔۔ او هم د دغه کلي یوه هندوه جینۍ هم د هغه په مینه کښې زړه بایللے وو خو کاکاجي دغو کښې یوې سره هم واده ونه کړے شو چې وییل به یې زما ژوند د ازادۍ جدوجهد ته وقف دے۔۔تر څو چې مې وطن د پیرنګي د غلامۍ نه ازاد شوے نه وي زه واده نه شم کولے او دغسې زه د غلامانو په شمیر کښې اضافه نه شم کولے۔ ځکه یې تر مرګه واده ونه کړو۔۔۔۔دغه کاکاجي مونږ ونه پیژندو۔۔۔
کوم کاکاجي چې د خپلې ځوانۍ اتلس کاله په جلاوطنۍ کښې د باجوړ په سوال قلا کښې د فرار په ژوند کښې تیر کړل ۔۔خو هلته یې هم د سیلاب۔۔۔ شعله۔۔۔ او سرفروش غونډې انقلابي مجلې د پښتون اولس د بقا او ازادۍ د اواز پورته کولو په خاطر چاپ کولې۔۔۔مونږ دغه کاکاجي ونه پیژندو۔۔۔
کوم کاکاجي چې د حاجي صاحب ترنګزئ ښے لاس او د اعتبار وړ مشاور وو۔۔۔ د ګنداو او نورو مهماتو عملي مجاهد وو۔۔۔ د صاحبزاده اسلم او نورو وفادارو ملګرو د شهادتونو قرباني

ketabton.com - The Digital Library

ورکوونکے وو...هر وخت خپل سر په تلي کښې ایښودونکے وو... د پښتنو او خوار اولس د بقا او ازادۍ د پاره.... دغه کاکاجي مونږ ونه پیژندو...

کوم کاکاجي چې د لوې هندي مبارز سبهاش چندر بوس مرستیال او د بوس په فرار او حفاظت کښې لوې مشاور وو...هغه کاکاجي مونږ ونه پیژندو....

کوم کاکاجي چې د روس جرمني او هند سیاسي لیډرانو او حکمرانانو د خپلې مبارزې په سبب پیژندو... مونږ هغه کاکاجي ونه پیژندو...

د کوم کاکاجي د لیدو خواهش چې په هند کښې د ترقي پسند تحریک باني سید سجاد ظهیر لرلو...

کوم کاکاجي چې هندي دانشورو او سرفروشانو رام سرن نګینه..ګرچرن سنګه....بهګت رام....او لوې دانشور او ادیب احمد ندیم قاسمي خپل مربي او لارښود ګڼلو....مونږ خپل دغه کاکاجي ونه پیژندو...

د کوم کاکاجي په وجه چې سوال قلعه د ماسکو او هند نه پس د کامریډانو دریم اهم مرکز ګرځیدلے وو...او په هره مرحله به د کاکاجي نه لارښودنه او مشوره غوښتلے شوه...مونږ دغه کاکاجي ونه پیژندو....

کوم کاکاجي چې د پارټۍ په لکونو روپو فنډ کښې د یوې روپۍ لرے برے ونه کړے شو.... تر دې چې د دمې د مرض لرلو باوجود یې خپل علاج هم ونه کړے شو....مونږ دغه کاکاجي ونه پیژندو....

کوم کاکاجي چې د اولسي ادبي جرګې په قیام د مختلفو او متضادو سیاسي نظریو لرونکي پښتانه لیکونکي راغونډ کړل او د نوي تنقیدي روش بنیادونه یې کیښودل ... او پښتو ژبې او ادب ته یې یو لوستے او باشعوره نسل ور وبخښلو.... مونږ دغه کاکاجي ونه پیژندو....

کوم کاکاجي چې د ..اسلم .. مجلې په شکل د پښتو ادبي صحافت کښې سا پوک وهله او د یو پوره علمي او ادبي نسل روزنه یې وکړه ...مونږ دغه کاکاجي ونه پیژندو....

کوم کاکاجي چې دیارلس علمي ادبي تاریخي اقتصادي تخلیقي ترجمه شوي او تحقیقي کتابونه پښتو ته ورکړل خو مونږ اتیا کاله پس هم د دغو کتابونو د چاپ کولو جوګه نه شو ... نه مونږ په کاکاجي د کومې پي ایچ ډي یا لوړ معیار د تحقیقي کار جوګه شو سیوا د څو ایم فل مقالو نه... نو څرګنده ده چې مونږ خپل کاکاجي ونه پیژندو.....

د کاکاجي صنوبر حسین مومند په اړه زمونږ د غفلت دغه قیصه ډیره اوږده ده.... دغه نکتې او حوالې ډیرې زیاتې دي...ځکه زه د دغو نکاتو رابرڅیره کولو په ځایې د خپل ځان او خپل اولس د ناقابل معافي غفلت اعتراف کوم.... د عظیم کاکاجي د روح نه د بخښنې خواستګار یم...او ورته دا هم وایم چې تا د کوم اولس د ازادۍ د پاره خپله ځواني لوګے کړې وه .. ستا هغه اولس نه یواځې هم هغسې غلام دے بلکې غافل او احسان فراموش هم دے.... ستا اولس ستا د دغو قربانو نه منکر هم دے... ستا په نیت او نظریه شکونه او اعتراضونه هم کوي.... او ډیر خو داسې دي چې تا هډو پیژني هم نه... ستا د وفات په ورځ دریمه جنورۍ به یې که کال په کال یادولې اوس هغه هم نه کوي ... نو د نړۍ نور ډیر لوې خلق که تا پیژني او تا مني هم ..خو خپل اولس ته مونږ نن هم په دې وییلو مجبور یو چې....

مونږ خپل کاکاجي ونه پیژندو.....

صفر له کومه راغلو او څه د پاره....

ketabton.com - The Digital Library

صفر د پاره په زړه سپینش-اطالوي او فرنچ ژبو کښې د -زیرو-توری کارولی شي چې انګریزۍ هم خپل کړی دی--د خالي ځایی-هیڅ نه-یا د انګریزۍ Nothingness په معنو کښې دغه توری ډېر زوړ تاریخ لري چې د یو مخصوص علامت په توګه استعمال کښې راروان دی-- مغربي دانشور رابرټ کیپلن د

The nothing that is: the natural history of zero په نوم یو کتاب لیکلی دی چې کال دوه زرم کښې اکسفورډ چاپ کړی دی--کیپلن نه وروستو د-چارلس سییف یو کتاب هم د--

Zero: The biography of a dangerous idea

په نوم چاپ شو---د دغو محققینو تر مخه د صفر وړومبی نخښې تقریباً څلوره زره کاله پخوا په میسوپوټامیا-سومیري تهذیب کښې لیدی شي خو هلته زیرو د حسابي شمیر کوم علامت نه وو بلکې د -خالي ځایی یا هندسو کښې د فاصلې یو علامت وو-- بیا په بابلي تهذیب کښې په دریمه قبل مسیح پیړۍ کښې هم د صفر استعمال د کوم عدد یا شمیر په حیث نه کیدو-- صفر چې هندي تهذیب ته راورسیدو نو د یو عدد شکل یې واخستو او بیا دغه عددي مفهوم سره عربو هم خپل کړو چې بیا په هند کښې ورسره د حسابي نظام نورې اضافي هم وشوې لکه د منفي نظام کښې چې کومه شمیره د خپل ځان نه منفي شي نو حاصل به صفر وي او ورسره د عربو په پیروۍ کښې د
--اکایی-دهایی-سینکړه --نظام هم مروج شو--په عربي نړۍ کښې دا اضافي الخوارزمي او څو نورو ریاضي دانو په اتمه عیسوي صدۍ کښې وکړې او په هند کښې دغه نظام ته براهم ګپتا د عربي نړۍ نه هم مخکښې تقویت ورکړی وو-په قدیم سومیر او بابل کښې به د شمیر د هرې درجې د پاره جدا جدا علامت وو چې غټ شمیر لیکل به پکښې ګران وو---دغه ګرانوالی څه خو په رومن علامتونو کښې اسان شو خو نوره اساني پکښې هندي حساب دانانو د صفر په عددي استعمال پیدا کړه--ګویا مخکښې چې کوم عشري نظام وو یعني یو علامت به داسې کارولی شو چې وړومبی به اکایی وه نو ورپسې هم هغه علامت به لس شو بیا هم هغه علامت سل بیا زر--- یعنې داسې---۲۲۲--وړومبی ۲ دوه اکایی-دویم ۲ دوه دهایی-دریم ۲ دوه سینکړې او داسې ورپسې مخکښې څه-هندي حساب دانانو دغه د یو عدد تکرار ختم کړو او د صفر استعمال یې شروع کړو او اوس -اکایی-دهایی-سینکړه -داسې شو-- ۱۰۰۰ --- د صفر دغه نوی استعال او د یو ځانله عدد حیثیت مغرب ته په دولسمه عیسوي پیړۍ کښې اطالوي دانشور فیبوناسي متعارف کړو-- او اوس نزدې نزدې په ټوله نړۍ کښې رواج لري-مغرب کښې د زیاتو ژبو خصوصاً انګریزۍ سکرپټ یعنې لیکدود د ګس نه ښي طرف ته لیکلی شي خو د --اکایی دهایی سینکړه -نظام یې نن هم د مشرقي او عربي نړۍ په پیروۍ کښې د ښي نه ګس طرف ته دی---ګویا د صفر د یو جدا عدد په حیث راتلل او د اکایی دهایی سینکړه نظام کښې د صفر استعمال مغربي نړۍ ته د مشرقي او عربي نړۍ بخښنه ده--- او دغه بخښنه بیا د هند نه چین بیا مدل ایسټ او دغسې په ټوله نړۍ خوره شوې ده چې نن په ټوله نړۍ کښې دغه نظام د نورو حسابي مساواتو او الجبرا قوانینو سره رایج دی او د فزکس او کمسترۍ محققین ترې هم مرسته اخلي--
ګویا د صفر په شکل د-- نشت-- دا سفر دومره اهم مقام ته راورسیدو چې اوس د دغه صفر نه بغیر ډیر علوم هډو پرمخ تګ نه شي کولی--- تر دې چې د فزکس ماهرین وایي چې د کاینات ټوله توانایي هم پوره نیمه مثبت او پوره نیمه منفي ده او دغسې بنیادي نکته یا د ترون نکته یې صفر ده---

ketabton.com - The Digital Library

د فیسبک یو ګروپ کښې پوښتنه شوې وه چې ژبې څنګه پیدا شوې او انسانانو څنګه زده کړې---
--- ما مناسبه دا وګڼله چې د ژبپوهنې د علمي او دقیقو نظریو او بحثونو په ځایي که لنډه او اسانه خبره وشي نو شاید زیات خلق پرې پوهه شي نو دغه کمنټ مې وکړو چې ګروپ کښې به ډیرو خلقو کتلے وي خو دلته یې خپلو ملګرو سره هم شریکول غواړم---

------د ژبې د پیدا کیدو په اړه نظریې ډیرې دي خو دوه پکښې غټې او جوتې نظریې دي--- یوه الهامي یا مذهبي چې ژبه د انسان پیدا کیدو سره سمه پیدا شوې ده او وړومبي انسان ته د خالق له خوا ورکړے شوې یا الهام شوې ده--- او دویمه نظریه ساینسي ده چې انسان په ارتقایي شکل د حیوانیت نه د انسانیت په لور سفر کړے دے او دغه ارتقایي سفر کښې یې ژبه هم تدریج سره د ټولنیزې مشاهدې نه زده کړې صفا کړې او خوره کړې ده--- وړومبي اوازونه یې چې د یو څیز په لیدو له خلې وتي دي هغه یې پاخه علامتونه جوړ کړي دي--- دغسې یې د وخت تیریدو سره د لفظونو ذخیره زیاته شوې ده --جملې یې جوړې کړې اوږدې کړې او صفا کړې دي او د یوې بلیغې ژبې مقام ته رسولې دي چې زرګونه کلونه پرې لګیدلي دي--- شروع کښې چې انسانان شمیر کښې کم او محدوده جغرافیه کښې وو نو ژبه هم یوه وه--- انسانان چې زیاتیدل او جغرافیه یې خوریدله او بدلیدله نو یوې ژبې نه لهجې وتلې او بیا ځانله ژبې جوړیدلې او خبره تر دې راغله چې اوس په اربونو انسانان دي او په زرګونو ژبې دي-----

---

چې پریووځي یې هر دم د خوناب څاڅکي
عجب برق لګه سحاب په زړه کباب کړم
خوناب---فارسي ده---اصل کښې د خون او اب مجموعه ده چې خوناب ترې جوړ شي -یعنې وینې او اوبه چې سره ګډې شي---مطلب د وینو اوښکې څڅول---یعنې ډیر لوې درد او غم نه ژړا کول او اوښکې څڅول--
سحاب---عربي کښې اوریځ ته وایي---
برق--- یعنې بجلي---اسماني برق یا اور--
وضاحت------
اسان مفهوم یې دا دی چې د عشق اور راله زړه لګه د کباب سوزولی دی ځکه هر دم د وینو اوښکې څڅوم---ګویا د خپل چاودلي دړدیدلي او سوزیدلي زړه درد او بوج په خپلو اوښکو څڅولو سپکوم---خو دا مفهوم شیدا په کوم تکنیک او کایناتي مشاهدې سره بیانوي---غور ورته وکړئ---اور او اوبه د یو بل ضد دي----خپلو کښې دښمنان دي---اوبه د اور د مرګ ذریعه ده---یعنې په اور چې اوبه واچولے شي نو اور مړ شي-- نو پکار ده چې اور هم د اوبو د مرګ ذریعه وی --خو شیدا وایي چې عجب کار دا دی چې اور اوبو ته ژوند ورکوي--- هغه څنګه---هغه داسې چې یو د کاینات په قانون او فطرت کښې اور اوبو ته ژوند ورکوي--- او بل په انساني ټولنه کښې هم د مینې په قانون او فطرت کښې اور اوبو ته ژوند ورکوي--- کایناتي قانون کښې داسې ژوند ورکوي چې اوریځ هغه وخت کښې د باران څاڅکو کښې بدله شي چې کله ورسره اسماني برق ټکر وخوري---او اسماني برق خو اور دی نو ګویا چې د اسماني برق دغه اور کله د اوریځو زړه وچوي نو د وریځو په زړه اور بل کړي---او بیا اوریځ هم له ډیره سوخته د باران د څاڅکو شکل واخلي---یعنې د اوریځو سوزیدلی او دړدیدلی زړه د اوښکو غوندې د څاڅکو په شکل خپل درد غم

ketabton.com - The Digital Library

او بوج سپک کړي ---ځکه نو دا عجبه ده چې اور اوبو ته ژوند ورکړو---انساني تولنه کښې د مينې قانون هم دغسې اپوته دی---د محبوب جور جفا ظلم ناکردې چې لکه د اسماني بجلۍ د شړق د مېين په زړه راپريوځي نو لکه چې د مېين په زړه اور بل شي--په نتيجه کښې يې څه کيږي---مېين هم دغه بوج د غم درد د اوښکو څڅولو په شکل سپکوي--ګويا دلته هم اور اوبو ته ژوند ورکړو---نو بيا عجب کار وشو---بس د مينې قانون دغسې عجب دی چې شيدا ورله مثال په کاينات کښې هم پيدا کړی دی---د اسماني برق په اور د اوريځو نه څاڅکي پيدا کيدل---او د عشق په اور د سوزيدلي زړه له تاثيره اوښکې پيدا کيدل دواړه داسې دي چې اور اوبو ته ژوند ورکوي ګڼي اوبه خو اور ته مرګ ورکوي نو ځکه دا عجب کار کيږي چې په داسې حال کښې د خوناب څاڅکي پرووځي ځکه خو شيدا دغسې عجب برق په زړه کباب کړی دی--بس څه به وايو د شيدا د کايناتي مشاهدې---کمال کوي خو چې د فکر سپړدنه يې وشي--- د رحمان بابا په ژبه به په اسانو ټکو کښې ووايم چې----
په نرمۍ لکه اوبه د اور سزا يم---

د کارلايل شپږ ليکچرونه---

کارلايل (1795...1881) د سکاټ لينډ نړيوال شهرت لرونکے تاريخدان مفکر او دانشور دے چې د ګڼ شمير خدماتو سره يې يوه کارنامه د هغه په شپږو ليکچرو اډانه انګريزي کتاب --آن هيروز --دے--- هغه د نړۍ په تاريخ کښې شپږ داسې شخصيات چوڼ کړي دي چې د ډير معمولي طاقت نه يې خپل کمال او طاقت هغه مقام ته رسولے دے چې په نړۍ کښې يې په خپل خپل ميدان کښې په ډيره لږه موده کښې ډير لوې انقلابات راوستي دي---- دغه ټول ليکچرونه هغه د مۍ په مياشت کال ۱۸٤۰ کښې ورکړي دي او بيا کال ۱۸٤۱ کښې کتابي صورت کښې چاپ شوي دي---- دغو ليکچرو کښې وړومبے د --اوډين--- په حقله دے چې په جرمن ميتهالوجي کښې د يو ديوتا نوم دے او جوړه ديوي يې فريک نوميده-- دغه اساطيري کردار کارلايل د عام انسان په شکل پيش کړے دے---- دريم ليکچر کښې يې د شاعرانو نه د ډانټے انتخاب کړے دے --- څلورم ليکچر کښې يې د جان ناکس انتخاب کړے دے څوک چې د سکاټ لينډ لوې مذهبي دانشور مصلح او پادري وو--- پنځم ليکچر کښې يې د لوې اديب او ليکونکي جانسن روسو انتخاب کړے دے--- شپږم ليکچر کښې يې د انګلستان لوې جنګيالي او حکمران اوليورکروم ويل انتخاب کړے دے--- او په دويم ليکچر کښې يې د يو عظيم انسان په حيث د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم انتخاب کړے دے---
د حضور ص سيرت پاک او د ژوند کارنامي ډيرو خلقو په ګڼو ژبو کښې ليکلي دي خو عيسايي کارلايل چې دغه عظيم انسان څومره په عقيدت او احترام په انګريزۍ ژبه کښې پيش کړے دے او د ځنو مستشرقينو د تنقيدونو جوابونه يې په کوم رسا استدلال سره کړي دي شايد ډيرو کمو ليکونکيو دغسې کړې وي---
کارلايل په خلاصه کښې دا هم وييلي دي چې ---يو انسان په خالي لاسونو څنګه په دې وتوانيدو چې د يو بشر په حيث يې د عربو جنګي قبيلو او لوفرو بدوانو نه د شلو کالو نه هم کمه موده کښې يو ډير طاقتور او مهذب قوم جوړ کړو--- د کارلايل په ټکو---

ketabton.com - The Digital Library

How one man single handedly could weld warring tribes and wandering bedouins into a most civilized nation in less than two .decads

د کارلایل د دغو شپږو لیکچرو پښتو ترجمي ته هم اراده لرم خو دې وخت کښې مې خپلو لوستونکیو سره دغه لنډ شان معلومات شریکول غوښتل چې د ګټې نه به خالي نه وي---- د کتاب د وړومبي چاپ عکس هم درسره وګورئ---

---

هر چې مات د زنګ لښکر کا سکندر شي
د خاطر جوهر صفا د سجنجل کا

وضاحت----
زنګ-په دې شعر کښې په دوو معنو راغلی دی--زنګ یعني تورو‌الی--او زنګ-یعني زنګیان یا تور نسلونه--
سکندر نه مراد لوی فاتح سکندر اعظم دی---
خاطر زړه یا طبیعت ته وایی--
جوهر یعني صلاحیت---
سجنجل عربی کښې ایینې یا هنداري ته وایې---
اوس دوه خبرې نظر کښې ساتل ضروري دي---یو د ایینې په مخ زنګ او ګرد و غبار----دویم زنګیان یعني تور نسلونه--
د شعر اسان مطلب دادی چې څوک زنګیانو یعني تورو نسلونو ته ماتې ورکولی شي نو هم هغه سکندر جوړیدی شي--او بیا دغه فتحې سره یی زړه یا طبیعت د غصې د ګردوغبار نه داسې صفا شي لکه د آیینې د مخ نه چې ګرد صفا شي او دغسې د ایینې جوهر یا د عکس ښودلو په صلاحیت کښې اضافه وشي---
دا شعر د خپل تکنیک له مخه لړ نور هم غور غواړي----د زړه نه زنګ لرې کیدل- د زړه سپکولو او غصې لرې کیدلو مفهوم لري نو داسې وییلی شي چې طبع یی صفا شوه-دغه کیفیت د پاره شیدا د آیینې د مخ صفا کیدل اصطلاح راوړې ده-بیا دې ته هم غور وکړئ چې د آیینې مخ څومره صفا وي او اپوټه اړخ یی څومره د زنګ نه تور وي هومره دآیینې طبع صفا وي او عکس هم صفا ښایی--او دغه زنګ چې په اپوټه اړخ وي نو ګویا چې زنګ په شا تللی دي او ماتې یی خوړلې ده ځکه خو د ایینې طبع صفا ده زړه یې سپک شوی دی نو ورسره د زنګیانو یعني تورو نسلونو د ماتې او شکست خبره شوې ده----په دغه تناظر کښې شیدا د سکندر اعظم زنګیانو ته د ماتې ورکولو تاریخي واقعه بیان کړې ده چې زنګیان یې په شا تمبولي وو-- دغه فتح په ډیره ګرانه تر لاسه شوې وه نو ځکه پرې د سکندر زړه یخ شوی یعني طبع یې هم صفا شوې وه او په جنګي جوهر او صلاحیت کښې یی نوره هم اضافه شوې وه لکه د آیینې چې تور زنګ شاته اوړلو سره طبع صفا شي او د عکس ښودلو جوهر کښې یی اضافه وشي---
مجموعي پیغام دادی چې دنیا کښې هر مشکل کار تر سره کیدی شي او هم هغه سړی لکه د سکندر کامیاب دی چې مشکل نه مشکل کار تر سره کړي----
نوټ----۱---جوهر په صوفیانه اصطلاح کښې د عرض متضاد هم دی--چې مفهوم یی ما پریښی دی

ketabton.com - The Digital Library

۲---د آییني او سکندر سره د---آیینهٔ سکندري---روایت هم تړلی دی چې زه تړې راتیر شوم---

---

د پښتنو قبیلو یو موټے کولو او یو ملت جوړولو تصور خوشحال بابا وړاندې کړے وو چې علامه اقبال ورته خپل نظم --- خوشحال خان کی وصیت --- کښې اشاره کړې وه او ما دغه نظم پښتو کښې ترجمه کړے هم دے چې زما مینه والو لوستے دے--- د خوشحال بابا نه هم مخکښې د پښتون قامیت تصور وړاندې کول د لوې پښتون حکمران شیر شاه سوري سره تړلے شي --د روایت په توګه خو وییلے شي چې دغه تصور شیرشاه په خپل دربار کښې د یو چا د پوښتنې په جواب کښې وړاندې کړے وو خو په تاریخي بنیاد یې په لیک کښې ماته کومه حواله نه ده معلومه --- البته اقبال د شیر شاه سوري دغه د -پښتون نیشنلزم- په تصور هم نظم لیکلے دے چې ما پښتو کښې ترجمه کړو او خپلو مینه والو سره یې شریکوم ----

دا خبره د شیرشاه په ګل بدله
په نفاق خواره وي ډله او ټپله

د وزیر او د محسود نامه خوږه ده
خو جامه به د افغان اغوندې کله

دا د غرهٔ مسلماني خو زر ټوټې شوه
خپل خپل بت پسې چې هره ډله تلله

حرم هاغه لات منات پکښې هغه دي
خو څوک نشته چې یې توره شړنګوله

اردو کلام ---- علامه اقبال

یہ نکتہ خوب کہا شیر شاہ سوری نے
کہ امتیاز قبائل تمام تر خواری

عزیز ہے انھیں نام وزیری و محسود
ابھی یہ خلعت افغانیت سے ہیں عاری

ہزار پارہ ہے کہسار کی مسلمانی
کہ ہر قبیلہ ہے اپنے بتوں کا زناری

وہی حرم ہے، وہی اعتبار لات و منات
خدا نصیب کرے تجھ کو ضربت کاری

---

ketabton.com - The Digital Library

په صورت یی لګي اور له خپله تنه
چې ظالم ځي لکه برق تحت الثرا ته
وضاحت......
د شیدا د دغه شعر ساده مطلب خو دادی چې ظالم ظلم کوي او دغه ظلم یی له حده تیر شي نو یوه ورځ پخپله هم د ظلم ښکار شي ګویا په صورت یی له خپله تنه اور ولګي--خو د شیدا انداز بیان ته غور وکړئ--تحت الثرا د زمکې تل یعني اخري ژور حد ته وایی--زمکه چې ګول ده نو ګویا دغه ژور ترین تل په اصل کښې د زمکې دننه مینځ دی--او مونږ ته دا هم پته ده چې زمکه د خپل کشش په زور هر څه ځانته راکاږي--د ساینس د تحقیق تر مخه د کشش ثقل بنیادي مرکز همدغه د زمکې مرکز دی چې د راښکون د ټول قوت محرک دی--بل خوا ظلم هم زیاتي ته وایی یعني ظالم د خپل زور او طاقت استعمال په زیات شدت سره کوي--
په برق هم غور وکړئ--برق د اسمان د لوري یعني پورته فضا نه راځي ځکه ورته اسماني بجلي وایی--دغه بجلي جوړیږي څنګه--پاس فضا کښې د ګیسونو په شکل د زیات قوت توانایی نیمه منفي اونیمه مثبت وي --د توانایی د دغه منفي او مثبت قوت د ټکراو نه بجلي جوړیږي او په تیزی سره د زمکې په لور راځي---دغه بجلي هم ماده ده او ماده نه ختمیږي او نه فنا کیږي--نو بیا دغه ماده چرته ځي--دا ماده د زمکې کشش ځان ته راکاږي او په زمکه کښې جذب کیږي ګویا د زمکې تل ته رسي--
اوس د شیدا شعر ته غور وکړي چې وایی د ظالم د ظلم قوت او طاقت کښې چې اضافه وشي لکه د برق قوت او طاقت کښې چې اضافه کیږي نو بیا څنګه چې برق له خپله تنه اور اخلي یعني د مثبت او منفي د ټکر نه لمبه کیږي نو ظالم به هم دغسې د خپل ظلم د قوت نه اور اخلي او سوزي به--بیا څنګه چې د برق ټول طاقت او شدت د زمکې تل ته رسیدو سره سوړ شي دغسې به د ظالم د ظلم شدت هم تحت الثرا ته رسیدلو سره سوړ شي. ځکه چې د مرګ په خوب اوده شو .بل خو دا اشاره هم د غور وړ ده چې ظالم د مرګ نه پس هسې هم د زمکې لاندې کیږي خو د دوزخ په شکل به بیا د اور سره هم مخ کیږي چې ګویا دغه اور یی هم لکه د برق له خپله تنه اخستی دی یعني دا یی د خپل ظلم انجام دی.بس داسې وګڼئ چې رحمان بابا کومه خبره ساده کوي چې
ته چې بل په غشو ولې هسې پوهه شه
چې همدا غشی به ستا په لور ګذار شي
نو شیدا دغه خبره د خپل ځانګړي تکنیک له مخه لږه په ګران انداز کوي او بیا دغه مشاهده یی په حیرت انګیز ډول د ساینسي تحقیق نتیجو سره هم سمون خوري.

د پښتو ژبې څو حیرانوونکي ځانګړتیاوې---

پښتو د ژبې په حیث څو حیرانوونکي ځانګړتیاوې لري چې شاید د نړۍ په نورو ژبو کښې شاذ و نادر ولیدے شي--- یو دا چې د پښتنو سیمه د دوو لرغونو هندي او ایراني تهذیبونو سره لګیدلې ده نو یو خوا که د ژند یا اوستا ټول غږونه ادا کولے شي نو ورسره د هندي مدنیت سنسکرت غږونه ټ- ډ-ړ-او ګ- هم ادا کولے شي--تر دې چې د سامي ژبو د غږونو ادا کولو او بیا د مغربي اوازونو ادا کولو صلاحیت هم لري--چې پکښې فرنچ غږ -ژ- هم شامل دے--- نورې ژبې د غږونو د دغه قسمه پراختیا نه محرومې دي---- تر دې چې د عربی او فارسی غوندې غني ژبې هم دغه

ketabton.com - The Digital Library

صلاحیت نه لري.... دې سره سره د پښتو خپل غږونه د ـــځ.ـڅ.. ږ...او ښ ..داسې غږونه دي چې د جنوبي پښتونخوا اولس يا د قندهارۍ لهجې ويونکي يې د خپلې وينا تر مخه سم ادا کوي او نور پښتانهٔ پخپله هم پکښې ستونزه لري.... بيا د لهجو څومره پراختيا چې پښتو کښې ده شايد دا هم نورو ژبو کښې نه وي ..... د دوو غټو لهجو قندهارۍ او پيښورۍ يا يوسفزۍ چې نورې ويشلے شوې څومره لهچې دي شميره يې د سلو نه هم اوړي .. . يوه بله حيرانوونکې ځانګړتيا يې دا ده چې پښتو کښې د تورو پيل د ساکنو يا خاموشه او بې حرکته اوازونو نه هم کيدے شي چې دغه صلاحيت په مغربي ژبو کښې انګريزي لري او په مشرقي ژبو کښې يې پښتو نه بغير بله يوه ژبه نه لري...تر دې چې د يو ساکن حرف نه واخله تر څلورو ساکنو پورې توري لرل يواځې د پښتو ځانګړتيا ده ...لکه ...مږه..کښې يو ساکن ...م..دے او په پيل کښې دے.. مږمه...کښې وړومبي دوه حرفونه ...م..او..ر .. ساکن دي او پيل کښې دي.. مږسته.. کښې وړومبي درې ساکن .. م... ر... او..س .. ساکن دي او پيل کښې دي....برنډ يا ژمنځ...کښې څلور توري دي او څلور واړه ساکن يا غير متحرک دي... دغه صلاحيت خو ما د نړۍ يوه ژبه کښې نه دے ليدلے په کومو چې زه خبر يم.. ځکه زه يې د پښتو حيرانوونکې ځانګړتيا ګڼم ....

زه د پښتو کومه جذباتي برتري ثابتول نه غواړم ... پښتو به ځنې کمۍ هم لري خو د دغو څو ځانګړو صلاحيتونو په بنياد يې د نړۍ ډيره ځانګړې ژبه ضرور ګڼم ... او ورسره يې د نړۍ ډيره غني او غټه ژبه هم ګڼم ... تر دې چې بغير د کومې حکمرانې سرپرستۍ د زرګونو کلونو راسې ژوندۍ او غني ژبه ده.....

د مبارز مينه ......

د مومندو پت منې خاورې د ايمل خان مومند نه راواخله تر مبارز مومند پورې داسې مبارزين زيږولي دي چې د خپلې عملي مبارزې او يا قلمي مبارزې په وسيله يې د تاريخ په پاڼو کښې هم ځاې نيولے دے او د اولس په زړونو کښې هم.ګران مبارز مومند مې په زړه کښې ځايې نيولے دے او په ځانګړي ډول مې ځکه ياد کړو چې د مينې انداز يې هم ځانګړے دے.... د څه مودې نه يې راته ويبل چې زما حجره کښې به زما ميلمه کيږي او شپه به راوړې... ما وې په سر سترګو..تيره هفته يې وييل چې بس نزدې نيټه تهٔ راکړه او ستا راوستلو له به درپسې اسلام اباد ته زه درځم... ما وې نه پخپله به درځم او ستاسو په وينا به د غرهٔ سر ته هم درځم.. پرون د خپلو ملګرو ډاکټر شهاب عزيز ارمان او کشر عباس خليل په بدرګه کښې غلنۍ ګندف ته ورغلم او په رښتيا د غرهٔ سر ته ورغلم ... څه عجيبه خوږ او دروند سړے دے.... د ميلمستيا نه علاوه يې راته د شاعرانو بهير راغونډ کړے وو.... د داسې خوږو خلقو تر منځه يې کښېنولم چې ډير مې لا ليدلي هم نه وو خو ليدل يې زما خواهش وو... دغه خو يو خوا...غونډه يې زما په درناوي کښې راجوړه کړې وه او زه ترې خبر هم نه .... زما د پنځوس کلن جشن په وياړ ګڼ شمير دستورې وشوې خو په يوه مې هم کوم ځانګړے پوسټ نه دے کړے... دا ځل د مبارز مينه څه داسې وه چې زه يې دغه لنډ د مننې تاثر ته اړ کړم... د وصال مومند...علي مومند..غزل مومند...شباب مومند.. حيران مومند.. افتاب بدر... ډاکټر شهاب عزيز ارمان.. ليکونو او تاثراتو او بيا د اقبال کوثر ليکلې خاکې او پخپله د مبارز مومند خبرو او زما د مودو اشنا روښان يوسفزي صدارتي وينا کښې د صادقانه مينې اظهار داسې پوروړے کړم چې د مينې پور به يې په مودو مودو خلاص نه کړے شم..... د دغه رنګينې شپې

ketabton.com - The Digital Library

خواږهٔ او د ګران مبارز مومند د مينې يادونه مې له ځانه سره راوړل چې زړه ذهن او روح مې پړې سرشار دے ---زما ملګرې جوهر خليل او شير احمد خليل مو هم په هره لمحه ياد ساتل چې د څه مجبورو په وجه راسره نه وو تلې----مومند ادبي ټولنه-- د مومندو پت منه خاوره او د مومندو هر وګړے دې سر بالا وي--- زما د ژوند د ټولو نه غټه سرمايه همدغه د مينه ناکو ملګرو مينه ده چې ورسره وخت په وخت مخ کيږم--- خو بس د مبارز د مينې انداز بيا بل رنګ دے---

---

شيدا کوهٔ به تمام آب لکه دريا شي
که تفهيم د معنا وکا په صدا کښې
وضاحت-----
د شيدا په سائنسي شعور مونږ مخکښې هم خبره کړې ده -نن يې د جغرافيې د علم په رڼا کښې دغه شعر ته نظر کوو--او ورسره څو نورو زاويو ته هم ځير کيږو--
کوه--- غر ته وايې-تفهيم- د فهم په بنياد پوهيدلو ته او صدا اواز ته وايې--- د اواز او غر نسبت په څو حوالو جوت دی--په هر اواز کښې يوه معنا پټه وي خو اډانه يې د دغه معنا په تفهيم يا پوهه وي--- غر د کاڼي وي او په کوم انسان چې خبره اثر نه کوي نو وييلی شي چې سم کاڼی دی خبره پرې اثر نه کوي--ځکه چې کاڼي ته د خبرې يا اواز د معنا تفهيم نه کيږي--دغه روايت د غر سره هم تړلی دی--يعني څنګه چې د کاڼي غوندې بې حسه انسان په خبره نه پوهيږي دغسې د کاڼي غر هم نه پوهيږي-- څنګه چې د دغه بې حسه انسان په حقله وييلی شي چې خبره په يو غوږ اوري په بل يې وباسي--- دغسې غر هم د معنا د تفهيم نه کيدلو په وجه هر اواز په شا تمبوي --اواز بغير د تفهيم نه واپس کوي او د اواز د ګونج يو منظر د غريزې سيمې خاصه جوړيږي--
خو شيدا څه وايې---هغه وايې چې که د اواز په معنا کښې زور وي نو بيا د کاڼي غوندې بې حسه انسان زړه هم نرموي او د غر غوندې سخت مخلوق کښې د تفهيم صلاحيت هم پيدا کوي---غور وکړئ--قران حکيم د غر په حواله هم وييلي دي چې دا قران که په غر نازل شوی وی نو غر به هم له خوف او وييرې ريزه ريزه شوی وو--ګويا غر هم د خپل مزاج او معيار تر مخه د تفهيم صلاحيت لري---خالق چې د انسان نه علاوه کاينات او نور مادي مخلوق ته کوم قوانين ورکړي دي نو ورسره يې --د طوعاً و کرهاً---الفاظ راوړي دي --يعني د دغه مخلوقاتو که خوښه وي او که نه خو د خالق د حکم تعميل به کوي--- ګويا خالق چې کوم قوانين ورکړي دي نو د دغو قوانينو مطابق به چليږي--مطلب دا چې د دغو مخلوقاتو او بيا غر هم د خپل مزاج او جبلت تر مخه د تفهيم صلاحيت شته-- يا قوانين لري--
اوس راځو اصل خبرې ته شيدا وايې چې زما شاعری يا اواز کښې د پټې معنا تفهيم که کوه يعني غر ته هم وشو نو دغه غر به هم لکه د درياب اوبه اوبه شي---دغه مفهوم کښې يو نکته خو ژبني اړخ سره تعلق لري يعني اوبه اوبه کيدل چې د ډيرې حيا نه کيږي--يا په اردو کښې محاوره---شرم سی پاني پاني هونا---او اوبه يا آب هسې هم د شرم و حيا د پاره استعاره ده--ګويا د شيدا په اواز يا شاعری کښې به داسې نادره او ژوره معنا وي چې غر به هم د حيا نه اوبه اوبه شي---نو انسان خو لا پريږده--که د اواز تفهيم يې وشي نو بيا به غر هم د شيدا اواز لکه د بې حسه انسان واپس کوي نه بلکې حيا به ورځي چې دومره شيرينه او حسينه معنا ده د شيدا په اواز کښې---او بيا جغرافيايی پوهې ته يې هم ځير شی---دا چرته چرته چې غرونه دي په دغو مقاماتو د سمندرونو دور تير شوی دی--- يعني دا غرونه د سمندرونو نه راوتي دي او دا بيا هم سمندري دور سره مخ کيدی شي--ګويا

ketabton.com - The Digital Library

دغه د غرونو اوبه کیدل دي--بیا دا هم وګورئ چې دا موجوده دریابونه هم د غرونو د سرونو واورې ویلې کیږي او چې لاندې راځي نو دریابونه ترې جوړیږي--نو شیدا په خپل شعر یا اواز کښې پروت ژور مفهوم له جواز دا جوړوي چې دا غرونه هم چې اوبه راپریږدي ګویا اوښکې څڅوي او زما د اواز په تفهیم کښې د اوښکو دریابونه بهوي ځکه چې زما اواز صدا یا فریاد کښې د پروت درد تفهیم ورته وشو--نو اوس غور وکړئ چې شیدا په کوم انداز او د کومو زاویو نه دخپلې شاعرۍ د معنویت خبره کوي او د کائنات نه کوم کوم مثالونه راخلي چې دغه خاصه د هندي سبک د شاعرانو ده--خو خبره هم هغه د شیدا د معنویت د تفهیم ده--خوند به ترې هغه څوک اخستلی شي چې چاته یې د صدا د معنویت تفهیم کیږي--

---

ځینې ناقدین د شعر د شرحو اوتشریحاتو په حق کښې نه وی--وایی چې شعر د لوستونکیو خپل مزاج او ذوق ته پریښودل پکار دي ---ځنې وایي چې تشریح سره د شعر خوند پیکه شي --- --د کاظم خان شیدا په حقله خو مې دا هم تر نظره شوي دي چې بس په شیدا کار مکمل شو ---نور کار پرې نه دے پکار--- شاید دوئ به هم درست وایي خو زه داسې محسوسوم چې په خصوصي توګه د کاظم خان شیدا شعر چې تر څو تشریح شوی نه وي نو ډیر کم خلق ترې خوند اخستی شي----البته تشریح چې داسې وشي چې زیاتې فني غوټې یې پوره جمالیاتي خوند او فني مهارت سره پرانستی شي نو ایله د شیدا د شعر خواږه او د هغه فني کمال جوت شي----خو شیدا د بد ذوقه کودن او حاسد نقاد نه ډده کول غواړي-وایی-

ګیله من یم له حاسده

ښه متاع کاندي کاسده

او نقاد چې د لوړ ذوق وي نو د شیدا غونډې د فن پیر کامل بیا خپل شعر کښې د اصلاح اجازت هم ورکوي---

د شیدا رنګین اشعار د ګل خرمن دی

په اصلاح یې کړه تازه دهقان پیره

د اصلاح غوښتنه خو د شیدا خاکساري ده یا د هغه فني لوې والی--څوک هم دغه مقام ته لا نه دي رسیدلي خو د هغه د شعر شرح او تشریحات زه د وخت یوه اهمه غوښتنه ګنم او داسې ګنم چې د هغه د شعر خوند د تشریح سره یو په دوه شي--- نو بس زه خو د اعتراض کوونکیو یا نقادانو صاحبانو د اعتراض او تنقید باوجود د شیدا د شرحو او وضاحتونو نه منع کیدی نه شم --- ځکه چې ما خو د تیرو لسو کالو راسې خلق برداشت کوي او د شیدا شرحو ته مې هرکلی وایي-- چې تر څو زما لوستونکي دغه لیکونه لوستل غواړي او خپله مینه پکښې څرګندوي نو بس زما او د شیدا دوستانه به دوامداره وي -----

---

د اشفاق طمع به څه کړې له اخوانه

نتیجه یې ورکیده وي له کنعانه

وضاحت----

په دې شعر د خبرو نه مخکښې باید یو وضاحت وکړم چې شیدا په هلکوالي کښې د خپل وطن سرای اکوړي نه د هند په لور تللی وو---- ټول ژوند یې د هند په رامپور کښې تیر کړی وو او هم هلته دفن شوی دی -

ketabton.com - The Digital Library

د شیدا د دغه شعر نه زما ذهن ځنو داسې خبرو ته ځي چې زمونږ د محققینو نه لږ فرق لري--زمونږ محققین وایی چې د شیدا خپل پلار افضل خان ختک سره ناچاقي راغله نو د خپلې برخې جایداد یی هم ورپریښو او هند ته مرور لاړو--زه وایم چې وړومبی خو افضل خان د شیدا پلار نه دی--دې خبرې د پاره هیڅ سند نشته--راورټي هم دا خبره بې سنده کړې ده او زموږ محققینو یی پیروي کړې ده--بل دا چې دلته شیدا خپل نسبت د حضرت یوسف علیه السلام سره راوړي او په ښکاره ګیله د --اخوان-یعني وړونو نه کوي--نو ښکاري داسې چې یو خو د شیدا پلار سره کومه شخړه نه وه ځکه چې یوسف هم د پلار د سترګو تور وو-بل دې شعر کښې چې د --اشفاق-یعني شفقت توری راغلی دی نو د شفقت طمع د مشرانو نه کیږي--ګویا څنګه چې یوسف نه وړونه مشران وو دغسې شیدا نه هم ورونه مشران وو-بل دا اندازه کیږي چې شیدا له کوره پخپله مرور نه دی تلی بلکې څنګه چې مشرانو ورونو یوسف په سازش او پلار ته په دهوکه ورکولو د خپل وطن -کنعان-نه ورک کړی دی بیخي همدغسې خبره شیدا هم کوي چې -
نتیجه یی ورکیده وي له کنعانه--
ګویا شیدا هم د کشري بچي په حیث لکه د یوسف په خپل پلار ګران وو خو د ورونو په سازش د خپل وطن -سرایی -نه ورک کړی شوی دی-چې پلار به ورپسې ضرور خفه وو لکه د حضرت یعقوب چې یوسف پسې خفګان وو--بله زړه راښکونکې خبره داده چې د شیدا د وفات نه دوه کاله پس چې هندوستاني تذکره نګار قدرت الله شوق رامپوري دشیدا په شخصیت څه لیکلي دي هغې کښې یی د شیدا اخلاقي حسن سره سره دهغه دشکل وصورت د حسن هم پریمانه ستاینه کړې ده او رامپوري د شیدا همعصر هم وو چې دا د شیدا د یوسفي حسن سره یو بل مناسبت دی-نو نتیجه دا راوځي چې-

١--د شیدا پلار چې هر څوک وو خو د شیدا ورسره اختلاف نه وو-
٢--دشیدا ټوله لانجه ورونو سره وه او وړونه ترې مشران وو-
٣---شیدا د وطن نه پخپله مرور نه وو تلی بلکې د ورونو د ظلم او سازش ښکار شوی وو--
٤--شیدا د اخلاقي حسن سره سره په شکل و صورت هم ډیرحسین وو-
٥--او دا هم چې د شیدا مشران ورونه به هم لکه د یوسف د ورونو میرني وو--

او داسې ځنې نور مناسبتونه هم د حضرت یوسف سره ---چې عام انساني مناسبتونه ورته وییلی شو--

---

د جرمني معروف شاعر او دانشور **Johann wolfgang von goethe 1749...1832** په جرمنی ژبه کښې یو نظم د حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم په حقله د **Mohamets gessang** په نوم لیکلے وو **jones jolle** په دغه نظم انګریزۍ کښې تفصیلي لیک هم وکړو او انګریزي ترجمه یې هم د **Song for Mohammad** په نوم وکړه -- علامه اقبال د دغه نظم په تاثر کښې فارسي کتاب -- پیام مشرق -- ولیکلو او د دغه نظم یوه فارسي ترجمه یې هم د --جوے آب --په نوم په شپاړسو بیتونو کښې وکړه چې اقبال ورته تخلیقي یا ازاده ترجمه وایي --- ما د اقبال د شپاړسو بیتونو پښتو ترجمه د معرا نظم په شپاړسو بندونو کښې وکړه چې د هر بند اوهٔ اوهٔ مصرعې دي او د هر بند وروستی دوه مصرعې رانه پخپله قافیه لرونکې هم شوې --خو ورسره مې انګریزي ترجمه هم نظر کښې ساتلې وه نو ځکه زما پښتو ترجمې هم د تخلیقي ترجمې شکل واخستو --- د ګویټے دغه نظم د عجیبه زړهٔ راښکونکیو استعارو او علامتونو په مرسته لیکلے

ketabton.com - The Digital Library

شوے دے چې حضور اکرم ص او د هغو انقلاب ته يې --- د اوبو چينه -ويیلي ده او ځنو نورو مفاهيمو د پاره يې نورې استعارې راوړې دي----خپله پښتو ترجمه او د اقبال فارسي ترجمه ملګرو سره شريکوم----

د اوبو چينه ---

د ژوند چينې ته ګوره
څومره ژورو کښې هم
ځي او په مخکښې درومي
په ميدانونو کښې هم
يا په ټولي کښې ستورے
چې ځان له لار اوباسي
ځان په تلوار اوباسي

د اسماني اوريځو
زانګو کښې پروت اوده وو
ژوند به جوتې خوړلې
چې يې له شوقه سترګې
له خوبه وغړيدې
په غيږ د غرونو کښې وو
په ګردشونو کښې وو

ژوند شو سرور کښې روان
د لارې کاڼو نه هم
يو موسيقي زيږوي
ټنده يې هم روښانه
پرې ملغلرې سپينې
لکه رڼه هنداره
تهٔ يې په لاره څاره

دغه د ژوند چينه خو
د يو پراخ سمندر
په لوري درومي زغلي
په خپل وجود کښې فنا
خبر له ځانه نهٔ وي
د خپل منزل په لوري
درومي بهيږي شوري

ketabton.com - The Digital Library

دغه چیني ته په لار
سپرلي فضا جوړه کړه
د ښاپیرو د وطن
نرگس او نور گلونه
دي هرکلي ته ولاړ
سلام له لرې وایي
سپرلے سندرې وایي

گلاب رامخکښې شولو
وایي زما سره شه
د څو لمحو د پاره
غوټۍ هم شوله مسکۍ
زما ځواني ده تنکۍ
سپرلے یي راوستلو
څادر یې واغوستلو

د شین لباس د ښکلا
د جلوه گرو نه هم
ده ناخبره چینه
پروا د چا نهٔ کوي
دروميي په مخکښې درومي
دشتو ته لاره کوي
غرونو د پاره کوي

بس د پراخ سمندر
په لوري درومي زغلي
په خپل وجود کښې فنا
په خپل منزل یې نظر
وروستو په شا نهٔ گوري
درومي بهیږي چینه
زر به رسیږي چینه

شنو میدانونو نه هم
د سردرو نه چې هم
دا په سوونو چینې
یې ملگرتیا له راځي

ketabton.com - The Digital Library

نو ورته داسې وايي
تا ته راغلې زمکه
ده غوړېدلې زمکه

اوبهٔ هم نشته دلته
شاړه پرته ده دشته
چې په هر لور دي شگې
په مونږ نظر ولړه
يو خوږ د مينې نظر
د رڼا څرک نشته دے
چرته درک نشته دے

چينې سينه پرانسته
د شرق او غرب هوا ته
ستړي ستومان لاروي
يې راترغاړه ويستل
لکه د گورې ونې
سيورے يې خور کړو ورته
زړگے يې کور کړو ورته

د خپل منزل په لوري
د سمندر په لوري
کهٔ دردانې ورسره
سل زره نورې هم وي
تولې يوې ته گوري
څهٔ مستانه خو درومي
دغه دانه خو درومي

تهٔ سمندر ته گوره
هم يې سفر ته گوره
دے په غورزنگ چې روان
ورته خندونه هيڅ دي
کاڼي او غرونه هيڅ دي
ښهٔ بې مهاره درومي
په خپله لاره درومي

لکه سيلاب په غورزنگ

ketabton.com - The Digital Library

لوړې ژورې ورته
دواړه هوارې پرتې
دا د شاهانو ماڼۍ
هم قلاګانې دنګې
هر څهٔ کړي زير او درومي
په بڼ شي تير او درومي

يو ولوله بې تابه
سوے ځيګر ناقرار
د جوش نه ډکه جذبه
ډيره چابکه جذبه
درومي په مخکښې درومي
زوړ تصور بدلوي
خپل مقدر بدلوي

د لوې درياب په لوري
څهٔ مستانه خو درومي
په خپل ايمان او يقين
په يو وجود انجمن
ښهٔ په شدت حرارت
درومي او درومي درومي
ځکه منزل ومومي

جوے آب۔فارسي.....علامه اقبال

بنگر کہ جوئے آب چہ مستانہ می رود
مانند کہکشان بگریبان مرغزار

در خواب ناز بود بہ گہوارہ سحاب
وا کرد چشم شوق بآغوش کہسار

از سنگریزہ نغمہ کشاید خرام او
سیماے او چو آئینہ بے رنگ و بے غبار

زی بحر بیکرانہ چہ مستانہ میرود
در خود یگانہ از ہمہ بیگانہ میرود

ketabton.com - The Digital Library

در راه او بہار پریخانہ آفرید
نرگس و دمید و لالہ و دمید و سمن دمید

گل عشوه داد و گفت یکے پیش ما بایست
خندید غنچہ و سر دامان او کشید

نا آشنائے جلوه فروشان سبز پوش
صحرا برید و سینہ کوه و کمر درید

زی بحر بیکرانہ چہ مستانہ میرود
در خود یگانہ از ہمہ بیگانہ میرود

صد جوئے دشت و مرغ و کہستان و باغ و راغ
گفتند اے بسیط زمین با تو سازگار

ما را کہ راه از تنک آبی نہ برده ایم
از دستبرد ریگ بیابان نگاه دار

وا کرده سینہ را بہ ہوا ہائے شرق و غرب
در بر گرفتہ ہمسفران زبون و زار

زی بحر بیکرانہ چہ مستانہ میرود
با صد ہزار گوہر یک دانہ میرود

دریائے پر خروش ز بند و شکن گزشت
از تنگنائے وادی و کوه و دمن گزشت

یکساں چو سیل کرده نشیب و فراز را
از کاخ شاه و باره و کشت و چمن گزشت

بیتاب و تند و تیز و جگر سوز و بیقرار
در ہر زماں بتازه رسید از کہن گزشت

زی بحر بیکرانہ چہ مستانہ میرود
در خود یگانہ از ہمہ بیگانہ میرود

ما چې ستا ښایست او نمر سپوږمۍ سره په تول کړهٔ

ketabton.com - The Digital Library

تللي تر اسمانه په میزان کښې سپوږمۍ نمر دي.

شرح----

نن به د رحمان بابا د یو شعر په راسپړدنه خوند واخلو.دکلاسیکي شاعرۍ یو خاصیت دا دی چې پکښې شاعر د خپل محبوب د ښایست تصویر کولو د پاره د کاینات مشاهده کوي او د تشبیه استعارې په توګه د کاینات نه مثالونه راخلي لکه په زمکه کشمیر.. بخارا ..سمرقند.. کوه قاف.. ختن وغیره او په اسمان کښې نمر سپوږمۍ وغیره.د مبالغې انداز یې داسې وي چې نور شاعران ترې عاجز پاتې شي لکه د فارسۍ حافظ شیرازي چې د سمرقند او بخارا د ښایست مثال ورکوي او د محبوب د زنې په یو تور خال یې قربانوي نو وایي چې----
اګر ان ترک شیرازي بدست اورد دل ما را
بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را
او بیا خوشال بابا د دې نه هم زیاته حسن مبالغه کوي او وایی---
سمرقند و بخارا څه هغه زه یم
چې جهان بخښم د ښکلي مخ په خال.
اوس رحمان یابا ته غور وکړئ چې هغه د محبوب د حسن تصویر کشۍ د پاره د کاینات مشاهده او بیا تمثیل نګاري د حسن مبالغې په کوم انداز وړاندې کوي.هر شاعر نمر او سپوږمۍ د حسن علامت ګڼي خو رحمان بابا یې دمحبوب د حسن په مقابله کښې دومره حقیر او سپک ګڼي چې د میزان یعنې تلې په یو چابړي کښې یې دمحبوب ښایست اچولی دی او بل کښې د ښایست علامتونه نمر او سپوږمۍ او بیا جواز دا پیش کوي چې دا نمر او سپوږمۍ چې دومره اوچت دي او پاس اسمان کښې دي نو دا ځکه چې د تلې مخالف چابړي کښې ورسره زما د محبوب حسن پروت دی. یو چابړی دومره دروند چې په زمکه یعنې زما محبوب او بل چابړی خپل حسن کښې دومره سپک چې اسمان ته ورسیدو.نو بس نمر او سپوږمۍ دغه سپک چابړي کښې اسمان ته ورسیدل.
دا انداز دی د رحمان بابا د خپل محبوب د حسن د ستاییلو. زما په خیال چې هر شاعر به دغه انداز نه عاجز وي ځکه خو رحمان بابا وایی----
چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز.

زما ملګرو او لوستونکیو ته پته ده چې ما خپله د ترجمو لړۍ اودرولې ده خو تیره ورځ زلمي ظفران خان غوښتنه وکړه چې د علامه اقبال هغه درې فارسي شعرونه هم ترجمه کړه چې د خوشال بابا په ستاینه کښې یې لیکلي دي نو بس ترجمه مې کړل او ملګرو سره یې شریکوم هم----په مینه.

د خوشال خان ختک په حقله---- دا عنوان ما ورکړے دے.

هغه سندریز شاعر افغان ښهٔ پیژندلو
څهٔ یې چې لیدل نو باک یې نهٔ وو په وییلو

هاغه د افغان ملت حکیم د حکمتونو

ketabton.com - The Digital Library

هاغه يو طبيب د افغانانو د رنځونو

تل به راز د قوم بيانولو کښي بې باک وو
بس خو په رښتيا وينا به مست وو په زړهٔ پاک وو

فارسي کلام ---- علامه اقبال

خوش سرود آں شاعر افغان شناس
آن کہ بیند باز گوید بے ہراس

آن حکيم ملت افغانياں
آن طبيب علت افغانياں

راز قومے دید و بے باکانہ گفت
حرف حق با شوخی رندانہ گفت
(جاوید نامہ)

چې له زخمه يې مرهم د کافور ريژي
بيکسي د کهکشان په تيمار کس شي

وضاحت....
هسي خو دې شعر کښي د زخم.مرهم..او تيمار توري يو تصور ضرور مخي ته راولي خو چې کله ورسره د کايناتي مشاهدې په حواله د کهکشان نسبت وتړلی شي نو شعر نه معنا راويستل ستونزه پيښنوي...له هر څه زياته ستونزه د دويمي مصرعي ..کس..توري پيدا کړې ده چې د همدغه مصرعي د وړومبي توري ..بيکسی..سره په مناسبت د خلقو توجه دې ته راولي چې ..کس.. نه به مراد ..سړی ..فرد يا انسان وي ..او که دغه مراد واخلو نو دغه يو توری د شعر ټول معنويت په بل لور بوځي...کس..اصل کښي د ..ک.. په زبر نه بلکي په ګړوندي دی...او مطلب يې فرد يا سړی نه بلکې کسل يا کتل دی...لکه مونږ چې وايو ..کسه ورته..يعنې ګوره ورته.. د ..کس.. نه علاوه چې د نورو ټکو معني هم نظر کښي وساتو نو خبره به اسانه شي...
کافور هم هغه د سپين رنګ مواد دي چې خوشبويه وي ..يخ وي..او په زخم د پټی په حيث ايښودلی شي .ګويا د زخم د پاره د مرهم کار ورکوي..تيمار هم هغه تيمار داری ته وايی يعنې د زخمي د زخم دوا دارو کول...بيکسي يعني بې يارو مددګار...اوس به راشو د شيدا شعر ته....ساده مفهوم خو يی داسې دی چې..
د کهکشان بيکسي هغه وخت د کتو وي چې د زخم نه يی د کافور مرهم يا پټی رژيږي...غورزيږي يا پريوځي...
خو دغه ساده مفهوم نور هم غور غواړي...کهکشان د ستورو انجمن يا ټولي ته وايی او دغسې د کهکشان دوه حالتونه وي..يو دا چې ستوري د خلا او پيرقا نه بغير سوروالی لري او د زخم رنګ هم

ketabton.com - The Digital Library

سور وي۔ دويم دا چې ستوري کله ځلنده وي يعني سپيني شغلي ترې چاپيره وي نو د ستورو هغه سوروالی پټ وي او سپين رنګ پرې غالب وي۔نو ورسره د کافورو رنګ هم سپين وي۔ګويا دغه سپيني شغلي د کافورو مرهم يا پټي ده چې د ستورو په سور او تازه زخم لګيدلي ده۔۔اوس دې ته غور وکړئ چې مرهم يا پټی خو په زخم انښلي او زخم دغه پټی نه د دوا يا دارو اثر ځان ته راکاږي خو د کهکشان زخم سره اپوته عمل کيږي ۔خپلې سپينې شغلې ترې لرې تښتي لکه د کافور هم چې خاصيت دی لرې تښتيدل يا الوتل۔۔هر څو که کهکشان دومره طاقتور وي چې هر څه ځان ته راکاږي خو په زخمي حالت کښې يی دغه بيکسي د کتو ده چې د کافور په رنګ خپلې سپينې شغلې هم ځان ته نه شي راښکلی چې د کافور غونډې يی د زخم د تيمار يا دوا دارو سبب شي۔
که ساينسي توجيه ته يی غور وکړو نو د کهکشان ټول ستوري د يو بل په راښکون يعني ګريويټي قايم وي او ټول کهکشان د خپل بليک هول په ګريويټي قيام و دوام لري خو د دغه راښکون باوجود د ستورو رڼا په يو سيکنډ کښې د يو لاک شپږ اتيا زره ميله په رفتار له ستورو نه زغلي او لرې تښتي۔۔او دغه رڼا په خپل تيز رفتار کښې د ګيسونو شکل هم اختياروي۔۔بلخوا کافور هم چې د رڼا غونډې سپين رنګ هم لري خو ورسره د الوتلو او لرې تښتيدلو خاصيت هم لري او د ګيس صورت هم اختياروي ۔۔ نو دلته د ستورو د رڼا سره تشبيه شوي دي۔حال دا چې د ستورو رڼا د ستورو د وجود برخه ده خو په زخمي حالت کښې ورسره دغه رڼا هم وفا نه کوي او لرې ترې تښتي لکه کافور چې د زخم نه رژيږي او لرې تښتي۔
دغه حال په انساني ټولنه کښې هم د هغو زخمي افرادو وي چې د زخمي حالت نه مخکښې د کهکشان غونډې طاقت رعب او جلال هم ولري خو د ژور زخم په حالت کښې يی بيکسي د کتو وي چې د کافورو مرهم دوا او دارو هم ورسره مرسته نه کوي۔لرې ترې تښتي۔۔داسې حالت کښې يی ټول طاقت او جلال په بيکسی بدل شي۔۔۔
د شيدا دوه مصرعې او دومره لوی جهان راګيرول۔ کمال کوي شيدا۔۔په ايمان۔۔۔

پښتو د فارسی مور که لور۔۔۔۔

د ژبو زيات ماهرين وايي چې پښتو د فارسی نه راوتلې ژبه ده خو زما فکر د دې اپوته دے۔۔۔۔ زه وايم چې فارسي د پښتو نه راوتلې ژبه کيدے شي ۔۔۔ د دې فکر مرسته د تاريخي او لساني دواړو حوالو نه کيدے شي۔۔۔په تاريخي حواله د پکهتين اولس او د هغوئ د ژبې پکهتي يا پکهتو ذکر په ويدي ادب کښې شتون لري چې څلور زره کاله زوړ ادب دے۔ دغه دور کښې نه خو د فارسی ذکر شته او نه يي د زړو نومونو پهلوي يا ژند نوم او نشان شته ۔۔۔په لساني حواله هم که تجزيه وشي نو فارسي چې څومره زوړ او پخواني دور ته ځي نو پښتو ته نزدې کيږي ګويا په قديم ترين دور کښې پښتو کښې ورګډيږي ۔۔۔د مثال په توګه د فارسی په کلاسيکي ادب کښې ځنې ټکي خو داسې راغلي دي چې فارسی کښې که اوس هم نه دي بدل شوي خو په اصلي بڼه د پښتو ټکي دي۔لکه ۔۔۔ دعاګو يم۔۔کښې د ۔۔۔يم۔تورے حافظ شيرازي داسې راوړے دے۔
اکر دشنام فرمايی وکر نفرين دعا کو يم
جواب تلخ می زيبد لب لعل شکر خا را
دغه شان د۔۔۔ تهٔ يی۔۔۔ توري په فارسی کښې شمس تبريز د تويی۔۔په شکل داسې راوړي دي
ادم با صفا تويی يوسف مالقا تويی

ketabton.com - The Digital Library

خضر راه خدا تویی دم دمه دم علي علي
خو دغو مثالونو نه زياته د خوند خبره داده چې د فارسی ځنې توري په اوسنی فارسی کښې بدل شوي دي او په زړه فارسی کښې يې شکل هم هغه د پښتو والا پاتې دے۔۔لکه اوسنی فارسی کښې چې ۔۔۔ختم شد ۔۔ دے نو زړه فارسی کښې دغه ۔۔شد ۔۔ شو ۔۔دے۔۔۔او اوسنی فارسی کښې ۔۔نه شد۔۔په زړه فارسی کښې هم د پښتو غوندې ۔۔۔مهٔ شو۔دے
د فارسی مصرعه ده چې
اے عقل تو ز شوق پراګنده ګوے شو
يواځې دغه نه بلکې۔۔۔ د اوسنې فارسی ۔۔شدم۔۔په زړه فارسی کښې
۔۔۔شوم۔۔دے۔۔اوسنے۔۔۔شدی۔۔په زړه فارسی کښې۔۔۔ د پښتو غوندې ۔شوی ۔۔ دے۔۔۔ او داسې نور ټکي۔۔۔
يوه خبره بله ورزياتوم چې د فارسی په کلاسيک ادب کښې د بلخ د مولانا روم غوندې خلق د افغانستان يعنی د پښتون وطن پيداوار دے۔۔۔د هند فارسي کلاسيک هم د هغه سيمې پيداوار دے چرته چې پښتنو حکمرانی کړې دي۔۔۔نو ايران که د طنز نه دغه فارسی ته دري وايي خو اصلي کلاسيک يې په همدغه ژبه کښې دے چې د افغانستان يا توران يا ماورالنهر فارسي پاتې شوې ده۔۔۔او چې د کلاسيک نه هم پخواني دور ته لاړ شې نو فارسي به پښتو ته نوره هم نزدې کيږي چې په يو مقام به په پښتو ورګډيږي۔۔۔ځکه زه وايم چې فارسي د پښتو لور کيدے شي خو مور نه۔۔۔ګنې کشره خور به يې وګڼو خو مور يې نه شي کيدے۔۔۔

راشه ګوره د کاکل سيه مستی ته
يو قدم په لاره تلی نه شي بې دوشه

وضاحت۔۔۔د حسينانو د زلفو درې مخصوص اندازونه وي۔۔يو دا چې د سر د وړومبی برخې ويښته چې مخامخ په خپل رخسار راواړوي۔دغه وخت کښې ويښته خواره وي يعنې زلفې پريشانې وي۔۔نو د محبوب د ښکلا عکس خو پيش کوي خو زلفو سره پريشاني هم ملګرې وي۔۔د زلفو دغه تصور او تصوير ته کاکل وايی۔۔دويم صورت يی دا وي چې کله همدغه د سر د وړومبی برخې ويښته په شا واړولی شي نو شاته د اړولو په مناسبت ورته پيچک يا پيچکی ويلی شي يعنې اردو کښې ۔۔پيچھی هټانا۔۔يا د څټ په لور د ويښتو اړولو همدغه تصور او تصوير ته څټوکی هم ويلی شي۔۔دې تصور کښې زلفې پريشانې خو نه وي زړه يی جمع وي خو د ښکلا درجه يی کمه شي۔۔يو منځنی صورت دی چې د محبوب د ښکلا انتها پکښې ليدی شي۔۔يعنې زلفې په اوږو اچول۔ دوش په فارسی کښې اوږو ته وايی۔۔دا هغه مقام دی چې زلفې پکښې مستي هم کوي ۔۔ځنګه مستي۔۔دا به د شرابي د کيفيت نه څرګند کړو چې شيدا هم ورته اشاره کړې ده۔۔۔
د شراب خور هم درې کيفيتونه وي۔۔يو مستي ده۔۔چې شراب خور دخپل سرور په وړومبی درجه کښې وي او په هوش او حواس کښې وي۔۔دويم سيه مستي ده ۔۔چې شراب خور د سرور په اوچت کيفيت کښې وي۔۔هوش او حواس يی هم کار کوي خو په لاره تلی نه شي۔ټالی يا جوټې وهي نو د تلو په وخت د نورو په اوږو چې لاسونه واچوي هله قدم اخستی شي۔۔۔ يعنې دواړه لاسونه يی د دوو کسانو په اوږه اچولي وي او قدم اخلي۔۔دا دويم کيفيت دی چې د سرور د ټولو نه اعلا کيفيت دی۔۔۔دريم کيفيت ته يی بدمستي وايی ۔۔۔ دې کيفيت ته فارسي وان ۔۔خراب۔۔ وايی چې شرابخور د

ketabton.com - The Digital Library

ځښلو انتها کړې وي نو هوش او حواس يې هم لاړ شي او سرور يې هم ګډ وډ شي..دزلفو د دريو تصويرونو...او د شرابخور د دريو کيفيتونو د وضاحت نه پس اوس راځو د شيدا شعر ته..
شيدا وايي چې د حسين محبوب د زلفو يعني کاکل هم لکه د شرابخور دويم او منځنی کيفيت دی..د سيه مستۍ کيفيت..ځنګه چې شرابي د سيه مستۍ په کيفيت کښې د سرور د ټولو نه اعلا مقام کښې وي ..دغسې د محبوب کاکل هم د حسن په اعلا درجه کښې ليدی شي...ځنګه چې شرابخور د سيه مستۍ کيفيت کښې په لاره يو قدم پخپله نه شي اخستی او د نورو په اوږو اډانه وي..دغسې د محبوب کاکل هم د هغه په اوږو پراته يعني اډانه دي...ځنګه چې شرابي په دغه کيفيت کښې په لاره د قدم اخستو کښې ټالۍ وهي يا جوتې خوري..دغسې د محبوب کاکل هم په اوږو ټالۍ وهي..دې ته هم غور وکړئ چې کاکل د سيه مستۍ دغه کيفيت سره ولې مخ دي...ځکه چې دغه کاکل د حسين محبوب د رخسار نه را اوچت کړی شوي دي نو رخسار خو د ټول سرور مرکز دی ګويا ميخانه ده..نو کاکل به سيه مستي خو کوي چې د ميخانې نه راتير شوي دي..او بيا دې ته هم غور وکړئ چې د سيه مستۍ اصطلاح کښې ..د سيه..معنا ده تور او زلفې هم تورې دي..نو دغه مناسبت يې اضافي شعري نزاکت دی.. ورسره يو بل اضافي نزاکت ته غور وکړئ چې شرابي د سيه مستۍ په حالت کښې دواړه لاسونه د دوه کسانو په اوږو اچولي وي نو تورو زلفو هم ځان په دوو اوږو اډانه کړی وي ځکه چې شرابي هم د ميخانې نه راتير شوی وي او زلفې هم د ښکلي مخ د سرور نه راتيرې وي.. او بيا دا اضافي نزاکت يې لا زيات د کتو دی چې ميخانه کښې شراب هم سور رنګ لري او د ښکلي مخ اننګي هم سور رنګ لري..بس اوس خبره صفا شوه چې تورې زلفې چې د محبوب د رخسار د ميخانې نه راتيرې شوې نو د سيه مستۍ کيفيت ته يې اوس ګوره چې ..بې دوشه..يعني د اوږو د اډانې نه بغير يو قدم هم په لاره تلی نه شي او لکه د سيه مست زانګي هم ټالۍ هم وهي...همدغه د محبوب د حسن لاثاني تصوير دی او د حسن او ادا انتها ده چې شيدا په دوو مصرعو کښې دا هر څه راګير کړي دي او مونږ ته يې پيش کړي دي خو چې مونږ ترې هم دغه سرور واخستی شو...
ما د شيدا د شعر نه دغه مفهوم واخستو..نور ملګري يې د نورو زاويو نه وضاحت کولی شي...

روح او روحانيت

د روح مطلب معنا او مفهوم په عمومي ډول ډير پيچلے دے.عموماً د ماديت او قالب په متضاد معنو کښې راوړلے شي او ورسره د مادي او روحاني اصطلاحات يا د ماديت او روحانيت اصطلاحات هم راوړلے شي خو د عربۍ دغه.روح.ته چې د قراني مفهوم تر مخه غور وکړو نو معني به يې د دغه مروجه مفهوم نه بدلې ګنې او متنوع ښکاره شي.قران حکيم وړومبی خو د سوره بني اسراييل په اوولسم ايت کښې وييلي دي چې ..اے نبي دا خلق به تا نه د روح په حقله پوښتنه کوي دوئ ته وايه چې روح زما د رب د امر نه دے او تاسو ته ډير لږ علم درکړے شوے دے...دغې نه علاوه قران حکيم ملايکو ته هم روح وييلے دے...جبراييل ته هم..وحي ته هم...حضرت عيسی عليه السلام ته هم... د روح الامين او روح القدس اصطلاحات هم راغلي دي او ملايکو سره بيل د روح تورے هم راغلی دی. قران انسان د پاره د ..نفخت من روحی...اصطلاح هم راوړې ده چې انسان کښې مو روح پوک وهلو...عربی کښې د روح لغوي معنا ده.باريکه نرۍ او لطيفه هوا...په دغه پس منظر که غور کوو نو د باريکي او لطيفي هوا په معنو کښې د عربۍ روح د خدايی قوت او طاقت مفهوم ادا

ketabton.com - The Digital Library

کوي چې کله د ملايک په شکل د دغه قوت اظهار کيږي کله د جبراييل په شکل کله د روح الامين او روح القدس په شکل او کله د لطيف باد پوک وهلو په شکل. اصل کښې د روح دغه مفهوم خالق د آيات متشابهات يعنې تشبيهاتو په ذريعه انسان ته ښودل غواړي چې اصلي حقيقت ته رسيدلو د پاره يې انساني علم احاطه نه شي کولے--روح د ژوند سا يا لايف د پاره هم استعماليږي او د انساني ذات د پاره هم چې دغه يې بنيادي مفهوم نهٔ دے بلکې عمومي مفهوم دے--ژوند او سا خو نباتاتواو حيواناتو کښې هم شته خو دغه روح نه دے.-انسان هم چې د حيواني يا محض حياتياتي وجود نه بيليږي او د انسان درجې ته رسي نو د روح په وجه--گويا نباتاتي او حيواني ژوند ته هم روح وييل درست نهٔ دي--دغسې يوه اصطلاح د نفس هم ده چې دا هم هغه انساني ذات دے خو د روح د بنيادي مفهوم تر مخه روح سره فرق لري--په همدغه مناسبت د نفس علم ته نفسيات يا سايکالوجي خو وييلے شي خو-- روحيات-- ورته نهٔ شي وييلے ځکه چې د روح مطالعه هيڅ امکان نهٔ لري. په سايکالوجي کښې-سايکي-د يوناني ميتهالوجي د خداينې نوم دے .-په لاطينۍ کومه اصلاح مستعمل ده د هغې مطلب هم نرۍ هوا ده--او د انګريزۍ د **soul**کښې چې د --سول-مطلب هم دغه لطيفه هوا ده--- **spirit**

د دې بحث مطلب دا شو چې روح په خپلو اصلي معنو کښې نهٔ شي تشريح کيدلے او په متشابهات کښې ورته نفس ژوند سا انساني ذات انساني انا د انسان داخلي جهان وغيره وييلے شو خو دغه ټولې معنې يې د انساني تفهيم د پاره عمومي معنې دي اصلي او بنيادي نه--او دغسې د روحانيت اصطلاح هم مونږ په خپلو اصلي معنو کښې نه بلکې په عام مروجه مفهوم کښې استعمالوو--

البته په قران حکيم کښې د سوره السجده په اووم اتم او نهم ايت کښې د مفهوم نه زهٔ دې نتيجې ته مايل يم چې روح په ټولو مخلوقاتو کښې يواځې انسانيت سره تعلق لري د جناتو بحث دلته پريږدو-- او بيا د انسانيت هغه درجې سره تعلق لري کله چې د انسان داخلي شعوري نظام يعنې د غوږونو سترګو او قلبي يا شعوري صلاحيت کار شروع کړے دے نو ګويا په دغه مرحله کښې ورسره روح ملګرے شوے دے---دغه مرحلې نه مخکښې چې کوم حالتونه دي هغه روح نهٔ دے--نور څه دي---د ايتونو مفهوم داسې دے----

هغه ذات هر څه احسن پيدا کړي دي--او د لوندې ختې نه يې د انسان تخليق وکړو--بيا يې دغه تخليق د معمولي څاڅکي اوبو په ذريعه په نسلي توګه وړاندې بوتلو-- بيا يې هغه برابر يا سم کړو---او خپل روح نه يې پوک ورکړو----او هغه ته يې د اوريدو ليدو او پوهې ورکړه وکړه--تاسو ډير لږ شکر کوئ----

غور وکړئ دلته د روح پوک وهل په هغه درجه کښې شوي دي چې انسانيت وړومبے د ختې نه پيدا دے--- بيا د نر او مادې د ملاپ يا انټرکورس نه--بيا چې برابر شوے دے نو د روح پوک وهلو خبره شوې ده---او همدغه روح راتللو نه پس يې د داخلي او پوهې د نظام د فعاليت خبره شوې ده----

دغه زما سوچ دے چې دغو قراني ايتونو نه مې اخستے دے---نور والله اعلم----

---

مينه والو ته درناوے

په فيسبک زما درنو لوستونکيو او خوږو مينه والو--- زما د ترجمو منصوبه تکميل ته ورسيده---ما څو مياشتې مخکښې د خوند د پاره د ترجمو يوه لړۍ د غالب فارسي غزل او اقبال د اردو کلام

ketabton.com - The Digital Library

پښتو ترجمې نه راشروع کړې وه چې زما مینه والو پکښې ډیره مینه څرګنده کړې وه او د کتاب مرحلې ته رارسولو مشوره يې هم راکړې وه....دغه ترجمې پنځوسو ته ورسیدې چې پکښې د اردو فارسی عربی او انګریزی نه نیغ په نیغه پښتو کښې منظومې ترجمې او د پښتو نه فارسی او اردو کښې منظومې ترجمې شاملې دي...اوس ورسره اصلي متن هم ملګرے کوم او د ملګرو چوڼ کمنټونه او رایې ورسره هم شاملوم چې د يو نيم سلو صفحو کتاب به ترې جوړ شي... ما د ترجمو دغه رياضت نه ډير خوند واخستو او ورسره مې د مینه والو پریمانه صادقانه مینه هم ولیده... د دغه خوند او مینې سره مې دغه لړی سر ته ورسیده....چې دلته خپلو مینه والو ته درناوے وړاندې کول په ځان لازم ګنم.... د ترجمو کتاب ته به لنډ شان انتظار کوو او په فیسبک د ترجمو خورولو او شریکولو نه نور د خدایې په امان.... ټول راته ښاد اباد او بریالي اوسئ او ما ته د دومره وخت راکولو-لوستلو-مینې او درناوي رابخښلو مو يو جهان مننه او درناوے....

د هندوستاني شاعر سدرشن فاخر ګڼ شمیر کلامونه جګجیت او ملکه اختر د لازوالې موسیقۍ سره وییلي دي-شعري کتاب يې هم چاپ دے-ځنو هندي فلمونو له يې د سندرو سره سره قیصې او مکالمې هم لیکلي دي چې پکښې یلغار فلم زیات جوت دے... خو بیا هم ډیر خلق يې د شاعر په حیث نه پیژني ... ما يې د دغه يو کلام پښتو ترجمه کړې ده چې جګجیت او چترا ویيلے دے-ملګرو ته يې وړاندې کوم...

راځه چې کړو شروع له هغه ځایه زندګي
هر څهٔ چې راته ښکلي وو مونږ خپلو کښې پردي

هر څو که مو راوړي وو خوبونه د جنت
خوبونه د ګلانو ولولې د محبت
اوس چرته ده په هر څهٔ کښې هم هاغه رنګیني

سرشار به اوسیدلو د خیالونو په دنیا
راګير يو مونږه نن چې د سوالونو په دنیا
لمحې راته یادېږي نن هم هاغه جنتي

ښکارېږي چې خوړلے مو دے تیر د زمانې
رنګونه د وفا چې شولو ډیر د زمانې
د اوښکو دې پرقا نه خو وه ښهٔ هغه ګرمي

اردو کلام ....سدرشن فاخر

اس موڑ سے شروع کرے پھر یہ زندگی
ہر شے جہاں حسین تھی ہم تم تھے اجنبی

ketabton.com - The Digital Library

لے کر چلے تھے ہم جنہیں جنت کے خواب تھے
پھولوں کے خواب تھے وہ محبت کے خواب تھے
لیکن کہاں ہے ان میں وہ پہلی سی دلکشی

رہتے تھے ہم حسین خیالوں کی بھیڑ میں
الجھے ہوئے ہیں اج سوالوں کے بھیڑ میں
انے لگی ہے یاد وہ فرصت کی ہر گھڑی

شاید یہ وقت ہم سے کوئی چال چل گیا
رشتہ وفا کا اور ہی رنگوں میں ڈھل گیا
اشکوں کی چاندنی سے تھی بہتر وہ دھوپ ہی

که ښکاره لکه شعاع د رخسار خط کا
په فلک به معطل کښيني دبيره

-د رخسار خط----په سپين مخ تور ويښته
د فلک دبير----دبير په عربۍ کښي کاتب--خطاط--محرر يا منشي ته وايي---او د فلک دبير نه مراد دی ---عطارد ستوری يا سياره--چي د خپل حرکت او فضا کښي سفر دوران کښي ورپسي د -سپيني رڼا يوه کرښه جوړه شوې وي---ګويا په فلک کښي يی خطاطي کړې وي

وضاحت-----د شيدا په دغه شعر کښي ساده مفهوم خو دا دی چي هغه د خپل محبوب د ښايست په ستاينه کښي وييل غواړي چي زما حسين محبوب که د خپل رخسار د خط پرقيدونکي کرښه يا شعاع ښکاره کړي نو په اسمان کښي عطارد يا د اسمان دبير به هم له شرمه اودريږي او خپلې شعاګانې به نه ښکاره کوي----خو د دغه ساده مفهوم تشريح هم له څو ځانګړو زاويو نه کيدی شي----غور -ورته وکړئ
عطارد--په ساينسي علومو کښي سياره ده----او په علم نجوم کښي ستوری دی---- د شيدا په دغو دواړو زاويو نظر دی----په ساينسي علومو کښي عطارد نمر ته د ټولو نه نزدې او د ټولو نه وړه سياره ده چي د نمر نه خپل چکر د زمکي په حساب اتهٔ اتيا ورځو کښي پوره کوي----لکه د نورو سيارو عطارد هم رڼا د نمر نه اخلي---د زمکي نه دا سياره ډيره کمه ښکاره کيږي ځکه چي ډيره وړه ده خو چي کله ښکاره شي نو ډيره پرقيدونکي د رڼا کرښه ورپسي ښکاري چي دغه کرښه د ----عطارد خط او شعاع ګڼلی شي
په علم نجوم کښي عطارد يو ستوری دی چي د اسمان په دريم برج کښي دی---دا ستوری که د برج ثور يا سنبله يا جوزا په خوا کښې وي او د کوم فرد د پيدايش په زايچه کښي شتون ولري نو دغه ----فرد سره دا روايت منسوب شي چي دی به ليکونکی خطاط شاعر او دانشور جوړيږي
اوس يو بل اړخ ته هم متوجه شئ---شعاعي خط د يو رسم الخط نوم هم دی چي ليک پکښې د --اوږدو کرښو يا شعاګانو غوندې ښکاري

ketabton.com - The Digital Library

دې نه علاوه --خط-- او ---شعاع---د جیومیټري اصطلاحات هم دي---چې خط په ځایی ولاړ او ----محدود وي او شعا مخ په وړاندې ځي او لامحدوده وي
دغه تولی زاویې چې په نظر کښې وساتو نو د شیدا په شعر به پوهه شو----څنګه چې د ساینسي علم تر مخه عطارد خپله رڼایي کرښه یا جلوه کمه ښایي نو ګویا نایاب یا کمیاب جلوه ده او اهمیت یی زیات دی نو دغسې د محبوب د رخسار خط هم چې جلوه ښایی نو کمیاب وي او اهمیت یې زیات وي--- عطارد سیاره چې توره ده او رڼا د نمر نه اخلي او د همدغې رڼا په طفیل ځان پسې د رڼا یوه پرقیدونکې کرښه یا شعاع پریږدي نو د محبوب خط یا زلفې هم تورې دي او لکه د نمر غوندې سپین رخسار نه ځلا اخلي او پرقا کوي----د عطارد د رڼا کرښه چې اوږده شعاعي ښه لري نو د ----محبوب زلفې هم اوږدې شعاعي رنګ لري
نو اوس عطارد که هر څو په خپل شعاعي خط غره وي خو د حسین محبوب په سپین رخسار چمکدارې شعاعي زلفې چې خپله کمیابه جلوه ښکاره کړي نو بس عطارد هم د حیرت نه اودریږي---د حیا نه معطل شي--- او د حسین محبوب د شعاعي خط د ښکلا سره سیالي نه شي کولی---ګویا توره ډال د لاسه وغورزوي--- څنګه چې د عطارد دغه پس منظر سره د خط وکتابت روایت تړلی دی--- او خط وکتابت هم لکه د تورو زلفو په توره سیاهۍ کولی شي--- نو ستر خوشال بابا هم دغه روایت ته د هغه د زوی بهرام خان د دغه هنر په اعتراف کښې اشاره کړې ده چې----
عطارد دې نور قلم له لاسه کیږدي
چې په دا خوبۍ بهرام املا انشا کړه
شیدا ته مو پام دی چې څومره کمال کوي

د زړه حال مې لکه شمع ظاهر نهٔ شهٔ
پیچیده مکتوب مې سوی په مضمون دی

د شیدا د شعر بنیادي مفهوم ته رسیدل تر هغې ګران وي چې تر څو د هغه د شعري مزاج او اسلوب سره سم د هغه اشارو کنایو استعارو او تشبیهاتو استعمال ته رسایی ونه شي۔
دې شعر کښې د دویمې مصرعې ۔پیچیده۔او ---مضمون۔توري راسپړدل ډیر ضروري دي---مکتوب خو خط ته وایی یعنې چا ته لیکلی خط لیږل او هغې کښې خپله مدعا رسول۔۔پیچیده په دوو معنو دی---یو دا چې خط لوستلو کښې ګران وي۔او په اسانه څوک مفهوم ته نه رسي---دویم پیچیده خط رابند شوي او فولډ شوي خط ته وایی۔۔پخوا به چې خط ولیکلی شو نو ګول شکل کښې به راتاو شو او د سپین کاغذ په وجه به دغه راتاو شوي خط د سپیني شمعې غوندې شکل اختیار کړو۔۔مضمون د عربي توری دی چې معنا یی ده ۔په ضمن کښې۔یعنې په منځ منځ کښې۔۔اوس هم چې مونږ لیک کوو نو وایو چې مضمون یی څه دی یعنې د لفظونو دننه معنا او مدعا څه بیان شوې ده۔۔په سپین کاغذ لیک یا مدعا په توره سیاهۍ لیکلی شي او لکه د شمعې په شکل فولډ کولی شي---او اصلي شمعې ته غور وکړئ۔۔شمع لکه د سپین کاغذ سپینه وي او په منځ منځ کښې یی تار د تور رنګ وي۔۔تار سوزي او سپینه شمع د موم په شکل اوښکې څڅوي---- ګویا شمع خپل صلاحیت او کمال بل د پاره وقف کړی وي خو په بې حسه اولس شمع په دغه دومره سوزیدو کښې او دغه دومره اوښکو کښې هم دا څرګنده نه کړی شي چې دا سوزي ولې او اوښکې ولې څڅوي۔۔ ګویا ټوله وسوزي خو د زړه حال یی جوت نه شي۔۔اوس شیدا څه وایی۔۔وایی چې زما د زړه حال زما مدعا

ketabton.com - The Digital Library

او بنيادي مضمون هم يو پيچيده خط کښې په توره سياهۍ درج دي خو دغه مضمون مې داسې سوزيدلی دی لکه د شمعې تور تار..نو تار خو هم د شمعې په منځ کښې وي او زما سوزيدلی مضمون هم په توره سياهۍ ليکلی شوی د سپين کاغذ پيچيده خط يعنې فولډ شوي خط کښې دی...خو نه د شمعې مدعا ظاهره شوه او نه زما مدعا تر محبوب ورسيده..ګويا زما ژړا فرياد وفا ايثار سوزيدل اوښکې څڅول هيڅ هم په محبوب اثر نه کوي ..ځکه چې بې حسه دی...او دويمه معنا دا هم ده چې زما د شعر مضمون او مفهوم هم په لفظونو کښې مقيد پاتې شو...معنويت يې چا ته ونه رسيدو...ځکه نو د شيدا د پيچيده خط او شمعې يو حال دی...دواړه ژاړي او سوزي خو مدعا او مضمون يې په چا ظاهريږي نه...

زما خيال دی چې شعر راوسپړدی شي نو ورسره د شيدا شعري کمال هم په ښه شان څرګند شي...

د مولانا جلال الدين رومي د يو فارسي غزل ترجمه ملګرو سره شريکوم ....

عبث نه ده چې کوڅو او، په بازار ټکرې خورم
په جذبه زما د مينې، او ديدار ټکرې خورم

خدايه رحم په ما وکړې، يم بې شانه پريشان
خطاکار او ګناه ګار يم، خواروزار ټکرې خورم

زه ګوټم شراب د مينې، طوافونه کړم د يار
که سندرې وايم مستې، خو هوښيار ټکرې خورم

دې پراخه سمندر کښې، غوپې زر ځله وهم
ملغلرو د معنو پسې بار بار ټکرې خورم

کله خاندم کله ژاړم، پريوتل او پاسيدل
زما زړهٔ کښې مسيحا دے، خو بيمار ټکرې خورم

راشه جانه مهربان شه، تهٔ د روم په مولانا
د تبريز د غلامانو، چې په لار ټکرې خورم

فارسي غزل .... مولانا روم

نہ من بيہوده گرد کوچہ و بازار مى گردم
مذاق عاشقى دارم پے ديدار مى گردم

خدايا رحم کن بر من پريشاں وار مى گردم
خطا کارم گنہ گارم بہ حال زار مى گردم

ketabton.com - The Digital Library

شراب شوق می نوشم بگرد یار می گردم
سخن مستانہ می گویم ولے ہشیار می گردم

ہزاراں غوطہ ہا خوردم دریں دریائے بے پایاں
برائے گوہر معنی بہ دریا قعر می گردم

گہے خندم گہے گریم گہے افتم گہے خیزم
مسیحا در دلم پیدا و من بیمار می گردم

بیا جاناں عنایت کن تو مولانائے رومیؒ را
غلام شمسؒ تبریزم قلندر وار می گردم

په دولت کښې راحت نشته رشته گوره
په گوهر کښې یی ورک کله پیچ و تاب شهٔ
وضاحت...ډیرې ورځې پس د شیدا د شعر نه خوند اخلو.رشته..تار ته وایی.فارسي ده..
گوهر یعنې ملغلرې...
پیچ وتاب.فارسي ده.پیچ یعنې تاو راتاو..تاب یعنې گرمي ..چې پښتو کښې ورته مونږ ..تاو..هم وایو...او ..تاو ..تاوولو ته هم وایی...گویا ..پیچ وتاب ..تاو راتاو او ...تاو یعنې گرمي لرونکی...ځکه د فارسی پیچ و تاب د غصې پریشانی او د مزاج د گرمی له مخه بې ارامی ته وایی...او دې ته هم غور وکړئ چې د جنگ یا مقابلې په وخت د چا څټ یا مری تاوولی شي نو گویا دغه سړی د ډیرې غصې د مزاج د گرمی او بې ارامی د حالت نه تیریږي....بل خوا د ...راحت ..توری د سکون اطمینان او خوشالی د پاره راوړلی شي...
د شیدا شعر ته راځو...گوهر ملغلرې ته وایی چې د بیش بها قیمت له مخه د دولت نخښه ده او چې چا سره وي هغه په ظاهره سکون او اطمینان کښې گڼلی شي...شیدا وایی چې دغه دولت کښې سکون او اطمینان یا راحت نشته..مثال ته یی وگورئ...د دولت علامت ملغلرې وي... ملغلرو نه چې امیل جوړولی شي نو تار کښې پیللی شي...خو تار کښې چې د ملغلرو یوه یوه دانه اچولی شي نو هرې دانې د پاره د تار څوکه گوتو کښې مروړلی شي چې د تار څوکه نیغه شي او د ملغلرې دانه پکښې اچول اسان شي گویا دغه عمل د پاره د تار مری تاوولی شي یعنې تار د پیچ د مرحلې نه تیریږي او دغه تاوولو سره تار گرم هم شي گویا د تاب د مرحلې نه هم تیریږي...څومره ځله چې تار کښې ملغلرې اچولی شي هومره ځله تار د پیچ و تاب د مرحلې نه تیریږي ..یعنې څومره چې تار سره د ملغلرو دولت زیاتیږي هومره یی.. پیچ و تاب .. یعنې غم وغصه او بې ارامی کښې اضافه کیږي...دغسې په ظاهره خو د تار نه گیر چاپیره د ملغلرو دولت وي خو په حقیقت کښې یی دغه دولت پیچ وتاب او پریشاني ختمولی نه شي...نو بس د دولتمند سړي حال هم دغسې وي چې د هغه دولت د هغه بې ارامي ختمولی نه شي.. بلکې هم دغه دولت یی د سکون او راحت دشمن وي...تر دې چې یوه ورځ یی د همدغه دولت د پاره څوک مری راتاو کړي څنگه چې د گوهرو د پاره د تار مری تاوولی شي... د یو اخلاقي مضمون بیانولو د پاره د شیدا انداز ته د هغه شعري تکنیک ته او د

ketabton.com - The Digital Library

هغه تغزل ته فکر وکړئ...همدغه دی د شیدا کمال....چې د شعر راسپړدلو نه پس يې سمه اندازه کیدی شي...

د شیخ سعدي شیرازي د يو مست فارسي غزل پښتو منظومه ترجمه به ملګرو سره شریکه کړم ...

وینمه صوفیان هم په محفل کښې د میخوار مست
ګوره میینان تش په وعده وي د دیدار مست

مست وي میینان او محبوبان د خپل خپل راز سره
پیر مست وي او میر مست وي هم شیخ په خپل اسرار مست

ما خو محتسب هم میکده کښې مست لیدلے دے
مست وي انګڼ خلق مست وي بس خو ټول بازار مست

هر چا ته چې باغ کښې ګورم مست وي بې خبره وي
دا د غرهٔ لمنه ده که باغ ګل و ګلزار مست

مست په خپل خپل حال کښې چې شاهان هم غریبان وینم
ښکلي په نازونو مست میین دي په دیدار مست

یار مې په مستۍ راغلو سرې ویني يې له شونډو څي
زلفي مستې خال مست او په سر چې وي دستار مست

په سعدي شراب د میني پاتي چرته نشته نور
ورځې شپې هم مستې دي د میاشت او کال رفتار مست

فارسي غزل ....سعدی شیرازی

خوش بدیدم صوفیاں را صحبت خمار مست
عاشقاں با صدق مانده وعدهٔ دیدار مست

مست عاشق مست معشوق ہم باندر راز خود
پیر مست و میر مست و شیخ و اسرار مست

محتسب را مست دیدم درمیان مے کده
صحن مست و خلق مست و جملگی بازار مست

ketabton.com - The Digital Library

هر کہ را در باغ دیدم مست بود و بے خبر
راغ مست و باغ مست و غنچہ و گلزار مست

پادشاہاں مال مست و ما غریباں حال مست
خوب رویاں ناز مست و عاشقاں دیدار مست

یار بر من مست آمد خوں ز لب ہا می چکید
زلف مست و خال مست و طره و طرار مست

سعدیاً باقی نمانده از شراب عشق فضل
سال مست و ماه مست و روز و شب ہموار مست

د ګران جوهر خلیل په غوښتنه مې د عربی دغه معروف نعت پښتو کښي ترجمه کړو چې ګڼ شمیر نعت خوانانو په ښکلي انداز وییلے هم دے ... نیغ په نیغه مې د عربئ نه ترجمه کړې ده ..که څه کمي کوتاهي پکښې شوې وي نو د عربئ د عالمانو نه بخښنه د مخکښې نه غواړم ... ما د قران حکیم ترجمه او تفسیر وییلے دے او د عربئ ژبې کومه باقاعده زدکړه مې نه ده کړې...دغه ترجمه ملګرو سره شریکوم ...

که سحر دے غوړیدلے په جلوت له هغه مخه
شپه له زلفو ځلا اخلي په قیمت له هغه مخه

سربالا په رسولانو، دے افضل د مرسلانو
دا چې لارې دي روښانه ، دلالت له هغه مخه

خزانه، کرم یې عام دے، چې ځښتن د هر انعام دے
دے لارښود د امتونو، شریعت له هغه مخه

څومره پاک یې چې نسب دے، هومره پورته په حسب دے
ټول عرب چې یې ولاړ دي، په خدمت له هغه مخه

ونې بوټي لاس په نام دي، کاڼي لوټې چې ګویان دي
دا سپوږمۍ چې دوه ټکړې شوه، اشارت له هغه مخه

جبراییل یې راغے خوا ته، وې د شپې سفر مولا ته
دا چې رب یې ځان ته غواړي، حلاوت له هغه مخه

چې وقار یې دے موندلے، الله شرف دے وربخښلے

ketabton.com - The Digital Library

خطاګانې يې چې معاف شوې د امت له هغه مخه

محمد نبي سردار دے، هم هغه خو مو سالار دے
دا زمونږه چې پريمانه، دے عزت له هغه مخه
صلی الله عليه و آله وسلم

عربي متن ..... شرف الدين بوصيری

الصبح بدا من طلعته
والليل دجا من وفرته

فاق الرسلا فضلا و علا
اهدی السبلا لدلالته

کنز الکرم مولي النعم
هادی الامم لشريعته

اذکی النسب اعلی الحسب
کل العرب فی خدمته

سعت الشجر نطق الحجر
شق القمر باشارته

جبريل اتی ليلة اسری
والرب دعی لحضرته

نال الشرفا والله عفا
عن ما سلفا من امته

فمحمدنا هو سيدنا
والعز لنا لاجابته

د اقبال د شپږو ليکچرو خاکه او پښتانه

د اسلامي تعليماتو د نوي تعبير په اړه د علامه اقبال د معروف انګريزي کتاب وړومبی نوم ....سيکس ليکچرز آن ريکنسټرکشن اف ريليجييس تهاټس ان اسلام ...وو...بيا ترې د سيکس ليکچر

ketabton.com - The Digital Library

سابقه ختم کړی شوه..خو زه دغه انګریزي کتاب نه یادوم...زه د پښتنو په اړه د اقبال د شپږو لیکچرو خاکي ته اشاره کوم چي اقبال دغه خاکه په پښتنو د څیرني د پاره تیاره کړې وه...
مونږ ته پته ده چي په کال نولس سوه درې دیرشم کښې اقبال په افغانستان کښې افغان حکومت ته او افغان څیرونکي عبدالحئ حبیبي صیب ته د پښتو او پښتنو په اړه ډېرې ګټورې مشورې ورکړې وې ...خو د دې نه هم اووه کاله مخکښې یې د ترکي حکومت ته ځنې مشورې ورکړې وې چي پکښې یې د شپږو لیکچرو دغه منظمه خاکه هم پیش کړې وه...د خاکي ترتیب داسې وو...
وړومبی لیکچر ...په افغان نسل څیرنه
دویم لیکچر....اسلام قبلولو نه پس د پښتنو په تاریخ یو نظر
دریم لیکچر...د پښتنو د یو موټي کولو هڅې
څلورم لیکحر...د پښتنو دودونه...اداري او جرګې مرکی
پنځم لیکچر...موجوده افغان کلتور فنون لطیفه..موسیقي مصوري او نور
شپږم لیکحر.. د پښتنو مستقبل او منصوبه بندي

دغه خاکه اقبال د خپل یو خط سره په کال نولس سوه شپږ ویشت کښې په ترکیه کښې د اسلامي علومو او ژبو د اداري مشر او ترک عالم خلیل خالد بے ته لیږلې وه او د ترکي حکومت نه یې غوښتنه کړې وه چي په دغه خاکه که کار وشي نو دې سره به د ترکي حکومت په عزت او وقار کښې ډېره اضافه وشي... د اقبال دغه خط محمد حسین خان زبیري په ...ایجوکیشنل کانسپټ اف کریټ مین کښې...چاپ کړی دی چي زمونږ میر عبدالصمد خان ترې هم استفاده کړې ده... کاش چي دغه خاکه د اقبال په ژوند عملي شکل اخستی وی نو دا به یې د ..ریکنسترکشن.. نه علاوه یو بله نه هیریدونکې کارنامه وه...
زه چي دغه پس منظر او د اقبال جذبې ته ګورم نو حیران شم چي اقبال سره د پښتنو څومره فکر وو..پښتانه یې په نړۍ کښې څلول غوښتل..په خپلو لیکونو کښې یې په انګریزۍ ..فارسۍ..او اردو درې واړو ژبو کښې ستایلي دي خو دغه نړیوالې منصوبې یې پښتنو سره د بې مثله مینې او تړون نورې حوالې دي.... د پښتنو او پښتو دومره غم خو مونږ پښتنو هم نه دی ژړلی خو په غیر پښتنو کښې ما د پښتنو غمخوار د اقبال نه لوې بل څوک نه دی لیدلی..... نن د اقبال ورځ ده زه یې روح ته دعا کوم ...او ټولو پښتنو ته یې په دغه سپیڅلې جذبه د غور کولو بلنه ورکوم...

د مولانا روم د مثنوي د وړومبي دفتر د وړومبی برخې ترجمه مکمل شوه ..دغه وروستي اته بیتونه یې هم راسره وګورئ ...

عشق هر څو که دی بې نیازه، له هر څه نه بې خطر دی
خو الوت یې ګران دی بیا هم، یو مارغه دی بې وزر دی

وړاندې وروستو چي نظر کړم، هوش لرم خو څه به وایم
د رڼا غوندې جانان چي، نه لرم نو بې نوا یم

عشق خو غواړي چي خبره، له زړګي نه رابهر شي

ketabton.com - The Digital Library

ایینه چرته غمازه، مې د زړه په حال خبر شي

ولې نه ده اینه دې، ستا په حال باندې غمازه
چې څهره یې د خپل زنګ نه، چرې نه شوله ممتازه

واوره هغه اینه چې، له خپل زنګه راجدا ده
د خالق د نور له نمره، ښه معموره ده رڼا ده

ورشه زنګ خو یې له مخه، ښه په مینه باندې پاک کړه
بیا یې څیر شه ښکلي مخ ته، د رڼا یې ښه ادراک کړه

حقیقت د زړه په غوږو، باندې واوره ځان خبر کړه
د اوبو خاورې پیکر نه، ځان په ویښه رابهر کړه

که شعور لرې نو روح ته، ښه څرګنده ورکړه لاره
له دې پسته ښه په شوق دې، خپله لاره یاره څاره

فارسي متن .. مولانا رومي

چون نباشد عشق را پروای او
او چو مرغی ماند بی‌پر وای او

من چگونه هوش دارم پیش و پس
چون نباشد نور یارم پیش و پس

عشق خواهد کاین سخن بیرون بود
آینه غماز نبود چون بود

آینه‌ت دانی چرا غماز نیست
زآن که زنگار از رخش ممتاز نیست

ائنہ کز زنگ و آلائش جداست
پرشعا نور خورشید خداست

رو تو زنگار از رخ او پاک کن
بعد ازاں آن نور را ادراک کن

ketabton.com - The Digital Library

این حقیقت را شنوا از گوش دل
تا بروں ائی بکلی ز آب گل

فہم گر دارید جان را ره دہید
بعد ازاں از شوق پا در ره سنہید

د مولانا رومي د مثنوي نور لس شعرونه او د هغې ترجمه راسره وګورئ ... دې نه پس به نور اته شعرونه وړاندې کوم نو د وړومبي دفتر وړومبی برخه ټول اته دیرش شعرونه به مکمل شي ...

حریصانو له د سترګو ، کوزه ډکه چرې نه شوه
خو چې صبر سیپی وکړو، هله سا یې را په زړه شوه

هر هغه د چا لباس چې، په جذبه د عشق کښې چاک شو
هم هغه سړی په هر رنګ، د حرص له رنځه پاک شو

عشقه تل خوشاله اوسې، تل چې مل مې د جنون یې
ته طبیب مې د رنځونو، ته زما د زړه سکون یې

ته دارو د تکبر یې، ته علاج مې د ناموس یې
عشقه ته مې افلاطون یې، او هم ته مې جالینوس یې

خاکي جسم ستا له مخه، پورته لاړو په افلاک شو
غر ته ګوره په اتڼ شو، ګوره غر څومره چالاک شو

دا خو عشق دی چې یې طور هم، په یوه جلوه مدهوش کړو
طور چې مست شو نو موسی یې، په یوه لمحه بیهوش کړو

که له ما سره همځنګ وی، دا خوږې شونډې شکرې
د شپیلی غوندې به ما هم، کړې خوږې خوږې خبرې

کوم اواز چې خپلې ژبې، او خپل روح نه راجدا شو
بس بې ژبې شو بې روحه، که په سل ژبو ګویا شو

هغه ګل او ګلستان چې، رسیدلی تر انجامه
د بلبل د اوریدلو، قیصه لاړه شوه تمامه

دا هر څه که معشوقه ده، نو عاشق یوه پرده ده

ketabton.com - The Digital Library

معشوقه خو ژوندۍ ګرځي، د عاشق خونه خوره ده

اصلي فارسي متن ... مولانا رومي

کوزه‌ی چشم حریصان پر نشد
تا صدف قانع نشد پر در نشد

هر که را جامه ز عشقی چاک شد
او ز حرص و عیب کلی پاک شد

شاد باش ای عشق خوش سودای ما
ای طبیب جمله علت‌های ما

ای دوای نخوت و ناموس ما
ای تو افلاطون و جالینوس ما

جسم خاک از عشق بر افلاک شد
کوه در رقص آمد و چالاک شد

!عشق، جانِ طور آمد عاشقا
طور، مست و خرَّ موسی صَاعِقا

با لب دمساز خود گر جفتمی
همچو نی من گفتنی‌ها گفتمی

هر که او از همزبانی شد جدا
بی‌زبان شد گرچه دارد صد نوا

چون که گل رفت و گلستان درگذشت
نشنوی زآن پس ز بلبل سر گذشت

جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای
زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای

----- د مولانا رومي د مثنوي د وړومبي دفتر نور لس بیتونه او د هغې ترجمه راسره وګورئ

شپیلۍ هر هغه سره ده' چې له یاره په بیلتون دی

ketabton.com - The Digital Library

چې یې واړه پردې وا کړې' په اواز کښې یې سکون دی

نهٔ زما غوندې لیدلي' به چا زهر او تریاق وي
نهٔ لیدلی به چا دوست وي' نهٔ زما غوندې مشتاق وي

دا شپیلی چې په هر وخت کښې' یو بیان د ځیګر خون کړي
چې قیصې به راته هر وخت' بس د میني د مجنون کړي

په دې راز چې پوهه څوک دی' بس نو واوره چې بېهوش دی
د دې ژبې اخستونکی' خو یو غوږ دی هم آغوش دی

زما غم کښې ډیرې ورځې' شولې تیرې بیګانه شوې
زما سوز سره ملګرې' ډیرې ورځې جانانه شوې

ورځې تیرې شوې که ډیرې' داسې وایه پروا نشته
تهٔ هغه یې سپینې ورځې' بله پاکه له تا نشته

بې له کبه خو یې واړه' په اوبو باندې ماړهٔ شو
چې روزي یې نهٔ لرله' هغه هسې هم زاړهٔ شو

د هوښیارو حال به څنګه' کړې معلوم چې خیال یې خام وي
لنده دا چې دغو واړو' ته زما دې هم سلام وي

زولنې ماتې کړه زویه' ازادې واخله که ځوان یې
په پنجره کښې د سرو سپینو' به تر کومې بندیوان یې

سمندر که په کوزه کښې' څوک راګیر په ډیر حکمت کړي
راته وایه څومره برخه' به د یو ورځ په قسمت کړي

فارسي متن ------ مولانا رومي

نی حریف هر که از یاری برید
پرده‌هایش پرده‌های ما درید

همچو نی زهری و تریاقی که دید
همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

ketabton.com - The Digital Library

نی حدیث راه پر خون می‌کند
قصه‌های عشق مجنون می‌کند

محرم این هوش جز بیهوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

در غم ما روزها بیگاه شد
روزها با سوزها همراه شد

روزها گر رفت گو رو باک نیست
تو بمان ای آن که چون تو پاک نیست

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
هرکه بی روزیست روزش دیر شد

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید و السلام

بند بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بند سیم و بند زر

گر بریزی بحر را در کوزه‌ای
چند گنجد قسمت یک روزه‌ای

نۍ نامه د مولانا جلال الدین رومي شاهکار او د نړیوال شهرت مثنوي ده چې ورته مثنوي معنوي هم وییلی شي --- د نړۍ په شلګونو ژبو کښې د دې مثنوي ترجمې او شرحې شوې دي --پښتو کښې یې یوه خلاصه عبدالاکبر خان اکبر لیکلې ده چې ورسره یې د ځنو چوڼ کړی شوو بیتونو نثر ----کښې ترجمه هم ورکړې ده
مولانا روم د شمس تبریز مرید او د علامه اقبال روحاني مرشد وو --- هغه ګڼ شمیر کتابونه لیکلي دي خو د عالمګیر شهرت ذریعه یې دغه مثنوي جوړه شوې ده -- د دې مثنوي ټول بیتونه شپږ ویشت زره شپږ سوه شپیته دي چې په اوو برخو یا دفترونو کښې ویش دي دغو کښی شپږ دفترونه وړومبی او بیا اووم دفتر د مولانا د ناروغۍ په وجه څه موده پس لیکلی شوی دی ---- د وړومبي دفتر وړومبۍ برخه یې اته دیرش بیتونه لري چې ما یې پښتو کښې منظومه ترجمه کړې ده ----دغه ټول اته دیرش بیتونه دلته راوړل به لوستونکیو ته ګرانه پیښنوي ځکه یې زه هره ورځ لس لس بیتونه ملګرو سره شریکوم چې لوستل یې اسان شي --- یاده دې وي چې مولانا روم په شپږ سوه څلورم هجري کښې بلخ کښې زیږیدلی او په شپږ سوه دوه اویا هجري کښې وفات شوی ---- وو چې مزار یې په ترکي کښی دی

ketabton.com - The Digital Library

راشه غوږ کیږده شپیلۍ ته'حکایت به ترینه واورې
د میینو د بیلتون نه' شکایت به ترینه واورې

چې د کله نه له ښاخه 'یې زه یمه راریبلې
هر سړی مې له فریاده 'هم تورسرې ژړیدلې

یوه داسې سینه غواړم 'چې چور چور وي له فراقه
چې قیصه ورته زه وکړم' د ډیر درد له اشتیاقه

هر هغه چې په خپل ژوند کښې' لرې شوی وي له اصله
په لټون د هغه وخت وي' چې تر غاړه شي له وصله

زه په هر محفل کښې هر وخت' په هر حال کښې په ژړا شوم
که خوشحال وي که خفه وي' زه یې هر وخت همنوا شوم

هر سړی به په خپل خیال کښې' جوړ پخپله زما یار شو
خو زما په زړه کښې راز نه' ناخبره شو ویزار شو

زړه کښې راز مې له اوازه' لرې نه دی خو آ نشته
اوس په سترګو په غوږونو' کښې هم هغه ځلا نشته

تن له روحه روح له تنه 'چرته پټ او پنا نه دی
خو لیدل لکه د روح چې' بس هیچا ته روا نه دی

د شپیلۍ دغه اواز خو' لکه اور دی څه باد نه دی
دغه سوز چې چا کښې نه وي' هغه هیچا ته یاد نه دی

اور د مینې یې چې بل دی 'د شپیلۍ په ولوله کښې
جوش د مینې سر اوچت کړو' د شرابو په پیاله کښې

اصلي فارسي متن---ورومبي لس بیتونه

بشنو از نی چون حکایت می‌کند
از جدایی‌ها شکایت می‌کند

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند

ketabton.com - The Digital Library

در نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

من به هر جمعیتی نالان شدم
جفت بدحالان و خوش‌حالان شدم

هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

سر من از نالهٔ من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیک کس را دید جان دستور نیست

آتش است این بانگ نای و نیست باد
هر که این آتش ندارد نیست باد

آتش عشق است کاندر نی فتاد
جوشش عشق است کاندر می فتاد

خدای

څو ورځې مخکښې مې د -خدای-- د عنوان لاندې یو پوسټ کړی وو چې د ځنو حوالو په بنیاد مې ویيلي وو چې دا توری اصل کښې د پښتو دی چې د --خوتایی-- یعنې خو--ته--یی--په شکل تقریبن اته زره کاله زړه ریښه لري--- د څو لغتونو حوالې هغه پوسټ کښې شته---اوس په دغه حقله د ---نورې مطالعې په نتیجه کښې څو نورې خبرې هم کول غواړم چې د هغه تیر پوسټ تسلسل دی په نړۍ کښې زیات مشهور زاړه تهذیبونه د مصر دي چې ورسره بابل اشور اکاد سومیر وغیره شامل دي--دغسې نور سامي تهذیبونه هم دي --او هند چې ورسره نیپال او چین وغیره شامل دي--بیا ورسره یونان او ایران هم زمونږ مخې ته دي---دغو ټولو سره مذهبي تصورات شامل دي چې یو بنیادي تصور پکښې د خدایي هم دی---د دغو تهذیبونو د څیرونکیو تر مخه د --الله--نوم د قران د نزول نه مخکښې هم موجود دی---ځکه خو عبدالمطلب په خپل زوې ---عبدالله --نوم ایښی

ketabton.com - The Digital Library

وو---د الله نه علاه د --اله--تصور هم د عربو د جاهليت د دور شاعرئ کښې شته تر دې چې د مکي مشرکينو کښې هم د الله او اله د نوم اصطلاح او تصور شتون لرلو--- عربئ نه مخکښې په عبرانئ ژبه کښې خداي ته---د --يهوا --او ځنو نورو نومونو نه علاوه --ايلوهيم-- وييلی شوي دي چې د الله --اله--يا الهي زوړ شکل دی--په ارامي ژبه کښي هم- اله-- وو--په اشوري کښې-- ايلو-- وو په فونيقي کښی---ايلون--وو- په يوناني کښې د ځنو نورو نومونو سره --ايلي--وو--چې دغه ټولو کښې دعربئ د-- الله-- ريښه موجوده ده---سنسکرت او بيا هندئ کښې ايشور---پرميشور--او --ځنې نور نومونه راغلي دي

يونانئ کښې يو نوم---اوراتهوس--هم شته چې زمونږ د پښتو --خوتايی---ته نزديکت لري---اوراتهوس نه --او ته يی-- هم جوړيدی شي-- او د موجوده فارسئ-- او را توست -- يعنې هغه ته يې-- ترې هم جوړيدی شي-- دغه شان په زړه فارسئ يا زرتشتي تهذيب کښې د -- اهورا مزدا --او --يزدان-- نه علاوه يو نوم د --پرورتار---هم شتون لري چې---مونږ يی اوس-- پروردګار--وايو -- دا نوم هم د پرورده يعني ساتونکي او پالونکي په معنو کښې د عربئ -- رب -- سره معنوي نزديکت لري---ډيره زړهٔ راښکونکې خبره داده چې په تاومت کښې خدايی د پاره --- تاو -- نوم راوړلی شوی دی چې د پښتو---ته يی--يا --خوتای-- سره ډير نزديکت لري او يا ترې تا وې ---- او ---ته وې --- هم جوړيدی شي ----او بيا په انجيل مقدس کښې چې د ځنو سامي نومونو نه علاوه يو نوم-- تهيوس-- راغلی دی نو دا هم د يونانی---اوراتهوس--او د پښتو--ته ---يی--يا خوتايی--سره او يا د فارسئ ----توست--- سره ډير نزديکت لري

د دې مطلب دا شو چې د نړئ په مختلفو ژبو تهذيبونو او مذهبونو کښې د خدايی تعالی نه يواځې تصور يو بل ته ډير نزدې او مشترک دی بلکی نومونه يی هم يو بل ته ډير نزدې دي--- په رښتيا ----چې ټول ښايسته نومونه الله لره دي---له الاسماالحسنی

ګران ډاکټر لياقت تابان راته دغه پخوانی عکس راوليږلو ---ما وې چې ورسره تړلي د خپلی ماضي ځو ادبي خبرې وليکم---دا د پيښور صدر شفيع مارکيټ ته د ننوتو لاره ده چې زمونږ خوږ دوست باز محمد عابد به ورسره د سګريټو کوکه لګولي وه---څه کم ديرش کاله زړه خبره ده---- خوږ پير محمد کاروان هم ځوان زلمی وو چې تازه تازه له برې پښتونخوا راکوچيدلی وو----دلته نزدې د چايو يو هوټل کښې به راغونديدلو چې په ناستو کښې به مو نورالحبيب نثار او مصطفی سالک هم پاخه غړي وو ---بيا راسره سيد شاه سعود --راشد خټک --کلي وال خټک ---هم ملګري شول---په افغانانو ملګرو کښې به عبدالاحد پيغام--امان الله ساهو---- اسدالله غضنفر ---عبدالوکيل سوله مل --تاج محمد ياري او بريالی باجوړی هم راتلل---لړئ مو تر مشرانو هم وغزوله---محمد صديق پسرلی او ډاکټر مجاور احمد زيار هم پيښور صدر کښې وسيدل نو هغوئ له به هم ورتلو---حبيب ----الله رفيع اصف صميم---زلمي هيوادمل او محی الدين هاشمي سره مو هم اړيکی وې

بس له دغه پيښور صدر له بازاره د چايو هوټل کښې مو د في البديه مشاعرو لړئ پيل کړه چې روداد به يې پريشان داودزي وحدت ورځپانه کښې چاپولو---دغه لړئ مو د افغان ادبي بهير جوړولو ته راورسيده چې د پيښور او نورو سيمو مشرانو ليکوالو به پکښې ګډون کولو---په افغانانو مشرانو کښې به محمد رحيم الهام او شپون صيب هم راتلل---د بهير په نامه مو مجله هم شروع کړه چې پسرلی صيب يې مشر مدير او زه او کاروان صيب يې مرستيالان وو--- دبهير دغه لړئ پيښور کښې په کلونو وغزيده او چې کله افغانان ملګري او مشران مو افغانستان ته لاړل نو

ketabton.com - The Digital Library

هلته يې د بهير غونډې شورو کړې چې تر دې دمه دوام لري او اوس د بهير ځانګې د افغانستان ګوټ ګوټ کښې شتون او فعاليت لري بلکې اوس بهير د يو غورزنګ شکل اخستی دی---زه د دې هر څه محرک ګران بازمحمد عابد او د هغه د سګريټو دکان ګڼم---دغه وو زمونږ عکس او څو --خبرې د ماضي

د ساغر صديقي د دغه مشهور غزل په پښتو ترجمه کښې مې رديف--- ياد نه وي--- ځکه وساتلو چې اردو رديف ---ياد نهين --- سره يې صوتي اهنګ هم برابر راشي -- ترجمه ملګرو سره ---شريکوم

دعا مې ياده وي خو حرف د دعا ياد نه وي
هنر د غږ زما سندرو ته بيا ياد نه وي

د چا د پاره مو چې لاره کښې شيندلې وينې
وايي چې ما ته هغه لوظ د وفا ياد نه وي

هره لمحه مې د ژوندون لکه سزا تيره کړه
چې په کوم جرم باندې خورمه سزا ياد نه وي

ما خو يې ور د خپلو سترګو په بڼو ټکوو
فقير کړي ځنګه اواز ما ته خو دا ياد نه وي

ځنګه رادکې له ماښامه د چا سترکې شولې
ځنګه د ستورو رپيدله ځلا ياد نه وي

بس خو رڼا به مې ليده د پريوتونکيو ستورو
څوک شو او کله شو له ما نه خفا ياد نه وي

راشه سجده خو يوه وکړه چې خمار يې کله
خلق خو وايي چې ساغر ته مولا ياد نه وي

اردو غزل -----ساغر صديقي

ہے دعا یاد مگر حرفِ دعا یاد نہیں
میرے نغمات کو اندازِ نوا یاد نہیں

ہم نے جن کے لیے راہوں میں بچھایا تھا لہو
ہم سے کہتے ہیں وہی عہدِ وفا یاد نہیں

ketabton.com - The Digital Library

زندگی جبرِ مسلسل کی طرح کاٹی ہے
جانے کس جرم کی پائی ہے سزا، یاد نہیں

میں نے پلکوں سے درِ یار پہ دستک دی ہے
میں وہ سائل ہوں جسے کوئی صدا یاد نہیں

کیسے بھر آئیں سرِ شام کسی کی آنکھیں
کیسے تھرائی ستاروں کی ضیا یاد نہیں

صرف دھندلائے ستاروں کی چمک دیکھی ہے
کب ہوا کون ہوا مجھ سے خفا یاد نہیں

آؤ اک سجدہ کریں عالمِ مدہوشی میں
لوگ کہتے ہیں کہ ساغر کو خدا یاد نہیں

دغه دوه نعتیه شعرونه شیخ سعدي ته هم منسوب ګڼلی شي او شاه عبدالحق محدث دهلوي ته هم ---درې مصرعې یې عربی کښې دي او وروستی مصرعه فارسی کښې ---- زما خیال دی چې دغه یوه فارسي مصرعه به د سعدي وي او نور کلام به د شاه صاحب وي --- زه عربی نه استفاده کولی شم خو نیغ په نیغه ترې ترجمه راته ګرانه ده --- بس دغه څو مصرعې مې پښتو کښې ترجمه کړې -- چې ملګرو سره یې شریکوم

یه ښښتنه د جمال او یه سرداره د بشر
ستا له مخه رڼا اخلي دغه پړقنده قمر

ناممکنه دې ستاینه چې پرې حق شي ستا ادا
پس له خدایه خو بس ته یې قیصه لویه یو یې سر

عربي کلام ---.شاه عبدالحق محدث دهلوي

یا صاحب الجمال و یا سید البشر
من وجهک المنیر لقد نور القمر

لا یمکن الثناء کما کان حقہ
بعد از خدا بزرگ توئی قصہ مختصر

صلی الله علیه و اله وسلم

ketabton.com - The Digital Library

ستر پښتون مبارز " انقلابي او ولوله انگیز شاعر د نظم بادشاه ولي محمد طوفان لکه چې پښتنو هیر کړی دی خو د هیرولو نه دی --- په پښتونخوا د هغه شاهکار پښتو نظم مې اردو ته ترجمه کړی دی ----- زه د اردو په فاعلاتن فاعلات سم نه رسم خو چې څنگه بحر کښې د طوفان مرحوم پښتو نظم وو هغې ته ورته بحر کښې یې ما اردو کښې د ترجمې هڅه وکړه ---مینه وال ملگري ---- دې یې راسره وگوري او د کمۍ کوتاهۍ دې را ته بخښنه هم کوي

-----پختون خوا

تو ہے فخر وطن ،تو ہے غیرت حیا
پختونخوا، پختونخوا پختونخوا پختونخوا

تیرے پتھر ہیں لعل،تو میرا بدخشاں
تیرے ذروں پہ وار،تو ہی ہے کہکشاں
تیرے بلبل ہیں ہم،تو جو ہے گلستان
چشمۂ تو جمال، أئینۂ زیبا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

تیرے دریا ہیں کوثر ،پہاڑ تیرے طور
ہیں کہن سال شیر،نوجواں ہیں باتور
تیری غیرت میں دیکھ ،طفل بھی ہیں منصور
تو ہے مثل گہوارۂ ،زیست بقا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

تیرے کہسار کے سنگ، مثل یمن
گرد تیرے ہوں جسے آھوئے ختن
پر و پرواز مور بھی، ہوں جسے زغن
تیرا کوا بھی شاہیں، جری ہے هما
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

تیرے دروں میں سب مانگتے ہیں امان
تیرے کھڈ کو سمجھتے جو ہیں قبرستان
بھاگ جاتے ہیں سارے حملہ آوران
یہاں بابر و اورنگ، کو ہے واویلا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

خار خوشحال خان کے ہاتھوں کے لئے

ketabton.com - The Digital Library

تیغ خنجر بنے دشمنوں کے لئے
مثل مقتل ہیں باغ، رہزنوں کے لئے
ہے ارادہ جہاد اور عمل ہے غزا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

صبح یرغل جو ہو، بھاگی تاریکیاں
پیچھے رہ جائیگے، رات کے کاروان
زیست گر اگے ہو، پشت پر قبرستان
بڑھتے ہی جائیگے، سوۓ نور و جلا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

ہم سدا ہوں فدا دین اسلام ہے
ساقئ یثربی، ہاتھ میں جام ہے
جاگزین روح میں، رب کا پیغام ہے
اسی قرآن ہی نے تو بخشی جلا
پختونخوا پختوخوا، پختونخوا پختونخوا

منتشر نہ رہیں، کریں عام اتحاد
تیرے اجداد کا تھا پیام اتحاد
ملتوں کی بلندی کا نام اتحاد
پائی کس قوم نے عروج وحدت بنا
پختونخوا پختونخوا، پختونخوا پختونخوا

اصل پښتو نظم---ولي محمد طوفان

پښتونخوا

يې وطن د ناموس د غیرت د حیا
پښتونخوا پختونخوا ' پښتونخوا پښتونخوا

ستا د کاڼو نه ځار بدخشان يې زمونږ
له ذرو دې لوګی کهکشان يې زمونږ
مونږ یو ستا بلبلان ته بوستان يې زمونږ
سرچینې د ښایست ایینې د ښکلا
پښتونخوا پښتونخوا ' پښتونخوا پښتونخوا

هر یو سیند دې کوثر هر یو غر دې یو طور

ketabton.com - The Digital Library

هر بوډا دې زمری هر زلمی دې باتور
ستا په پت او په ننګ هر بچې دې منصور
ای زمونږه زانګو د ژوندون د بقا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

د غرهٔ کاڼې دې خدایګو یمن لټوي
تل غبار دې هوسی د ختن لټوي
طاوسان دې وزر د زغن لټوي
هر یو زاغ دې شاهین توریالی دې هما
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

سردرو کښی دې سوال کړي غلیم د امان
هر ګړنګ دې مزار ګڼي تل دښمنان
ځي په تیښته له تا د یرغل په ارمان
هر بابر په فریاد هر اورنګ په ژړا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

هر ازغی دې منګول د خوشحال کښې دی شل
هره تیغه دې لاس کښی خنجر د ایمل
د شوکمارو د پاره هر باغ دې مقتل
هر تکل دې جهاد هر عمل دې غزا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

ګډ ناتار پرې سحر کړه تیرې شا ته ځي
د درنې تورې شپې قافلې شا ته ځي
د ژوندون په یرغل ادیرې شا ته ځي
مخ په وړاندې روان یو په لار د رڼا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

په اسلام یو میین دین اسلام دی زمونږ
د یثرب د ساقي لاس کښې جام دی زمونږ
پوخ ایمان د الله په کلام دی زمونږ
د قران دی هر توری زمونږ سپین سبا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

کړئ خورو پښتنو خپل مرام اتحاد
د زړو پلرګنو مو پیغام اتحاد

ketabton.com - The Digital Library

په دنیا غوره بویه د قام اتحاد
کله پایي چې قام کړي یووالي ته شا
پښتونخوا پښتونخوا" پښتونخوا پښتونخوا

خدای

خدای --د پاره عربۍ کښې قران حکیم --الله-توری راوړی دی-دا توری دومره کامل او اکمل دی-- چې هر څومره تجزیه یی وکړې معنا یی په هر صورت کښې کامله وي--الله-نه که وړومبی --الف--اخوا شي نو ---لِله--به پاتې شي مطلب الله د پاره-که- لِله- نه هم وړومبی -ل--اخوا کړې نو-- لهٗ --به پاتې شي نو مطلب یی شي هغه ذات د پاره--او که --لهُ --نه هم وړومبی -ل--اخوا کړې نو --هُ--به پاتې شي مطلب--هغه ذات--د دغه الله توري ریښه په سامي ژبو ارامي عبراني او سریاني کښې هم شته--
الله د پاره زمونږ په مشرقي ژبو کښې ګڼ شمیر توري مستعمل دي چې ټولو نه زوړ توری یی --خدای-دی--د ژبو ماهرین وایی چې دا توری نزدې نزدې اته زره کالو راسې مستعمل دی--په یو شمیر لغتونو لکه فرهنګ نظام --غیاث اللغات--سراج اللغات--وغیره کښې د --خدای--د توري ماده او زوړوالی ښودلی شوی دی --فرهنګ نظام کښې راځي چې-- ریشه لفظ خدا در اوستا است بمعنی بخودی خود و در سنسکرت--سوته--بهمان معنی است--ګویا اوستا کښې دا توری خدای دی او سنسکرت کښې ---سوته---دی---اِوستا د زرکاله قبل مسیح ژبه ده او سنسکرت دوه زره کاله قبل مسیح--اِوستا ته ---ژند --هم وییلی شي چې د زرتشت د کتاب نوم هم دی او د دغه ژند تفسیر او شرح د-- پاژند-- په نوم یادیږي---چې وروستو بیا دغه ژبې ته د پهلوي او بیا د فارسي نومونه ورکړی شوي دي--- د خدای دا نوم په پاژند کښې خدای --پهلوي اشکاني کښې خودهای---او پهلوي ساساني کښې--خوتای--راغلی دی---دغه --خوتای--په قدیم ژند او پاژند کښې --خو ته یی---راغلی دی---بلخوا په سنسکرت هم غور پکار دی چې هلته --سو ته---راغلی دی---دې لور ته د چا هم پام نه دی چې دغه زوړ ترین نوم---خو ته یی---اصل کښې د پښتو توری دی----د ژند او پهلوي د خودای معنا --بخودی خود---یعني پخپله یا له خپله ځانه موجود ښودلی شي---دغسې د خدا معنا---خود آ--یعني پخپله راشه ښودلی شي--- او د سنسکرت توری ---سو ته-- چې د دوو تورو نه جوړ دی هم دا معنا ورکوي چې --بس ته یا یواځې ته---خو د دغه لفظ زیاته فصیح معنا پښتو کښې ده---پښتو کښې دا توری د دریو تورو مجموعه ده--خو--ته--یی----یعني---خوته یی---مطلب بس ته یی-- بل څوک نشته---دغسې د--- خو ته یی---نه خوتایی او بیا خدای جوړ شوی دی چې د خالق مالک بادشاه قادر مطلق په معنو کښې تر ننه استعمالیږي---
دلته یوه اندازه دا هم کیږي چې د پښتو توری ---خوته یی-- یعنې--- خدای--- که اتهٔ زره کاله زړه ریښه لري نو بیا پښتو ژبه هم انداذاً اتهٔ زره کاله زړه ده----

---

علامه اقبال د مسلمانانو د زوال او تباهۍ درې غټ اسباب ښودلي دي --- د خلافت نه ملوکیت او بادشاهت ته راتلل --- د ملا په پنجه کښې راګیریدل --- او د بې عمله پیرانو صوفیانو په لاره تلل --- دغه تناظر کښې یی خپل یو نظم کښی مسلمانانو ته د یو غیبي اواز په علامتي انداز کښی د خپلې باوقاره ماضي یاد د پاره ډیر ښکلی نظم په ډیر جلالي انداز کښې لیکلی دی چې ما یی په هم

ketabton.com - The Digital Library

هغه اسلوب او بحر کښې د ګران باچاچي په غوښتنه پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ----ملکرو ---- سره يې شريکوم

---- غيبي اواز

سحر سبا رادرومي له اسمانه يو اواز
تا څنګه وبايللو هنر هاغه د ادراک

ستا څنګه شوله پسه هغه توره د تحقيق
دا ولې له تا نۀ شولو د ستورو ځيګر چاک

ظاهر او په باطن يې تۀ څښتن د خلافت
لمبې هم چرته کړې غلامي ده د خاشاک

دا ستوري نمر سپوږمی دې ولې نه دي لاس په نام
ستا ولې له نظره چې لرزيږي نه افلاک

منم چې په رګونو کښې دې وينه ځي راځي
نۀ هغه ولوله شته او نۀ سوچ هغه بې باک

رڼا به لري ډيره خو جهان نۀ شي ليدی
پردې د کومو سترګو چې نظر نۀ لري پاک

دا ځکه خو شوې خلاص له ايينه غونډې ضمير
راګير چې په حلقه شوې د سلطان ملا او پير

اردو نظم ----اواز غيب ---علامه اقبال

آتي ہے دم صبح صدا عرش بريں سے
!کھويا گيا کس طرح ترا جوہر ادراک
کس طرح ہوا کند ترا نشتر تحقيق
ہوتے نہيں کيوں تجھ سے ستاروں کے جگر چاک
تو ظاہر و باطن کي خلافت کا سزاوار
کيا شعلہ بھي ہوتا ہے غلام خس و خاشاک
مہر و مہ و انجم نہيں محکوم ترے کيوں
کيوں تري نگاہوں سے لرزتے نہيں افلاک
اب تک ہے رواں گرچہ لہو تيري رگوں ميں

ketabton.com - The Digital Library

نے گرمي افکار، نہ اندیشہ بے باک
روشن تو وہ ہوتي ہے، جہاں بیں نہیں ہوتي
جس آنکھ کے پردوں میں نہیں ہے نگہ پاک
باقي نہ رہي تیري وہ آئینہ ضمیري
اے کشتۂ سلطاني و ملائي و پیري

شیدا ولې یې صدف د محیط بولي
غوږ نیولی دی ګوهر ډِتا سخن ته
وضاحت.....
محیط۔احاطه کوونکی یعني سمندر...
صدف---- ملغلره....
تاسو ته پته ده چې ملغلرې په سمندر کښې د صدف په خله کښې پیدا کیږي...د صدف کنجکي یا سیپی شکل د غوږ غوندې بیضوي انداز کښې ګول وي...د صدف خله هم وازه وي او غوږ هم پرانستی وي۔صدف د باران څاڅکي ته خله وازه نیولې وي چې د باران څاڅکی د صدف خله کښې پرویوځي۔تل ته یې کوز شي او ملغلره شي...او غوږ هم ښکلي اواز ترنم او سخن ته پرانستی منتظر وي چې دغه اواز نغمه ترنم شعر یا سخن پرې لکه د ملغلرې ولګي....
شیدا په دغه تناظر کښې وایی چې دا خو د ګوهر غوندې قیمتي او باذوقه انسان غوږ ستا سخن یعني شاعرۍ ته پرانستی منتظر دی او ته وایی چې ګنې دا صدف د باران څاڅکي ته خله وازه نیولې ده چې پکښې څاڅکی ملغلره شي...ولې ستا شاعري د ملغلرو نه کمه ده څه.... د شیدا کمال ته وګورئ چې د غوږ او خلې په نسبتونو یې د خپل سخن او شعر خبره خو کړې ده خو مونږ ته دا هم پته ده چې حسینان د خپل سینګار د پاره په غوږونو د سرو سپینو د والیو په ځایی د ملغلرو میخکي هم اچوي۔ګویا د غوږ او ملغلرو دغه نسبت هم د شیدا په ذهن کښې وو ځکه یې د خپل سخن دپاره دومره نادر شعري رعایتونه راوړي دي او یو قسم شاعرانه تعلي یې کړې ده..... نو بس چې د شیدا شاعري سخن یا خبرې ملغلرې دي نو ځکه خو ورته مونږ غوږ نیولی دی --- او پکار ده چې حسینان هم په خپلو غوږونو د مادي ملغلرو په ځایي د شیدا د سخن معنوي ملغلرې سینګار ----کړي یعني د شیدا سخن ته غوږ ونیسي او خپل غوږونه د خوند او مسرت په کالیو سینګار کړي

په انګلستان کښې د --ګرین وډ -- په نوم یو ځنګل وو چې اوس نشته--په دغه ځنګل کښې د پر امن او شریفو خلقو یو ټولي چې --ایمي ینټ ---به یې بللو ' ژوند تیرولو او د انساني ټولنې د شور و شر نه لرې به یې د فطرت د رنګینیو او ښایسته موسم نه خوند اخستو-- هسې ګرین وډ په انګریزۍ کښې د سپرلي موسم ته هم وییلی کیدل خو دغه سپرلی به هم ډیر یخ وو--- د انګریزۍ ایز-- as you like it ---- لوې ډرامه نګار او شاعر ویلیم شیکسپیر چې خپله مشهوره ډرامه یو لایک ایټ---لیکله نو تر منځه یې پکښې شعرونه او سندرې هم ورکړې دي ---دغه یوه سندره یا نظم یې د دغه ډرامې د دویم ټوک پنځمه ننداره کښې راغلی دی چې انګریزي یې هم د شیکسپیر د زماني ده -- ما یې دیرش کاله پخوا ترجمه کړې وه او نن یې ملګرو سره شریکوم چې د لفظي --- ترجمې نه مې ډډه کړې ده اومرکزي خیال مې خپلو لفظونو کښې ترجمه کړی دی

ketabton.com - The Digital Library

د شینکی ونې د لاندې

په یوهٔ شین ځنګل کښې-- له ابادی نه لرې
هم خاموشي خوره ده -- هم د بلبل سندرې
شنې پیغلې ونې لاندې -- زهٔ زندګي تیروم
ایله مې شونډه شنه ده --خپله ځواني تیروم
داسې څوک شته دی کهٔ نه --چې دا لحظې خوښوي
چې بلبلانو سره --- ویېل نغمې خوښوي
بې له یخنۍ له موسم ---دوستي له هر څهٔ لرم
دلته انسان نشته دی --ځکه دښمن نشته دی

داسې به څوک وي اخر ---چې عیش عشرت نهٔ غواړي
چې کیف سرور نهٔ غواړي -- ارام راحت نهٔ غواړي
پلوشو سپینو د نمر --- سره چې کور کوي څوک
بیا نو پروا د خلقو ---چرته د تور کوي څوک
دلته یو نوی راحت -- دلته یو نوی سرور
څوک چې صابر انسان وي --دلته به ژوند کړي ضرور
بې له یخنۍ له موسم --- دوستي له هر څه لرم
دلته انسان نشته دی ---- ځکه دشمن نشته دی

BY WILLIAM SHAKESPEARE
(from As You Like It

Under the greenwood tree

Who loves to lie with me,
And turn his merry note
Unto the sweet bird's throat,
Come hither, come hither, come hither:
Here shall he see
No enemy
But winter and rough weather.

Who doth ambition shun
And loves to live i' the sun,
Seeking the food he eats,
And pleased with what he gets,

ketabton.com - The Digital Library

Come hither, come hither, come hither:
Here shall he see
No enemy
But winter and rough weather.

ستر خوشال بابا دا وصیت کړی وو چې--- زما مزار دې داسې ځایې کښې جوړ کړی شي چرته چې د مغلو شاهسوارو په اسونو د سورلۍ په وخت د اسونو د پښو نه پورته شوی ګرد هم زما په مزار نه پریوځي ----- هر څو که دغه وصیت د خوشال بابا په لیکلی شوو اثارو کښې چرته پیدا نه شو او نه بل چرته یې درک شته ---ځکه زه دغه وصیت د علامه اقبال امیجري یعني تصوریه ګڼم چې د خوشال بابا د افکارو نه یې اخذ کړې ده ----خو اقبال په دغه وصیت نظم ډیر شاهکار لیکلی دی ---- چې ما یې پښتو کښې ترجمه کول هم ضروري وګڼل -ملګرو ته دې ډالې وي

د خوشحال خان وصیت

قبیلې دې واړه یو موتی شي قام شي
چې اوچت د افغانانو ننګ و نام شي

مینه هغه شازلمو سره کوومه
چې کمند یې پاس د ستورو په مقام شي

د مغلو نه په څۀ به وایه کم وي
کۀ د غرونو بچی پورته شامدام شي

ګرانه واوره ځایې هغه به یې خوښیږي
د خوشحال چې ابدي پکښې ارام شي

د پښو دوړه یې چې باد چرې رانۀ وړي
د مغل د اسپو چرته چې خرام شي

---اردو نظم

خوشحال خان کی وصیت ----علامه اقبال

قبائل ہوں ملّت کی وحدت میں گم
کہ ہو نام افغانیوں کا بلند

محبت مجھے اُن جوانوں سے ہے

ketabton.com - The Digital Library

ستاروں پہ جو ڈالتے ہیں کمند

مغل سے کسی طرح کمتر نہیں
قہستاں کا یہ بچہَ ارجمند

کہوں تجھ سے اے ہم نشیں دل کی بات
وہ مدفن ہے خوشحال خاں کو پسند

اُڑا کر نہ لائے جہاں بادِ کوہ
مغل شہسواروں کی گردِ سمند

د اردو دا مشهور غزل د موسيقۍ سره عابده پروين او ځنو نورو سندرغاړو ويیلی دی چې خلق يې د نامتو شاعر ناصر کاظمي غزل ګڼي خو دا اصل کښې د حکيم ناصر غزل دی چې ما يې د زلمي ---- بلال احمد په خواهش پښتو کښې د ترجمې هڅه وکړه ----ملګرو سره يې شريکوم

چې ستا له مخه ليونتوب مې مشغولا ساتلې
هر سړي تيږه ده په لاسو کښې رسا ساتلې

کوم اذيت به يې د مينې وې تير شوی په زړهٔ
مينې د پاره يې نامه چې ده سزا ساتلې

کاڼو نو تاسو ولې نن زما په سر وريږئ
ستا درجه مې وه يو وخت کښې د مولا ساتلې

ټوله دنيا مې ننداره کوي چې تا ته ګورم
لکه چې زهٔ دې يم د مينې تماشا ساتلې

خير که د کور ډيوې مې مړې کړلې بادونو د وخت
ما خو په زړه کښې هم يوه ډيوه رڼا ساتلې

ښهٔ په خندا د تورو ورځو تراخهٔ ځښه ناصره
خداې خو په درد کښې هم مزه بې انتها ساتلې

اردو غزل ---- حکيم ناصر

جب سے تو نے مجھے دیوانہ بنا رکھا ہے
سنگ ہر شخص نے ہاتھوں میں اٹھا رکھا ہے

ketabton.com - The Digital Library

اس کے دل پر بھی کڑی عشق میں گزری ہو گی
نام جس نے بھی محبت کا سزا رکھا ہے

پتھروں آج میرے سر پر برستے کیوں ہو
میں نے تم کو بھی کبھی اپنا خدا رکھا ہے

اب میری دید کی دنیا بھی تماشائی ہے
تو نے کیا مجھ کو محبت میں بنا رکھا ہے

غم نہیں گل جو کیئے گھر کے ہواؤں نے چراغ
ہم نے دل کا بھی دیا ایک جلا رکھا ہے

پی جا ایام کی تلخی کو بھی ہنس کر ناصر
غم کو سہنے میں بھی قدرت نے مزہ رکھا ہے

------ د غالب د مشهور اردو غزل پښتو منظومه ترجمه د ملګرو په خدمت کښې

په هره اشاره کښې چې لري نشان بدل
که مينه هم کوي زړه ته راځي ګمان بدل

په خدايه نه پوهيږي په ساده سپينه وينا
يا دهٔ له زړه بدل کړې يا مې کړې بيان بدل

د وروځو د ليندې د نظر غشي څه ترون
دی غشی خو راولي خو لري کمان بدل

بيا غم د څه چې ته راته په ښار کښې يې موجود
بازار نه ځان له رابه وړم زړه او ځان بدل

بتانو ماتولو کښې که ډير شومه ماهر
په لاره کښې پراته راته نور هم خنډان بدل

د زړه وينې په جوش دي زړه به سپک وو په ژړا
ای کاش چې مې لرلی داسې ډير چشمان بدل

بس مرمه په اواز دې که مې سر له تنه ځي

ketabton.com - The Digital Library

جلاته غږ دې پورته کړه لرمه توان بدل

ډير خلق يې په سوز او څړيکو تير اوخوري د نمر
داغونه چې د زړه کړم هره ورځ عيان بدل

دا زړه که مې درکړی نه وی وم به په سکون
څو ورځې به مې نور کړی وو های سوران بدل

اوبۀ که لاره نه مومي نو هم وباسي لار
طبيعت په تپه اودريږي بيا شي روان بدل

دنيا کښې خو نور هم سخنوران شته د کمال
خو وايي د غالب انداز بدل بيان بدل

اردو غزل ---مرزا اسدالله خان غالب

ہے بس کہ ہر اک ان کے اشارے میں نشاں اور
کرتے ہیں مَحبّت تو گزرتا ہے گماں اور
یا رب وہ نہ سمجھے ہیں نہ سمجھیں گے مری بات
دے اور دل ان کو، جو نہ دے مجھ کو زباں اور
ابرو سے ہے کیا اس نگہِ ناز کو پیوند
ہے تیر مقرّر مگر اس کی ہے کماں اور
تم شہر میں ہو تو ہمیں کیا غم، جب اٹھیں گے
لے آئیں گے بازار سے جا کر دل و جاں اور
ہر چند سُبُک دست ہوئے بت شکنی میں
ہم ہیں، تو ابھی راہ میں ہیں سنگِ گراں اور
ہے خونِ جگر جوش میں دل کھول کے روتا
ہوتے جو کئی دیدۂ خوں بانہ فشاں اور
مرتا ہوں اس آواز پہ ہر چند سر اڑ جائے
'جلاّد کو لیکن وہ کہے جائیں کہ 'ہاں اور
لوگوں کو ہے خورشیدِ جہاں تاب کا دھوکا
ہر روز دکھاتا ہوں میں اک داغِ نہاں اور
لیتا۔ نہ اگر دل تمھیں دیتا، کوئی دم چین
کرتا جو نہ مرتا، کوئی دن آہ و فغاں اور
پاتے نہیں جب راہ تو چڑھ جاتے ہیں نالے
رُکتی ہے مری طبع تو ہوتی ہے رواں اور
ہیں اور بھی دنیا میں سخنور بہت اچھّے

ketabton.com - The Digital Library

کہتے ہیں کہ غالبؔ کا ہے اندازِ بیاں اور

د جبين ترشي يې نخښه د خامۍ ده
چې کباب وخوري په زړهٔ تيرهٔ سيخونه
وضاحت......
د شيدا دې شعر کښې د وړومبۍ مصرعې وروستى تورى-خامۍ-زيات غور غواړي.
خامي-په دوه معنو کښې استعمال شوى دى-يوه خامي د کمي يا نقص او کمزورۍ په معنا او دويمه معنا د --خام--يعني کچه او ناپخته ده.
ترش جبين يا تريو تندى د غصې په حالت کښې وي-او دا د هغه چا شيوه وي چې فکر يې خام وي د ژوند د تودو سړو او مختلفو تجربو او مرحلو نه هم نهٔ وي راتير شوى-دغو مرحلو نه راتير شخصيت کښې زغم او برداشت ډير وي . په هره خبره تندى تريو کوي نه.
بلخوا کباب ته وګورئ چې کچه غوښه يا قيمه وي نو ذايقه کښې يې ترش والى يا تريو والى زيات وي خو چې تيرو سيخانو کښې د تومبلو نه پس د تيز اور د مرحلو او تودو سړو نه راتير شي نو هله کباب شي او هله يې ذايقه هم برابره شي ترش والى يې هم ختم شي-ګويا چې په اور پوخ شي نو خاموالى يعني کچه والى يې هم ختم شي او د ذايقې خامي يعني خرابي کمي اونقص يې هم ختم شي.
دغه مشاهده شيدا د انساني روييو د پاره هم پکاروي او وايي چې ترڅو لکه د کباب د زمانې پلکونه تيره سيخونه تيز اورونه او تکليفونه ونه زغمي نو لکه د کچه کباب به ترش جبين هم يې او په خوئ خصلت خام هم---همدغه خو دې د خامۍ يعني د کچه فکر يا کمۍ او نقص نخښه ده.
په دوو مصرعو کښې دومره معنوي پراختيا نادره مشاهده او شعري تکنيک--- بس دغه کمال کوي --- شيدا
نوټ----مينه وال دې يواځې سيخ کباب نظر کښې وساتي چپلي کباب نه ------ پخواني ادب کښې ---چې چرته هم د کباب ذکر دى نو مراد ترې سيخ کباب دى

د اردو د نوميالي کلاسک شاعر خواجه مير درد دا غزل مې په دې هم ډير خوښ دى چې د کمال --- رواني او چست بحر سره د تغزل ډير خواږه هم لري ---پښتو ترجمه يې ملګرو سره شريکوم

څه خو رشته د صنم شته زما د ځانه سره
د زړه درزا مې ده تړلې د جانانه سره

د ليونو غوندې لاسونه زورور لرمه
چې تيوله شپه مې وي پرزولې د ګريوانه سره

د جفاکارو زړه به خامخا د کاڼي خو وي
توره هم کار لري د کاڼي د سووانه سره

مسيحايي که دې ته وايي نو مطربه ښه ده

ketabton.com - The Digital Library

ژوند به کوو ستا د رباپ د هره تانه سره

درده هر څو که په ښکاره یمه کمزوری میړی
خو ولي شخړه مي راغلي سلیمانه سره

اردو غزل ----خواجه میر درد

ربط ہے ناز بتاں کو تو مری جان کے ساتھ
جی ہے وابستہ مرا ان کی ہر اک آن کے ساتھ

اپنے ہاتھوں کے بھی میں زور کا دیوانہ ہوں
رات دن کشتی ہی رہتی ہے گریبان کے ساتھ

جو جفا جو ہیں انہیں سنگ دلی لازم ہے
کام تلوار کو رہتا ہے سدا سان کے ساتھ

گر مسیحا نفسی ہے یہی مطرب تو خیر
جی ہی جاتے ہیں چلے تیری ہر اک تان کے ساتھ

دردؔ ہر چند میں ظاہر میں تو ہوں مور ضعیف
زور نسبت ہے ولے مجھ کو سلیمانؑ کے ساتھ

نه خلاصیږي پرګویان له ګوشمالیه
رامعلوم شول د رباب له قیل و قاله
وضاحت......
پرګویان په فارسی کښې په منفي معنو کښې استعمالیږي یعني هغه څوک چې ډیرې خبرې کوي خو د پرګو مثبت معنا داده چې هغه څوک چې ثقه خوږې او ښایسته خبرې کوي.شیدا دغه توری د رباب د قیل وقال په مناسبت مثبت معنو کښې راوړی دی خو د شعر دویمه معنا کښې خپل منفي مفهوم هم لري.ګوشمالي غوږونو تاوولو ته وایی.په منفي معنا کښې شکست ورکولو او خاموش کولو ته وایی.
اوس د شعر دواړو معنو ته راځو.مثبت مفهوم یی دا دی چې رباب چې غږیږي ګویا ښایسته خبرې کوي - ښایسته او خوږ قیل و قال کوي اوریدونکیو ته تسکین ورکوي او په بدذوقه تولنه کښې د داسې ښایسته هنر او هنر مند مخالفت کولی شي - ګویا ګوشمالي یی کولی شي.غور وکړئ چې د رباب د سر او تال برابرولو او ترې ښایسته مترنم اواز ویستلو د پاره د رباب غوږی تاوولی شي ګویا ګوشمالي یی کولی شي.څومره چې دغه رباب سور کړی شي هومره یی قیل وقال یعنې اواز اوخبرې زیات اثر کوي .د زیاتې ګوشمالی سره رباب زیات پرګو جوړیږي او رحمان بابا هم ویلي دي چې

ketabton.com - The Digital Library

هر مطرب چې غوږۍ تاو کړي د رباب
په دا تاو کښې زما زړه کانديد کباب
ګويا د شيدا د شعر يو مفهوم دادی چې د هنر او هنرمند په بدذوقه ټولنه کښې مخالفت کيږي او ګوشمالي يی کيږي۔
دويم مفهوم يی دادی چې د ډيرو خبرو کولو والا انسان ګوشمالي او مخالفت د هغه د زبان درازۍ په وجه کيږي لکه رياب چې ډيرې خبرې يا قيل و قال وکړي نو تارونه يی سست شي او بيا يی د غوږي د تاوولو او راښکلو ضرورت وي -ګويا د ګوشمالۍ يې ضرورت وي۔
زه دغه دواړه معنې دشيدا د نادرې مشاهدې او د موسيقۍ د هنر سره د نزديکت عکاسې ګنم۔

د خيبر په تاريخي دره ډيرو شاعرانو نظمونه ليکلي دي خو د حفيظ جالندهري دغه نظم د کمال دی---ما يي پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ---زما لوستونکيو او مينه ناکو ملګرو ته يې ډالۍ -----کوم

د خيبر دره

نه ګيا پکښې ټوکيږي' نه ګلونه زرغونيږي
خو دې سيمې ته پام وکړه' اسمانونه راټيټيږي

د اسمان د پرقيدونکي بجلۍ زړه دلته درزيږي
اوريخ هم په ډډه درومي' باد له ويرې نه رپيږي

دا د تورو زيګو غرونو' دنګې څوکې چې خورې دي
دې کښې پټې د اسلافو' مو پرتې ډيرې قيصې دي

ژوند کښې نخښې د رنګونو' خو همدغه کړې لارې
د ملت د نصيب کرښې' دي هم دا د وينو دارې

دا درې د لارويو' لوړ همت ته په خندا دي
د پرون قيصې چې وايي' خو د نن په خله ګويا دي

داسې ښکاري دغه کاڼي' چا په لتو دي وهلي
د چا داسې اور ورينو' د پښو لاندې دي راغلي

په دې ورانه ويرانۍ کښې' چې د حشر هنګامې دي
په دې شاړه کښې خو دفن' د دنيا ډيرې قيصې دي

دا له خوف او ويرې ډکه' يوه داسې ويرانه ده

ketabton.com - The Digital Library

د بې شميره شور انګيزه' تهذيبونو افسانه ده

يو کاروان د اريينو' په دې سختو لارو تللی
چې د هند په دغه زمکه' يو اسمان هم دی راغلی

دغه سيمه سکندر ته' ايينه ده لا تر اوسه
د هم هغه سيلۍ دوړه' خو پرته ده لا تراوسه

مومنانو په دې لاره' خپلې تورې شړنګولې
تکبيرونو به ډغرې' د فولاد سره وهلې

فلک څو واره محمود او' هم جنګونه يې ليدلي
د غوريانو بهادرو' قسمتونه يې ليدلي

دغه خاوره په کلونو' قافلو الوزوله
يو لوګی لکه د اه به' په اسمان کښې خوريدله

تيمور هم کړه د پښو لاندې' بابر لتې ورکړې لار کښې
يو ذره فَرَق رانغلو' د دې خاورې په وقار کښې

په دې لاره تيرې شوې' قافلې د بزرګانو
دغه خاورې دي ښکل کړي' قدمونه د شاهانو

اوس نو هغه جلال څه شو' چې نادر ابدال لرلو
سبق' پښو لاندې راغلو' کانو هم ترې اخستلو

دا هغه د غنو شپول دی' شوې تناکې پکښې ماتې
خو ازغي يې لا تر اوسه' سلامت شولو راپاتې

د اردو نظم ------حفيظ جالندهري

زما ترجمي

څو مياشتې مخکښې مې د خوند د پاره د غالب او علامه اقبال د فارسی او اردو يو يو کلام پښتو کښې منظومه ترجمه وکړه چې خوند يې هم راپريښو او د مينه ناکو ملګرو پرې ډير د قدر وړ عکس العمل هم راغلو نو بس لړۍ مې دوامداره وساتله چې ډيرو ملګرو په کتابي شکل د چاپ کولو مشوره هم راکړه----دې دوران کښې د ګران جوهر خليل هڅوني او د ګران نورالاسلام سنګر

ketabton.com - The Digital Library

له خوا په نورو پاڼو شریکولو زما حوصله نوره هم اوچته کړه----ګران ساحل دراني ګران حبیب عابد او ګران ماثور کرمیوال هم دغه ټولي ترجمي په تسلسل سره خپلو پاڼو نه شریکي کړې-- او څو نورو مینه والو ترې منتخب ترجمي خپلو پاڼو نه شریکي کړې---- اوس دغه ترجمي څلویښتو ته رسیدلي دي چي پکښي د فارسی اردو او انګریزی نه پښتو ته --- او د پښتو نه فارسی او اردو کښي ترجمي شاملې دي ---لس ورسره نورې کوم او کتاب ته یې د اوریجنل کلام سره یو ځایې تیاروم---دې کتاب سره به د مینه ناکو ملګرو د کمنټونو او فیسبک رایو یو انتخاب هم شاملوم--- دلته د عالي ذوقه ملګرو د میني هڅوني او ستاینې مننه او درناوی کول ضروري ګنم او خپل دغه راتلونکی کتاب به همدغو درنو ملګرو ته ډالی کوم چي په فیسبک یې د خپلو رایو په صورت کښي ----محبت او درناوی راپیرزو کړی دی----ټول دې شاد او اباد اوسي

د انګریزی د فطرت نګار رومانوي شاعر ویلیم ورډز ورت دغه معروف نظم مي دیرش کاله مخکښي د اسلامیه کالج د لوست دوران کښي ترجمه کړی وو -- د فیسبک ملګرو سره یې نن شریکوم

------یوائینی لوګرې

ملګرو غوږ شئ ورته
هغه د غرونو جینۍ
ځان له پټو کښي اخته
لو کړي سندره وایي
په خپل سرور کښي مسته
خبر له ځانه نۀ ده

ملګرو ورو تیرېږئ
چي چرته پوهه نه شي
دغه له درده ډکه
سندره غور غواړي

لږ شان خو صبر وکړئ
لږه مزه خو واخلئ
ګورئ د دې سندرې
شور سردرو کښي خور شو

د یو بلبل سندره
دومره تاثیر نه لري
دا د عرب په شګه
په خشکه خشکه صحرا

ketabton.com - The Digital Library

ستړي ستومان مسافر
ته 'ستړی مشې' وايي

ما د سپرلي موسم کښې
دومره پرسوزه نغمه
د يو خوږ ژبي مارغهٔ
نه هم وا نهٔ وريدله

سمندرونو کښې چې
په جزيرو کښې چې هم
دا خاموشي ماته ده
د دې نغمې اثر دی

ملګرو دا مهٔ وايئ
چې دې نغمه کښې څه دي
دا د دردمنو پيښو
دا د زړو واقعو
چې ډېر جنګونه شوي
دا د هغو عکسونو
يو ايينه ښکاريږي

يا خو د دې زمانې
د موجوده حالاتو
چې په فطرت کښې ګډ دي
د زړهٔ چوونکيو هيلو
چې پخوا هم پيښې وې
او بيا به هم پيښيږي
يوه قيصه ښکاريږي

چې دغه پيغله جينۍ
نغمه کښې هر څه وايي
خو بس چې ختمه نه شي
د زړګي سود مې وشي
ورته په خير ګورمه
لو کړي سندره وايي

زه چې په غرونو خيژم

ketabton.com - The Digital Library

ځان سره زړه کښي اوږم
د دې نغمې ترنم
د دې نغمې موسيقي
دومره مزه راکوي
چې نور څه نه اورمه
تر ډيره وخته پورې
هم دا نغمه اورمه

-----د انګريزی نظم

The Solitary Reaper......

William Wordsworth

**Behold her, single in the field,
Yon solitary Highland Lass!
Reaping and singing by herself;
Stop here, or gently pass!
Alone she cuts and binds the grain,
And sings a melancholy strain;
O listen! for the Vale profound
Is overflowing with the sound.**

**No Nightingale did ever chaunt
More welcome notes to weary bands
Of travellers in some shady haunt,
Among Arabian sands:
A voice so thrilling ne'er was heard
In spring-time from the Cuckoo-bird,
Breaking the silence of the seas
Among the farthest Hebrides.**

**Will no one tell me what she sings?—
Perhaps the plaintive numbers flow
For old, unhappy, far-off things,
And battles long ago:
Or is it some more humble lay,**

ketabton.com - The Digital Library

Familiar matter of to-day?
Some natural sorrow, loss, or pain,
That has been, and may be again?

Whate'er the theme, the Maiden sang
As if her song could have no ending;
I saw her singing at her work,
And o'er the sickle bending;—
I listened, motionless and still;
And, as I mounted up the hill,
The music in my heart I bore,
Long after it was heard no more.

د حضرت علي كرم الله وجهه په مدحه کښې د فارسئ د صوفي شاعر شمس تبريز دغه صوفيانه کلام د قوالئ په شکل ډير وييلی شوی او مشهور شوی دی -----ما يې پښتو کښې د ترجمې هڅه هم --- په داسې انداز کړې ده چې قوالئ سره وويلی شي

وفادار ساقي زه يم
وايم څکه په هر دم
علي علي به کوم
صوفي زړه صفا لرم
علي علي به کوم

زه مېين په مرتضا
چې په لاره يم رسا
رباپي يم خوش نوا
علي علي به کوم
وايم څکه په هر دم

ته ادم غوندې صفا
د يوسف د مخ ځلا
لکه خضر رهنما
علي علي به کوم
وايم څکه په هر دم

ايينه يې د عيسی
يې يو نور د مجتبی

ketabton.com - The Digital Library

ته چې يې شير خدا
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

ته بادشاه د شريعت
ته يې پير د طريقت
حق له تا په حقيقت
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

ته خو يې شمس او قمر
ته هم بحر يې هم بر
ته مالک د خشک و تر
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

دوست د سيدالبشر
نمر سپوږمۍ نه منور
د حسن حسين پدر
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

د نبي دغه وينا
زما زويه د کاکا
ته خو وينه يې زما
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

ستا پاکي او صداقت
ته يې تاج د ولايت
دی ګواه چې پرې ايت
علي علي به کوم
وايم ځکه په هر دم

ستا خادم چې وو قنبر
شمس غلام د هغه سر
سلامي دا ستا په در

ketabton.com - The Digital Library

علي علي به کوم
وایم ځکه په هر دم

فارسي کلام -----شمس تبریز

ساقیِ با وفا منم، دم ہمہ دم علی علی
صوفیء با صفا منم، دم ہمہ دم علی علی

عاشقِ مرتضیٰ ؑمنم، دم ہمہ دم علی علی
مطربِ خوش نوا منم، دم ہمہ دم علی علی

آدمؑ با صفا توئ، یوسفؑ مہ لقا توئ
خضرؑ راہِ خدا توئ، دم دمہ دم علی علی

عیسیٰؑ مریمی توئ، احمد ؐہاشمی توئ
شیرِ نرِ خدا توئ، دم ہمہ دم علی علی

شاہِ شریعتم توئ، پیرِ طریقتم توئ
حق بہ حقیقتم توئ، دم ہمہ دم علی علی

شمس توئ قمر توئ، بحر توئ و بر توئ
مالکِ خشک و تر توئ، دم دمہ دم علی علی

ہمدمِ سیدُ البشر ، راجع شمس و القمر
بابِ شبیرؑ و ہم شبّرؑ، دم ہمہ دم علی علی

سیدِ سرورؐکرم، گفتہ بہ تو اے ابنِ عم
لحمک لحمی، دمکُ دم، دم ہمہ دم علی علی

آیہء اِنّما برت، تاج ز لا فتیٰ سرت
شمس غلامِ قنبرت،دم ہمہ دم علی علی

د سختۍ په پیچ و تاب د مرد نرمي ځي
چې په دوک شي پومبه ځان کاندي رشته
وضاحت....
یوه خبره ------داسې نه وي چې زما مینه وال او د شیدا عقیدت مند محسوس کړي چې شیدا مې ------ هیر شو -----شیدا د هیریدو چرته دی د یو عالي شعر په شرحه به یې خوند واخلو

ketabton.com - The Digital Library

شیدا په دوو مصرعو کښي څه نادره مشاهده او څومره نازک خیال راګیر کړی دی بنده ورته حیران شي ۔وړومبی به یی ګران ټکي اسان کړو---
پیچ و تاب فارسي ده---پیچ غوټې خم یا تاو راتاو ته وایی---
تاب ---- تاو تپش ګرمي قهر غصې او غرور ته وایی---
دوک ------ فارسي ده څرخه کښي هغه آله چې د تاویدو او چکر په ذریعه د پومبې نه تار جوړوي او دوک هغه لرګي ته هم وایی چې تار ترې تاوولی شي---
رشته ----- فارسی کښې تار ته ویبلی شي---
اوس په شعر غور وکړئ-- پومبه نرمه او پسته وي۔خو چې د څرخې د چکر نه تیره شي یعنې د پیچ و تاب د مرحلې نه تیره شي نو تار ترې جوړ شي او تار بیا هغسې نرم او پوست پاتې نه شي لکه پومبه چې وي۔ګویا نرمه پومبه چې په کلک تار بدله شي نو نرمي یی ختمه شي۔شیدا دغه مشاهده د انسان خوئ خصلت رویبې او اخلاقو د پاره وړاندې کوي او وایی چې انسان هم چې د پیچ و تاب نه ځان ساتي یعنې دقهر غصې غرور د ګرمی تاو تریخوالي او ګونجې تندي د رویبې نه ځان ساتي نو لکه د پومبې به نرم وي خو که د پیچ وتاب مرحلې ته رسي نو همدغسې به یی نرمي ځي لکه د پومبې نرمي چې د څرخې د پیچ وتاب د مرحلې نه پس ختمه شي او بیا دغه کلک تار چې د دوک یعنې لرګي نه تاوولی شي نو د لا زیات پیچ و تاب سره مخ کیږي
غور وکړئ۔د پومبې د څرخې د چکر په ذریعه د پیچ وتاب دمرحلې نه تیریدل د انساني رویبو د نرمی او سختۍ سره مشابه کول او بیا رویبه کښې پیچ وتاب د څرخې د تارونو پیچ وتاب سره مشابه کول یعنې غوټو او د تار سختوالي سره مشابه کول یی څومره نادره مشاهده ده چې پیغام دا وړاندې کول غواړي چې انسان باید رویبه نرمه وساتي نو د پیچ وخم او غوټې غوټې سخت ژوند نه به خلاص وي۔ په ژبني حواله هم پرې غور وکړئ---تندي کښې غوټې هم د غصه ناک او بد اخلاق سړي د پاره ویبلی شي ---او ګونجې تندی هم دغو معنو کښې راوړلی شي چې دغه دواړه د ---پیچ و تاب سره سمون خوري

حسن له زوال شته ------په دې موضوع علامه اقبال ډیر زړه راښکونکی نظم لیکلی دی چې ما یې --- پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ----مینه والو ملګرو سره یې شریکوم

د حسن حقیقت

خدایی نه ښایست په یوه ورځ داسې یو سوال وکړو
دنیا کښې ولې دې زما داسې زوال وکړو

جواب یې دا وو چې دنیا تصویر خانه ده ګوره
د اوږدې شپې د نشت یو داسې افسانه ده ګوره

چې د رنګونو په بدلون کښې صداقت ولري
ښایست هغه وي چې زوال کښې حقیقت ولري

ketabton.com - The Digital Library

چرته نزدې نه دا خبره چې قمر واوریده
خوره فلک کښې شوه چې ستوري د سحر واوریده

د سحر ستوري نه خبره تر شبنم راغلله
د راز خبره د فلک" زمکې ته هم راغلله

اوښکې د ګل سترګو کښې راغلې دې پیغامه سره
د غوټۍ نرم زړه اوبهٔ شو د انجامه سره

فضا سپرلي نه د چمن په انګولا لاړه
ځواني چې سیل له وه راغلې په ژړا لاړه

اردو نظم----حقیقت حسن---اقبال

خدا سے حُسن نے اک روز یہ سوال کیا
جہاں میں کیوں نہ مجھے تُو نے لازوال کیا

مِلا جواب کہ تصویر خانہ ہے دنیا
شبِ درازِ عدم کا فسانہ ہے دنیا

ہوئی ہے رنگِ تغیّر سے جب نمود اس کی
وُہی حسیں ہے حقیقت زوال ہے جس کی

کہیں قریب تھا، یہ گُفتگو قمر نے سُنی
فلک پہ عام ہوئی، اخترِ سحر نے سُنی

سحَر نے تارے سے سُن کر سُنائی شبنم کو
فلک کی بات بتا دی زمیں کے محرم کو

بھر آئے پھُول کے آنسو پیامِ شبنم سے
کلی کا ننھّا سا دل خون ہو گیا غم سے

چمن سے روتا ہوا موسم بہار گیا
شباب سیر کو آیا تھا، سوگوار گیا

حسن اکبر کمال د انګریزۍ پروفیسر او د اردو ښکلی شاعر وو د هند په اګره کښې ۱۹۴۶ کښې پیدا شوی وو - پاکستان ته یې هجرت کړی وو او په ۲۰۱۷ کښې وفات شوی دی-- درې څلور

ketabton.com - The Digital Library

شعري مجموعې یې هم چاپ دي --هندي او پاکستاني فلمونو له یې ګڼ شمیر سندرې لیکلي دي خو بیا هم ډیر خلق ترې سم خبر نه دي ---- هندي فلم-- نکاح-- د پاره یې دغه غزل د فلمي سندرې په حیث لیکلی وو چې د پاکستان هنرمندې سلمی اغا پرې فلم کښې اداکاري هم کړې وه او اواز هم د سلمی اغا وو--- یاده دې وي چې سلمی اغا د پښتون هنرمند رفیق غزنوي نمسۍ د اداکارې زرمینې لور او د اداکار خیام سرحدي د ترور لور ده ----- ما د حسن کمال دغه اردو غزل پښتو ----- کښې ترجمه کړی دی چې ملګرو سره یې شریکوم

ټول ارمانونه مو په اوښکو کښې روان پاتې شو
که مو وفا وکړه خو بیا هم تش د ځان پاتې شو

زمونږه ژوند دی په مثال د جل وهلي تنده
چې داستانونه مو نیمګړي په میدان پاتې شو

ما د وروستي ستم په طمع هر ستم زغملو
د ستمګر خو ستمونه جاودان پاتې شو

مونږ خپل وجود پکښې فنا کړو د قربت د پاره
زمونږ تر مینځه سرحدونه هغه شان پاتې شو

اردو غزل ----حسن کمال

دل کے ارمان آنسوؤں میں بہہ گئے
ہم وفا کر کے بھی تنہا رہ گئے

زندگی ایک پیاس بن کہ رہ گئی
پیار کے قصے ادھورے رہ گئے

شاید ان کا آخری ہو یہ ستم
ہر ستم یہ سوچ کہ ہم سہہ گئے

خود کو بھی ہم نے مٹا ڈالا مگر
فاصلے جو درمیاں تھے رہ گئے

اصف خان---جمیل بابر او امان داسي درې اداکاران او فلم سټار دي چې زه یې د پخوا راسې خوښوونکی یم----د دغو درې واړو د فلمونو کتلو د پاره مې د پلار د کریانه دوکان نه د سکول او کالج په زمانه کښې ډیرې پیسې پټې کړې دي---په سوونو فلمونه مې کتلي دي --- د نوښار اصف خان-- د پیرپایي جمیل بابر او د بنو امان باندې داسې میین وم چې اخر مې درې واړه خپل دوستان

ketabton.com - The Digital Library

جوړ کړل-- درې واړه په وړومبي ځل په پښتو فلم دره خيبر کښی په ۱۹۷۱ کښې راغلي وو او بيا درې واړو په اردو او پنجابي فلمونو کښی هم يادګار کردارونه وکړل---- زه ورسره د تيرو تقريبن شلو کالو راسې رفاقت او راشه درشه لرم ---الله دې اوږد ژوند ورکړي چې د مينې رشته مي ورسره دغسې دوامداره وي--- د خپلې ماضي د ځنو يادونو او اواره ژوند د خاطرو خوندي ساتلو د پاره مې دغه عکسونه شريک کړل----

---

د هندي سبک د نوموړي شاعر صايب تبريزي د فارسي کلام د پښتو ترجمې هڅه د ملګرو په خدمت کښی ----

اوبهٔ د خضر او د ميو پيمانه يوه ده
تلپاتې عمر او مستي خو جانانه يوه ده

خوبانو ټولو چې په زړه مې دی نظر لرلی
غشې ويشتونکي سل دي' ګوره نشانه يوه ده

د هغو مړو سترګو په وړاندې به نو څه ووايم
بس د ميين د درد قيصه او افسانه يوه ده

يو مرحله کښې کهٔ پرې غور وکړې نو پوهه به شې
د درياب څاڅکی او چپه يې باغيانه يوه ده

دغه کثرت د تخليق هم لکه وحدت وګڼه
وړې زرګونه هم کهٔ وي پکښې دانه يوه ده

چابيري په تله کښې د کفر او دين دوه کهٔ ښکاري
نزدې کوونکې يو ډنډه يې تر ميانه يوه ده

لاروي هم کهٔ چرته ځي په خپله نيغه لاره
بيا نو د ټولو منزل يو دی نشانه يوه ده

کهٔ په زرګونو بلبلان دي په دې بڼ کښې ګوره
د دغو واړو نغمه يو ده ترانه يوه ده

د نمر رڼا کښې خو نهٔ بره وي نهٔ ښکته نسبت
ما ته خو تخت او د غريبو استانه يوه ده

هغه ميين له' چې غيرت په خپله مينه کوي

ketabton.com - The Digital Library

د وروځو خم او يوه تيزه تازيانه يوه ده

خوشحالي هم د سترګو اوښکو کښې وي پټه پرته
غم او ښادي خو په موجوده زمانه يوه ده

هغه مارغۀ ته' چې زړې سترې وزرې لري
صايبه قيد او باغ او خپله اشيانه يوه ده

فارسي غزل ---- صايب تبريزي

آب خضر و می شبانه یکی است
مستی و عمر جاودانه یکی است
بر دل ماست چشم، خوبان را
صد کماندار را نشانه یکی است
پیش آن چشمهای خواب آلود
ناله عاشق و فسانه یکی است
در مقامی که غور باید کرد
قطره و بحر بیکرانه یکی است
کثرت خلق، عین توحیدست
خوشه چندین هزار و دانه یکی است
پله دین و کفر چون میزان
دو نماید، ولی زبانه یکی است
رهروانی که راست چون تیرند
همه را مقصد و نشانه یکی است
گر هزارست بلبل این باغ
همه را نغمه و ترانه یکی است
نشود نور مهر پست و بلند
پیش ما صدر و آستانه یکی است
عاشقی را که غیرتی دارد
چین ابرو و تازیانه یکی است
خنده در چشم آب گرداند
ماتم و سور این زمانه یکی است
پیش مرغ شکسته پر صائب
قفس و باغ و آشیانه یکی است

غالب د کمال شاعر دی--- دغه د کمال غزل يې باکماله هنرمند جګجيت سنګهه پوره هنري کمال سره ويیلی دی ---ما يې پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده چې ملګرو سره يې شريکوم --

ketabton.com - The Digital Library

د سپوږمۍ حسن خو منم چې په کمال ښه دی
خو له دې هم مې د نمر مخې ترې جمال ښه دی

پېره به نه ورکوي بیا یې هم په زړه وي نظر
زړه کښې به وایي چې د مفتو دی نو مال ښه دی

بس خو که مات شولو نو بل به له بازاره راوړم
جام د جمشید نه خو مې لوښی د کولال ښه دی

څومره به خوند کوي چې ورکړه بې غوښتنې کوي
ملنګ هم هغه چې خوځ نه لري د سوال' ښه دی

راته چې وګوري د مخ سرخي مې وغوړيږي
ځان سره وایي د رنځور لکه چې حال ښه دی

ګورو چې څومره مینان له ښکلو ګټه اخلي
یو برهمن خو دي وییلي چې دا کال ښه دی

د شیرینۍ فرهاد خبرې د تیشې برکت
خو چې په هر شکل څوک ولري کمال' ښه دی

څاڅکی چې لاړ شي سمندر ته' سمندر شي ترې جوړ
انجام د هر هغه کار ښه دی چې یې حال ښه دی

خضر سلطان لرې هر وخت تروتازه خالقه
د بادشاه بڼ کښې چې تازه بوټی وي نال ښه دی

ښه پرې پوهیږمه چې څه دی حقیقت د جنت
زړه به خوشاله کړو غالبه دغه خیال ښه دی

نوټ ------ خضر سلطان د مغل بادشاه بهادرشاه ظفر زوې وو چې د پیرنګي په قید کښې وو ---

اردو غزل ----مرزا غالب

حسنِ مہ گرچہ بہ ہنگامِ کمال اچّھا ہے
اس سے میرا مہٗ خورشید جمال اچّھا ہے

ketabton.com - The Digital Library

بوسہ دیتے نہیں اور دل پہ ہے ہر لحظہ نگاہ
جی میں کہتے ہیں کہ مفت آئے تو مال اچّھا ہے

اور بازار سے لے آئے اگر ٹوٹ گیا
ساغرِ جم سے مرا جامِ سفال اچّھا ہے

بے طلب دیں تو مزہ اس میں سوا ملتا ہے
وہ گدا جس کو نہ ہو خوئے سوال اچّھا ہے

ان کے دیکھے سے جو آ جاتی ہے منہ پر رونق
وہ سمجھتے ہیں کہ بیمار کا حال اچّھا ہے

دیکھیے پاتے ہیں عشّاق بتوں سے کیا فیض
اک برہمن نے کہا ہے کہ یہ سال اچّھا ہے

ہم سخن تیشے نے فرہاد کو شیریں سے کیا
جس طرح کا کہ کسی میں ہو کمال اچّھا ہے

قطرہ دریا میں جو مل جائے تو دریا ہو جائے
کام اچّھا ہے وہ جس کا کہ مآل اچّھا ہے

خضر سلطاں کو رکھے خالقِ اکبر سر سبز
شاہ کے باغ میں یہ تازہ نہال اچّھا ہے

ہم کو معلوم ہے جنّت کی حقیقت لیکن
دل کے بہلانے کو غالب یہ خیال اچھا ہے

د اردو د نومیالي غزلګو مومن خان مومن د معروف اردو غزل د پښتو ترجمې هڅه مې کړې ده چې د هر شعر په وړومبی مصرعه کښې مې برغه قافیه په شعوري توګه ساتلې ده ---ملګرو سره یې شریکوم ---

هغه قول زما او ستا' تا ته یاد دي او که نه
هغه لوظ دې د وفا' تا ته یاد دي او که نه

تا وې مینه به کوم' زما حال باندې کرم
هر څه یاد مې دي رسا' تا ته یاد دي او که نه

ketabton.com - The Digital Library

هره ورځ نوې ګيلې' څه د خوند به وې قيصې
چې خفه به شوې له ما' تا ته ياد دي او که نه

په محفل کښې دې نخرې' پټې پټې اشارې
شوه به مينه مو رسوا' تا ته ياد دي او که نه

يو ناڅاپه ملاقات' د وفا د دعوو زبات
ګيله خپلو نه زما' تا ته ياد دي او که نه

که خبره به زما' خوښه نه کړه چرې تا
ما به هيره کړه پخوا' تا ته ياد دي او که نه

آ د مينې زمانه' زمونږ لاره جانانه
ته زما چې وې اشنا' تا ته ياد دي او که نه

مودې وشوې چې وعده' کړې تا وه ما سره
درته ياده کړله ما' تا ته ياد دي او که نه

ما به زړه کړلو صفا' ستا به وه داسې وينا
شه خبر مې ترې بلا' تا ته ياد دي او که نه

د وصال په شپه تکرار' ستا له هر څه نه انکار
ستا په هره لحظه نا' تا ته ياد دي او که نه

هغه تا چې پيژندو' وفادار دې يادوو
مومن ګډ په واويلا' تا ته ياد دي او که نه

اردو غزل ----مومن خان مومن

وہ جو ہم میں تم میں قرار تھا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو
وہی یعنی وعدہ نباہ کا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

وہ جو لطف مجھ پہ تھے بیشتر وہ کرم کہ تھا مرے حال پر
مجھے سب ہے یاد ذرا ذرا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

وہ نئے گلے وہ شکایتیں وہ مزے مزے کی حکایتیں

ketabton.com - The Digital Library

وہ ہر ایک بات پہ روٹھنا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

کبھی بیٹھے سب میں جو روبرو تو اشارتوں ہی سے گفتگو
وہ بیان شوق کا برملا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

ہوئے اتفاق سے گر بہم تو وفا جتانے کو دم بہ دم
گلۂ ملامت اقربا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

کوئی بات ایسی اگر ہوئی کہ تمہارے جی کو بری لگی
تو بیاں سے پہلے ہی بھولنا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

کبھی ہم میں تم میں بھی چاہ تھی کبھی ہم سے تم سے بھی راہ تھی
کبھی ہم بھی تم بھی تھے آشنا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

سنو ذکر ہے کئی سال کا کہ کیا اک آپ نے وعدہ تھا
سو نباہنے کا تو ذکر کیا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

کہا میں نے بات وہ کوٹھے کی مرے دل سے صاف اتر گئی
تو کہا کہ جانے مری بلا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

وہ بگڑنا وصل کی رات کا وہ نہ ماننا کسی بات کا
وہ نہیں نہیں کی ہر آن ادا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

جسے آپ گنتے تھے آشنا جسے آپ کہتے تھے با وفا
میں وہی ہوں مومنؔ مبتلا تمہیں یاد ہو کہ نہ یاد ہو

ترجمه..ټرانسلیشن..او ژباړه..

ترجمه د عربۍ د..رجم..نه اخستی شوی توری دی چې معنا یی ده..په کاڼو ویشتل او بدې ردې وییل.. عربۍ کښې دا توری همدغه معنو کښې ..ترجم..هم راغلی دی خو دا توری که.. تُرجِم..ولیکلی شي نو معنا یی شي..ګډول او را یوځایی کول...په دې معنو کښې دا د ترجمې مفهوم ادا کوي چې دغسې دوه ژبې رایو ځایی کولی شي..ګډولی شي یا نزدې کولی شي... او بیا همدغه تّرجِم نه ترجمه جوړ شوی دی..د انګریزۍ ..ټرانسلیشن اصل کښې د لاطینۍ د ټرانسلیشیو نه جوړ دی..چې د دوو تورو مرکب دی...د.. ټرانس..مطلب دی راوړل او د ..لیشیو ..مطلب دی زوړ یا پخوانی ..لکه د انګریزۍ ..late یا past..دغسې دا توری هم د ترجمې مفهوم ادا کوي یعنې د وړاندې نه موجوده یا زړې ژبې نه علم او معلومات موجوده ژبې ته راوړل..اوس پاتې شوه زمونږ د پښتو ...ژباړه...په دې زه پوهه نه شوم چې د دې توري ماده څه ده..دا ترکیب دی که مفرد...د جوړښت قاعده یی څه

ketabton.com - The Digital Library

ده.که د ژباړه مطلب وي.. د ژبې په اړه.یعني د ژبې په حقله .نو بیا هم د ترجمې مفهوم نه ادا کوي..او که مطلب یې واخلو..ژبه اړول.نو بیا یې د جوړښت قاعده او ماده راته سمه نه ښکاري یا که سمه وي نو زه پرې نه رسم. په پښتو کښې د .ړه..لاحقې سره نور توري هم شته لکه خراړه..کرواړه..وغیره ..خو دغه توري مفردات دي مرکبات نه دي..او خپلې ځرګندې معنې لري..په عربې کښې ..ترجمه یا مترجم د پاره د ..ترجمان اصطلاح هم شته چې په فارسی کښې..تر زبان..دی یعني لونده ژبه..او مونږ پښتو کښې وایو چې ..لونده ژبه ده په هر لور اوړي...نو دغسې ..تر زبان فارسی کښې خو ډېرو خبرو یا تیزو خبرو والا ته وایی خو د ترجمه کوونکي مفهوم پکښې هم پروت دی چې لونده ژبه په هر لور اوړي نو ترجمه کښې هم د یوې ژبې مفهوم علم یا معلومات بلې ژبې ته را اوړي.دغه تناظر کښې زه وایم چې زمونږ پښتو کښې یا خو د ..ژباړه ..توري..قاعده او جوړښت واضح شي او یا مونږ پښتو کښې هم د عربې نه پرته لکه د نورو مشرقي ژبو همدغه..ترجمه...اصطلاح..وکاروو..دغه تجویز ما خپل کتاب.پښتو ادب او ترجمه نګاري..کښې هم ورکړې دی.. چې شاید د.. ترجمه نګاري ..اصطلاح مې هم نه وی راوړی که دغه ..ژباړه.. باندې سم پوهه شوی وی.. او بیا د عربې په سوونو توري چې هسې هم زمونږ د پښتو برخه جوړه شوې ده..زمونږ کلاسیکي ادب ترې ډک دی نو بیا دغه توري..ترجمه ..راوړلو سره به هم شاید کوم تاوان ونه شي--- البته زه د ژباړه توري هم مخالف نه یم که څوک یې کاروي او ورته یې د جوړښت ټولې خواوې روښانه وي نو هم سمه ده...دغه زما رایې ده چې د هر چا له خوا منل یې اړین نه دي ---

د ترجمې د نړیوالې ورځې په مناسبت مې دغه څو نکات ملګرو سره شریکول غوښتل--- چې د ټرانسلیشن---ترجمه ---او ژباړه--- توري راته جوت شي-

---

حضور نبي کریم صلی الله علیه وسلم

ستا کردار لکه پستې اوبۀ په غرۀ کښې
لاره وباسي په کاڼي کاڼي زړۀ کښې

پرون ما د ساحر لدهیانوي د مشهور نظم --تاج محل --- پښتو ترجمه شریکه کړې وه ---- دغه نظم ساحر لدهیانوي د شکیل بدایوني د یو نظم په جواب کښې لیکلی وو چې د هغې عنوان هم --تاج محل -- وو- بدایوني په خپل نظم کښې د تاج محل او شاه جهان ډېره ستاینه کړې ده --- نن مینه والو سره د شکیل بدایوني د دغه نظم پښتو ترجمه هم شریکوم -----

یو شهنشاه داسې حسین وو تاج محل جوړ کړی
ټولې دنیا ته یې د مینې نشاني ورکړې
د محل سیوري کښې به تل قیصې د مینې کیږي
ختم به نه شي هغه داسې کهاني ورکړې
یو شهنشاه داسې حسین وو تاج محل جوړ کړی

ده یوه شمع د الفت صنم خانه کښې بله

ketabton.com - The Digital Library

چې پتنګانو کښې يې خوار هم شته زردار هم شته
سنګ مرمرو کښې انغښتي د خوبونو قسم
ډېر پړاوونه که اسان دي نو دشوار هم شته
زړه ته يې جوش او ارادو ته يې ځواني ورکړې
يو شهنشاه داسې حسين وو تاج محل جوړ کړی

د چا شاعر يو تصور دی دغه تاج محل
چې افسانه يې حقيقت نه بغير بل څه نه دي
څوک يې چې هم غېږې ته راشي ورته ښکاري داسې
لکه چې ژوند د محبت نه بغير بل څه نه دي
دهٔ خو چپو د محبت ته رواني ورکړی
يو شهنشاه داسې حسين وو تاج محل جوړ کړی

دا ښکلې شپه او دا خوشبويه شان روښانه فضا
که اجازت وي' زړه د مينې چې اظهار خو وکړي
مينه انسان نه خو انسان به په هر حال جوړوي
حوصله څوک لري' د مينې چې انکار خو وکړي
نن مقدر چې يوه شپه ده نوراني ورکړې
يو شهنشاه داسې حسين وو تاج محل جوړ کړی

اردو نظم---تاج محل ---شکیل بدایونی

اک شہنشاہ نے بنوا کے حسیں تاج محل
ساری دنیا کو محبت کی نشانی دی ہے
اس کے سائے میں سدا پیار کے چرچے ہوں گے
ختم جو ہو نہ سکے گی وہ کہانی دی ہے
اک شہنشاہ نے بنوا کے حسیں تاج محل

تاج وہ شمع ہے الفت کے صنم خانے کی
جس کے پروانوں میں مفلس بھی ہیں زردار بھی ہیں
سنگ مرمر میں سمائے ہوئے خوابوں کی قسم
مرحلے پیار کے آساں بھی ہیں دشوار بھی ہیں
دل کو اک جوش ارادوں کو جوانی دی ہے
اک شہنشاہ نے بنوا کے حسیں تاج محل

تاج اک زندہ تصور ہے کسی شاعر کا
اس کا افسانہ حقیقت کے سوا کچھ بھی نہیں

ketabton.com - The Digital Library

اس کے آغوش میں آ کر یہ گماں ہوتا ہے
زندگی جیسے محبت کے سوا کچھ بھی نہیں
تاج نے پیار کی موجوں کو روانی دی ہے
اک شہنشاہ نے بنوا کے حسیں تاج محل

یہ حسیں رات یہ مہکی ہوئی پر نور فضا
ہو اجازت تو یہ دل عشق کا اظہار کرے
عشق انسان کو انسان بنا دیتا ہے
کس کی ہمت ہے محبت سے جو انکار کرے
آج تقدیر نے یہ رات سہانی دی ہے
اک شہنشاہ نے بنوا کے حسیں تاج محل

د فارسي او اردو غزلو ترجمې مې ډېرې وکړې -- دا ځل مې د علامه اقبال د معروف اردو نظم --ستاره --ترجمه وکړه چې موضوع يې ده ---په کاينات کښې جامد هيڅ نشته --هر څه د حرکت بدلون او يو نوي ژوندون سره مخ دي--- زه دا ترجمه خپل ديرينه دوست د اسلاميه کالج پوهنتون د اردو څانګې پروفيسر اقبال شناس سيد عطاالله شاه بنوري ته په مينه او درناوي ډالی کوم ---

ستوری

د سپوږمۍ وييره ده که وييره د سحر تا ته
که د ښايست د انجام راغللو خبر تا ته

د لوټ کيدلو وييره تا ته د رڼا پيښه ده
لکه بڅري ته چې وييره د فنا پيښه ده

تا ته اسمان' زمکې نه لرې ښکلی کور درکړو
لکه سپوږمۍ يې زرزري لباس پرې نور درکړو

عجيبه نه ده چې بيا هم سا دې له تنه اوځي
ټوله شپه ريږدې او خوله دې له بدنه اوځي

په ځليدونکيه مسافره دلته حال دی عجب
د يو عروج چې وينې بل لره زوال دی عجب

ستوري لکونه ورک کړي دا د نمر هستي ده کنه
خوب د فنا غيږه کښې هم يوه مستي ده کنه

ketabton.com - The Digital Library

غوټۍ له ژونده که رخصت اخلي نو ګل غوړيږي
د نشت هنداره کښې تصوير به درته بل ځليږي

سکون خو چرته د قدرت په کارخانه کښې نشته
بې له بدلونه خو ثبات په زمانه کښې نشته

اردو نظم ----علامه محمد اقبال

ستاره

قمر کا خوف کہ ہے خطرۂ سحر تجھ کو
مآل حسن کی کیا مل گئی خبر تجھ کو؟

متاع نور کے لٹ جانے کا ہے ڈر تجھ کو
ہے کیا ہراس فنا صورت شرر تجھ کو؟

زمیں سے دور دیا آسماں نے گھر تجھ کو
مثال ماہ اڑھائی قبائے زر تجھ کو

غضب ہے پھر تری ننھی سی جان ڈرتی ہے!
تمام رات تری کانپتے گزرتی ہے

چمکنے والے مسافر! عجب یہ بستی ہے
جو اوج ایک کا ہے ، دوسرے کی پستی ہے

اجل ہے لاکھوں ستاروں کی اک ولادت مہر
فنا کی نیند مے زندگی کی مستی ہے

وداع غنچہ میں ہے راز آفرینش گل
عدم ، عدم ہے کہ آئینہ دار ہستی ہے

سکوں محال ہے قدرت کے کارخانے میں
ثبات ایک تغیر کو ہے زمانے میں

د حضرت مولانا عبدالرحمان جامي دغه قبول عام نعتيه کلام ډيرو نعت خوانانو ويلی دی خو ام حبيبه په ځانګړي کمال سره ويلی دی---زه يی د ربيع الاول په دې مقدسه مياشت کښې د خپلې

ketabton.com - The Digital Library

پښتو ترجمې سره ملګرو سره شریکوم چې د ترجمې هڅه یې په هم دغه بحر او انداز کښې شوې ده----

ګل واخسته له تا چې څه نازک بدني ده
بلبل تا نه زده کړی څه شیرین سخني ده

هر چا چې دې غمی شونډې لیدلې شو ګویا
تراشلې په هنر یې دا عقیق یمني ده

درزي د ازل ساز ورله جامه کړه ستا په قد
له تا د بڼ ښکلا ده چې دا شنه رنګیني ده

ستا مینه کښې یې مات کړل خپل غاښونه په الفت
خرقه دې رسیدلې تر اویس قرَني ده

زما د خوار جامي هم سلامي خو ورکوه
ستا هلته حاضري که په دربار مدني ده

د هندی سبک د نومیالي نازکخیال شاعر غني کشمیري د یو فارسي غزل پښتو ترجمه د ملګرو د ذوق له پاره ----چې دا د غني کشمیري د دیوان وړومبی غزل هم دی----

لیونتوبه چرته ورک یې' چې له عقله ځان رها کړم
زولنۍ د خپلو پښو چې' زه لمنه د صحرا کړم

د میخوارو په محفل کښې' درناوی د محتسب وي
څنګ چې راشي شیشه وایي' زه به ځایي ورته صفا کړم

که هوس لرې شهرت ته' ځان دې قید په ګمنامی کړه
هغه ورک چې په پرواز دی' زه نامه به یې عنقا کړم

هر دیوال چې یې رژیږي' زماني داسې بدحال کړم
بس د مخ رنګ ته مې ګوره' حال د خوني به افشا کړم

څو مې تن کښې سا غړیږي' روح اسمان ته ختی نه شي
کوم مارغه چې له پښو ښکیل وي' هغه څنګه په هوا کړم

تورې ورځې د سپین ږیرو' په کنعان کښې تماشه کړه

ketabton.com - The Digital Library

رڼايي چې وه د سترګو" پيدا چرته زليخا کړم

فارسي غزل -----غني کشميري

جنونی کو کہ از قیدِ خرد بیرون کشم پا را
کنم زنجیرِ پای خویشتن دامانِ صحرا را

بہ بزمِ مَی پرستان محتسب خوش عزتی دارد
کہ چون آید بہ مجلس، شیشہ خالی می کند جا را

اگر شہرت ہوس داری، اسیرِ دامِ عزلت شو
کہ در پرواز دارد گوشہ گیری نامِ عنقا را

شکست از ہر در و دیوار می ریزد، مگر دوران
زِ رنگِ چہرہء ما ریخت رنگِ خانہء ما را

ندارد رہ بہ گردون روح، تا باشد نفَس در تن
رسائی نیست در پرواز مرغِ رشتہ بر پا را

غنیؔ روزِ سیاہِ پیرِ کنعان را تماشا کن
کہ نورِ دیدہ اش روشن کُنَد چشمِ زلیخا را

د احمد فراز د تغزل نه ډک دغه اردو غزل ترجمه ډيره ګرانه وه خو ما يوه هڅه وکړه --- ملګرو سره يې شريکوم---

لړئ دې ټولې کړلی ماتې په اسانه ګوره
چې تله راتله خو مو تر منځه وی جانانه ګوره

د شپې تيبرې نه د ګيلې نه خو به دا هم ښه وه
د خپلې برخې که يو شمع کړې روښانه ګوره

څومره اسانه وه که ستا په جدايئ کښې مړ وی
عمر يې واخستو چې سا وته له ما نه ګوره

د مقتولانو جشن جوړ نه شولو مونږ ته ګنې
په زولنيو کښې اتڼ به وو پريمانه ګوره

ketabton.com - The Digital Library

هغه خو پرېږده د وفا لوظ ته ګوري که نه
ته خو به نه تلې له دې خپل عهد و پیمانه ګوره

اردو غزل ----- احمد فراز ---

سلسلے توڑ گیا، وہ سبھی جاتے جاتے
ورنہ اتنے تو مراسم تھے، کہ آتے جاتے

شکوۂ ظلمتِ شب سے، تو کہیں بہتر تھا
اپنے حِصّے کی کوئی شمع جلاتے جاتے

کتنا آساں تھا ترے ہجر میں مرنا جاناں
پھر بھی اک عمر لگی، جان سے جاتے جاتے

جشنِ مقتل ہی نہ برپا ہوا، ورنہ ہم بھی
پابجولاں ہی سہی، ناچتے گاتے جاتے

اِس کی وہ جانے اُسے پاسِ وفا تھا کہ نہ تھا
تم فراز! اپنی طرف سے تو، نبھاتے جاتے

د خوشال بابا پیشن ګويي او د رحمان بابا کرامت

خوشال بابا چې په کومو شعرونو کښې چا ته پاوی او چاته نیم پاوی ویېلی دی هغې کښې یی دولت لواني ته درې پاوه ویېلی دی او ځان یی ترې څو شرشاهي زیات بللی دی-
بل فقیر دولت درې پاوه
زه ترې څو شرشاهي تیر
په همدغو شعرونو کښې یی پیشن ګويي کړې ده چې یو قرن پس به سرايي کښې پوره سیر هم پیدا شي----
پس له قرنه به پیدا شي
بیا په سرايي کښې پوره سیر
که قرن یعنې یوه پیړۍ یا صدي او سرایی په نظر کښې وساتو نو د خوشال بابا دغه پیشن ګويي په پوره معنا د کاظم خان شیدا په شکل پوره شوې ښکارې چې پیدا شوی هم په سرایی یعنې اکوړي کښې دی او زمانه یی هم د بابا نه یوه سلیزه وروستو ده--او بیا د شیدا شاعرانه وزن ته چې ګورو نو د خوشال بابا په بزرګۍ مو یقین هم پوخ شي----زړه راښکونکي خبره داده چې شیدا په یوه موقع هم خوشال بابا د ځان نه لوې شاعر نه دی ګڼلی--بابا ته یی د سرایی مطلع هم ویېلې ده چې ګویا د پښتو شعر نمر د سرایي نه راخیژي او په ټول عالم رڼا خوروي
سرايي مطلع د دې افتاب دی

ketabton.com - The Digital Library

په عالم یی هر ځایي تاب دی
خو چې خپل ځان سره یې یو ځایی یادوي نو وایي چې خان بابا به هم د شاعرانو میر زه جوړولم
شیدا خان به دې کا میر د شاعرانو
که مزار وته یی عرض دتا انشا شي
او خان بابا که د سرایې زبان اور یادوي نو ورسره د پیښنور سلطنت رحمان بابا ته وربخښي
یو په سرایی زبان اور دی
دویم ځایي یې پیښنور دی
او دا دې هم نظر کښې ولرو چې شیدا پیښنور یا باګرام سره سرایی خو څه چې توله پښتونخوا یا روه هم نه برابروي-
دا د روه قطعه تمامه
کله رسي تر باګرامه
د خوشال بابا که په خپل ځان کومه برتري یا شرف مني نو هغه هم د ادب او احترام په حواله -ځکه چې نیکه یی دی-
د افغان له شعرا په شیدا باندې
د ادب په مقتضا د خان شرف دی
د خپل فن د ستاینې توقع د رحمان بابا او حمید مومند نه هم کوي او د خپل شعر د فهم معیار وربخښي
په دا وقت کښې که شیدا دواړه مومند وی
ثنا خوان به وو هر دم ستا د ویيلو
خو په داسې صورت حال کښې بیا د دغو دوو مومندو د شعري معیار اعتراف هم تر دې حده کوي چې شعر ته یې سحر او جادو وایي--
چې مومندو قیل و قال کړو
یعنې دوي سحر حلال کړو
دلته بیا په خصوصي توګه د رحمان بابا د شعر کرامت ته هم غور وکړئ چې په خپل فن غره شیدا د رحمان بابا په یوه مصرعه خپل زړه بایلي-
د رحمان په دا مصرعه د شیدا زړه دی
ته پري یی که اهو یی که جادو کړې-
ځکه د شیدا د فکر په رڼا کښې خو زه د خوشال بابا پیشن ګویی ته هم ګوته په خله یم او د رحمان بابا د شعر کرامت ته هم--لکه چې معزالله خان مومند درست ویيلي وو چې
که د شعر کرامت د چا نه غواړې
معزالله د رحمان شعر کرامت دی

د امیر خسرو دهلوي د یو فارسي نعتیه کلام پښتو ترجمه د ربیع الاول په مقدسه میاشت کښې د مینه والو په خدمت کښې
خدایی زده څه رنګه فضا وه' تیره شپه چې چرته وم
د زخمي زړونو نڅا وه' تیره شپه چې چرته وم

ketabton.com - The Digital Library

ښاپيري وو چنار قدي' هغه تک سرهٔ رخسارونه
زما زړه لره بلا وه' تيره شپه چې چرته وم

رقيبان غوږ وو هغه ته' زه له ويرې رپيدمه
څومره ګرانه به وينا وه' تيره شپه چې چرته وم

خدايي پخپله لامکان کښې' وو سالار د هغه بزم
محمد (ص) چې يې رڼا وه' تيره شپه چې چرته وم

سوز د مينې مې لمنه' اى خسروه سوزوله
محمد (ص) چې يې رڼا وه' تيره شپه چې چرته وم

فارسي کلام -----امير خسرو دهلوي

نمی دانم چہ منزل بود شب جائے کہ من بودم
بہ ہر سو رقص بسمل بود شب جائے کہ من بودم

پری پیکر نگارے سرو قدے لالہ رخسارے
سراپا آفت دل بود شب جائے کہ من بودم

رقیباں گوش بر آواز او در ناز و من ترساں
سخن گفتن چہ مشکل بود شب جائے کہ من بودم

خدا خود میر مجلس بود اندر لا مکاں خسروؔ
محمدؐ شمع محفل بود شب جائے کہ من بودم

مرا از آتش عشق تو دامن سوخت اے خسروؔ
محمدؐ شمع محفل بود شب جائے کہ من بودم

قتيل شفايي د اردو شاعرانو کښې د رومان او ترنم شهزاده شاعر دی----د هغه د يو اردو غزل پښتو منظومه ترجمه د ملګرو په خدمت کښې----

د تن په جام کښې غوړيدلې د ګلاب غوندې ده
اورم له خلقو چې ځواني يې د شراب غوندې ده

ګلاب ګلاب سر نه تر پښو غزل غزل څهره
بس خو بيخي د يو شاعر د حسين خواب غوندې ده

ketabton.com - The Digital Library

چې د هر چا د پارسايۍ نه تيېرې وتښتوي
هغه بشره خو په رښتيا چې د مهتاب غوندې ده

دڅوارلسمې شپه ' د جام او د پيالې نه بغير
د چا غريب زېلې ژوند او د شباب غوندې ده

نه شاعري نه محبت نه چې وي جام واعظه
ستا هم د ژوند قيصه بيخي د يو عذاب غوندې ده

قتيله ما چې مينه کړې ستمګر سره ده
دغه يوه خطا مې خدايګو د ثواب غوندې ده

اردو غزل------قتيل شفايي

بدن کے جام میں کھِلتے گلاب جیسی ہے
سنا ہے اس کی جوانی شراب جیسی ہے
کنول کنول ہے سراپا، غزل غزل چہرہ
وہ ہوبہو کسی شاعر کے خواب جیسی ہے
اندھیرے دور کرے سب کی پارسائی کے
وہ ایک شکل کہ جو ماہتاب جیسی ہے
بغیر جام و سبو، چاند رات کی حالت
کسی غریب کے عہدِ شباب جیسی ہے
نہ شاعری، نہ محبت، نہ جام، اے واعظ
یہ زندگی بھی تِری اک عذاب جیسی ہے
قتیلؔ میں نے کیا پیار اک ستمگر سے
یہ وہ خطا ہے جو کارِ ثواب جیسی ہے

لکه حرف چې سيه پوش وي په بياض کښې
په ښادۍ کښې ماتميان کا ماتمونه
وضاحت-----
دا شعر ګران نه دی خو تکنيک يی غور غواړي- سيه پوش تور لباس اغوستلو ته وايی او تور لباس اغوستل د ماتم کولو علامت دی--- بياض د عربۍ توري --ابيض--نه جوړ دی---ابيض سپين ته وايی چې مقابله کښې يی --اسود--تور ته وايی لکه تور کاڼي ته چې حجر اسود وايی--- دغسې د سپين رنګ په مناسبت د ابيض نه بياض جوړ دی چې د سپين کاغذ کاپۍ ډايرۍ يا نوټ بک ته وييلی شي او بيا همدغه تناظر کښې شاعران خپل د شاعرۍ کتاب يا ليکونکي خپل نثري کتاب ته هم بياض وايی--دې ته هم متوجه کيدل پکار دي چې څنګه تور لباس د ماتم علامت دی دغسې

ketabton.com - The Digital Library

سپین لباس د خوشالۍ علامت دی ځکه به په عمومي ډول په واده ښادۍ کښې سپین لباس اغوستلی شي---
اوس راځو شعر ته--- شیدا په ګڼو موقعو دا ګیله کړې ده چې زما د حرفونو معنویت ته خلق نه ور رسي بس په لفظونو تیرېږي او د معنا تل ته نه ورکوزېږي --دې شعر کښې یې دا خبره په جدا انداز کړې ده---وییلي یې دي چې زما بیاض یعنې د سپین کاغذ کتاب کښې په توره سیاهۍ لیکلي حرفونه داسې دي لکه چې تور لباس یې اغوستی وي او ماتم کوي چې په مونږ به خلق کله پوهیږي---د دغو حرفونو تل ته چې څوک نه رسي--د معنوي ښایست نه یې خوند نه شي اخستی نو ضرور به ماتم کوي--- او بیاض چې د سپین کاغذ دی نو ګویا چې دغه د ښادۍ سپین لباس دی---په توره سیاهۍ لیکلي دغه حرفونه چې د ماتم تور لباس کښې ملبوس دي او د سپین کاغذ بیاض ته راغلي دي نو ګویا ښادۍ ته راغلي دي خو په دغه ښادۍ کښې هم لکه د ماتمیانو په خپل حال ماتم کوي--- لکه شیدا چې په یو بل شعر کښې د سیه پوش توري په راوړلو د تور لباس ماتمي رنګ ښودلی دی او وییلي یې دي چې--
شګفته کړه لکه نمر جبین هر چا ته
چې په تله دې سیه پوش تمام جهان شي
دغه شان د خپلو حرفونو معنوي تل ته د نه رسیدلو شکوه یې هم داسې کړې ده--
هر مضمون مې لکه ګنج پوشیده پروت دی
د سطور ماران یې کا نګهباني
دې شعر کښې خو خپل مضمون او معنا ته ګنج سره او سطور یعنې تورو کرښو یا د شاعرۍ مصرعو ته تورو مارانو سره تشبیه ورکوي خو پورتني شعر کښې په اسانو ټکو کښې وییل غواړي چې په سپین کاغذ لیکلي زما په توره سیاهۍ لفظونه د تفهیم نه کیدلو په وجه داسې دي لکه چې څوک په واده ښادۍ کښې ماتم کوي---

---

د پښتنو په تاریخي قدامت ښاغلي حمایت یعقوبي څو پوښتنې پورته کړې دي چې پښتانه دومره زوړ تاریخ نه لري----هغوئ ته مې یو کمنټ وکړو چې دلته یې ملګرو سره هم شریکول غواړم ګران حمایت د تاریخ ښه مطالعه لري خو دلته یې خبرو سره اختلاف کیدی شي---د یو انساني ټولنې د قدامت د پاره دا خو ضروري نه ده چې هغو کښې دې په هغه زوړ دور کښې هم کوم تاریخدان ساینسدان ریاضي دان سیاستدان وغیره معلوم او مشهور وي---دا هم ضروري نه ده چې هر زوړ قوم دې حکمران هم وي---قدامت د پاره سند او حوالې پکار دي---نو سند او حوالې خو شته----دوه زره قبل مسیح کښې رګوید---زر کاله قبل مسیح کښې اوستا----درې سوه کاله قبل مسیح کښې یوناني سیلګري او جغرافیه دان وغیره خو تاریخي او دستاویزي حوالې دي---په همدغه قبل مسیح دور کښې د صوابۍ پانیني او د هغه ګرامر یې لساني حواله ده----ټیکسلا--تخت بهاي--سوات--اراکوزیا وغیره کښې پیدا شوي اثار کندرات---مکانات--وغیره یې د ارکیالجي حوالې دي---ګندهار تهذیب یې تهذیبي حواله ده---د سرخ کوتل کتبه او ځنې نورې کتبې بې د جیالوجي او لسانیاتو شریکي حوالې دي---نو زه خو وایم چې دا کافي دي ګڼي سندونه او حوالې نورې هم شته---څه وشو که د قبایلي او غرییز ژوند په وجه یې ترقي تیزه نه ده کړې خو په تاریخي قدامت کښې خو بې څه مسله نه محسوسوم

ketabton.com - The Digital Library

د ګران حمایت الله متعلقه پوسټ دا دی چې ما یې ردعمل کښې کمنټ کړی دی -----

جو نام نہاد پختون دانشور دعوی کر رہےہیں کہ پختونوں کی تاریخ 5000 سال پرانی ہے وہ ہمیں بتا دیں کہ اتنی لمبی تاریخ کے ساتھ ہم نے اقوام عالم کو کیا دیا ہے. ادب, تاریخ, فن و ثقافت میں ہمارے آباؤ اجداد کی نشانیاں کیوں نہیں ہیں. آرکیالوجیکل باقیات میں ہماری نشانیاں کیوں نہیں ہیں. کوئی عمارت, کوئی مخطوطہ, کوئی قابل ذکر کارنامہ, کوئی نامی گرامی لیڈر، کوئی نامی گرامی مفکر، تاریخ دان ماہر معیشت یا سائنسدان یا قانون دان یا ریاضی دان کیوں نہیں ہے. پکھت, بخد, پکتویس, اباگن وغیرہ کے نام رگ وید, اویستا یا یونانی لکھاریوں کی کتابوں میں ضرور ہوں گیں لیکن اس کا ہر گز یہ مطلب نہیں کہ اس وقت ہمارے آباؤ اجداد حکمران تھے یا ہم من حیث القوم موجود تھے. پختونوں کی معلوم تاریخ نویں, دسویں صدی عیسوی کے پیچھے نہیں جاتی ہے. اور جس دور میں پختونوں نے اپنی تاریخ کو اجاگر کیا اور اپنے لئے ایک الگ شناخت اور مقام پیدا کیا وہ سلاطین دہلی کا زمانہ تھا. اس سے پہلے کا دور اندھیرے میں چھپا ہوا ہے. پختونولی ایک سماجی نظام کی حیثیت سے سولہویں صدی میں وقوع پذیر ہوا جب مختلف قبائل پختون خوا کے علاقوں میں آکر آباد ہوئے. اب بھی پختون قومیت کے ارتقائی مراحل میں ہے. ہر اہم واقعہ کی طرف پختونوں کا ردعمل آج کے دور میں بھی اجتماعی نہیں قبائلی ہوتا ہے. لہذا یہ کہنا کہ پختون تاریخ 5000 سال پرانی ہے ایک غلط اور بے بنیاد نظریہ ہے.

پروفیسر حمایت اللہ

د غالب د لنډ بحر د یو اردو غزل پښتو ترجمه ملګرو سره شریکوم -----

مینه دې نه وي نو وحشت خو دې وي
زما وحشت دا ستا شهرت خو دې وي

بس خو رشته راسره مه پریکوه
که څه هم نه وي عداوت خو دې وي

زما وجود دې رسوايي څنګه شوه
مړه مجلس نه نو خلوت خو دې وي

زه هم څه ستا دښمن خو نه یم ګله
په تا د غیرو محبت خو دې وي

زما وجود نه دې وي' هر څه چې وي
شعور که نه وي نو غفلت خو دې وي

ketabton.com - The Digital Library

عمر که درومي د بجلۍ په رفتار
زړه چې اوبه کړمه فرصت خو دې وي

ما څه وفا خو پرېښودلې نه ده
مينه که نه وي مصيبت خو دې وي

يه بې انصاف فلکه څه خو راکړه
فرياد د پاره لږ مهلت خو دې وي

زه د منلو به خصلت خپل کړم
ته يې بې نيازه ستا عادت خو دې وي

بس خو مانې دې يار نه لاړ شي اسد
که ديدن نه وي نو حسرت خو دې وي

اردو غزل -----مرزا اسدالله خان غالب ---

عشق مجھ کو نہیں وحشت ہی سہی
میری وحشت تری شہرت ہی سہی

قطع کیجے نہ تعلّق ہم سے
کچھ نہیں ہے تو عداوت ہی سہی

میرے ہونے میں ہے کیا رسوائی
اے وہ مجلس نہیں خلوت ہی سہی

ہم بھی دشمن تو نہیں ہیں اپنے
غیر کو تجھ سے محبّت ہی سہی

اپنی ہستی ہی سے ہو جو کچھ ہو
آگہی گر نہیں غفلت ہی سہی

عمر ہر چند کہ ہے برق خرام
دل کے خوں کرنے کی فرصت ہی سہی

ہم کوئی ترکِ وفا کرتے ہیں
نہ سہی عشق مصیبت ہی سہی

ketabton.com - The Digital Library

کچھ تو دے اے فلکِ نا انصاف
آہ و فریاد کی رخصت ہی سہی

ہم بھی تسلیم کی خو ڈالیں گے
بے نیازی تری عادت ہی سہی

یار سے چھیڑ چلی جائے اسد
گر نہیں وصل تو حسرت ہی سہی

د کلاسک نه علاوه د نوي دور شاعري هم خپل رنګ او اهنګ لري---معروف نعت خوان او شاعر مظفر وارثي سره مې ديرش کاله مخکښې څو نشستونه شوي وو --نن يې د يو مشهور اردو غزل ترجمه ملګرو سره شريکوم -

مونږ چې دليل سره خبره کوو رد وي پيره
د هغه شونډې چې خاموشه وي سند وي پيره

سا اخستونکي انسانان هم د لاشونو په څير
اوس که درزيږي هم د زړونو يو لحد وي پيره

مونږه که چغه خپله تيره کړه هم نه ور رسي
د چا د سترګو اشارو کښې هم رسد وي پيره

پرى په غاړه چې د چا وي هغه لوې سړى وي
دلته رسۍ هومره اوږدې څومره چې قد وي پيره

ډير مداريان هم په جامه د خطيبانو کښې وي
خبرې جهل کړي بدنام به پرې خرد وي پيره

څوک که څه نه وايي نو هم بايلي هنر د بيان
زغمل د ظلم هم ظالم سره مدد وي پيره

اردو غزل------- مظفر وارثي

ہم کریں بات دلیلوں سے ،تو رد ہوتی ہے
اس کے ہونٹوں کی خموشی بھی سند ہوتی ہے

ketabton.com - The Digital Library

سانس لیتے ہوئے انساں بھی ہے لاشوں کی طرح
اب دھڑکتے ہوئے دل کی بھی لحد ہوتی ہے

اپنی آواز کے پتھر بھی نہ اس تک پہنچے
اس کی آنکھوں کے اشارے میں بھی زد ہوتی ہے

جس کی گردن میں ہے پھندا وہی انسان بڑا
سولیوں سے یہاں پیمائش قد ہوتی ہے

شعبدہ گر بھی پہنتے ہیں خطیبوں کا لباس
بولتا جہل ہے بدنام خرد ہوتی ہے

کچھ نہ کہنے سے بھی چھن جاتا ہے اعزاز سخن
ظلم سہنے سے بھی ظالم کی مدد ہوتی ہے

خپلو ترجمو کښې مي يوه تجربه وکړه -- د ستر غني خان پښتو کلام مي اردو ته ترجمه کړو ---د اردو شاعر نه يم که څه غلطی رانه شوې وي د مخکښې نه بخښنه غواړم --- د مينه والو په خدمت کښې يې پيش کوم ----

کہتا تھا غنی یار بے انداز جیسے ہو
ادب نہیں تجھ میں زبان دراز جیسے ہو

ویراں تیرے کھیت ہیں پگڈنڈیاں ٹیڑھی
پر کاشت کیے پھول حسن ساز جیسے ہو

کمان ہے بوسیدہ تیرے تیر بھی لاغر
جو وار کیا تو نے تیر انداز جیسے ہو

مال و متاع ستائش و شہرت سے مستغنی
دامن تہی کے ساتھ بے نیاز جیسے ہو

استاد کے بغیر یہ رنگ و سخن کا ذوق
اپنے ہی دھن میں مست سخن ساز جیسے ہو

یہ کیا ہوا نہ خان بن سکے نہ تم ظریف
ہاں اسی دو پیازہ میں سہ پیاز جیسے ہو

ketabton.com - The Digital Library

کیا عشق ہے خدا بھی تیرا ہے جد و جاناں
تم اس لیے بِن تول و بے انداز جیسے ہو

د غني خان پښتو کلام ----

ما وې غني یار څه بې اندازه غوندې یې
ادب دې در کې کم زبان درازه غوندې یې

پټې دې وران ویجاړ دي او کړې وړې دې پولې
کرې پکښې ګلونه حسن سازه غوندې یې

لینده دې ماته ګوډه او شډل مډل دې غشی
خو غزار دې رسا لګي تیر اندازه غوندې یې

دولت وي که صفت وي که ناموس وي که شهرت
په وړي خیټه موړ او بې نیازه غوندې یې

که رنګ وي که تراش وي که چاربیته که بدله
په خپله لار روان یې بې استازه غوندې یې

قیصه ده ګډه وډه نه سم خان شوې نه ټوقي شوې
خو ته دې دوپیازه کې څه درې پیازه غوندې یې

په مینه یې مئین او خداي ته پلار او جانان وایې
دا ځکه خو بې توله بې اندازه غوندې یې

د امیر خسرو دغه فارسي غزل مې ډیر خوښ دی ---مایی پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده ملګرو ته یی پیش کوم----

یاران مې خبر نه یمه 'چې څه شو او د چا شو
په خدایه کومه ورځ وه' چې زما نه ټول جدا شو

سپرلي که پیښه وکړه 'د یارانو یې پوښتل
نو ووایه ای باده ' ټول ګلونه وو ګیا شو

له زمکې راغلې ګله 'هغه څنګه وو ګلان

ketabton.com - The Digital Library

مخونه هغه ښکلي 'چې په خاورو کښې فنا شو

د خلقو د سر تاج چې به وو هغه سرداران
اوس گوره کنه څنګه' هغه واړه خاک پا شو

دنیا خو بس د خلقو خون بها ده نن سبا
بلا ډیر د دنیا په سر' ته گوره خون بها شو

د نمر غونډې به وو خو' شو له خاورو لاندې زیر
ذرې غونډې چې سپک شو' د هوا سره هوا شو

دولت د زماني ده ' یوه لوبه د ماشوم
بې عقله سړي واړه په دې لوبه مبتلا شو

اوس هغه سړی څه شو' چې مراد ته رسي نه
نو گویا خازنان د فلک واړه بې نوا شو

خسروه ځان په څنګ کړه' وفا نشته په دنیا
وگړي د دنیا لکه دنیا ښه بې وفا شو

فارسي غزل---امیر خسرو دهلوي

یاران که بوده اند ندانم کجا شدند؟
یارب، چه روز بود که از ما جدا شدند؟
گر نوبهار آید و پرسد ز دوستان
گو، ای صبا، که آن همه گلها گیا شدند
ای گل، چو آمدی ز زمین گو چگونه اند؟
آن رویها که در ته گرد فنا شدند
آن سروران که تاج سر خلق بوده اند
اکنون نظاره کن که همه خاک پا شدند
دنیاست خونبهای بسی خلق، وین زمان
بسیار کس که بر سر این خونبها شدند
خورشید بوده اند که رفتند زیر خاک
آن ذره ها که چون همه اندر هوا شدند
بازیچه ایست طفل فریب این متاع دهر
بی عقل مردمان که بدین مبتلا شدند
کس را چه شد که نقد مرادی نمی رسد

ketabton.com - The Digital Library

مانا که خازنان فلک بینوا شدند
خسرو، گریز کن که وفا نیست در جهان
زاهل جهان که همچو جهان بی وفا شدند

د غالب د معروف اردو غزل پښتو ترجمه مینه والو ته په مینه----

زوې د مریم چې په رښتیا څوک دي
زما د زخم چې دوا څوک دي

شرع دستور که وي موجود دواړه
داسې قاتل له د سزا څوک دي

رفتار د غشي يې د تیزې لیندې
زړه ته چې رامې شي رسا څوک دي

ژبه مې غوڅه کړي په یو خبره
خو تا چې اوري په بیا بیا څوک دي

په لیونتوب کښې خو اپلتې وایم
پوهه پرې نه شي خدایه دا څوک دي

مه اوره څوک که ګدې وډې وایي
ستا نو په سپکو د وینا" څوک دي

چې په غلطه درومې مه یې پرېږده
چې يې ونه بخښې خطا" څوک دي

څوک دي چې دلته به محتاجه نه وي
دلته د چا حاجت روا څوک دي

څه وکړل خضر سکندره سره
دلته قابل د رهنما څوک دي

امید چې ختم شي غالبه د چا
څه به ګیله کړي څوک له چا څوک دي

اردو غزل----مرزا اسدالله خان غالب

ketabton.com - The Digital Library

ابن مریم ہوا کرے کوئی
میرے دکھ کی دوا کرے کوئی

شرع و آئین پر مدار سہی
ایسے قاتل کا کیا کرے کوئی

چال جیسے کڑی کمان کا تیر
دل میں ایسے کے جا کرے کوئی

بات پر واں زبان کٹتی ہے
وہ کہیں اور سنا کرے کوئی

بک رہا ہوں جنوں میں کیا کیا کچھ
کچھ نہ سمجھے خدا کرے کوئی

نہ سنو گر برا کہے کوئی
نہ کہو گر برا کرے کوئی

روک لو گر غلط چلے کوئی
بخش دو گر خطا کرے کوئی

کون ہے جو نہیں ہے حاجت مند
کس کی حاجت روا کرے کوئی

کیا کیا خضر نے سکندر سے
اب کسے رہنما کرے کوئی

جب توقع ہی اٹھ گئی غالبؔ
کیوں کسی کا گلہ کرےکویی

مذهب ' فلسفه او فلسفيان-----

مذهب د وحي په ذريعه ځنو کايناتي حقيقتونو ته اشاره کوي او فلسفه د عقلي استدلال جستجو او لټون په لاره کايناتي حقيقتونو ته د رسيدلو هڅه کوي--ډير خلق يا د فلسفې لوستونکي فلسفه د مذهب متضاد ګڼي خو زه يی نه ګڼم-د کايناتي حقيقتونو لټون ساينس هم کوي ځکه زه ساينس هم د مذهب مخالف نه ګڼم--ساينسي علوم پخپله د فلسفې نه زيږيدلي دي-ځکه فلسفه د ساينسي علومو مور ګڼلی شي--بلکې زه خو د کايناتي رازونو د لټون په وجه فلسفه يو مقدس او سپيڅلی مضمون

ketabton.com - The Digital Library

ګڼم--خو مسله هلته پيدا کيږي چې د فلسفې مبتدي چڼي چې دوه څلور کتابونه ولولي يا يې نومونه زده کړي نو د مذهب بيزارۍ په لور مايل شي--دا عمل د ناپوهۍ او جهالت په وجه هم کيږي او د فيشن په توګه هم-وجه يې دا وي چې د فلسفې د څو ابتدايي کتابونو يې تش تلاوت کړی وي په مفهوم او مقصد يې سر نه وي خلاص او بس غټ غټ بيانات جاري کړي--دې شوق کښې هر بې معنا او مبهم ليک يا تصور ته هم د فلسفې نوم ورکوي- بل خوا ځنې لوې لوې پوهه او زيرک فلسفيان د څپل ژوند په وروستي پړاو کښې د الحاد نه د مذهب په لور مايل شوي دي--

دا هر څه که زه په خپله حواله ووايم نو شايد چې ډير راته غوږ ونه نيسي بلکې بد رد هم راپسې ووايي چې ته کوم د فلسفې ماهر يې-ځکه زه د دغه خبرو په تاييد کښې د داسې فلسفې رايې وړاندې کول غواړم چې د هغه افکارو نيمه نړۍ د خپل اثر لاندې راوستې ده او د فلسفې سره سره د ادب مذهب قانون او ساينس په ميدان کښې هم لوې نوم وو-- نن نه تقريباً څلورنيم سوه کاله مخکښې د انګلينډ معروف فلسفي او ساينسدان فرانسس بيکن **1561-1626** يو داسې مفکر وو چې د حقايقو په لټون کښې د ساينسي طرزفکر د نماينده په حيث يې شهرت ګټلی وو-هغه ګڼ شمير کتابونه ليکلي دي چې يو پکښې-**The essays or counsels civil and moral**..دی-دغه کتاب کښې بيکن د خپل ژوند د يو اوږد تحقيقاتي رياضت نه پس دې نتيجې ته رسيدلی دی چې--

د فلسفې سرسري يا سطحي مطالعه د سړي ذهن الحاد ته مايل کوي خو ژوره مطالعه او پوهه يې انساني ذهن مذهب ته راولي-د هغه څلورنيم سوه کاله زړه انګريزۍ کښې الفاظ دا دي-

A little philosophy inclineth mans mind to Atheism;but depth in philosophy ,bringeth mans mind to religion.

داسې مذهب او فلسفه يو بل ته څومره نزدې کيږي--او د فلسفې ناپوهې سړی د مذهب نه څومره لرې کوي--د بيکن دغه قول سره به ډير خلق د اختلاف په موډ کښې هم وي خو داسې حال کښې اختلاف لرونکي ته د خپل ځان او د بيکن د معيار او اوقاتو فرق هم نظر کښې ساتل ضروري دي-البته د روغ نيت سره د فلسفې زده کوونکيو او پرې پوهيدونکيو ته د مخکښې نه خراج تحسين وړاندې کوم--

---

د علامه اقبال د يو فارسي غزل د پښتو ترجمې هڅه د مينه والو په خدمت کښې----

نوټ---- څلورم شعر کښې د --خيبري کرده ---نه اشاره مرحب کافر ته ده چې د خيبر جنګ کښې يې حضرت علي کرم الله وجهه سره مقابله وه---- او شپږم شعر کښې-- نشتري-- نه مراد دی په نشتر يا چاقو جراحي کول---

نور د ايمان لري خو زړه مې کافري هم کوي
سجده حرم ته' د بتانو چاکري هم کوي

د عبادت ګټه چې تل په خپله تله تلي
لکه بازار کښې د قيامت سوداګري هم کوي

زمکه اسمان د خپل خواهش په ايينه کښې ګوري

ketabton.com - The Digital Library

د لارې ګرد چې له تقديره همسري هم کوي

کله د حق ملګرى کله يې خلاف وي ولاړ
که حيدري کوي ' لمحه کښې خيبري هم کوي

دې بې رنګۍ کښې به هم سحر خپل جوهر خو ښايي
پيغمبري کوي کليم خو ساحري هم کوي

نظر يې عقل ته هم ذوق د جنون وبخښلو
خو د جنون سره پتنه کښې نشتري هم کوي

ځان ته به څنګه رسي دغسې زړه سترې په لار
چې په زرګونو کاله ناست وي ازري هم کوي

فارسي غزل---- علامه محمد اقبال

دل بی قيد من با نور ايمان کافرى کرده
حرم را سجده آورده بتان را چاکرى کرده
متاع طاقت خود را ترازوئى بر افروزد
ببازار قيامت با خدا سوداگرى کرده
زمين و آسمان را بر مراد خويش مى خواہد
غبار راه و با تقدير يزدان داورى کرده
گہى با حق درآميزد گہى با حق درآويزد
زمانى حيدرى کرده زمانى خيبرى کرده
باين بى رنگى جوہر ازو نيرنگ مى ريزد
کليمى بين کہ ہم پيغمبرى ہم ساحرى کرده
نگاہش عقل دور انديش را ذوق جنون داده
وليکن با جنون فتنہ سامان نشترى کرده
بخود کى مى رسد اين راه پيماى تن آسانى
ہزاران سال منزل در مقام آزرى کرده

چې نفس زما د آه سرکشي وکا
فلک لاندې خپله شمع تر دامان کا
وضاحت.....
دې شعر کښې دامان د فارسی دامن يعنې لمن د پاره راغلى دى.نفس يعنې سا اخستل اصطلاح کښې اسويلي کول فرياد کول. د اسمان لمن محاوره هم ده خو اسمان ښکاري هم داسې غوړيدلى لکه

ketabton.com - The Digital Library

غوړيدلي لمن. د اسمان شمع نمر ته اشاره ده.يعني څنګه چې بله شمع رڼا کوي دغسي سپين نمر هم رڼا کوي.د نمر دغه رڼا د ورځې وي چې شپه شي نو د نمر رڼا ختمه شي .
اوس راځو شيدا ته.شيدا وايی چې زما په زړه هم ډير بوج دی.ډير درد دی. دغه درد کمولو دپاره زه آه و فرياد هم کوم.کله کله مې دغه آه و فرياد بيخي سرکشه شي.او آه و فرياد زيات کيږي هم په شپه کښې.
نو دشپې چې دا تياره وي دا ځکه چې اسمان په خپله شمع لمن غوړلي وي .او دا جوته ده چې نفس يعنې سا اخستلو سره د درد نه ډک ساړه اسويلي کولی شي پوکي وهلی شي نو په دغه قسمه پوکو کښې خو شمع هم بله نه شي پاتې کيدی.ځکه شيدا وايی چې زما د آه فرياد او درد و الم پوکي چې کله سرکشه شي نو دغه آه بيا اسمان ته هم په دومره شدت سره رسي چې اسمان خپله شمع هم د لمن لاندې کړي چې دغه اسويلي يی مړه نه کړي ګويا د شپې چې د نمر رڼا نه وي نو دا اسمان خپله شمع د شيدا د اسويلو نه خپله لمن کښې پټه کړې وي .چې ورځ شي د دردمند شيدا اسويلي بند شي نو د اسمان شمع يعنې نمر بيا د ورځې رڼا خورول شروع کړي خو د شپې د شيدا د اسويلو سره مخ وي نو اسمان يی بيا د تيارې لمن کښې پټوي. څومره زور دی د دردمند او مظلوم انسان په سرکشه آه کښې او څومره زور دی د شيدا په شعري اظهار کښې.

د مولانا روم د يو اوږد فارسی غزل نه د څو چوڼ شوو شعرونو پښتو ترجمه --يوه هڅه د مينه والو د ذوق د پاره --

لبان وا کړه خواږه چې ' فراوان غواړمه زه
دا مخ دې راڅرګند کړه ' ګلستان غواړمه زه

چې يو لاس کښې مې جام وي ' په بل لاس زلفې د يار
يو داسې مست اتڼ خو ' په ميدان غواړمه زه

"ما مه تنګوه درومه " چې له ډيره نازه وايې
دا ټکي خو دې مخکښې' له خفګان غواړمه زه

ای عقله کله کله خو' له شوقه شه بدحال
ای عشقه ستا بيان خو' پريشان غواړمه زه

دا رزق له اسمانه خو' سيلاب دی بې وفا
چې کب شمه نهنګ شم' هسې خوان غواړمه زه

دا زړه مې ډير خفه دی' له ستمه د فرعون
نُور هاغه د موسی ابن عمران غواړمه زه

بيګا چې شيخ په ښار کښې' ګرځيدو ډيوه په لاس

ketabton.com - The Digital Library

وې تنګ شوم له چار پايو' بس انسان غواړمه زه

ناراسته لارويو' نه مې زړه شولو راتنګ
ملګري د علي رستم' په شان غواړمه زه

وييل مې هغه نشته' چې يې غواړمه له زړه
وييل يې هغه "نشت "خو' په هر ان غواړمه زه

فارسي غزل------مولانا روم

بکشاے لب کہ قند فراوانم آرزوست
بنمای رخ کہ باغ و گلستانم آرزوست

یک دست جام باده و یک دست زلف یار
رقص چنیں میانہ میدانم آرزوست

گفتی ز ناز بیش مرنجاں مرا برو
آں گفتنت کہ بیش مرنجانم آرزوست

اے عقل تو ز شوق پراگنده گوے شو
اے عشق نکتہ ہائے پریشانم آرزوست

ایں آب و نان چرخ چو سیل است بیوفا
من ماہیم، نہنگم و عمانم آرزوست

جانم ملول گشت ز فرعون و ظلم او
آں نور جیب موسی عمرانم آرزوست

دی شیخ با چراغ ہمی گشت گرد شہر
کز دیو و دد ملولم و انسانم آرزوست

زیں ہمرہان سست عناصر دلم گرفت
شیر خدا و رستم دستانم آرزوست

گفتم کی یافت می نشود جستہ ایم ما
گفت آنکہ یافت می نشود آنم آرزوست

ketabton.com - The Digital Library

د مرزا غالب د یو مشهور اردو غزل پښتو ترجمه د مینه والو په خدمت کښې ---

ګونجې تندې نه مې پټ غم ورته عیان ښکاره شو
راز پرې افشان شو چې ګډ وډ د خط عنوان ښکاره شو

د ایینې د زنګ الف لا صفا شوی نه دی
ځیرې کوم یی حقیقت چې د ګریوان ښکاره شو

د زړه د قید وضاحتونه رانه مه غواړه نور
زړه مې راتنګ شو دومره ' سم راته زندان ښکاره شو

شک مې دا هم نه زغمې ' یار که وې مصروف په خرام
چې هر یو څاڅکی یی په مخ ' کسی حیران ښکاره شو

د عاجزئ نه مې څرګنده شوه بدخویه به وې
زه خار و خس ' او هغه اور راته سوزان ښکاره شو

د مینې سترې سفر داسې تن اسانه کړمه
په هر قدم چې راته سیوری شبستان ښکاره شو

زړه مې تر مرګه بوړنیدو تیرو ښو نه د یار
د قضا غشی تمبول راته اسان ښکاره شو

چې درته پته وه اسده زړه دې ولې ورکړو
تا ته کافر په خطا څنګه مسلمان ښکاره شو

اردو غزل مرزا اسدالله خان غالب

وہ میری چینِ جبیں سے غمِ پنہاں سمجھا
رازِ مکتوب بہ بے ربطئِ عنواں سمجھا
یک الِف بیش نہیں صقیلِ آئینہ ہنوز
چاک کرتا ہوں میں جب سے کہ گریباں سمجھا
شرحِ اسبابِ گرفتارئِ خاطر مت پوچھ
اس قدر تنگ ہوا دل کہ میں زنداں سمجھا
بدگمانی نے نہ چاہا اسے سرگرمِ خرام
رخ پہ ہر قطرہ عرق دیدۂ حیراں سمجھا
عجزسے اپنے یہ جانا کہ وہ بد خو ہو گا
نبضِ خس سے تپشِ شعلۂ سوزاں سمجھا

ketabton.com - The Digital Library

سفرِ عشق میں کی ضعف نے راحت طلبی
ہر قدم سائے کو میں اپنے شبستان سمجھا
تھا گریزاں مژۂ یار سے دل تا دمِ مرگ
دفعِ پیکانِ قضا اِس قدر آساں سمجھا
دل دیا جان کے کیوں اس کو وفادار، اسدؔ
غلطی کی کہ جو کافر کو مسلماں سمجھا

ما چې ستا ښایست او نمر سپوږمۍ سره په تول کړه
تللي تر اسمانه په میزان کښې سپوږمۍ نمر دي.
رحمان بابا

شرح....دکلاسیکي شاعرۍ یو خاصیت دادی چې د خپل محبوب د ښایست تمثیل کولو د پاره د کاینات مشاهده کوي او د تشبیه استعارې یا علامت په توګه د کاینات نه مثالونه راخلي لکه په زمکه کشمیر بخارا سمرقند کوه قاف ختن وغیره او په اسمان کښې نمر سپوږمۍ وغیره.د مبالغې انداز یی داسې وي چې نور شاعران ترې عاجز پاتې شي لکه د فارسی حافظ شیرازي چې د سمرقند او بخارا د ښایست مثال ورکوي او دمحبوب د زنې په یو تور خال یی قربانوي
اګر ان ترک شیرازي بدست اورد دل ما را
بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
او بیا خوشال بابا د دې نه زیاته حسن مبالغه کوي او وایی
سمرقندوبخارا څه هغه زه یم
چې جهان بخښم د ښکلي مخ په خال.
اوس رحمان یابا ته غور وکړئ چې هغه د محبوب د حسن تصویر کشۍ د پاره د کاینات مشاهده او بیا تمثیل نګارې د حسن مبالغې په کوم انداز وړاندې کوي.هر شاعر نمر او سپوږمۍ د حسن علامت ګڼي خو رحمان بابا یی دمحبوب د حسن په مقابله کښې دومره حقیر او سپک ګڼي چې د میزان یعنې تلې په یو چابړې کښې یی دمحبوب ښایست اچولی دی او بل کښې د ښایست علامتونه نمر او سپوږمۍ او بیا جواز دا پیش کوي چې دا نمر او سپوږمۍ چې دومره اوچت دي او پاس اسمان کښې دي نو دا ځکه چې د تلې مخالف چابړې کښې ورسره زما د محبوب حسن پروت دی.یو چابړی دومره دروند چې په زمکه یعنې زما د محبوب ښایست او بل چابړی خپل ښایست کښې دومره سپک چې اسمان ته ورسیدو یعنې نمر او سپوږمۍ - دا انداز دی د رحمان بابا د خپل محبوب د حسن د ستاییلو چې زما په خیال هر شاعر به ترې عاجز وي ځکه خو رحمان بابا وایی ---
چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز.

ساینس د مذهب خلاف دی که نه---
دا څرګنده ده چې د ساینس او مذهب اپروچ جدا دی--- د تفهیم انداز یې جدا دی او حقیقت ته د رسیدلو لارې یی هم جدا دي خو بیا هم ساینسي تحقیقاتو د خدای او مذهب په تفهیم کښې ډیره لویه مرسته کړې ده او کوي یی .-په شلګونو ساینسدانان دي چې د خپلو ساینسي تحقیقاتو په لاره خدایی

ketabton.com - The Digital Library

او مذهب ته نژدې شوي دي..دغو کښې يو د فزکس ماهر او پروفیسر لارډ کیلوین 1824-1907 هم دی چې په عیسایی مذهب کښې یې سترګې غړولې وې خو ماهر د فزکس کیمیا او ریاضۍ وو.پلار یې ویلیم تهامسن هم د ریاضۍ پروفیسر وو چې د انګلینډ نه سکاټ لینډ ته کوچیدلی وو. کیلوین د ډارون همعصر او د هغه د ارتقا د نظریې مخالف وو.تنقید یې دا وو چې ډارون په خپله نظریه کښې د نیچر ارتقایی توازن او تنظیم نظر انداز کړي دي..د کیلوین بنیادي کار د..لا آف تهرمو ډاینیمکس..په موضوع وو چې توانایی څنګه د تپش نه اخذ کیږي..د خپل دغه ساینسي او کیمیایی تحقیق دوران کښې هغه دې نتیجې ته رسیدلی وو چې خپل کتاب.کیلوین لیکچرز اینډ ماډرن تهیوریټیکل فزکس..کښې یې دا هم وویل.

If you think strongly enough ,you will be forced by science to the belief in God, which is the foundation of all religions...

یعني ژور سوچ سره به ساینسي پوهه تاسو مجبوروي چې په خدایی عقیده ولرئ کومه چې دټولو مذهبونو بنیاد دی..

دا خبره په هره لمحه نوي ساینسي تحقیقات ثابتوي.د دې ویر کاینات د ټولو نه وړه ماده ذره ده بلکې د ذرې تقسیم هم ممکن دی چې په خوردبین یې مشاهده کیږي.او د کاینات ټوله ماده د مالیکیولز او ذراتو مجموعه ده.. په هره ذره کښې درې قسمه برقي اجزا د توانایۍ په شکل حرکت کوي.الیکټران.منفي پروټان ..مثبت او نیوټران.د منفي او مثبت مرکب..دغو کښې پروټان او نیوټران د ذرې په مرکز یعني نیوکلس کښې وي او الیکټران ترې چاپیره چکر وهي چې خپله مناسبه فاصله یې هم ساتلې وي او بیا دغو عناصرو کښې د راښکون مقناطیسي صلاحیت هم وي ..په یوه ذره کښې دا هرڅه همیشه د ټاکلی شوي قانون تر مخه کیږي ..دا هر څه څنګه ممکن شو ..دغه قوانین په وړومبي ځل څنګه متعین شو ساینس سره ددې جواب نشته..د ذرې دغه قوانین د کاینات په وسعتونو هم لاګو دي..هر ستوری او ستورو سره سیارې ..د ستورو کهکشانونه..نیبیولا .کلسټر.. سپر کلسټر.سپر نووا..او لامحدود کاینات کښې په کهربونو مادي جسمونه د همدغو قوانینو لاندې روان دي..اوس سوال دا دی چې ماده خو بې شعوره ده..د شعور او فهم نه بغیر یې خپل ځان ته دا قوانین .ترتیب .توازن او دوام څنګه ورکړو.. بې شعوره ماده خو دا هم نه شي کولی چې که د یو ناچاپ ډکشنرۍ پاڼې د چا د لاسه وغورزیږي او بیا پاڼې راغونډې شي نو پخپله یې ځان ته هم هغسې الفبایی ترتیب ورکړی وي..نو د ذرې نه د کایناتو تر وسعتونو دغه ترتیب او تنظیم به ماده له خپله ځانه څنګه وکړي بې له حکیم او علیم خدایه..ځکه زه وایم چې خبره هم هغه د لارډ کیلوین ده چې ساینسي اګاهي څومره زیاتیږي انسان به خدایی او مذهب ته نژدې کیږي..غور وکړئ ساینس خدایی او مذهب ته څومره مضبوطه اډانه ورکوي.خو خبره د نیت صداقت او دیانت ده او د ساینس د رسا پوهې ده.. ځکه زه دا هم وایم چې ساینس د مذهب مخالف نه دی صرف لاره یې جدا ده ----

---

د رحمان بابا د ځانګړي انداز د مشهور پښتو غزل په فارسۍ کښې د ترجمې هڅه مې په هم هغسې اسلوب کښې کړې ده.

فارسي ترجمه----

ketabton.com - The Digital Library

سرِ ما سامانِ ما ____ صدقۂ جانانِ ما
صدقۂ جانانِ ما ____ سرِ ما سامانِ ما

زیانِ ما، نقصانِ ما ____ کُل است هجر یار من
کُل است هجر یار من____ زیانِ ما، نقصانِ ما

مشکِ ما، زعفرانِ ما ____ خاکِ کوچۂ شما
خاکِ کوچۂ شما ____ مشکِ ما، زعفرانِ ما

گلِ ما، ریحانِ ما ____ رخِ تست، زلفانِ تست
رخِ تست، زلفانِ تست ____ گلِ ما، ریحانِ ما

فکرِ ما و توانِ ما ____ نہ رسید بہ غمِ تو
نہ رسید بہ غمِ تو ____ فکرِ ما و توانِ ما

آہِ من فغانِ ما ____ هیچ بر تو اثر نہ کرد
هیچ بر تو اثر نہ کرد ____ آہِ من فغانِ ما

دلِ ما، چشمانِ ما ____ بدونت حال ندارد
بدونت حال ندارد ____ دلِ ما، چشمانِ ما

این جمله پیرانِ ما ____ نہ رسید بہ غمِ تُو
نہ رسید بہ غمِ تُو ____ این جمله پیرانِ ما

باغِ ما، بوستانِ ما ____ بدونت بے نخل اَست
بدونت بے نخل اَست ____ باغِ ما، بوستانِ ما

وصلِ ما هجرانِ ما ____ خیر است عبدالرحمان
خیر است عبدالرحمان ____ وصلِ ما هجرانِ ما

پښتو غزل---- رحمان بابا

سر زما سامان زما--ځار شه تر جانان زما
ځار شه تر جانان زما---سر زما سامان زما
زیان زما نقصان زما--واړه د یار هجر دی
واړه د یار هجر دی---زیان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما--ستا د کوڅې خاورې دي

ketabton.com - The Digital Library

ستا د کوڅې خاورې دي---مشک زما زعفران زما
ګل زما ريحان زما--ستا رخسار و زلفې دي
ستا رخسار و زلفې دي---ګل زما ريحان زما
فکر زما توان زما--ستا په غم کښی نه رسي
ستا په غم کښی نه رسي---فکر زما توان زما
اه زما فغان زما---هيڅ په تا اثر نه کا
هيڅ په تا اثر نه کا---اه زما فغان زما
زړه زما چشمان زما--بې تا هيڅ حال نه لري
بې تا هيڅ حال نه لري---زړه زما چشمان زما
دا پيران شيخان زما--ستا په غم کښې نه رسي
ستا په غم کښې نه رسي---دا پيران شيخان زما
باغ زما بوستان زما--بې تا ميوه نه نيسي
بې تا ميوه نه نيسي---باغ زما بوستان زما
وصل هم هجران زما---ای رحمانه خير دی
ای رحمانه خير دی----وصل هم هجران زما

د مرزا اسدالله خان غالب دغه اوږد غزل يو عجيبه کيف او ترنم لري ما يې د پښتو ترجمې هڅه کړې ده ---مينه والو ته يې ډالۍ کوم -----

ټول چرته يو څه د ګل په پاڼو کښې عيان شو
څه ښکلي مخونه پټ په خاورو د انسان شو

هغه رنګارنګ چې د يارانو محفلونه وو
هغه ښايستونه مې له ياده ګريزان شو

دا د پروين ستوري چې د ورځې په پرده کښې وو
څه يې زړه ته راغلل چې د شپې راته عريان شو

قيد کښې اخستلو نه' يعقوب که د يوسف خبر
کسي يې سٌوري په ديوالونو د زندان شو

ورک دې رقيبان شي خو بس يو د مصر ښځې نه
ډوب چې نظرونه يې ښايست کښی د کنعان شو

دې د هجر شپه کښې دې د سترګو نه روان وي رود
بس خو ګويا دواړه مشالونه چراغان شو

ketabton.com - The Digital Library

دغو پريزادو نه جنت کښې به بدل اخلو
خداې که هلته حورې کړې او يا چرته غلمان شو

خوب هم د هغه دی' هم دماغ او هم يې شپې خپلې
هاې په کومو ليچو چې زلفان دې پريشان شو

زه چمن ته څه لاړم چې باغ هم تنی پرانستې
واړه بلبلان زما فرياد ته غزلخوان شو

هغه نظرونه خدايه ولې راته زړه څيري
کوم چې له تور بخته راته جوړ لکه مژګان شو

ما منع کول خو راوتل د زړه نه وار په وار
ستنه او تار جوړ مې اسويلي چې د ګريوان شو

ورغلم خو څه به يې جواب د زيرو وکړمه
ضايع اثرات چې د دعا مې په دربان شو

ژوند کښې يې سرور وي خو چې جام د چا په لاس کښې وي
دا مې د لاس کرښې که رګونه مې د ځان شو

مونږه خدايې پرسته د مسلک رسمونه نه منو
ورک هغه قومونه شو اجزا چې د ايمان شو

غم سره بلد چې شي نو غم له سرې لرې شي
درد مې دومره وليد تکليفونه مې اسان شو

په خلقه غالب که داسې هر وخت په ژړا وي نو
ګورئ دغه کلو ته اباد چې وو خو وران شو

اردو غزل---مرزا غالب

سب کہاں؟ کچھ لالہ و گل میں نمایاں ہو گئیں
خاک میں کیا صورتیں ہوں گی کہ پنہاں ہو گئیں!

یاد تھیں ہم کو بھی رنگارنگ بزم آرائیاں
لیکن اب نقش و نگارِ طاقِ نسیاں ہو گئیں

ketabton.com - The Digital Library

تھیں بنات النعشِ گردوں دن کو پردے میں نہاں
شب کو ان کے جی میں کیا آئی کہ عریاں ہو گئیں

قید میں یعقوب نے لی گو نہ یوسف کی خبر
لیکن آنکھیں روزنِ دیوارِ زنداں ہو گئیں

سب رقیبوں سے ہوں ناخوش، پر زنانِ مصر سے
ہے زلیخا خوش کہ محوِ ماہِ کنعاں ہو گئیں

جُوئے خوں آنکھوں سے بہنے دو کہ ہے شامِ فراق
میں یہ سمجھوں گا کہ شمعیں دو فروزاں ہو گئیں

ان پری زادوں سے لیں گے خلد میں ہم انتقام
قدرتِ حق سے یہی حوریں اگر واں ہو گئیں

نیند اُس کی ہے، دماغ اُس کا ہے، راتیں اُس کی ہیں
تیری زلفیں جس کے بازو پر پریشاں ہو گئیں

میں چمن میں کیا گیا گویا دبستاں کُھل گیا
بلبلیں سُن کر مرے نالے غزل خواں ہو گئیں

وہ نگاہیں کیوں ہُوئی جاتی ہیں یارب دل کے پار؟
جو مری کوتاہئ قسمت سے مژگاں ہو گئیں

بس کہ روکا میں نے اور سینے میں اُبھریں پَے بہ پَے
میری آہیں بخیۂ چاکِ گریباں ہو گئیں

واں گیا بھی میں تو ان کی گالیوں کا کیاجواب؟
یاد تھیں جتنی دعائیں صرفِ درباں ہو گئیں

جاں فزا ہے بادہ جس کے ہاتھ میں جام آ گیا
سب لکیریں ہاتھ کی گویا، رگِ جاں ہو گئیں

ہم موحّد ہیں ہمارا کیش ہے ترکِ رسُوم
ملّتیں جب مٹ گئیں اجزائے ایماں ہو گئیں

ketabton.com - The Digital Library

رنج سے خُوگر ہُوا انساں تو مٹ جاتا ہے رنج
مشکلیں مجھ پر پڑیں اتنی کہ آساں ہو گئیں

یوں ہی گر روتا رہا غالب تو اے اہل جہاں
دیکھنا ان بستیوں کو تم کہ ویراں ہو گہیں

د حافظ شیرازي د مشهور فارسي غزل پښتو ترجمه خپلو مینه والو ته وړاندې کوم---په مینه او درناوي----

نوټ-----
رکناباد ----شیراز سره نږدې یوه سیمه چې پکښې یخې خوږې اوبه بهیږي او خلق سیل و تفریح ته ورځي-
مصلا-----ایران کښې یوه عیدګاه چې حسین عمارت لري--

منظومه ترجمه---

هغه ترکې د شیراز نه---به دا خپل زړګی فدا کړم
په تور خال به صدقه یې--- سمرقند او بخارا کړم

ساقي نور هم شراب راکړه--- بیا به نه وي په جنت کښې
چې اوبه د رکناباد وي--- سیل سفر د مصلا کړم

داسې شور دی شریر ښکلي--- لکه وران ښار کښې فساد کړي
صبر داسې د زړه لوټ کړي--- دسترخوان لکه تالا کړم

د نیمګړې مینې حال نه ---- د یار حسن بې نیاز دی
څه حاجت دی ښکلی مخ چې--- ډول سینګار سره اشنا کړم

هغه حسن ته هم ګوره ---- چې یوسف په مخ لرلو
عشق پرده د عصمت وا کړه---ګڼمه څنګه زلیخا کړم

که خیرې کړې که بد وایې--- زه به تا ته دعاګو یم
تریخ جواب د خوږو شونډو---- سره ښایي که ربښتیا کړم

نصیحت ته مې غوږ کیږده---- وي له ځانه ورته ګرانه
ښه ځوانانو ته به یاده ---- زه د پیر بزرګ وینا کړم

ketabton.com - The Digital Library

د دنیا رازونه جانه ----په مستی کښې به فاش کیږي
چا په عقل خو حل نه کړه --- زه چې یاده معما کړم

غزل وايي که در پیلي ---- راشه ووایه حافظه
فلک وايي چې قربان به --- ستا په نظم ثریا کړم

فارسي غزل-----

اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را
به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت
کنار آب رکن آباد و گلگشت مصلا را

فغان کاین لولیان شوخ شیرین کار شهرآشوب
چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را

ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است
به آب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

من از آن حسن روزافزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پرده عصمت برون آرد زلیخا را

اگر دشنام فرمایی و گر نفرین دعا گویم
جواب تلخ می‌زیبد لب لعل شکرخا را

نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست‌تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو
که کس نگشود و نگشاید به حکمت این معما را

غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را

ستا د زلفو په لور زړونه خرام کاندي
که د روم قافله درومي هندوستان ته

ketabton.com - The Digital Library

وضاحت....

ساده خبره خو دومره ده چې...دا د میینو زړونه دي چې ستا د زلفو ښاست او خوشبو یې ځان ته راکاږي او دغسې زړونه ستا د زلفو په لور درومي او که دا د روم قافله ده چې د هندوستان په لور درومي.....خو خبره دومره ساده هم نه ده.دې شعر کښې زلفو ته هندوستان سره تشبیه ورکړی شوې ده او زړونو ته روم سره.هسې خو دا عام تشبیهات ښکاري خو دا عام تشبیهات نه دي.د دې تشبیهاتو شا ته یو لوې تهذیبي او تاریخي روایت پروت دی.په عام اصطلاح کښې زړه ته بادشاه وییلی شي ځکه چې زړه د چا نه مني صرف خپله مني.زړه د ټولو خواهشاتو سوچونو او فکرونو په نړۍ حکمراني کوي نو ځکه یې د روم سره تشبیه ورکړی شوې ده چې روم په یو وخت کښې نزدې نزدې په ټوله نړۍ حکمراني کوله.دغه روم په سوونو کاله د ترکانو په ولقه کښې وو ځکه به ترک بادشاه ته سلطان روم وییلی شو.ترک د پښتو او فارسۍ په کلاسیکي شاعرۍ کښې د ښاست علامت هم دی.نو دغسې د میني په سلطنت هم د ښاست حکمراني وي-- دې نه علاوه د روم خلق سره سپین دي او زړه هم د سرې ویني مرکز دی.دغه پس منظر کښې زړه ته روم یا ترک سره نسبت ورکول پخپله دغه تاریخي پس منظر رامخې ته کوي.بلخوا چې شیدا زلفو ته هندوستان سره تشبیه ورکوي نو زلفي هم تورې وي او د هند معنا هم تور ده.یعني تور یا سکاڼ نسلونه.لکه حافظ شیرازي چې د محبوب د مخ تور خال ته ..هندو.. خال وایی او ترک د ښایست علامت ګڼي.

اګر آن ترک شیرازې بدست آورد دل ما را

بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را

زلفې چې د توروالي نه علاوه د ښایست او خوشبو علامت هم وي نو هندوستان هم زرخیز سرسبز او د ښایست وطن دی.بیا روم چې کله په ټوله نړۍ حکمراني کوله نو یو دور کښې یې د دغه ښایسته زرخیز او خوشبویه هندوستان په لور هم پیش قدمي کړې وه.ګویا دروم قافله د هندوستان په لور تللې وه.

نو اوس دغه پس منظر کښې د شیدا په شعر غور وکړئ چې د میینو د زړونو د محبوب د خوشبویه زلفو په لور مایل کیدلو ته ولې د روم د قافلې هندوستان ته تللو سره نسبت ورکوي او په دې هنر د خپل محبوب ښایست ستایی .د زلفو یې ښکلا څرګندوي او د میینو د زړونو د دغه زلفو په لور خرام یعنې په مزه مزه پیش قدمۍ ته اشاره کوي.

په دوه مصرعو کښې دومره لوې جهان .قربان.

د علامه اقبال دې شاهکار غزل رانه زړه وړی دی--شبنم مجید یې موسیقۍ سره په وییلو کمال کړی دی--- ما یې پښتو کښې د ترجمې هڅه کړې ده --- ګران باچاجي ---زلمي ساجد علي او ما ته ګران جوهر خلیل ته یې ډالۍ کوم -

بیا راوړه هغسې باده او هغه جام ساقي

بیا چې تر لاسه کړمه هغه خپل مقام ساقي

درې سوه کاله اوشو بندې میخانې دي د هند

اوس خو لازمه ده چې ورکړه دې وي عام ساقي

ketabton.com - The Digital Library

دغه ځو ځاځکي د غزل په پيمانه کښي پاتې
شيخ راته وايي چې دا هم به وي حرام ساقي

اوس خو زمرو نه د لټون هغه ځنګل خالي دی
اوس د صوفي او د ملا شولو غلام ساقي

عشقه چې ستا هغه تيره توره چا يوړه له تا
علم ته پاتې دی په لاس کښې تش نيام ساقي

زړه کښې رڼا چې وي هنر کښې ولوله وي د ژوند
بې له رڼا خو هنر مري به شامدام ساقي

زما يوه شپه د مهتاب نه چې محرومه نه کړې
پياله دې ډکه لکه وي ماه تمام ساقي

اردو غزل----علامه اقبال

لاپھر اک بار وہی بادہ و جام اے ساقی
ہاتھ آ جائے مجھے میرا مقام اے ساقی
تین سو سال سے ہیں ہند کے میخانے بند
اب مناسب ہے ترا فیض ہو عام اے ساقی
مری مینائے غزل میں تھی ذرا سی باقی
شیخ کہتا ہے کہ ہے یہ بھی حرام اے ساقی
شیر مردوں سے ہوا بیشۂ تحقیق تہی
رہ گئے صوفی و ملا کے غلام اے ساقی
عشق کی تیغ جگردار اڑا لی کس نے
علم کے ہاتھ میں خالی ہے نیام اے ساقی
سینہ روشن ہو تو ہے سوز سخن عین حیات
ہو نہ روشن ، تو سخن مرگ دوام اے ساقی
تو مری رات کو مہتاب سے محروم نہ رکھ
ترے پیمانے میں ہے ماہ تمام اے ساقی

د مير تقي مير د دې اسان او روان غزل ترجمه مې د زلمي يونس شناس په غوښتنه وکړه

سترګو کښې نم کله زما نه راځي

ketabton.com - The Digital Library

وینې چې ځاځي په ربښتیا نه راځي

هوش خو مې کله هم له تنه نه ځي
خو چې هغه راشي نو بیا نه راځي

هجره یو صبر مې همدرد ګڼلو
مودې شوې تیرې چې په ما نه راځي

کومې ارزو مې زړه نه کډه وکړه
ژړا خو هسې خامخا نه راځي

بس خو یو شرط مینه کښې زغم دی ګنې
چا وې سوچه کره وینا نه راځي

ګرانه په زړه مې څه دي څه خبر یې
خو بس په شونډو مې رسا نه راځي

خاوره د تن مې هم ورتلی نه شي میر
بې عشقه دا مقام په چا نه راځي

اردو غزل ----میر تقی میر--

اشک آنکھوں میں کب نہیں آتا
لہو آتا ہے جب نہیں آتا

ہوش جاتا نہیں رہا لیکن
جب وہ آتا ہے تب نہیں آتا

صبر تھا ایک مونس ہجراں
سو وہ مدت سے اب نہیں آتا

دل سے رخصت ہوئی کوئی خواہش
گریہ کچھ بے سبب نہیں آتا

عشق کو حوصلہ ہے شرط ورنہ
بات کا کس کو ڈھب نہیں آتا

ketabton.com - The Digital Library

جی میں کیا کیا ہے اپنے اے ہمدم
پر سخن تا بہ لب نہیں آتا

دور بیٹھا غبار میرؔ اس سے
عشق بن یہ ادب نہیں آتا

د غالب د اردو غزل پښتو منظومه ترجمه د مینه والو د ذوق نذرانه -------

بیا د لوندو سترګو اثر رایاد شو
زړه کښې مې هغه شوروشر رایاد شو

لا خو قیامت سا هم اخستې نه وه
بیا هغه وخت دې د سفر رایاد شو

زما ارزو ' او سادګي یې ګوره
چې فریبې یې د نظر رایاد شو

زړه مې غوښتله ښه په زوره ژړا
خو راته خپل سترې ځیګر رایاد شو

ژوند هسې هم په خپله لاره تللو
چې بیا دې ولې راهګذر رایاد شو

څه به رضوان سره جنګونه کوم
جنت کښې ستا که بام و در رایاد شو

اوس د فریاد مې حوصله چرته ده
زړه نه راتنګ شومه ځیګر رایاد شو

ستا د کوڅې په لور مې فکر درومې
ورک شوی زړه مې راته زر رایاد شو

چې چار چاپیره ویرانی ته ګورم
د خپل مسکن حالت بتر رایاد شو

په ماشومتوب کښې مې مجنون ویشتلو
کانی مې پورته کړو نو سر رایاد شو

ketabton.com - The Digital Library

اردو غزل---مرزا غالب---

پھر مجھے دیدۂ تر یاد آیا
دل جگر تشنۂ فریاد آیا

دم لیا تھا نہ قیامت نے ہنوز
پھر ترا وقت سفر یاد آیا

سادگی ہائے تمنا یعنی
پھر وہ نیرنگ نظر یاد آیا

عذر واماندگی اے حسرت دل
نالہ کرتا تھا جگر یاد آیا

زندگی یوں بھی گزر ہی جاتی
کیوں ترا راہ گزر یاد آیا

کیا ہی رضواں سے لڑائی ہوگی
گھر ترا خلد میں گر یاد آیا

آہ وہ جرأت فریاد کہاں
دل سے تنگ آ کے جگر یاد آیا

پھر ترے کوچہ کو جاتا ہے خیال
دل گم گشتہ مگر یاد آیا

کوئی ویرانی سی ویرانی ہے
دشت کو دیکھ کے گھر یاد آیا

میں نے مجنوں پہ لڑکپن میں اسدؔ
سنگ اٹھایا تھا کہ سر یاد آیا

د علامه اقبال د یو اردو غزل د پښتو ترجمې هڅه مې کړې ده - زمونږ د عصر خوږ او پیاوړي مترجم ښاغلي جوهر خلیل ته یې ډالۍ کوم----

مینه کښې ستا چې انتها غواړمه
څومره ساده یم څه له تا غواړمه

ketabton.com - The Digital Library

که وي ستم او که وعده د دیدار
ازمیښت د صبر مې اشنا غواړمه

جنت زاهد ته مبارک شه ګله
زه د صحبت دې مشغولا غواړمه

وړوکي زړه کښی مې شوخي دومره ده
د لن ترانې غږ دې بیا غواړمه

یارانو زه د څو لحظو میلمه یم
د سحر شمع یم فنا غواړمه

د راز خبره مې محفل کښې وکړه
ډیر بې ادبه یم سزا غواړمه

اردو غزل ----علامه اقبال -----

ترے عشق کی انتہا چاہتا ہوں
مری سادگی دیکھ کیا چاہتا ہوں

ستم ہو کہ ہو وعدۂ بے حجابی
کوئی بات صبر آزما چاہتا ہوں

یہ جنت مبارک رہے زاہدوں کو
کہ میں آپ کا سامنا چاہتا ہوں

ذرا سا تو دل ہوں مگر شوخ اتنا
وہی لن ترانی سنا چاہتا ہوں

کوئی دم کا مہماں ہوں اے اہل محفل
چراغ سحر ہوں بجھا چاہتا ہوں

بھری بزم میں راز کی بات کہہ دی
بڑا بے ادب ہوں سزا چاہتا ہوں

چې لویی په ارتفاع کښې د جاه نه کا

ketabton.com - The Digital Library

دا هنر وینم په وضع د سها کښې
وضاحت.....
ارتفاع عربي ده...رفعت اوچتوالی..
جاه..فارسي ده..یعنې لوړ والی ..کبر..غرور..جاه وجلال...وضع...یعنې دود..طریقه..روش..قاعده..آیین و منشور..
په دې شعر پوهیدلو د پاره د دغو پورتنو ټکو په مفهوم پوهیدلو سره سره ..د سها..په معنا پوهیدل ډیر ضروري دي...سها اصل کښې د یو ستوري نوم دی چې د بنات النعش برخه ده..اوس.. بنات النعش.. څه شی دی..بنات..عربی کښې د دریو ستورو ټولي ته وایی او نعش د څلور ستورو یو بل ټولي ته وایی...دغه دواړه ټولي چې یوځایی شي نو د اوو ستورو ټولی ترې جوړ شي او په بنات النعش یادیږي..چې د اوو ملګرو ګروپ هم ورته وایی...سها.. د دغه ګروپ دټولو نه وړوکی ستوری دی خو د ټولو د پاسه ښکاري...دغه د نعش څلور ستوري د زمکې مخلوق ته داسې ښکاري لکه د څلورو خپو کټ...او د سها ستوری په داسې زاویه کښې ښکاري لکه د څلورو خپو کټ ته چې خدمتګار ولاړ وي...دا هر څه د زمکې مخلوق د خپل روایتي دود له مخه متعین کړي دي چې د سوونو کالو راسې دغه روایت موجود دی...هسې خو د ساینسي تصور له مخه د ستورو ټولی یا ګروپ یا کهکشان په کروړونو ستورو مشتمل وي خو د زمکني مخلوق د تهذیبي روایت تر مخه دغه ټولی د اوو ستورو دی..چې پروین هم ورته وایی...اوس دغه د ستورو ګروپ کښې د ..سها ..وضع روش او طریقه دا وي چې د ټولو نه اوچت وي نو دا یی د شیدا په قول ارتفاع ده یعنې رفعت او اوچتوالی ..خو په جسامت کښې چې ټولو نه وړوکی وي نو د شیدا په قول دا یی عاجزي ده چې د ارتفاع او اوچت والی باوجود ځان ته غټ نه ګوري..او د څلورو ستورو د کټ شکل ته چې ولاړ ښکاري دا یی د خدمتګارۍ علامت دی...ګویا د اوچت والي باوجود چې ځان وړوکی ګڼي او تابعداري کوي نو دا هنر صرف د..سها.. په وضع روش او طریقه کښې ښکاري...په انساني ټولنه کښې د عاجزۍ خاکسارۍ او خدمتګارۍ مفهوم ډیرو شاعرانو بیان کړی دی خو دغه مفهوم بیانولو د پاره د شیدا کایناتي مشاهده او استعارې یو جدا خوند او رنګ لري چې دغه مشاهده شیدا د همدغه مفهوم د پاره په یو بل شعر کښې داسې بیان کړې ده
ما په وضع د پروین کړه
دلجمعي زما آیین کړه..

د مرزا غالب معروف اردو غزل مې پښتو کښې ترجمه کړی دی ---ملګرو سره یی شریکوم----

عمر به غواړي اسویلی چې مې اثر ته رسي
څوک به ژوندي وي چې قیصه د زلفو سر ته رسي

هره چپه کښې د سیند دام دی نهنګان هم تیار
ګوره په څاڅکي څه تیریږي چې ګوهر ته رسي

مینه که زغم غواړي ارزو خو ناقراره اوسي
زړه سره څه وکړم چې وینه یی ځیګر ته رسي

ketabton.com - The Digital Library

دا خو منمه چې غفلت زما په حال نه کوې
خو زه به خاورې يم خبر چې مې ستا در ته رسي

لکه قطرې ته چې پيغام د فنا ' نمر ورکوي
زما د ژوند انجام به هم ستا يو نظر ته رسي

که د هستئ يوه لمحه مې هم غافله نه ده
خو د محفل گرمي بس يو رقص د شرر ته رسي

د هستئ غم خو بې له مرگه بل علاج نه لري
شمع به سوزي په هر حال کبنې چې سحر ته رسي

اردو غزل -------

آہ کو چاہیے اِک عُمر اثر ہونے تک
کون جیتا ہے تری زُلف کے سر ہونے تک

دامِ ہر موج میں ہے حلقۂ صد کامِ نہنگ
دیکھیں کیا گُزرے ہے قطرے پہ گُہر ہونے تک

عاشقی صبر طلب ، اور تمنّا بیتاب
دل کا کیا رنگ کروں خونِ جگر ہونے تک

ہم نے مانا کہ تغافل نہ کرو گے ، لیکن
خاک ہو جائیں گے ہم، تم کو خبر ہونے تک

پرتوِ خُور سے ، ہے شبنم کو فنا کی تعلیم
میں بھی ہوں ، ایک عنایت کی نظر ہونے تک

یک نظر بیش نہیں فُرصتِ ہستی غافل !
گرمئِ بزم ہے اِک رقصِ شرر ہونے تک

غمِ ہستی کا ، اسدؔ ! کس سے ہو جُز مرگ ، علاج
شمع ہر رنگ میں جلتی ہے سحر ہونے تک

---

ketabton.com - The Digital Library

په عمومي حواله الهيات هم د فلسفيانه مباحثو برخه ده او د ساينسي تحقيقاتو جرړې هم فلسفې نه رانښلي ـ.په خپل وجود کښې درې واړه د حقايقو د لټون او نتيجو ته د رسيدلو وظيفه تر سره کوي خو انداز او طريقه يې بيل بيل دي...الهيات د وحي الهام او تنزيل په لاره راغلي حقيقتونه مخې ته راولي..فلسفه يې د امکان تر حده د انساني عقل او پوهې په نتيجه کښې انکشاف کوي او ساينس دغه عقل او پوهې سره د تجرباتي عمل نه هم تيرېږي ـ.خو مقصد او منزل د درې واړو يو دی...ځنې دانشور دغه درې واړه د يو بل تضاد ګڼي...او انساني عقل.. کل ـ.ګڼي.چې په نتيجه کښې يې فلسفه او ساينس د مذهب او دين په مقابله کښې اودروي اوبيا دغه تناظر کښې يو شمير فلسفيان او ساينسدانان د الحاد او انکار د مرحلې نه هم راتيرېږي...

د دې مسلې حل هغو مسلمانانو فلسفيانو په ښه توګه وړاندې کړي دی ځوک چې د ساينس او الهياتو هم ماهران دي او د مغربي الحاد زده فلسفيانو نه ډير پخوا يې خپل افکار او نظريات وړاندې کړې دي.. د يوناني او هندي فلسفيانو نه پس الکندي.. ۱۸۵هجري تا ۲۶۰ هجري ـ..داسې فلسفي دی چې د ساينس او الهياتو هم ماهر دی..د هغه تقريباً دوه نيم سوه کتابونو کښې ديرشو ته نزدې فلسفې سره تعلق لري..او نور يې طب رياضی طبيعاتو فلکياتو منطق نفسياتو سياسياتو هييت نجوم موسيقۍ او نورو علومو سره تعلق لري... هغه په خپل کتاب...کتاب الفلسفه الداخله والمسايل المنطقيه و ما فوق الطبيعات...کښې وايی چې عقل په خيل ذات کښې پخپله اولوهي او الهياتي دی ځکه د حق او حقيقت لټون يې فطري دی البته د نتايجو انکشاف يې محدود او مرحله وار وي ځکه کله کله خپل نتايج پخپله رد کوي هم...دغه د نتايجو د ترديد مرحله هلته اختتام ته رسي چې سمون يې الهياتي نتيجو سره راشي ـ..دغه مرحله کښې عقل سره هم نور څه نوې نتيجه نه وي...دا کوم فلسفيان چې د الهياتي نتيجو سره متضاد نتيجې ښايی ګويا د دوي د تحقيق لړۍ لا منطقي انجام ته نه وي رسيدلي خو دوي يې انجام او اختتام وګڼي او د مذهب او الهام د ترديد اعلان وکړي..دا عمل ساينسدان هم کوي...د الکندي د دغه فکر تاييد نورو مسلمانانو فلسفيانو الفارابي ابن مسکويه ابن الهيثم ابن سينا ابن باجه ابن رشد ابن طفيل تر دې چې ابن خلدون هم کړی دی البته الغزالي زيات عقليت پسندۍ ته مايل دی...

که غور وکړو نو فلسفه او ساينس د وحي الهام او مذهب ډيره مرسته او تاييد کوي چې د الهياتي حقايقو توثيق کوي خو شرط دادی چې مذهب او وحي هم د انساني لاس وهنې نه پاک په خپل اصلي شکل کښې محفوظ پاتې وي...دغسې فلسفه او ساينس د کفر او الحاد مخه نيسي...بلکې کوم فلسفي او ساينسدان چې د خپل تحقيق په نتيجه کښې وحي الهام او مذهب قبول کړي هغه د روايتي او موروثي قبوليت نه زيات مضبوط وي...ځکه خو زه فلسفه او ساينس د الحاد او انکار په لاره کښې غټ خنډ ګڼم نه چې د مذهب او وحي مخالف او متضاد....

په رخسار دې جلوه ګر شهٔ مشکين خط
کهٔ قاصد راوړو و روم ته د چين خط

وضاحت....په وړومبي نظر خو د شيدا دا شعر ډير ساده او اسان ښکاري او مطلب يې هم په اسانو ټکو کښې دا دی چې دا د ښکلي محبوب په مخ د ويښتو تور خط زرغون شو که قاصد روم ته د چين خط راوړو...ګويا د محبوب په سپين مخ د تور خط زرغونيدلو سره د محبوب د ښايست تذکره د تشبيهاتو په مرسته کول غواړي چې د کلاسيکي شعري روايت برخه ده...خو شيدا چرې هم سرسري او سطحي خبره نه کوي...د هغه د تشبيه تر شا کله کله پوره تاريخي روايت او نادره تلميح

ketabton.com - The Digital Library

هم شتون لري---دې شعر کښې خط په دريو معنو راغلی دی---خط يعنې ليک يا مکتوب ليږل --خط يعنې خطاطي يا د خطاطی فن --او خط يعنې تور پشم يا ويښته په مخ زرغونيدل---تلميح پکښې داده چې روم د نقاشی او مصوری فن کښې کمال ته رسيدلی وو -بل خوا چين هم د مصوری او خطاطی د فن عروج ته رسيدلی وو--نو چين په دغه تناظر کښې روم ته د مقابلې بلنه ورکړه او دې مقصد دپاره يی د قاصد په ذريعه روم ته خط وليږلو--مقابله مقرر شوه---د مقابلې په وخت د پردې يو خواته د چين خطاطانو خطاطي وکړه او د پردې بل خوا ته د روم نقاشانو نقاشي وکړه-چې پرده له منځه اخوا شوه نو د چين د خطاطانو د خطاطۍ پړک د روم په نقش و نګار پريوتو چې دغه نقاشي يی لا زياته ښکلې کړه او دغسې ګويا د چين خط د خطاطۍ په شکل هم روم ته ورسيدو---
اوس د شيدا شعر ته غور وکړئ---په سپين مخ زرغون شوي ويښته تور وي او خط هم په توره سياهی ليکلی شي----ويښته خوشبويه وي او چين کښې د ختن او خطا سيمې د مشکو د خوشبو د پاره شهرت لري نو شيدا چين نه راغلي خط ته هم-- مشکين خط -- وايی- يعنې د مشکو غوندې خوشبويه خط--- او د روم خلق چې سره سپين دي نو په دغه مناسبت يی د محبوب سور سپين مخ ته د روم سره تشبيه ورکړې ده--- بل خوا دې ته هم غور وکړئ -چين نه چې د مقابلې خط يعنې مکتوب روم ته راليږلی شوی دی نو شيدا پکښې د خط راليږلو مفهوم ته هم اشاره کړې ده--دچين د خطاطۍ اثر چې د روم په نقاشۍ شوی دی نو شيدا دغه روايت ته هم د تلميح په شکل اشاره کړې ده--او بيا د تجاهل عارفانه په انداز کښې وايی چې دا د محبوب په سپين رخسار د خوشبويه ويښتو تور خط زرغون شو او که روم ته د چين نه قاصد خوشبويه خط راوړو --ګويا د محبوب د حسن ستاينه په دغه انداز کول غواړي---نو په دوو مصرعو کښې به دومره لوې جهان څوک رابند کړي بغير د شيدا نه----

---

شاعرانه فطرت جبلت او وجدان

زمونږ زيات لوستونکي د فطرت توری د يو الهامي کيفيت په معنا اخلي او ورسره د جبلت او وجدان اصطلاحات هم نزدې نزدې په دغو معنو کښې استعمالوي-خو د فطرت بنيادي مفهوم د تخليق په معنو کښې دی --هغه تخليق چې بيخي په وړومبي ځل وشي او مادي مساله يی هم په وړومبي وار تخليق شوې وي لکه کاينات او د هغې اجزا زمکه اسمانونه غرونه ابشارونه چمنونه وغيره چې تخليق شوي دي - خالق په همدغو معنو کښې فاطرالسموات والارض دی---ځکه فطرت په خپل بنيادي مفهوم کښې د هغو څيزونو وي چې عقل شعور اختيار او اراده نه لري لکه حيوانات نباتات او جمادات يی چې نه لري نو ځکه دغه هر څه د خپل تخليقي فطرت تر مخه حرکت کوي-تر دې چې د ګډې بچی به د پيدايش سره خپل خوراک ته پخپله ورځي د چرګې بچی به پخپله خپل د تحفظ ځايی ته رسي او د مرغابۍ بچی به پخپله اوبو ته وردانګي-دغه شان نباتات او جمادات به هم بغير د عقل شعور او ارادې نه د خپل تخليقي فطرت تر مخه په حرکت کښې وي او دا روش به بدليږي هم نه-ځکه وييلی شي چې فطرت نه بدليږي-انسان خو عقل شعور او اراده لري نو د هغه داخل کښې چې کوم بې پنا صلاحيتونه ايښودی شوي دي هغه يی په خپل عقل او اراده استعمالولی هم شي او بدلولی هم شي-ګويا دغه انساني صلاحيت فطرت نه دی بلکې مناسب اصطلاحات ورله د جبلت وجدان سرشت خلقت طبيعت مزاج وغيره استعمالول پکار دي چې د دغو بې پنا صلاحيتونو استعمال انسان په خپله اراده کولی هم شي او بدلولی هم شي--نو په دغه بنياد د شاعرانه فطرت

ketabton.com - The Digital Library

اصطلاح مناسبه نه ښکاري.او دا هم سمه خبره نه ښکاري چې شاعري صرف هغه څوک کولی شي چې په فطرت کښې یې شاعرانه صلاحیت وي.یواځې شاعري نه بلکې د ټولو ښکلو هنرونو زړي د ټولو انسانانو په مزاج او داخل کښې پراته وي خو چې چا ته د خارج نه یعنې د ټولنیزو حادثاتو نه تحریک ملاو شي نو د هغه دغه پټ صلاحیتونه راویښ شي او د فنونو یا شاعرۍ په شکل یی اظهار وشي..د وجدان او جبلت هم دغه معنا ده چې په زور اومصنوعي زدکړه نه بلکې د خارجي تحریک په وسیله د انسان داخلي صلاحیت د کوم فن په شکل خپل نمود وکړي..ګویا د شاعرۍ شروع کیدل خو د خارجي حادثې او تحریک په زور پخپله وشي خو د فني معیار او معراج ته رسول یی بیا هم مشق ریاضت مطالعه اختیار او اراده غواړي.. نو په داسې حال کښې هم وییل پکار دي چې دغه انسان د شاعرۍ مزاج جبلت یا وجداني قوت لري .نه چې شاعرانه فطرت لري...بس دغو پټو وجداني او جبلي قوتونو ته د خارج یا ټولنې نه د مناسبې موقعې او تینګړې ضرورت وي....حمزه بابا وایی کنه....

انګیزه یی د اشنا د تبسم نه

خو په چا کښې چې خپل اور وو اور پرې بل شو....

د ګران جاوید احساس په وینا د ال پاکستان پښتون تهنکر فورم په طرحه می همدا اوس غزل ولیکلو چې ملګرو سره یي هم شریکوم-----

د خپل هدف په لور په ګرانه به په لاره اوځي

:په دې هجوم کښی چې کوم ستوری له مداره اوځي:

که د یوسف د اخستو قیمت لري او که نه

چې ولوله نه لري بیا خو به له شماره اوځي

زما د درد قیصه هر څو که ژبه نه لري خو

غوږ ورته اونیسه چې سانده له ستاره اوځي

سر به هغه لري سردار به هم هغه سړی وي

سر په تلي کښې ګرځوي چې څوک تر داره اوځي

چې د قامي وحدت نه ځان رابیلوي نو مري به

لکه بڅری چې د اور له سور انګاره اوځي

هره لمحه د ژوندانهٔ مې شه له قامه لوګی

ایله به سا رانه ملګرو په قلاره اوځي

چې خلیلي جذبه لري او دین یی هم وي حنیف

سرخرویه ځکه خو د وخت له هره ناره اوځي

شعور لاشعور او حافظه د تخیل په تسلسل کښې......

د شعور لاشعور او حافظې په حواله زه خپل مزید وضاحت هم مخې ته ایښودل غواړم.......د اروا پوهنې له رویه حافظه د شعور او لاشعور سره د تړون نه بغیر ځانله محکم مقام نه شي لرلی.د مشاهدې او مطالعې نه ترلاسه شوي مواد یا معلومات وخت په وخت د لاشعور برخه جوړیږي یا د

ketabton.com - The Digital Library

لاشعور په غیر مریی یا غیر مادي خانه کښې جمع کیږي۔دغه لاشعور نه صرف هغه مواد د شعور سطحې ته راوچتیږي چې شعور یی د خپل غلبیل نه چاڼ کړي ګویا شعور د لاشعور په خانه کښې د موجوده موادو د ځوکیدار وظیفه تر سره کوي او محض هغه مواد دغه خانې نه بهر راوتی شي چې شعور اجازت ورکړي او بیا د شعور د غلبیل نه راوتي مواد د حافظې په حفاظت کښې ورکوي۔دغه ځایی نه د حافظې کار شروع کیږي چې بیا کله فنکار شاعر یا تخلیق کار اظهار کوي نو دغه مواد د حافظې نه راخلي چې حافظې ته پخپله د لاشعور او شعور د تدریجي مرحلو نه رارسیدلي وي۔ د تخیل کار بیا دې نه پس شروع کیږي یعني تخیل که قوت او صلاحیت لري نو د اظهار په وخت حافظې نه راخستي مواد د نوي ترتیب او تنظیم سره په نوي تصویر کښې وړاندې کوي خو دا ټول تدریجي عمل محض په څو لمحو کښې کیږي چې د کمپیوټر په اصطلاح کښې ورته د سافټ ویير عمل هم ویيلی شو۔۔او حافظې ته د کمپوټر د ۔۔ریم۔۔یا میموري سپیس۔سره تشبیه ورکولی شو۔۔نور پرې خپله غور وکړئ۔۔

تخیل او تفکر

زمونږ زیات پوهان خیال او فکر هم عموماً په یوه معنا کښې کاروي او تخیل او تفکر هم۔خو خبره داسې نه ده۔۔د سوچ صلاحیت چې د یو ټاکلي حقیقت د لټون هڅه کوي نو دا تفکر دی چې یو حقیقي او جامد تصویر وړاندې کولی شي خو اختراعي او نوی تصویر نه شي پیش کولی۔دغه تفکر اصل کښې د تخیل وړومبی پوړۍ ده چې کالرج ورته اولي تخیل وایی او دا د خیال کولو مترادف دی خو تخیل د خیال کولو په ځایی د خیال جوړولو کار کوي۔ګویا په حافظه کښې موجوده عناصرو او مشاهده کښې راغلو نوو اجزاو ته د تخلیقي قوت په زور نوی ترتیب ورکول نوی شکل ورکول او نوی خیالي تصویر جوړول تخیل دی چې مبالغه هم ولري او د حقیقي تصویر نه هم زیاته ښکلا ولري ۔که کوم فنکار دا نه شي کولی نو ګویا د تخیل قوت نه لري۔ د تخیل قوت ټول خیالي مواد ګډ وډوي اوبیا نوی ترتیب او تنظیم ورکوي خو د تفکر قوت دا هر څه نه شي کولی۔د نوي خیالي ترتیب او تنظیم نه جوړ شوي تصویر کښې که جدت او تخلیقیت کم وي نو دې ته محاکات وایی او که دغه جدت او تخلیقیت پکښې انتها ته رسیدلي وی نو دا بیا تخیل دی۔ نتیجه دا شوه چې د سوچ صلاحیت کله د ټاکلي حقیقت لټون کوي نو دا به تفکر وي چې دا عموماً په فلسفه منطق او علم الکلام وغیره کښې په کار راځي او د سوچ صلاحیت چې د ټاکلو حقیقتونو نه ازاد او د نوي سره د نوي ترتیب او تنظیم سره نوی تصویر پیش کوي نو دا به تخیل وي چې په ټولو لطیفو فنونو لکه مصوری سنګتراشی موسیقی او شاعری وغیره کښې پکار راوستلی شي۔ د تفکر د پاره د ۔ژور تفکر۔۔او تخیل د پاره د ۔لوړ تخیل ۔۔اصطلات زیات مناسب دي چې د تفکر نتیجه حقیقیت ته رسیدل وي او د تخیل نتیجه د نوي جهان سیل کول وي۔۔خو د دغو اصطلاحاتو یو منطقي او نفسیاتي ربط هم شته چې حافظه د تحت الشعور او بیا د شعور د خانو نه مواد یا خام مال راخلي د حافظې په حفاظت کښې یی ورکوي واهمه دغه مواد یا خو ګډ وډ کړې او یا منظم۔۔د اظهار په وخت که دغه مواد ګډ وډ وو نو توهم دی که دغه مواد منظم وو خو تصویر حقیقي وو نو دا تفکر یا د کالرج په قول اولي تخیل او یا خیال کول دي او که دغه مواد د نوي سره نوي تنظیم سره نوي اختراعي تصویر پیش کړي نو تخیل ترې جوړ شي۔نو دغسې توهم تفکر او تخیل تدریحي کړۍ دي۔

په ریا مې کړه ښکاره و خاص وعام ته

ketabton.com - The Digital Library

د غرهٔ سر مې لکه مهر سجده ګاه شهٔ
وضاحت.......
د شعر لفظونه خو اسان دي خو د خیال نزاکت او علویت یی د کمال دی....مهر فارسی کښې نمر ته وایی او سجده ګاه د سجدې کولو ځایی ته....په اسانو ټکو کښې خو شیدا دا وییل غواړي چې سجده یو داسې عبادت دی چې انسان پکښې خپله انا جلال رعب دبدبه تر دې چې خپل ذات هر څه نفي کړي. دغه هر څه د خالق په کبریایی کښې فنا کړي خو د ذات دغه نفي او فنا یی په اصل کښې د بندګی ثبات او بقا وي....او که دغه سجده د ریا وي د ځان ښودني په نیت وي نو د ذات او جلالي رعب د فنا سره سره یی د بندګی ثبات او بقا هم ځان سره لاهو کړي ....ګویا د ریا سجده هر څه زایل کړي.....اوس د شیدا دخیال علویت مشاهدې او مثال ته غور وکړئ.....نمر د رعب او جلال علامت دی ..بې شانه توانایی طاقت او تپش لري او دومره رڼا لري چې ټول عالم ته څرګند او جوت وي....په دغه ښکاره څرګند او جوت وجود د پوره طاقت رعب او جلال سره چې نمر د غروب په وخت د غره سر ته راشي نو ننداره یی وکړئ داسې ښکاري لکه غر ته چې سجده کوي.لکه چې دغه د غره سر یی سجده ګاه وي او چې نمر ټول عالم ته ښکاره وي نو دغه سجده یی هم د ځان ښودني شوه د ریا شوه....نو اوس د ریا د سجدې نتیجه هم وګورئ .لږه شیبه کښې د نمر پریوتل غرقیدل او فنا کیدل.....بس دغه نتیجه د ریا کار انسان د سجدې هم ده....غرقیدل اوفنا کیدل.ګویا د ټولو اعمالو زایل کیدل او ضایع کیدل....

شاعرانه الهام
هر سحر ملک د شعر کړي حمزه ته الهامونه
کیف پکښې ملکوتي وي ناسوتي سوز په سخن کښې
دحمزه بابا دغه شعر کښې ځنې داسې اصطلاحات استعمال شوي دي چې ډیر لوستونکي پرې د مغالطي ښکار کیدی هم شي.اصل خبره خو د شاعرانه الهام ده خو مخکښې ترې د ملکوت او ناسوت د متصوفانه اصطلاحاتو وضاحت هم ضروري دی.په صوفیانه مباحثو کښې ملکوت هغه کیفیت یا تاثر ته وییلی شي چې انساني معلومات د فکري رنګ اخستلو نه مخکښې مطلق وجود لري چې صوفیان ورته ...عین.جمع ..عیان.. وایی.دغه عیان چې د فکر برخه جوړیږي او معنوي کیفیت ته راځي نو صوفیان ورته د.. عالم ملکوت. نوم ورکوي....دغه ملکوتي کیف چې الفاظو ته راځي نو ګویا چې معنویت د مادیت لباس اغوندي نو دغه مادي جهان د .....عالم ناسوت ...په نوم یادیږي . په اسانو ټکو کښې ملکوتي فکر معنویت دی او د الفاظو او ډکشن مادي لباس ناسوت یا شکل او هییت دی....نور په اسانو ټکو کښې فکر او معنویت چې ملکوتي دی نو ګویا ملک ملایک یا فرشته یی راوړي.دغه تعبیر ته شاعران او صوفیان الهام وایی یعنې شاعر ته خیال فکر مضمون او معنویت د شعر فرشتې د خالق له خوا راوړی دی.دغه د الهام تصور ګڼو شاعرانو وړاندې کړی دی.غالب هم وییلي دي چې.
آتی هین غیب سی یه مضامین خیال مین
غالب صریر خامه نوایی سروش هی.
دغه تصور د یونانیانو افلاطون او ارسطو هم وو. دغه ټول اصطلاحات که محض علامتونه وګڼلی شي او د شاعرانه موډ او کیفیت سره یی نسبت وګڼلی شي نو څه مسله نه پیدا کوي خو که الهام ملک او فرشته هم هغو د عربی اصلي معنو کښې واخستلی شي نو خلق د مغالطي ښکار

ketabton.com - The Digital Library

کوي.وړومبی خو د الهام مطلب د خیر د صلاحیت سره سره دشر صلاحیت هم دی. د تقوا سره سره د فجور صلاحیت هم د الهام برخه ده چې قران حکیم یې داسې وضاحت کړی دی...فالهمها فجورها و تقواها...او بیا دغه صلاحیت یواځې شاعر او فنکار د پاره نه دی بلکې د ټول انسانیت د پاره دی...نو بیا شاعر ته د شعر د فرشتې د راتللو او د خدایی الهام کیدلو څه معنا ؟..بس دې ته یو تخلیقي صلاحیت داخلي رجحان ذوق او وجداني قوت وییل پکار دي چې د الهام سره یې هیڅ نسبت نشته.دغه تخلیقي قوت او صلاحیت هم د خالق ورکړه ده خو الهام په مروجه معنو کښې نه شاعر ته کیدی شي او نه صوفیانو بزرګانو او اولیای کرامو ته.الهام خو د تقوا نه علاوه د فجور یعنې شر قوت هم دی نو بیا پیران فقیران صوفیان شاعران او ولیان پرې ولې بدناموو...قرآني مفهوم ته ولې نه ځو.....

اسلوب رومانویت او انقلاب

ډیر ملګري رومانویت هم یو اسلوب ګڼي چې دا درسته نه ده.رومانویت یوه فکري حواله ده.د یو سوچ فکر او رویيې نوم دی د یو مکتبه فکر یا سکول أف تهاټ نوم دی چې په مغرب کښې د یو تحریک په شکل د کلاسیکي قیدونو په ضد یې د فکري ازادی په تناظر کښې سر ښکاره کړی وو خو داخلیت مبالغه او د تخییل پرواز یی دومره بې مهاره شو چې د زمکې په ځایی یی د اسمان سیلونه شروع کړل نو د رومانویت په ضد کښې د حقیقت پسندی یعنې ریيلزم او مقصدیت تحریک هم په زور او شور کښې شو.

په ادب کښې انقلابي رنګ او زمکني حقیقتونه څرګندول د دغه ریيلزم موضوع وه چې ترقي پسندو ترې هم استفاده کوله.د رومانتیزم خیالي دنیا او ریيلزم حقیقي دنیا کښې د تضاد او اختلاف باوجو ...انقلاب .. دواړو کښې مشترک وو. درومانویت د نورو توکو فطرت نګاری او حسن کاری سره سره یوه حواله فکري ازادي وه چې انقلاب او فکري بغاوت هم دغه عنصر لرلو خو په بغاوت او انقلاب کښې هم فرق نظر کښې ساتل ضروري دي.باغي یواځې مروجه نظام ماتول غواړي خو انقلابي ورسره نعم البدل هم پیش کوي.نو دغه ټولې حوالې چې فکري دي نو بیا اسلوب نه دی بلکې د اسلوب د یوجز په حیث د اسلوب برخه جوړیدی شي .او دا هم چې انقلاب د زمکني حقیفت کیدلو باوجود یوه رومانوي رویيه ده خو یوټوپیا نه.

Style romanticism and revolution

Many friends also consider romance to be a style that is not correct. Romance is an intellectual reference. The name of a thought or attitude is the name of a school of thought or school of thought that is a movement in the West in classical terms. The antagonism was manifested in the context of intellectual freedom, but the internal exaggeration and the flight of imagination became so uncontrollable that instead of the earth, it began to skyrocket, so .did the realism movement against romance. It was loud and noisy

The expression of revolutionary colors and terrestrial realities in literature was the subject of this realism which was also used by the progressives. Both had in common. Romanism, in spite of the

ketabton.com - The Digital Library

beauty and beauty of other things, was a reference to intellectual freedom. Revolution and intellectual insurrection also had this element, but it is necessary to keep in mind the difference between insurrection and revolution. Insurgents only want to break the conventional system. So all these references that are intellectual are not style but can be part of style as a combination of style. And also that revolution is a romantic attitude despite being a ground .reality but not utopia

---

د مرزا اسدالله خان غالب د مشهور اردو غزل د پښتو ترجمې هڅه مې کړې ده چې شاید دوه شعرونه پکښې کم دي---

پښتو ترجمه

گرانه ده ډیره چې هر کار درته اسان ښکاره شي
بویه چې زوې د ادم هم درته انسان ښکاره شي

دغه مې شوق د لیونتوب دی چې په هره لمحه
ورځم پخپله او خپل ځان راته حیران ښکاره شي

چې کوم سرور به وي دې قتل کښې بس چپ شه کنه
بربنده توره د اختر د میاشت په شان ښکاره شي

ما تورو خاورو ته په زړه د ارزو داغ یوړلو
ستا به په مخ سرخي په رنګ د ګلستان ښکاره شي

ذرې ذرې زخمي زخمي زړه به قرار ومومي
چې په هر زخم یې د مالګې پوخ نشان ښکاره شي

زه یې چې قتل کړم توبه یې له جفا وویسته
خدایه نو څه ووایم اوس که پښیمان ښکاره شي

هغه لباس باندې به هم کوم افسوس غالبه
چې نصیبه یې د مینو د ګریوان ښکاره شي

اردو غزل----

ketabton.com - The Digital Library

بسکہ دشوار ہے ہر کام کا آساں ہونا
آدمی کو بھی میسر نہیں انساں ہونا
وائے دیوانگئ شوق کہ ہر دم مجھ کو
آپ جانا اُدھر اور آپ ہی حیراں ہونا
عشرتِ قتل گہِ اہل تمنا، مت پوچھ
عیدِ نظّارہ ہے شمشیر کا عریاں ہونا
لے گئے خاک میں ہم داغِ تمنائے نشاط
تو ہو اور آپ بہ صد رنگِ گلستاں ہونا
عشرتِ پارۂ دل، زخمِ تمنا کھانا
لذت ریشِ جگر، غرقِ نمک داں ہونا
کی مرے قتل کے بعد اس نے جفا سے توبہ
ہائے اس زود پشیماں کا پشیماں ہونا
حیف اُس چار گرہ کپڑے کی قسمت غالبؔ!
جس کی قسمت میں ہو عاشق کا گریباں ہونا

جاپاني صنف هايکو او غلط فهمۍ

د هايکو په حقله زمونږ دانشور وايي چې په دريو مصرعو کښې ليکلى شوى نظم هايکو وي که بحر يې هم هر څنګه وي ---- خو اصلي خبره داسې نه ده---- د هيرالډ ګولډ هينډرسن د څيړنې تر مخه هايکو د زوړ جاپاني صنف رينګا نه رابيل شوى وړومبى بند دى چې وړومبى د هوکو په نوم بيا د هايکايي په نوم او بيا د هايکو په نوم ياد شو---هايکو ته نزدې په جاپاني ادب کښې د --چوکو-- ---ټانکا--او--هايکا--په نوم صنفونه د هايکو نه مخکښې موجود وو-- او د-- ټايکي--په نوم صنف د هايکو نه پس پيدا شوى دى---چې هايکو ته نزدې دى---

په جاپاني ادب کښې هايکو خپل مخصوص فارميټ او مخصوص بحر لري---فارميټ يې هلته د دريو مصرعو نه دى بلکې هلته هايکو يوه مصرعه ده چې په دريو برخو تقسيم ده---بحر يې نه خو لکه د اردو فارسۍ د فاعلاتن فاعلات دى او نه لکه د پښتو او انګريزۍ د سيلابونو دى---هلته د وزن د پاره د --ان--- او---مورا سسټم دى---ان يې اوږدې چپې ته وايي او مورا لنډې چپې ته----نو داسې وګڼئ چې د يوې اوږدې مصرعې يوه هايکو په دريو برخو کښې د پنځه--اووه--پنځه---په ان يا مورا کښې راځي----د دغه فارميټ او بحر نه خارج نظمونه جاپانيان پخپله هم هايکو نه ګڼي---هغوي ورته بيا-- سينريو-- وايي چې دغه سينريو سره په معنوي حواله د طنز او مزاح عنصر هم شريک شي---

هايکو دريو بيلو مصرعو او د خپلې خوښې بحر ته انګريزي ادب راوستى ده چې د چاپاني هييت نه يې انحراف کړى دى او بيا د دغه انحراف پيروي زمونږ د پښتو په شمول نورو ګڼو ژبو هم کړې ده ---جاپانيانو چې هم يوه مصرعه کښې د پنځه اووه پنځه يعنې ټوټل اوولسو چپو يا مورا نه په کم بحر کښې کومې هايکو ليکلې دي نو دغې ته يې ازادې هايکو هم ويلې دي خو شمار کړې يې بيا د هايکو په ځايې په سينريو کښې دي---

اردو دانو هم دغه د بحر او فارميټ نه خارخ هايکو ته --ثلاثي--ويلې ده يا يې نور نومونه ورکړي دي---خو مونږ پښتانه ښه په چرت کښې پردى صنف په خپل فارميټ او د خپلې خوښې په بحر

ketabton.com - The Digital Library

کښي ليکو او نوم ورته هم هغه د جاپانی هايکو ورکوو---نو که نور چا زمونږ ټپه د خپلي خوښي په بدل فارميټ جدا مصرعو او جدا بحر کښي وليکله او بيا هم وايي چي دا ټپه ده نو دا خو ورسره نه منو---که زمونږ د رباعی مخصوص بحر څوک بدل کړي نو ورسره به يې ونه منو---خو جاپانی هايکو سره په خپله خوښه هر څه روا ګڼو او لا د پاسه پرې دا چې د خپلي سرزوری وکالت هم کوو---

---

شعريت او شاعري

د شعريت توری هر څو که د عربی د۔ شعر۔ په مناسبت اردو او نورو ژبو ته راغلی دی خو دا په عربی کښي مستعمل نه دی ځکه چې دغه توري د شعر د لغوي معنی نه د اصطلاحي مفهوم پورې يو اوږد سفر کړي دی۔مروجه معنا خو يی د شعر حسن زړه راښکون او شعري لطافت ده۔خو د شعر ابتدايی بنيادي او لغوي معنا ده پوهه او شعور۔شعر چې په عربی کښي په زبر۔شَعَر۔وليکلی شي نو معنا يی شي۔ويښته يا ريښمي کپړه۔دا توری که په عربی کښي۔ شعرا۔شي نو مطلب يی شي ۔روښانه غټ ستوری۔۔او که دا په عربی کښي ۔شِعار۔شي نو مطلب يی شي۔علامي۔۔خو په عربی کښي ۔شعر ۔په اصطلاحي معنو کښي داسې کلام د پاره استعمال شوی دی چې پکښي مبالغه او دروغ ګويی وي۔۔د قران په سوره الشعرا کښي په هم دغه د مبالغي او دروغ ګويی په معنو کښي راوړلی شوی دی چې دا مبالغه په نظم کښي هم کيدی شي او نثر کښي هم خو مونږ په عمومي توګه صرف منظوم کلام ته شاعري وايو چې دا درسته نه ده۔همدغه د مبالغي او دروغ ګويی مفهوم چې د منفي نه د مثبت معنو په لور سفر کړی دی نو ښه شعر هم هغه ګڼلی شوی دی چې پکښي مبالغه او دروغ ګويی زياته وي۔فارسي کښي د ښه ښعر وصف دا بيان شوی دی چې ۔۔احسن اوست که اکذب اوست۔۔يعني ښايسته شعر هغه دی چې پکښي دروغ زيات وي۔دغه د مبالغي او دروغو غير حقيقي لفظي تصوير ته د فن په ژبه کښي تخيل وايی۔نو ګويا که په نثر کښي هم لوړ تخييل او لفظي تصوير پيش کړی شي نو دا به شاعري يا شاعرانه نثر وي او يا به دغه نثر هم شعريت لري۔ځکه چې د نثر ضد شاعري نه ده بلکي منظوم کلام دی او هر منظوم کلام شاعري نه وي او نه پکښي شعريت وي۔دا عمل د مشرق نه علاوه په مغرب کښي هم دی۔۔مغرب کښي د۔۔۔ پويټري ضد ۔۔پروز۔۔يعني نثر نه دی بلکي۔ورس۔۔يعني ۔منظومه۔۔ دی ۔ ځکه خو هلته پروز پويټري يعني نثري شاعري رواج لري۔ځکه خو کالرج ويلي وو چې شاعري د نثر نه بلکي د ساينس ضد ده ځکه چې ساينس کښي مبالغه او دروغ نه وي۔مډلټن مری هم ويلي دي چې شاعري د جذبې د شدت نوم دی۔۔نو دا هر څه خو په نثر کښي هم کيدی شي۔او بيا په منظوم کلام کښي هم که دا هر څه نه وي نو بيا خو د منظوم کيدلو باوجود شاعري نه ده چې تخييل نه لري يا شعريت نه لري۔نو اوس په هر لحاظ پوره دې منظوم کلام ته به څنګه شاعري ووايو چې

د لرګي کټوۍ کښي ځيز کله پخيږي

چې د ځيز نه کټوۍ مخکښي وسوزيږي

منظوم کلام خو دا هم دی چې

ايک دوني دوني

دو دوني چار

ketabton.com - The Digital Library

په مقابله کښې يی د هميش خليل صيب د افساني- ډيوه مړه شوه... د اختتام جمله وګورئ چې څومره شعريت لري چې غريبه ښايسته پيغله -ډيوه -چې د يو جاګيردار د هوس ښکار کيږي او هغه يی بالا خانې ته رسوي نو د افسانې وروستی جمله داسې وي...
په دغه حقله زما د ذهن ډيوه لا نه وه بله چې د بالا خانې ډيوه مړه شوه.

اسلوب او ډکشن....
زمونږ ډير ادب پوهان دغه دواړه توري د يو مفهوم د پاره کاروي کله اسلوب ته ډکشن وايی او کله ډکشن ته اسلوب وايی.ډکشن د انګريزئ توری دی چې په ليک او ادب کښې يواځې د تورو انتخاب او مناسب استعمال ته وايی يعنې زبان وبيان.خو اسلوب د ليک يا فنپارې د دواړو اړخونو احاطه کوي يعنې خيال فکر مضمون موضوع او ماهييت سره سره د ژبې بيان تورو انتخاب او د فنپارې هييت هم نظر کښې ساتلی شي.ګويا اسلوب د هيت او ماهييت ګډون دی او ډکشن يواځې هييت.
اسلوب عربي ده چې انګريزئ کښې سټايل دی.دعربی سبک هم دغه مفهوم ادا کوي چې فارسی ته هم راغلی دی. داسلوب او سبک دواړو لغوي معنا ده اوسپنه يا دهات ويلې کول او نوی شکل ورکول.دغسې چې خيال فکر او مضمون هم ويلې کړی شي او دتخييل په زور نوي شکل کښې وړاندې کړی شي نو دې ته د ليکونکي اسلوب يا سبک وييلی شي چې انفراديت هم ولري.دغه اسلوب دپاره د اظهار د طرز انداز روش سليقې او طريقې نومونه هم مروج دي .په سنسکرت کښې ورته شيلي وييلی شي چې د -شيل... نه جوړ دی او شيل هم هغه ويلې کولو او نوې سانچه کښې اچولو ته وييلی شي. خو ډکشن يواځې د سانچې يا لوښي نوم دی چې په ليک او ادب کښې يی محض د الفاظو د انتخاب او مناسب استعمال يا زبان وبيان سره نسبت وي خيال اوفکر په دغه سانچه يا لوښي کښې پيش کولی شي....کاظم خان شيدا وايی کنه.
مضمون دشعر لکه پيکر وي
رنګين الفاظ يی رخت و زيور وي
ورته ضرور دي دا دواړه څيزه
پيکر که هر څو دلربا تر وي.

استاد ګوهر رحمان ګهر مردانوي ډاکټر حنيف خليل ته منظومه ډالئ په فارسی ژبه کښې پيش کړې !! ده، تاسو ئې هم ولولئ

لائق و فائق معلم خاکسار
بنده ئے خاکش يگانہ روزگار

مصلح ناقد ، محقق باکمال
صاحب کردار۔ مرد بيمثال
قابلِ عزت۔ برای نونهال
نی يکی ثانی بهم شد برمهال

مقتدر،مخلص، صفاتِ بيشمار

ketabton.com - The Digital Library

مشفق و مونس عزیزم کار دار

مکتبِ عالی برای تشنگان
بابصیرت، باہنر چون مهربان
عاقل و دانا فقط عالم یگان
یک درخت سبزیخمش سائبان

فطرتِ خالص طببعت بردبار
یک حنیف ابن خلیلٍ ذی وقار

دیدهء بینا اگر پیدا شود
یا دروں سوزِجگر پیدا شود
جذبها بارِ دگر پیدا شود
باسیانِ خوش نگر پیداشود

شهرِ عرفان رهنما سینه فگار
در دلانِ نابغه ای روزگار

من پیاده ئے ادب هستم اخیر
پیش کردد گرچه نذرانه حقیر
نی نوشتہ نی کلامِ دل پذیر
خادم گوهر قفط ادنی سفیر

احقر و ناقص فهم من نابکار
گر خطا باشم،حقیرٍم خواستگار

ختم شد

په کلام د شیدا پوه شو کودن کله
که هر حرف یې په زرهٔ پروت لکه نګین دی
وضاحت....کلام نه مراد خبرې هم دی خو دلته ترې مراد شاعري ده....
کودن یعنې ناپوهه بد ذوقه غبي د شعر له خونده ناخبره جاهل...
نګین یعنې غمی ملغلره قیمتي ځیز....
شیدا خپل شعر ته نګین غمی یا ملغلره وایی.او د داسې قیمتي ملغلرو قدر بدذوقو سره نه وي.ـنګین یا غمی چې ګوتمه کښې لګولی شي ـ نو دا عموماً په کاڼي یا تانبه وغیره کښې ځایې کولی شي لکه د کاڼي په زړه چې ایښودلی شي او کاڼی یا تانبه خو سخت وي جذبات نه لري ځکه ورسره د نګین قدر هم نه وي ـد کودن یا بدذوقه جاهل زړه هم لکه د کاڼي وي د ملغلرو غونډې قیمتي کلام پرې هم

ketabton.com - The Digital Library

اثر نه کوي ځکه شیدا د خپل کلام یا شاعرۍ د پاره هم وایی چې دا غمی یا ملغلره هم د کودن په کاڼي زړه داسې پرته ده چې هیڅ اثر پرې نه کوي او نه یی د قدروقیمت نه خبر دی .بیخي همداسې لکه د ګوتمې په کاڼي چې ملغلره یا غمی لګیدلی وي خو کاڼي یی د قدروقیمت نه هېڅ خبر نه وي.-نو په داسې حال کښې که د شیدا د کلام هر حرف د کودن په زړه پروت وي خو هغه یی په خوند او قدروقیمت چرته پوهیږي لکه نګین چې ګوتمه کښې د کاڼي په زړه پروت وي خو د قدر نه یی ناخبره وي ځکه چې کاڼی وي-- نه خو جذبات لري او نه ذوق.

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English